

ХЕНРИК СЕНКЕВИЧ QUO VADIS

Превод от полски: А. Ганчева-Зографова, Куйо М. Куев, Л. Андрейчин,
1980

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

I

Петроний се събуди чак към обяд и както обикновено много уморен. Вечерта беше прекарал на пиршество у Нерон, а то беше продължило до късно през нощта. От известно време здравето му бе почнало да се влошава. Сам той казваше, че сутрин се събужда като вдървен и не може да събере мислите си. Но утринната баня и старателното масажирание на тялото от опитните роби ускоряваха постепенно ленивото му кръвообращение, разсънваха го, ободряваха го, възвръщаха силите му така, че от елеотезиума, тоест от последното отделение на банята, той излизаше просто възроден, с очи блестящи от остроумие и веселост, подмладен, изпълнен с жизненост, изящен, тъй недостижим, че и самият Отон не можеше да се мери с него: с истинския, както го наричаха, *arbiter elegantiarum*.

В обществените бани той отиваше рядко; само ако там се появеше някой превъзходен ритор, за когото се говореше из града, или пък когато в ефебиите ставаха някои много интересни състезания. Впрочем той си имаше в своята инсула собствена баня, която Целер, прославеният сътрудник на Север, му бе разширил, преустроил и обзавел с такъв изящен вкус, че самият Нерон признаваше превъзходството ѝ в сравнение с баните на цезаря, въпреки че те бяха по-обширни и наредени с много по-голям разкош.

И така, след снощното пиршество, на което Петроний, отегчен от шутовщините на Ватиний, взе участие заедно с Нерон, Лукан и Сенецион в диатрибата има ли жената душа — той сега беше станал късно и както обикновено се къпеше. Двама едри балнеатори току-що го бяха сложили на мензата от кипарисово дърво, покрито със снежнобял египетски бис, и с длани, навлажнени с благовонен елей, натриваха стройното му тяло. А той със затворени очи чакаше топлината на лаконикума и топлината на ръцете им да премине в него и да прогони отпадналостта.

Но след известно време Петроний заговори — отвори очи и започна да разпитва за времето, а после за гемите, които ювелирът Идомен беше обещал да му изпрати днес, за да ги разгледа... Времето

беше хубаво, само лек ветрец подухваше откъм Албанските планини, а гемите още не бяха пристигнали. Петроний пак притвори очи и заповяда да го пренесат в тепидариума, когато изведнъж иззад завесата се показва номенклаторът и събщи, че младият Марк Виниций, току-що завърнал се от Мала Азия, е дошъл да го види.

Петроний нареди да поканят госта в тепидариума, където отиде и той самият. Виниций бе син на по-голямата му сестра, която преди години се беше омъжила за Марк Виниций, консул по времето на император Тиберий. Младият Марк Виниций служеше под началството на Корбулон срещу партите и сега, след края на войната, се връщаше в Рим. Петроний изпитваше към него слабост, граничеща с привързаност, понеже Марк беше хубав младеж с атлетическо телосложение и умееше да спазва известна естетическа мярка сред общата разпуснатост, а това Петроний ценеше повече от всичко.

— Поздрав на Петроний — каза младият човек, влизайки с пъргава крачка в тепидариума, — нека боговете ти дарят успех, особено Асклепий и Киприда, защото под тяхната двойна закрила никакво зло не може да те сполети.

— Добре дошъл в Рим и нека бъде сладка почивката ти след войната — отвърна Петроний, като протегна ръка от гънките на меката карбасова тъкан, в която се беше загърнал. — Какво има в Армения? Докато беше в Азия, не си ли ходил и към Витиния?

Петроний някога беше служил като управител на Витиния и беше управлявал гъвкаво и справедливо. Това беше в странно противоречие с неговия характер, характер на човек, прочут със своята изнеженост и любов към насладите — и затова той обичаше да си спомня тези времена, които доказваха какво би могъл да бъде, ако поискаше.

— Бях в Хераклея — отвърна Виниций. — Изпрати ме там Корбулон със заповед да събера подкрепления.

— Ах, Хераклея! Познавах там една девойка от Колхида, за която бих дал всички тукашни разведени патрицианки, без да изключвам и Попея. Но това е стара история. Кажи по-добре какво се чува откъм портската граница? Досадни ми са, право да ти кажа, всички тия, вологези, тиридати, тигранеси и тия варвари, които, както твърди младият Арулан, у дома си още ходели на четири крака, а само пред

нас... се преструват на хора. Но сега в Рим много се говори за тях, може би защото е опасно да се говори за нещо друго.

— Тази война върви зле. И ако не беше Корбулон, можеше да се обърне в поражение.

— Корбулон! Кълна се в Бакхус! Той е същински бог на войната, истински Марс: голям вожд, а същевременно сприхав, правдив и глупав. Обичам го, макар и само за това, че Нерон се бои от него.

— Корбулон не е глупав човек.

— Може да имаш право, въпреки — все едно. Глупостта, както казва Пирон, с нищо не е по-лоша от мъдростта и по нищо не се различава от нея.

Виниций започна да разказва за войната. Но когато притвори клепки, младежът, виждайки неговото уморено и поотслабнало лице, промени темата на разговора и загрижено започна да го разпитва за здравето.

Петроний пак отвори очи.

Здравето!... Не. Той не се чувствуваше здрав. Наистина още не беше стигнал до състоянието на младия Сисена, който, когато сутрин го внасяли в банята, питал седи ли, или лежи. Но и здрав не беше. Виниций току-що му бе пожелал закрилата на Асклепий и Киприда. Но Петроний не вярваше в Асклепий. Не бе известно дори чий син е бил този Асклепий — дали на Арсиноя или на Коронида, а когато майката не е сигурна, тогава какво остава за бащата? Днес никой не можеше да гарантира и за собствения си баща дори!

Като каза това, Петроний се разсмя, а после продължи:

— Изпратих наистина преди две години в Епидавър три дузини живи косове и потир с жълтици, но знаеш ли защо? Ей така, казах си: дали ще помогне, или не — не знам, но поне няма да навреди. И ако хората по света все още принасят жертви на боговете, то е, защото всички разсъждават така, както аз в този случай. Всички! С изключение може би на мулетарите, които пътниците наемат при Порта Капена. Освен с Асклепий имах работа и с асклепиадите миналата година, когато имах болки в мехура. Извършвах заради мене инкубации. Знаех, че са шарлатани, но и тогава си казвах: че какво ми вреди! Светът се крепи на шарлатанството, а животът е измама. Душата — и тя е илюзия. Трябва обаче да имаш поне малко разум, за да можеш да различаваш сладостните илюзии от горчивите. В моя хипокауст съм

наредил да палят кедрово дърво, посипано с амбра, защото предпочитам благоуханията пред зловонията. Колкото за Киприда, на която ти също ме препоръча, ще ти кажа, че съм изпитал силата на закрилата ѝ и сега имам боджежи в десния крак. В същност тя е добра богиня. Предполагам, че ти рано или късно ще занесеш бели гълъби на нейния олтар.

— Да — каза Виниций. — Стрелите на партите не ме стигнаха, но ме улучи стрелата на Амур... съвсем ненадейно... само на няколко стадии от, градските порти.

— Кълна се в белите колене на харитите! Ще ми разправиш, когато имаш време.

— Тъкмо за това съм дошъл, да искам от тебе съвет — отговори Марк.

Но в този момент влязоха епилаторите, които се заеха с Петроний. А Марк свали туниката си и влезе във ваната с хладка вода, тъй като Петроний го покани да се окъпе.

— Ах, не питам дори дали чувствата ти са споделени... — отвърна Петроний, загледан в младото, сякаш изваяно от мрамор тяло на Виниций. — Ако Лизип беше те видял, днес ти щеше да красиш портата към Палатин като статуя на младия Херкулес.

Момъкът се усмихна със задоволство и почна да се гмурка във ваната, като изплискваше обилно топлата вода по мозайката с изображение на Хера, когато моли Съня да приспи Зевс. Петроний гледаше своя племенник с доволните очи на артист-познавач.

Но когато Виниций свърши и се предаде и той на свой ред на грижите на епилаторите, влезе един лектор с бронзова кутия, пълна със свитъци папирус.

— Искаш ли да послушаш? — запита Петроний.

— Ако е твое произведение — с удоволствие! — отговори Виниций. — Но ако не е, предпочитам да разговаряме. Поетите днес причакват хората на всеки ъгъл по улиците.

— Така е. Не можеш да минеш край базилика или баня, край библиотека или книжарница и да не видиш някой поет да жестикулира като маймуна. Агрипа, когато пристигнал тук от Ориента, ги помислил за луди. Но такива са сега времената. Цезарят пише стихове и всички му подражават. Само че не бива да се пишат стихове по-хубави от неговите и затова аз се страхувам малко за Лукан... Но аз си пиша

проза и с нея не угощавам нито себе си, нито другите. Това, което лекторът щеше да чете, са кодицилите на горкия Фабриций Вейентон.

— Защо „горкия“?

— Защото му заповядаха да играе ролята на Одисей и да не се връща у дома си, докато не му наредят. За него тази одисея ще бъде донякъде по-лека, отколкото за Одисей, защото жена му не е Пенелопа. Впрочем съвсем ясно е, че с него постъпиха глупаво. Но тук към всичко се отнасят повърхностно. Това е лоша и доста скучна книга, която всички се нахвърлиха да четат едва когато авторът ѝ бе изпратен в изгнание. Сега навсякъде се чува: „Scandala! Scandala!“ Възможно е някои работи да ги е измислил Вейентон, но аз, който познавам града, познавам нашите патриции и нашите жени, те уверявам, че всичко това е по-бледо от действителността. Сега всеки търси там себе си със страх, а познатите — със злорадство. В книжарницата на Авирун сто души преписват книгата под диктовка — и успехът ѝ е осигурен.

— Няма ли там и твои истории?

— Има, но авторът не е точен, защото аз съм едновременно и лош, и по-малко плитък, отколкото ме е представил. Знаеш ли, ние тук отдавна сме изгубили способността да различаваме нравственото от безнравственото, затова и на мен самия ми се струва, че наистина такава разлика няма, въпреки че Сенека, Музоний и Тразеа се преструват, че я виждат. На мен ми е все едно! Кълна се в Херкулес, говоря, каквото мисля. Но аз все още го превъзхождам с това, че знам кое е безобразно и кое красиво, а нашият меднобрад поет, водач на колесница, певец, танцьор и хистрион — не разбира.

— Все пак жал ми е за Фабриций! Добър другар е той!

— Погуби го неговото тщеславие. Всеки го подозираше, но никой не беше сигурен, а той самият не се стърпя и навсякъде разгласи „под секрет“. Ти чувал ли си историята на Руфин?

— Не.

— Хайде тогава да минем във фригидариума, за да се разхладим, и там ще ти я разкажа.

Отидоха във фригидариума, там от фонтана в средата бликаха бледорозови струи, ухаещи на виолетки. Седнаха в ниши, застлани с коприна, почнаха да се разхлаждат и известно време мълчаха. Виниций замислено гледаше бронзовия фавън, който, прегърнал през рамо една нимфа, жадно търсеше с уста нейните устни, и каза:

— Този има право. Ето, това е най-хубавото в живота.

— Горе-долу! Но ти освен това обичаш и войната, която аз не обичам, защото под палатките ноктите се пукат и губят розовия си цвят. Впрочем всеки си има свои любими предпочитания. Меднобрадия обича песните, особено своите, а старият Скаур — коринтската си ваза, която нощем е до леглото му и която целува, ако не може да спи. От целуване вече е изтъркал ръба ѝ. Кажи ми, ти не пишеш ли стихове?

— Не. В живота си не съм написал и един хекзаметър дори.

— А не свириш ли на лютня? Не пееш ли?

— Не.

— А колесница караш ли?

— Състезавал съм се на времето в Антиохия, но без успех.

— Тогава съм спокоен за тебе. А на хилодрома към коя партия си?

— Към зелените.

— Тогава съм спокоен. Е, притежаваш наистина голям имот, но не си толкова богат като Палас или Сенека. Защото, знаеш ли, у нас сега е хубаво да пишеш стихове, да пееш със съпровод на лютня, да декламираш и да се състезаваш в цирка. Но още по-добре и по-безопасно е да не пишеш стихове, да не свириш, да не пееш и да не се състезаваш в цирка. Най-хубаво е да умееш да се възхищаваш, когато Меднобрадия върши всичко това. Ти си хубав момък и може би те застрашава само това да не се влюби в тебе Попея. Но тя е твърде опитна, за да го стори. На любов се е наситила при двамата си първи мъже, а от третия търси друго. Знаеш ли, че тоя глупак Отон все още я обича до полуда... Броди из скалите на Испания и въздиша. И така е изгубил предишните си навици и се е занемарил, че сега, за да му направят фризурата, са достатъчни само три часа дневно. Кой би очаквал такова нещо, и то от един Отон.

— Аз го разбирам — отвърна Виниций. — Но на негово място бих направил друго.

— А какво по-точно?

— Бих създавал свои верни легиони от тамошните планинци. Добри войници са тези иберийци.

— Виниций! Виниций! Искан ми се да ти кажа, че не си способен на това. И знаеш ли защо? Такива работи се правят, но за тях не се

говори дори условно. Колкото за мен — аз на негово място бих се надсмивал над Попея, надсмивал се бих и над Меднобрадия и бих си формирал легиони, но не от иберийци, а от иберийки. Най-много бих писал епиграми, но не бих ги чел на никого, а не като този клетник Руфин.

— Ти нали щеше да ми разкажеш неговата история.

— Ще ти я разкажа в унктуариума.

Но в унктуариума вниманието на Виниций се насочи към нещо друго — към чудните робини, които чакаха да дойдат къпещите се. Две от тях, негърки, подобни на великолепни статуи от абанос, почнаха да натриват телата им с фини арабски благовония, две сръчни във вчесването фригийки държаха в меките си и гъвкави като змии ръце полирани стоманени огледала и гребени, а други две, красиви като богини гръцки девойки от остров Кос, чакаха да дойде време да надиплят на красиви гънки тогите на двамата господари.

— Кълна се в Зевс, господари на облаците! Каква отбрана прислуга имаш ти!

— Предпочитам да са отбрани, отколкото да са много на брой — отговори Петроний. — Цялата моя фамилия в Рим не надминава четиристотин глави и мисля, че само новобогаташите се нуждаят от повече хора за лична прислуга.

— По-прекрасни тела не притежава и Меднобрадия дори — продължи с разширени ноздри Виниций.

На тия думи Петроний отговори дружелюбно и малко нехайно:

— Ти си мой роднина, пък аз не съм нито такъв егоист като Бас, нито такъв педант като Авъл Плавций.

Но Виниций, като чу последното име, забрави девойките от Кос, живо вдигна глава и запита:

— Откъде ти дойде наум за Авъл Плавций? Знаеш ли, че аз, като си навехнах ръката край града, бях петнайсетина дни в техния дом? Плавций случайно минаваше оттам и като видя колко много страдам, взе ме в дома си, а там неговият роб, лекарят Мормон, ме излекува. Тъкмо за това исках да говоря с тебе.

— Защо? Да не би случайно да си се влюбил в Помпония? В такъв случай жал ми е за тебе: не е млада, пък е и добродетелна! Не мога да си представя по-лошо съчетание от това. Бъррр!

— Не в Помпония — eheu! — рече Виниций.

— Тогава — в коя?

— Да знаех поне в коя! А аз дори не съм сигурен как е името ѝ: Лигия или Калина? В къщи я наричат Лигия, понеже е от народа лигийци, а има и свое варварско име Калина. Чуден е тоя Плавцийев дом. Гъмжи от хора, а пък е тих като младите гори на Субиакум. Петнайсетина дни аз не знаех, че там живеело божество. Докато веднъж на разсъмване не я видях да се мие в градинския фонтан. И кълна ти се в ляната, от която се е родила Афродита, че лъчите на зората просто преминаваха през нейното тяло. Мислех, че когато слънцето нагрее, тя ще се разтопи в светлината, както се разтапя Зорницата. После я видях още два пъти и оттогава не зная що е спокойствие, нямам други желания, не искам и да зная какво ще ми даде градът, не искам жени, не желая злато, не искам коринтски бронз, нито янтар, нито седеф, нито вино, нито пиршества, искам само Лигия. Казвам ти искрено, Петроний, че копнея за нея, както е копнял за Пазитея Сън, изобразен на мозайката в твоя тепидариум. Копнея по цели дни и нощи.

— Ако е робиня, откупи я.

— Тя не е робиня.

— Че каква е? Да не би да е освободена робиня на Плавций?

— Тя никога не е била робиня, затова сега не може да бъде освободена робиня.

— Тогава?

— Не знам: царска дъщеря или нещо подобно.

— Ти ме заинтригува, Виниций.

— Ако желаеш да ме изслушаш, веднага ще задоволя любопитството ти. Историята не е много дълга. Ти може би лично си познавал Ваний, краля на свебите, който е бил изгонен от родината си и дълго време живял в Рим като изгнаник; прославил се е дори с щастието си в играта на кости и като опитен водач на колесница. Цезар Друз го върнал на трона. Ваний бил наистина способен човек, отначало царувал добре и водил успешни войни, а после почнал да граби не само съседите, но и своите свеби. Тогава Вангион и Сидон — двамата му сестриници и синове на Вибилей, царя на хермундурите, решили да го принудят пак да се върне в Рим... да опита щастието си в играта на кости.

— Помня, това беше неотдавна, по времето на Клавдий.

— Да. Избухнала война. Ваний повикал на помощ язигите, а неговите мили сестрини синове повикали лигийците, които пък, като чули за богатствата на Ваний и подмамани от надеждата за плячка, нахлули и били толкова много, че Клавдий се страхувал за спокойствието по границите на империята. Клавдий не пожелал да се намесва във войната между варварите, но все пак писал на Ателий Хистер, предводител на крайдунавския легион, да следи зорко хода на войната, за да не допусне да бъде смутен нашият мир.

Хистер тогава поискал от лигийците да дадат дума, че няма да прекратят границата; те не само се съгласили, но дали и заложници, сред тях били жената и дъщерята на техния вожд... Ти знаеш, че варварите отиват на война с жените и децата си... И ето моята Лигия е дъщеря на този вожд.

— Откъде знаеш всичко това?

— Каза ми го сам Авъл Плавций. Лигийците наистина тогава не прекрачили границата: но варварите врълхитат като буря и отминават като буря. Така изчезнали и лигийците заедно със своите рога на турове по главите. Разбили Ваниевите свеби и язигите, но в тоя бой паднал царят им. След това си отишли с плячката, а заложниците останали в ръцете на Хистер. Майката скоро умряла и Хистер, като не знаел какво да прави с детето, изпратил го на управителя на Германия, Помпоний. А той след края на войната с катите се върнал в Рим, където Клавдий, както знаеш, му позволил да празнува триумф. Момичето вървяло тогава след колесницата на победителя. Но след тържеството, понеже заложницата не може да се смята за пленница, а и Помпоний не знаел какво да я прави, дал я най-накрая на сестра си Помпония Грецина, жената на Плавций. В тази къща, където всичко живо, като почнеш от господарите и свършиш с пилетата в курника, е добродетелно, момичето израсло, станало мома, уви, добродетелна като самата Грецина и толкова прекрасна, че дори Попея би изглеждала в сравнение с нея като есенна смокиня до хесперидска ябълка.

— И какво?

— И повтарям ти, че от тоя миг, когато при фонтана ми се стори, че лъчите проникват през тялото й, аз се влюбих безпаметно.

— Значи, толкова е прозрачна — като млада сардинка.

— Недей да се шегуваш, Петроний, а ако те заблуждава свободата, с която аз сам говоря за моята страст, знай, че ярката дреха често пъти покрива дълбоки рани. Трябва да ти кажа и това, че на връщане от Азия преспях една нощ в храма на Мопс, за да видя прорицателен сън. И ето насън ми се яви самият Мопс и ми предсказа, че в моя живот благодарение на любовта ще настъпи голяма промяна.

— Чувал съм как Плиний говореше, че не вярва в боговете, но вярва в сънищата, и може би има право. Моите шегички не ми пречат понякога да мисля, че всъщност има само едно божество, предвечно, всевластно, творческо: *Venus genitrix*. Тя слива душите, слива телата и материята. Ерос е извел света от хаоса. Дали е направил добре — това вече е друг въпрос, но щом е така, трябва да признаем неговото могъщество, макар че можем да не го благославяме...

— Ах, Петроний! На този свят е по-лесно да намериш философ, отколкото добър съвет.

— Кажи ми, какво всъщност искаш ти?

— Искам да имам Лигия. Искам ръцете ми, които сега прегръщат само въздуха, да я прегърнат и притиснат до гърдите ми. Искам да дишам нейния дъх. Ако беше робиня, дал бих на Авъл сто девойки с нозе, белосани с вар, в знак, че ги продават за първи път. Искам да я имам в дома си дотогава, докато главата ми не побелее като върха Соракте зиме.

— Тя не е робиня, но все пак се числи към фамилията на Плавций, а понеже е изоставено дете, би могла да се смята за алумна. Плавций може да ти я отстъпи, ако пожелае.

— Ти, изглежда, не познаваш Помпония Грецина. Впрочем и двамата са се привързали към нея като към собствено дете.

— Познавам аз Помпония. Същински кипарис. Ако не беше жена на Авъл, биха могли да я наемат за оплаквачка на умрели. От смъртта на Юлия не е сваляла тъмната стола и изобщо има вид, сякаш още приживе ходи по поляна, обрасла с асфодели. При това е и *univira*, та всред нашите, разведени по четири и пет пъти жени тя е феникс... А... чул ли си, че сега в Горен Египет се бил излюпил фениксът, а това му се случва на петстотин години веднъж?

— Петроний! Петроний! За феникса ще си поприказваме друг път.

— Какво да ти кажа аз, Марк. Познавам Авъл Плавций, който, при все че осъжда моя начин на живот, има слабост към мен, а може дори и да ме уважава повече от другите, защото знае, че никога не съм бил доносчик както например Домипий Афер, Тигелин и цялата банда приятели на Меднобрадия. А и без да съм се преструвал на стоик, неведнъж съм осмивал някои постъпки на Нерон, на които Сенека и Бур са гледали през пръсти. Ако смяташ, че мога да измоля за теб нещо от Авъл, аз съм готов да ти услужа.

— Смятам, че можеш. Ти имаш влияние върху него. А освен това твоят ум има неизчерпаеми възможности... Ако разбереш положението и поговориш с Плавций...

— Ти преувеличаваш и моето влияние, и остроумието ми, но ако става дума само за това, ще поговоря с Плавций веднага щом се върнат в града.

— Те са се върнали още преди два дена.

— Тогава да идем в триклиниума, където ни чака закуската, а след това, като се подкрепим, ще заповядаме да ни отнесат при Плавций.

— Винаги си ми бил скъп — живо отвърна Виниций, — но сега сигурно ще наредя да поставят сред моите лари статуята ти — такава, прекрасна като тази, и ще ѝ принасям жертви.

И като каза това, той се обърна към статуите, които красяха цяла стена на благоуханната малка зала, и посочи с ръка статуята на Петроний, представен като Хермес с жезъл в ръка. И добави:

— Кълна се в светлината на Хелиос! Ако „божественият“ Александър^[1] е приличал на тебе — не се чудя на Елена.

В този възклик имаше колкото ласкателство, толкова и искреност, защото Петроний, макар и по-възрастен и не толкова снажен, беше похубав дори и от Виниций. Жените в Рим се възхищаваха не само от гъвкавия му ум и от вкуса му, който му бе спечелил името арбитър на елегантността, но и от тялото му. Това възхищение се беше изписало дори и на лицата на тия момичета от Кос, които сега подреждаха диплите на тогата му, едната от тях, Евника, тайно влюбена в него, го гледаше в очите с покорност и възторг.

Но той дори не обърна внимание на това и усмихвайки се на Виниций, почна да му цитира в отговор на изказването на Сенека за жените: animal impudens... etc... etc...

А после, като обгърна с ръка плещите му, въведе го в триклиниума.

В унктуариума двете гръцки момичета, фригийките и двете негрки започнаха да прибират благовонията. Но в същия момент иззад дръпнатата завеса към фригидариума се показаха главите на балнеаторите и се разнесе тихо „пст“ — на тоя зов едната от гъркините, фригийките и двете негрки скочиха и в миг изчезнаха зад завесата. В термите настанаха минути на свобода и удоволствия, на които надзирателят не пречеше, тъй като и той сам често вземаше участие в подобни веселия. За тях се досещаше и Петроний, но като човек разбран и враг на наказанията, гледаше на тия неща през пръсти.

В унктуариума остана само Евника. Известно време тя се вслушваше в отдалечаващите се по посока на лаконикума гласове и смях, а после вдигна инкрустираното с янтар и слонова кост столче, на което преди малко бе седял Петроний, и го пренесе предпазливо до статуята му.

Унктуариумът бе изпълнен със слънчева светлина и с багрите на дъгоцветните мрамори, с които бяха покрити стените.

Евника стъпи на столчето и като се изправи на една и съща височина със статуята, изведнъж метна ръце на шията ѝ, отхвърли назад златистите си коси, притисна розовото си тяло до белия мрамор и в упоение почна да целува студените устни на Петроний.

---

[1] Т.е. Парис; има се пред вид епитетът, с който го назовава Омир в „Илиада“ — Бел. Пр. ↑

II

След закуската, която за двамата другари беше още утринна закуска, тогава, когато простосмъртните отдавна вече бяха свършили обедния прандиум, Петроний предложи да подремнат. Според него този час беше твърде ранен за посещение. Има наистина хора, които навестяват познатите си още от изгрев слънце, като смятат този обичай за стар, римски. Но той, Петроний, го смяташе за варварски. Следобедните часове са най-подходящи, и то чак когато слънцето се спусне към храма на Юпитер Капитолийски и започне да гледа косо Форума. През есента е още горещо и хората, след като се нахранят, обичат да поспят. А сега е приятно да се послуша шумът на фонтана в атриума и след задължителните хиляда крачки да си подремнеш в червената светлина на слънцето, която провиква през пурпурните полуспуснати веларии.

Виниций призна, че той има право и започнаха да се разхождат и да разговарят нехайно за това, което се чува на Палатин и из града, пофилософстваха малко и за живота. След това Петроний отиде в кубикулума, но не спа дълго. След половин час той излезе, нареди да му донесат вербена и започна да я мирише и да натрива с нея ръцете си и слепите очи.

— Няма да повярваш — каза той — как освежава и ободрява. Сега съм готов.

Лектиката отдавна ги чакаше и те седнаха и поръчаха да ги отнесат на викус Патрициус в дома на Авъл. Инсулата на Петроний се намираше на южния склон на Палатин, около тъй наречените Карини, така че най-късият път минаваше под форума; но понеже Петроний искаше да наmine и у златаря Идомен, нареди да ги носят през викус Аполинис и Форума към викус Сцелератус, където беше пълно с най-различни бараки.

Огромните негри вдигнаха лектиката и тръгнаха, а пред тях вървяха роби, наречени педисекви. Известно време Петроний мълчаливо поднасяше своите ухаещи на вербена длани към ноздрите си и, изглежда, обмисляше нещо, а след това каза:

— Дойде ми наум, че ако твоята горска богиня не е робиня, тя тогава би могла да напусне дома на Плавций и да се пренесе в твоя. Ти би я обкръжил с любов и обсипал с богатства, тъй както аз моята обожавана Хризотемида, която, между нас казано, ми е омръзнала толкова, колкото и аз на нея.

Марк поклати глава.

— Не? — попита Петроний. — В най-лошия случай работата ще опре до цезаря, а можеш да бъдеш сигурен, че макар и поради моето влияние, нашият Меднобрад ще бъде на твоя страна.

— Не познаваш Лигия! — възрази Виниций.

— Тогава позволи ми да те запitam, нима ти не само си я виждал, а я и познаваш? Говорил ли си с нея? Признал ли си й твоята любов?

— Видях я най-напред при фонтана, а след това я срещнах два пъти. Не забравяй, че докато бях в дома на Авъл, живеях в страничната вила, предназначена за гости — а и ръката ми беше навехната, затова не можех да сядам на общата трапеза. Чак в навечерието на деня, за който бях съобщил, че ще си тръгна, срещнах Лигия на вечерята — и не можах да й продумам дума. Трябваше да слушам Авъл и неговите разкази за победите, които спечелил в Британия, а след това за упадъка на малките стопанства в Италия, което още Липиний Столон се бил старал да предотврати. Изобщо не знаех дали Авъл е в състояние да говори за нещо друго, и не мисли, че ще можем да се изплъзнем от това, освен ако благоволиш да слушаш как ще ти говори за покварата на днешните времена. Те там имат фазани в птичарника, но не ги колят — всеки изяден фазан приближавал края на римското могъщество. Втори път я срещнах около градинската цистерна с току-що откъсната тръстика в ръка, която тя потапяше във водата откъм метлицата и ръсеше с нея растящите наоколо ириси. Погледни коленете ми. Кълна се в щита на Херкулес, казвам ти, че те не са треперели, когато върху нас налитаха с вой тълпите на партите; но се разтрепераха до онази цистерна. И смутен като хлапе, което още носи була на шията си, само молах за милост с очи и дълго не можах да продумам.

Петроний го изгледа като че ли със завист.

— Щастливец! — каза му той. — Колкото и да са лоши тоя свят и животът, едно вечно благо ще остане в тях — младостта!

А след малко запита:

— И не я ли заговори?

— Заговорих я, разбира се. Когато дойдох малко на себе си, казах й, че се връщам от Азия, че съм си навехнал ръката близо до града и че много съм изстрадал, но сега, когато е дошло време да напусна вече този гостоприемнен дом, виждам, че страданието в него ми е по-скъпо, отколкото удоволствията другаде, по-ценна е болестта тука, отколкото здравето вън от него. Тя слушаше думите ми също смутена, с наведена глава и чертаеше нещо о тръстиката по пясъка о шафранов цвят. След това вдигна очи, още веднъж погледна начертаните знаци, после пак мене, като че искаше да ме запита нещо — и изведнъж избяга, като горска нимфа пред глупав фавън.

— Навярно има хубави очи?

— Като морето — и потънах в тях като в море. Повярвай ми, че и Архипелагът не е толкова син. След няколко минути дотича малкият Плавций и започна да ме пита нещо. Но аз не разбих какво иска.

— О, Атина! — провикна се Петроний. — Свали от очите на това момче превръзката, която му е поставил Ерос, защото иначе ще си разбие главата о някоя колона в храма на Венера.

След това се обърна към Виниций:

— О ти, пролетна пъпка на дървото на живота, ти, първа зелена вейчице на лозата! Би трябвало вместо у Плавций, да кажа да ни отнесат в дома на Гелоций, където има школа за неопитните в живота момчета.

— Какво в същност искаш да кажеш?

— А какво нарисува тя на пясъка? Не беше ли името на Амур или сърце, пронизано с неговата стрела, или пък нещо такова, от което ти би могъл да разбереш, че сатирите са нашепвали вече на ухото на тази нимфа тайните на живота? Как си могъл да не погледнеш тези знаци?

— Надянал съм тогата по-рано, отколкото мислиш — рече Виниций — и преди да дотича малкият Авъл, внимателно разгледах тези знаци. Все пак зная, че и в Гърция, и в Рим девойчетата често пъти пишат на пясъка признанията, които устата им не искат да промълвят... Но отгатни какво бе начертала тя!

— Ако не е това, което предположих, то не ще отгатна.

— Риба.

— Какво казваш?

— Казвам: риба. Може би това означава, че и досега в жилите ѝ тече студена кръв — не зная! Но ти, който ме назова пролетна пъпка на дървото на живота, може би ще успееш по-добре от мен да разбереш този знак?

— Carissime! За такива неща питай Плиний. Той разбира от риби. Ако старият Апиций беше още жив, той също би могъл да ти каже нещо, понеже в живота си е изял повече риби, отколкото може да побере Неаполитанският залив.

По-нататъшният разговор беше прекъснат от глъчката на многолюдните улици, в които навлязоха. От викус Аполинис свиха към Форум Романум, а там, когато времето беше хубаво, преди залез слънце се трупаше много народ без работа, разхождаха се между колоните, разказваха си новини, гледаха минаващите лектики на знатните, за да надникнат най-накрая в златарските работилници, в книжарниците, в продавниците, където се разменяха пари, продаваха копринени тъкани или пък бронзови изделия и във всички други дюкяни, с каквито бяха пълни сградите в оная част на площада, която бе срещу Капитолий. Половината от Форума, точно под отвесните скали на римския дворец, беше вече потънала в сянка, докато колоните на издигнатите по-високо храмове, озарени от златиста светлина, се очертаваха в лазурната синева. По-ниските колони хвърляха удължени сенки върху мраморните плочи. Имаше толкова много колони, че погледът се губеше сред тях като в гора; сякаш на тези здания и колони им бе тясно. Те се издигаха едни над други, редяха се надясно и наляво, катереха се по околните хълмове, притискаха се о зидовете на двореца или едни о други, подобни на по-големи и по-малки, подебели и по-тънки, златисти и бели стволове, ту разцъфтели под архитравите с цветовете на аканта, ту извити в йонийски рогове, ту завършващи с прост дорийски квадрат. Над тази гора блестяха колоритни триглифи, от фронтоните се показваха изваяните образи на богове, а отгоре крилатите златни квадрити сякаш искаха да полетят в ефира, в онази синева, надвиснала спокойно над този гъсто застроен град на светилищата. В средата на площада и по краищата му струеше живата човешка река: множеството се разхождаше под арките на базиликата на Юлий Цезар, седеше по стъпалата на Кастор и Полукс, кръжеше около малкия храм на Веста и върху този огромен мраморен фон напомняше разноцветни рояци пеперуди или бръмбари. Отгоре по

огромните стъпала, откъм храма, посветен на Юпитер Оптимус Максимус, прииждаха нови вълни; около рострите някои слушаха случайни оратори; тук-там се чуваха провикванията на продавачи на плодове, вино или вода, смесена със сок от смокини; на шарлатани, препоръчващи чудодейни лекарства, на гадатели, откриватели на скрити съкровища, тълкуватели на сънища. На места глъчката от разговорите и провикванията се смесваше със звуците на систра, на египетска самбука или на гръцки флейти. Тук-там пък болни, набожни или налегнати от грижа хора носеха жертви за храмовете. Между хората по каменните плочи се събираха, гладни за жертвено зърно, гълъби на малки ята, прилични на подвижни пъстри и тъмни петна, и ту се издигаха за малко нагоре с шумен плясък на крилете, ту пак се спущаха върху освободените от тълпата места. От време на време струпаните хора се разстъпваха пред лектиките, в които се виждаха изящни женски лица или пък сенатори и воители със застинали, някак безжизнени черти на лицата. Разноезичното население повтаряше на глас имената им и добавяше произволни прякори, подигравки или похвали. Между безредните групи понякога си проправяха път с отмерена стъпка войници или стражи, които пазеха реда по улиците. Гръцкият език се чуваше наоколо толкова често, колкото и латинският.

Виниций отдавна не беше идвал в града и гледаше с любопитство това гъмжило от хора и самия Форум Романум, властващ над човешката вълна и същевременно така залян от нея, че Петроний, отгатвайки мисълта на другаря си, назова Форума „гнездо на квирити — без квирити“. Наистина местното население почти се губеше в тази тълпа от различни раси и народи. Тук се виждаха етиопци, едри русокоси хора от далечния север, британци, гали и германци, косооки жители на Серика, хора от бреговете на Ефрат и от бреговете на Инд, с бради, боядисани в керемиден цвят, сирийци от бреговете на Оронт, с очи черни и сладни; сухи, само кожа и кости жители на арабските пустини, евреи с хлътнаги гърди, египтяни с вечна равнодушна усмивка на лицата и нумидийци, и афри; гърци от Елада, които наравно с римляните владееха града, но го владееха със знание, с изкуство, с ум и с хитрост; гърци от островите и от Мала Азия, и от Египет, и от Италия и от Нарбонска Галия. Сред тълпата на робите, с продупчени уши имаше и свободни, безделници, които цезарят забавляваше, хранеше, а дори и обличаше, и пришълци, привлечени в

големия град от по-лекия живот и изгледите за сполука; не липсваха и дребни търговци, и жреци на Серапис с палмови клончета в ръка, и жреци на Изида, на олтарите на които се принасяха повече жертви, отколкото в храма на Зевс Капитолийски, и жреци на Кибела, носещи в ръка златни снопчета ориз, и жреци на странстващи божества, и източни танцовачки с яркоцветни митри, и продавачи на амулети, и змиеукротители, и халдейски маги, и най-сетне хора без каквото и да е занятие, които всеки ден се явяваха при хамбарите край Тибър за жито, биеха се за лотарийни билети в цирковете, прекарваха нощите си в порутените си къщи в оная част на града, отвъд Тибър, а слънчевите и топли дни — по криптопортиките, в мръсните гостилнички на Субура, по Милвиевия мост или пред минсулите на знатните, където от време на време им подхвърляха остатъци от трапезата на робите.

Петроний беше добре познат на тези тълпи. В ушите на Виниций постоянно звучеше: „Nis est!“ — „Той е!“ Обичаха го за щедростта му, а популярността му бе порасла много, откакто бяха научили, че Петроний е говорил пред Цезаря против смъртната присъда, издадена над цяла „фамилия“, т.е. над всичките, без разлика по пол и възраст, роби на префекта Педаний Секунд, за това, че един от тях в миг на отчаяние убил този жесток мъчител. Петроний наистина повтаряше на всеослушание, че това му било безразлично и че бил говорил на цезаря само неофициално, частно, като *arbiter elegantiarum*, чиито чувства се възмущаваха от подобно варварско клане, достойно за скитите например, но не и за римляните. Въпреки това простият народ, който се бе възмутил от това клане, обичаше оттогава Петроний.

Но той самият не държеше на тая любов. Помнеше, че същият този народ бе обичал и Британик, когото Нерон отрови, и Агрипина, която поръча да убият, и Октавия, която бяха удушили в Пандатерия с гореща пара, след като ѝ бяха прерязали вените, и Рубелий Плавт, който бе в изгнание, и Тразеа, на когото всяко утро можеше да донесе смъртна присъда. Любовта на народа можеше да се смята по-скоро за лошо предзнаменование, а скептикът Петроний беше и суеверен. Той презираше тълпата двояко: и като аристократ, и като естет. Според него хората, миришещи на варен боб, който носеха в пазвите си, а при това вечно прегракнали и запотени от игра на мора по ъглите на улиците и перистилите, не заслужаваха да се наричат хора.

И така, без да отговаря на ръкоплясканията и на целувките, които му изпращаха, той разправяше на Марк за Педаний, като се надсмиваше над променчивостта на шумната улична сган, която да другия ден след страшния бунт ръкопляскала на Нерон, когато отивал към храма на Юпитер Статор. Но пред книжарницата на Авирун Петроний заповяда да спрат, слезе, купи един изящен ръкопис и го подаде на Виниций.

— Подарък за тебе — каза той.

— Благодаря! — отвърна Виниций. И като погледна заглавието, попита:

— „Сатирикон“? Това е нещо ново; от кого е?

— От мен. Но аз не искам да последвам Руфин, чиято история щях да тя разправам, нито Фабриций Виентон. Затова никой не знае, а и ти не казвай никому.

— Ти казваше, че не пишеш стихове — рече Виниций, като разглеждаше ръкописа, — а тук твоята проза често се преплита със стихове.

— Когато го четеш, обърни внимание на пиршеството у Трималхион. Колкото за стиховете — опротивяха ми, откакто Нерон започна да пише епос. Знаеш ли, когато Вителий иска да облекчи стомаха си, употребява пръчица от слонова кост, която пъха в гърлото; други си служат с пера от фламинго, натопени в дървено масло или в отвара от мащерка, аз пък чета поезията на Нерон и резултатът е незабавен. Мога след това да ги хваля, ако не с чиста съвест, поне с чист стомах.

Като каза това, той спря лектиката пред златаря Идомен и уреди въпроса с гемите, после поръча да ги занесат право в дома на Авъл.

— За да ти докажа какво значи авторско самолюбие, по пътя ще ти разкажа историята на Руфин — каза Петроний.

Но преди да започне, завиха по викус Патрициус и скоро се озоваха пред жилището на Авъл.

Млад и едър янитор отвори вратата към остиума, над която една сврака в клетка ги поздрави кресливо с думата: „Salve!“.

Минавайки от второто покрито преддверие, наричано остиум, към атриума, Виниций каза:

— Забеляза ли, че вратарят тук е без вериги?

— Странен е този дом — отвърна полугласно Петроний, — навярно знаеш, подозираха Помпония, че изповядва източното суеверие, свързано с почитането на някой си Христос. Мисля, че това е било заслуга на Криспинила; тя не може да прости на Помпония, че един мъж и стига за цял живот. „Univira!“... Днес в Рим е по-лесно да се намери блюдо гъби от Норикум, отколкото... Съдил я домашен съд!

— Имаш право, този дом е странен. После ще ти разправа какво съм чул и видял тук.

В това време те се озоваха в атриума. Робът, надзорник на това помещение, наречен атриенсис, изпрати номенклатора да извести за гостите, а в същото време прислугата постави кресла, за да седнат, и столчета под нозете. Петроний, който никога не бе идвал тук, понеже си бе представял, че в този дом владее вечна печал, сега се оглеждаше с известно учудване и като че ли с чувството, че се е мамил, понеже атриумът създаваше по-скоро весело настроение. Отгоре, през голям отвор, влизаше сноп силна светлина, която се разбиваше на хиляди искри във водоскока. Квадратният басейн с фонтан в средата, предназначен да поема дъжда, който при лошо време падаше пред отвора на покрива, и наречен имплувиум, бе окръжен с анемони и лилии. Лилиите, изглежда, бяха любимите цветя в този дом, тъй като имаше купища бели, червени и най-сетне сапфирени ириси, чиито нежни цветни листица бяха сякаш посребрени от водния прах. Сред мокри мъхове, в които бяха скрити саксиите с лилии, и измежду кичурите листа се виждаха бронзови статуйки на деца и водни птици. На единия ъгъл сърна, изляна също от бронз, бе навела позеленялата си от влагата глава към водата, като че искаше да пие. Подът на атриума беше от мозайка; част от стените беше покрита с червен мрамор, други с рисунки на дървета, риби, птици и грифове, привличаха окото с играта на багрите. Рамките на вратите към страничните стаи бяха украсени с черупки на костенурки или дори със слонова кост; край стените между вратите стояха статуите на Авловите прадеди. Навсякъде се чувствуваше спокойно благосъстояние, без излишество, но изпълнено с благородство и сигурност.

Петроний, който живееше сред много повече великолепие и изтънченост, все пак не можа да намери нищо, което да накърнява вкуса му, и тъкмо се бе обърнал, за да каже това на Виниций, когато робът веларий дръпна завесата, отделяща атриума от таблинума, и от

дъното на залата се появи, приближавайки с бързи стъпки, Авъл Плавций.

Това бе човек към залеза на живота, с глава, посребрена от скреж, но пъргав, с енергично лице, малко късо, напомнящо донякъде глава на орел. На лицето му сега се бе изписало учудване и дори безпокойство поради неочакваното посещение на Нероновия приятел, другар и довереник.

Но Петроний бе твърде светски човек и твърде проникателен, за да не го забележи, и затова след първите приветствия той обяви с цялото красноречие и свобода, на които бе способен, че е дошъл да благодари за закрилата, която е получил в този дом синът на сестра му и че единствено признателността е повод за това посещение, което впрочем се осмелил да направи поради някогашното си познанство с Авъл.

Авъл го увери от своя страна, че той е скъп гост, а колкото за признателността, то самият Авъл изпитва такова чувство към него, макар че Петроний навярно не се досеща защо.

И действително Петроний не се сещаше. Напразно той вдигна ореховите си очи и се мъчеше да си спомни да е направил някаква макар и дребна услуга на Авъл или пък на когото и да било. Не си спомняше нито една освен може би тая, която се готвеше да направи на Виниций. Наистина възможно беше да е направил нещо подобно, но неволно.

— Обичам и много ценя Веспасиан — каза Авъл, — комуто си спасил живота, когато веднъж имал нещастieto да заспи, докато слушал стиховете на цезаря.

— Имаше щастие — отговори Петроний, — че не ги чуваше; не отричам обаче, че това можеше да свърши с нещастие. Меднобрадия искаше непременно да му изпрати центурион с приятелска поръчка да си пререже вените.

— А ти, Петроний, си му се присмял.

— Да, или не — направих точно обратното: казах му, че ако Орфей с песен е приспивал дивите зверове, то неговият триумф е равен на Орфеевия, понеже е успял да приспи Веспасиан. Меднобрадия може да бъде укоряван, но при условие че в малкото порицание се съдържа голямо ласкателство. Нашата милостива Августа Попея отлично разбира това.

— Уви, такива са времената — отвърна Авъл. — Липсват ми отпред два зъба, които ми избиха един камък, хвърлен от ръката на британец, и затова говорът ми стана съскав, но въпреки това най-щастливите моменти в живота си съм прекарал в Британия...

— Защото са били победоносни — добави Виниций.

Но Петроний, боейки се да не би старият военачалник да почне да разправя за някогашните си войни, промени темата на разговора. В околността на Пренесте селяни намерили мъртво вълче с две глави, а през време на неотдавнашната буря гръмотевица ударила горния ъгъл на храма на Луна; в такава късна есен това бе нещо нечувано. Някой си Кота, който му разказал това, казал още, че жреците в тоя храм вещаят по този повод упадък на града или най-малкото рухване на голям дом, което може да се предотврати само чрез допълнителни жертвоприношения.

Авъл, като чу това, каза, че такива знамения не бива да се пренебрегват. Боговете може да са разгневени от прекомерните злодеяния, в това няма нищо чудно, а в такъв случай е разумно да бъдат омилоствени с още жертви.

Петроний отговори:

— Твоят дом, Плавций, не е особено голям, въпреки че в него живее голям човек; моят наистина е твърде голям като за такъв лош собственик, но и той е малък. А ако трябва да рухне някой голям дом, като например *domus transitoria*, то струва ли си ние да принасяме жертви, за да предотвратим разрушаването му?

Плавций не отговори на този въпрос и неговата предпазливост засегна малко Петроний, защото макар и да беше изгубил напълно чувството за разлика между злото и доброто, никога не бе ставал доносчик и с него можеше да се разговаря напълно спокойно. След това той пак промени разговора и почна да изказва възхищението си от жилището на Плавций и от добрия вкус, който владееше тук.

— Това е старо жилище — отговори Плавций, — в което не съм променил нищо от времето, когато го наследих.

След като завесата, която отделяше атриума от таблинума, бе дръпната, домът се откри от край до край, тъй че през таблинума, през следващия перистил и залата отвъд него, наречена екус (*oecus*), погледът стигаше чак до градината, която се виждаше отдалеч като

светла картина в тъмна рамка. Оттам до атриума долиташе весел детски смях.

— Ах — каза Петроний, позволи ни да послушаме отблизо този искрен смях, който днес се среща толкова рядко.

— На драго сърце — отговори, ставайки, Плавций. — Това са моят малък Авъл и Лигия, които играят там на топка. Но що се отнася до смеха, смятам, Петроний, че целият ти живот минава в смях.

— Животът заслужава смях и аз се смея — каза Петроний, — тук обаче смехът звучи иначе.

— Петроний — добави Виниций — всъщност се смее не по цели дни, а по цели нощи.^[2]

Разговаряйки така, те преминаха надлъж през дома и се озоваха в градината, където Лигия и малкият Авъл играеха с топки, които специално предназначени за тази игра роби, наречени „сферисти“, събираха от земята и им ги подаваха в ръцете. Петроний хвърли бърз, кратък поглед към Лигия, а малкият Авъл съгледа Виниций и дотича при него да го поздрави. Виниций пък, като мина, сведе глава пред красивата девойка, която вървеше с топка в ръка, с леко развени коси, задъхана и поруменяла.

Но в градинския триклиниум, засенен от бръшлян, лози и орлови нокти, седеше Помпония Грецина; и те отидоха да поздравят и нея. Петроний, макар че не посещаваше дома на Плавций, все пак я познаваше, понеже я виждаше у Антистия, дъщерята на Рубелий Плавт, а също и в дома на Сенека и у Полион. Той не можеше да противостои на възхищението, с което го изпълваше нейното тъжно, но спокойно лице, благородството на нейната осанка, на нейните движения и говор. Помпония дотолкова объркваше понятието му за жените, че този човек, покварен до мозъка на костите и уверен в себе си както никой друг в Рим, не само изпитваше към нея почит, но в нейно присъствие губеше дори своята самоувереност. И ето че сега, като ѝ благодареше за грижите към Виниций, той вмъкваше сякаш против волята си думата „домина“, за която никога не се сещаше, когато говореше например с Калвия Криспинила, със Скрибония, с Валерия, със Солина и с други жени от висшето общество. След като я поздрави и ѝ благодари, той веднага изказа съжаление, че Помпония излиза толкова рядко, че човек не може да я срещне нито в цирка, нито

в амфитеатъра, а тя му отговори спокойно, като сложи ръка върху ръката на мъжа си:

— Стареем вече и двамата все повече обикваме домашното спокойствие.

Петроний искаше да ѝ възрази, но Авъл Плавций добави със съскавия си глас:

— И все по-чужди се чувстваме сред хората, които дори и нашите римски богове наричат с гръцки имена.

— Боговете от известно време насам са станали само риторични фигури — отвърна нехайно Петроний, — а понеже на риторика са ни учили гърци, затова и на самия мене ми е по-лесно да кажа например Хера, отколкото Юнона.

Като каза това, той обърна очи към Помпония, сякаш да покаже, че в нейно присъствие не би могло да му дойде наум за никое друго божество, после започна да възразява на това, което тя бе казала за старостта:

— Хората наистина бързо се състаряват, но само тези, които водят съвсем друг живот, а има и такива, за които Сатурн сякаш забравя.

Петроний говореше тъй, с известна искреност дори, защото Помпония Грецина, при все че беше превалила пладнето на живота, бе запазила необикновена свежест на кожата; а понеже имаше малка глава и дребно лице, на моменти, въпреки тъмното си облекло, въпреки сериозността и натъжеността си, правеше впечатление на съвсем млада жена.

Малкият Авъл, който през времето, което Виниций прекара у тях, се бе сприятелил с него, сега се приближи и почна да го кани да играят на топка. След момчето в триклиниума влезе и Лигия. Сега под завесата на бръшляните, с трепкащата шарена сянка по лицето ѝ, тя се видя на Петроний още по-хубава, отколкото преди — на пръв поглед наистина приличаше на нимфа. Досега не ѝ беше казал нищо, затова стана, сведе глава пред нея и вместо обикновените думи за поздрав, почна да цитира словата, с които Одисей поздравил Навзикая:

... Човек ли си ти, божество ли?

*Ако си земна девойка, подвластна съвсем на
съдбата,
триж са щастливи баща ти и твоята майка
почтени,
триж са и твоите братя щастливи...*^[3]

Дори на Помпония се хареса изтънчената любезност на този светски човек. А Лигия слушаше смутена и пламнала, не смеейки да вдигне очи. Но постепенно в ъгълчетата на устните ѝ почна да трепти палава усмивка, на лицето ѝ се долавяше борба между моминската срамежливост и желанието да отговори и това желание явно надделя, защото тя изведнъж погледна Петроний и му отговори с думите на същата Навзикая, като ги изрече на един дъх и малко като заучен урок:

*Странниче, знатен е, виждам, родът ти и ти си
разумен.*^[4]

След това се обърна и побягна като уплашена птичка.

Сега пък Петроний се учуди — той не очакваше да чуе Омиров стих в устата на девойка, за чийто варварски произход вече знаеше от Виниций. Той впери въпросителен поглед в Помпония, но тя не можа да му даде отговор, защото в този момент наблюдаваше с усмивка стария Авъл, по чието лице се бе изписала гордост.

Той не можеше да прикрие тази гордост. Първо, защото се беше привързал към Лигия като към свое дете, и, второ, въпреки своето староримско предубеждение, което му повеляваше да се бори срещу гръцкия език и неговото разпространение, считаше го за връх на светската образованост. Самият той никога не бе могъл да изучи добре гръцкия език, за което тайно съжаляваше, и затова сега му беше приятно, че на този изтънчен светски човек и литератор, който беше готов да смята неговия дом за варварски, бе отговорено на езика и със стиха на Омир.

— Има у дома педагог, грък каза Авъл, обръщайки се към Петроний, — който учи нашето момче, а и момичето слуша уроците.

Тя е още само една малка птичка, малка, но мила, и ние двамата сме свикнали с нея.

Петроний сега гледаше през клонките на бръшляна и каприфолия към градината и играещата там тройка. Виниций бе свалил тогата си и само по туника хвърляше нагоре топката, която Лигия, застанала срещу него с вдигнати ръце, се опитваше да хване. В началото девойката не бе направила голямо впечатление на Петроний. Беше му се сторила много слаба. Но когато я видя в триклиниума по-отблизо, той си помисли, че така би могла да изглежда Аврора, богинята на зората — и, като познавач, разбра, че у нея има нещо необикновено. Той всичко забеляза и всичко оцени: и розовото изящо лице, и свежите устни, сякаш създадени, за целувки, и сините, като морския лазур очи, и алабастровата белота на челото, и буйността на тъмните коси, чиито къдри проблясваха с цвета на янтар или на коринтски бронз, и фината шия, и божествените очертания на раменете ѝ, и цялата ѝ снага, гъвкава, стройна, млада с младостта на май и на току-що разцъфнали цветя. В него се пробуди артистът и почитателят на красотата, който почувствува, че под статуята на тази девойка би могло да се напише „Пролет“. Изведнъж си припомни Хризотемида и му стана смешно. Тя му се стори страшно повехнала със своята златна пудра по косата и с начернените си вежди. Стори му се като пожълтяла и ронеща листенца роза. А пък за тази Хризотемида му бе завиждал цял Рим. После си спомни Попея — и тази преславна Попея също му се стори бездушна восъчна маска. А в тази девойка с танагрыйски форми беше не само пролетта, в нея беше и лъчезарната Психея, която се излъчваше от розовото ѝ тяло като лъч светлина от лампа.

„Виниций има право — помисли си Петроний, — а моята Хризотемида е стара, стара... като Троя!“.

След това той се обърна към Помпония Грецина и като посочи градината, каза:

— Разбирам сега, домина, че като имате две такива деца, вие предпочитате дома си пред пиршествата на Палатин и цирка.

— Да — отговори тя, като обърна очи към малкия Авъл и Лигия.

А старият вожд започна да разказва историята на девойката и това, което преди години беше слушал от Ателий Хистер за живеещия в мрака на Севера лигийски народ.

Играта на топка бе свършила и младите се разхождаха по градинския пясък и се открояваха на черния фон на миртите и кипарисите като три бели статуи. Лигия държеше малкия Авъл за ръка. След като походиха, те седнаха на скамейката до басейна, който заемаше средата на парка. Но след малко Авъл скочи и изтича да плаши рибите в бистрата вода. Виниций пък продължи разговора, започнат през време на разходката.

— Да — говореше той с нисък, треперещ глас. — Едва свалих претекстата и ме изпратиха в азиатските легиони. Не познавах града — нито живота, нито любовта. Зная наизуст малко от Анакреон и Хораций, но не бих могъл така, като Петроний, да говоря със стихове, когато разумът занемаява от удивление и не може да намери свои думи. Когато бях момче, ходех в школата на Музоний, а той ни говореше, че щастieto се състои в това, да искаш същото, което искат боговете — следователно то зависи от нашата воля. Аз пък мисля, че има друго, по-голямо и по-скъпо щастие, което не зависи от волята, защото само любовта може да го даде. Това щастие го търсят и самите богове, ето и аз, о Лигия, аз, който не съм познавал досега любовта, вървя по техните следи и също търся тази, която би пожелала да ми даде щастие...

Той замълча и известно време се чуваше само лекият плясък на водата, в която малкият Авъл хвърляше камъчета, за да плаши рибите. Но след малко Виниций пак заговори, с още по-мек и по-тих глас:

— Ти нали знаеш Веспасиановия син Тит? Казват, едва излязъл от момчешката възраст и така обикнал Береника, че копнежът по нея насмалко не го убил... Така и аз бих могъл да обикна, Лигия!... Богатство, слава, власт — са нищо! Суета! От богатия винаги ще се намери по-богат, прославеният ще бъде затъмнен от чужда по-голяма слава, могъщият ще бъде надвит от по-могъщ... Но дали самият цезар или някой бог дори би могъл да изпитва по-голяма наслада или да бъде по-щастлив от обикновения смъртен, когато до гръдта му диша скъпа гръд или когато целува любимите устни... Да, любовта ни прави равни на боговете, о, Лигия!...

А тя слушаше смутена, удивена, сякаш слушаше гласа на гръцка флейта или цитра. От време на време ѝ се струваше, че Виниций пее някаква дивна песен, която се лее в нейните уши, раздвижва кръвта ѝ и кара сърцето ѝ да премалява, изпълва го със страх и с някаква

неразбираема радост... Струваше ѝ се също, че той говори за нещо, което, и по-рано е било в нея, но за което не е можела да си даде сметка. Чувствуваше, че той буди в нея нещо, което е дремало до този миг, и че сега мъглявият сън добива все по-ясна, по-прекрасна и по-обаятелна форма.

Слънцето отдавна бе преминало отвъд Тибър и сега бе спряло ниско над Яникулския хълм. Върху неподвижните кипариси падаше червена светлина — и целият въздух беше наситен с нея. Лигия вдигна своите сини очи към Виниций, сякаш се будеше от сън, и изведнъж — във вечерните отблясъци, наведен над нея, с трептящата в очите му молба, той ѝ се видя по-прекрасен от всички хора и от всички гръцки и римски богове, чиито статуи бе виждала по фронтоните на храмовете. А той хвана леко ръката и над китката и запита:

— Лигия, нима не се досещаш защо ти говоря това?...

— Не! — прошепна тя толкова тихо, че Виниций едва чу.

Но той не ѝ повярва и стискайки все по-силно ръката ѝ, би я притеглил до сърцето си, което биеше като чук под напора на жаждата, запалена от чудната девойка — и би отправил към нея направо пламенните си думи, ако в този момент на пътеката не бе се появил сред рамката от мирти старият Авъл, който се приближи и каза:

— Слънцето залязва, пазете се от вечерния хлад и не се шегувайте с Либитиана...

— Не — отвърна Виниций, — още не съм наметнал тогата си, но не усещам хлад.

— А ето вече само половината щит на слънцето се подава иззад хълмовете — отговори старият боец. — Няма го мекия климат на Сицилия, където народът привечер се събира по площадите, за да изпрати с песни залязващия Феб.

И като забрави, че преди миг само ги предупреждаваше да се пазят от Либитиана, започна да разправя за Сицилия, където притежаваше имоти и голямо стопанство, в което бе влюбен. Спомена също, че често е мислил да отиде в Сицилия и там спокойно да доживее последните си дни. На този, комуто многото зими са посребрили главата, зимните скрежове са вече омръзнали. Листите не падат от дърветата и над града се смее ласкаво небе, но когато лозата пожълтее, когато падне сняг в Албанските планини, а боговете

изпратят пронизващ вихър над Кампания, тогава кой знае дали той няма да се пренесе с целия си дом в своето тихо селско имение.

— Ти имаш желание да напуснеш Рим, Плавций? — запита с внезапна тревога Виниций.

— Отдавна искам — отговори Авъл, — защото там е спокойно и по-безопасно.

И отново започна да хвали своите овощни градини, стада, скрития сред зеленината, дом и хълмовете, обрасли с мащерка и чубрица, където бръмчат пчели. Но Виниций не обръщаше внимание на тази буколическа песен и мислейки само за това, че може да изгуби Лигия, поглеждаше към Петроний, сякаш от него единствен чакаше спасение.

В това време Петроний, който седеше при Помпония, се любуваше на гледката на залязващото слънце, на парка и на стоящите край езерцето с риба хора. Белите им дрехи върху тъмния фон на миртите изглеждаха златисти във вечерните отблясъци. Заревото на небето менеше багрите си, пурпурът се преливаше с виолетовоопалов цвят. Небесният свод стана лилав. Черните силуети на кипарисите се откриха по-ясно, отколкото през деня, а хората сред дърветата и цялата градина бяха завладени от вечерен покой.

Това спокойствие порази Петроний, особено много го порази спокойствието на хората. В лицето на Помпония, на стария Авъл, на момчето и на Лигия имаше нещо, което той не беше виждал по лицата на другите, обкръжаващите го всеки ден или по-право всяка нощ: имаше някаква светлина, някакво умиротворение и някаква яснота, а тя струеше от живота на всички тук. И с известно учудване той си помисли, че все пак съществува красота и прелест, които той, вечно търсещият красота и наслада, не бе вкусил. Той не можа да скрие тази мисъл и се обърна към Помпония с думите:

— Мисля си колко различен е вашият свят от света, който владее нашият Нерон.

А тя вдигна своето дребно лице към вечерното зарево и отвърна простичко: — Над света владее не Нерон — а бог.

Настана кратко мълчание. Близко до триклиниума по алеята се чуха стъпките на стария воин, на Виниций, Лигия и малкия Авъл, но преди да дойдат те, Петроний я запита отново:

— Тогава ти вярваш в боговете, Помпония?

— Вярвам в бога, който е един, справедлив и всемогъщ —
отговори жената на Авъл Плавций.

---

[2] Намеква се за една фраза от характеристиката, която прави Тацит на Петроний в своите „Анали“ — че той превръщал дните в нощи и нощите в дни (кн. 16, гл. 18). ↑

[3] Омир, „Одисея“, VI, 149–155 (в превод на Г. Батаклиев). ↑

[4] Омир, „Одисея“, VI, 187 (в превод на Г. Батаклиев). ↑

III

— Вярва в бога, който е един, всемогъщ и справедлив — повтори Петроний, когато в лектиката пак се озова насаме с Виниций. — Ако нейният бог е всемогъщ, тогава той се разпорежда с живота и смъртта; а ако е справедлив, тогава изпраща заслужено смъртта. Защо тогава Помпония носи жалейка за Юлия? Като жали Юлия, тя упреква своя бог. Би трябвало да повторя това разсъждение на нашата меднобрада маймуна, тъй като смятам, че в диалектиката не отстъпвам на Сократ. Що се отнася до жените, съгласен съм, че всяка има три-четири души но никоя жена няма разумна душа. Нека Помпония си разсъждава със Сенека или Корнут какъв е техният велик Логос... Нека заедно викат сенките на Ксенофан, Парменид, Зенон и Платон, които скучаят там в Кимерийските краища като птички в клетка. Аз исках да говоря с нея и с Плавций за нещо друго. Кълна се в свещения корем на египетската Изида! Ако им бях казал направо за какво сме дошли, предполагам, че тяхната добродетел би зазвъняла като меден щит, когато някой удари о него с тояга. И не посмях! Вярвай ми, Виниций, не посмях! Пауните са красиви птици, но крещат твърде пронизително. Побоях се от крясък. Трябва обаче да похваля твоя избор. Същинска „розовопръста Аврора“^[5]... И знаеш ли какво ми напомни още? — Пролетта! И то не нашата, в Италия, където ябълките едва се покриват с цвят, а маслинените дървета се сивеят, както са се сивеели и преди, а тая пролет, която някога видях в Хелвеция, млада, свежа, яркозелена... Кълна се в бледата Селена — не ти се чудя, Марк, — но знай, че ти обичаш Диана и че Авъл и Помпония са готови да те разкъсат, както някога псетата са разкъсали Актеон.

Виниций помълча с наведена глава, след това заговори с пресекаващ от копнеж глас:

— Аз я желяех преди, а сега я желяя още повече. Когато хванах ръката ѝ, целият пламнах, сякаш ме обхвана огън... Аз трябва да я имам. Ако бях Зевс, щях да я обвия в облак, както той е обвинил Йо, или бих паднал върху ѝ като дъжд, както той е паднал върху Даная. Искам да целувам устните ѝ до болка! Искам да слушам вика ѝ в моите

прегръдки. Искал бих да убия Авъл и Помпония, за да я грабна и занеса на ръце у дома си. Тази нощ няма да спя. Ще заповядам да бичуват някого от робите и ще слушам неговите стонове...

— Успокой се — каза Петроний. — Имаш прищевки на дърводелец от Субура.

— Все ми е едно. Трябва да я имам. Дойдох при тебе за съвет, но ако ти не можеш да намериш начин, аз сам ще го намеря... Авъл смята Лигия за своя дъщеря, защо пък аз ще гледам на нея като на робиня? Тогава, щом няма друг изход, нека тя омотае с вълнена прежда вратата на моя дом, нека я намаже с вълча лой и нека седне като съпруга при моето огнище.^[6]

— Успокой се, безумни потомъко на консули. Ние не влачим варварите на въже зад колесниците си, за да се женим после за техните дъщери. Пази се от крайности. Използвай всички прости обикновени начини и остави и на себе си, и на мене време да обмислим. И на мен Хризотемида ми се струваше дъщеря на Юпитер, но все пак не се ожених за нея — така както и Нерон не се ожени за Актея, при все че я смятаха за дъщеря на крал Атал... Успокой се... Помисли, че ако тя пожелае да напусне семейството на Авъл заради тебе, те нямат право да я задържат; а пък знай и това, че не само ти гориш, защото и в нея Ерос е разпалил пламъка... Аз видях това, а на мене трябва да се вярва... Имай търпение. Всичко ще се нареди, но днес вече и така мислих премного, а мисленето ме изморява. Затова пък ти обещавам, че утре пак ще помисля за твоята любов и да не съм Петроний, ако не намеря някакво средство.

И двамата замлъкнаха пак. Най-после, след известно време, Виниций каза, вече по-спокойно:

— Благодаря ти и нека Фортуна бъде щедра към тебе.

— Бъди търпелив!

— Къде заповяда да те носят?

— При Хризотемида.

— Щастлив си, че притежаваш тази, която любиш.

— Аз? Знаеш ли какво ме забавлява още у Хризотемида? Това, че тя ме мами с моя освободен роб, лютниста Теокул, и мисли, че не забелязвам. По-рано я обичах, а сега ме забавляват нейните лъжи и глупост. Ела с мен при нея. Ако почне да се занася с тебе и да ти

чертае букви по масата с пръст, намокрен във вино, знай, че не съм ревнив.

И той нареди да ги занесат у Хризотемида.

Но в преддверието Петроний сложи ръка на рамото на Виниций и каза:

— Чакай, струва ми се, че намислих начин.

— Дано всичките богове те наградят...

— Точно така! Смятам, че средството е безпогрешно. Знаеш ли какво, Марк?

— Слушам те — Атино моя...

— Само след няколко дни божествената Лигия ще яде в твоя дом зърното на Деметра^[7].

— Ти си по-велик от цезаря! — извика възторжено Виниций.

---

[5] Постоянен епитет на Зора (Еос) в Омировия епос. ↑

[6] Римски брачен обичай — невестата идва, придружена от близките и родителите си, за пръв път в къщата на годеника с хурка и вретено, омотава рамката на вратата с вълнена прежда като доказателство на целомъдрието си и за да отстрани магиите, намазва вратата с вълча лой, след което влиза вътре и стъпва на овча кожа. ↑

[7] Тоест житото, хляба. ↑

IV

Петроний изпълни обещанието си.

След посещението у Хризотемида той спа през целия ден, но вечерта заповяда да го занесат на Палатин и води поверителен разговор с Нерон. В резултат на този разговор на третия ден пред дома на Плавций се появи центурион начело на няколко преториански войници.

Времената бяха несигурни и страшни. Такива пратеници бяха най-често и предвестници на смърт. Ето защо от момента, в който центурионът тропна с чукчето на Авълвата врата и когато надзорникът на атриума извести, че в преддверието има войници, ужас завладя целия дом. Семейството веднага заобиколи стария военачалник, защото никой не се съмняваше, че преди всичко над него е надвиснала опасност. Помпония го беше прегърнела и се притискаше до него с всички сили, а посинелите ѝ устни бързо се движеха и мълвяха тихи слова; Лигия, с лице бяло като платно, целуваше ръката му; малкият Авъл се беше вкопчил в тогата му, а от коридорите, от стаите на горния етаж, предназначени за прислужничките, от помещението на слугите, от банята, от сводестите долни помещения, от целия дом се стече множество роби и робини. Чуха се възгласи: „Неу, Неу me miserum!“. Жените избухнаха в силен плач; някои си дращеха бузите или покриваха главите си с кърпи.

Единствен само старият вожд, привикнал от години да гледа смъртта право в очите, остана спокоен и само неговото късо орлово лице изведнъж се вкамени. След малко, като усмири крясъците и заповяда на прислугата да се разотиде, той каза:

— Пусни ме, Помпония. Ако е дошъл краят ми, ще имаме време да се простим. И той леко я отстранила тя каза:

— Авъл, дано твоята участ бъде и моя! След това тя падна на колене и почна да се моли така пламенно, както само страхът за едно скъпо същество можеше да я накара.

Авъл мина в атриума, където го чакаше центурионът. Той беше старият Гай Хаста, предишен негов подчинен и другар от британските

войни.

— Поздрав на тебе, вожде — рече той. Нося ти заповед и поздравите на цезаря — а ето ти дъсчиците и знак, че идвам от негово име.

— Благодарен съм на цезаря за поздравите, а заповедта ще изпълня — отвърна Авъл. — Добре дошъл, Хаста, и кажи с каква поръка идещ.

— Авъл Плавций — започна Хаста, — цезарят е узнал, че в твоя дом живее дъщерята на лигийския цар, която баща ѝ още по време на божествения Клавдий предал в ръцете на римляните като залог, че границите на империята никога не ще бъдат нарушени от лигийците. Божественият Нерон ти е признателен, о вожде, за това, че толкова години си ѝ оказвал гостоприемство в своя дом, но не иска повече да те обременява, а освен това девойката, като заложница, трябва да бъде под закрилата на самия цезар и сената — ето защо той ти заповядва да я предадеш в моите ръце.

Авъл бе твърде много войник и кален мъж, затова, слушайки тая заповед, външно нито се наскърби, нито пък изрече напразни думи или жалби. Но бръчка на внезапен гняв и болка се яви на челото му. От тая бръчка някога трепереха британските легиони и в този момент дори на лицето на Хаста се отрази страх. Но сега, пред тази заповед, Авъл Плавций се почувствува безпомощен. Той гледа известно време табличките и знака, а след това вдигна очи към стария центурион и каза вече спокойно:

— Почакай, Хаста, в атриума, докато заложницата ти бъде предадена.

И след тези думи отиде на другия край на къщата, в залата, наречена екус, където Помпония Грецина, Лигия и малкият Авъл го чакаха с безпокойство и тревога.

— Никого не заплашва смърт, нито изгнание на далечни острови — каза Плавций, — и все пак пратеникът на цезаря е вестител на нещастие. За тебе се отнася, Лигия.

— За Лигия? — извика изумена Помпония.

— Да — отвърна Авъл.

И като се обърна към девойката, почна да говори:

— Лигия, ти израсна в дома ни като наше дете и ние двамата с Помпония те обичаме като дъщеря. Но ти знаеш, че не си наша

дъщеря. Ти си заложница, дадена от твой народ на Рим, и настойничеството над тебе принадлежи на цезаря. Ето сега той те взема от нашия дом.

Вождът говореше спокойно, но с някакъв странен, необичаен глас. Лигия слушаше думите му, като премигваше и сякаш не разбираше за какво става дума. Бледност покри лицето на Помпония; по вратите, които водеха от коридора към екуса, почнаха пак да се показват изплашените лица на робините.

— Волята на цезаря трябва да бъде изпълнена — рече Авъл.

— Авъл! — извика Помпония, като обгърна с ръце девойката, сякаш искаше да я защити. — За нея е по-добре да умре.

А Лигия се притискаше до гърдите ѝ и повтаряше „Майко, майко!“. И ридаяйки, не можеше да каже нищо друго.

На лицето на Авъл отново се изписа гняв и болка!

— Ако бях сам на света — каза той мрачно, — не бих я предал жива и моите роднини още днес щяха да принесат за нас жертва на Юпитер Либератор... Но нямам право да погубвам тебе и нашето дете, което може би ще доживее по-щастливи времена... Ще отида още днес при цезаря и ще го моля да отмени заповедта. Дали ще ме изслуша — не зная. А сега бъди здрава, Лигия — и знай, че и аз, и Помпония винаги сме благославяли деня, в който ти седна край нашето огнище.

Като каза това, той сложи ръка на главата ѝ, но макар че се стараеше да запази спокойствие, все пак, когато Лигия обърна към него плувналите си в сълзи очи, а след това хвана ръката му и започна да я притиска до устните си, в гласа му затрепера дълбока, бащинска скръб.

— Прощавай, наша радост и светлина на очите ни! — каза той.

И бързо излезе към атриума, за да не остави да го завладее недостойно за римлянина и вожда вълнение.

В това време Помпония отведе Лигия в кубикулума и започна да я успокоява, да я утешава, да ѝ вдъхва надежда и да ѝ говори слова, които звучаха странно в този дом, където в съседната стая още стоеше ларариумът и огнището, на което Авъл Плавций, верен на древния обичай, принасяше жертви на домашните богове. Ето часът на изпитанието бе дошъл. Някога Виргиний е пронизал гърдите на собствената си дъщеря, за да я отърве от ръцете на Апий; а още по-отдавна Лукреция доброволно е заплатила с живота си позора.^[8] Домът на цезаря е вертеп на позора, на злото и на престъплението. „Но

ние, Лигия, знаем защо нямаме право да посегнем на себе си...“ Този закон, по който живеят те двете, е различен, по-велик, по-свят; обаче той им позволява да се бранят от злото и позора, а ако се наложи, да заплатят и с мъчения, и с живота си дори. Който излиза чист от свърталището на покварата, толкова по-голяма е неговата заслуга. И земята е такъв вертеп, но за щастие животът е един миг, а се възкръсва само от гроба, отвъд който не владее вече Нерон, а милосърдието — и вместо болка има радост, а вместо сълзи — веселие. После почна да говори за себе си. Да! Спокойна е, но и в нейните гърди има болезнени рани. Ето, от очите на нейния Авъл все още не е паднала пелената, още не се е излял върху него ручейт на светлината. А тя не е свободна да възпитава и сина си в името на правдата. И като си помисли, че така може да бъде до края на живота ѝ и че може да настъпи час на разлъка с тях, много по-голяма и по-страшна, отколкото тази временна разлъка, поради която те сега страдат — просто не може да си представи как би могла да бъде щастлива без тях, дори и там, на небето. И много нощи вече тя е прекарала в плач и в молитви за милост и прошка. Но болката си тя отдава като жертва богу — и чака, и се уповава. А сега, когато я сполита нов удар, когато заповедта на жестокия мъчител ѝ отнема това скъпо същество — което Авъл нарече светлина на очите им, тя все пак се надява, защото вярва, че има сила, по-голяма от Нероновата, и милосърдие, по-силно от неговата злоба.

И тя притисна още по-силно до гърдите си главата на девойката, а Лигия след миг се свлече до коленете ѝ и като скри очи в гънките на пеплума на Помпония, остана така дълго в мълчание. Когато най-последно се изправи, лицето ѝ беше малко по-спокойно.

— Жал ми е за тебе, майко, и за татко, и за братчето, но знай, че няма полза да се противя, това би погубило всички ни. Затова пък ти обещавам, че няма никога да забравя твоите думи... в дома на цезаря.

Още веднъж Лигия обви ръце около шията ѝ, а после двете влязоха в екуса и тя почна да се прощава с малкия Плавций, със стареца грък, който беше техен учител, с някогашната си бавачка, която сега ѝ помагаше да се облича, и с всички роби. Един от тях, висок и широкоплещест лигиец, когото тук наричаха Урс и който на времето заедно с другите прислужници бе дошъл в лагера на римляните с майката на Лигия и с Лигия, падна сега в нозете ѝ, а после се поклони на Помпония и каза:

— О, домина! Позволете ми да отида с моята господарка, за да ѝ служа и да я пазя в дома на цезаря.

— Ти не си наш слуга, а на Лигия — отвърна Помпония Грецина, — но ще те пуснат ли до портите на цезаря? И как ще я пазиш?

— Не зная, домина, зная само, че желязото се чупи в ръцете ми като дърво...

Авъл Плавций, който влезе в този момент, като разбра за какво става дума, не само не се възпротиви на искането на Урс, но и заяви, че те нямат право да го задържат. Щом връщат Лигия като заложница, както изисква цезарят, длъжни са да върнат и нейната свита, която заедно с нея самата минава под закрилата на цезаря. И той пошепна на Помпония, че може да даде на Лигия колкото робини смята за нужно — като свита, защото центурионът не може да откаже и ще ги приеме.

За Лигия това бе утеха, макар и малка, а и Помпония беше доволна, че ще може да я заобиколи с прислуга по свой избор. И така, освен Урс тя ѝ даде старата ѝ бавачка, две кипърки, сръчни във вчесването, и две германски девойки да ѝ прислужват в банята. Изборът ѝ падна главно върху такива, които изповядваха новото учение, а тъй като и Урс вече от няколко години го изповядваше, Помпония можеше да разчита на тяхната вяност, а също и да се радва при мисълта, че зърното на истината ще бъде посято и в дома на цезаря.

Тя написа и няколко думи, с които препоръчваше Лигия на закрилата на бившата робиня на Нерон — Актея. Наистина Помпония не бе я виждала, когато, последователите на новото учение се събираха, но беше чувала от тях, че Актея никога не им отказвала услугите си и че жадно четяла писмата на Павел от Тарс. Знаеше и това, че младата освободена робиня постоянно живее в тъга, че е същество, различно от всички други жени в дома на Нерон, че тя изобщо е добрият дух на двореца.

Хаста каза, че сам лично ще предаде писмото на Актея. Също така, понеже смяташе за нещо естествено една царска дъщеря да има свои прислужници, той не възрази да бъдат взети в двореца и дори се учуди, че са толкова малко на брой. Все пак той помоли да побързат, защото се боеше да не го обвинят в немарливост при изпълнение на дадените му заповеди. Часът на раздялата дойде. Очите на Помпония и Лигия отново плувнаха в сълзи. Авъл още веднъж сложи ръка на

главата ѝ и след миг войниците — съпровождани от виковете на малкия Авъл, който в защита на сестра си се заканваше с малките си юмручета на центуриона — поведоха Лигия към дома на цезаря.

Но старият военачалник заповяда да му приготвят лектиката и докато чакаше, той се затвори с Помпония в съседната до екуса пинакотейка и каза:

— Чуй ме, Помпония. Аз отивам при цезаря, макар и да съм уверен, че ще бъде напразно. Въпреки че думата на Сенека вече нищо не значи за него, ще ида и у Сенека. Днес по-голямо значение имат: Софроний, Тигелин, Петроний или Ватиний... Колкото за цезаря, той може би никога в живота си не е чувал за лигийския народ и ако сега е поискал да му предадем Лигия като заложница, то е само защото някой го е накарал. А лесно е да се отгатне кой би могъл да стори това.

Тя изведнъж вдигна очи към него:

— Петроний?

— Да.

Настъпи кратко мълчание. След това пълководецът продължи:

— Ето какво значи да пуснеш някого от тези хора без чест и съвест да прекратят прага ти. Проклет да бъде часът, в който Виниций влезе в нашия дом. Той ни доведе Петроний. Горко на Лигия, защото на тях не им трябва заложница, а наложница.

И речта му от гняв, от безсилна ярост и от жал за осиновеното им дете бе станала още по-съскава, отколкото обикновено. Известно време той се бореше със себе си и само стиснатите юмруци издаваха колко тежка бе тая вътрешна борба.

— Почитах до днес боговете — каза той, — но в този момент мисля, че тях ги няма над света, а има само едно зло, безумно чудовище, което се нарича Нерон.

— Авъл! — каза Помпония. — Нерон е само шепа тленна пепел в сравнение с бога.

Плавций започна да ходи с широки крачки по мозайката на пинакотейката. В живота му имаше големи подвизи, но не бе имало големи нещастия, затова той не беше привикнал към тях. Старият воин се беше привързал към Лигия повече, отколкото сам съзнаваше и сега не можеше да се помири с мисълта, че я бе загубил. Освен това чувстваше се унижен. Чувстваше, че над него бе надвиснала ръката,

която той презираше, но не можеше да отстрани, защото в сравнение с тази сила неговата беше нищо.

Но когато най-сетне потисна в себе си гнева, който му пречеше да мисли, той каза:

— Смятам, че Петроний не ни я е отнел за цезаря, защото не би искал да предизвика гнева на Посея. Тогава, значи, взел я е за себе си или за Виниций... Това още днес ще разбере.

И след малко лектиката го отнасяше към Палатин. Помпония пък, останала сама, отиде при малкия Авъл, който още плачеше за сестра си и се заканваше на цезаря.

---

[8] Става дума за два епизода от първата и третата книга на историята на Тит Ливий, особено популярни в европейския ренесанс. — Б. изд. ↑

V

Авъл беше прав, като предполагаше, че няма да го пуснат лично при Нерон, Отговориха му, че цезаря е зает с пеене с лютниста Терпиос и че изобщо не приема тия, които сам не е повикал. С други думи, това значеше Авъл да не се опитва и в бъдеще да се види с цезаря.

Затова пък Сенека, макар и боля от треска, прие стария военачалник с почит, както се полагаше, но когато изслуша в какво се състои работата, усмихна се горчиво и каза:

— Мога да ти направя само една услуга, благородни Плавций — да не покажа никога пред цезаря, че сърцето ми съчувства на твоята болка и че бих желал да ти помогна, защото, ако у цезаря се зароди и най-малкото подозрение, то знай, че той не би ти върнал Лигия дори и ако нямаше никакви други причини, освен желанието да ми направи нещо на инат.

Сенека също не го съветваше да ходи нито при Тигелин, нито при Ватиний, нито при Вителий. Може би с пари би могло да се изтръгне нещо от тях, може би биха поискали да направят нещо напук на Петроний, чието влияние се стараеха да подкопаят, но най-вероятно беше да издадат пред цезаря колко скъпа е Лигия за семейството на Плавций, а тогава цезарят сигурно не би я върнал. Тук старият мъдрец почна да говоря с хаплива ирония, която насочваше срещу себе си: „Ти мълча, Плавций, мълча години наред, а цезарят не обича тези, които мълчат! Как си могъл ти да не се възхищаваш от неговата красота, добродетел и неговите песни, да не се омайваш от неговото декламиране, от изкуството му да управлява колесница, от стиховете му? Как си посмял да не възславиш смъртта на Британик, да не произнесеш похвално слово в чест на майкоубиеца и да не поднесеш поздравления по случай удушаването на Октавия? Липсва ти предвидливост, Авъл, а ние, които живеем щастливо при двора, я притежаваме в съответния размер.“ И говорейки така, той взе чашата, която носеше в пояса си, гребна вода от фонтана на имплувиума, освежи горящите си устни и продължи:

— Ах, Нерон има признателно сърце. Обича те, защото си служил на Рим и си прославил името му по всички краища на света; обича и мене, защото съм му бил учител, когато бе млад. И затова, виждаш ли, знаей, че тази вода не е отровна и я пий спокойно. Виното в моя дом би било по-малко сигурно, но ако си жаден, пий от тази вода. Водопроводите я носят чак от Албанските планини и ако поискат да я отровят, трябва да отровят всичките фонтани в Рим. Както виждаш, в този свят човек още може да бъде сигурен и да има спокойна старост. Аз съм болен наистина, но това е по-скоро болест на душата, отколкото на тялото. Това бе истина. На Сенека не му достигаше онай душевна сила, каквато имаха например Корнелий или Траяна, и затова животът му бе поредица от отстъпки пред престъпленията, които се вършеха. Той сам чувстваше, сам разбираше, че последователят на принципите на Зенон Цитийски е длъжен да върви по друг път и поради това страдеше повече, отколкото от страха пред самата смърт.

Но военачалникът сега прекъсна горчивите му разсъждения.

— Благородни Аней — каза той, — знаей как цезар ти се отплати за грижите, с които си окръжавал младежките му години. Но виновникът за похитяването на детето ни е Петроний. Кажете ми как да му въздействам, посочете ми влиянията, на които той се подчинява, и най-сетне сам ми упражнете върху него цялото си красноречие, което би могло да ти вдъхне старото ти приятелство с мене.

— Петроний и аз — отговори Сенека — сме хора от два противни лагера. Не знаей начини на борба с него не се подчинява и на нищи влияния. Може би въпреки цялата си поквара той все пак струва повече от онези мерзавци, с които Нерон се заобикаля. Но да му се доказва, че е извършил лоша постъпка, значи само да се губи време напразно; Петроний отдавна е изгубил усет за добро и зло. Докажи му, че постъпката е лишена от изящество, тогава ще се засрами. Ако се видя с него ще му каже: „Твоята постъпка е достойна за освободен роб.“ Ако това не помогне, нищо няма да помогне.

— Благодаря и за това — отговори военачалникът.

След това той заповяда да го занесат при Виниций и го завари да се фехтува с домашния си ланист. Авъл видя, че младият човек спокойно се упражнява в момент, когато Лигия бе отвлечена, и го обхвана страшен гняв, който, веднага след като завесата се спусна след ланиста, се изля в поток горчиви укори и обиди. Но Виниций, щом

разбра, че Лигия е отвлечена, тъй страшно побледня, че дори и Авъл не можа нито за миг да го сметне за съучастник в нападението. Челото на момък се покри с капки пот; кръвта, която за момент се бе оттеглила към сърцето, сега отново заля с гореща вълна лицето му, очите му почнаха да мятат искри, устата заломотиха несвързани въпроси. Ревност, а после ярост обхванаха като вихър. Струваше му се, че Лигия, престъпила веднъж прага на дома на цезаря, е изгубена за него завинаги, а когато Авъл спомена името на Петроний, в главата на младия воин прелетя като светкавица подозрението, че Петроний се е подиграл с него и подарявайки Лигия, е искал да спечели нови милости от цезаря или пък е искал да я задържи за себе си. Не допускаше нито за миг, че някой може да зърне Лигия, без да я пожелае веднага.

Безпаметната ярост, наследствена в неговия род, го понесе сега като бесен кон и помрачаваше съзнанието му.

— Вожде — каза той с прекъсван глас, — върни се у дома си и ме чакай... Знай, че дори ако Петроний ми беше баща, пак щях да му отмъстя за неправдата над Лигия. Върни се у дома си и ме чакай.

И той обърна стиснати пестници към маските на войните, които стояха в шкафа в атриума, и избухна:

— Кълна се в тези посмъртни маски! По-скоро ще убия и нея, и себе си!

Щом каза това, втурна се и като извика още веднъж на Авъл: „Чакай ме!“, изхвъркна като луд от атриума и се спусна към Петроний, разблъсквайки минувачите по пътя си.

А Авъл се върна у дома си с малко надежда. Той предполагаше, че ако Петроний е накаран от цезаря да отвлече Лигия, за да я дадат на Виниций, Виниций ще я доведе пак в дома им. Най-после не малка утеха бе за него и мисълта, че Лигия, ако не бъде спасена, ще бъде поне отмъстена и чрез смъртта защитена от позор. Вярваше, че Виниций ще изпълни всичко, което обеща. Видя неговата ярост и познаваше сприхавостта му, която бе вродена на целия този род. А и той сам, Авъл, при все че обичаше Лигия като роден баща, би предпочел да я убие, отколкото да я предаде на цезаря, и ако не се страхуваше за сина си, последния потомък на рода, непременно би сторил това. Авъл беше войник, за стоиците не знаеше почти нищо, но

по характер не се отличаваеше много от тях — за неговите разбирания, за неговата гордост смъртта беше по-добра от позора.

Върна се в къщи и успокои Помпония, вдъхна ѝ своето упование и двамата почнаха да чакат известия от Виниций.

Понякога, когато в атриума отекнеха стъпките на някой от робите, те мислеха, че това е може би Виниций, който води любимото дете, и бяха готови да ги благословят от все сърце. Но времето минаваше и никаква вест не идваше. Чак вечерта се обади чукчето на вратата.

След малко влезе роб и предаде писмо на Авъл. Старият военачалник, при все че обичаше да проявява самообладание, го пое с малко разтреперана ръка и започна да го чете толкова стремително, сякаш ставаше въпрос за целия му дом.

Изведнъж лицето му потъмня, сякаш на него бе паднала сянката на прелитащ облак.

— Чети — рече той, обръщайки, се към Помпония.

Помпония взе писмото и прочете:

„Марк Виниций поздравява Авъл Плавций. Всичко, което е станало, станало е по волята на цезаря, преклонете пред нея глави, както се прекланяме аз и Петроний.“

Настъпи дълго мълчание.

VI

Петроний беше у дома си. Вратарят не посмя да задържи Виниций, който влетя в атриума като буря като узна, че ще намери господаря в библиотеката, със същия устрем се втурна в библиотеката. Завари Петроний да пише, изтръгна тръстиката от ръцете му, счупи я, хвърли я на земята, след това впи пръсти в раменете му и приближавайки лицето си до неговото, запита с хриплив глас:

— Какво си направил с нея? Де е тя? Но изведнъж стана нещо изумително. Гъвкавият и изнежен Петроний хвана впиващата се в рамото му ръка на младия атлет, после хвана и другата и като държеше и двете заедно в едната си ръка като в железни клещи, рече:

— Аз само сутрин съм немощен, а вечер се връща някогашната ми пъргавост. Опитай да се изтръгнеш. На гимнастика трябва да те е учил тъкач, а на обноски — ковач.

На лицето му не се виждаше дори гняв, само в очите му трепна някакъв светложълт проблясък на смелост и енергия. След малко той пусна ръцете на Виниций, който стоеше пред него унижен, засрамен и разярен.

— Имаш стоманена ръка — каза той, — но кълна се във всички богове на ада, че ако си ми изменил, ще забия ножа в гърлото ти дори и в покоите на цезаря.

— Да поговорим спокойно — отговори Петроний. — Както виждаш, стоманата е по-силна от желязото и макар че от едната ти ръка могат да се направят две мои, няма защо да се боя от тебе. Но твоята грубост ме огорчава и ако човешката неблагодарност все още би могла да ме учуди, бих се чудил на твоята неблагодарност.

— Къде е Лигия?

— В лупанариума, тоест в дома на цезаря.

— Петроний!

— Успокой се и седни. Помолих цезаря за две неща и той ми ги обеща: първо, да вземе Лигия от дома на Авъл, второ, да ти я даде. Няма ли там някъде в гънките на тогата ти нож? Може би ще ме

прободеш? Но аз те съветвам да почакаш няколко дена, защото ще те откатат в затвора, а в това време Лигия би се отегчавала в твоя дом.

Настана мълчание. Виниций гледа известно време Петроний с изумени очи и каза:

— Прости ми. Обичам я и любовта заслепява ума ми.

— Удивявай ми се, Марк. Онзи ден казах на цезаря така: моят сестриник, Виниций, така се е влюбил в някаква мършава девойка, която се отглежда в семейството на Авъл, че домът му се е превърнал на парна бавя от въздишки. Ти (казвам), цезарю, нито пък аз, които знаем какво е истинска хубост, не бихме дали за нея и хиляда сестерции, но това момче винаги е било глупаво като теле, а сега е оглупяло напълно.

— Петроний!

— Ако не разбираш, че казах това, за да бъде Лигия в безопасност, готов съм да повярвам, че съм казал истината. Аз втълпих на Меднобрадия, че такъв естет като него не може да смята подобно момиче за хубавица. Нерон, който досега не смее да гледа другояче освен през моите очи, не ще открие у нея красота, а щом не намери, не ще пожелае Лигия. Трябваше да се осигурим срещу маймуната и да я водим за носа. Сега не той, а Попея ще разбере колко красива е Лигия и, разбира се, ще се постарее колкото може по-скоро да я отстрани от двореца. А аз продължавах небрежно да настройвам Медната брада: „Вземи Лигия и я дай на Виниций! Имаш право да сториш това, защото тя е заложница, а като постъпиш така, ще оскърбиш Авъл.“ И той се съгласи. Нямахме ни най-малка причина да не се съгласява, още повече, че му дадох случай да тормози порядъчни хора. Ще те направят правителствен пазач на заложницата, ще предадат в твоите ръце това лигийско съкровище, а ти пък, като съюзник на храбрите лигийци и верен слуга на цезаря, не само не ще разпилееш съкровището, но ще се постарееш то да се умножи. Цезар, за да се спази външно приличието, ще я задържи няколко дена в дома си, а после ще я изпрати в твоята инсула, щастливецо.

— Истина ли е това? Нищо ли не я застрашава в дома на цезаря?

— Ако би трябвало да остане там завинаги, Поля би поговорила за нея с Локуста, но за няколко дни само нищо не я застрашава. В двореца на цезаря има десен хиляди души. Възможно е Нерон изобщо да не я види, още повече, че той всичко възложи на мен до такава

степен, че преди малко тук беше един центурион и ми извести, че отвел девойката в палата и я предал в ръцете на Актея. Добра душа е тая Актея, затова поръчах да дадат на нея. Помпония Грецина сигурно е на същото мнение. Утре има пиршество у Нерон. Издействах място до Лигия.

— Прости ми, Кай, моята избухливост — каза Виниций. — Помислих, че си наредил да я доведат за тебе или за цезаря.

— Аз мога да ти простя избухливостта, но по-трудно ще ми бъде да извиня просташките ти жестове, вулгарните викове и гласа, който напомняше крясъците на играчите на мора. Не обичам това, Марк, от него се пази. Знай, че доставчик на цезар е Тигелин и знай също че ако исках да взема девойката за себе си, сега, гледайки те право в очите, бих ти казал: „Виниций, отнемам ти Лигия и ще я задържа дотогава, докато ми омръзне“.

Като говореше така, започна да гледа със своите орехови очи право в очите на Виниций с израз хладен и дързък, а момъкът съвсем се обърка.

— Виновен съм — каза той. — Ти си добър, почтен и аз ти благодаря от цялата си душа. Позволи ми да ти задам само още един въпрос. Защо не каза да заведат Лигия направо в моя дом?

— Защото цезарят иска да запази външно приличие. Хората в Рим ще заговорят за това, а понеже вземаме Лигия като заложница, то дотогава, докато говорят, тя ще остане в двореца на цезаря. После ще ти я изпратят тихичко и толкова. Меднобрадия е страхливо псе. Той знае, че властта му няма граници, но все пак се стареа да придаде благовидност на всяка своя постъпка. Успокои ли се вече дотолкова, че да можеш малко да пофилософстваш? И аз самият неведнъж съм се питал: защо престъпността, макар че е могъща като цезаря и сигурна като него в своята безнаказаност, винаги се стареа външно да се скрие зад престорена законност, справедливост и добродетел?... Защо си прави този труд? Аз смятам, че да убиеш брата си, майка си и жена си, е нещо, достойно за някакво азиатско владетелче, а не за римски цезар; но ако ми се случеше нещо такова, не бих писал оправдателни писма до сената... А Нерон ги пише — Нерон търси оправдание, защото Нерон е страхливец. Но ето, един Тиберий не беше страхливец, а все пак търсеше оправдание за всяка своя постъпка. Защо е така? Каква е тази странна неволна дан на почит, отдавана от злото на добродетелта?

И знаеш ли какво ми се струва? Струва ми се, че става така, защото престъплението е грозно, а добродетелта прекрасна. Ерго, истинският естет по начало е добродетелен човек. Ерго, аз съм добродетелен човек. Трябва днес да взлея малко вино на сенките на протагор Продик и Горгий. Излиза, че и софистите могат да послужат за нещо. Слушай, защото продължавам да говоря. Отнех Лигия на Авъл, за да я дам на тебе. Но Лизип би създал от вас чудесни скулптурни групи. И двамата сте красиви, значи, и моята постъпка е красива, а щом е красива, не може да бъде лоша. Марк, виж, ето пред теб седи самата добродетел, vyplътена в Петроний! Ако беше жив Аристип, щеше да дойде и да ми подари сто мини за краткия ми трактат върху добродетелта.

Но Виниций, като човек, който се интересуваше повече от действителността, отколкото от трактати за добродетелта, каза:

— Утре ще видя Лигия, а след това тя ще бъде моя всеки ден, винаги, до смъртта.

— Ти ще имащ Лигия, а аз ще отговарям пред Авъл. Ще призове над мен отмъщението на всички подземни богове. И поне тоя дивак да вземеше преди това някой порядъчен урок по декламация... Но не, той ще ме ругае така, както по-рано моят вратар ругаеше клиентите ми, зарад което впрочем го изпратих на село в ергастулама.

— Авъл идва при мен. Обещах да му пратя вест за Лигия.

— Пиши му, че волята на божествения цезар е най-върховният закон и че първият твой син ще се нарича Авъл. Все пак старецът трябва да има някакво утешение. Аз съм готов да моля Меднобрадия да го покани утре на пиршеството. Нека те види в триклиниума редом с Лигия.

— Не прави това — каза Виниций. — Мен все пак ми е жал за тях, особено за Помпония.

И седна да пише писмото, което отне и последната надежда на стария военачалник.

VII

Пред Актея, някогашната любимка на Нерон, се прекланяха порано главите на най-високопоставените хора в Рим. Но тя и тогава не искаше да се меси в обществените работи и ако някога беше използвала своето влияние над младия владетел, то биваше само за да измоли милост за някого. Тиха и покорна, тя си бе спечелила признателността на мнозина, а никого не беше направила свой неприятел. Не можа да я намрази дори и Октавия. На ревнивите не изглеждаше никак опасна. Знаеха, че тя все още обича Нерон, с обич тъжна и болезнена, която вече се подхранва не с надежда, а само със спомените за времето, когато този същият Нерон е бил не само помлад и любещ, но и по-добър. Знаеха, че тя не може да откъсне от тези спомени душата и мислите си, но че нищо вече не очаква от бъдещето; а понеже наистина нямаше опасност цезарят отново да се върне към нея, то на Актея гледаха като на съвсем беззащитно същество и затова я бяха оставили на мира. Попея я смяташе само за тиха прислужница, толкова безобидна, че дори не искаше да я отстранят от двореца.

Но понеже цезарят някога я бе обичал и я бе напуснал без обида, спокойно, дори като приятел, бяха запазили известно уважение към нея, Нерон, след като бе я, освободил, беше й разрешил да живее в двореца, а в него й бе дал отделно кубикулум и няколко души от прислугата. А тъй като на времето Паллас и Нарцис, освободени роби на Клавдий, не само седяха на пиршествата с Клавдий, но и заемаха почетни места, като могъщи министри, то и нея я канеха понякога на трапезата на цезаря. Правеха го може би за това, че нейната прелестна фигура беше истинско украшение на пиршествата. Впрочем Нерон отдавна вече не държеше сметка за средата, в която пируваше. На неговата трапеза сядаха най-различни хора — сбирщина от всички съсловия и с различни призвания. Имаше сред тях сенатори, но главно такива, които се съгласяваха да бъдат и шутове. Имаше патриции, стари и млади, жадни за удоволствия, излишества и гуляи. Имаше и жени, които носеха славни имена, но които вечер не се колебаеха да си сложат жълтеникави перуки и да търсят за забава приключения из

тъмните улици. Имаше и висши сановници и жреци, които с пълни чаши сами се гавреха със своите богове, а редом с тях цяла сбирщина от певци, мимове, музиканти, танцувачи и танцувачки; от поети, които декламирайки стихове, мислеха за сестерциите, които щяха да спечелят, като хвалят стиховете на цезаря, от гладни философи, съпровождащи с лакоми погледи поднасяните ястия; най-сетне от прочути водачи на колесница, фокусници, чудодейци, разказвачи, смешници; от различни, издигнати от модата или от глупостта в едnodневни знаменитости пройдохи, сред които не липсваха и такива, които прикриваха с дългите си коси своите пробити уши — белег на робски произход.

По-знатните сядаха направо до масите, по-незначителните служеха за развлечение през време на яденето, като чакаха момента, когато прислугата ще им позволи да се нахвърлят на остатъците от ястията и питиетата. Гости от този род намираха Тигелин, Ватиний и Вителий и често трябваше да ги снабдяват и с облекло, подходящо за пиршествата на цезаря, който впрочем обичаше това общество, защото се чувствуваше свободен в него. Разкошът на двореца позлатяваше всичко и всичко покриваше с блясък. Велики хора и нищожества, потомци на велики родове и голтаци от улиците, големи артисти и жалки отрепки на таланта, всички се тълпяха в двореца, за да наситят ослепените си от блясъка очи с великолепието, надхвърлящо човешките представи, и да се доближат до този, който раздаваше всички милости, богатства и блага; една случайна негова прищявка наистина можеше да унизи човека, но можеше и да го издигне главоломно.

Този ден Лигия трябваше да вземе участие в такова пиршество. Страх, неувереност и зашеметяване, обясними след внезапната промяна в живота ѝ, се бореха у нея с желанието за съпротива. Страхуваше се от цезаря, страхуваше се от хората, страхуваше се от двореца, чийто шум я лишаваше от възможността да разсъждава, страхуваше се от пиршествата, за чиято разпуснатост бе слушала от Авъл, от Помпония Грецина и техните приятели. Макар и млада девойка, тя не бе неосведомена, защото в ония времена представа за злото имаха отрано и децата дори. Тя знаеше, че в този дворец я застрашаваше гибел, за която я бе предупредила на раздяла и самата Помпония. Но понеже душата ѝ бе млада, непоковарена, изповядваше

възвишеното учение, всадено в нея от втората ѝ майка, тя бе обещала да се брани от тази гибел — на майка си, на себе си и на божествения учител, в когото не само вярваше, но когото беше обикнала със своето полудетско сърце за благостта на учението му, зарад страданията преди смъртта му за славата на неговото възкресение.

Разбираше добре, че сега нито Авъл, нито Помпония Грецина ще отговарят за нейните постъпки и затова размишляваше дали не би било по-добре да откаже и да не отиде на пиршеството. От една страна, страхът и безпокойствието крещяха в душата ѝ, а, от друга у нея се породил желание да покаже смелост, издръжливост, да се изложи на мъки и на смърт. Нали божественият учител проповядваше така. И сам бе дал пример. Нали и Помпония ѝ бе разказвала, че най-ревностните му последователи жадуват за такова изпитание и се молят за него. Още когато беше в дома на Авъл, понякога я обземаше такава жажда. Тогава тя се виждаше мъченица, с рани на ръцете и нозете, бяла като сняг, красива с неземна красота, носена от бели ангели в небесната синева, и нейното въображение се любува на тези видения. Във всичко това имаше много детински мечти, но имаше и малко тщеславие, което Помпония порицаваше. А сега, когато отпорът срещу волята на цезаря можеше да повлече след себе си някакво жестоко наказание и когато мъченията във въображението ѝ можеха да станат действителност, към красивите видения, към възхищението от тях се прибави и някакво смесено със страх любопитство — как ще я обвинят и какви мъки ще измислят за нея. Но Актея, като узна за нейните колебания, я изгледа с такова изумление сякаш девойката, трескаво бълнуваше. Да се противи на волята на цезаря? Да си навлече още от първия миг неговия гняв? Човек би трябвало да бъде дете, което не знае какво говори, за да стори това! От думите на самата Лигия ставаше ясно, че тя всъщност не е заложница, а девойка, забравена от своя народ. Нея не я закриляше никакво право на народите, а даже и да я закриляше, цезарят е достатъчно могъщ, за да го потъпче в момент на гняв. На цезаря се бе харесало да я вземе и от този момент той разполагаше с нея. От този момент тя беше в неговата власт, а над нея нямаше друга в света.

— Да — продължи тя, — и аз съм чела посланията на Павел от Тарс и зная, че над земята е бог и синът божи, който е възкръснал, но на земята е само цезарят. Помни това, Лигия. Зная също, че твоето учение не ти позволява да бъдеш това, което бях аз, и че на вас, като на

стоиците, за които ми е разказвал Епиктет, когато трябва да избирате между срама и смъртта, ви е позволено да избирате само смъртта. Но нима можеш да отгатнеш, че те чака смърт, а не позор? Не си ли чувала за дъщерята на Сеян, която била още малко девойче, а пък по заповед на Тиберия е трябвало — за да спази закона, който забранява да се наказва девица със смърт — да премине през осквернение преди смъртта си? Лигия, Лигия, не дразни цезаря! Ако дойде решителният момент, когато ще трябва да избираш между позора и смъртта, ще постъпиш така, както ти сочи твоята истина. Но не търси доброволно гибелта и не дразни по незначителен повод земния жесток бог.

Актея говореше със съчувствие, с увлечение дори и понеже от рождение бе малко късогледа, приближи своето благо лице до лицето на Лигия, сякаш искаше да провери дали тия думи са ѝ повлияли. А Лигия с детска доверчивост обви с ръце шията ѝ и каза:

— Ти си добра, Актея.

Актея, трогната от похвалата и доверието, я притисна до сърцето си, а после се освободи от ръцете на девойката и отговори:

— Моето щастие мина, и радостта ми отмина, но аз не съм зла.

След това закричи бързо из стаята и започна да говори на себе си сякаш в отчаяние:

— Не! И той не беше зъл. Той самият тогава се смяташе за добър и искаше да бъде добър. Аз най-добре зная това. Всичко това дойде покъсно, когато престана да ме обича... Другите го направиха такъв, да — другите — и Повея.

Ресниците ѝ овлажняха от сълзи. Лигия я следеше със сините си очи и най-сетне каза:

— Ти го жалиш, Актея?

— Жаля го! — отвърна глухо гъркинята.

И отново почва да ходи със стиснати, сякаш от болка, ръце и с безпомощен израз на лицето. А Лигия несмело почна да я разпитва:

— Ти още ли го обичаш, Актея?

— Обичам го...

И след малко добави:

— Него никой освен мен не го обича...

Настана мълчание, през което Актея се стараеше да си възвърне нарушеното от спомените спокойствие, а когато най-сетне на лицето ѝ отново се върна обикновеният израз на тиха тъга, тя каза:

— Да говорим за тебе, Лигия. И през ум да не ти минава, че можеш да се противиш на цезаря. Това би било безумие. Впрочем успокой се. Аз добре познавам този дом и смятам, че от страна на цезаря нищо не те застрашава. Ако Нерон бе заповядал да те отвлечат зарад него, той не би те довел тук на Палатин. Тук владее Попея, а Нерон, откакто тя му роди дъщеря, е още повече под нейна власт... Не. Нерон наистина е заповядал да бъдеш на угощението, но той не те е видял досега не е питал за тебе, значи, не се интересува от тебе. Може би те е взел от Авъл и Помпония само от злоба към тях... Мен ми писа Петроний да те закрилям, а писа ми, както знаеш, и Помпония, значи, те сигурно са се разбрали помежду си. Може да е направил това по нейна молба. Ако е така и ако той по молба на Помпония се грижи за тебе, тогава нищо не те застрашава и, кой знае, може би Нерон под негово влияние ще те върне на семейството на Авъл. Не зная дали Нерон го обича много, но зная, че рядко се осмелява да му противоречи.

— Ах, Актея! — отговори Лигия. — Петроний беше у нас, преди да ме вземат, и майка ми беше убедена, че той е накарал Нерон да ме поиска.

— Това е лошо — рече Актея.

Но след като помисли малко, тя продължи:

— Но може би Петроний, без да иска, е казал пред Нерон на някаква вечеря, че е видял у Авъл заложница на лигийците и Нерон, който ревниво пази своята власт, те е поискал, защото заложниците принадлежат на цезаря. Той не обича Авъл и Помпония... Не! Не, струва ми се, че Петроний, ако искаше да те отнеме от Авъл, не би постъпил така... Не зная дали Петроний е по-добър от другите, които заобикалят цезаря, но той е различен... А може най-после освен него да намериш и някой друг, който би поискал да се застъпи за тебе. В дома да Авъл не си ли се запознала с някого от приближените на цезаря?

— Виждала съм Веспасиан и Тит.

— Цезарят не ги обича.

— И Сенека.

— Достатъчно е Сенека да го посъветва нещо, за да направи Нерон тъкмо обратното.

Бледото лице на Лигия се зарумени.

— И Виниций.

— Не го познавам.

— Той е роднина на Петроний, върнал се е неотдавна от Армения.

— Благосклонен ли е Нерон към него?

— Всички обичат Виниций.

— Дали ще иска да се застъпи за тебе?

— Да.

Актея се усмихна нежно и каза:

— Тогава навярно ще го видиш на пиршеството. А ти трябва да бъдеш там, първо, защото си задължена... Само дете като тебе може да мисли иначе. И, второ, ако искаш да се върнеш в дома на Авъл, тъкмо ще имаш възможност да помолиш Петроний или Виниций да използват влиянието си и да се застъпят за теб. Ако те сега бяха тук, и двамата щяха да ти кажат същото, което ти казвам и аз, че всеки опит за съпротива е безумие и гибел. Цезарят наистина би могъл да не забележи твоето отсъствие, но ако го забележи и помисли, че си дръзнала да се противиш на неговата воля, за тебе няма спасение. Хайде, Лигия... Чуваш ли този шум в двореца? Слънцето се снисшава и гостите скоро ще почнат да идват.

— Имаш право, Актея — отговори Лигия, — и ще последвам твоя съвет.

Но Лигия сама не си даваше сметка какво желание да види Виниций и Петроний и колко женско любопитство — поне веднъж в живота си да види такова пиршество, а на него цезаря, двора, прочутата Попея и други красавици и цялото онова нечувано великолепие и разкош, за която се разправяха чудеса в Рим — имаше в това решение. Но и Актея от своя страна имаше право и девойката добре разбираше това. Трябваше да отиде и така — щом необходимостта и здравият разум подкрепиха скритото изкушение, тя престана да се колебае. Тогава Актея я заведе в своя си ункториум, за да я намаже с благовонни масла и да я облече, и при все че в дома на цезаря не липсваха робини, а и самата Актея имаше достатъчно, тя от съчувствие към девойката, чиято невинност и хубост бяха спечелили сърцето ѝ, реши сама да я облече и веднага пролича, че у млада гъркиня, въпреки нейната печал и въпреки че бе чела посланията на Павел от Тарс, бе останало още много от предишната елинска душа, на

която красотата на тялото говореше по-силно от всичко друго на света. Като разсъблече Лигия и видя нейните форми, едновременно и гъвкави, и пълни, създадени сякаш от перли и рози, не можа да сдържи своя вик на удивление и като отстъпи няколко крачки, гледаше възхитена тази несравнима пролетна фигура.

— Лигия! — извика тя най-сетне. Ти си сто пъти по-хубава от Попея.

Но девойката, възпитана в строгия дом на Помпония, където скромността се спазваше даже и тогава, когато жените бяха сами, стоеше дивна като дивен сън, хармонична като творение на Праксител или като песен, но забъркана, порозовяла от свян, със стиснати колене, с ръце на гърдите и със спуснати над очите ресници. Накрая тя вдигна ръце с внезапно движение и извади иглите, които придържаха косите ѝ, и в миг с едно тръсване на главата, се загърна с тях като с плащ.

Актея пък се доближи и докосвайки ги, казваше:

— О, какви коси имаш ти!... Не ще ги посипя със златна пудра, къдриците сами проблясват като злато... само тук-там ще сложа златист пращец, но леко, леко, сякаш ги е осветил лъч... Сигурно вашият лигийски край където се раждат такива девойки, е чуден.

— Аз не го помня — отвърна Лигия. — Само Урс ми е разправял, че у нас има гори, гори и само гори.

— А в горите цъфтят цветя — каза Актея, като потапяше длан във вазата, пълна с вербена, и навлажняваше с нея косите на Лигия.

След като свърши тази работа, почна лекичко да натрива цялото ѝ тяло с благовонни масла от Арабия, а после я преоблече в мека туника без ръкави със златист цвят, над която щеше да сложи снежнобял пеплум. Но тъй като преди това трябваше да се срещат косите, тя я загърна в нещо като широка дреха, наречена синтезина, настани я на един стол и я предаде за малко в ръцете на робините, а самата тя остана да следи как ще я срещат. Две робини почнаха едновременно да обуват бели, везани с пурпур сандали на малките крака на Лигия, като ги препасваха със златни ивици накръст през алабастровите глезени. Когато най-последно вчесването свърши, надиплиха пеплума в чудесни леки гънки, след това Актея сложи бисери на шията ѝ, докосна косите ѝ, там, където се виеха, със златния пращец и нареди да облекат нея самата, като през цялото време оглеждаше Лигия с възхитени очи.

Скоро и тя бе готова и щом пред главния вход почнаха да прииждат лектиките, двете жени отидоха в страничния криптопортик, от който се виждаха входът, вътрешните галерии и дворът, обграден с колонада от нумидийски мрамор.

Все повече хора минаваха под високия свод на портата, над която великолепната квадрига от Лизип сякаш отнасяше Аполон и Диана към небето. Очите на Лигия бяха заслепени от разкоша, за който скромният дом на Авъл не бе могъл да ѝ даде и най-малка представа. Слънцето тъкмо залязваше и последните му лъчи падаха върху жълтия нумидийски мрамор на колоните, който в тия отблясъци сияеше като злато с лек розов оттенък. Между колоните, до белите статуи на Данаидите и другите, представляващи богове или герои, прииждаха тълпи хора, мъже и жени, подобни на статуи, в драпирани тоги, пеплуми и столи, които грациозно се спускаха към земята на меки дипли, върху които догаряха отблясъците на залязващото слънце. Огромният Херкулес — с глава още осветена от слънчевите лъчи, а от гърдите надолу потопен вече в сянката на колоните — гледаше отвисоко тази тълпа. Актея показваше на Лигия сенаторите в тоги, обточени с широки ивици, в цветни туники и с полумесеци на обувките, и воините, и прочутите артисти, и знатните римски матрони, облечени ту по римски, ту по гръцки обичай, ту пък във фантастични източни дрехи, с коси като кули, като пирамиди или вчесани — по подобие на статуите на богините — ниско около главата и украсени с цветя. Много от мъжете и жените Актея назоваваше по имена, като добавяше към имената им кратки и често пъти страшни истории, които изпълваха Лигия със страх, учудване, изумление. За нея това бе един чуден свят, от чиято красота очите и се опиваха, но чиито противоречия нейният момински разум не можеше да разбере. В това зарево на небето, в тези редици неподвижни колони, губещи са в далечината, и в тези хора, подобни на статуи, имаше някакво величаво спокойствие; струваше ѝ се, че всред тия хармонични мрамори би трябвало да живеят някакви освободени от грижи, уравновесени и щастливи полубогове, а в това време тихият глас на Актея разкриваше нови и нови страшни тайни на този дворец и на тия хора. Ето там в дъното се вижда криптопортият, по чиито колони и плочи още се червенеят кървавите петна от кръвта, с която опръска белия мрамор Калигула, когато падна под ножа на Касий Херея; там бе убита и

неговата жена, там разбиха главата на детето му о камъните; там под това крило е подземието, в което гризеше ръцете си от глад по-младият Друз; там бяха отровили по-стария, там се виеше от страх Гемел, там се гърчеше в спазми Клавдий, а там Германик. Навсякъде тези стени бяха слушали предсмъртни стонове и хъркане, а тези хора, които днес бързаха за пиршеството в тоги, в многобагрени туники, окичени с цветя и скъпоценности, са може би утрешни осъдени на смърт; може би усмивката на не един от тях прикрива страх, безпокойство, несигурност в утрешния ден; може би треска, алчност, завист сега са се впили в сърцето на тези наглед безгрижни, увенчани полубогове. Подплашените мисли на Лигия не можеха да следят словата на Актея и докато този чуден свят привличаше с все по-голяма сила очите ѝ, сърцето в гърдите ѝ се бе свило от уплаха, а душата ѝ изведнъж бе обхваната от безграничен копнеж по Помпония Грецина и по спокойния дом на Авъл, в който цареше любов, а не престъпление.

В това време от викус Аполонис прииждаха нови вълни гости. Иззад портата се дочуваха говорът и възгласите на клиентите, които изпращаха своите патрони. Дворът и колонадите загъмжаха от множество роби, робини на цезаря, малки момчета прислужници и преториански войници, които бяха на стража в палата. Тук-там между белите или мургави лица се чернееше лице на нумидиец, с окичен с пера шлем и с големи златни халки на ушите. Носеха лютни, цитри, букети изкуствено отгледани въпреки късната есен цветя, светилници — сребърни, златни и медни. Все по-високият шум от разговорите се смесваше с пляска на фонтана, чиито порозовели от вечерните отблясъци струи падаха отвисоко върху мрамора и се разбиваха с него сякаш с ридание.

Актея опря да разказва, но Лигия продължаваше още да гледа, сякаш търсеше някого из тълпата. И наведнъж руменина заля лицето ѝ. Между колоните се появи Виниций и Петроний и се отправиха към големия триклиниум, красиви, спокойни, в своите бели тоги, подобни на богове. Когато Лигия съгледа сред чуждите хора две познати и приятелски лица, когато съзря Виниций, стори ѝ се, че голяма тежест падна от сърцето ѝ. Почувствува се по-малко самотна. Безмерният копнеж за Помпония и дома на Авъл, който я бе обхванал преди малко, вече не беше толкова мъчителен. Изкушението да види Виниций и да говори с него заглуши всички други гласове. Напразно си припомняше

всичко лошо, което бе чувала за дома на цезаря, и думите на Актея, и предупрежденията на Помпония. Въпреки тези думи и предупреждения тя изведнъж почувствува, че на това пиршество ще бъде не само по принуда, но и по свое желание; и като помисли, че след малко ще чуе този мил и скъп глас, който ѝ говореше за любов и щастие, достойни за боговете, и който звучеше и досега в ушите ѝ като песен, я завладя радост.

Но изведнъж тя се уплаши от тая радост. Стори ѝ се, че в тоя миг изменя и на учението, в което бе възпитана, и на Помпония, и на самата себе си. Едно е да отиваш по принуда, а друго да се радваш на такава необходимост. Почувства се виновна, недостойна и погубена. Обзе я отчаяние и ѝ се доплака. Ако беше сама, тя би коленичила и би започнала да се удря в гърдите, повтаряйки: аз съм виновна, аз! Актея я хвана за ръка и я поведе сега вече през вътрешните стаи към големия триклиний, в който щеше да се състои пиршеството; на Лигия очите ѝ се замъглиха, в ушите ѝ шумеше от вълнение и биенето на сърцето ѝ спираше дъха. Тя видя като насън хиляди светилници да трепкат и по масите и по стените, като насън чу възгласите, с които приветстваха цезаря, а него самия съзря като през мъгла. Възгласите я оглушиха, блясъкът я заслепи, благовонията я замаяха и тя изгуби последните остатъци от самообладанието си — едва можеше да разпознае Актея, която я настани на трапезата и сама зае мястото до нея.

Но след малко нечий нисък, познат глас се обади от другата ѝ страна:

— Поздрав на тебе, най-прекрасната сред девойките на земята и сред звездите на небето! Поздрав на тебе, божествена Калина!

Лигия се съвзе малко, погледна: до нея бе седнал Виниций.

Беше без тога, според обичая и за удобство сваляха тогите на пиршества. Само огненочервена туника, без ръкави, извезана със сребърни палми, покриваше тялото му. Ръцете му бяха голи — украсени по източен обичай с две широки златни гривни, закопчани под лакътя, а по-надолу старателно почистени от космите — и гладки, но твърде мускулести, истински ръце на войник, създадени за меч и щит. На главата си имаше венец от рози. Със своите склучени вежди, с прекрасните си очи и мургава кожа той сякаш бе олицетворение на младост и сила. На Лигия той се видя толкова хубав, че дори когато първото смущение мина, тя все пак едва можа да отговори:

— Поздрави и на теб, Марк! А той ѝ говореше:

— Щастливи са очите ми, че те виждат; щастливи са ушите ми, които слушат твоя глас, по-мил от гласа на флейти и цитри. Ако ми кажеха да избирам кой да бъде до мен на този пир, ти, Лигия, или Венера, избрал бих тебе, о божествена!

И той я гледаше, сякаш искаше да насити очите си с нейния образ, и я изгаряше с очи. Погледът му се плъзгаше по лицето, шията и белите ѝ рамене и ръце, галеше нейните прекрасни форми, любуваше ѝ се, обгръщаше я, поглъщаше я, но заедно с желанието в него светеше щастие и любов и безгранично възхищение. — Знаех, че ще те видя в дома на цезаря — продължи той — и все пак, като те зърнах, цялата ми душа трепна от радост, сякаш ме постигна неочаквано щастие.

Лигия, която се бе съвзела вече, чувствайки сега, че сред това множество и в този дом той е единственият ѝ близък, започна да говори с него и да го разпитва за всичко, което не разбираше и което я изпълваше със страх. Отде е знаел той, че ще я намери в дома на цезаря и защо е тя тук? Защо цезарят я бе взел от Помпония? Тук тя се страхува и иска да се върне при нея. Би умряла от тъга и тревога, ако не беше надеждата, че Петроний и той ще се застъпят за нея пред цезаря.

Виниций обясни, че за отвеждането ѝ се бе научил от самия Авъл. Защо тя е тук, не знае: цезар никому не дава сметка за своите разпоредби и заповеди. Но тя да не се бои. Ето той, Виниций, е при нея и ще остане при нея. Предпочел би да загуби очите си, отколкото да не я вижда, предпочел би да се раздели с живота, отколкото да я изостави. Тя е неговата душа и затова той ще я пази като своята душа. Ще ѝ построи олтар в своя дом като на свое божество, на което ще принася в жертва миро и алая, а пролет съсънки и ябълков цвят... А щом като се бои от дома на цезаря, обещава ѝ, че тя не ще остане в този дом.

И при все че говореше със заобикалки и тук-там скриваше истината, в гласа му звучеше искреност, защото чувствата му бяха истински. Обхващаше го и искрена милост към нея и думите ѝ проникваха в душата му, защото девойката почна да му благодари и да го уверява, че Помпония ще го обикне за неговата добрина, а самата тя ще му бъде признателна цял живот; той не можа да овладее вълнението си — толкова се трогна и му се струваше, че никой в света не би могъл да откаже на нито една нейна молба. Сърцето му се топеше. Красотата

на Лигия упояваше чувствеността му и той я желаше, но същевременно чувствуваше, че тя му е много скъпа и че наистина би могъл да я почита като божество; изпитваше и неудържимо желание да говори за нейната хубост и за своето обожание, но шумът на пиршеството ставаше все по-силен, той се приближи до нея и зашепна думи хубави, сладки, бликащи от дъното на душата му, звучни като музика и опияняващи като вино.

И той я опияняваше. Всред тези чужди хора, които я заобикаляха, той ѝ се струваше все по-близък, по-мил и напълно сигурен, предан от все сърце. Той я успокои, обеща ѝ да я изтръгне от дома на цезаря, обеща ѝ да не я изостави и да ѝ служи. Преди в дома на Авъл бе говорил с нея за любовта и щастието, които тя може да даде, а сега вече ѝ казваше направо, че я обича, че му е по-мила и по-скъпа от всичко друго. Лигия за първи път слушаше такива думи от устата на мъж и колкото повече ги слушаше, струваше ѝ се, че в нея нещо се буди като от сън, че я обхваща някакво щастие, в което се смесва безмерна радост и безмерна тревога. Бузите ѝ пламнаха, сърцето ѝ туптеше, устата ѝ се полуотвори, сякаш тя се учудваше на нещо. Завладя я страх, че слуша такива неща, а за нищо на света не би искала да изпусне и една дума дори. Понякога свеждаше очи, ту пак вдигаше към Виниций светнал взор, боязлив и същевременно питащ, сякаш искаше да му каже: „Говори още!“ Шумът, музиката, ароматът на цветята и миризмата на арабските благовония започнаха отново да я замайват. В Рим имаше обичай на пиршества да се хранят полулегнали, но у дома Лигия винаги беше между Помпония и малкия Авъл; сега до нея бе легнал Виниций, млад, едър, влюбен, пламтящ, а тя усещаше тоя жар, който лъхаше от него, и свян, и наслада едновременно. Обземаше я някаква сладка немощ, отмалялост и забрава, сякаш се унасяше в сън.

Но нейната близост започна да действа и на него. Лицето му побледня. Ноздрите му се разшириха като на източен кон. Навярно и неговото сърце биеше под пурпурната туника с трескав пулс, защото дишането му стана учестено, а думите му накъсани. И той за първи път беше така до нея. Мислите му започнаха да се объркват: в жилите си усещаше пламък, който напразно гасеше с вино... Не виното го опиваше сега повече от всичко, а нейното дивно хубаво лице, нейните голи ръце, нейната моминска гръд, която се вълнуваше под златистата

туника, и нейната снага, скрита под белите гънки на пеплума. Най-после той хвана ръката ѝ над китка, както веднъж бе сторил това в дома на Авъл, притегли я към себе си и зашепна с разтреперани устни:

— Обичам те, Калина... божествена моя...

— Марк, пусни ме! — каза Лигия.

А той продължи с очи, забулени в мъгла:

— Божествена моя! Обичай ме...

Но в този миг се обади гласът на Актея, която беше от другата страна на Лигия:

— Цезарят ви гледа.

Внезапен гняв грабна Виниций. Гняв и срещу Актея, и срещу цезаря.

Нейните думи бяха разпръснали чара на упоението. В такъв момент и приветлив глас дори би се сторил на момъка натрапчив, а сега той сметна, че Актея нарочно иска да попречи на неговия разговор с Лигия.

Той вдигна глава, погледна през рамената на Лигия младата освободена робиня и каза със злина:

— Мина времето, Актея, когато ти лежеше на пиршествата, до цезаря. И казват, че те застрашава слепота, та как можеш да го съзреш?

А тя отговори някак тъжно:

— Виждам го... все пак... И той е късоглед и ви гледа през смарагда.

Всичко, което вършеше Нерон, караше и най-близките му хора да бъдат бдителни, затова и Виниций се разтревожи, овладя се и започна небележимо да гледа към цезаря. Лигия, която в началото на пиршеството в смущението си бе видяла цезаря като през мъгла, а после, погълната от присъствието и разговора с Виниций, съвсем не гледаше към него, сега също обърна към него очи, любопитни и изплашени.

Актея казваше истината. Цезарят се беше навел над масата и присвил едното си око, държеше с пръсти пред другото кръглия полиран смарагд, с който постоянно си служеше, и ги гледаше. За миг погледът му се срещна с очите на Лигия и сърцето на девойката се сви от внезапен страх. Когато, още като дете, живееше на село в сицилийското имение на Авъл, една стара робиня египтянка ѝ бе разказвала за дракони, които живеели в пропастите на планините, и ето

сега на нея ѝ се стори, че изведнъж я бе погледнало зеленикавото око на такъв дракон. Тя хвана ръката на Виниций като дете, което се бои, а в главата ѝ нахлуха и се блъскаха в безредие бързи мисли. Така, значи, това е той? Страшният и всемогъщият? Не го бе виждала никога досега и не мислеше, че е такъв. Представлявала си бе някакъв ужасен образ със застинала в чертите злина, а вместо това видя дебел врат голяма глава, страшна наистина, но почти смешна, защото отдалече приличаше на главата на дете. Туника с аметистов цвят, забранен за простосмъртните, хвърляше синкав отблясък на широкото му, късо лице. Косите му бяха тъмни, накъдрени по модата, въведена от Отон — на четири реда букли. Брада не носеше, защото неотдавна я бе принесъл в жертва на Юпитер, за което целият Рим му беше благодарен, въпреки че се шепнеше, че я пожертвувал, защото, както всички в неговия род, обраснал в червени косми. Все пак в неговото силно изпъкнало над веждите чело имаше нещо олимпийско. От свитите му вежди лъхаше съзнание за всемогъщество; но под това чело на полубог се виждаше лице на маймуна, пияница и комедиант, нищожно лице на променливи страсти, потънало в тлъстина въпреки младостта му, болнаво и гнусно едновременно. На Лигия той се видя зловещ, но преди всичко отворителен.

След миг той свали смарагда и престана да я гледа. Тогава тя видя неговите изпъкнали светлосини очи, които примижаваха на силната светлина, стъклени, без мисъл, подобни на очите на мъртвец.

А той, обръщайки се към Петроний, каза:

— Това ли е онази заложница, в която е влюбен Виниций?

— Да, тя е — отвърна Петроний.

— Как се нарича нейният народ?

— Лигийци.

— И Виниций я смята за красива?

— Облечи в женски пеплум гнил маслинов пън и Виниций ще го сметне за красив. Но на твоя лик, о, несравним познавач, чета вече присъдата над нея! Няма нужда да я произнасяш! Да, така е! Твърде суха! Мършава, същинска макова главица на тънко стъбло, а ти, божественият естет, цениш у жената стъблото ѝ, тройно, четворно, имаш право! Лицето само нищо не значи. Благодарение на теб научих много, но още нямам такова вярно око... Ето, готов съм да се обзаложа с Тулий Сенецион за неговата любовница, че макар на пиршество,

където всички лежат, да е трудно да се прецени цялата фигура, ти вече си си казал: „Твърде тясна е в бедрата.“

— Твърде тясна е в бедрата — отговори, присвивайки очи, Нерон.

На устните на Петроний се появи едва доловима усмивка, а Тулий Сенецион, който до този момент беше зает, разговаряше с Вестин или по-право, подиграваше се на сънищата, в които Вестин вярваше, се обърна към Петроний и въпреки че нямаше понятие за какво става дума, каза:

— Мамиш се. Аз поддържам цезаря.

— Добре — отвърна Петроний. — Тъкмо доказвах, че имаш щипка разум, а цезарят твърди, че си чисто просто магаре.

— Habet! — каза Нерон със смях и обърна надолу палеца си, както се правеше в цирковете в знак, че на гладиатора е нанесен удар и трябва да бъде доубит.

А Вестин, смятайки, че говорят все още за сънищата, завика:

— А аз вярвам в сънища; и Сенека ми казваше веднъж, че и той вярва.

— Миналата нощ сънувах, че съм станала весталка — каза Калвия Криспинила, като се наведе през масата.

Нерон почна да ръкопляска на тия думи, други последваха примера му и няколко минути наоколо се разнасяха ръкопляскания, тъй като Криспинила се беше развеждала няколко пъти и беше известна в целия Рим с нечуваната си разпуснатост.

Но тя ни най-малко не се смути и каза:

— Е, какво! Всички те са стари и грозни. Рубрия единствена прилича на човек и така бихме били две, въпреки че и лицето на Рубрия лятно време е цялото в лунички.

— Все пак позволи ми, пречиста Калвия — обади се Петроний, — да ти кажа, че ти би могла да станеш весталка само насън.

— Ами ако цезарят заповяда?

— Тогава бих повярвал, че сънищата се сбъдват, дори и най-чудноватите.

— Сбъдват се — каза Вестин. — Разбирам тия, които не вярват в боговете, но как може да не се вярва в сънищата?

— Ами предсказанията? — залита Нерон. — Предсказаха ми едно време, че Рим ще престане да съществува и аз ще владее целия

Изток.

— Предсказанията и сънищата са свързани — каза Вестин. — Веднъж един проконсул, голям неверник, изпратил в храма на Мопс свой роб със запечатано писмо, което забранил да се отваря, за да провери дали идолът ще може да отговори на запитването в писмото. Робът спал през нощта в храма, за да сънува пророчески сън, а после се върнал и казал: „Присъни ми се юноша, светъл като слънце, който ми каза само една дума: «Черният».“ Проконсултът, като чул това, побледнял и обръщайки се към своите гости, невярващи като него, им казал: „Знаете ли какво пишеше в писмото?“

Тук Вестин спря и като вдигна чашата с вино, започна да пие.

— Какво е пишело в писмото? — запита Сенецион.

— В писмото имало въпрос: „Кой бик трябва да принесе в жертва: белия или черния?“

Но любопитството, възбудено от този разказ, беше прекъснато от Вителий, който, дошъл на угощението вече пийнал, сега изведнъж избухна, без никакъв повод, в безсмислен смях.

— За какво се смее тази бъчва лой? — запита Нерон.

— Смехът отличава хората от животните — каза Петроний, — а той няма никакво друго доказателство, че не е нерез.

Вителий престана да се смее и като мляскаше с лъсналите си от сосове и мазнина устни, почна да оглежда всички с такова изумление, като че никога досега не бе ги виждал.

После вдигна пухкавата си като възглавница ръка и каза с пресипнал глас:

— От пръста ми падна военният пръстен от баща ми.

— Който беше обуцар — добави Нерон.

Но Вителий неочаквано отново избухна в смях започна да търси пръстена в пеплума на Калвия Криспинила.

Като видя това, Ватиний взе да надава викове на ужасена жена, а Нагидия, приятелка на Калвия, млада вдовица с лице на дете, а очи на блудница, каза високо:

— Търси каквото не е изгубил.

— И от което няма да има никаква полза дори и да го намери — довърши поетът Лукан.

Пирът ставаше все по-весел. Тълпи роби разнасяха все нови и нови ястия: от големи вази, напълнени със сняг и увенчани с бръшлян,

постоянно изваждаха по-малки кратери с много и най-различни вина. Всички пиеха много. От време на време от тавана на залата върху пируващите и трапезата падаха рози.

А Петроний започна да моли Нерон да облагороди пиршеството със своите песни, докато гостите не са се напили. Хор от гласове подкрепи неговите думи, но Нерон отказваше. Тук не ставаше дума за смелост, при все че тя винаги му липсваше... Боговете знаят колко много му струва всяко излизане пред публика... Наистина той не ги избягваше, защото все трябва да направи нещо за изкуството и най-сетне, щом като Аполон го е надарил с глас, божите дарове не бива да се занемаряват. Разбира дори, че това е негов дълг към държавата. Но днес наистина е пресипнал. Нощес си сложил оловни тежести на гърдите, но и това не помогнало... Мислел дори да отиде в Анций, да подиша морски въздух.

Но Лукан почна да го заклана в името на изкуството и на човечеството. Всички знаят, че божественият поет и певец е написал нов химн на Венера, в сравнение с който химнът на Лукреций е скимтене на едногодишно вълче. Но нека това пиршество бъде истинско пиршество. Такъв добър владетел като Нерон не бива да измъчва своите поданици: „Не бъди жесток, цезарю!“

— Не бъди жесток! — повториха всички, които седяха по-близо.

Нерон разпери ръце в знак, че трябва да отстъпи. Тогава всички лица се облякоха в израз на благодарност и всички очи се обърнаха към него. Но той поръча най-напред да кажат и на Попея, че той ще пее, а на присъстващите съобщи, че тя не е дошла на угощението, защото не се чувствала добре; но понеже никакво лекарство не ѝ носеше такова облекчение, както неговата песен, то жал му е да я лиши от тая възможност.

И наистина не след дълго Попея се яви. Тя владееше и досега Нерон като свой подчинен, но знаеше, че когато става дума за неговото самолюбие на певец, водач на колесница или поет, беше опасно да го дразни.

И ето тя влезе, прекрасна като божество, облечена също като Нерон в аметистова туника и с огърлица от грамадни бисери — плячкосани някога от Масиниса, — златокоса, блага и — макар че бе разведена от двама мъже — с лице и поглед на девица.

Поздравиха я с възгласи и я наричаха „божествена Августа“. Лигия никога в живота си не беше виждала толкова красиво създание и просто не можеше да повярва на очите си, защото знаеше, че Попея-Сабина е една от най-отвратителните жени на света. Знаеше от Помпония, че тя бе довела нещата дотам, че цезаря да убие майка си и жена си, познаваше я от разказите на гостите и слугите на Авъл, бе чувала, че нощем събарят нейните статуи в града; чувала беше за надписите, чиито автори били осъждани на най-тежки наказания; и въпреки това тези надписи всяка сутрин се появявали по стените на града. Но сега, като видя прочутата Попея, смятана от последователите на Христа за възплъщение на злото и престъпността, на Лигия се струваше, че толкова прекрасни могат да бъдат само ангелите или небесните духове. Тя просто не можеше да откъсне очи от нея, а от устата ѝ неволно се изтръгна въпросът:

— Ах, Марк, нима това е възможно?...

А той, възбуден от виното и нетърпелив, че толкова неща разсейваха вниманието ѝ и я откъсваха от него и от думите му, каза:

— Да, тя е хубава, но ти си сто пъти по-хубава, и не се познаваш, иначе би се влюбила в себе си като Нарцис... Тя се къпе в магарешко мляко, а тебе Венера те е изкъпала в своето. Ти сама не се познаваш, *ocelle mi!*... Недей я гледа. Обърни очи към мен, *ocelle mi!*... Докосни с устни тази чаша с вино, а след това и аз ще допра на същото място моите...

И той се преместваше все по-близо, а тя започна да се отдръпва към Актея. Но в този миг казаха да се пази тишина, понеже цезарят бе станал. Певецът Диодор му подаде лютня от ония, които се наричаха делта, другият, Терпнос, който щеше да му акомпанира, се приближи с инструмента, наречен наблиум, а Нерон опря делтата на масата, вдигна очи и за момент в триклиниума настъпи тишина, прекъсвана само от шумоленето на розите, които все така падаха от тавана.

След това той започна да пее или по-скоро да говори напевно и ритмично при съпровода на двете лютни своя химн на Венера. Нито гласът му, макар и малко глух, нито стихът не бяха лоши. Затова бедната Лигия отново би обзета от угрисение на съвестта, понеже химнът, при все че славеше разпътната езическа Венера, ѝ се стори много хубав, а и самият цезар, с лавровия венец на челото и вдигнати

очи — по-величествен, не толкова страшен и по-малко противен, отколкото в началото на пиршеството.

Но пируващите отговориха с гръм от ръкопляскания. Раздадох се викове: „О, какъв небесен глас!“; някои от жените, вдигнали нагоре ръце, останаха така в знак на възхищение дори и след свършването на песента, други триеха просълзените си очи; цялата зала закипя като кошер. Попея, склонила русата си главица, поднесе до устните си ръката на Нерон и дълго я държа мълчаливо, а младият Питагор, грък с дивна хубост, същият онзи, с когото по-късно полуобезумелият вече Нерон бе заповядал на фламините да го венчаят, като спазват всички обреди, сега коленичи в нозете му.

Но Нерон гледаше внимателно Петроний, за чиито похвали жадуваше повече, отколкото за всички други, и който сега каза:

— Ако е въпрос за музиката, Орфей в тази минута навярно е тъй пожълтял от завист, като присъстващия тук Лукан; а колкото за стиховете, съжалявам, че не са по-лоши, защото тогава може би щях да намеря думи да ги похваля.

Но Лукав не му се разсърди за тоя намек за завист, напротив, погледна го с благодарност и като се престори, че е в лошо настроение, замърмори:

— Да бъде проклета Фатум, която ме е обрекла да живея едновременно с такъв поет. Човек би имал място в хорската памет и на Парнас, а така ще угаснеш, както гасне светилникът, когато слънцето изгрява.

Петроний имаше изумителна памет и започна да повтаря някои места от химна, да цитира отделни стихове, да изтъква и тълкува най-хубавите изрази. Лукан, забравил сякаш своята завист пред чара на тази поезия, добавяше към неговите слова и своето възхищение. На лицето на Нерон се отрази наслада и безкрайна суетност, равна на неговата глупост. Той сам им подсказваше стиховете, които смяташе за най-хубави, а най-после започна да утешава Лукан и да му казва да не губи смелост, защото е такъв, какъвто се е родил, но почитта, която хората отдават на Юпитер, не изключва почитта към другите богове.

След това той стана, за да съпроводи Попея, която наистина не беше здрава и искаше да си отиде. Но той нареди на сътрапезниците, които останаха, да заемат отново местата си и обеща да се върне. И наистина след малко се върна, за да се омайва от дима на кадилниците

и да гледа зрелищата, които той сам, Петроний или Тигелин бяха подготвили за пиршеството.

Четоха пак стихове или слушаха диалози, в които чудачествата заместваха остроумието. После прочутият мим, Парис, представи приключенията на Йо, дъщеря на Инах. На гостите, а особено на Лигия, непривикнала на подобни зрелища, ѝ се струваше, че вижда чудеса и вълшебства. Парис с движения на тялото и ръцете си разкриваше неща, които обикновеният танц не можеше да изрази. Ръцете бързо се движеха във въздуха, сякаш създаваха жив светлив облак, тръпнещ, страстен, обгръщащ изнемогналата девическа снага, разтърсвана от спазмата на сладострастието. Това беше образ, а не танц, образ ясен, разкриващ тайните на любовта, чаровен и безсрамен. А след като той свърши, влязоха корибанти и започнаха заедно със сирийски момичета, под звуците на цитри, флейти, цимбали и тимпани, вакхически танц, изпълнен с диви крясъци и още по-дива разюзданост; на Лигия се стори, че жив огън ще я изгори, че мълния би трябвало да падне върху този дом или таванът да се срути върху главите на пируващите.

Но през златната мрежа, изопната под тавана, падаха само рози, а пък полупияният Виниций ѝ казваше:

— Видях те в дома на Авъл при фонтана и те залюбих. Беше на разсъмване и ти мислеше, че никой не гледа, а аз те видях... Такава те виждам и сега, въпреки че този пеплум те скрива от очите ми. Махни пеплума като Криспинила. Гледай! Богове и хора търсят любов. Няма на света нищо освен нея! Облегни глава на гърдите ми и затвори очи.

А нейният пулс биеше тревожно в слепите очи и ръцете. Струваше ѝ се, че пада в някаква пропаст, а същият този Виниций, който преди ѝ се струваше близък и предан, вместо да я спася, сам я блъска в нея. И тя почувства съжаление към него. Отново започна да се страхува от този пир и от Виниций, и от себе си. Някакъв глас, подобен на гласа на Помпония, ѝ викаше: „Лигия, спасявай се!“, но и нещо друго говореше в нея — че вече е много късно, че този, който е близък от такъв пламък и е видял всичко, което ставаше на това пиршество, този, чието сърце е било така, както биеше нейното, когато слушаше думите на Виниций, и който е бил обхванат от такива тръпки, каквито я пронизваха, когато Виниций се доближаваше до нея, той е загубен, загубен безвъзвратно. Прилошаваше ѝ. Имаше мигове, когато ѝ се

струваше, че ще загуби съзнание, а после, че ще се случи нещо страшно. Знаеше, че никой, ако не искаше да разгневи цезаря, нямаше право да стане, докато не е станал самият цезар; но дори и да не беше така, тя вече нямаше сили да стори това.

До края на пиршеството имаше още много време. Робите носеха все нови и нови ястия и непрекъснато пълнеха чашите с вино, а пред подковообразната трапеза излязоха двама атлети и започнаха да се борят пред гостите. Силните им блестящи тела се сляха в един силен отломък, костите им пращяха в техните железни ръце, от стиснатите им челюсти се цедеше зловещо скърцане на зъби. Понякога се чуваха глухите удари на краката им по поръсения с шафран под, после отново застиваха неподвижни, тихи и на зрителите им се струваше, че виждат пред себе си скулптурна група, изваяна от камък. Очите на римляните с наслада следяха движенията на страшно изопнатите мускули на гърбовете, ръцете и краката им... Но борбата не продължи много, щото Кротон, победител в много борби и ръководител на гладиаторската школа, минаваше за най-силния борец в империята. Противникът му най-напред започна да диша ускорено, после да хърка, лицето му посиня, накрая кръв бликна от устата му и той увисна в ръцете на Кротон.

Краят на борбата бе посрещнат с гръм от ръкопляскания, а Кротон, опрял стъпало на плещите на противника, кръстоса на гърди грамадните си ръце и огледа залата с очи на триумфатор.

После влязоха имитатори на зверове и на техните гласове, фокусници и смешници, но тях почти не ги гледаха, защото виното вече бе замъглило очите на всички. Пиршеството постепенно се превърна в пиянска и развратна оргия. Сирийските момичета, които преди бяха танцували вакхическия танец, се смесиха с гостите. Музиката се превърна в безредни и диви звуци на цитри, лютни, арменски цимбали, египетски систри, тръби и рогове, а понеже някои от сътрапезниците искаха да разговарят, започнаха да крещят на музикантите да си вървят. Въздухът, преситен с мириса на цветя, изпълнен с аромата на благовонията, с които красиви юноши през време на угощението пръскаха стъпалата на пируващите, преситен с шафран и човешки дъх, стана задушен; лампите светеха с мъждукащ пламък, венците на главите се бяха изкривили, лицата бяха побледнели и се покриха с капчици пот.

Вителий се свлече под масата. Нигидия, разголена до кръста, беше облегла своята пияна детинска глава на гърдите на Лукан, а той, също пиян, почна да духа златната пудра от косите ѝ, вдигайки от време на време очи, премрежени от безкрайна наслада. Вестин с упорство на пияница повтаряше за десети път отговора на Мопс на запечатаното писмо на проконсула. А Тулий, който се подиграваше с боговете, говореше с прекъсван от хълцане, привлечен глас:

— Знаеш ли, ако Сферос на Ксенофан е кръгъл, такъв един бог можеш да го търкаляш с крак като буре.

Но Домиций Афер, стар злодей и доносчик, се възмути от този разговор и от възмущение заля с фалернско вино цялата си туника. Той винаги бил вярвал в боговете. Хората говорят, че Рим щял да загине, а има дори и такива, които твърдят, че той вече загива. Да, сигурно!... Но ако това стане, то ще бъде затова, защото младежта няма вяра, а без вяра не може да има добродетел. Пренебрегват и предишните строги нрави, а никому и на ум не идва, че епикурейци не могат да отблъснат варварите. И напразно! Колкото за него, той съжалява, че е доживял такива времена и че в развлечения трябва да търси защита от огорченията, които иначе бързо биха го съсипали.

Като каза това, той притегли към себе си една от сирийските танцьорки и почна да целува с беззъбата си уста нейната шия и раменете ѝ. Като го видя, консулт Мемий Регул се разсмя и вдигайки плешивата си глава, украсена с разкривен венец, каза:

— Кой говори, че Рим загива?... Глупости!... Аз, консулт, зная най-добре... *Videant consules!*... Тридесет легиона... пазят нашата *rax romana!*

Той притисна юмруци до слепите си очи и почна да вика пред цялата зала:

— Тридесет легиона! Тридесет легиона!... От Британия до границите на партите!

Но внезапно се сепна и като опря пръст о челото си, рече:

— Май че са тридесет и два...

И се свлече под масата, където след малко почна да повръща езиците от фламинго, печените печурки, замразените гъби, скакалци в мед, риби, месо и всичко, което беше ял и пил.

Домиций обаче не се успокои от числото на легионите, които пазеха римския мир: „Не, не! Рим трябва да загине, защото загинаха

вярата в боговете и строгият морал! Рим трябва да погине и жалко! Защото животът все пак е хубав, цезарят е милостив, виното добро! Ах, колко е жалко!“ И като скри глава зад раменете на една сирийска вакханка, той се разплака.

— Какво ме интересува бъдещият живот!... Ахил имаше право, по-добре е да бъдеш ратай на тоя свят под слънцето, отколкото да царуваш в кимерийските краища. А дали съществуват някакви богове, е друг въпрос, макар че неверието погубва младежта...

Лукан в това време бе духнал всичката златна пудра от косите на Нигидия, която заспа, защото беше пияна. После той свали бръшляна, с който бе обвита една ваза пред него, и обви с него спящата, а след като свърши тая работа, загледа околните с радостен и въпросителен поглед.

После окичи и себе си с бръшлян, повтаряйки с тон на дълбоко убеждение:

— Аз съвсем не съм човек, аз съм фавън.

Петроний не беше пиян, но Нерон, който отначало пиеше малко заради своя „небесен“ глас, накрая започна да обръща чаша след чаша и се опи. Искаше дори да продължава да пее своите стихове, сега вече на гръцки, но ги забравяше и по погрешка запя песен на Анакреон. Пригласяха му Питагор, Диодор и Терпнос, но не им вървеше и те се отказаха. Тогава Нерон пък започна да се възхищава, като познавач и естет, от хубостта на Питагор и от възхищение взе да му целува ръцете. Толкова хубави ръце беше виждал някога само у... у кого?

И като притисна длан о мокрото си чело, той почна да си припомня. След малко на лицето му се изписа страх:

— Аха! У майка ми! У Агрипина!

И изведнъж го овладяха мрачни видения.

— Казват — рече той, — че тя нощем ходи на лунна светлина по морето около Байе и Баула... Нищо, само ходи, ходи, като че ли търси нещо. А като се приближи до някоя лодка, погледа и си отива, но рибарят, когото погледнала, умира.

— Темата не е лоша — каза Петроний.

Вестин пък, протегнал шия като жерав, шепнеше тайнствено:

— Не вярвам в богове, но вярвам в духове... ой!

Нерон обаче не им обръщаше внимание и продължи:

— Но аз нали отслужих лемурии. Не искам да я виждам! Пет години оттогава. Трябваше, трябваше да я осъдя на смърт, защото изпрати убийци срещу мен, и ако не бях я изпреварил, не бихте слушали днес моите песни.

— Благодарим ти, цезарю, от името на града и на целия свят — провикна се Домиций Афер.

— Вино! И да ударят тимпаните.

Отново се вдигна шум. Лукан, цял в бръшлян, искайки да го надкрещи, стана и започна да вика:

— Не съм човек, а фавън и живея в гората. Е... хо... оооо!

Напи се най-после цезарят, напиха се мъжете и жените. Виниций беше не по-малко пиян от другите я освен страстта у него се събуди желание за свада — това му се случваше винаги, когато прехвърляше мярката. Неговото мургаво лице стана още по-бледо, а езикът му се преплиташе, когато говореше с глас вече повишен и заповеднически:

— Дай ми устните си! Днес или утре — все едно!... Стига толкова! Цезарят те взе от Авъл, за да те подари на мен, разбираш ли? Утре привечер ще пратя да те вземат, разбираш ли!... Цезарят те обеща на мен, преди да те вземе... Трябва да бъдеш моя! Дай ми устните си! Не искам да чакам до утре... Дай ми по-скоро устните си!

И той я прегърна, но Актея започна да я брани, а и самата Лигия се бранеше с последни сили, защото чувстваше, че загива. Но напразно се мъчеше с двете си ръце да сваля от себе си неговата обезкосмена ръка; напразно го молеше с глас, който трепереше от негодувание и страх, да не бъде такъв и да се смили над нея. Дъхът му лъхаше на вино, обливаше я все по-отблизо и лицето му се озова до самото ѝ лице. Това не беше вече предишният добър и почти скъп на душата ѝ Виниций, а пиян, зъл сатир, който я изпълваше с ужас и отвращение.

Но силите все повече я напускаха. Напразно тя се наведе и отвърщаше лице, за да избегне неговите целувки. Той стана, хвана я за двете рамена и като притисна главата ѝ към гърдите си, почна задъхан да разделя и мачка с уста нейните побледнели устни.

Но в този миг някаква страшна сила откъсна ръцете му от шията ѝ толкова лесно, сякаш бяха ръце на дете, а него самия отмести настрана като суха вейка или повехнал лист. Какво бе станало? Виниций потри изумените си очи и внезапно видя до себе си грамадната фигура на лигиеца Урс, когото познаваше от дома на Авъл.

Лигиецът стоеше спокоен и само гледаше Виниций със сините си очи с такъв странен израз, че кръвта на младия човек застина в жилите. След това Урс взе на ръце своята царска дъщеря и с равни стъпки излезе от триклиниума.

Актея излезе веднага след него.

Виниций седя един миг като вкаменен, после скочи й почна да тича към изхода:

— Лигия! Лигия!

Но страстта, учудването, яростта и виното му подкосиха краката, той се олюля веднъж-два пъти, хвана голите рамена на една от вакханките и почна да пита, примигвайки:

— Какво стана?

А тя взе чаша с вино и му я подаде с усмивка в замъглените си очи:

— Пий!

Виниций пи и се строполи на земята.

Повечето от гостите лежаха вече под масата; други, залитайки, ходеха по криклиниума, спяха по софите край трапезите, като хъркаха или в съня си повръщаха излишъка от вино, а над пияните консули и сенатори, над пияните воители, поети, философи, над пияните танцьорки и патрицианки, над целия този свят, всевластен още, но вече без душа, венчан и разюздан, но вече гаснещ, от златната мрежа, опната под тавана, все се сипеха и сипеха рози.

Навън вече съмваше.

VIII

Никой не спря Урс, никой не го запита дори какво прави. Тия от гостите, които още не лежаха под масата, вече не седяха по местата си, затова прислугата, като видя гиганта да носи на ръце една от пируващите, сметна, че някой роб изнася пияната си господарка. Освен това Актея вървеше с тях и нейното присъствие отстраняваше всяко подозрение.

Така те излязоха от триклиниума в съседната зала, а оттам в галерията, която водеше към жилището на Актея.

Лигия толкова беше изгубила сили, че тежеше като мъртва в ръцете на Урс. Но когато я лъхна хладният и чист въздух, тя отвори очи. Вън ставаше все по-светло, След малко, вървейки по колонадата, те свърнаха в страничния портик, който водеше не към двора, а към градината на двореца, където върховете на пиниите и на кипарисите руменееха вече от утринната зора. В тази част на двореца беше пусто, а отгласите от музиката и глъчката на пируващите едва се чуваха. На Лигия се струваше, че бяха я изтръгнали от ада и я бяха изнесли на светлия божи свят. Да, все пак имаше и друго нещо освен този ужасен триклиниум. Имаше небе, зора, светлина и тишина. Девойката внезапно се разрида и като се притискаше към рамото на гиганта, тя почна да повтаря през сълзи:

— У дома, Урс, у дома, при Авъл!...

— Да вървим! — отговори Урс.

Те се озоваха в малкия атриум, който спадаше към жилището на Актея. Там Урс сложи Лигия на мраморната скамейка малко настрана от фонтана. Актея пък почна да я успокоява и да я увещава да си легне и отпочине, уверявайки я, че засега нищо не я застрашава, тъй като сега всички са пияни и след пиршеството ще спят до вечерта. Но Лигия дълго не искаше да се успокои и притиснала с ръце слепите си очи, повтаряше като дете:

— У дома, при Авъл!...

Урс беше готов. Вън при портите на двореца стояха наистина преторианци, но той щеше да мине, защото войниците не задържаха

излизащите. Пред арката гъмжеше от лектики. Хората щяха да излизат на тълпи. Никой нямаше да задържи и тях с Лигия. Щяха да излязат заедно с тълпата и да си отидат право в къщи. Впрочем какво ще му мисли! Както заповяда царската дъщеря, така ще бъде. Нали за това е той тук.

А Лигия повтаряше:

— Да, Урс, да излезем.

Но Актея трябваше да има разсъдък и за двамата. Ще излязат! Да! Никой не ще ги задържи. Но да се бяга от дома на цезаря, не е позволено, а който прави това, оскърбява неговото достойнство. Ще излязат, но довечера центурионът начело на войници ще донесе смъртна присъда на Авъл и Помпония Грецина, а Лигия ще вземе обратно в двореца и тогава за нея вече не ще има спасение. Ако те я приемат под своя покрив, чака ги сигурна смърт.

Лигия отпусна ръце. Нямаше спасение. Тя трябваше да избира между гибелта на Плавций и своята собствена. Отивайки на угощението, тя имаше надежда, че Виниций и Петроний ще помолят цезаря да я освободи и ще я върнат на Помпония. А сега знаеше, че те са накарали цезаря да я отнеме от Авъл. Нямаше изход. Само някакво чудо можеше да я изтръгне от тази пропаст. Чудо и силата божия.

— Актея — каза тя отчаяно, — чу ли какво каза Виниций, че цезарят ме бил подарил нему и че днес вечерта ще прати роби да ме вземат в неговия дом?

— Чух — каза Актея.

И като разпери ръце, млъкна. Отчаянието, с което говореше Лигия, не намираше отглас у нея. Та нали тя самата някога беше любовница на Нерон. Сърцето ѝ, колкото и да беше добро, не можеше да почувства целия позор на такива отношения. Бивша робиня, тя премного беше свикнала със закона на робството, а освен това обичаше и досега Нерон. Ако той би пожелал да се върне към нея, тя би протегнала към него ръце като към щастие. И сега, разбирайки ясно, че Лигия или трябваше да стане любовница на младия и хубав Виниций, или да изложи себе си и Авъл на гибел, Актея просто не разбираше как може девойката да се колебае.

— В дома на цезаря — каза тя след малко — няма да си на по-сигурно място, отколкото в дома на Виниций.

И не ѝ дойде на ум, че макар и да говореше истината, думите ѝ значеха: „Помири се със съдбата и стани наложница на Виниций.“ Но на Лигия, която още чувстваше върху устните си неговите пълни с животинска страст и палещи като въглен целувки, кръвта преля към лицето от срам само при спомена за тях.

— Никога! — избухна тя. — Не ще остана нито тука, нито при Виниций, никога!

Актея се учуди на това избухване.

— Нима — запита я тя — Виниций ти е толкова ненавистен?

Но Лигия не можеше да отговори, тъй като отново се разрида. Актея я прегърна и почна да я успокоява, Урс тежко дишаше и стискаше грамадните си юмруци, защото, обичайки с верността на куче своята царска дъщеря, той не можеше да я гледа как плаче. В неговото лигийско, полудиво сърце се пораждаше желание да се върне в залата и да удуши Виниций, а ако е нужно и цезаря, но се боеше да предложи това на своята господарка, защото не беше уверен дали такава постъпка, която отначало му се бе видяла съвсем проста, е достойна за един последовател на разпнатия Агнец.

А Актея, прегърнала Лигия, почна отново да я пита:

— Нима той ти е толкова ненавистен?

— Не — каза Лигия, — нямам право да го ненавиждам, защото съм християнка.

— Зная, Лигия. Зная също и от посланията на Павел от Тарс, че вие не бива нито да се опозорявате, нито да се боите повече от смъртта, отколкото от греха, но кажи ми, нима твоето учение позволява да ставате причина за смъртта на някого?

— Не.

— Тогава как можеш да навлечеш отмъщението на цезаря върху дома на Авъл?

Настана мълчание. Пред Лигия отново зина бездна.

А младата освободена робиня продължи:

— Питам, защото ми е жал за тебе, жал ми е и за добрата Помпония, и за Авъл, и за детето им. Аз отдавна живея в този дом и зная какво може да стори страшният гняв на цезаря. Не! Вие не можете да бягате оттук. Остава ти един път: да молиш Виниций да те върне на Помпония.

Но Лигия се отпусна на колене, за да моли някой друг. Урс след миг също коленичи и двамата почнаха да се молят в дома на цезаря, облени от светлината на утрото.

Актея за първи път виждаше такава молитва и не можеше да откъсне очи от Лигия, която, обърната към нея в профил, с вдигната глава и ръце, гледаше към небето, сякаш чакаше помощ оттам. Изгревът обля със светлина тъмните ѝ коси и белия пеплум, отрази се в очите ѝ и цялата в сияние, тя самата приличаше на олицетворение на светлината. В побледнялото ѝ лице, в отворените ѝ уста, във вдигнатите ръце и очи се виждаше някакъв неземеен унес. И Актея разбра сега защо Лигия не може да стане наложница на никого. Пред някогашната любовница на Нерон сякаш се вдигна крайчецът на завесата, закриваща един съвсем друг свят, различен от този, с който бе свикнала тя. Учудваше я тази молитва тук, в дома на престъплението и срама. Преди малко ѝ се струваше, че за Лигия няма спасение, а сега почна да вярва, че може да стане нещо необикновено, че ще дойде някаква помощ, толкова могъща, че и сам цезарят не ще може да ѝ се противи, че от небето на помощ на девойката ще слезе някакво крилато войнство или слънцето ще постеле пред нея лъчи и ще я прибере при себе си. Тя беше чула вече за много чудеса сред християните и сега мислеше, че навярно всичко това е истина, щом Лигия се моли така.

А Лигия най-после стана с лице, озарено от надежда. Урс също стана и като приседна с подвити под себе си крака край скамейката, гледаше своята господарка, очаквайки думите ѝ.

А нейните очи се замъглиха и след минута-две едри сълзи потекоха бавно по бузите ѝ.

— Нека бог благослови Помпония и Авъл — каза тя. — Нямам право да им навличам гибел; и така, аз вече не ще ги видя.

След това, като се обърна към Урс, тя почна да му говори, че сега само той ѝ остава на света, че сега той трябва да бъде неин баща и закрилник. Не могат да търсят прибежище у Авъл, тъй като биха навлекли върху му гнева на цезаря. Но тя не може също така да остане в дома на цезаря, нито в дома на Виниций. Нека Урс да я вземе и да я изведе от града, да я скрие някъде, където не ще я намери нито Виниций, нито пък неговите слуги. Тя ще върви с Урс навсякъде, през море, през планини, при варварите, където не са чували думата

римлянин и където властта на цезаря не достига. Нека я вземе и я спаси, защото сега само той единствен ѝ е останал.

Лигиецът беше готов и в знак на послушание той се наведе и прегърна нозете ѝ. Но на лицето на Актея, която очакваше чудо, се появи разочарование. Само това ли е резултатът от тая молитва. Да избягат от дома на цезаря, означаваше да извършат престъплението оскърбление на величеството, а дори и да успееше Лигия да се укрие, цезарят ще си отмъсти на Авъл. Ако иска да бяга, то нека бяга от дома на Виниций. Тогава цезарят, който не обича да се занимава с чужди работи, може дори да не благоволи да помогне на Виниций в преследването; във всеки случай тогава вече нямаше да ги обвинят в оскърбяване на величеството.

Лигия мислеше същото. Авъл нямаше да знае къде е тя. Дори и Помпония. Но ще избяга не от дома на Виниций, а на път за там. Пиян, той ѝ бе казал, че вечерта ще изпрати за нея своите роби. Навярно беше казал истината, която не би издал, ако беше трезвен. Сигурно той самият или може би двамата с Петроний са видели цезаря преди пиршеството и бяха изтръгнали от него обещание да я предаде на другия ден вечерта. А ако днес са забравили, ще пратят да я вземат утре. Но Урс ще я избави. Ще дойде, ще я изнесе от лектиката, така както я изнесе от триклиниума, и ще отидат, където им очи видят. Никой не би могъл да попречи на Урс. Него не би могъл да го надвие дори и онзи страшен борец, който вчера се бори в триклиниума. Но Виниций може да изпрати много роби, затова Урс ще отиде сега веднага при епископ Лин за съвет и помощ. Навярно той ще се смили над нея, не ще я остави в ръцете на Виниций и ще каже на християните да дойдат с Урс, за да я избавят. Те ще я пресрещнат и освободят, а след това Урс ще успее да я изведе вън от града и да я укрие някъде от римското насилие.

И върху лицето на Лигия изплува руменина и усмивка. Тя пак се изпълни с бодрост, като че надеждата за избавление се беше превърнала вече в действителност. Внезапно се хвърли на шията на Актея и притискайки прекрасните си ръце до бузите ѝ, взе да шепне:

— Нали няма да ни издадеш, Актея?

— Кълна се в сянката на моята майка — отговори освободената робиня, — не ще ви издам, а ти моли твоя бог Урс да успее да те спаси.

Но небесносините детски очи на гиганта светеха от щастие. Той не бе успял нищо да измисли, при все че бе напрягал клетия си ум, но ще направи това, което иска тя. През деня или през нощта за него беше все едно!... Ще отиде при епископа, защото епископът чете по небето какво трябва и какво не трябва. Но християни и сам би могъл да събере. Малко ли познати има сред робите, гладиаторите и свободните и в Субура, и отвъд мостовете? Той би събрал хиляда и две хиляди. И ще изтръгне своята господарка, а и от града ще успее да я изведе и да замине с нея. Ще отидат макар и на край света, дори там, откъдето са, където никой не е и чувал за Рим.

И тук той загледа пространството пред себе си, сякаш искаше да съзре нещо някогашно и неизмеримо далечно, и почна да мълви:

— В боровите гори ли? Хей, какви борове, какви борове!...

Но след миг се отърси от виденията.

Да, той ще отиде веднага при епископа, а довечера ще чака лектиката със стотина души. И нека да я съпровождат, ако искат, не само роби, но и преторианци! И по-добре е никой от тях да не попада под юмрука му, дори и да е в желязна броня... Нима желязото е толкова яко! Удариш ли силно желязото, и главата под него няма да издържи.

Но Лигия, много сериозно и детински в същото време, вдигна показалец и каза:

— Урс. „Не убивай!“

Лигиецът сложи своята подобна на боздуган ръка върху тила си и почна, мърморейки, да трие загрижено врата си. Нали той все пак трябваше да я отнеме... нея, „своята светлина“... Тя сама каза, че сега е негов ред... ще се старее, колкото може. Но ако се случи, без той да е искал!... Нали трябва все пак да я изтръгне от тях! Ех, ако пък се случи, той така ще се кае, така ще моли невинния Агнец за прошка, че Разпнатия ще се смили над него, клетия... Той не би искал да обиди Агнеца, само че ръцете му са такива едни тежки...

На лицето му се изписа умиление, но желаейки да го скрие, той се поклони и рече:

— Аз отивам при светия епископ.

Актея пък, прегърнала Лигия през шията, заплака...

Тя още веднъж се убеди, че има някакъв свят, в който дори страданието дарява повече щастие, отколкото всичките излишества и

наслаждения в дома на цезаря; още веднъж пред нея се разтвориха
някакви двери към светлината, но заедно с това тя почувства, че е
недостойна да мине през тях.

IX

На Лигия ѝ беше жал за Помпония Грецина, която обичаше от все сърце, мъчно и беше и за целия дом на Авъл, но отчаянието ѝ премина. Сега изпитваше дори задоволство при мисълта, че заради своята истина жертва охолството, удобствата и се обрича на скитнически живот, пълен с неизвестност. Може би в това имаше нещо от детинското любопитство — какъв ли ще бъде животът ѝ там в далечните страни, сред варварите и дивите зверове? Но все пак основното у нея беше дълбоката и пълна с упование вяра, че постъпвайки така, изпълнява завета на божествения учител и че отсега той сам ще бди над нея като над послушно и вярно дете. Тогава с нея няма да се случи нищо лошо. Дойдат ли някакви страдания, тя ще ги понесе в негово име. Дойде ли неочаквана смърт, Той ще я вземе при себе си. И някога, когато умре и Помпония, ще бъдат заедно с нея във вечността. Неведнъж, още в дома на Авъл, Лигия терзаше своята детска главица с това, че тя, християнката, не може да извърши нищо за Разпнатия, за когото с такова умиление споменаваха Урс. Но сега бе дошъл часът. Лигия се чувстваше наистина щастлива и почна да говори за своето щастие на Актея, но тя не можеше да я разбере. Да изоставиш всичко, да изоставиш дом, охолство, града, градините, храмовете, портиките, всичко, което е красиво, да оставиш този слънчев край, близките си и защо? За да се скриеш от любовта на млад и красив воин?... Всичко това не се побираше в главата на Актея, въпреки че на моменти тя чувстваше, че Лигия може би има право, че може би има дори някакво огромно тайнствено щастие, но не можеше да си го представи ясно. Лигия я чакаше едно премеждие, което можеше да свърши зле, а тя да загине. Актея по природа беше боязлива и със страх мислеше какво щеше да донесе вечерта. Но тя не искаше да говори на Лигия за страховете си, а понеже сега беше настанал светъл ден и слънцето надникна в атриума, тя почна да я увещава да иде да си легне, тъй като след безсънната нощ ѝ беше нужна почивка. Лигия не се съгласи и те двете влязоха в кубикулума, който беше обширен и нареден с разкош поради някогашните отношения на Актея

с цезаря. Там те легнаха една до друга, но Актея въпреки умората не можеше да заспи. И по-рано тя беше тъжна и нещастна, но сега я обзе някакво безпокойство, което преди не бе изпитвала никога. Досега животът ѝ се бе струвал само тежък и лишен от бъдеще, а сега изведнъж ѝ се стори позорен.

В мислите ѝ настана голям хаос. Дверите към светлината почнаха отново ту да се разтварят, ту да се заварят. Но в момента, когато се разтваряха, тази светлина така я заслепяваше, че нищо не можеше да види ясно. Тя по-скоро само отгатваше, че в тази светлина се крие някакво направо безгранично щастие и в сравнение с него всяко друго е толкова дребно, че ако например цезарят отстрани Попея и отново залюбеше нея, Актея, то това би било суета. Изведнъж ѝ дойде на ум, че този цезар, когото тя обичаше и когото неволно смяташе за някакъв полубог, е нещо нищожно както и всеки роб, а този дворец от нумидийски мрамор не е нищо друго освен куп камъни. Най-послед тези чувства, за които тя не можеше да си даде сметка, започнаха да я мъчат. Тя искаше да заспи, но не можеше, защото я разяждаше безпокойство.

Най-послед, смятайки, че Лигия, над която бяха надвиснали толкова заплахи и несигурност, също не спи обърна се към нея, за да поговорят за бягството ѝ вечерта.

Но Лигия спеше спокойно. В тъмния кубикулум, край не напълно дръпнатата завеса, се промъкваша няколко светли лъча, в които се въртеше златист прах. На тяхната светлина Актея видя изящното лице на девойката, отпуснато на голото рамо, затворените очи и полуотворените устни. Тя дишаше равномерно, както диша заспал човек.

„Спи, тя може да спи! — помисли си Актея. — Та тя е още дете!“

Но след миг ѝ дойде на ум, че това дете все пак предпочита да избяга, отколкото да стане любовница на Виниций, предпочита нищетата пред позора; скитничеството пред великолепия дом около Карини, пред разкошните дрехи, скъпоценностите, пред пиршествата, звуците на лютни и цитри.

„Защо?“

И тя загледа Лигия така, сякаш искаше да намери отговора в сънното ѝ лице. Гледаше чистото ѝ чело, спокойната дъга на веждите

й, тъмните ресници, полуотворените устни, спокойно дишащата моминска гръд и пак си помисли:

„Колко много се различава тя от мен!“

И Лигия й се видя като чудо, като някакво божествено видение, любимо на боговете, стократно по-хубава от всички цветя в градината на цезаря и от всички статуи в неговия дворец. Но в сърцето на младата гъркиня нямаше завист. Напротив, при мисълта за опасностите, които застрашаваха девойката, я обзе голяма милост. У нея се пробуди някакво майчинско чувство; Лигия й се виждаше не само хубава като хубав сън, но обична като дете и тя доближи устни до тъмните й коси, започна да я целува.

А Лигия спеше спокойно, като че ли беше у дома си, под закрилата на Помпония Грецина. И спа дълго. Вече бе минало пладне, когато тя отвори сините си очи и учудено се огледа.

Явно бе, учудваше се, че не е у дома си, в дома на Авъл.

— Ти ли си, Актея? — каза тя най-после, като съзря в тъмнината лицето на гъркинята.

— Аз, Лигия.

— Нима вече е вечер?

— Не, дете, но пладне мина.

— Урс не се ли е върнал?

— Урс не каза, че ще се върне, а само, че довечера, заедно с християните, ще причака лектиката.

— Вярно.

Те излязоха от кубикулума и отидоха в банята, където Актея, след като изкъпа Лигия, заведе я да закуси, а след това — в дворцовите градини, където нямаше защо да се страхува от някаква опасна среща, тъй като цезарят и неговите приближени още спяха. Лигия за първи път в живота си виждаше тези великолепни градини, пълни с кипариси, пинии, дъбове, маслинови и миртови дървета, всред които се белееха безброй статуи, проблясваха спокойно огледални езерца, цъфтяха цели горички от рози, оросявани от водния прах на фонтани; където входовете на приказно красиви пещери бяха обрасли с бръшлян или лоза, където във водата плуваха сребристи лебеди, а всред статуите и дърветата се разхождаха опитомени газели от пустините на Африка и разноцветни птици, докарани от всички краища на света.

Градините бяха пуссти, само тук-таме работеха роби с лопати в ръце, пеейки полугласно песни; други, на които бяха дали кратък отдих, седяха край езерцата или в сянката на дъбовете, облени от трептящата светлина на проникващите през листата на дърветата слънчеви лъчи, а други оросяваха розите или бледолилавите цветове на шафрана. Актея и Лигия се разхождаха дълго и разглеждаха различните чудеса на градините и въпреки че мислите на Лигия бяха заети с друго, тя все още беше толкова млада, че не можеше да не се поддаде на любопитството и възхищението. Помисли си дори, че ако цезарят беше добър, то в такъв дворец и в такива градини би бил много щастлив.

Най-после те седнаха да си починат на една скамейка, почти напълно скрита сред кипарисите, и почнаха да разговарят за това, което най-много им тежеше на сърцето — за бягството на Лигия. Актея беше много по-неспокойна от Лигия. Понякога дори ѝ се струваше, че този безумен план няма да успее. Чувстваше все по-голямо състрадание към Лигия. Мислеше още, че е сто пъти по-безопасно да се опитат да склонят Виниций. След малко Актея започна да разпитва Лигия откога познава Виниций и не мисли ли, че той би могъл да се смили и да я върне на Помпония.

Но Лигия тъжно поклати тъмнокосата си глава:

— Не. В дома на Авъл Виниций беше друг, много добър; но от вчерашното пиршество аз се боя от него и предпочитам да избягам при лигийците.

Актея продължаваше да пита:

— Но в дома на Авъл той ти е бил мил?

— Да — отвърна Лигия и наведе глава.

— Ти не си робиня, както бях аз — каза Актея, след като размисли. — Виниций би могъл да се ожени за теб. Ти си заложница и дъщеря на лигийския цар, Авъл и Помпония те обичат като свое дете и сигурна съм, че са готови да те приемат за дъщеря. Виниций би могъл да се ожени за тебе, Лигия.

Но момичето отговори тихо и още по-тъжно:

— Предпочитам да избягам при лигийците.

— Лигия, искаш ли веднага да отида при Виниций, да го събудя, ако спи, и да му кажа това, което ти говоря в този момент? Да, моя мила, ще отида при него и ще му кажа: „Виниций, тя е царска дъщеря

и скъпо дете на славния Авъл. Ако я любиш, върни я на Авъл, а след това я вземи от техния дом като съпруга.“

Но девойката отговори с толкова тих глас, че Актея едва можа да чуе:

— Предпочитам при лигийците...

И две сълзи увиснаха на спуснатите ѝ ресници.

По-нататъшният им разговор бе прекъснат от лек шум на приближаващи крачки и преди Актея да успее да види кой иде, пред скамейката се яви Сабина-Попея с малка свита робини. Две от тях държаха над главата ѝ ветрила от щраусови пера, поставени на дълги златни пръчки, с които леко ѝ вееха и същевременно я пазеха от палещото все още есенно слънце; а пред нея черна като абанос негърка, с издути, сякаш напращели от мляко гърди, носеше на ръце малко дете, загърнато в пурпурна коприна със златни ресни. Актея и Лигия станаха на крака, мислейки, че Попея ще мине край скамейката, без да им обърне внимание, но тя се спря и рече:

— Актея, звънчетата, които си зашила на икункулата, бяха лошо пришити; детето откъснало едно и го поднесло към устата си. Добре, че Лилит го съгледала навреме.

— Прости ми, божествена — отговори Актея, като скръсти ръце на гърди и наведе глава.

Но Попея погледна Лигия.

— Каква е тази робиня?

— Тя не е робиня, божествена Августа, а е отгледана от Помпония Грецина, дъщеря е на лигийския цар и е дадена от него на Рим като заложница.

— И е дошла да те посети?

— Не, Августа. От онзи ден живее в двореца.

— Беше ли тя вчера на пиршеството?

— Беше, Августа.

— По чия заповед?

— По заповед на цезарят...

Попея почна още по-внимателно да гледа Лигия, която стоеше пред нея с наведена глава и ту вдигаше от любопитство своите лъчисти очи, ту пак ги свеждаше. Изведнъж бръчка се яви между веждите на Августа. Ревнива за своята красота и власт, тя живееше в непрекъсната тревога да не би някоя по-щастлива съперница да я погуби така, както

тя самата бе погубила Октавия. Затова всяко хубаво лице в двореца будеше подозрение у нея. С окото на познавачка тя веднага огледа цялата фигура на Лигия, оцени всяка подробност в лицето ѝ и се уплаши. „Та тя е просто нимфа — каза си Попея. — Самата Венера я е родила.“ И внезапно си помисли това, което никога досега не ѝ бе идвало на ум при среща с някоя хубавица: че тя, Попея, е много по-възрастна! У нея трепна нараненото самолюбие, обхвана я безпокойство и различни опасения се преплитаха в главата ѝ. „Може Нерон да не я е видял или гледайки през смарагда, да не я е оценил. А ако я срещне денем, когато слънцето блестя, толкова дивно хубава?... А не е и робиня. Царска дъщеря била; от варварите наистина, но царска дъщеря!... Безсмъртни богове! Тя е красива колкото мен, а е по-млада!“ И бръчката между веждите ѝ стана по-дълбока, а очите ѝ под златните ресници засвяткаха със студен блясък.

Но обръщайки се към Лигия, тя почна да я пита привидно спокойствие:

— Говори ли с цезаря?

— Не, Августа.

— Защо предпочиташ да бъдеш тук, а не в дома на Авъл?

— Аз не предпочитам, господарке. Петроний накарал цезаря да ме вземе от Помпония, но аз съм тук против волята си, о господарке!...

— И би искала да се върнеш при Помпония?

Последния въпрос Попея зададе с по-мек и по-благ глас и в сърцето на Лигия изведнъж нахлу надежда.

— Господарке — каза тя, протягайки ръце към нея, — цезарят, е обещал да ме даде като робиня на Виниций, но застъпи се ти за мен и ме върни при Помпония.

— Значи, Петроний е накарал цезаря да те вземе от Авъл и да те даде на Виниций.

— Да, господарке, Виниций щял да прати днес да ме вземат, но ти си добра, смили се над мен.

Като каза това, тя хвана края на дрехата на Попея и зачака нейната дума с разтуптяно сърце. А Попея я погледна един миг с лице, светнало от зла усмивка, и каза:

— Обещавам ти, че още днес ще станеш робиня на Виниций.

И отмина като красиво, но зло видение. До ушите на Лигия и Актея достигна само викът на детето, което, кой знае защо, се беше

разплакало.

Очите на Лигия също се напълниха със сълзи, но след миг тя взе ръката на Актея и каза:

— Да се връщаме. Помощта трябва да се очаква само оттам, откъдето може да дойде.

И те се върнаха в атриума, който не напуснаха до вечерта. Когато се стъмни и робите внесоха четворни светилници с големи пламъци, те и двете бяха твърде бледни. Разговорът им се прекъсваше всяка минута. И двете непрестанно се заслушваха дали някой не се приближава. Лигия постоянно повтаряше, че колкото и да ѝ е мъчно да се раздели с Актея, все пак, понеже Урс навярно вече чака там в тъмнината, би предпочела всичко да се свърши днес. Ала дишането ѝ от възнание, бе станало по-бързо и по-шумно. Актея трескаво събираше скъпоценности, каквито можеше да намери, и завързвайки ги в края на пеплума, закланаше Лигия да не се отказва от този дар и тази помощ за бягството. От време на време настъпваше глуха тишина, която мамеше слуха им. И на двете им се струваше, че чуват някакъв шепот иззад драпериите на леглото, ту далечен плач на дете, ту лай на псета.

Изведнъж завесата на преддверието се раздвижи безшумно и висок, мургав човек с лице, белязано от шарка, се яви като дух в атриума. Лигия в миг позна Атацин, освободен роб на Виниций, който беше идвал в дома на Авъл.

Актея извика, но Атацин се поклони и каза:

— Поздрав на божествената Лигия от Марк Виниций, който я очаква на пиршество в своя дом, окичен със зеленина.

Устните на девойката побеляха съвсем.

— Идвам — каза тя.

И метна ръце на шията на Актея, за да се прости.

Х

А домът на Виниций наистина беше окичен със зеленина — мирти и бръшлян, които на гирлянди украсяваха стените и вратите. Колоните бяха обвити в лози. В атриума, над чийто отвор бе опъната, за да пази от черния хлад, вълнена пурпурна заслона, беше светло като ден. Горяха осем и дванадесетпламенни светилници във формата на съдове, дървета, животни, птици или на статуи, държащи лампи, напълнени с благовонно дървено масло, направени от алабастр, от мрамор, от позлатен коринтски бронз, не толкова прекрасни като прочутия светилник от храма на Аполон, с който си служеше Нерон, но красиви и създадени от прочути майстори. Някои бяха заслонени с александрийско стъкло или прозрачни тъкани от Инд, червени, лазурни, жълти, виолетови, така че целият атриум беше изпълнен с разноцветни пламъци. Навсякъде се разнасяше нардово благоухание, с което Виниций бе свикнал и което бе обикнал на изток. Отдалечените стаи на дома, където сновяха женски и мъжки фигури на роби, също сияеха от светлина. В триклиниума масата бе вече приготвена за четирима души, защото на пиршеството освен Виниций и Лигия щеше да бъде и Петроний с Хризотемида.

Виниций следваше във всичко думите на Петроний, който го бе посъветвал да не отива сам да вземе Лигия, а да прати Атацин с полученото от цезаря позволение, но лично да я посрещне в дома си, да я приеме вежливо, дори с почит.

— Вчера ти беше пиан — каза той. — Видях те; държеше се с нея като каменар от Албанските планини. Не се натрапвай много и помни, че хубавото вино трябва да се пие бавно. Знай също, че е сладко да желаеш някого, но още по-сладко е да бъдеш пожелан.

Хризотемида имаше друго мнение по този въпрос, но Петроний я нарече своя весталка и гълъбица и започна да обяснява разликата, която, трябва да съществува между опитния водач на колесница в цирка и момчето, което за първи път се качва на квадрига. След това, обръщайки се към Виниций, продължи:

— Спечели нейното доверие, развесели я, бъди великодушен към нея. Не бих искал да видя тъжен пир. Закълни й се в името на Хадес, че ще я върнеш на Помпония, а след това вече само от тебе зависи дали тя утре ще предпочете да остане тук, вместо да се върне.

После, показвайки Хризотемида, Петроний добави:

— Аз от пет години всеки ден постъпвам така с тази плаха гургулица и не мога да се оплача, че е жестока.

При тези думи Хризотемида го перна с ветрилото от паунови пера и каза:

— А не ти ли се съпротивявах, сатире!

— Заради моя предшественик...

— А не си ли бивал в нозете ми?

— За да слагам на пръстите им пръстени.

Хризотемида неволно погледна краката си, на чиито пръсти искряха скъпоценни камъни, и двамата с Петроний почнаха да се смеят. Но Виниций не слушаше техните закачки. Сърцето му неспокойно биеше под великолепно украсената дреха на асирийски жрец, в която се бе облякъл, за да посрещне Лигия.

— Сигурно вече са излезли от двореца — каза той сякаш на себе си.

— Да, сигурно — отговори Петроний. — А в това време да ти разправа ли за прорицанията на Аполон от Тиана или онази история за Руфин, която, не помня защо, не довърших.

Но на Виниций сега не му беше нито до Аполон от Тиана, нито до историята на Руфин. Мисълта му беше при Лигия и макар да чувстваше, че по-хубаво беше да я приеме у дома си, отколкото да отива сам в двореца като някакъв наемник, съжаляваше, че не е отишъл — щеше да види Лигия по-рано и да седи до нея в полумрака на лектиката за двама.

В това време робите внесоха триножник, украсен с глави на овни, бронзови дълбоки блюда с въглени, върху които започнаха да насипват по малко смирна и нард.

— Вече завиват към Карини — обади се пак Виниций.

— Той не ще издържи, ще изтича да ги посрещне и ще се размине с тях — извика Хризотемида.

Виниций се усмихна безсмислено и каза:

— Не, ще издържа!

Но почна да помръдва ноздри и да сумти, а Петроний, като видя това, сви рамене.

— У него няма философия и за една сестерция — каза Петроний — и аз никога не ще направя човек от този син на Марс.

Виниций дори не го чу.

— Вече са на Карини.

И наистина в това време те завиваха към Карини.

Роби, наричани лампадари, вървяха напред, други, педисекви — от двете страни на лектиката, Атацин пък след тях, за да наблюдава всичко.

Но те се движеха бавно, защото фенерите в неосветения град едва осветяваха пътя. Улиците около двореца бяха пуссти, само тук-там се промъкваше някой човек с фенер, но по-нататък бяха необичайно оживени. Почти иззад всеки ъгъл излизаха по трима, по четирима души, без факли и в тъмни плащове. Някои от тях вървяха заедно с шествието, смесвайки се с робите, други на по-големи групи прииждаха насреща им. Някои се люшкаха като пияни. На моменти ставаше толкова трудно да се напредва, че лампадариите започнаха да викат:

— Дайте път на лектиката на благородния трибун Марк Виниций!

Лигия виждаше през разтворените завеси тези тъмни люде и се разтрепера от вълнение. Обхващаше я ту надежда, ту тревога. — „Той е! Урс и християните! Ето, ей сега... — говореше си тя с разтреперани устни. — О, Христе, помогни! О, Христе, спаси ме!“

Но и Атацин, който отначало не обръщаше внимание на необичайното оживление на улицата, накрая почна да се безпокои. Наистина ставаше нещо странно. Лампадариите трябваше все по-често да се провикват: „Място за лектиката на благородния трибун!“. От двете им страни някакви непознати хора тъй натискаха лектиката, че Атацин заповяда на робите да ги разпъждат със сопи.

Внезапно напред се чува викове и всички фенери угаснаха веднага. Около лектиката настана блъсканица, бъркотия и бой.

Атацин разбра: това беше просто нападение.

Разбра и се изплаши. Всички знаеха, че цезаря често за забава предприема заедно със свита августиани разбойнически нападения в Субура и в други части на града. Знаеше се, че понякога той се връща с

подутини и синини от тези нощни излети, но който му се противеше и защищаваше, дори и да беше сенатор, намираще смърт. Домът на вигилите, чийто дълг бе да бдят над града, не беше много далеч, но стражата в подобни случаи се правеше на глуха и сляпа. А в това време около лектиката просто кипеше. Почнаха да се борят, да се бият, да се повалят на земята, да се тъпчат. В ума на Атацин просветна мисъл, че трябва преди всичко да спаси Лигия и себе си, а останалите да остави на съдбата. И като я издърпа от лектиката, грабна на ръце и се опита да избяга в тъмнината.

Но Лигия започна да вика:

— Урс! Урс!

Тя беше облечена в бяло и бе лесно да я съзрат. Атацин със свободната си ръка започна да я загръща насила със своя плащ, когато внезапно някакви страшни клещи го сграбчиха отзад за врата, а на главата му се стовари като камък огромна смазваща маса.

И той падна отведнъж, като вол, ударен с тъпото на брадва пред олтара на Юпитер.

Повечето от робите лежаха на земята или се мъчеха да се спасят, но в гъстия мрак се блъскаха о зидовете на къщите. На мястото остана само изпотрошената в бъркотията лектика. Урс понесе Лигия към Субура, а другарите му то следваха, като постепенно се разпръсваха.

Но робите започнаха да се събират пред дома на Виниций и да се съвещават. Не смееха да влязат. След кратък разговор те се върнаха на мястото на нападението, където намериха няколко мъртви, сред които и тялото на Атацин. Той още потръпваше, но след една по-силна конвулсия се изопна и остана неподвижен.

Тогава те го вдигнаха, върнаха се с него и пак се спряха пред вратата на дома. Трябваше все пак да кажат на господаря за това, което бе станало.

— Гулон да съобщи — зашепнаха няколко гласа. — От лицето му тече кръв, както на всички нас, а и господарят го обича. За Гулон е по-безопасно, отколкото за другите.

А германецът Гулон, стар роб, който беше отгледал Виниций като дете и когото Виниций беше наследил от майка си, сестрата на Петроний, каза:

— Аз ще кажа, но ще отидем всички. Нека гневът му не падне само върху мен.

Виниций вече бе започнал да губи търпение. Петроний и Хризотемида му се присмиваха, но той се разхождаше с бързи крачки по атриума и повтаряше:

— Те трябваше вече да са тук!... Трябваше вече да са тук!

И искаше да тръгне, но другите двама го задържаха.

Изведнъж в преддверието се чуха стъпки и в атриума нахлуха вкупом робите, бързо застанаха край стената, вдигнаха ръце и почнаха да повтарят с боязливи гласове:

— А-а-а-а!... А-а!

Виниций скочи насреща им.

— Къде е Лигия? — викна той със страшен, изменен глас.

— А-а-а-а!

Тогава Гулон излезе напред с окървавеното си лице и завика бързо и жалостно:

— Виж кръвта, господарю! Бранихме я! Виж кръвта, господарю! Виж кръвта!...

Но той не успя да довърши — Виниций грабна бронзовия светилник и с един удар строши черепа му, после се хвана за главата с две ръце, зарови пръсти в косите си, повтаряйки с хриплив глас:

— Me miserum! Me miserum!

Лицето му посиня, очите хлътнаха, пяна излезе на устата му.

— Бой с пръчки! — изрева той с нечовешки глас.

— Господарю! А-а-а-а!... Смили се! — стенеха робите.

Но Петроний стана с израз на отвращение на лицето.

— Хайде, Хризотемида! — каза той. — Ако искаш да гледаш месо, ще поръчам да отворят някоя касапница на Карини.

И той излезе от атриума, а в целия дом, украсен в зелен бръшлян и готов за пиршеството, се разнесоха стонове и свистения на пръчки и това продължи чак до сутринта.

XI

Тази нощ Виниций не легна да спи. Малко след като Петроний си отиде, когато стоновете на бичуваните роби не можеха да успокоят нито болката му, нито яростта му, той събра други слуги и ги поведе да търсят Лигия. Обходи есквилинския квартал, после Субура, викус Спелератус и всички съседни улички. После, като заобиколи Капитолий, през моста на Фабриций, се озова на острова и преброди оная част на града, която бе отвъд Тибър.

Но това беше гонитба без цел, защото и той самият нямаше надежда да намери Лигия и ако я търсеше, вършеше това главно за да запълни с нещо тая страшна нощ. И наистина — върна се в къщи чак на разсъмване, когато в града вече се появиха колите и мулетата на продавачите на зеленчуци и плодове и когато хлебарите вече отваряха. Щом се върна, Виниций заповяда да приберат тялото на Гулон, което никой досега не бе посмял да докосне, а после разпореди да изпратят ония роби, от които бе отнета Лигия, в селските му ергастулули — това беше наказание едва ли не по-тежко от смърт; най-после се хвърли на една застлана пейка в атриума и се замисли как би могъл да намери и да вземе Лигия.

Струваше му се невероятно да се отрече от нея, да я загуби, да не я види вече, и при самата мисъл за това го обземаше безумие. Своеволната натура на младия воин за първи път се сблъскваше със съпротива, с друга несъкрушима воля и просто не можеше да разбере как е възможно това, как смее някой да се противопостави на неговото страстно желание. Виниций би предпочел да пропаднат градът и целият свят, отколкото той да не постигне това, което искаше. Отнели му бяха чашата на насладата от устата и затова му се струваше, че е станало нещо нечувано, нещо, което зове божиите и човешките закони за отмъщение.

Но той не искаше и не можеше да се примири със съдбата, защото никога в живота си не бе жадувал за нещо така, както за Лигия. Струваше му се, че не би могъл да живее без нея. Не беше в състояние да си отговори какво би правил без нея утре, как би преживял

следващите дни. Понякога го обземаше гняв срещу нея, гняв, близък до полуда. Искаше му се да я има, за да я бие, да я влачи за косите по кубикулума и да се гаври с нея, ту пък го обхващаше страшен копнеж по нейния глас, фигура, очи и чувстваше, че е готов да лежи в нозете ѝ. Той я зовеше, хапеше пръстите си, хващаше се за главата с две ръце. С всички сили се мъчеше да мисли спокойно за това как да я намери, но не можеше. През ум му минаваха хиляди средства и начини, но един от друг по-безумни. Най-послед у него проблесна мисълта, че я е отвлякъл не друг, а Авъл и че ако не я е грабнал Авъл, той поне знае къде се крие тя.

И той скочи, за да отиде в дома на Авъл. Ако не му я дадат, ако не се уплашат от заплахите, тогава ще отиде при цезаря, ще обвини стария пълководец в неподчинение и ще иска смъртно наказание за него; но преди това ще изтръгне от тях признание къде е Лигия. Дори и да му я върнат доброволно, пак ще си отмъсти. Наистина приели го бяха в дома си и се бяха грижили за него, когато беше ранен, но какво от това. С последната обида, която му бяха нанесли, те го освобождаваха от задължението да е признателен. Тук неговата отмъстителна и ожесточена душа започна да се наслаждава на мисълта за отчаянието на Помпония Грецина, когато центурионът донесе на стария Авъл смъртна присъда. А Виниций бе почти уверен, че ще издейства тая присъда. Петроний ще му помогне. Впрочем и сам цезарят не отказва нищо на своите приятели августиани, освен ако го подбудеше да откаже неговата лична омраза или похотливост.

Изведнъж сърцето му почти замря под влияние на едно страшно предположение.

Ами ако самият цезар е похитил Лигия?

Всички знаеха, че цезарят, когато се отегчаваше, често търсеше развлечение в нощни разбойничества. Дори Петроний бе взимал участие в тези забавления. Главната им цел беше да хващат жени и да ги подхвърлят върху войнишки плащ, докато изгубят свят. Сам Нерон наричаше понякога тези излети „лов на бисери“, тъй като се случваше в кварталите, гъсто населени с бедняци, да улавят по някой истински бисер на красотата и младостта. Тогава сагациата, както наричаха подхвърлянето върху войнишка наметка, се превръщаше в истинско отвличане и „бисерът“ биваше изпращан или в Палатин, или в някоя от

безбройните вили на цезаря, или пък най-сетне Нерон го отстъпваше някому от своите другари. Така е могло да стане и с Лигия.

Цезарят се бе вглеждал в нея на пиршеството и Виниций нито за момент не се усъмни, че тя му се е сторила най-прекрасна от всички жени, които бе виждал дотогава. Как би могло да бъде иначе? Наистина тя беше в дома на Нерон на Палатин и той можеше открито да я задържи, но, както с право казваше Петроний, цезарят не беше смел в злодеянията си и макар че можеше да действа открито, винаги предпочиташе да действа тайно. А сега бе постъпил така, защото се страхуваше от Попея. Сега на Виниций му дойде на ум, че Авъл може би не би посмял да отвлече със сила девойката, която цезарят му бе подарил. Та кой би посмял? Дали не е онзи грамаден лигиец със сините очи, който беше се одързостил да влезе в триклиниума и да я изнесе на ръце от пиршеството? Но къде би се укрil с нея, къде би могъл да я отведе? Не, роб не би се наел да стори това. Следователно не го е направил никой друг освен цезаря.

Като помисли за това, на Виниций му притъмня пред очите и капки пот покриха челото му. В такъв случай Лигия беше загубена завинаги. Тя можеше да бъде изтръгната от ръцете на всеки друг, но не и от ръцете на Нерон. Сега той с по-голямо право, отколкото преди, можеше да повтаря: *Veā misero mihi!* Въображението му представи Лигия в обятията на Нерон и за първи път в живота си той разбра, че има мисли, които човек просто не може да понесе. Сега чак разбра колко я бе обикнал. Както пред погледа на човек, който се дави, преминава светкавично целият му живот, така и пред неговия се нижеха миговете, прекарани с Лигия. Той я виждаше и чуваше всяка нейна дума. Виждаше я при фонтана, виждаше я в дома на Авъл и на пиршеството. Усещаше я близо до себе си, долавяше благоуханието на косите ѝ, топлината на тялото ѝ, насладата на целувките, с които бе мачкал невинните ѝ устни. Сега повече от всякога тя му се стори сто пъти по-красива, по-жадувана, по-сладка, сто пъти по-единствена, избрана между всички смъртни и всички божества. И като си помисли, че всичко това, което така се бе вкоренило в сърцето му, което бе станало негова кръв и негов живот, може би Нерон вече притежава, прониза го болка, чисто физическа и толкова силна болка, че му се искаше да удря главата си о стъклата на атриума, докато я разбие. Усещаше, че може да обезумее и навярно би обезумял, ако не му

оставаше още един изход — отмъщението. Но както преди му се бе сторило, че не би могъл да живее, ако не си възвърне Лигия, така сега чувстваше, че не би могъл да умре, докато не си отмъсти. Само тая мисъл единствено му носеше облекчение. „Ще бъда твоят Касий Херея!“ — повтаряше си той, мислейки за Нерон. След малко грабна пръст от саксиите с цветя, които ограждаха имплувиума, и даде страшна клетва на Ереб, на Хеката и на своите домашни лари, че ще изпълни отмъщението.

И наистина изпита облекчение. Имаше поне за какво да живее и с какво да запълни своите дни и нощи. После се отказа от намерението си да ходи у Авъл и заповяда да го отнесат на Палатин. По пътя мислеше, че ако не го пуснат при цезаря или поискат да проверят дали не носи оръжие, това ще бъде доказателство, че Лигия е била отвлечена от цезаря. Виниций обаче не взе оръжие. Наистина той бе изгубил представа за много неща, но, както става обикновено с хора, погълнати от една мисъл, бе запазил пълно съзнание за всичко, което се отнасяше до отмъщението му. Не искаше то да му се изплъзне преждевременно. Искаше преди всичко да види Актея, защото смяташе, че от нея може да научи истината. На моменти у него проблясваше надеждата, че може да види и Лигия и при тази мисъл целият се разтреперваше. Може би цезарят да я е грабнал, без да знае кого отвлеча, а днес ще му я върне? Но след миг отхвърли това предположение. Ако са искали да му я върнат, щяха да му я върнат снощи. Единствена Актея може да обясни всичко и нея той трябваше да види преди всички други.

Като реши това, той заповяда на робите да вървят по-бързо. По пътя размишляваше объркан ту за Лигия ту за отмъщението. Чувал беше, че жреците на египетската богиня Пахт могат да изпратят болест на когото поискат и реши да узнае от тях как вършат това. На Изток бяха му разправяли, че евреите знаят някакви заклинания, с помощта на които покриват със струпей телата на неприятелите си. Сред робите си у дома той имаше петнадесетина евреи и реши, като се върне, да заповяда да ги бичуват, докато му издадат тази тайна. С най-голяма наслада обаче той мислеше за късия римски меч, от който рукуват струи кръв, каквито бяха пръснали от Гай Калигула и бяха направили незаличими петна по колоните на портика. Беше готов сега да убие целия Рим, а ако някои отмъстителни богове му обещаеха да измрат

всички хора с изключение на него и Лигия, той би се съгласил и на това.

Пред арката на входа на двореца той се опита, колкото можа, да се овладее и като видя стражата от преторианци, помисли, че ако му направят дори и най-малките спънки и не го пуснат да влезе, това ще бъде доказателство, че Лигия е в двореца, и то по волята на цезаря. Но принципалният центурион му се усмихна приветливо и като пристъпи няколко крачки, каза:

— Здравей, благородни трибуне. Ако желаш да поднесеш почитанията си на цезаря, попаднал си на лош момент и не знаей дали ще можеш да го видиш.

— Какво е станало? — запита Виниций.

— Вчера неочаквано се разболя божествената малка Цезарят и Августа Попея са при нея заедно с лекарите на целия град.

Това бе важно събитие. Цезарят, когато им се роди дъщерята, беше луд от щастие и я прие: *extra humanum gaudium*. Още преди това сенатът тържествено бе поверил на боговете лоното на Попея. Правеха се жертвоприношения и в Анций, където стана освобождаването, бяха устроени великолепни игри, бе издигнат и храм на двете Фортуни. Нерон, който не знаеше мярка в нищо, обичаше и това дете без мярка, а и на Попея то беше скъпо, макар и само за това, че укрепваше положението ѝ и правеше влиянието ѝ непреодолимо.

От здравето и живота на малката Августа можеха да зависят съдбините на цялата империя, но Виниций беше толкова зает със себе си, със своите грижи и своята любов, че без да обръща внимание на съобщението на центуриона, отговори:

— Искам да се видя само с Актея.

И влезе.

Но Актея също беше заета при детето и той дълго трябваше да я чака. Тя се върна чак към пладне с уморено и бледно лице, което още повече побледня, когато тя видя Виниций.

— Актея — извика Виниций, като я хвана за ръцете и я дръпна в средата на атриума, — къде е Лигия?

— Аз тебе щях да питам за това — отговори тя, гледайки го в очите с укор.

А той, при все че си беше обещал да я пита спокойно, отново стисна главата си в длани и започна да повтаря с лице сгърчено от

болка и гняв:

— Няма я. Грабнали са ми я по пътя!

Но след миг той се опомни и като доближи лицето си до лицето на Актея, започна да говори през стиснати зъби:

— Актея... Ако ти е мил животът, ако не искаш да станеш причина за нещастия, които не можеш да си въобразиш дори, кажи ми истината: не я ли е похитил цезарят?

— Цезарят не е излизал вчера от двореца!

— Заклевам те в сянката на майка ти, във всички богове! Нима я няма в двореца?

— Кълна ти се в сянката на моята майка, Марк, няма я в двореца и не я е похитил цезарят. Вчера заболя малката Августа и Нерон не се отделя от люлката ѝ.

Виниций си отдъхна. Това, което му се виждаше най-страшно, вече не го заплашваше.

— Значи — каза той, като седна на пейката и стисна юмруци, — отвлекли са я Авъл и Помпония, горко им!

— Авъл Плавций е бил тук сутринта. Не е могъл да се види с мене, понеже бях заета при детето, но разпитвал за Лигия Епафродит и други от прислугата на цезаря, а после им казал, че пак ще дойде да се види с мен.

— Искал е да отклони подозрението от себе си. Ако не е знаел какво е станало с Лигия, той би дошъл да я търси в моя дом.

— Оставил ми няколко думи на табличка, от тях ще разбереш, че той е знаел, че цезарят е взел Лигия от неговия дом по твое и на Петроний желание, надявал се, че ще я намери при теб и тази сутрин е бил в твоя дом, където са му казали какво е станало.

Като каза това, тя отиде в кубикулума и след малко се върна с табличната, която ѝ бе оставил Авъл.

Виниций я прочете и млъкна, а Актея сякаш четеше мислите по мрачното му лице, защото след малко каза:

— Не, Марк. Станало е това, което искаше самата Лигия.

— Ти си знаела, че тя иска да избяга! — избухна Виниций.

А тя го загледа със своите замъглени очи почти сурово.

— Знаех, че не искаше да стане твоя наложница.

— А ти каква си била през целия си живот?

— Аз бях преди това робиня.

Но Виниций не престана да се горещи. Цезарят му бе подарил Лигия и не е важно каква е била преди. Ще я намери макар и под земята и ще прави с нея всичко, каквото му хареса. Да! Тя ще бъде негова наложница! Ще заповяда да я бият с пръчки, когато той пожелае. Когато му омръзне, ще я даде на последния от своите роби или ще ѝ заповяда да върти хромел в неговите имения в Африка. Сега ще я търси и ще я намери само за това, за да я смаже, да я стъпче и унижи.

Той се дразнеше все повече и повече и губеше чувство за мярка до такава степен, че дори и Актея разбра, че се заканваше да направи повече, отколкото беше в състояние да изпълни, и че в него говорят гневът и мъката. Тя почувства състрадание към мъката му, но невъздържаността на Виниций я накара да изгуби търпение и тя най-после го запита защо е дошъл при нея.

Виниций не може веднага да намери отговор. Дошъл бил при нея, защото така искал, защото смятал, че тя ще му даде някакво сведение, а всъщност бил дошъл за цезаря, но тъй като не можел да се види с него, отбил се тук при нея. Лигия с бягството си се е възпротивила на волята на цезаря, затова той, Виниций, ще го помоли да нареди да я търсят в целия град и цялата държава дори и ако трябва с помощта на всички легиони, да се претърсва един по един всеки дом в империята. Петроний ще подкрепи неговата молба и търсенето ще започне още от днес.

А Актея каза:

— Пази се да не я загубиш тъкмо тогава, когато по заповед на цезаря я намерят.

Виниций сви вежди.

— Какво значи това? — запита той.

— Чуй ме, Марк! Вчера бяхме с Лигия в градините на двореца и срещнахме Попея заедно с малката Августа, носеше я негърката Лилит. Вечерта детето се разболя и Лилит твърди, че е било урочасано и че го е урочасала оная чужденка, която срещнали в градината.

Ако детето оздравее, те ще забравят това, но в противен случай първа Попея ще обвини Лигия в магьосничество и тогава, където и да я намерят, за нея няма да има спасение.

Настъпи минута мълчание, след което Виниций се обади:

— А може и да го е урочасала? И мен урочаса.

— Лилит повтаря, че детето изведнъж заплакало, когато минали край нас. И вярно е! Заплака. Навярно са го изнесли в градините вече болно. Марк, търси я сам, където искаш, но докато малката Августа не оздравее, не говори за нея с цезаря, защото ще навлечеш върху ѝ отмъщението на Попея. Достатъчно вече очите ѝ са плакали заради тебе и нека всички богове пазят бедната ѝ глава.

— Ти я обичаш, Актея? — запита мрачно Виниций.

В очите на освободената робиня блеснаха сълзи:

— Да! Обикнах я.

— Защото не ти е отплатила с ненавист, както на мен.

Актея го изгледа, сякаш се колебаеше или пък искаше да прозре дали той говореше искрено, после каза:

— Човече сприхав и сляп! Тя те обичаше!

Като чу това, Виниций скочи. Не е вярно! Ненавиждала го е. Откъде знае Актея? Нима след един ден познанство Лигия ѝ бе признала? Що за любов е тази, която предпочита скитничеството, срама на нищетата, несигурността на утрешния ден, а може би и окаяна смърт — пред украсения с цветя дом, където любимият я очаква за пиршество! По-добре за него е да не слуша такива думи, защото му идва да полудее. Той не би дал тази девойка за всички съкровища на този дворец, а тя избяга. Каква любов е тая, която се бои от наладата, а поражда болка! Кой ще я разбере? Кой може да я разбере? Ако той не се надяваше, че ще намери Лигия, би се пронизал с меч си. Любовта се дава, не се отнема. Имаше моменти в дома на Авъл, когато и той самият вярваше, че щастието е близко, но сега знае, че тя го е ненавиждала, че го ненавижда и че ще умре с тая си ненавист в сърцето.

Но Актея, обикновено боязлива и кротка, избухна на свой ред. А как е искал той да спечели Лигия? Вместо да помоли за нея Авъл и Помпония, той с измама бе отнел детето от ръцете на родителите. Искал бе да я направи не съпруга, а наложница, нея, отгледаната в благороден почтен дом, нея, царската дъщеря. И я бе довел тук, в този дом на престъплението и срама, осквернил бе невинните ѝ очи с това безсрамно пиршество, държал се бе с нея като с блудница. Нима бе забравил какво е домът на Авъл и коя е Помпония Грецина, която бе възпитала Лигия? Нима той няма достатъчно разум да отгатне, че има и жени по-други от Нигидия, от Калвия Криспинила, от Попея и от

всички онези, които среща в дома на цезаря? Нима, когато е видял Лигия, не е разбрал веднага, че е момиче чисто, което предпочита смъртта пред позора? Откъде знае какви богове почита тя и дали те не са по-чисти, по-добри от развратната Венера или от Изида, които разпътните римлянки почитат? Не! Лигия не ѝ беше правила признания, но ѝ бе казала, че от него, от Виниций, очаква спасение; бе се надявала, че той ще помоли цезаря да я изпратят обратно в дома ѝ, че ще я върне на Помпония. А говорейки за това, пламвала като момиче, което обича и вярва. И нейното сърце биеше за него, но той сам я изплаши, отвори я и я възмути и нека сега я търси с помощта на войници на цезаря, но да знае, че ако детето на Попея умре, върху Лигия ще падне подозрението и гибелта ѝ ще бъде неизбежна.

През гнева и болката на Виниций нахлу вълнение. Вестта, че Лигия го обичала, разтърси душата му. Той си спомни Лигия в градината на Авъл, когато слушаше думите му със заруменяло лице и с лъчисти очи. Стори му се, че тя тогава наистина започваше да го обича и при тази мисъл изведнъж го обзе чувство за някакво щастие, стократно по-голямо от това, за което жадуваше. Помисли си, че всъщност би могъл да я има по нейна воля и любеща. Ето, тя би омотала неговата врата с вълна и би я намазала с вълча лой, а след това би седнала, като съпруга, на овчето руно край неговото огнище. И той би чул от нейните уста обредния израз: „Дето ти, Гай, там и аз Гая“^[9] и би била негова завинаги. Защо той не постъпи така? Та нали бе готов! А сега нея я няма и може би не ще я намери, а дори и да я намери, това може да я погуби. И да не я погуби, няма да го искат вече нито Авъл и Помпония, нито тя. Като помисли за това, отново го завладя гняв, но сега вече този гняв се насочи не против Авъл или Лигия, а против Петроний. Да, той, Петроний, беше виновен за всичко. Ако не беше той, Лигия сега нямаше да се скита, щеше да бъде негова годеница и никаква опасност не би висяла над нейната скъпа глава. А сега всичко беше свършено, вече бе късно да се поправя злото.

— Да, късно е вече!

И струваше му се, че бездна зина пред нозете му. Не знаеше какво да предприеме, как да постъпи, къде да отиде, Актея повтори като ехо думите „късно е вече“, което в чуждата уста му прозвуча като смъртна присъда. Разбираше само едно: че трябва да намери Лигия, защото иначе с него ще стане нещо лошо.

И като се загърна несъзнателно в тогата си, щеше вече да излезе, без дори да се сбогува с Актея, когато изведнъж завесата, отделяща преддверието от атриума, се отдръпна и той неочаквано видя траурната фигура на Помпония Грецина.

Сигурно и тя вече беше научила за изчезването на Лигия и смятайки, че за нея ще бъде по-лесно, отколкото за Авъл, да види Актея, идваше сега при нея да научи нещо.

Но като забеляза Виниций, тя обърна към него дребното си бледо лице и каза:

— Марк, дано бог ти прости кривдата, която причини нам и на Лигия.

А той стоеше с наведена глава, чувствайки се нещастен и виновен, и не разбираше какъв бог трябваше и можеше да му прости, нито пък защо Помпония говореше за прошка, когато тя трябваше да говори за отмъщение.

Накрая той си излезе объркан, изпълнен с тежки мисли, с огромни грижи и изумление.

На двора и край галерията се бяха събрали неспокойни хора. Сред дворцовите роби се виждаха и военни, и сенатори, дошли да питат за здравето на малката Августа, а заедно с това и да се покажат в двореца, да засвидетелстват своята загриженост поне пред робите на цезаря. Вестта за болестта на „богинята“, изглежда, бързо се бе разнесла, защото пред портите прииждаха все нови и нови посетители, а през арката се виждаха цели тълпи. Някои от присъстващите, виждайки, че Виниций излиза от двореца, го питаха за новини, но той, без да им отговори, вървеше направо, докато Петроний, който също вече бе дошъл за вести, не се сблъска с него и не го спря.

Като го видя, Виниций сигурно щеше да избухне и щеше да си позволи някаква необуздана постъпка в двореца на цезаря, ако не беше излязъл от Актея просто съкрушен, толкова отпаднал и угнетен, че за момент го бе напуснала дори вродената му избухливост. Той обаче отстрани Петроний и искаше да го отмине, но Петроний го задържа почти насила.

— Как се чувства божествената? — попита той.

Но тая принуда отново раздразни Виниций и мигом го разяри.

— Пъкълът да я погълне и нея, и целия този дом! — отговори Виниций със стиснати зъби.

— Мълчи, нещастнико! — каза Петроний и като се огледа, добави бързо: — Ако искаш да научиш нещо за Лигия, ела с мен. Не! Тука нищо няма да кажа! Ела с мен, ще ти кажа моите догадки в лектиката.

И като прегърна с ръка момъка, изведе го колкото можеше по-бързо от двореца.

Всъщност това беше целта му, защото нямаше никакви новини за Лигия. Но той беше човек находчив и понеже въпреки вчерашното си възмущение изпитваше голямо съчувствие към Виниций, а освен това той се чувстваше донякъде отговорен за всичко, което стана, затова вече беше предприел нещо и когато седнаха в лектиката, каза:

— Аз съм заповядал на мои роби да следят при всичките градски врати, като съм им дал подробно описание на девойката и на оня великан, който я бе изнесъл от пиршеството у цезаря, защото сигурно той я е отвлъкъл. Чуй ме! Може би Авъл и Помпония ще поискат да я укрият в някое от селските си имения, тогава ние ще знаем накъде ще я отведат. Ако не я забележат, това ще бъде доказателство, че е останала в града и ние още днес ще можем да започнем търсенето.

— Авъл и Помпония не знаят къде е тя — отвърна Виниций.

— Сигурен ли си, че е така?

— Видях Помпония. И те също я търсят.

— Вчера тя не е могла да излезе от града, защото през нощта градските врати са затворени. По двама от моите хора обикалят около всяка врата. Един ще тръгне след Лигия и великана, а другият ще се върне веднага да съобщи. Ако тя е в града, ще я намерят, защото лесно ще познаят този лигиец — само по ръста и плещите дори. Щастлив си, че не я е грабнал цезарят, а мога да те уверя, че не е той, защото на Палатин за мене няма тайни.

Но Виниций избухна пак, и то повече от жал, отколкото от гняв, и с пресеклив от вълнение глас започна да разказва на Петроний това, което бе чул от Актея, и какви нови опасности бяха надвиснали над главата на Лигия, толкова страшни, че сега, ако намерят бегълците, ще трябва да ги укриват грижливо от Попея. След това той почна да упреква горчиво Петроний за неговия съвет. Ако не беше той, нямаше да бъде така. Лигия щеше да е в дома на Авъл, а той, Виниций, можеше да я вижда всеки ден и днес би бил по-щастлив и от цезаря. Като разказваше това, той се увличаше все повече и повече се

вълнуваше, докато най-последно сълзи на скръб и ярост почнаха да капят от очите му.

А Петроний, който просто не очакваше, че момъкът можеше до такава степен да обича и жадува, виждайки тези сълзи на отчаяние, си казваше изумено:

— О, могъща владетелко на Кипър! Ти едничка властваш над богове и хора!

---

[9] Брачна формула, която изговаряла жената, за да изрази съгласието си в момента на бракосъчетанието пред жреца или бащата.

↑

XII

Но когато слязоха пред дома на Петроний, надзорникът на атриума им съобщи, че никой от изпратените при градските врати роби не се е върнал още. Атриензисът нареди да им занесат храна и да им заповядат — под страх от наказание с бой — да следят зорко всички, които излизат от града.

— Виждаш ли — каза Петроний, — без съмнение те са още в града и ние ще ги намерим. Но заповядай и на своите хора да следят при градските врати, и то на тези от робите си, които са били пратени за Лигия, защото те лесно ще я познаят.

— Аз заповядах да ги изпратят в селските ергастули — каза Виниций, — но сега ще отменя заповедта: нека отидат при вратите.

И като начерта няколко думи върху покритата с восък дъсчица, даде я на Петроний, който нареди веднага да я изпратят в дома на Виниций.

След това те минаха във вътрешния портик и там седнали на мраморната пейка, почнаха да разговарят.

Златокосата Евника и Ирада поставиха под нозете им бронзови столчета, а после приближиха до пейката малка маса и почнаха да им наливат в чашите вино от чудно хубави тесногърли съдове, които му доставяха от Волатере.

— Имаш ли сред своите хора някого, който би познал този грамаден лигиец? — попита Петроний.

— Познавах го Атацин и Гулон. Но Атацин падна убит вчера до лектиката, а Гулон убих аз.

— Жал ми е за него — рече Петроний. — Той е носил на ръце не само тебе, но и мене.

— Аз исках дори да го освободя — отвърна Виниций, — но да не говорим вече за това. Да говорим за Лигия. Рим е цяло море...

— Бисерите се ловят именно в морето... Вероятно не ще я намерим днес, нито пък утре, но ще я намерим непременно. Ти сега ме обвиняваш, че съм ти посочил това средство, но средството само по себе си беше добро, а стана лошо чак тогава, когато всичко се промени.

Но нали ти чу от самия Авъл, че смята с цялото си семейство да се пренесе в Сицилия. Тогава момичето пак щеше да бъде далеч от тебе.

— Бих тръгнал след тях — отвърна Виниций, — а във всеки случай поне тя би била в безопасност. А сега, ако онова дете умре, Попея ще повярва и ще внуши и на цезаря, че Лигия е виновна за това.

— Така е. Това тревожи и мен. Но тази малка кукла може да оздравее. Ако умре, е, тогава все ще намерим някакво средство.

Тук Петроний се замисли малко и каза:

— Попея изповядвала религията на евреите, значи, тя вярва в зли духове. Цезарят е суеверен... Ако пуснем слух, че Лигия е била грабната от зли духове, ще повярват, понеже, щом като не я е отвлякъл нито цезарят, нито Авъл Плавций, тя изчезва наистина по тайнствен начин. Лигиецът сам не би могъл да извърши това. Сигурно са му помогнали, а откъде би могъл един роб само за един ден да събере толкова хора?

— В целия Рим робите се поддържат.

— И някога ще дадат кървава отплата за това. Да, поддържат се, но не срещу други роби, а сега се знаеше, че върху твоите ще падне отговорността и ще бъдат наказани. Ако подхвърлиш на твоите хора мисълта за зли духове, те веднага ще потвърдят, че с очите си са ги видели, защото това веднага ще ги оправдае пред тебе... Запитай някого от тях — само за опит, дали не е видял как духовете са я отвлекли във въздуха, и той веднага ще ти се закълне в егидата на Зевс, че е било така.

Виниций, който също беше суеверен, погледна Петроний с внезапно силно безпокойство.

— Ако Урс не е имал хора да му помагат и не е могъл да я грабне сам, то кой я е грабнал тогава?

Но Петроний започна да се смее.

— Знаеш ли — каза той, — ще повярват, щом като и ти вече почваш да вярваш. Такъв е нашият свят, който се подиграва с боговете. Ще повярват и няма да я търсят, а ние в това време ще я настаним някъде далеч от града, в някоя моя или твоя вила.

— Но кой би могъл да ѝ помогне?

— Нейните едновърци — отговори Петроний.

— Кой? Какво божество почита тя? Аз би трябвало да зная това по-добре от тебе.

— Почти всяка жена в Рим почита някое божество.

Сигурно е, че Помпония я е възпитала във вяра към това божество, което самата тя почита, а кое е то, не зная. Едно е сигурно, че никой не я е виждал в който и да било от нашите храмове да принася жертва на боговете. Обвинявана е дори, че е християнка, но това е невъзможно. Домашният съд я очисти от това подозрение. За християните казват, че не само почитат магарешка глава, но и че са врагове на човешкия род и че вършат най-гнусни престъпления. Ето защо Помпония не може да бъде християнка, понеже нейната добродетел е известна, а една неприятелка на човешкия род не би се отнасяла с робите като нея.

— В нито един дом не се отнасят с тях така както в дома на Авъл — прекъсна го Виниций.

— Ето, виждаш ли? Помпония ми споменава за някакъв бог, който бил единствен, всемогъщ и милосърден. Къде е скрила всички други, това си е нейна работа, но този неин Логос не би бил толкова всемогъщ, а по-скоро би бил жалък бог, ако има само две почитателки, тоест Помпония и Лигия, заедно с техния Урс. Те сигурно са повече, тези едновърци, и те именно са помогнали на Лигия.

— Тази вяра повелява да прощават — каза Виниций. — Срегнах у Актея Помпония и тя ми каза: „Нека бог ти прости кривдата, която причини на Лигия и на нас.“

— Навярно техният бог е някакъв много доброжелателен куратор. Ха, нека тогава ти прости и в знак на прошка ти върне девойката.

— Бих му принесъл още утре в жертва хекатомба. Не искам ни храна, ни баня, ни сън. Ще взема една тъмна лацерна и ще тръгна да скитам по града. Може би ще я намеря предрешена. Аз съм болен.

Петроний го загледа със състрадание. Наистина Виниций имаше сини кръгове под очите си, зениците му трескаво горяха, върху небръснатото му от сутринта лице покаралата брада като тъмна ивица обточваше силно очертаните му челюсти. Косите му бяха разчорлени, той наистина приличаше на болен. Ирада и златокосата Евника също го гледаха със съчувствие, но той сякаш не ги виждаше. Те двамата с Петроний обръщаха толкова малко внимание на робините, като че ли около тях имаше не хора, а кучета.

— Треска те мори — каза Петроний.

— Да.

— Тогава чуй ме... Не зная какво би ти предписал лекарят, но зная как бих постъпил на твое място. И така — докато се намери онази, потърсил бих в друга това, което съм загубил с нея. Видях в твоята вила разкошни тела. Недей да спориш... Зная какво е любов и зная, че когато човек жадува за една, друга не може да я замени. Но в една красива робиня винаги може да се намери поне временно развлечение...

— Не искам! — отговори Виниций.

Но Петроний, който имаше голяма слабост към него и наистина искаше да облекчи страданието му, се замисли как да стори това.

— Може би твоите са загубили за тебе чара на новото — каза той след малко, — но (и тук започна да гледа ту Ирада, ту Евника и най-сетне сложи длан на бедрото на златокосата гъркиня) погледни тази харита. Преди няколко дена младият Фонтей Капитон ми даваше за нея три чудно хубави момчета от Клазомене, защото по-красиво тяло и Скопас дори не е създал. Сам не разбирам защо досега съм останал равнодушен към нея, във всеки случай не мисълта за Хризотемида ме е въздържала! Ето, подарявам ти я, вземи я!

А златокосата Евника, като чу това, в миг побледня като платно, гледаше с уплашени очи Виниций и със затаен дъх очакваше неговия отговор.

Но той изведнъж скочи и като стисна челото си с ръце, почна да говори бързо, като човек, терзан от болест, който не иска да слуша нищо:

— Не! Не!... Не искам да знам за нея! Не искам и да чуя за други. Благодаря ти, но не искам! Ще отида да търся из града другата. Кажи да ми дадат галска лацерна с качулка. Ще отида отвъд Тибър. Да можех да зърна поне Урс!...

И той излезе бързо. Петроний, като видя, че него наистина не го съдържа на едно място, не се опита да го спре. Но като сметна отказа на Виниций за временно отвращение от всяка жена, която не беше Лигия, и като не искаше великодушието му да отиде напразно, обърна се към робинята и ѝ каза:

— Евника, ще се изкъпеш, ще се намажеш с благовония и преоблечеш, а после ще отидеш в дома на Виниций.

Но тя падна на колене пред него и със сключени ръце почна да се моли да не я отдалечава от дома си. Тя не искала да отиде у Виниций и предпочита тук да носи дърва за хипокаустума, отколкото там да бъде първа между слугите. Не иска! Не може! И го умолява да се смили над нея. Нека заповяда да я бият с пръчки всеки ден, но да не я изпраща другаде.

И треперейки като дете от боязън и от възхищение, тя простираше към него ръце, а той я слушаше изумен. Робиня, която се осмелява да помоли да не изпълни заповед, робиня, която казва „не искам и не мога“, беше нещо нечувано в Рим и Петроний отначало не можеше да повярва на ушите си. После сви вежди. Той беше твърде изтънчен, за да бъде жесток. На неговите роби се даваше много по-голяма свобода, особено в любовната разпуснатост, отколкото на други роби, но при едно условие, че образцово ще изпълняват службата си и почитат господарската воля наравно о волята на боговете. А когато не изпълняваха тези две задължения, той не скъпеше наказанията, каквито се налагаха според общия обичай.

Освен това той не търпеше и никакви противоречия и всичко, което нарушаваше спокойствието му, затова гледа един миг коленичилата и каза:

— Ще повикаш Тирезий и ще се върнеш тук заедно с него.

Евника стана разтреперана, със сълзи в очите, а след малко се върна с надзорника на атриума, критянина Тирезий.

— Ще вземеш Евника — му каза Петроний — и ще ѝ удариш двадесет и пет тояги, но така, че да не повредиш кожата ѝ.

Като каза това, той отиде в библиотеката си, седна до масата от розов мрамор и започна да работи над своето „Пиршество у Трималхион“.

Но бягството на Лигия и болестта на малката Августа премного отвлечаха мислите му и той не можа да работи дълго. Тази болест беше важно събитие. На Петроний му дойде наум, че ако цезарят повярва, че Лигия е урочасала малката Августа, то отговорността може да падне и върху него, защото по негова молба бе доведена девойката в двореца. Но Петроний разчиташе, че още при първата си среща с цезаря ще успее да му обясни цялата нелепост на това предположение, а малко разчиташе и на слабостта, която Попея имаше към него и която тя наистина укриваше старателно, но не толкова старателно, че той да

не се досети. След малко обаче той сви рамене, престана да мисли за своите опасения и реши да слезе в триклиниума, за да закуси, а после да нареди да го занесат още веднъж в двореца, оттам на Марсово поле и накрая у Хризотемида.

Но на път за триклиниума, до входа на коридора, предназначен за прислугата, той внезапно зърна сред другите роби стройната фигура на застаналата до стената Евника и като забрави, че не е дал на Тирезий друга заповед, освен да я набие, пак сви вежди и го потърси с очи.

И тъй като не го съгледа сред прислугата, обърна се към Евника:
— Получи ли си наказанието?

А тя за втори път се хвърли в нозете му, притисна за момент устни до края на тогата му и отговори:

— О, да, господарю? Получих го! О, да, господарю!...

В гласа ѝ звучеше радост и благодарност. Сигурно тя смяташе, че боят е пръчки ще замести отиването ѝ в друг дом и че сега ще може да остане тук. Петроний разбра това и бе учуден от тая страстна упоритост на робинята, но той бе много опитен познавач на човешката природа, за да не отгатне, че единствено любовта може да бъде причина за такава упоритост.

— Имаш ли любим в този дом? — запита той.

А тя вдигна към него своите небесносини, пълни със сълзи очи и отвърна толкова тихо, че думите ѝ едва се чуваха:

— Да, господарю!...

И с тези очи, с отхвърлените назад златисти коси, със страха и надеждата в лицето ѝ тя беше толкова красива и го гледаше толкова умолително, че Петроний, който като философ сам проповядваше силата на любовта, а като естет почиташе всяка красота, почувства към нея нещо като състрадание.

— Кой от тях е твой любим? — попита той, показвайки с глава към слугите.

Но отговор не последва. Евника само сведе лице до стъпалата му и остана неподвижна.

Петроний изгледа робите, сред които имаше хубави и снажни момци, но по ничие лице не можа да прочете нищо, по лицата на всички имаше някакви странни усмивки; след това той погледна за

момент лежащата в нозете му Евника ѝ мълчаливо се отдалечи към триклиниума.

След закуската заповяда да го занесат в двореца, а после у Хризотемида, при която остана до късна нощ. Но като се върна, заповяда да повикат Тирезий.

— Наказа ли Евника? — запита го Петроний.

— Да, господарю. Ти обаче не разреши да се повреди кожата ѝ.

— Не съм ли ти дал друга заповед за нея?

— Не, господарю — отговори с безпокойство атриензисът.

— Добре тогава. Кой от робите е неин любим?

— Никой, господарю.

— Какво знаеш за нея?

Тирезий заговори с малко нерешителен глас:

— Евника никога не напуска нощем кубикулума, в който спят със старата Акризиока и Ифида; никога, след като се изкъпеш, господарю, не остава в банята... Другите робини ѝ се смеят и я наричат Диана.

— Достатъчно — каза Петроний. — Моят роднина Виниций, комуто днес сутринта подарих Евника, не я прие, така че тя ще остане у дома. Можеш да си идеш.

— Мога ли да кажа още нещо за Евника, господарю?

— Заповядах ти да кажеш всичко, каквото знаеш.

— Цялата фамилия, господарю, говори за бягството на девицата, която е трябвало да живее в дома на благородния Виниций. След като ти излезе, Евника дойде при мен и ми каза, че познава един човек, който може да я намери.

— А! — каза Петроний. — Какъв е този човек?

— Не го познавам, господарю, но помислих, че съм длъжен да ти съобща това.

— Добре. Нека този човек чака в дома ми трибуна, когото ти утре от мое име ще помолиш да ме посети рано сутринта.

Атриензисът се поклони и излезе.

А Петроний неволно почна да мисли за Евника. Отначало му се струваше много ясно, че младата робиня иска Виниций да намери Лигия само за да не бъде принудена тя да я замести в неговия дом. Но после му дойде наум, че този човек, когото Евника препоръчва, може да е нейният любовник и тази мисъл внезапно го огорчи. Наистина не беше трудно да узнае истината; достатъчно бе да каже да повикат

Евника. Но беше вече късно, а и Петроний се чувстваше уморен след продължителното посещение у Хризотемида и желаше по-скоро да отиде да спи. Но все пак, отивайки към своя кубикулум, той си спомни, кой знае защо, че в ъглите на очите на Хризотемида днес бе забелязал бръчки. Помисли си още и това, че нейната красота беше повече прочута из цял Рим, отколкото истинска, й че Фонтей Капитон, който му даваше трима юноши от Клазомене за Евника, всъщност бе искал да я купи много евтино.

XIII

На другия ден Петроний току-що се бе облякъл в ункториума, когато влезе повиканият от Тирезий Виниций. Той вече знаеше, че от градските порти няма никакви новини и това вместо да го утеши като доказателство, че Лигия се намира в града, още повече го бе потиснало, понеже той допускаше, че Урс може би е успял да я изведе от града веднага след отвлечането, преди още робите на Петроний да започнат да пазят около градските врати. Наистина през есента, когато дните ставаха по-кратки, вратите се затваряха доста рано, но ги отваряха за заминаващите от града, които бяха много. Отвъд градските стени можеше да се достигне и по други начини, познати на робите, които искаха да избягат от града. Виниций наистина бе изпратил своите хора и по всички пътища за провинцията, пратил бе и до вигилите в по-малките градове с известия за двамата избягали роби, с точно описание на Урс и Лигия и с обещание за награда за залавянето им. Но беше съмнително дали пратениците ще ги настигнат, а дори и да ги настигнеха, не се знаеше дали местните власти щяха да сметнат, че имат право да ги задържат по частно искане на Виниций без подписа на претора.

А пък той не бе имал време да вземе такъв документ. От своя страна Виниций през целия вчерашен ден бе търсил Лигия, преоблечен като роб, по всички улички на града, но не бе успял да намери и най-малка диря, нито вест. Наистина бе видял хора на Авъл, но и те като че ли търсеха нещо и това само затвърди предположението, че не са я отвлекли Авъл и Помпония и че те също не знаят какво е станало с нея.

Ето защо, когато Тирезий му съобщи, че има човек, който се наема да я намери, той веднага отиде в дома на Петроний и щом го поздрави, запита за този човек.

— Ей сега ще го видим — каза Петроний. — Той е познат на Евника, която сега ще дойде да надипли гънките на тогата ми и която ще ни даде повече сведения за него.

— Тази ли, която ти вчера искаше да ми подариш?

— Тази, която ти вчера отхвърли; за което впрочем съм ти благодарен, защото тя е най-добрата вестиплика в целия град.

Щом Петроний свърши, влезе Евника и като пое тогата, сложена на едно кресло, инкрустирано със слонова кост, разгърна я, за да я преметне през рамото на Петроний. Лицето ѝ бе ведро, спокойно, а в очите ѝ светеше радост.

Петроний я загледа и тя му се стори много красива. След малко, когато тя го загърна с тогата и почна да я надипля, като от време на време се навеждаше, за да удължава гънките, той забеляза, че нейните рамене имаха чудесен цвят на бяла роза, а гърдите и плещите ѝ — отблясък на седеф или алабастр.

— Евника — каза Петроний, — тук ли е човекът, за когото си споменала вчера на Тирезий?

— Тук е, господарю.

— Как се казва?

— Хилон Хилонид, господарю.

— Кой е той?

— Лекар, мъдрец и гадател, който знае да чете хорските съдби и да предсказва бъдещето.

— И на тебе ли ти е предсказал бъдещето?

Евника пламна в руменина, която порозови дори ушите и шията ѝ.

— Да, господарю.

— И какво ти предрече?

— Че ще ме сполети болка и щастие.

— Болката те сполетя вчера от ръката на Тирезий, значи, сега трябва да дойде и щастieto.

— То дойде вече, господарю.

— Какво?

А тя пошепна тихо:

— Останах тук.

Петроний сложи ръка на златокосата ѝ глава.

— Добре подреди днес гънките и съм доволен от тебе, Евника.

А нейните очи при това докосване за миг се замъглиха от щастие и гърдите ѝ се развълнуваха.

Но Петроний и Виниций минаха в атриума, където ги чакаше Хилон Хилонид, който, като ги видя, ниско се поклони. Петроний при

мисълта за предположението, което бе направил вчера, че този може да е любовник на Евника, се усмихна. Човекът, който стоеше пред него, не можеше да бъде любовник на никого. В тази странна фигура имаше нещо и гадно, и смешно. Не беше стар: в неговата нечиста брада и сплъстени коси тук-там само се мяркаше бял косъм. С хлътнал корем и приведени плещи, той на пръв поглед изглеждаше гърбав, а над гърбицата му се издигаше голяма глава, с лице маймунско, а същевременно и лисиче, и с проницателен поглед. Жълтеникавата му кожа беше изпъстрена с пришки, а носът му, целият покрит с тях, би могъл да служи като пример за прекомерна любов към бутилката. Занемареното облекло, което се състоеше от тъмна туника, изтъкана от козя вълна, и парцалив плащ, показваше, че той или се преструва на беден, или е наистина такъв. Щом го видя, Петроний си спомни за Омировия Терсит и затова, като отговори с махване на ръка на неговия поклон, каза:

— Здравей, божествени Терсит, как са твоите синявици, които получи край Троя от Одисей^[10] какво прави самият той в Елисейските полета?

— Благодаря, господарю — отговори Хилон Хилонид, — най-мъдрият от умрелите, Одисей, изпраща чрез мене на най-мъдрият от живите, Петроний, поздрав и молба да покрие с нов плащ моите синявици.

— Кълна се в Хеката Триформис — провикна се Петроний, — отговорът заслужава плащ...

Но Виниций нетърпеливо пресече по-нататъшния разговор и запита направо:

— Знаеш ли точно с какво се наемаш?

— Когато две фамилии в два великолепни дома не говорят за нищо друго, а след тях повтаря вестта половината Рим, не е трудно да се знае — отвърна Хилон. — Снощи е била отвлечена девойката, отгледана в дома на Авъл Плавций, на име Лигия или по-право Калина, която твоите роби, о господарю, са носели от двореца на цезаря, а аз се наемам да я намеря в града или в случай — което е малко вероятно — че тя е напуснала града, да ти посоча, благородни трибуне, къде е избягала и де се е скрила.

— Добре! — каза Виниций, на когото се понрави точността на отговора. — С какви средства разполагаш?

Хилон се усмихна хитро:

— Средства имаш ти, господарю, аз имам само разум.

Петроний също се усмихна, защото беше напълно доволен от своя гост.

„Този човек може да намери девойката“ — помисли си той.

Виниций сви сключените си вежди и каза:

— Клетнико, ако ме изнудваш само за печалба, ще заповядам да те пребият с тояги.

— Философ съм, господарю, а един философ не може да бъде алчен за печалба, особено за такава, каквато ти великодушно обещавах.

— Ах, философ ли си? — попита Петроний. — Евника ми казваше, че си лекар и гадател. Откъде познаваш Евника?

— Идва при мене за съвет, тъй като славата ми стигнала до ушите й.

— Какъв съвет искаше?

— За любов, господарю. Искаше да се излекува от безнадеждна любов.

— И ти излекува ли я?

— Направих нещо повече, господарю, дадох й амулет, който осигурява взаимност. В Пафос на Кипър, о господарю, има храм, в който се пази поясът на Венера. Дадох й две нишки от тази препаска, затворени в бадемова черупка.

— И я накара добре да ти заплати?

— За взаимност никога не може да се заплати достатъчно, а пък аз, понеже ми липсват два пръста на дясната ръка, събирам за роб-скриб, който да записва моите мисли и да запази моето учение за света.

— А от коя школа си, божествени мъдрецо?

— Аз съм циник, господарю, защото имам парцалив плащ; стоик съм, защото търпеливо понасям беднотията, а перипатетик съм, защото нямам лектика, ходя пеш от кръчма на кръчма и по пътя поучавам тези, които обещаят да ми платят кана вино.

— А на чашка ставаш ритор?

— Хераклит е казал: „Всичко тече“, а нима можеш да отречеш, господарю, че виното е течност?

— И учеше, че огънят е божество, а това божество пламенее на твоя нос.

— А божественият Диоген от Аполония учеше, че същината на нещата е въздухът, а колкото по-топъл е въздухът, толкова по-съвършени същества създава, а от най-топлия се създават душите на мъдреците. А понеже през есента настъпва хлад, ergo, истинският мъдрец трябва да сгрива душата си с вино... Защото не можеш да отречеш и това, господарю, че само една кана, пълна със слабо вино — от Капуа или Телезия, не разнася топлина по всички кости на тленното човешко тяло.

— Хилон Хилонид, къде е твоята родина?

— На Понтус Евксинус. Аз съм от Месемврия.

— Хилон, ти си велик!

— И непризнат! — добави меланхолично мъдрецът.

Виниций обаче пак изгуби търпение. Надеждата, която бе проблеснала сега, го караше да иска Хилон веднага да започне търсенето и целият този разговор му се виждаше само празно губене на време и затова го беше яд и на Петроний.

— Кога ще почнеш търсенето? — каза той, обръщайки се към гърка.

— Вече започнах — отговори Хилон. — И като съм тук, като отговарям на твоите благосклонни въпроси, аз също търся. Само ми имай доверие, достойни трибуне, и знай, че ако би ти се изгубил ремъкът от сандала, аз ще намеря него или пък този, който го е взел от улицата.

— Искали ли са ти някога подобни услуги? — запита Петроний.

Гъркът вдигна очи.

— Твърде ниско ценят днес добродетелта и мъдростта, затова и философът дори е принуден да търси други средства за препитание.

— А какви са твоите?

— Да зная всичко и да услужвам с новини на тези, които жадуват за тях.

— И които плащат за тях.

— Ах, господарю, нужно ми е да си купя писар. Иначе моята мъдрост ще умре заедно с мен.

— Твоите заслуги не са забележителни, щом досега не си събрал колкото за един здрав плащ.

— Скъпият ми пречи да ги възхвалявам. Но помисли, господарю, че днес няма такива благодетели, каквито е имало някога и които са обсипвали заслугата със злато така лесно, както се гълта стрида от Путеоли. Не моите заслуги са малки, а човешката признателност. Понякога, когато избяга ценен роб, който ще го намери, ако не единственият син на баща ми? Когато по стените се явят надписи за божествената Попея, който ще посочи авторите им? Кой ще подуши у книжаря някой стих против цезаря? Кой ще донесе какво говорят из домовете си сенаторите и военните? Кой носи писмата, които хората не искат да поверят на роб, който подслушва за новини край вратите на бръснарниците, от кого нямат тайни кръчмари и хлебари, на кого се доверяват робите, който може да огледа през стените на всеки дом от атриума до градината? Кой познава всички улици, улички, свърталища, който знае какво говорят в термите, в цирка, на пазарищата, в школите на ланистите, в бараките на търговците на роби, а и в аренарите дори?...

— В името на боговете, стига, благородни мъдрецо — извика Петроний, — защото ще се удавим в твоите заслуги, добродетел, мъдрост и красноречие. Стига! Искахме да знаем кой си, и знаем!

Но Виниций беше доволен, защото си помисли, че този човек, подобен на ловджийско куче, пуснат веднъж по следа, няма да спре, докато не намери скривалището на дивеча.

— Добре — каза той. — Имаш ли нужда от указания?

— Имам нужда от оръжие.

— Какво оръжие? — запита учудено Виниций.

Гъркът подложи едната си ръка, а с другата направи движение, като че брои пари.

— Такива са днес времената, господарю — рече той с въздишка.

— Ще бъдеш, значи, осел — каза Петроний, — който превзема крепостта с торбички злато.

— Аз съм само беден философ, господарю — отвърна смирено Хилон, — злато имате вие.

Виниций му подхвърли една кесия, която гъркът хвана във въздуха, въпреки че наистина му липсваха два пръста на дясната ръка.

После вдигна глава и каза:

— Господарю, вече зная повече, отколкото предполагаш. Не съм дошъл тук с празни ръце. Зная, че девицата не са я отвлекли Авъл и

Помпония, защото говорих с техните слуги. Зная, че я няма в Палатин, където всички са заети с болната малка Августа, а може би се и досещам защо предпочитате да търсите девойката с моя помощ, а не с помощта на вигилите и на цезаровите войници. Зная, че в бягството ѝ е помогнал слуга, произхождащ от същата страна, от която е и тя. Той не е могъл да получи помощ от робите, защото робите всички се поддържат и не биха му помогнали против твоите. Могли са да му помогнат само едновърци...

— Чуй, Виниций — прекъсна Петроний, — нима аз не ти казах дума по дума същото?

— Това е чест за мен — каза Хилон. — Девойката, господарю — продължи той, обръщайки се отново към Виниций, — без съмнение почита едно и също божество заедно с най-добродетелната от римлянките! С истинската матрона столата Помпония. Чух и това, че Помпония е била съдена в дома си, защото почитала някакви чужди божества, но не можах да науча от нейните слуги какво е това божество и как се наричат неговите последователи. Ако знаех това, отишъл бих при тях, бих станал най-набожният и бих спечелил тяхното доверие. Но ти, господарю, който, знам и това, си прекарал петнадесетина дни в дома на благородния Авъл, не би ли могъл да ни кажеш нещо за това?

— Не мога — каза Виниций.

— Питайте ме дълго за различни неща, благородни господари, и аз отговарях на въпросите ви, позволете сега аз да ви питам. Не си ли видял, достойни трибуне, някакви статуйки, някакви жертви, някакви отличителни знаци, някакви амулети у Помпония или у твоята божествена Лигия? Не си ли видял да са чертали помежду си някакви знаци, известни само на тях?

— Знаци?... Чакай!... Да! Видях веднъж как Лигия начерта на пясъка риба.

— Риба? А-а! О-о-о! Веднъж ли направи това или няколко пъти?

— Само веднъж.

— И си уверен, господарю, че е начертала... риба? Ооо!...

— Да! — отговори заинтересован Виниций. — Сещаш ли се какво означава това?

— Дали отгатвам? — провикна се Хилон. И като се поклони за сбогуване, добави: — Нека Фортуна отрупа двама ви по равно с

всички свои дарове, достойни господари.

— Кажи да ти дадат плащ — извика след него Петроний.

— Одисей ти поднася благодарност за Терсит — отговори гъркът.

И като се поклони още веднъж, излезе.

— Какво ще кажеш за този благороден мъдрец? — попита Петроний Виниций.

— Ще кажа, че той ще намери Лигия — извика радостно Виниций, — но ще кажа също, че ако съществуваше царство на мошениците, то той би могъл да бъде негов цар.

— Сигурно. Трябва по-отблизо да се запозная с този стоик, но засега ще наредя да премахнат след него вонята от атриума.

А Хилон Хилонид, загърнат в новия плащ, подхвърляше на дланта си под неговите гънки получената от Виниций кесия и се наслаждаваше както на тежината ѝ, така и на звука, който издаваше. Вървейки бавно и оглеждайки се дали от дома на Петроний не го следят, той отмина портика на Ливия и като стигна до ъгъла на Кливус Урбиус, зави към Субура.

— Трябва да отида при Спор — говореше си той — и да отлея малко вино на Фортуна. Намерих най-после това, което отдавна търсех. Млад е, разпален и буен, щедър като рудниците в Кипър и е готов да даде половината си имот за това лигийско птиче. Да, такъв търсех отдавна. Но трябва да бъда предпазлив с него, защото свитите му вежди не обещават нищо добро. Ах! Вълчетата властват днес над света!... По-малко бих се боял от този, от Петроний. О, богове! Защо сводничеството днес се плаща по-добре от добродетелта? Ха! Начертала ти риба на пясъка? Ако знам какво значи това, да се задавя с парче козе сирене! Но ще зная! Понеже пък рибите живеят във водата, а търсенето във водата е по-трудно, отколкото на сушата, ерго, плати ми за тази риба отделно. Още една такава кесия и ще нарежа просяшката торба, ще си купя роб... Но какво ще кажеш ти, Хилон, ако те посъветвам да си купиш не роб, а робиня?... Познавам те! Зная, че ще се съгласиш!... Ако бъде красива, като например Евника, и ти ще се подмладиш до нея, а в същото време ще имаш от нея почтен и сигурен доход. Продадох на тази клета Евника две нишки от собствения си вехт плащ... Глупава е, но ако ми я подареше Петроний, бих я взел... Да, да, Хилон, сине Хилонов... Изгубил си баща и

майка!... Сирак си ти. Купи си поне една робиня за утеха. Тя все пак ще трябва да живее някъде; Виниций ще ѝ наеме жилище, в което и ти ще се приютиш; тя трябва да се облича — Виниций ще заплати за нейното облекло, а трябва и да яде и той ще я храни. Ох, колко е тежък животът! Де са ония времена, когато за един обол можеше да се набави толкова боб със сланина, колкото можеш да загребеш с двете си шепи, или пък парче козя кървавица, дълго колкото ръката на дванадесетгодишно момче!... Но ето го и проклетия Спор. В кръчмата е най-лесно да узнаеш нещо.

И говорейки така, той влезе във винопродавницата и поръча да му подадат канче от „тъмното“, а като видя недоверчивия поглед на стопанина, извади една златна монета от кесията и като сложи монетата на масата, каза:

— Спор, работих днес със Сенека от сутринта до обед и ето с какво ме дари моят приятел за из пътя.

Кръглите очи на Спор станаха още по-кръгли и виното тозчас се появи пред Хилон. А той натопи в него пръста си, начерта риба на масата и попита:

— Знаеш ли какво значи това?

— Рибата ли? Ами че рибата си е риба!

— Глупак си ти, при все че доливаш във виното толкова вода, че в нея би могла да плува и някоя риба. Това е символ, който на езика на философите значи: усмивката на Фортуна. Ако беше го отгатнал, и ти щеше може би да си намериш късмета. Почитай философите, казвам ти, защото иначе ще ходя в друга кръчма — моят личен приятел Петроний отдавна ме кара да направя това.

---

[10] Намеква се за сцена от втората песен на „Илиада“ — разгневен от хулните думи на Терсит, Одисей го набива с жезъла си пред войниците. ↑

XIV

През следващите няколко дни Хилон не се появи никакъв. Виниций, който, откакто бе узнал от Актея, че Лигия го обичала, сто пъти по-силно жадуваше да я намери, започна сега и сам да я търси, защото не искаше, а и не можеше да отиде да иска помощ от цезаря, който бе обхванат от тревога за здравето на малката Августа.

Не помогнаха обаче нито жертвите, принасяни в храмовете, нито молитвите и оброците. Безсилни се оказаха както лекарското изкуство, така и различните чародейски средства, до които стигнаха накрая. След една седмица детето умря. Целият дворец в Рим потъна в траур. Цезарят, който при раждането на детето лудееше от радост, сега лудееше от отчаяние и като се затвори в покоите си, два дни не приемаше никаква храна и въпреки че дворецът гъмжеше от тълпи сенатори и августиани, които бързаха да засвидетелстват своята скръб и съчувствие, той не искаше да види никого. Сенатът се събра извънредно и умрялото дете бе провъзгласено за богиня; решиха да ѝ се издигне храм и да се постави отделен жрец. В другите храмове принасяха нови жертви в памет на починалата, отливаха нейните статуи от драгоценни метали, а погребението ѝ беше небивало тържествено, на него народът се удивляваше на невъздържаната скръб на цезаря, плачеше заедно с него, протягаше ръце за подаръци, но преди всичко се забавляваше с необикновеното зрелище.

Тази смърт безпокоеше Петроний. Знаеше се в целия Рим, че Попея я приписва на магия. След нея това повтаряха и лекарите, които така можеха да оправдаят безплодните си усилия, и жреците, чиито жертвоприношения се бяха оказали безсилни, и баячите, които трепереваха за живота си, и народът. Петроний сега беше доволен, че Лигия бе побягнала; но понеже не желаше зло на Авъл, а желаше добро и на себе си, и на Виниций, то когато свалиха кипариса, забит в знак на жалейка пред Палатин, той отиде на приема, даван за сенаторите и августианите, за да провери доколко Нерон се е поддал на слуха за магията и да предотврати последиците.

Познавайки добре Нерон, той допускаше, че цезарят дори и да не е повярвал, че е имало магия, ще се престори, че вярва, за да измами собствената си болка и за да си отмъсти някому, а най-после и за да унищожи предположението, че боговете започват да го наказват за злодеянията му. Петроний не мислеше, че цезарят, е способен да обича истински и дълбоко дори и собственото си дете; при все че цезарят обичаше горещо детето, Петроний беше уверен, че ще преувеличава своята скръб. И не се излъга. Нерон слушаше утешенията на сенатори и пълководци с каменно лице, с очи, приковани в една точка, и виждаше се, че дори и да страда истински, в същото време мисли за това какво впечатление прави неговата болка на присъстващите, позираше като втора Ниобея и разиграваше родителска скръб така, както би играл актьор на сцената. Освен това не можеше да издържа в позата на няма вкаменена болка, а правеше от време на време жестове, като че ли посипва главата си с прах от земята, и понякога глухо стенеше. Щом видя Петроний, спусна се към него и с трагически глас започна да вика така, че да могат всички да го чуят:

— Eheu!... И ти си виновен за нейната смърт! По твой съвет влезе злият дух, който с един поглед изсмука живота от нейните гърди... Горко ми! По-добре очите ми да не гледат светлината на Хелиос. Горко ми! Eheu! Eheu!...

И гласът му, издигайки се все повече, се превърна в отчаян вик. Но Петроний в същия момент реши да заложи всичко на едно хвърляне на зара и като протегна ръка, издърпа бързо копринената кърпа, която Нерон винаги носеше на шията си, и я сложи върху устата му.

— Господарю! — каза той авторитетно. — Изгори Рим и света от болка, но запази ни своя глас!

Смаяха се околните, смая се за миг и самият Нерон, единствен само Петроний остана невъзмутим. Той отлично знаеше какво прави. Той много добре помнеше, че Терпнос и Диодор бяха получили заповед да затулват устата на цезаря, в случай че той, говорейки прекалено високо, би го изложил на риск.

— Цезарю — продължи Петроний със същата сериозност и тъга, — претърпяхме неизмерима загуба, нека поне тази съкровищница на утехата ни остане!

Лицето на Нерон потрепера и след миг от очите му потекоха сълзи. Изведнъж той опря ръце на раменете на Петроний и като сложи

глава на гърдите му, зариди:

— Ти единствен от всички помисли за това, ти единствен, Петроний! Ти единствен!

Тигелин позеленя от завист. А Петроний казваше:

— Замини за Анций! Там тя дойде на тоя свят, там бликна за тебе радостта, там ще се влее в сърцето ти успокоението. Нека морският въздух освежи твоето божествено гърло, нека твоята гръд вдъхне солената влага. Ние, верните, ще тръгнем навсякъде след тебе и докато успокояваме твоята болка о приятелството си, ти ще ни утетиш със своята песен.

— Да — отговори нажалено Нерон, — ще напиша химн в нейна чест и музика за него.

— А след това ще потърсиш топло слънце в Байе.

— А после забрава в Гърция.

— В отечеството на поезията и песента!

Каменното, мрачно настроение постепенно почна да се разсейва, както се разсейват облаци, заслонили слънцето, и започна разговор, сякаш изпълнен все още с тъга, но оживен от планове за бъдещето, за пътуването, за представленията с участието на Нерон и дори за приемите, каквито се налагаше да има по случай пристигането на Тиридат, цар на Армения. Тигелин наистина се опита пак да спомене за магиите, но Петроний, сигурен вече, че е спечелил играта, прие смело предизвикателството.

— Тигелин — каза той, — смяташ ли, че магии имат власт над боговете?

— Сам цезарят говореше за тях — отговори придворният ласкател.

— Болката говореше, не цезарят. Но какво мислиш ти?

— Боговете са твърде могъщи, за да бъдат омагьосани.

— Нима ти отричаш божествеността на цезаря и неговото семейство?

— *Peractum est!* — изръмжа стоящият наблизо Еприй Марцел, повтаряйки вика, който надава тълпата, когато гладиаторът на арената получи такъв удар, че няма нужда да го доубиват.

Тигелин сподави гнева си. Между него и Петроний отдавна съществуваше съперничество за влияние върху Нерон и Тигелин имаше това предимство, че Нерон по-малко или никак не се

стесняваше пред него, но досега, колкото пъти Петроний и Тигелин се бяха сблъскали, винаги Петроний надделяваше със своя разум и остроумие.

Така стана и сега, Тигелин млъкна и само си записваше в паметта тези сенатори и военни, които, щом Петроний се отдалечи в дъното на залата, го заобиколиха веднага, като смятаха, че след това, което стана, той ще бъде несъмнено първи любимец на цезаря.

Петроний излезе от двореца, отиде у Виниций и като му разказа случката с цезаря и Тигелин, каза:

— Не само отклоних опасността от Авъл Плавций и Помпония, от нас двамата, но дори и от Лигия, която няма да търсят ако не за друго, поне за това, че накарах онази червенобрада маймуна да отиде в Анций, а оттам в Неапол или Байе. И ще отиде, защото в Рим не посмя да излезе публично в театъра, а знам, че отдавна има намерение да излезе в Неапол. Мечтае и за Гърция, иска му се да пее там във всички по-големи градове, а заедно след това с всички венци, поднесени му от грекулите, да влезе триумфално в Рим. През това време ние ще можем свободно да търсим Лигия и да я укрием на сигурно място. Какво? Нашият благороден философ не е ли идвал още?

— Твоят благороден философ е измамник. Не! Няма го, не се е вестявал и няма да се вести вече!

— А аз имам по-добро мнение ако не за неговата почтеност, то за разума му. Той вече е пролял кръвта на онази кесийка и ще дойде ако не за друго, поне за да я напълни пак.

— Нека се пази да не пролея аз неговата кръв.

— Не прави това; бъди търпелив с него, докато не се убедиш напълно, че е измамник. Не му давай вече пари, но му обещавай щедра награда, ако ти донесе сигурна вест. Ще направиш ли и ти нещо от своя страна?

— Двама мои освободени роби, Нимфидий и Демад, я търсят начело на шестдесет души. На този от робите, който я намери, съм обещал свобода. Освен това изпратил съм хора по всички пътища, които излизат от Рим, да разпитват по странноприемниците за лигиеца с девойката. Сам тичам из града денем и нощем и разчитам на някоя щастлива случайност.

— Каквото научиш, съобщавай ми, защото аз съм длъжен да замина за Анций.

— Добре.

— А ако някоя сутрин се събудиш и си кажеш, че за една девойка не си струва да се измъчваш и да хвърляш толкова сили, ела в Анций. Там няма да ти липсват нито жени, нито развлечения.

Виниций почна да се разхожда с бързи крачки. Петроний го погледа някое време и каза:

— Кажи ми искрено — не като разпален човек, който сам си втълпява нещо и сам се дразни, а като човек разсъдлив, който отговаря на приятеля си: наистина ли все така държиш за тая Лигия?

Виниций се спря за момент и така погледна Петроний, сякаш не беше го виждал никога, след това пак почна да се разхожда. Явно беше, че се сдържа да не избухне. Най-сетне в очите му от чувство за безсилие, от жал, от гняв и от неопределим копнеж се събраха две сълзи, които говореха на Петроний по-ясно от най-красноречивите слова.

Той се замисли за момент и каза:

— Не Атлас крепи света на плещите си, а жената и понякога тя си играе с него като с топка.

— Да! — каза Виниций.

И те взеха да се сбогуват. Но в този момент един роб им съобщи, че Хилон Хилонид чака в преддверието и моли да бъде допуснат пред лицето на господарите.

Виниций заповяда да го пуснат веднага, а Петроний каза:

— Ха! Нали ти казах! Кълна се в Херкулес! Запази само спокойствие; иначе той ще те завладее тебе, а не ти — него.

— Поздрав и чест на благородния трибун и на теб, господарю — каза, влизайки, Хилон. — Нека щастieto ви бъде равно на вашата слава, а славата ви нека лети по целия свят, от стълбовете на Херкулес до границите на Арсацидите.^[11]

— Здравей, законодателю на добродетелта и мъдростта! — отговори Петроний.

Но Виниций го запита с престорено спокойствие:

— Какво носиш?

— Първия път ти донесох, господарю, надежда, сега ти нося сигурност, че девойката ще бъде намерена.

— Тоест искаш да кажеш, че още не си я намерил?

— Да, господарю, но открих какво означава знакът, който ти е начертала; зная кои са хората, които са я похитили, и зная сред последователите на кое божество трябва да я търсим.

Виниций искаше да скочи от креслото, на което седеше, но Петроний сложи ръка върху рамото му и като се обърна към Хилон, каза:

— Говори по-нататък!

— Сигурен ли си, господарю, че девойката ти е начертала риба на пясъка?

— Да! — избухна Виниций.

— Тогава, значи, тя е християнка и е отвлечена от християните.

Настана мълчание.

— Чуй ме, Хилон — каза най-после Петроний. — Моят роднина е определил за търсенето на девойката много пари, но и не по-малко тояги, ако си позволиш да го мамиш. И в първия случай ще си купиш не един, а трима писари; а във втория философията на всичките седем мъдреци заедно с твоята собствена няма да ти стигне за мехлеми.

— Момата е християнка, господарю! — извика Хилон.

— Чакай, Хилон, я помисли! Ти не си глупав човек! Знам, Юлия Силана заедно с Калвия Криспинила са обвинили Помпония Грецина, че е във властта на християнското суеверие, но знам също, че домашният съд я е оправдал. Нима искаш сега да го подновиш? Нима би искал да ни втълпиш, че Помпония, а заедно с нея и Лигия могат да се числят към неприятелите на човешкия род, към тия, които отравят фонтани и кладенци, към почитателите на магарешка глава, към хората, които убиват деца и които се отдават на най-гнусен разврат? Помисли, Хилон, дали тая теза, която проповядваш, няма да падне като антитеза върху твоята гърбина.

Хилон разпери ръце в знак, че това не е негова вина и каза:

— Господарю! Изговори на гръцки следното изречение: Исус Христос, божи син, спасител.^[12]

— Добре. Ето изговарям го!... Какво от това?

— А сега вземи първите букви на всяка от тези думи и ги нареди така, че да образуват една дума.

— Риба! — каза удивен Петроний.

— Ето защо рибата е станала символ на християните — отговори гордо Хилон.

Настана минута мълчание. В заключението на гърка имаше нещо толкова поразително, че двамата приятели останаха изумени.

— Виниций — попита Петроний, — не се ли мамиш? Наистина ли Лигия ти е начертала риба?

— О, кълна се в боговете на подземното царство, човек може да полудее! — кипна момъкът. — Ако беше начертала птица, щях да кажа, че е птица!

— Значи, тя е християнка — повтори Хилон.

— А това значи — каза Петроний, — че Помпония и Лигия отравят кладенци, убиват хванати по улицата деца и се отдават на разврат! Глупости! Ти, Виниций, си бил по-дълго в техния дом, аз бях малко, но познавам достатъчно и Авъл, и Помпония, познавам дори и Лигия, за да мога да повторя: това е клевета и глупост! Ако рибата е емблема на християните, което е трудно да се отрече, и ако те двете са християнки, то кълна се в Прозерпина, навярно християните не са такива, за каквито ги смятат.

— Говориш като Сократ, господарю — отвърна Хилон. — Кой някога е разпитвал християнин? Кой познава тяхното учение? Когато преди три години тръгнах от Неапол за Рим (о, защо не останах там!), към мен се присъедини един човек, лекар, на име Главк, за когото казваха, че бил християнин, а въпреки това аз се убедих, че той беше добър и добродетелен човек.

— Да не би от този добродетелен човек да си научил сега какво означава рибата?

— За жалост не, господарю! По пътя в една странноприемница някой мушна с нож почтения старец, а жена му и детето му бяха откарани от търговци на роби. Аз пък, защитавайки ги, изгубих ето тия два пръста. Но понеже сред християните, както говорят, стават доста чудеса, аз се надявам, че ще ми израснат пак.

— Как? Нима си станал християнин?

— От вчера, господарю, от вчера! Тази риба ме направи такъв. Вижте само каква сила има в нея! И след няколко дена ще бъда най-ревностният от ревностните, за да ме допуснат до всичките си тайни, а когато ме допуснат, ще знам къде се крие момата. Тогава моето християнство може би ще ми плати повече, отколкото моята философия. Дадох обет на Меркурий, че ако ми помогне да намеря

девойката, ще му принесе жертва — две ялови крави на едни и същи години и еднакво големи и ще заповядам да позлатят рогата им.

— Значи, твоето вчерашно християнство и твоята предишна философия ти позволяват да вярваш в Меркурий?

— Винаги вярвам в това, в което ми е нужно да вярвам, и това е моята философия, която сигурно ще се хареса преди всичко на Меркурий. За нещастие, както знаете, достойни господари, той е толкова недоверчив бог. Не вярва на обещанията дори и на безупречните философи и може би би предпочел да получи първо яловиците, а засега това е огромен разход. Не всеки е Сенека и мен това не ми е по силите, но ако благородният Виниций би пожелал за сметка на обещаната сума... нещичко там...

— Нито обол, Хилон — каза Петроний, — нито обол! Щедростта на Виниций ще надмине твоите надежди, но то ще бъде чак тогава, когато Лигия бъде намерена, тоест, когато ни покажеш нейното скривалище. Меркурий ще трябва да ти даде взаим две яловици, но не му се чудя, че няма желание да го стори, и тук виждам неговия разум.

— Чуйте ме, достойни господари. Откритието, което направих, е голямо, защото, при все че не съм намерил досега момата, намерих пътя, по който трябва да се търси. Ето на, вие сте разпратили освободени роби по целия град и провинцията, а донесъл ли ви е някой от тях някаква вест? Не! Единствен аз ви донесох! И ще ви кажа нещо повече. Сред вашите роби може би, без вие да знаете, има християни, тъй като това суеверие се е разпространило вече навсякъде, и те вместо да помагат, ще ви издадат. Лошо е дори, че ме виждат тук и затова ти, благородни Петроний, заповядай на Евника да мълчи, а ти, благородни Виниций, кажи, че ти продавам мас, с която, като се намажат конете, се осигурява победа в цирка... Аз единствен ще я търся и аз единствен ще намеря бегълците, а вие имайте вяра в мен и знайте, че колкото и да получа предварително, това ще бъде за мен само поощрение, защото винаги ще се надявам за повече и ще бъда много по-сигурен, че обещаната награда няма да ме отmine. Ах, да! Като философ презирам парите, макар че тях не ги презира нито Сенека, нито даже Музоний или Корнут, които обаче не са загубили пръсти, защитавайки някого, и които могат сами да пишат и да предадат своите имена на потомството. Но освен роба, когото възнамерявам да купя, и освен Меркурий, на когото съм обещал яловици (а знаете колко е поскъпнал добитъкът),

самото търсене поглъща много средства. Изслушайте ме търпеливо. Ето, през последните няколко дена нозете ми се израниха от постоянно ходене. Ходех по кръчмите, за да разговарям с хората, по касапниците, при продавачите на зехтин и при рибарите. Обходих всички улици и улички, отидох в скривалищата на избягали роби, проиграх близо сто аса в игра на мора; бях в перални, сушилни и готварници, срещях се с мулетари и ваятели, срещях се с хора, които лекуват мехур и вадят зъби, бъбрех с продавачите на сушени смокини, ходех на гробищата и знаете ли защо? За да чертая навсякъде риба, да гледам хората в очите и да слушам какво ще кажат, като видят тоя знак. Дълго не можах да се добера до нищо, докато най-сетне видях веднъж до един фонтан старец-роб как черпеше вода с ведрото и плачеше. Приближих се до него и попитах защо плаче. И той, като седнахме на стъпалата на фонтана, ми отговори, че цял живот събирал сестерции, за да откупи любимия си син, но неговият господар, някой си Панса, като видял парите, взел му ги, а сина задържал в робство. „И така, аз плача — казваше старецът. — Повтарям си: да бъде волята божия, но не мога, аз, клетият грешник, да удържа сълзите си.“ Тогава, като че ли подтикнат от предчувствие, аз топнах пръста си във ведрото и му начертах риба. А той ми отговори: „И моята надежда е в Христа.“ А аз запитах: „Позна ли ме по знака?“ Той рече: „Да, и мир на тебе.“ Тогава почнах малко по малко да го разпитвам и добрият човечец изказа всичко. Неговият господар, онзи Панса, сам е освободен роб на великия Панса и по Тибър доставя камъни за Рим. Неговите роби и наемници разтоварват саловете и носят камъните до строящите се домове нощем, за да не пречат през деня на движението по улиците. Сред тях работят много християни и неговият син, но понеже това е непосилна работа, искал да откупи сина си. Но Панса предпочел да задържи и парите, и роба. И като ми разправяше това, отново заплака, а аз смесих неговите сълзи с моите, което ми беше лесно поради добрината на сърцето ми и поради бодешите в краката от многото ходене. Почнах после да се оплаквам, че съм пристигнал преди няколко дена от Неапол, че не познавам никого от братята, не зная къде се събират да се молят заедно. Той се учуди, че християните от Неапол не са ми дали писма до римските братя, но аз му казах, че ми са откраднати по пътя. Тогава той ми каза да отида през нощта край реката и той ще ме запознае с братята, а те пък ще ме заведат в

домовете за молитва и при старейшините, които ръководят християнската община. Като чух това, толкова се зарадвах, че му дадох сумата, нужна за откупване на сина му, с надежда, че великодушният Виниций ще ми я върне двойно...

— Хилон — прекъсна го Петроний, — в твоя разказ лъжата плува на повърхността на истината като масло над водата. Донесе важни известия, не отричам. Казвам дори, че по пътя на търсенето е направена голяма крачка вече, но не подправяй с лъжа своите новини. Как се нарича този старец, от когото си узнал, че християните се познават с помощта на знака риба?

— Евриций, господарю. Бедният нещастен старец! Той ми напомни Главк, лекаря, когото защитавах от разбойниците, и с това главно ме трогна.

— Вярвам, че си се запознал с него и че ще успееш да използваш това познанство, но пари не си му давал. Не си му дал нито ас, разбираш ли ме? Не си дал нищо!

— Но му помогнах да вдигне ведрото и говорех за сина му с най-голямо съчувствие. Да, господарю! Нима може да се укрие нещо от проникателността на Петроний! Така е, не му дадох пари или по-право дадох му, но само в душата си, в мислите си, което, ако той беше истински философ, щеше да му бъде достатъчно... А дадох му ги затова, защото сметнах такава постъпка за необходима и полезна, понеже помисли си, господарю, как той веднага би спечелил на моя страна всички християни, какъв достъп до тях би ми отворил и какво доверие бих им внушил.

— Вярно е — каза Петроний — и би трябвало да сториш това.

— Тъкмо затова съм дошъл тук, за да мога да сторя това.

Петроний се обърна към Виниций:

— Заповядай да му броят пет хиляди сестерции, но в душата си, в мислите си...

Но Виниций каза:

— Ще ти дам едно от моите момчета, което ще носи сумата. А ти ще кажеш на Евриций, че момчето е твой роб и ще изброиш пред него парите на стареца. Но понеже донесе важно съобщение, ще получиш още толкова и за себе си. Ела довечера за момчето и парите.

— Ти си истински цезар! — каза Хилон. — Ще ми позволиш, господарю, да ти посветя моето съчинение, но ще ми позволиш също

довечера да дойда само за парите, защото Евриций ми каза, че всички салове вече са разтоварени, а нови ще пристигнат от Остия чак след няколко дена. Мир вам! Така се сбогуват християните... Ще си купя робиня, тоест исках да кажа роб. Рибите се ловят с въдица, а християните с риба. Pax vobiscum! Pax!... Pax!... Pax!...

---

[11] Тоест от Гибралтар до Партското царство — цялата Римска империя. ↑

[12] Рибата е християнски символ поради магическото име, което се получава от първите букви на израза „Исус Христос, божи син, спасител“ на гръцки език: Iesus Christos theu hujos soter, тоест ichthjus — риба. ↑

XV

Петроний до Виниций:

„По доверен роб ти изпращам от Анций това писмо и при все че ръката ти е свикнала повече с меча и копието, отколкото с перото, смятам, че ще ми отговориш по същия пратеник и без излишно бавене. Оставих те на добра следа и изпълнен с надежда, вярвам, че или вече си утолил сладката жажда в обятията на Лигия, или пък ще я утолиш, преди истинският зимен вятър да е появил от върховете на Соракте над Кампания. О, мой Виниций! Нека твоя учителка бъде златокосата богиня на Кипър, а ти пък бъди учител на тази лигийска зора, която бяга от слънцето на любовта. И помни винаги, че мраморът, и най-скъпият дори, е нищо и че той получава истинска стойност едва тогава, когато ръката на ваятеля го превърне в художествено творение. Бъди такъв ваятел и ти, *carissime*! Да любиш само, не е достатъчно, трябва да умееш да любиш и трябва да умееш да учиш да те любят. Наслада изпитва и плебеят, и животните дори, но истинският човек по това се отличава от тях, че я превръща в едно благородно изкуство и когато я изпитва, съзнава това, съзнава каква божествена стойност има тя и така насища не само тялото, но и душата си. Често, когато си помисля колко пуст, несигурен и досаден е нашият живот, идва ми на ум, че ти може би си избрал най-добре и че не дворът на цезаря, а войната и любовта са двете единствени неща, за които си струва да се роди и да живее човек.

Във войната ти беше щастлив, бъди такъв и в любовта. А ако те интересува какво става при двора на цезаря, то аз от време на време ще ти съобщавам. И така, ние седим тук в Анций и се грижим за нашия неземеен глас, но винаги чувстваме ненавист към Рим и през зимата

възнамеряваме да отидем в Байе, за да излезем пред публиката в Неапол, жителите на който, като гърци, ще ни оценят по-добре от вълчето племе край бреговете на Тибър. Ще се стекат хора от Байе, от Помпей, от Путеола, от Куме, от Стабий, ръкопляскания и венци не ще ни липсват и това ще ни насърчи за пътуването до Ахея, за което се готвим отдавна. А паметта на малката Августа? Да! Още я оплакваме. Пеем химни, съчинени от нас, и ги пеем така, че сирените от завист са се скрили в най-дълбоките пещери на Амфитрита. Биха ни слушали обаче делфините, ако не им пречеше шумът на морето. Нашата болка още не се е уталожила, затова я показваме във всевъзможни пози, на които ни е научила скулптурата, като при това зорко следим дали тя ни отива и дали хората могат да доловят нейната красота. Ах, мой скъпи! Ще си умрем като шутове и комедианти.

Тук са всички августиани и августианки, без да смятаме петстотинте ослици, в млякото на които се къпе Попея, и десетте хиляди слуги. Понякога е и весело. Калвия Криспинила застарява; казват, че е измолила Попея да ѝ позволи да се къпе веднага след нея. На Нагидия Лукан удари плесница, подозирайки я във връзка с един гладиатор. Спор проигра жена си на кости в полза на Сенецион. Торкват Силан ми предложи за Евника четири кестеняви коня, които сигурно ще спечелят надбягването тази година. Не се съгласих, а благодаря и на теб, че не я прие. Колкото за Торкват Силан, той, клетникът, не се и досеща, че вече е по-скоро сянка, отколкото човек. Неговата смърт е решена. А знаеш ли каква е неговата вина? Това, че е правнук на божествения Август. Няма спасение за него. Такъв е нашият свят.

Надявахме се, както ти е известно, Тиридат да дойде тук, а пък Вологез написа оскърбително писмо. Понеже покорил Армения, моли да му я оставят за Тиридат, ако ли не, пак няма да я даде. Чиста подигравка! Решихме — война. Корбулон ще получи такава власт, каквато имаше великият Помпей през време на войната с морските

разбойници. Нерон се колебаеше: той, изглежда, се бои от славата, която Корбулон би спечелил, ако победи. По едно време мислеха да поверят върховното командване на нашия Авъл. Противопостави се Попея — добродетелта на Помпония за нея, изглежда, е трън в очите.

Ватиний ни обеща някакви си необикновени гладиаторски борби, които щял да устрои в Беневент. Гледай докъде могат да стигнат в наше време шивачите. Въпреки поговорката: *ne sutor supra crepidam*, Вителий е потомък на шивач, а Ватиний — роден син. Може и сам да е опъвал конеца. Истрион Алитур вчера представи великолепно Едип. Питам го да ми каже, като евреин, дали християни и евреи не е едно и също? Отговори ми, че евреите имат своя религия от древността, а християните са нова секта, която възникнала неотдавна в Юдея. По времето на Тиберий там разпнали на кръст един човек, чиито последователи се множат от ден на ден и го смятат за бог. Мисля, че те не признавали никакви други богове, а особено нашите. Не разбирам какво им пречи.

Тигелин вече явно ми показва своята неприязън. Досега все още не се е справил с мен; но той все пак има голямо преимущество. Животът му е по-мил и е по-голям негодник от мен, а това го сближава с Ахенобарба. Те двамата рано или късно ще се разберат, а тогава ще дойде и моят ред. Кога ще стане това, не зная, но понеже и без това ще стане, срокът не е важен. А дотогава трябва да се забавляваме. Животът сам по себе си не би бил лош, ако не беше Меднобрадия. Заради него човек понякога е принуден да се отвращава от себе си. Суета е да се смята борбата за неговото благоволение като някакво цирково надпреварване, като някаква игра, като някаква борба, в които победата, ласкае самолюбието на човека. Наистина често си обяснявам всичко това така и все пак понякога ми се струва, че и аз съм като Хилон и с нищо не съм по-добър от него. Когато той няма вече да ти е необходим, изпрати ми го. Поздрави от мен твоята божествена християнка и най-важното — помоли я от мое име в отношението си към

тебе да не бъде риба. Пиши ми как си със здравето, разкажи ми за твоята любов, умей да любиш, учи да любят и прощавай!“

Виниций до Петроний:

„Лигия все още я няма! Ако не беше надеждата, че скоро ще я намеря, ти не би получил отговор, защото, когато животът омръзне на някого, на него не му е до писма. Искях да проверя дали Хилон не ме мами и тази нощ, когато дойде за парите на Евриций, загърнах се във войнишки плащ и тръгнах незабелязан след него и момчето, което му бях дал. Когато стигнаха до мястото, следях ги отдалеч, прикрит зад един пристанищен стълб, и се убедих, че Евриций не е измислена фигура. Долу до реката няколко десетки хора разтоварваха на светлината на факли камъни от един голям сал и ги слагаха на брега. Видях как Хилон се доближи до тях и почна да говори с някакъв старец, който след малко падна в нозете му. Другите го заобиколиха, надавайки викове на удивление. Пред очите ми момчето подаде кесията на Евриций, който, след като я взе, почна да се моли с вдигнати ръце, а до него коленичи и друг, сигурно неговият син. Хилон говори още нещо, което не можах да дочуя, и благослови както двамата коленичили, така и другите, като правеше във въздуха кръстен знак, който те вероятно почитат, защото всички коленичиха. Идваше ми да сляза при тях и да обещаю три такива кесии на този, който би издал Лигия, но се боях да не попреча на Хилон и след като размислих, отидох си. Това стана около дванадесет дена след заминаването ти. Оттогава Хилон идва при мен няколко пъти. Разправяше ми, че сред християните го уважават. Каза, че ако не е намерил досега Лигия, то е, защото те, християните, в самия Рим вече били неизброимо множество, така че не всички се познават и не знаят всичко, което става между тях. Освен това били предпазливи и говорели малко; той

обещава, че щом се добере до старейшините, които те наричали презвитери, щял да изтръгне от тях всички тайни. С неколцина вече се запознал и се опитвал да ги разпита, но предпазливо, да не би от привързаност да събуди подозрение и да затрудни работата. И макар че ми е тежко и вече нямам търпение, чувствам, че той има право и чакам.

Той се научил още, че те имат общи места за молитва, които често се намират извън градските порти в изоставени къщи, а дори и в аренарии. Там те отдават почит на Христа, пеят и се угощават. Такива места имало много. Хилон предполага, че Лигия нарочно не ходи там, където отива Помпония, за да може в случай на съд и разпит Помпония смело да се закълне, че не знае къде се е укрила Лигия. Може би презвитерите са я посъветвали да бъде предпазлива. Когато Хилон сам огледа тия места, ще ходя с него и аз и ако боговете ми позволят да съзря Лигия, кълна ти се в Юпитер, че този път не ще ми се изплъзне от ръцете.

Мисля постоянно за местата, където се молят. Хилон не иска да ходя с него. Страхува се, но аз не мога да седя у дома. Ще я позная веднага, дори ако е преоблечена или забулена. Те се събирали да се молят нощем. Познал бих навсякъде гласа ѝ, всяко нейно движение. И аз самият ще отида преоблечен и ще оглеждам всекиго, който влиза или излиза. Постоянно мисля за нея и затова ще я позная. Хилон трябва да дойде утре и ще отидем. Ще вземем със себе си оръжие. Няколко мои роби, които бяха разпратени из провинцията, се върнаха с празни ръце. Но сега съм сигурен, че тя е тук, в града, може дори да не е далеч. Аз и сам посетих вече много къщи под предлог, че търся да наема някоя. При мене ще ѝ бъде сто пъти по-добре, защото там живее цял мравуняк беднотия. Нищо няма да пожалея за нея. Пишеш, че добре съм избрал; да, избрал съм си грижа и терзание. Първо ще отидем в тези домове, които са в града, после извън градските стени. Надеждата очаква нещо от всяко утро, иначе не би могло да се живее. Ти

казваш, че човек трябва да знае да люби и аз умеех да говоря с Лигия за любовта. Но сега само копнея, само очаквам Хилон и в къщи е непоносимо. Прощавай.“

XVI

Хилон обаче не се обади много дълго, така че Виниций накрая не знаеше какво да мисли. Напразно си повтаряше, че за да донесе търсенето добър и сигурен резултат, трябва да не се бърза. И кръвта му, и поривистата му натура се бунтуваха против гласа на разсъдък. Да не прави нищо, да чака, да седи със скръстени ръце, това беше нещо толкова противно на неговия нрав, че по никой начин не можеше да се примири с него. Скитането из затъntenите улички на града в тъмен робски плащ му се струваше едно самозалъгване и не можеше да го задоволи, защото беше напразно. Неговите освободени роби, на които бе наредил да търсят отделно, бяха хора хитри и опитни, но Хилон се оказа сто пъти по-ловък от тях. Заедно с това освен любовта към Лигия в него се зараждаше и упорството на играч, който иска да спечели играта. Виниций винаги беше такъв. От най-ранна възраст още той бе прокарвал това, което искаше, с буйността на човек, който не разбира, че не всичко може да се постигне и че понякога трябва да се откаже от него. Наистина дисциплината във войската временно беше обуздавала неговото своеволие, но същевременно бе му внушила, че всяка заповед, която дава на подчинените си, трябва да бъде изпълнена... А и продължителният му живот на Изток, сред огъващи се низкопоклонници, свикнали на робско послушание, още повече затвърди в него убеждението, че за неговото „искам“ няма граници. Затова сега силно страдаше и неговото самолюбие. А в тези несполуки, в тази съпротива и в самото бягство на Лигия имаше и нещо неразбираемо, някаква загадка, която той отчаяно се мъчеше да разреши. Чувстваше, че Актея бе казала истината и че той не е бил безразличен на Лигия. Но ако е така, защо тя е предпочела скитничеството и бедността пред неговата любов, пред неговите ласки и пред живота в разкошния му дом? Той не можеше да намери отговор на този въпрос, но стигаше до неразбираемия за него извод, че между него и Лигия, между техните схващания, както и между неговия и на Петроний свят, от една страна, и света на Лигия и Помпония Грецина, от друга, съществува някаква разлика и някакво недоразумение,

дълбоко като пропаст, която нищо не може да запълни и изравни. Тогава му се струваше, че трябва да изгуби Лигия и при тази мисъл губеше и остатъка равновесие, който Петроний искаше да запази у него. Имаше моменти, когато сам не знаеше дали обича Лигия, или я мрази; разбираше само, че трябва да я намери и че би предпочел да го погълне земята, отколкото да не я види и да не я притежава. Въображението му беше толкова силно, че той я виждаше понякога много ясно, сякаш стоеше пред него; припомняше си всяка дума, която ѝ беше казал и която бе чул от нея. Чувстваше я близо до себе си; чувстваше я на гърдите си, в обятията си и тогава желанието го обзимаше като пламък. Любеше я и я зовеше. А като си помислеше, че е бил обичан от нея и че тя би могла доброволно да изпълни всичко, което той искаше от нея, обхващаше го огромна, бездънна жалост и някаква голяма нежност заливаше сърцето му като огромна вълна. Но имаше и моменти, когато бледнееше от ярост и се любуваше в мислите си на унижението и мъките, на които щеше да подложи Лигия, когато я намери. Искеше не само да я има, но да я има като стъпкана робиня, а същевременно чувстваше, че ако трябва да избира: дали да бъде неин роб, или да не я види вече никога, той би предпочел да бъде неин роб. Имаше дни, в които той мислеше за белезите, които бичът би оставил върху розовото ѝ тяло, а същевременно би искал да целува тези следи. Минаваше му през ум и че би бил щастлив, ако можеше да я убие.

В това вътрешно раздвоение, в мъките, неизвестността и терзанието той загуби здравето си, хубостта си дори. Стана безмилостен и жесток господар. Робите му и освободените дори се приближаваха до него с трепет, а когато наказанията без причина се сипеха върху тях колкото безмилостно, толкова и несправедливо, почнаха тайно да го ненавиждат. А той разбираше това и чувствайки своето усамотение, още повече си отмъщаваше на тях. Сега беше съдържан единствено с Хилон, боейки се да не би да се откаже от търсенето, а Хилон пък, като разбра това, започна да го завладява и да става все по-взискателен. Докато в началото винаги, когато идваше, уверяваше Виниций, че работата ще тръгне лесно и бързо, сега започна сам да намира трудности, наистина той не преставаше да го уверява в успешния край на търсенето, но не скриваше, че то ще трае дълго.

Най-после, след дълги дни на очакване, той дойде, но с толкова мрачно лице, че младият момък пребледня като го видя, спусна се към

него и едва има сила да го запита:

— Няма ли я сред християните?

— Как не, господарю — отговори Хилон. — Но между тях намерих и Главк, лекаря.

— За кого говориш, какъв е пък този?

— Ти си забравил, значи, господарю, за стареца, с когото пътувах от Неапол за Рим и заради когото изгубих тези два пръста и сега не мога да държа перото в ръка. Разбойниците, които отвякоха неговата жена и деца, го мушнаха с нож. Аз го оставих умиращ в странноприемницата при Минтурне и дълго го оплаквах. Уви! Убедих се, че той е жив и до днес и че е в християнската община в Рим.

Виниций, който не можеше да разбере за какво става дума, разбра само, че този Главк е някаква пречка за намирането на Лигия и затова сподави гнева, който кипна в него, и каза:

— Ако си го защищавал, той трябва да ти е признателен и да ти помогне.

— Ах, достойни трибуне! Дори боговете не винаги са признателни, а какво остава за хората. Да! Би трябвало да ми е признателен. За нещастие обаче той е старец със слаб разум, объркан от възрастта и огорченията, и затова не само не ми е признателен, но току-що научих от неговите едновеци, че ме обвинявал в заговор с разбойниците и че из съм бил причина за неговите нещастия. Ето ми наградата за двата пръста!

— Аз съм сигурен, негоднико, че е било така, както той казва — каза Виниций.

— Тогава ти знаеш повече от него, господарю! — отговори с достойнство Хилон, — защото той само предполага, че е било така, но това не би му попретило да свика християните и да си отмъсти жестоко. И той би го направил непременно, а и другите непременно биха му помогнали. За щастие не знае името ми, а в дома, където се срещнахме, той не ме забеляза. Аз обаче го познах веднага и в първия момент исках да се хвърля на шията му. Задържаха ме само благоразумието и навикът да се замислям над всяка постъпка, която възнамерявам да извърша. Така че, след като излязох от молитвения дом, разпитах за него и тия, които го познават, ми казаха, че той бил предаден от своя спътник на идване от Неапол. Иначе аз не бих знаел, че им е разправял.

— Това не ме интересува! Казвай какво си видял в дома за молитви!

— Тебе не те интересува, господарю, но мене ме интересува толкова, колкото собствената ми кожа. А понеже искам моето учение да ме надживее, предпочитам да се откажа от наградата, която си ми обещал, отколкото да излагам живота си зарад суетно богатство, без което аз, като истински философ, мога да живея и да търся божествената правда.

Но Виниций се доближи до него със зловещо лице и започна да говори със сподавен глас:

— А кой ти е казал, че от ръката на Главк смъртта ще те срещне по-скоро, отколкото от моята? Откъде знаеш ти, куче, дали няма още сега да те закопаят в моята градина?

Хилон, който беше страхливец, погледна Виниций и в миг разбра, че една непредпазлива дума само, и ще загине.

— Ще я търся, господарю, и ще я намеря! — завика той бързо-бързо.

Настъпи мълчание, чуваше се само ускореното дишане на Виниций и далечната песен на робите, които работеха в градината.

Чак след малко гъркът, като забеляза, че младият патриций се е поуспокоил, заговори:

— Смъртта мина край мене, а аз я гледах толкова спокойно... като Сократ. Не, господарю! Не съм казал, че се отказвам да търся момичето, а исках само да ти кажа, че търсенето сега е свързано с голяма опасност за мене. Преди ти се съмняваше дали има на света някакъв Евриций и макар със собствените си очи да се увери, че синът на баща ми ти говореше истината, сега подозираш за Главк. Уви! Ако той беше само измислица и можех свободно, без опасност да се движа между християните, така както преди, бих отстъпил за това клетата стара робиня, която купих преди три дни, да се грижи за мен стария и недъгавия. Но Главк съществува, господарю, достатъчно е само да ме зърне, и ти не ще ме видиш вече, а в такъв случай кой би ти намерил девойката?

Тук той отново млъкна, изтри сълзите си и продължи:

— Но докато Главк е жив, как да я търся, когато всеки миг мога да се натъкна на него, а натъкна ли се, ще загина и заедно с мене ще пропадне и моето търсене.

— Накъде биеш ти, какъв е изходът и какво искаш да се направи? — запита Виниций.

— Аристотел ни учи, господарю, че по-малките неща трябва да се жертват за по-големите, а цар Приам е казвал често, че старостта е тежко бреме. Ето това бреме на старостта и нещастията отдавна потиска Главк, и то така, че смъртта за него би била благодееие. А какво е, според Сенека, смъртта, ако не освобождение?

— Прави се на шут пред Петроний, не пред мен и казвай какво искаш!

— Ако да си добродетелен, значи да си шут, нека боговете ми позволят да остана шут завинаги. Искам, господарю, да отстраня Главк, защото, докато той е жив, и животът ми, и моето търсене са в постоянна опасност.

— Тогава намери хора, които ще го пребият с тояги, аз ще платя за тях.

— Ще те одерат, господарю, и после ще използват тайната да те изнудват. Разбойници в Рим — много, колкото песъчинки на арената, но не ще повярваш колко скъпо искат, когато порядъчният човек има нужда да ги наеме. Не, достойни трибуне! Ами ако при убийството стражите хванат убийците? Те сигурно ще признаят кой ги е наел и ще имаш неприятности. А мене няма да издадат, защото аз няма да им кажа името си. Лошо правиш, че не ми вярваш, защото — да оставим настрана моята честност, не забравяй, не тук става въпрос и за две други работи: за моята собствена кожа и за наградата, която си ми обещал.

— Колко са ти нужни?

— Нужни ми са хиляда сестерции; имай пред вид, господарю, че аз трябва да намеря честни разбойници, такива, които, като вземат пари предварително, да изчезнат безследно. За добра работа, добра награда! Пък да остане нещо и за мене, да ми изтриеш сълзите, които ще пролея от жал за Главк. Боговете са ми свидетели колко го обичах. Ако днес получа хиляда сестерции, за два дни душата му ще бъде в Хадес и чак там, ако душите запазват паметта и способността да мислят, той ще разбере колко съм го обичал. Хора ще намеря още днес и ще им кажа, че от утре вечер за всеки ден от живота на Главк ще им спадам по сто сестерции. Хрумна ми още нещо, което, струва ми се, не може да не сполучи.

Виниций още веднъж му обеща исканата сума, но му забрани да говори повече за Главк, а го запита какви други новини е донесъл, къде е бил напоследък, какво е видял и открил. Но Хилон не можеше да му каже много нови неща. Бил още в два молитвени дома и внимателно следял всички, особено жените, но не забелязал никоя, която да прилича на Лигия. Християните го смятат за свой, а откакто дал откупа за сина на Евриций, го почитали като човек, който върви по стъпките на Христос. Научил също, че един голям наставник, някой си Павел от Тарс, се намира в Рим, затворен поради оплакване на евреите, и решил да се запознае с него. Но най-много го зарадвало друго известие — върховният жрец на цялата секта, който бил ученик на Христос и комуто Христос поверил да води и напътства християните от целия свят, всеки момент щял да пристигне в Рим. Всички християни, разбира се, ще искат да го видят и да чуят неговите поучения. Щели да се събират, много християни там и той, Хилон, щял да присъства; нещо повече, понеже в тълпата е лесно човек да се укрие, щял да заведе и Виниций. Тогава вече сигурно ще намерят Лигия. А отстранят ли веднъж Главк, няма да се изложат на голяма опасност. За отмъщение, биха си отмъстили, разбира се, и християните, но, общо взето, те са хора мирни.

Тук Хилон започна да разправя с известно учудване, че никога не е забелязал да се отдават на разврат, да отравят кладенци и фонтани, да са врагове на човешкия род, да се кланят на осел или да се хранят с месо от деца. Не! Не! Такова нещо не е видял. Вероятно между тях ще намери и такива, които за пари ще очистят Главк, но тяхното учение, доколкото му е известно, не подстрекава към никакви престъпления, напротив, повелява да се прощават обидите.

А Виниций си спомни какво му бе казала у Актея Помпония Грецина и слушаше думите на гърка с радост. И макар че чувството му към Лигия понякога привидно приличаше на омраза, той изпитваше облекчение, като чуваше, че учението, което тя и Помпония изповядват, не беше нито престъпно, нито гнусно. Заедно с това у него се пораждаше някакво неясно съзнание, че тази именно неизвестна нему тайнствена почит към Христа е създала разликата между него и Лигия и затова той почна да се бои от това учение и да го ненавижда.

XVII

Хилон наистина искаше да премахне Главк, който, макар и в напреднала възраст, съвсем не беше недъгав старец. В това, което гъркът разказа на Виниций, имаше много истина. Хилон бе познавал някога Главк, беше му изменил, продал го бе на разбойници, лишил го бе от семейство, от имот и го бе предал на убийци. Споменът за това не го плашеше, защото бе оставил Главк умиращ, и то не в странноприемницата, а в полето при Минтурне, и не бе предвидил само едно: че Главк ще се излекува от раните и ще дойде в Рим. И затова, когато го съгледа в дома за молитва, се уплаши и в първия момент искаше да се откаже от търсенето на Лигия. От друга страна, Виниций го уплаши още повече. Разбра, че трябва да избере между страха от Главк и преследването, отмъщението на могъщия патриций, комуто непременно щеше да помогне и другият, още по-голям, Петроний. И Хилон престана да се колебае между тези две възможности. Той си помисли, че по-добре е човек да има незначителни неприятели, отколкото могъщи, и при все че страхливата му натура потръпваше и се отвращаваше от проливането на кръв, той прие като необходимост убиването на Главк с помощта на чужди ръце.

Сега го занимаваше само едно, да избере хората. И за тях се отнасяше планът, за който бе споменал на Виниций. Нощувайки най-често в кръчмите сред хора без покрив, хора от кол и въже, той лесно би могъл да намери мъже, готови на всичко, но още по-лесно би намерил такива, които, като надушат, че носи пари, биха започнали работата от самия него или пък, след като вземат предплата, го изнудят за цялата сума със заплашвания, че ще го предадат в ръцете на вигилите. От известно време Хилон изпитваше отвращение към дрипльовците, към гнусните и същевременно страшни фигури, които се гнездяха в подозрителните домове на Субура или отвъд Тибър. Като мереше всичко със своята мярка и без да е вникнал достатъчно в християнското учение и в характера на християните, той си мислеше, че и между тях ще намери послушни оръдия. Виждаха му се подобросъвестни от другите и затова реши да се обърне към тях и да им

представи работата така, че да се наемат с нея не само зарад парите, но и от усърдие.

С тази цел той отиде вечерта при Евриций, за когото знаеше, че му е предан с цялата си душа и че ще направи всичко, за да му помогне. Но предпазлив по природа, той съвсем не мислеше да му открива истинските си намерения, които впрочем биха били в пълно противоречие с вярата на стареца в Хилоновата добродетел и богобоязливост. Искаше да има хора, готови на всичко, и чак тогава да се уговори с тях така, че да запазят всичко във вечна тайна заради себе си.

Старецът Евриций, след като бе откупил сина си, бе наел една от малките бараки, с каквито беше пълно около Циркус Максимус, за да продава в нея маслини, боб, безквасно тесто и подсладена с мед вода на зрителите, които идваха на състезанията. Хилон го завари да подрежда малката лавка и след като го поздрави в името на Христа, почна да говори за работата, която го бе довела при него. Като им е направил услуга, смятал, че ще му се отплатят с признателност. Трябват му двама-трима силни и смели хора, за да отстрани една опасност, която заплашва не само него, но и всичките християни. Беден е наистина, понеже почти всичко, каквото имал, дал на Евриций, обаче би заплатил услугата им при условие, че му вярват и изпълняват добросъвестно това, което им нареди.

Евриций и синът му, Кварт, го слушаха като свой благодетел почти на колене. И двамата му казаха, че и сами са готови да изпълнят всичко, каквото поиска от тях, и вярват, че един толкова свят човек не може да поиска дела, които не са в съгласие с Христовото учение.

Хилон ги увери, че е така и вдигна очи към небето, сякаш се молеше; всъщност той си мислеше дали не е по-добре да приеме тяхното предложение, което би могло да му спести хиляда сестерции. Но след като размисли, отхвърли го. Евриций беше старец, който беше може би не толкова смазан от годините, колкото съсипан от грижи и болест, Кварт пък беше само на шестнадесет години. А на Хилон му трябваха хора сръчни и преди всичко силни. Колкото за хилядата сестерции, той се надяваше, че благодарение на своя план ще успее да спести голяма част от тях.

Бащата и синът настояваха, но когато Хилон решително им отказа, отстъпиха.

Тогава Кварт каза:

— Познавам хлебаря Демад, господарю, у когото на воденичните камъни работят роби и наемници. Един от тези наемници е толкова силен, че би стигнал не за двама, а за четирима. Сам видях как вдигаше камъни, които четирима души не можеха да преместят.

— Ако той е човек богобоязлив и готов да се жертва заради братята, запознай ме с него — каза Хилон.

— Християнин е, господарю — отговори Кварт, — защото у Демад работят повече християни. Там има дневни и нощни работници и този е от нощните. Ако отидем сега, ще ги заварим да вечерят и ти би могъл свободно да разговаряш с него. Демад живее около Емпориума.

Хилон веднага се съгласи. Емпориумът се намиреше в подножието на Авентинския хълм и не бе далеч от Големия цирк. Можеше да се отиде, без да се заобикаля хълмът покрай реката, през Портикус Емилия, това много съкращаваше пътя.

— Стар съм — каза Хилон, когато влязоха под колонадата — и понякога паметта ми изменя. Да! Нашият Христос бе предаден от един от своите ученици! Но в момента не мога да си спомня името на предателя.

— Юда, господарю, който после се обеси — отговори Кварт, като се учуди как беше възможно човек да не помни това име.

— О, да! Благодаря ти — каза Хилон.

Те вървяха мълчаливо. Като стигнаха до вече затворения Емпориум, отминаха го, завиха край хамбарите, от които даваха жито на населението, към същите по виа Остиензис, до хълма Тестаций и Форум Писториум. Там се спряха пред една дървена постройка, от вътрешността на която се чуваше грохот на воденични камъни. Кварт влезе в мелницата, а Хилон, който не обичаше да се показва пред повече хора и който беше в постоянен страх да не би случаят да го сблъска с лекаря Главк, остана навън.

„Интересно ми е да видя тоя Херкулес, който служи в мелницата — казваше си той, като поглеждаше ярко светещия месец. — Ако той е разбойник и умен човек, ще ми струва малко пари, ако ли пък е добродетелен християнин и глупак, ще направи даром всичко, което ще поискам от него.“

Неговите по-нататъшни размишления бяха прекъснати от Кварт, който излезе от мелницата заедно с друг човек, облечен само в туника,

наричана ексомис, скроена така, че дясното рамо и дясната гръд оставаха голи. Такова облекло носеха главно работниците, защото то не им пречеше да работят свободно. Хилон, като погледна новодошлия, си отдъхна доволно. В живота си не бе виждал такива ръце и такава гръд.

— Ето, господарю — каза Кварт, — брата, когото искаше да видиш.

— Мир, мир Христов на тебе — обади се Хилон, — а ти, Кварт, кажи на този брат заслужавам ли вяра и доверие, а после си отивай, сбогом, не трябва да оставяш сам стария си баща.

— Той е свят човек — каза Кварт, — който даде целия си имот, за да ме откупи от робство, мене, непознатия нему. Да му отреди нашият господ Спасителя небесна награда за това.

Великанът-работник, като чу това, наведе се и целуна ръка на Хилон.

— Как ти е името, брате? — запита гъркът.

— При светото кръщение ми е дадено, отче, името Урбан.

— Урбан, брате мой, имаш ли време да поговориш с мене свободно?

— Нашата работа започва в полунощ, а сега едва готвят вечерята.

— Значи, има доста време — да отидем край реката и там да чуеш думите ми.

Те отидоха и седнаха на ниската каменна ограда край реката в тишината, прекъсвана само от далечния грохот на воденичните камъни, бълбукането на водата, която течеше долу. Там Хилон се вгледа в лицето на работника, което, въпреки малко страшния и тъжен израз, какъвто имаха обикновено лицата на варварите, живеещи в Рим, му се видя добродушно и искрено.

„Да! Да! — каза си той. — Това е човек добър и глупав, който ще убие Главк даром.“

След това попита:

— Урбан, обичаш ли Христа?

— Обичам го... от сърце и душа — отговори работникът.

— А своите братя, а сестрите си, а тия, които са се поучили в правдата Христова и вярата в Христа?

— Обичам и тях, отче.

— Тогава мир на тебе.

— И на тебе, отче.

Отново настана мълчание — само отдалеч се чуваше грохотът на воденичните камъни, а долу ромолеше реката.

Хилон се вгледа в ясната лунна светлина и с бавен, приглушен глас заговори за смъртта на Христа. Говореше сякаш не на Урбан, а на себе си, спомняше си и размишляваше за тази смърт, като че ли поверяваше тайната ѝ на този заспал град. Имаше нещо и трогателно, и тържествено в това. Работникът заплака, а когато Хилон почна да стене и да жали, че когато е умрял Спасителя, не е имало кой да го защити, ако не от разпятие, поне от гаврите на войниците и евреите, огромните пестници на варварина се свиха от жал и сдържана ярост. Смъртта само го трогваше, но при мисълта за оная сган, която се е гаврила с прикования на кръста Агнец, душата му се възмущаваше и го обхващаше дива жажда за отмъщение.

А Хилон запита внезапно:

— Урбан, знаеш ли кой е бил Юда?

— Знам, знам! Но той се обесил! — извика работникът.

И в гласа му имаше като че ли яд, че предателят си е отсъдил наказанието и вече не може да падне в неговите ръце.

Хилон продължи:

— А ако той не беше се обесил и ако някой от християните го срещнеше на сушата или по море, нима не е длъжен да отмъсти за мъката, за кръвта и смъртта на Спасителя?

— Кой не би отмъстил, отче?

— Мир на тебе, верен слуга на Агнеца. Да! Позволено е да прощаваш обидите на своите, но кой има право да прощава обидата, нанесена Богу? Но както змията ражда змия, както злината — злина и измяната — измяна, така и от отровата на Юда се е родил друг предател; и както онзи е предал на евреите и на римските войници Спасителя, така този, който живее сред нас, иска да предаде на вълка неговите овци и ако никой не попречи на предателството, ако никой не смаже навреме главата на змията, всички нас ни чака гибел, а заедно с нас ще погине и славата на Агнеца.

Работникът го гледаше с огромна тревога, като че ли не си даваше сметка за това, което чува. А гъркът покри главата си с края на своя плащ и почна да повтаря с глас, който идеше сякаш изпод земята:

— Горко вам, слуги на истинския бог, горко вам, християни и християнки!

И отново настъпи мълчание, отново се чуваше само грохотът на воденичните камъни, глухият напев на мелничарите и шумът на реката.

— Отче — запита най-сетне работникът, — кой е този предател?

Хилон клюмна глава. Кой е този предател ли? Синът на Юда, син на неговата отрова, който се преструва на християнин и ходи в домовете за молитва само за да обвинява братята пред цезаря, че не искат да го признаят за бог, че отравят фонтани, убиват деца и че искат да унищожат този град, камък върху камък да не остане от него. След няколко дена ще бъде издадена заповед на преторианците да затворят старци, жени и деца и да ги изпратят после на гибел, така както изпратиха на смърт робите на Педаний Секунд. И всичко това е направил този втори Юда. Но ако първият не бе наказан от никого, ако никой не му отмъсти, ако никой не е защитил Христа в часа на мъките, кой ще се наеме да накаже този другия, кой ще убие тая змия, преди цезарят да я изслуша? Кой ще запази от гибел и братята, и вярата в Христа?

А Урбан, който дотогава седеше на каменната ограда, стана изведнъж и каза:

— Аз ще направя това, отче.

Хилон също стана, няколко мига гледа лицето на работника, осветено от лунната светлина, после простря ръка и бавно я сложи върху главата му.

— Върви сред християните — каза той тържествено, — иди в домовете за молитва и питай братята за Главк, лекаря, а когато ти го покажат, тогава, в името на Христа, убий го!...

— Главк?... — повтори работникът, като че искаше да запази в паметта си това име.

— Познаваш ли го?

— Не, не го познавам. Християните са с хиляди в целия Рим и не всички се познават. Но утре в Остриан ще се съберат през нощта братята и сестрите всички до един, защото е дошъл великият апостол на Христа, който ще поучава там, и тогава братята ще ми покажат Главк.

— В Остриан? — попита Хилон. — Нали е извън градските стени? Братята и всичките сестри? През нощта? Вън от града в Остриан?

— Да, отче. Това е нашето гробище, между виа Салария и Номентана. Нима не знаеш, че там ще поучава великият апостол?

— Нямаше ме два дена в къщи и не съм получил писмото му. А не знаех къде е Остриан, защото съм отскоро тук от Коринт, където управлявам християнската община... Но, да! И щом като Христос така те е вдъхновил, ще отидеш през нощта, сине мой, в Остриан, там ще намериш сред братята Главк и ще го убиеш на връщане към града, за което ще ти бъдат простени всички грехове. А сега мир на тебе...

— Отче...

— Слушам те, чедо на Агнеца.

На лицето на работника се отрази загриженост. Нали неотдавна той уби човек, може би двама, а учението на Христа забранява да се убива. Наистина, не беше ги убил в своя защита, защото и това не е позволено! Не беше убил, боже опази, користоно... Епископът сам му беше дал братя за помощ, но не бе позволил да убиват. Той обаче неволно беше убил, защото бог го бе наказал да има преголяма сила... И сега тежко се каеше. Другите пеят, като въртят мелничните камъни, пеят, а той, нещастният, мисли за своя грях, за обидата, която бе нанесъл на Агнеца... Колко молитви е казал, колко сълзи е пролял! Колко е молил Агнеца за прошка!... А сега пак обеща да убие... издайника... Нека! Само своите обиди е позволено да прощаваш и затова той ще го убие, дори пред очите на всички братя и сестри, които утре ще бъдат в Остриан. Но нека Главк преди това бъде осъден от старейшините, от епископа или от апостола. Да убиеш, не е голяма работа, а да убиеш предател, даже е приятно, все едно, че си убил вълк или мечка, но... ами ако Главк загине невинен? Как да вземе на съвестта си това ново убийство, този нов грях и нова обида на Агнеца?

— За съд няма време, сине мой — отвърна Хилон, — защото предателят право от Остриан ще отиде при цезаря в Анций или пък ще се скрие в дома на един патриций, на когото е в услуга. Но аз ще ти дам знак, щом го покажеш след убийството на Главк, и епископът, и великият апостол ще благословят твоята постъпка.

И като каза това, извади неголяма монета, после взе да търси в пояса си ножа и като го намери, надраска върху сестерцията с острието

му кръстен знак и я подаде на работника.

— Ето ти присъда над Главк и знак за тебе. Когато го покажеш на епископа, след като убиеш Главк, той ще ти опрости и онова, другото убийство, което си извършил, без да искаш.

Работникът неволно протегна ръка за монетата, но тъкмо защото в паметта му все още беше свеж споменът за първото убийство, почувства сякаш уплаха.

— Отче — каза той с почти умолителен глас, — взимаш ли на съвестта си тази постъпка и чувал ли си ти самият, че Главк предава братята?

Хилон разбра, че трябва да даде някакви доказателства, да назове някакви имена, защото иначе в сърцето на великана може да се промъкне съмнение. И изведнъж щастлива мисъл блесна в главата му.

— Слушай, Урбан — каза той, — аз живея в Коринт, но съм родом от Кос и тука в Рим поучавам в Христовото учение една прислужница от моя край, името на която е Евника. Тя служи като вестиплика в дома на един приятел на цезаря, някой си Петроний. Ето в този дом чух, че Главк се кани да предаде всичките християни, а освен това е обещал на един друг, Виниций, че ще намери сред християните девойката...

Тук той спря и загледа с учудване работника, чиито очи изведнъж засвяткаха като очите на звяр, а на лицето му се бе изписал див гняв и заплаха.

— Какво ти е? — попита Хилон в ужас.

— Нищо, отче. Ще убия утре Главк...

Но гъркът замълча; след малко той хвана работника за раменете, обърна го така, че лунната светлина да пада право на лицето му, и почна внимателно да се вглежда в него. Явно беше, че Хилон се колебаеше дали да го пита по-нататък и да разбере всичко, или засега да се задоволи с това, което беше узнал или се бе досетил.

Накрая обаче вродената му предпазливост надделя. Той дълбоко си пое дъх един-два пъти, после пак сложи ръка върху главата на работника и го запита с тържествен и изразителен глас:

— Значи, при светото кръщение ти е дадено името Урбан?

— Да, така е, отче.

— Е, тогава мир на тебе, Урбан.

XVIII

Петроний до Виниций

„Лоша ти е работата, *carissime!* Венера, изглежда, ти е объркала ума, отнела ти е разсъдъка, паметта и способността да мислиш за каквото и да било друго освен за любовта. Прочети някога онова, което си отговорил на моето писмо, и ще разбереш как твоите мисли са равнодушни към всичко, което не е Лигия, как само с нея се занимават, към нея се връщат постоянно, както ястребът към набелязаната си плячка. Кълна се в Полукс! Хайде, намери я по-скоро; иначе, ако огънят не те изпепели, ще се превърнеш в египетски сфинкс, който, като се влюбил, както казват, в бялата Изида, станал глух за всичко, равнодушен към всичко и чакал само нощта, за да съзерцава любимата си със своите каменни очи.

Обикаляй вечер преоблечен из града, ходи само с твоя философ по християнските домове за молитва. Всичко, което буди надежда и убива времето, заслужава похвала. Но заради моето приятелство направи едно: тъй като онзи Урс, робът на Лигия, бил човек с необикновена сила, то ти наеми Кротон и скитайте тримата заедно. Така ще бъде по-безопасно и по-разумно. Християните, щом към тях се числят Помпония Грецина и Лигия, навярно не са такива злодеи, за каквито всички ги смятат, но при отвлечането на Лигия те дадоха доказателство, че когато става дума за някоя овчица от тяхното стадо, не се шегуват. Зная, че когато съгледаш Лигия, не ще се сдържиш и ще искаш да я отведеш веднага, а как ще сториш това само с Хилонид? Кротон ще се справи дори ако я защитават десет лигийци като Урс. Не се оставяй да те изнудва Хилон, но за Кротон не жали пари. От всички съвети, които мога да ти дам, този е най-добрият.

Тук вече престанаха да говорят за малката Августа и за това, че е умряла от магии. Само Попея все още споменава понякога за нея, но духът на цезаря сега е зает с друго; впрочем ако е истина, че *diva Augusta* е пак в положение, то у нея споменът за онова дете ще се разсее без следа. От няколко дни сме вече в Неапол или по-скоро в Байе. Ако ти беше в състояние да мислиш за каквото и да било, то отгласите от нашето пребиваване тук трябваше да отекнат и в твоите уши, защото цял Рим сигурно само за това говори. И така, ние отидохме направо в Байе, където най-напред ни връхлетяха спомените за майка ни и угризения на съвестта. Но знаеш ли докъде вече стигна Ахенобарба? Дотам, че дори и убийството на майка му за него е само тема за стихове и повод да разиграва трагични сцени като шут. Той по-рано изпитваше истински угризения само от страх. Но сега, като се увери, че светът продължава да си бъде, както и по-рано, в нозете му и че никакъв бог не му отмъсти, преструва се, за да трогне хората със своята съдба. Понякога скача нощем и твърди, че го преследват Фуриите, буди ни, гледа зад себе си като комедиант, и то бездарен комедиант, който играе ролята на Орест, декламира гръцки стихове и гледа дали се възхищаваме от него. И ние, естествено, се възхищаваме! И вместо да му кажем: «Върви да спиш, шуте!», настройваме се също в тона на трагедията и браним великия артист от Фурните. Кълна се в Кастор! Би трябвало да стигне до ушите ти поне това, че той излиза вече публично на сцената в Неапол и околните градове. Събраха насила всички гръцки безделници от Неапол и околностите и те изпълниха арената с толкова неприятна воня на чеснов лук и изпарения, че аз благодарях на боговете, че вместо да седя на първите редове сред августианите, бях с Ахенобарба зад сцената. И, представи си, той се боеше! Боеше се наистина! Взимаше ръката ми, притискаше я до сърцето си, което биеше лудо. Дишаше ускорено, а когато трябваше да излезе, побледня като пергамент и челото му се покри с капки пот. А пък

всъщност знаеше, че на всичките редове седят готови преторианци, въоръжени с тояги, с които в случай на нужда щяха да поощряват възторга. Но не стана нужда. Нито едно стадо маймуни из околностите на Картаген не би било така, както виеше онази паплач. Казвам ти, че миризмата на чесън стигаше чак до сцената, а Нерон се покланяше, притискаше ръце до сърцето си, изпращаше въздушни целувки и плачеше. После влетя между нас, които чакахме зад сцената, като пиан, с вика: «Какво са всички триумфи пред този мой триумф?» А отвън сганта все още виеше и ръкопляскаше, защото знаеше, че така ще измоли милости, дарове, гуляи, лотарийни билети и ново зрелище с цезаря-шут. Аз дори не им се чудя, че ръкопляскаха, защото това беше нещо неவிжданo дотогава. А той току повтаряше: «Ето какви са гърците! Ето какви са гърците!» И струва ми се, че от този момент неговата ненавист към Рим се засили още повече. До Рим бяха изпратени куриери със съобщение за триумфа и надяваме се тези дни сенатът да изкаже благодарност. Веднага след първото представление на Нерон тук стана нещо странно. Театърът се срути изведнъж, но тогава, когато хората вече бяха излезли. Бях на местопроизшествието и не забелязах да извадят нито един труп изпод развалините. Мнозина, дори много от гърците, гледат на това като на гняв на боговете за кощунството с властта на цезарите, но той, напротив, твърди, че в това вижда милостта на боговете, които явно покровителствали неговата песен и тези, които го слушат. И ето сега започнаха жертвоприношения по всички храмове и големи благодарствени молебени, а за него — нов повод да отпътува за Ахея. Преди няколко дена обаче ми казваше, че се бои какво ще каже римското население и дали няма да се разбунтува както от любов към него, така и от страх, да не би, ако цезарят отсъства по-дълго, да бъде лишено от раздаване на хляб и от зрелища.

Но ние заминаваме за Беневент да разгледаме общарските великолепия, с които ще се похвали Ватиний, а оттам, под покровителството на божествените братя на

Елена^[13], за Гърция. Що се отнася до мен, аз забелязах едно: че когато човек се намира между луди, сам става луд, нещо повече, намира известно очарование в лудостта. Гърция и пътуването е хиляди цитри, този триумфален поход на Бакхус, сред увенчани в зеленина на мирти, лозови листа и бръшлян нимфи и вакханки, колите, впрегнати с тигри, цветя, тирен, венци, възгласите: евое, музика, поезия и ръкопляскаща Елада, всичко това е хубаво, но ние тук имаме още по-смели замисли. Искане се да създадем някаква източна приказна империя, страна на палмите, на слънцето и поезията и на превърнатата в сън действителност, и на превърнат в наслада живот. Искане се да забравим Рим и да преместим центъра на света някъде между Гърция, Азия и Египет, да живеем не като хора, а като богове, да не знаем какво е делничност, да блуждаем на златни галери в сянката на пурпурни платна по Архипелага, да бъдем Аполон, Озирис и Ваал в едно лице, да розовеем със зората, да ни позлатява слънцето, да ни посребрява луната, да владеем, да пеем, да бленуваме... И ще повярваш ли, че аз, който все още имам ум поне за една сестерция, а за един ас — разсъдък, също се поддавам на увлечението по тия фантазии и се поддавам затова, че макар и невъзможни, са поне величави и необикновени... Такава приказна империя обаче би била нещо, което някога, някога, след векове, ще се стори на хората сън. Ако Венера не приеме образа на една Лигия или поне на една такава робиня като Евника и ако живота не го краси изкуството, то той е празен и често има лице на маймуна. Но Меднобрадия не ще осъществи своите помисли, дори само затова, че в приказната империя на поезията и Истока не трябва да има място за измяна, подлост и смърт, а в неговата личност на поет се таи бездарен комедиант, глупав водач на колесница и плосък тиранин. Засега удушваме хората, когато ни пречат. Клетият Торкват Силан е вече сянка. Преряза си вените преди няколко дена. Леканий и Лициний със страх приемат консулството, старият Тразеа не ще избегне смъртта, защото се осмелява да бъде почтен.

Тигелин все още не може да издейства и за мен заповед да си прережа вените. Още съм нужен не само като *arbiter elegantiarum*, но и като човек, без съветите и вкуса на когото излетът до Ахейя може да излезе несполучлив. Но често си мисля, че рано или късно с това ще се свърши и знаеш ли какво е важно за мен в този момент: да не може Меднобрадия да присвои онзи мой съд за благовония, който ти знаеш и на който си се възхищавал. Ако, когато умирам, си при мен, ще ти го дам, ако си далеч, ще го счупя. Но засега ни предстои общарският Беневент, олимпийската Гърция и Фатум, която всекиму чертае незнаен и непредвиден път. Бъди здрав и наеми Кротон, иначе за втори път ще ти изтръгнат Лигия. Хилонид, когато вече няма да ти трябва, изпрати при мен, където и да съм. Може би ще направя от него втори Ватиний и може би ще дойде време консули и сенатори да треперят пред него, както сега треперят пред онзи герой на общарския навосьчен конец. Струва си да изживее човек подобно зрелище. Когато намериш Лигия, съобщи ми, за да принеса в жертва двойка лебеди и двойка гълъби в тукашния кръгъл храм на Венера. Видях веднъж насън Лигия на твоите колене, търсеше устните ти. Постарай се това да бъде пророчески сън. Нека на твоето небе няма облаци, а ако има, да бъдат с цвета и аромата на розата.

Бъди здрав и прощавай!“

---

[13] Кастор и Полукс. ↑

XIX

Виниций едва бе прочел писмото, когато в библиотеката тихо се вмъкна — без някой да извести за него — Хилон. Прислугата имаше заповед да го пуска по всяко време на деня и нощта.

— Нека божествената майка на твоя великодушен праотец Еней — каза той — бъде толкова благосклонна към тебе, господарю, колкото към мен бе благосклонен божественият син на Мая.

— А това значи?... — запита Виниций, като скочи от масата, до която седеше.

Хилон вдигна глава и каза:

— Еврика!

Младият патриций така се развълнува, че дълго не можа да промълви нито дума.

— Видя ли я? — запита той най-после.

— Видях Урс, господарю, и говорих с него.

— И знаеш къде са се скрили?

— Не, господарю. Друг на мое място просто от самолюбие би дал на лигиеца да разбере, че е отгатнал кой е той. Друг би се старал да го разпита къде живее и би получил или някой удар с юмрук и после всички земни работи биха му станали безразлични; или пък би събудил недоверието на гиганта и с това би ги накарал да потърсят за девойката още тази нощ друго скривалище. Аз не направих това, господарю. Достатъчно ми е да зная, че Урс работи близо до Емпориум у един мелничар, на име Демад, както твоят освободен роб, а достатъчно ми е затова, защото сега който и да е твой доверен роб може утре сутринта да тръгне по следите му и да открие тяхното скривалище. Аз ти нося само сигурност, господарю, че щом Урс се намира тук, то и божествената Лигия е в Рим, и друго известие, че тази нощ, това е почти сигурно, тя ще бъде в Остриан.

— В Остриан? Къде е това? — прекъсна го Виниций, сякаш искаше веднага да изтича там.

— Старият хипогеум между виа Салария и Номентана. Онзи понтифекс максимум на християните, за когото ти споменавах,

господарю, и когото очакваха много по-късно, е пристигнал вече и тази нощ ще кръщава и ще поучава на това гробище. Те се събират скришом, защото, макар че досега няма още никакви едикти, които да забраняват тяхното учение, населението ги мрази и трябва да бъдат предпазливи. Сам Урс ми каза, че всички до един ще се съберат днес в Остриан, понеже всеки иска да види и чуе този, който е бил първият ученик на Христа и когото те зоват Пратеник. А тъй като у тях и жените наравно с мъжете слушат поученията, то от жените може би само Помпония няма да бъде там, не би могла да обясни на Авъл, който почита старите богове, защо излиза от дома си нощем. Но Лигия, господарю, се намира под закрилата на Урс и на старейшините на общината им и сигурно ще отиде там с другите.

Виниций, който досега живееше като в треска, поддържан единствено от надежда, днес, когато тая надежда, изглежда, щеше да се сбъдне, почувства изведнъж такава слабост, каквато чувства човек, стигнал целта след непоносимо пътуване. Хилон забеляза това и реши да го използва.

— На градските врати наистина бдят твои хора, господарю, и християните сигурно знаят това. Но те нямат нужда от градските врати. И Тибър няма нужда от врата и въпреки че пътят по реката е дълъг, все пак струва си да се обиколи, за да видят великия апостол. Впрочем те може би имат хиляди начини да се промъкнат отвъд стените на града, зная, че имат. В Остриан, господарю, ще намериш Лигия, а дори тя да не е там, то ще бъде Урс, защото той ми обеща да убие Главк. Сам ми каза, че ще бъде там и че ще го убие, чуваш ли, благородни трибуне? И ето, ти или ще тръгнеш след него и ще узнаеш къде живее Лигия, или пък ще заповядаш на своите хора да го хванат като убиец, а хванеш ли го веднъж, ще изтръгнеш от него къде е укрил Лигия. Аз свърших своята работа! Друг, о господарю, би ти казал, че е изпил с Урс десет кантара първокачествено вино, докато изкопчи тайната от него; би ти казал, че е играл с него и е изгубил хиляда сестерции в scripta duodecim или пък че е купил съобщението за две хиляди... Зная, че ти би ми ги върнал двойно, но все пак аз, един път в живота си... тоест, исках да кажа, както винаги в живота си, ще бъда почтен, тъй като се надявам, че, както казваше великодушният Петроний, твоята щедрост ще надмине всички разходи и очаквания.

Но Виниций, който беше войник и бе привикнал не само да се владее при различни обстоятелства, но и да действа, веднага овладя своята моментна слабост и каза:

— Няма да се разочароваш от моята щедрост, но най-напред ще дойдеш с мен в Остриан.

— Аз в Остриан? — попита Хилон, който нямаше никакво желание да отива там. — Аз, благородни трибуне, обещах да ти покажа Лигия, но не съм обещавал да я отвличам... Помисли си, господарю, какво би станало с мен, ако онази лигийска мечка, след като разкъса Главк, разбере, че го е разкъсал несправедливо? Той ще помисли, без да има право, разбира се, че съм виновен за извършеното убийство. Помни, господарю, че колкото по-голям философ е човек, толкова по-мъчно е за него да отговаря на глупавите въпроси на простаците и какво бих отговорил на лигиеца, ако ме запита защо съм обвинил Главк, лекаря? Но ако ти се струва, че те мамя, ще ти кажа: плати ми едва когато ти покажа дома, в който живее Лигия, а днес ми покажи само частица от твоята щедрост, за да не остана, в случай че и ти, о господарю, пострадаш (да те закрилят всички богове), съвсем без награда. Твоето сърце никога не би понесло такава несправедливост.

Виниций се приближи до едно поставено на мраморна поставка ковчеже, наричано арка, извади от него кесия и я подхвърли на Хилон.

— Това са скрупули — каза Виниций. — Когато Лигия бъде вече тук, в моя дом, ще получиш още една, пълна с ауреуси.

— О, Юпитер! — извика Хилон.

Но Виниций сви вежди.

— Тук ще се нахраниш, после можеш да отпочинеш, до довечера няма да мръднеш оттук, а когато падне нощ, ще ме придружиш до Остриан.

Върху лицето на гърка за миг се изписаха страх и колебание, но после той се усмихна и каза?

— Кой ще ти се възпротиви, господарю! Приеми тези слова за добро предзнаменование, така както е приел подобни слова нашият велик герой в храма на Амон^[14]. Що се отнася до мен, само тези скрупули (и той разтърси кесията) надминаха моите, а какво остава за твоята компания, която за мен е щастие и наслада...

Но Виниций нетърпеливо го прекъсна и започна да го разпитва за подробности от разговора му с Урс. Едно беше ясно: още тая нощ

ще бъде открито скривалището на Лигия или пък самата тя може да бъде отвлечена по пътя, когато се връща от Остриан. Луда радост обзе Виниций, като помисли за това. Сега, когато беше почти уверен, че ще намери Лигия, изчезна и гневът му против нея, и чувството на обида. За тази радост той ѝ прощаваше всичко. Мислеше само за нея като за скъпо и желано същество и имаше чувството, че тя сега ще се върне като след дълго пътуване. Искаше му се да свика робите и да им заповяда да окичат дома с гирлянди. Сега той не се сърдеше дори на Урс. Готов беше да прости всичко, на всички. Хилон, към когото досега, въпреки услугите му, изпитваше известно отвращение, за първи път му се видя и забавен, и необикновен човек. Светна домът, светнаха очите му, светна лицето му. Той отново почувства младостта и радостта в живота. Предишното мрачно страдание му бе попречило да си даде сметка колко много бе обикнал Лигия. Това разбра чак сега, когато се надяваше да я притежава. Копнежът по нея се будеше в него, както през пролетта се събужда земята, сгряна от слънцето, но неговата страст сега не беше сляпа и дива, а изпълнена с радост и нежност и чувстваше в себе си безгранична енергия, и беше убеден, че зърне ли Лигия с очите си, вече не ще я отнемат нито всички християни в света, нито самият цезар дори.

Хилон обаче, добил смелост от неговата радост, взе думата и почна да дава съвети. Според него не трябваше да се смята сражението за спечелено, а да се действа много предпазливо, иначе цялата работа може да пропадне. Той заклана Виниций да не отвлича Лигия от Остриан. Там те трябва да отидат с качулки на глава, с прикрити лица и само да наблюдават от някой тъмен кът всички присъстващи. Когато съзрат Лигия, най-безопасно ще бъде да я проследят отдалеч, да видят в коя къща влиза и сутринта на разсъмване да обкръжат къщата с много роби и да вземат момичето посред бял ден. Понеже тя е заложница и принадлежи всъщност на цезаря, това може да се направи без страх от закона. Ако не я намерят в Остриан, ще тръгнат след Урс и резултатът ще бъде същият. На гробището не трябва да отиват с много хора, защото лесно ще привлекат вниманието върху себе си, а тогава за християните е достатъчно да загасят само всички светлини, така както бяха направили при първото отвличане, и да се разпръснат или изпокрият в тъмнината в различни скривалища, които само те знаят. Вместо това те трябва да се въоръжат, а още по-добре е да вземат със

себе си двама сигурни и силни хора, за да могат те в случай на нужда да ги защитят.

Виниций призна, че Хилон има право, а като си спомни и съвета на Петроний, заповяда на един роб да доведе Кротон. Хилон, който познаваше всички в Рим, почти се успокои, като чу името на прочутия атлет, на чиято свръхчовешка сила се беше удивлявал неведнъж на арената, и заяви, че ще дойде в Остриан. Сега му се струваше, че с помощта на Кротон ще спечели много по-лесно пълната с големи ауреуси кесия.

В такова добро настроение той седна на трапезата, при която го повика скоро надзорникът на атриума, и по време на яденето разказваше на робите как носел на господаря им чудотворна мас, с която било достатъчно да се намажат копитата и на най-лошия кон и той оставял далеч зад себе си всички други. Един християнин го научил да прави тази мас. Старейшините на християните разбирали много повече от магии и чудеса, отколкото дори тесалийците, въпреки че Тесалия е прочута със своите магьоснички. Християните имат извънредно голямо доверие в него, а защо имат, лесно ще отгатне всеки, който знае какво означава знакът риба. Разговаряйки така, той внимателно се взираше в лицата на робите, с надежда, че ще открие между тях християни, за да съобщи това на Виниций. Но когато тази надежда не се сбъдна, почна да яде и пие в изобилие, като не преставаше да хвали готвача и да уверява, че ще го откупи от Виниций. Само едно помрачаваше донякъде радостта му и това бе мисълта, че тази нощ трябва да отиде в Остриан, но се утешаваше, че ще бъде в други дрехи, в тъмното и придружен от двама души, от които единият по своята сила като борец е божество за цял Рим, а другият — патриций с високо военно звание. „Дори и да открият Виниций — казваше се той, — те не ще се осмелят да вдигнат ръка на него, а колкото за мен, няма да успеят да видят дори върха на носа ми.“

После той си спомни разговора с работника и това го изпълни с нова смелост. Ни най-малко не се съмняваше, че този работник беше Урс. Знаеше от разказите на Виниций и на тези, които бяха съпровождали Лигия от двореца на цезаря, за необикновената сила на този човек. И понеже беше разпитвал Евриций за изключително силни хора, нямаше нищо чудно, че му бяха посочили Урс. Освен това смущението и гневът на работника, когато Хилон спомена Виниций и

Лигия, не оставяше никакво съмнение, че те имат особено значение за него; работникът бе споменал и това, че трябва да се покае за убийство на човек, а Урс бе убил Атацин; и най-сетне описанието на работника отговаряше напълно на това, което Виниций разказваше за лигиеца. Само промененото име будеше съмнение, но Хилон вече знаеше, че при кръщението християните често приемат друго име.

„Ако Урс убие Главк — казваше си Хилон, — ще бъде още по-добре; ако пък не го убие, пак е добър знак, защото показва колко трудно се решават християните на убийства. Нали аз представих този Главк като син на Юда и предател на всички християни. Бях толкова красноречив, че и камъкът би се трогнал и би обещал да падне върху главата на Главк, но едва склоних тази лигийска мечка да ми обещае, че ще вдигне лапата си върху му... Колебаеше се, не искаше, разправяше за своите угризения и разкаяние. Вижда се, че това не е обичайно за тях... За обиди трябва да се прощава, а да се отмъщава за чуждите, не е много редно, ерго, помисли си, Хилон, какво би могло да те заплашва? На Главк не е позволено да ти отмъсти... Ако Урс не убие Главк за такава голяма вина, каквато е измяната спрямо всички християни, още по-малко ще убие теб за такава малка вина, каквато е предателството спрямо един християнин. Впрочем веднъж да покажа на този похотлив гривяк гнездото на оная гургулица, измивам си ръцете и се пренасям обратно в Неапол. Християните също говорят за някакво измиване на ръцете, за тях това сигурно е начин, по който, ако имаш работа с тях, можеш да я уредиш окончателно. Какви добри хора са тези християни, а какви лоши неща говорят за тях! О, богове! Такава е тя, справедливостта на света. Но аз обичам това учение, защото не позволява да се убива. А щом не позволява да се убива, то вероятно не позволява и да се краде, нито да се мами, нито да се лъжесвидетелства и затова не ще кажа, че е учение повърхностно и несериозно. То учи не само да се умира достойно, както учат стоиците, но и да се живее почтено. Ако някога забогатеея и имам такъв дом, като този, и толкова роби, мога да бъда християнин, докогато ми е угодно. Защото богатият само може да си позволи всичко, дори да бъде добродетелен... Да! Това е религия за богатите и не разбирам защо сред християните има толкова бедни. Какво ще спечелят от това и защо позволяват на добродетелта да им върже ръцете? Трябва някога да помисля за това. А засега, слава на тебе, Хермес, че ми помогна да

намеря онзи борсук... Но ако си направил това заради двете яловици, бели, едногодишни, с позлатени рогове, не те познавам. Засрами се, победителю на Аргус! Такъв мъдър бог, а да не разбере още отначало, че нищо няма да получи. Затова пък ти принасям в жертва моята признателност, а ако предпочитащ две добичета пред моята признателност, ти сам си третото добиче и в най-добрия случай би трябвало да бъдеш говедар, а не бог. Пази се също да не би, като философ, да докажа на хората, че те няма, защото тогава всички ще престанат да ти принасят жертви. По-хубаво е човек да бъде добре с философите.“

И като разговаряше така със себе си и с Хермес, той се просна на скамейката, подложи плаща под главата си и когато робите вдигнаха съдовете — заспа. Събуди се или по-право събудиха го чак когато дойде Кротон. Тогава отиде в атриума и с удоволствие огледа мощната фигура на ланиста, бивш гладиатор, който сякаш изпълваше целия атриум със своето огромно тяло. Кротон вече се бе уговорил за възнаграждението и тъкмо казваше на Виниций:

— Кълна се в Херкулес! Добре, господарю, че ми се обади, защото утре отивам в Беневент, където ме повика благородният Ватиний, за да премеря силите си пред цезаря с някой си Сифакс, най-силния негър, който е давала Африка. Представяш ли си, господарю, как неговият гръбнак ще изпраци в ръцете ми? Освен това ще строша с юмрук и черната му челюст.

— Кълна се в Полукс! — отговори Виниций. — Уверен съм, че така ще направиш, Кротон.

— И отлично ще постъпиш! — добави Хилон. — Да! Разбий му муцуната. Добра идея и достойно за тебе дело. Готов съм да се обзаложа, че ще му разбиеш муцуната. Но за всеки случай натрий се с масло, мой Херкулесе, и се препаши, защото знай, че може да имаш работа със същински Как. Човекът, който пази тази девойка, от която се интересува достойният Виниций, притежава изключителна сила.

Хилон говореше така само за да разпали амбицията на Кротон, но Виниций каза:

— Да, аз не съм видял, но са ми казвали за него, че ако хване бик за рогата, може да го завлече, където иска.

— Ой! — провикна се Хилон, който не предполагаше, че Урс е толкова силен.

Но Кротон се усмихна презрително.

— Наемам се, достойни господарю — каза той, — да отвлека ето с тази ръка, когото ми заповядаш, а с другата да се браня от седем такива лигийци и да донеса девойката в дома ти, дори ако всички християни в Рим ме подгонят като калабрийски вълци. Ако не извърша това, давам ти право да ме накажеш с бой, ето тука в този имплувиум.

— Не му позволявай, господарю! — завика Хилон. — Ще почнат да ни замерят с камъни, а тогава какво ще помогне неговата сила? Не е ли по-хубаво да се вземе девойката от къщи и да не излагаме нито нея, нито себе си на гибел?

— Така ще бъде, Кротон — каза Виниций.

— Твои пари, твоя воля! Помни само, господарю, че утре отивам в Беневент.

— Имам петстотин роби в града — отговори Виниций.

След това им даде знак да си отидат, а самият той отиде в библиотеката си, седна и написа на Петроний следните думи:

„Хилон намери Лигия. Довечера, отивам с него и Кротон в Остриан и ще я отвлека веднага или пък утре — от дома ѝ. Нека боговете те обсипят с всички блага. Бъди здрав, *carissime*, от радост не мога да ти пиша повече.“

Той остави тръстиковото перо и почна да се разхожда с бързи крачки, защото освен радостта, която заливаше душата му, мореше го треска. Казваше си, че утре Лигия ще бъде в този дом. Не знаеше как ще постъпи с нея, но чувстваше, че ако тя пожелае да го обича, ще бъде неин слуга. Спомняше си думите на Актея, че е любим и това го трогваше до дън душа. Всъщност всичко се свеждаше само до едно — да бъде победена някаква моминска свенливост, и до някакъв венчален обред, какъвто навярно налага християнското учение. Но ако е така, щом веднъж Лигия бъде в неговия дом и отстъпи доброволно или насила, трябва да си каже: „Свърши се“ и после вече ще бъде покорна и любеща.

Но Хилон влезе и прекъсна тези радостни мисли.

— Господарю — каза гъркът, — още нещо ми дойде наум; ами ако християните имат някакви знаци, някакви тесери, без които никого не ще пуснат в Остриан? Зная, че в молитвените домове е така и че такива тесери аз получих от Евриций; затова позволи ми да отида при

него, господарю, да го разпитам подробно и да получа тези знаци, ако е необходимо.

— Добре, благородни мъдрецо — отговори весело Виниций. — Говориш като предвидлив човек и заслужаваш похвала за това. Добре, ще отидеш при Евриций или където искаш, но за по-сигурно ще оставиш на тая маса тук кесията, която получи.

Хилон, който винаги без желание се разделяше с парите, направи недоволна гримаса, но изпълни заповедта и излезе. От Карини до цирка не беше далеч, затова той се върна много преди да се здрачи.

— Ето знаците, господарю. Без тях не биха ни пуснали. Разпитах добре и за пътя и казах на Евриций, че тези знаци ми са нужни само за моите приятели, а че аз самият не ще отида, защото за мен, стария, е много далеч, и най-последно — че утре ще видя великия апостол, който ще ми повтори най-хубавото от своето слово.

— Как така: няма да отидеш! Трябва да дойдеш! — каза Виниций.

— Зная, че трябва, но ще дойда добре прикрит под качулката, а съветвам и вие да направите същото; иначе можем да подплашим птиците.

След малко те вече почнаха да се приготвяват, защото във вече се стъмваше. Взеха галски плащове с качулки, взеха фенери; Виниций се въоръжи, въоръжи и спътниците си с къси извити ножове, а Хилон сложи перуката, с която се беше снабдил на път към Евриций, и излязоха. Те бързаха, за да стигнат до далечната Номентанска порта, преди да я затворят.

---

[14] Намеква се за амбициозния поход на Александър Македонски до храма на бог Амон в Египет и за разговора му с жреца на Амон, разказан у Плутарх (Успоредни животописи, Александър, 27). ↑

XX

Вървяха по Викус Патрициус, край Виминала, до старата Виминалска порта, около онова място, където Диоклециан по-късно издигна великолепни бани. Отминаха развалините на стената на Сервий Тулий и през още по-пусти места стигнаха до Номентанската порта, а там, като завиха наляво, към Салария, озоваха се всред хълмове с копални за пясък, а тук-таме имаше и гробища. Вече напълно се беше стъмнило и понеже луната още не беше изгряла, трудно биха намерили пътя, ако не им го показваха самите християни, Хилон беше предвидил и това. Така отдясно, отляво и напред се виждаха тъмни фигури, които предпазливо се насочваха към пясъчните долища. Някои от тези хора носеха фенерчета, но ги закриваха с плащовете си, а други, които по-добре познаваха пътя, вървяха в тъмното. Набитото войнишко око на Виниций различаваше по движенията по-младите мъже от старците, които едва вървяха, като се подпираха на тоягите си, и от жените, старателно загърнати в дълги столи. Редките минувачи и селяните, които излизаха от града, навярно ги взимаха за работници, които отиваха към аренариите, или пък за погребални братства, членовете на които си уреждаха понякога нощем обредни агапи. Но колкото по-нататък отиваха младият патриций и неговите спътници, толкова повече фенерчета светваха и броят на хората се увеличаваше.

Някои от тях пееха със снишен глас песни, които се струваха на Виниций пълни с копнеж. От време на време ухото му долавяше откъслечни думи или изречения от песента: „Стани ти, който спиш“ или „Стани из мъртвите“, ту пък името на Христа се повтаряше от мъже и жени. Но Виниций не обръщаше внимание на думите, владееше го една мисъл — че някоя от тези тъмни фигури е може би Лигия. Някои, минавайки наблизо, мълвяха: „Мир вам“ или „Слава на Христа“, а него го обхващаше тревога и сърцето му почваше да бие по-живо, защото му се струваше, че чува гласа на Лигия. Всяка фигура и всяко движение, което му напомняше за нея, го заблуждаваше и чак

когато няколко пъти се увери, че се е излъгал, почна да не се доверява на очите си.

Пътят му се стори дълъг. Познаваше добре местността, но в мрака не можеше да се ориентира. Постоянно се натъкваха на някакви тесни проходи, на части от зидове, на някакви сгради край града; той никога не бе ги виждал. Най-после краят на луната се показва иззад гъстите облаци и освети всичко наоколо по-добре от мъждукащите фенерчета. В далечината нещо блесна, нещо като голям огън или пламък на факли. Виниций се наведе към Хилон и го попита това ли е Остриан.

Хилон, на когото нощта, това отстранено от града място и тези фигури, подобни на привидения, правеха силно впечатление, каза с несигурен глас:

— Не зная, господарю, не съм бил никога в Остриан.

Но те спокойно биха могли да славят Христа някъде по-близо до града.

След малко, чувствайки нужда да разговаря и да подкрепи смелостта си, добави:

— Събират се така, като разбойници, а пък не им е позволено да убиват, ако, разбира се, не ме е измамил безчестно онзи лигиец.

Но и Виниций, който мислеше за Лигия, се учудваше на тази предпазливост и тайнственост, с която нейните единовеци се събираха да слушат своя върховен жрец, затова каза:

— Както всички религии, така и тази има между нас своите последователи, но християните — те са еврейска секта. Защо тогава се събират тук, когато в Задтибрието си имат еврейски храмове, в които посред бял ден евреите принасят жертви?

— Не, господарю. Евреите са заклетите им врагове. Казаха ми, че още преди сегашния цезар се стигнало почти до война между евреите и тях. Тези смутове омръзнали на цезар Клавдий и той изгонил всички евреи, но днес този едикт е отменен. Християните обаче се крият от евреите и от населението, което, както ти е известно, им приписва злодеяния и ги ненавижда.

Вървяха мълчаливо. Колкото повече се отдалечаваха от града, толкова повече страхът на Хилон растеше и той каза:

— Като се връщах от Евриций, заех от един бръснар перука и в ноздрите си сложих две зърна боб. Не бива да ме познаят. Но и да ме

познаят, не ще ме убият. Те не са зли. Те са даже много почитени хора, които обичам и ценя.

— Не бързай да ги хвалиш, рано е още — отговори Виниций.

Сега те влязоха в тясна впадина, затворена от страни като с два насипа, над които на едно място се прехвърляше акведукт. Сега месецът беше изплувал иззад облаците и накрая на теснината видяха стена, покрита със сребреещ на лунната светлина бръшлян. Това беше Остриан.

Сърцето на Виниций заби по-живо.

До вратата двама копачи взимаха знаците. След минута Виниций и придружаващите го се озоваха на едно доста обширно пространство, заградено отвсякъде със зид. Тук-там се издигаха паметници, а в средата се виждаше същинският хипогеум или крипта, до половината под земята; в нея бяха гробовете; пред входа на криптата шумеше фонтан. Беше ясно, че повечето хора нямаше да се поберат в самия хипогеум и Виниций се досети, че обредът ще се извърши на открито, на двора, където скоро се събра голямо множество. Докъдето поглед стига, трепкаха фенерче до фенерче, а много от дошлите нямаха и фенерчета. С изключение на няколко души всички се страхуваха от предатели или от нощния хлад и останаха с качулки на глава и младият патриций с тревога си мислеше, че ако останат така докрай, в тази голяма тълпа и на слабата светлина той не ще познае Лигия.

Но изведнъж при криптата запалиха няколко насмолени факела, свързани в едно. Стана по-светло. След малко тълпата запя, отначало тихо, после все по-високо, някакъв чуден химн. Виниций никога в живота си не бе чувал такава песен. Същият онзи скръбен копнеж, който го бе поразил в песните на отделни хора по пътя към гробището, отекна и сега в този химн, само че много по-ясно изразен и по-силен, а накрая стана тъй завладяващ и огромен, като че ли заедно с хората бе закопняло и цялото това гробище, хълмовете, долината, цялата околност. И на човек му се струваше, че в него има някакъв зов, някаква смирена молба за помощ, за спасение на заблудени в мрака. Вдигнатите нагоре глави сякаш виждаха някого, там високо, ръцете сякаш го призоваваха да слезе. Когато песента утихваше, сякаш настъпваше момент на очакване и тези мигове бяха толкова вълнуващи, та и Виниций, и неговите другари поглеждаха неволно към звездите, сякаш се бояха, че ще стане нещо необикновено и че някой

наистина ще слезе от висините. Виниций и в Мала Азия, и в Египет, и в самия Рим бе виждал много най-различни храмове, бе се запознал с много вероизповедания и бе слушал много песни, но сега за пръв път виждаше хора да призовават божеството с песен не за това, че искаха да извършат някакъв обред, но от сърце, изпълнени с някакъв истински копнеж по него, така както могат да копнеят деца за своя баща или майка. Човек трябваше да бъде сляп, за да не забележи, че тези хора не само почитаха своя бог, но го и обичаха с цялата си душа. До сега Виниций не беше виждал нищо подобно никъде, в никоя земя, при никакви обреди, в никакви храмове; защото и в Рим, и в Гърция тези, които още отдаваха почит на боговете, правеха това, за да получат помощ от тях или пък от страх; но никому и през ум не минаваше да ги обича.

Колкото и мислите му да бяха заети с Лигия, а вниманието — съсредоточено, за да я открие в тълпата с поглед, той не можеше да не вижда тези чудни и необикновени неща, които ставаха около него. В това време хвърлиха още няколко факела в огъня, които обляха с червена светлина гробището, и блясъкът на фенерчетата сякаш отслабна; в този момент в хипогеума влезе старец, загърнат в наметало с качулка, но с открита глава. Той стъпи на един камък близо до огъня.

Като го видя, тълпата се люшна. Около Виниций зашепнаха гласове: „Петрус! Петрус!“ Някои коленичиха, други протягаха ръце към него. Настъпи тишина, толкова дълбока, че се чуваше всяко падащо от факлите въгленче, далечното трополене на колела по Номентанския път и шепотът на вятъра в няколко пинии, които растяха край гробището.

Хилон се наведе към Виниций и прошепна:

— Този е! Първият ученик на Христос, рибарят!

Старецът вдигна ръка, с кръстен знак благослови събраните, които сега паднаха на колене. Другарите на Виниций и той сам, за да не се издадат, последваха примера на другите. Младият човек отначало не можеше да си даде сметка какви са впечатленията му: стори се, че тази фигура, която виждаше пред себе си, бе простовата, и необикновена едновременно, и нещо повече — че нейната необичайност идваше именно от тая простота. Старецът нямаше на главата си нито митра, нито дъбов венец, нито палма в ръка, нито златна плочка на гърдите си, нито одежди, осеяни със звезда или пък

бели, с една дума, никой от онези отличителни знаци, които носеха източните жреци: египетски, гръцки или пък римските фламини. И отново Виниций почувства същата разлика, която го бе поразила, когато чу християнските песни: и този „рибар“ му се видя не някакъв архижрец, опитен в религиозните церемонии, но като че ли един прост пастир и добросъвестен свидетел, дошъл отдалеч, за да каже някаква истина, която е видял, докосвал, в която е повярвал, както се вярва в действителността, и я е обикнал точно за това, защото повярвал в нея. В неговото лице имаше такава сила на убеждението, каквато притежава само правдата. И Виниций като скептик не искаше да се поддаде на неговия чар, а все пак се поддаде и с някакво трескаво любопитство очакваше да види какво ще каже сподвижникът на тайнствения Христос и какво е учението, което изповядваха Лигия и Помпония Грецина.

В това време Петър започна да говори и отначало говореше като баща, който съветва децата си и ги учи да живеят. Караше ги да се отказват от излишествата и разкоша, а да обичат бедността, чистотата на нравите, правдата, да понасят търпеливо обидите и преследванията, да слушат по-старите и властта, да се пазят от измяна, от лицемерие и злословие, а накрая — да дават пример дори и на езичниците. За Виниций добро беше само това, което можеше да му върне Лигия, а зло всичко, което заставаше като пречка помежду им, затова се засегна от някои наставления, те го разгневиха, защото му се стори, че като препоръчва чистота и борба със страстите, старецът се осмелява да порицава не само неговата любов, но и отблъсква Лигия от него и засилва нейната съпротива. Разбра, че ако Лигия е сега между събраните и слуша тези думи и ги взема присърце, то в този момент тя сигурно мисли за него, за Виниций, като за враг на това учение и нечестивец. Тази мисъл го озлоби: „Е, какво ново чух — каза си той. — Та това ли било то непознатото учение? Всеки знае това, всеки го е чувал. Нали и циниците проповядват бедност и въздържание, а добродетел препоръчваше и Сократ като нещо старо и добро; ето — който и да е стоик, дори и един Сенека, който имал петстотин маси от лимоново дърво, слави умереността, препоръчва правдата, търпение в споровете, твърдост в нещастията и всичко това е като залежало, престаряло жито, което ядат мишките, но хората вече не искат да ядат, защото от старост е замирисало на мухъл.“ И наред с гнева, който

изпита, той се почувства измамен в очакванията си. Бе се надявал да му се разкрият някакви незнайни, чародейни тайни, смяташе, че поне ще чуе някакъв удивляващ ритор, който ще го поразии с красноречието си; вместо това той слушаше само безкрайно прости слова, лишени от каквито и да било украси. Учудваше го само тишината и съсредоточеността, с която тълпата слушаше. Но старецът продължаваше да говори на тези заслушани хора да бъдат добри, кротки, справедливи, бедни и чисти не за да са спокойни през живота си, а за да могат след смъртта си да живеят вечно в Христа, в такава веселие, в такава слава, блясък и радост, каквито никой на земята никога не е постигал. И тук Виниций, колкото и враждебно и предубедено да се бе настроил преди малко, сега не можеше да не забележи, че има разлика между учението на стареца и това, което говореха циниците, стоиците или пък други философи: защото те препоръчваха доброто и добродетелта като нещо разумно и добро в живота, а той обещавахе за тях безсмъртие, и то не някакво жалко безсмъртие под земята, в скука, нищожество и пустота, а безсмъртие великолепно, равно почти на живота на боговете. При това той говореше за него като за нещо напълно сигурно; и с една такава вяра добродетелта се превръщаше в нещо безценно, а бедствията в живота ставаха съвсем незначителни, защото едно е да страдаш временно зарад безгранично щастие, а друго да страдаш само защото такъв е редът в природата. И старецът продължаваше да говори, че добродетелта и правдата трябва да се обичат зарад тях самите, защото най-голямото добро и предвечната добродетел е бог; който я обича, той обича бога и затова винаги ще бъде негово любимо дете. Виниций не разбираше добре това, но знаеше отдавна, от думите, които Помпония Грецина бе казала на Петроний, че този бог според християните е един и всемогъщ, а когато чу сега, че той е непресъхващ извор на добро и правда, неволно помисли, че в сравнение с него Демиургът Юпитер, Сатурн, Аполон, Юнона, Веста и Венера приличат на суетна и креслива сган, в която всички безчинстват заедно и всеки за своя сметка. Но още по-голямо удивление обхвана младия човек, когато старецът почна да поучава, че бог е също и любов, любов всеобхватна; и този, който обича хората, изпълнява най-висшата негова заповед. Но не е достатъчно да обичаш хората от своя народ, тъй като богочовекът проля кръвта си за всички и между езичниците намери свои избраници

като центуриона Корнелий, и не е достатъчно да обичаме тези, които ни правят добро, защото Христос прости и на евреите, които го предадоха на смърт, и на римските войници, които го приковаха на кръста; трябва на тези, които ни причиняват неправди, не само да прощаваме, но и да ги обичаме и да им плащаме с добро за злото; и не е достатъчно да обичаме добрите, но трябва да обичаме и лошите, тъй като само чрез любовта можем да изкореним злината в тях. Хилон, като чу това, си мислеше, че неговата работа е отишла напразно и че Урс за нищо на света не ще се осмели да убие Главк нито тази нощ, нито никоя друга. Утеши се веднага от другия извод от поученията на стареца — Главк нямаше да убие него, Хилон, дори и да го откриеше и познаеше.

Виниций пък вече не мислеше, че в думите на стареца няма нищо ново, а с изумление си задаваше въпроса: какъв бог е този, какво е това учение и какви са тези хора? Всичко, което чуваше, просто не се побираше в главата му. За него всичко това беше не само нещо ново, но и небивало, неразбираемо. И чувстваше, че ако искаше например да стане последовател на това учение, то би трябвало да хвърли в огъня и своя начин на мислене, и навиците си, и характера си, цялата си досегашна натура; а после да заживее някакъв нов, съвсем различен живот и със съвсем нова душа. Учението, което му повеляваше да обича партите, сирийците, гърците, египтяните, галите, британците, да прощава на неприятелите, да им плаща с добро за злото и да ги обича, му се видя безумно; но в същото време той съзнаваше, че в безумието на това учение има нещо по-силно, отколкото във всичките досегашни философии. Струваше му се, че поради това безумие то е неприложимо, а поради неприложимостта си — божествено. Отхвърляше го, а чувстваше, че от него се разнася, като от ливада, пълна с цветя, някакво упоително благоухание, което този, който веднъж го е вдъхнал, трябва като в страната на лотофагите да забрави всичко друго и да копнее само за него. Като че ли в това учение нямаше нищо действително, а пък в същото време като че действителността, сравнена с него, бе нещо толкова нищожно, че не си струваше човек да мисли за нея. Обгърнаха го някакви простори, за които той не бе имал и понятие, някаква безграничност, някакви облаци. Това гробище му приличаше на сборище от безумци, но също така и на място тайнствено и страшно, където, като на някакво

мистично ложе, се ражда нещо, което не е съществувало досега на света. Той си спомни всичко, което старецът още отначало каза за живота, за правдата, за бога, и мислите му просто се заслепяваха от блясък, както очите се заслепяват от светкавици, които следват една след друга. Както става обикновено у хората, животът на които се е превърнал в една страст, той мислеше за всичко това и го гледаше през призмата на своята любов към Лигия и в светлината на тия светкавици съзна ясно едно: че ако Лигия е тук, на гробището, ако тя изповядва това учение, ако слуша и чувства, и мисли така, то никога, никога няма да стане негова любовница.

И за първи път, откакто я беше срещнал в дома на Авъл, Виниций почувства, че дори и да я намереше сега, тя пак нямаше да бъде намерена: досега нищо подобно не му беше минало през ума, а сега не можеше да си го обясни, защото то не беше никакво ясно съзнание за нещо, а по-скоро смътно чувство за някаква невъзвратима загуба и някаква нещастие. У него се зароди тревога, която изведнъж се превърна в буря от гняв против всички християни и против стареца специално. Този рибар, когото на пръв поглед сметна за прост човек, сега го изпълваше почти със страх и му се струваше, че той е някакъв тайнствен фатум, който неумолимо и същевременно трагично решава неговата съдба.

Копачът хвърли пак няколко факела в огъня, вятърът престана да шуми в пиниите, пламъкът се издигаше равен, със стройно острие към искрящите на ясното вече небе звезди, а старецът, щом веднъж спомена за смъртта на Христа, почна да говори вече само за него. Всички затаиха дъх и тишината стана, още по-дълбока, можеше да се чуе биенето на сърцата дори. Този човек бе видял и разказваше като очевидец, в чиято памет всеки миг се беше врязал така, че щом затвореше очи, цялото минало оживяваше пред него. Говореше как, след като се върнали от кръста, преседели с Йоан два дни и две нощи, без да спят, без да ядат от скръб и тревога угнетени, в съмнение и подпрели глави на ръце, мислели за това, че той е умрял! Колко тежко, колко скръбно е това! И настанал ден трети и светлина озарила стените, а те двамата с Йоан седели все така до стената безпомощни и без надежда. Оборвал ги сън (защото и нощта преди мъките прекарвали без сън) и пак се събуждали и страдали отново. Докато най-сетне едва-едва изгряло слънцето и дотичала Мария-Магдалина, запъхтяна, с

разпуснати коси, и извикала: „Взели са господата!“ А те като чули това, скочили и се спуснали към мястото. Но Йоан, по-млад от двамата, дотичал пръв, видял гроба празен и не посмял да влезе. Чак когато и тримата се събрали на входа, той самият, който говореше това, влязъл, видял на камъка плащеницата и повивките, ала тялото не намерил.

И завладял ги страх, защото мислели, че първосвещениците са отвели Христа, и върнали се и двамата в къщи в още по-голяма скръб. После дошли и други ученици и разнесли се вопли, плачели ту всички заедно, за да ги чуе по-лесно бог вседържител, ту пък един след друг. Паднали духом, надявали се, че Учителя ще изкупи Израиля, а ето било вече трети ден, откакто умрял, и не разбирали защо Отеца е изоставил Сина и предпочитали очите им да не гледат дневната светлина, да умрат, толкова тежко било това време.

Споменът за тези страшни моменти и сега дори напълни очите на стареца със сълзи, виждаше се добре в блясъка на огъня как се стичат по бялата му брада. Старата му оголяла глава се затресе и гласът му замря в гърдите. Виниций си каза: „Този човек говори истината и я оплаква!“, а скръб стисна сърцата на тия простодушни хора, които го слушаха. Те бяха чували неведнъж за мъките на Христа и знаеха, че радост ще настъпи след скръбта, но понеже сега разказваше сам апостолът, който бе видял, че под влияние на разказа му кърсеха ръце с ридания или пък се удряха по гърдите.

Но лека-полека се успокоиха, надделя желанието да слушат по-нататък. Старецът затвори очи, като че ли искаше да види по-добре далечните неща, и продължи:

— Докато те така плачеха и ридаеха, пак дотича Мария Магдалина и каза, че видяла господата. Не могла да го познае, поразена от силния блясък, помислила, че е градинарят, но той казал: „Марийо!“ Тогава тя извикала: „Рави!“ и паднала в нозете му. А той ѝ казал да иде при учениците му и след това изчезнал. Но те, учениците му, не ѝ вярваха, а когато плачеше от радост, едни я укоряваха, други мислеха, че скръбта е помрачила ума ѝ, защото тя говореше, че в гроба видяла и ангели; а те пък, като отидоха там втори път, видяха гроба празен. После, вечерта, дойде Клеофант, който бе ходил с другите в Емаус; те бяха се върнали бързо и казаха: „Наистина е възкръснал господ.“ И започнали да спорят при затворени врати поради страх от юдеите.

Тогава той застанал сред тях, макар че вратите не скръцнали, а когато те се изплашили, казал им:

„Мир вам.“

* * *

И видях го, както го видяха всички, а той беше като светлина и като блаженство на сърцата ни, защото повярвахме, че е възкръснал и че морята ще пресъхнат, планините ще се превърнат в прах, а неговата слава не ще премине.

* * *

А след осем дена Тома Дидим сложи пръсти в раните му и докосна ребрата му, а после падна в нозете му и извика: „Господ мой и бог мой!“ Исус му отговори: „Защото ме видя — повярва. Блажени са тия, които повярваха, без да ме видят.“ И тези слова ние чувахме и очите ни гледаха него, защото беше между нас.

Виниций слушаше и с него ставаше нещо странно. Той забрави за момент къде е, почна да губи представа за действителността и способността да разсъждава. Беше безпомощен, изправен пред два несъвместими факта. Не можеше да повярва в това, което говореше, старецът, а чувстваше, че би трябвало човек да бъде сляп и да се отрече от своя разум, за да допусне, че този човек, който казваше: „Видях“, лъже. Имаше нещо в неговото вълнение, в неговите сълзи, в цялата му фигура и в подробностите на събитията, за които разказваше, имаше нещо, което правеше всяко подозрение невъзможно. Понякога на Виниций му се струваше, че сънува. Но наоколо той виждаше притихналата тълпа; димът от фенерчетата достигаше до ноздрите му; в далечината пламтяха факлите, а до тях стоеше човек стар, близък до гроба, главата му малко трепереше — и той като свидетел повтаряше: „Видях!“

И им разказа всичко по-нататък, чак до възнесението. От време на време си почиваше, защото говореше твърде подробно, но чувстваше се, че всяка подробност, и най-дребната дори, се беше

врязала в паметта му като в камък. Тези, които го слушаха, бяха обхванати от упоение. Те отхвърляха качулките от главите си, за да чуват по-добре и за да не изтърват нито едно от тези безценни за тях слова. Струваше им се, че някаква свръхчовешка сила ги пренася в Галилея, че ходят заедно с учениците по тамошните млади горички и край водите, че това гробище се превръща в Тивериядското езеро, а край брега, в утринната мъгла, стои Христос така, както бе стоял тогава, когато Йоан гледал от лодката и казал: „Господ е!“, а Петър се хвърлил, плувайки, за да може по-скоро да падне във възлюбените му нозе. На лицата се четеше безгранично възхищение и отричане от живота, и щастие, и безкрайна любов. Виждаше се, че докато Петър разказваше, някои имаха видения. А когато той почна да говори как в момента на възнесението облаците се спуснали под стъпките на Спасителя и почнали да го забулват и закриват от очите на апостолите, всички глави се вдигнаха неволно към небето и настъпи миг на очакване, сякаш тези хора се надяваха да го видят или сякаш се надяваха, че пак ще слезе от небесните поля, за да види как старият апостол пасе поверените му овци и да благослови него и паството му.

И за тези хора в този миг не съществуваше Рим, не съществуваше безумният цезар, нямаше храмове, богове, езичници, имаше само Христос, който изпълваше земята, морето, небето, света.

В отдалечените домове, разпръснати по виа Номентана, пропяха първи петли. В тоя миг Хилон дръпна Виниций за края на плаща и пошепна:

— Господарю, там близо до стареца виждам Урбан, а до него една девойка.

Виниций се стресна като от сън и като се обърна натам, накъдето му бе посочил гъркът, видя Лигия.

XXI

Всяка капка кръв на младия патриций кипна, когато той видя Лигия. Виниций забрави множеството, забрави стареца и своето собствено смайване от всички тия неразбираеми неща, които чуваше, и сега виждаше пред себе си само нея единствена. Ето, най-сетне, след толкова усилия, терзания, мъки, той я бе намерил! За пръв път в живота си Виниций почувства, че радостта може да се хвърли върху гърдите като див звяр и да ги притисне до задушаване. Той, който смяташе, че Фортуна е длъжна да изпълнява всяко негово желание, сега едва вярваше на очите и на своето щастие. Ако не беше това недоверие, неговата пламенна натура можеше да го тласне към някаква необмислена постъпка; но той искаше първо да се увери дали това не е само някакво продължение на чудесата, с които се бе препълнила главата му тук, и дали не сънува. Но нямаше съмнение: виждаше Лигия и от нея го отделяха по-малко от двадесет крачки. Стоеше цялата осветена и той можеше да се опива от нейния образ колкото иска. Качулката бе паднала от главата ѝ, разрошила бе косите ѝ, устата ѝ бяха полуотворени, очите устремени нагоре към апостола, лицето съсредоточено и възторжено. В тъмен вълнен плащ, тя беше облечена като момиче от простолюдието. Но Виниций никога не беше я виждал по-прекрасна; и въпреки целия хаос, който бе настъпил у него, порази го контрастът между това почти робско облекло и благородството на тази чудно хубава патрицианска глава. Любовта премина пред него като огън, огромна, смесена с някакво дивно чувство на копнеж, обожание, почит и страстно желание. Чувстваше наслада само като я гледаше, опиваше се от нея като с жива вода след дълга жажда. Лигия, застанала до великана лигиец, му се виждаше по-малка, отколкото преди, почти дете; забеляза още, че тя бе отслабнала. Кожата ѝ беше почти прозрачна; правеше впечатление на цвете и на душа и затова той още повече жадуваше да притежава това същество, толкова различно от жените, които бе виждал или притежавал на Изток и в Рим. Чувстваше, че за нея би ги дал всичките, а заедно с тях и Рим, и света в добавка.

Загледан в Лигия, той съвсем би се забравил, ако не беше Хилон, който го дърпаше за края на плаща, уплашен да не би да направи нещо, което би ги изложило на опасност. В това време християните започнаха да се молят и да пеят. След миг екна „Maran atha“, а после великият апостол започна да кръщава с вода от фонтана подготвените за приемане на кръщението, представяха ги презвитерите. На Виниций се струваше, че тази нощ никога не ще се свърши. Той искаше сега да тръгне колкото се може по-бързо след Лигия и да я грабне по пътя или в жилището ѝ.

Най-после някои почнаха да напускат гробището. Тогава Хилон пошепна:

— Да излезем, господарю, пред вратата, защото не сме свалили качулките си и хората ни гледат.

Така беше наистина. По време на словото на апостола всички отметнаха качулките си, за да могат да чуват по-добре, но те двамата не бяха последвали общия пример. Съветът на Хилон беше уместен. Ако застанеха до вратата, щяха да следят всички, които излизаха. Лесно можеха да познаят Урс по ръста и походката.

— Да тръгнем след тях — каза Хилон, — ще видим в кой дом влизат, а пък утре или по-право още днес ти, господарю, ще обкръжиш с роби всички изходи и ще я вземеш.

— Не! — каза Виниций.

— Какво искаш да направиш, господарю?

— Ще влезем след нея в дома и ще я грабнем веднага; ти се нае да сториш това, Кротон!

— Да — каза ланистът, — и ще ти стана роб, господарю, ако не строша кръста на този бивол, който я пази.

Но Хилон започна да ги съветва да не правят това и да ги заклана в името на всички богове да го послушат. Той ги убеждаваше, ако ги познаят, да кажат, че Кротон е взет само за охрана, а не за да отвлече девойката. Ако я грабнеха само двамата, сами ще се изложат на смърт и нещо повече, могат да я изпуснат завинаги, а тя да се скрие на друго място или да напусне Рим. И какво ще правят тогава? Защо да не действат със сигурни средства, защо да се излагат на гибел и да развалят всичко?

Виниций, който с огромно усилие се сдържаше да не грабне в обятията си Лигия още там, на гробището, чувстваше, че гъркът има

право, и може би щеше да се вслуша в съветите му, ако не беше Кротон, който гледаше да спечели наградата.

— Заповядай, господарю, на този дърт овен да млъкне — или ми разреши да стоваря юмрука си върху главата му. Веднъж в Буксент, където ме бе завел Луций Сатурнин на игрите, ме нападнаха в една кръчма седем пияни гладиатори и нито един от тях не остана със здрави ребра. Не казвам да отвлечаме девойката сега, сред тълпата, защото биха могли да ни счупят краката с камъни, но стигне ли тя веднъж у дома си, ще я грабна и ще ти я занеса, където искаш.

Виниций се зарадва, като чу тези думи, и отвърна!

— Така ще стане, кълна се в Херкулес! Утре може да не я намерим в къщата, ако пък ги изплашим, сигурно ще я отведат другаде.

— Този лигиец ми се вижда страшно силен! — изохка Хилон.

— Не те карам тебе да му държиш ръцете — отговори Кротон.

Все пак те трябваше да чакат още дълго и петлите вече пропяха на разсъмване, когато съгледаха Урс да излиза, а заедно с него и Лигия.

С тях вървяха няколко души. На Хилон се стори, че разпозна между тях и великия апостол; редом с апостола вървеше друг старец, много по-нисък, две по-възрастни жени и едно момче-юноша, което светеше с фенер. Зад тях вървеше множество от около двеста души. Виниций, Хилон и Кротон се смесиха с тях.

— Да, господарю — рече Хилон, — твоята девойка се намира под мощна закрила. С нея е той, великият апостол, защото гледай там напред как хората коленичат пред него.

Хората наистина коленичеха, но Виниций не гледаше тях. Без да губи нито за миг Лигия от погледа си, мислеше само как да я отвлече и като човек, свикнал с най-различни военни коварства, той съставяше в главата си с войнишка точност целия план за отвлечането. Чувстваше, че постъпката, на която се решаваше, беше дръзка, но знаеше добре, че дръзките нападения обикновено свършват с успех.

Пътят обаче беше дълъг и Виниций имаше време да мисли за това странно учение и за пропастта, която то беше изкопало между него и Лигия. Той разбра всичко, което се бе случило преди, разбра и защо бе станало. Бе достатъчно проникателен, за да го разбере. Да, той досега не бе познавал Лигия. Той виждаше в нея чудно хубавата девойка, по-хубава от всички, и у него бе пламнала страстта, но сега

разбра, че това учение я превръщаше в някакво различно от другите жени същество и че надеждата да бъде покорена тя от страстта, желанието, богатството, разкоша е суетна илюзия. Той разбра най-после това, което те двамата с Петроний не разбираха; а то бе, че тази нова религия вкореняваше в душата нещо непознато за света, в който той живееше, и че Лигия, дори и да го обичаше, не ще пожертва за него нищо от своята християнска истина; че ако за нея съществува наслада, то тя е много различна от тая, която търсеха и той, и Петроний, и дворът на цезаря, и целият Рим. Всяка друга жена, която познаваше, би могла да стане негова любовница, тази християнка можеше да бъде само жертва.

И като мислеше за това, той изпитваше палеща болка и гняв и в същото време чувстваше, че този гняв е безсилен. Да отвлече Лигия — това му се виждаше нещо невъзможно и той бе почти сигурен в него, но също бе сигурен, че в сравнение с това учение неговото мъжество и неговата власт са нищо и няма да му помогнат. Той, римският военен трибун, убеден, че силата на меча и юмрука, която бе завладяла света, вечно ще го владее, сега за пръв път в живота си прозря — извън тази сила може да има и нещо друго; затова с учудване си задаваше въпроса: какво е то?

И не можеше да си даде ясен отговор. В главата му се мяркаше само картината на гробището; събраното множество и образът на Лигия, вслушана с цялата си душа в словата на стареца, който разказваше за мъката, за смъртта и възкресението на Богочовека, който бе изкупил света и му бе обещал щастие отвъд Стикс.

А когато мислеше за това, в главата му настъпваше хаос.

Но от хаоса го изтръгнаха оплакванията на Хилон, който започна да окайва своята съдба: той се бил наел да открие Лигия и с риск за живота си я бе намерил и посочил. Какво повече искат от него? Нима се е наемал да я отвлича, и кой иска такова нещо от него, сакатия, лишен от два пръста, от него, стария човек, отдаден на размисъл, на наука и добродетел? Какво ще стане, ако такъв достоен господар като Виниций не успее да отвлече девойката? Наистина боговете трябва да бдят над избраните, но нима понякога не става така, сякаш боговете си играят, вместо да гледат какво се върши по света. Фортуна, както е известно, е със завързани очи и не вижда дори през деня, а какво остава през нощта. Ами ако стане така, че оная лигийска мечка хвърли

върху благородния Виниций някой воденичен камък, бъчва с вино или — което е по-лошо — с вода, кой тогава ще отговаря — горкият Хилон, вместо да получи награда, ще дава сметка за случилото се. Той, клетият мъдрец, се е привързал към благородния Виниций както Аристотел към Александър Македонски, и благородният Виниций поне да му дадеше онази кесия, която пред очите му беше напъхал в пояса си на излизане от къщи, тогава — в случай на нещастие — би имало с какво да извика незабавно помощ или пък да привлече самите християни. О! Защо не искат да послушат съветите на стареца, продиктувани от благоразумие и опитност?

Виниций, като чу това, извади кесията от пояса си и я хвърли на Хилон.

— Дръж и млъкни.

Гъркът почувства, че тя бе необикновено тежка и доби смелост.

— Цялата ми надежда е в това — каза той, — че Херкулес или Тезей са извършвали още по-трудни подвизи; а какво е моят личен, най-близък приятел, Кротон, ако не Херкулес? Тебе пък, достойни господарю, не ще назова полубог, защото си цял бог, и не ще забравиш и занапред бедния си, но верен слуга, за нуждите на когото трябва от време на време да се грижи някой, защото самият той задълбочи ли се веднъж в книгите, забравя всичко... Някаква там градинка от няколко стадии и къщица, макар и с най-малък портик за хладина през лятото, би било нещо достойно за такъв дарител. А сега ще се удивлявам отдалеч на вашите геройски подвизи, ще призовавам Юпитер да ви помага, а ако стане нещо, ще вдигна такава врява, че половината Рим ще се разбуди и ще ви дойде на помощ. Какъв лош и неравен път! Маслото във фенерчето ми догоря и ако Кротон, който е толкова благороден, колкото и силен, ме вземе на ръце и ме поноси до градските порти, аз предварително ще разбера дали ще отнесе девойката лесно, а той би постъпил като Еней, би спечелил благоволенieto на всички добри богове и аз бих бил съвсем спокоен за изхода на това начинание.

— Предпочитам да нося леша на овца, умряла от краста преди месец — отвърна ланистът, — но ако ми дадеш кесията, която ти хвърли достойният трибун, ще те нося чак до градските врати.

— Дано си счупиш палеца на крака, дано! — отговори гъркът. — Това ли разбра ти от поученията на този достопочтен старец, който

представяше бедността и милосърдието като два най-големи добродетели?... Нима той не ти поръча да ме обичаш? Виждам, че никога не ще направя от тебе и най-лошия християнин дори и че по-лесно би било за слънцето да проникне през стените на мамертинската тъмница, отколкото истината — през твоя хипопотамски череп.

А Кротон, който притежаваше животинска сила, но не изпитваше никакви човешки чувства, каза:

— Не бой се! Християнин няма да стана! Не искам да изгубя последния си залък.

— Да, но ако имаше поне малко-малко представа от философия, ти щеше да знаеш, че златото е суета!

— Ти излез насреща ми с философията, а аз ще те ударя само веднъж с главата си в корема и ще видим кой ще спечели.

— Това същото би могъл да каже и волът на Аристотел — отвърна Хилон.

Съмваше, нощният мрак сивееше. Бледа светлина обточи зъбците на градските стени. Крайпътни дървета, сгради и пръснати тук-там надгробни паметници почнаха да се показват от дрезгавината. Пътят не беше вече съвсем пуст. Продавачите на зеленчуци и плодове бързаха за отварянето на градските порти и подвикваха на натоварените осли и мулета; тук-там скрибуцаха коли с дивеч.

По пътя и от двете му страни над самата земя се кълбеше лека мъгла, предвестник на хубаво време. В тая мъгла хората, гледани от разстояние, приличаха на духове. Виниций се вглеждаше в стройната фигура на Лигия, която ставаше все по-сребриста в светлината на настъпващото утро.

— Господарю — рече Хилон, — бих те обидил, ако допуснех, че твоята щедрост ще секне; но сега, когато си ми платил, не можеш да ме подозираш, че говоря само за изгода. Ето, съветвам те още веднъж, след като разбереш в кой дом живее божествената Лигия, да се върнеш у вас за роби и лектика и да не слушаш тази слонова тръба, Кротон, който се наема сам да отвлече девойката само за да изстиска кесията ти като цедило с извара.

— За това, което каза, имаш от мене един юмрук в гърба, между лопатките — и ще загинеш — обади се Кротон.

— За това имаш от мен диота кефалонско вино, тоест ще бъда здрав — отвърна гъркът.

Виниций не отговори нищо, защото наближиха градската врата, а там видяха нещо странно. Двама войника коленичиха, когато минаваше апостолът, а той за миг задържа ръцете си върху железните им шлемове, а после направи над тях кръстен знак. На младия патриций досега и през ум не бе му минавало, че между войниците може да има християни и той смаян помисли, че както в запален град пожарът обхваща все нови и нови домове, така и това учение с всеки изминат ден завладява все нови и нови души и се разпространява по-бързо, отколкото човек би могъл да си представи. Порази го това и по отношение на Лигия, защото се убеди, че ако тя би поискала да избяга от града, биха са намерили стражи, които сами щяха да ѝ помогнат да излезе тайно. И той благославяше сега всички богове, че не беше станало така.

След като отминаха незастроените места отвъд стените, християните почнаха да се разпръсват.

Сега трябваше да вървят след Лигия по-нататък и по-предпазливо, за да не привлекат вниманието върху себе си. Хилон пък почна да се оплаква от рани и от бодежи в краката и оставаше все по-назад, а Виниций не му попречи, защото смяташе, че страхливият и недъгав грък сега вече няма да му трябва. Би му позволил дори да си върви, ако бе поискал, но достопочтеният мъдрец, макар и възпиран от благоразумието, тласкан, изглежда, от любопитство, продължаваше да върви след тях, а на моменти дори се приближаваше, като повтаряше съветите си и правеше предположения, че старецът, който съпровождаше апостола, ако не беше толкова нисък, можеше да бъде Главк.

Все пак те вървяха още дълго, чак до Задтибрието, и слънцето вече изгряваше, когато хората, с които беше Лигия, се разделиха. Апостолът, старата жена и момчето тръгнаха нагоре покрай реката, а по-ниският старец, Урс и Лигия се вмъкнаха в един тесен викус и след като извървяха още стотина крачки, влязоха в предверието на един дом; в него имаше два дюкяна — единият за маслини, другият за птици.

Хилон, който вървеше на около петдесет крачки след Виниций и Кротон, застана изведнъж като вкопан. Притисна се до стената и тихо им извика да се върнат при него.

И те така направиха, защото трябваше да се посъветват.

— Иди — каза му Виниций — и виж дали този дом няма изход на друга улица.

Хилон, въпреки че по-рано се оплакваше от рани на краката, сега се спусна толкова живо, като че ли на глезените си имаше крилцата на Меркурий; след малко се върна.

— Не — каза той, — изходът е само един.

След това склочи ръце:

— Заклевам те в Юпитер, Аполон, Веста, Кибела, Изида и Озирис, в името на Митра, Ваал и всички богове от Изток и Запад, заклевам те, господарю, откажи се от това намерение... Послушай ме...

Но изведнъж той се сепна и млъкна, защото забеляза, че лицето на Виниций побледня от вълнение, а очите му искряха като зениците на вълк.

XXII

Виниций едва в преддверието разбра колко трудна беше задачата им. Домът беше голям, няколкоетажен, една от ония сгради, които строяха в Рим с хиляди само за да се използва наемът от тях; обикновено ги строяха набързо и лошо, така че почти всяка година се срутваха по няколко от тях върху главите на хората, които живееха там. Това бяха същински кошери, много високи и тесни, пълни със стаички и тъмни забутани кътчета, в които се гнездеше бедно и многочислено население. В града, където много улици нямаха имена, тези къщи нямаха номера; собствениците възлагаха събирането на наема на свои роби, а те не бяха задължени да дават на градските власти имената на обитателите, често пъти и сами не ги знаеха. Да намериш някого в такъв дом, като разпитваш, беше извънредно трудно, защото нямаше вратар.

Виниций с Кротон мина през дългото, подобно на коридор преддверие и се озова в тясно дворче, застроено от четирите страни, което беше нещо като общ за целия дом атриум, в средата с фонтан, чиито струи падаха в кръгъл каменен басейн, въздиган в земята. Край всички стени нагоре се изкачваха външни стълби, отчасти каменни, отчасти дървени, и водеха до галериите, през които се влизаше в жилищата. На долния етаж също имаше жилища, някои от тях с дървени врати, други пък отделени от двора само с вълнени завеси, повечето парцаливи и изтрити.

Беше още рано и на двора нямаше жива душа. На вярно в целия дом спяха всички, с изключение на тези, които се бяха върнали от Остриан.

— Какво ще правим, господарю? — попита Кротон, като спря.

— Ще чакаме тук; може да излезе някой — отвърна Виниций.

Но веднага си помисли, че съветът на Хилон беше практичен. Ако имаше няколко десетки роби, можеха да обсадят вратата, която, изглежда, беше едничкият изход, и да претърсят всички жилища, а сега трябваше веднага да открие жилището на Лигия, защото иначе християните, които сигурно не бяха малко в този дом, можеха да я

предупредят. Затова беше опасно да разпитват непознати. Виниций се замисли дали няма да е по-добре да се върнат, за да вземат роби, когато внезапно иззад една от завесите на по-нататъшните жилища излезе човек с решето в ръка и се приближи до фонтана.

Младият човек от пръв поглед позна Урс.

— Това е лигиецът — пошепна Виниций.

— Веднага ли да му строша костите?

— Чакай.

Урс не ги забеляза, защото те стояха в мрака на преддверието, и започна спокойно да мие зеленчуците, с които бе пълно решето. След нощта, прекарана на гробището, той смяташе да приготви закуска. След малко, като свърши, той взе мокрото решето и изчезна зад завесата. Кротон и Виниций се спуснаха след него, смятайки, че ще попаднат право в жилището на Лигия.

Затова учудването им беше голямо, когато забелязаха, че завесата отделяше от двора не жилище, а друг тъмен коридор, в края на който се виждаше малка градинка с няколко кипариса, няколко миртови храста и малка къщица, долепена до сляпата задна стена на друга висока каменна къща.

И двамата веднага разбраха, че това обстоятелство е благоприятно за тях. На двора можеше да се струпат всички, които живееха в дома, а пък при тази отстранена къщица задачата им ставаше по-лесна. Бързо ще се справят със защитниците или по-право с Урс, после също бързо ще се озоват на улицата с отвлечената Лигия и там вече ще успеят да избягат. Навярно никой не ще им попречи; ако пък ги спрат, ще кажат, че става въпрос за избягала заложница на цезаря; в краен случай Виниций ще се открие на вигилите и ще ги повика на помощ.

Урс вече влизаше в къщицата, когато шум на стъпки привлече вниманието му. Той се спря и като видя двамата, сложи решето на балюстрадата и се обърна към тях.

— Вие какво търсите тук? — попита той.

— Тебе — отговори рязко Виниций.

После, като се обърна към Кротон, извика му с бърз и тих глас:

— Убий го!

Кротон се хвърли като тигър и в миг, преди още лигиецът да се опомни или да познае неприятелите, го сграбчи в своите железни ръце.

Но Виниций бе премного уверен в неговата свръхчовешка сила, затова не намери за нужно да чака края на борбата; спусна се към вратата на къщицата, бутна я и се озова в полутъмна стая, осветена от огъня в огнището. Блясъкът на пламъка падаше направо върху лицето на Лигия. Другият човек седеше до огнището; това беше оня старец, който придружаваше девойката и Урс по пътя на връщане от Остриан.

Виниций нахлу тъй внезапно, че преди още Лигия да го познае, той я хвана през кръста, вдигна я и се спусна пак към вратата. Старецът наистина успя да му препречи пътя, но Виниций, като притисна девойката с една ръка до гърдите си, блъсна го с другата свободна ръка. Качулката падна от главата му и тогава, като видя това познато и страшно в тоя миг лице, кръвта на Лигия замръзна от ужас, а гласът ѝ замря в гърлото. Искаше да вика за помощ, но не можеше. Напразно се мъчеше да се хване за рамката на вратата, за да окаже съпротива. Пръстите ѝ се плъзнаха по камъка и тя би изгубила съзнание, ако не беше ужасната картина, която се изпречи пред очите ѝ, когато Виниций изтича с нея в градината.

Там Урс държеше в ръце някакъв човек, препънат назад, с увиснала глава и уста, цялата в кръв. Като ги видя, той още веднъж удари с юмрук тази глава и в миг скочи като разярен звяр към Виниций.

„Смърт!“ — помисли си младият патриций.

А след това чу сякаш насън вика на Лигия: „Не убивай!“, после усети, че нещо като гръмотевица разтвори ръцете му, с които я бе обхванал, земята се завъртя заедно с него и светлината на деня изгасна за очите му.

* * *

Хилон обаче, скрит зад ъгъла, чакаше да разбере какво ще стане; любопитството у него се бореше със страха. Освен това той мислеше, че ако успеят да отвлекат Лигия, ще бъде добре и той да е около Виниций. От Урбан вече не се страхуваше, защото беше сигурен, че Кротон ще то убие. Затова пък смяташе, че ако на пустите сега улици се съберат хора и в случай че християните или други поискат да попречат на Виниций, той, Хилон, да им заговори като представител

на властта, като изпълнител на волята на цезаря, а в краен случай да повика вигилите да помогнат на младия патриций против уличната сган и с това да спечели нови милости от страна на Виниций.

Той все още смяташе, че постъпката на Виниций е безразсъдна, но като виждаше страхотната сила на Кротон, надяваше се да успеят. „Ако им се случи нещо лошо, то трибунът сам ще носи момичето, а Кротон ще му проправи път.“ Времето обаче минаваше бавно, тревожеше го тишината на преддверието, към което поглеждаше отдалеч.

„Ако не открият веднага нейното скривалище и се вдигне шум, ще я изплашат.“

Тая мисъл не му беше неприятна. Той разбираше, че в такъв случай пак ще бъде необходим на Виниций и пак ще успее да изтръгне от него добра сума сестерции.

— Каквото и да направят — казваше си Хилон, — все ще бъде в моя полза, макар че никой не се сеца, че е така... Богове, богове, позволете ми само...

Но изведнъж млъкна, защото му се стори, че някой се подаде от преддверието; той се притисна до стената и започна да гледа със затаен дъх.

Не се бе измамил: показа се наполовина някаква глава и почна да се оглежда наоколо.

Но след миг тя изчезна.

„Това е Виниций или Кротон — помисли си Хилон, — но ако са я отвлекли, защо тя не пищи и защо назъртат на улицата? И без това ще се натъкнат на хора, защото още преди да стигнат Карини, улиците ще са вече пълни. Какво е това? Кълна се в безсмъртните богове... във всичките!...“

И изведнъж остатъците от коса по главата му настръхнаха.

На вратата се показва Урс с тялото на Кротон през рамо, огледа се още веднъж и затича с него по пустата улица към реката.

Хилон така се притисна до стената, че стана плосък като пласт хоросан.

„Ако ме види — загубен съм!“ — помисли той изтръпнал.

Но Урс изтича край ъгъла и се изгуби зад съседната къща. Хилон пък, без да чака повече, почна да тича към дъното на напречната

уличка, като тракаше зъби от уплаха и с бързина, на която би завидял и юноша.

— Само да ме съгледа на връщане, дори и да е далеч, ще ме догони и убие — казваше си той. — Спаси ме, Зевс, спаси ме, Аполон, спаси ме, Хермес, спаси ме, боже християнски! Ще напусна Рим, ще се върна в Месемврия, но спасете ме от ръцете на този демон.

И лигиецът, който беше убил Кротон, в тоя миг наистина му се струваше като някакво свръхчовешко същество. Бягаше и мислеше, че това е може би някой бог, който е приел, образа на варварин. Сега вярваше във всички богове на света и във всички митове, на които обикновено се подиграваше. Минаваше му през ума и това, че Кротон може да е бил убит от бога на християните, и косите му пак настръхнаха, като помисли, че е започнал да се бори с толкова могъща сила.

Чак след като пробяга няколко улички и съгледа, че отдалеч се зададоха насреща някакви работници, той се поуспокои. В гърдите му вече дъх не бе останал, затова седна на прага на един дом и почна с края на плаща си да бърше изпотеното си чело.

„Стар съм и се нуждая от спокойствие“ — рече си той.

Хората, които идеха отсреща, свиха в някаква странична уличка и пак го обгърна пустота. Градът още спеше. Сутрин движението започваше по-рано в по-богатите квартали, където робите на заможните домове бяха принудени да стават, преди да съмне; а в тези квартали живееше свободно, издържано от държавата население, което лентяйстваше; хората ставаха, особено през зимата, доста късно. Хилон, след като поседя на прага, почувства, че го прониза хлад, затова стана и като провери дали не е изгубил кесията, която бе получил от Виниций, отправи се вече с по-бавни крачки към реката.

— Може би ще видя къде е тялото на Кротон — казваше си той. — О, богове! Този лигиец, ако е човек, би могъл за една година да спечели милиони сестерции. Щом удуши един Кротон като кученце, кой би могъл да му се опре? За всяко излизане на арената биха му дали толкова злато, колкото тежи. И това момиче той пази по-добре, отколкото Цербер — ада. Но дано го погълне и него този ад! Не искам да имам работа с него. Премного е... костелив. Но сега какво да правя? Станало е нещо страшно! Ако той на един Кротон е строшил костите, сигурно и душата на Виниций стене там над онзи проклет дом и чака

погребение. Кълна се в Кастор! Това е патриций, приятел на цезаря, роднина на Петроний, господар, известен в целия Рим, и военен трибун. Ще отговарят за неговата смърт — няма да им се размине. Ами ако отида например в лагера на преторианците или при вигилите?...

Тук той млъкна и се замисли, но след малко каза:

— Горко ми! Кой го доведе в тази къща, ако не аз?... Неговите освободени роби, а и робите му знаят, че ходех при него, а някои знаят и с каква цел. Какво ще стане, ако ме обвинят, че нарочно съм му показал този дом, в който го намери смъртта? После в съда дори и да се види, че не съм искал тая смърт, пак ще кажат, че аз съм причина за нея... А пък това е един патриций, да, и следователно в никой случай няма да ми простят. Но ако тихо напусна Рим и се преместя някъде далеч, само ще засиля подозрението.

Каквото и да стори — все лошо! Въпросът беше да се избере по-малкото зло. Рим беше огромен град и все пак Хилон почувства, че в него може да му стане тясно. Защото всеки друг би могъл да отиде направо при префекта на вигилите, да разправи какво е станало и макар да падне върху му някакво подозрение, да чака спокойно следствието. Но цялото минало на Хилон беше такова, че всяко по-близко познанство с префекта на града или с префекта на вигилите би му навлякло сериозни неприятности и би потвърдило всички подозрения, които можеха да се появят в главата на управниците.

От друга страна, да бяга, значеше да даде повод на Петроний да мисли, че Виниций е бил издаден и убит със заговор. А Петроний беше човек могъщ, който можеше да разполага с полицията в цялата държава и който непременно би се постарал да намери виновниците и накрай света дори. Но сега на Хилон му мина през ума дали не е по-добре да отиде право при него и да му разкаже какво е станало. Да, това бе най-добрият начин. Петроний беше човек спокоен и Хилон можеше да бъде сигурен поне в едно, че той ще го изслуша докрай. Петроний, който знаеше всичко от самото начало, по-лесно би повярвал в невинността на Хилон, отколкото префектите.

Но за да отиде при него, трябваше да знае с положителност какво е станало с Виниций, а той не знаеше. Наистина видял бе лигиеца да се прокрадва към реката с тялото на Кротон, но нищо повече. Виниций можеше да е убит, но можеше и да е ранен или хванат. Чак сега Хилон се сети, че християните сигурно не биха се осмелили да убият толкова

влиятелен човек, августиан и военен с висок сан, защото това би могло да им навлече всеобщо преследване. Най-вероятно бе да са го задържали насила, за да дадат време на Лигия отново да се укрие на друго място.

Тази мисъл изпълни Хилон с утеха.

„Ако този лигийски дракон не го е разкъсал в първия изблик на ярост, тогава той е жив, а щом е жив, сам ще свидетелства, че не съм го предал. Тогава не само нищо не ме застрашава (о, Хермес, разчитай отново на две яловици), но пред мене се отваря и ново поле... Мога да съобщя на някой от освободените роби къде да търси господаря си, а дали той ще отиде при префекта, или не, то си е негова работа, важното е аз да не ходя при него... Може също да отида при Петроний и да разчитам на награда... Търсих Лигия, сега ще търся Виниций, а после пак Лигия... Но най-напред трябва да разбере жив ли е, или не.“

Тук му хрумна, че би могъл вечерта да отиде при хлебаря Демас и да го запита за Урс. Но веднага отхвърли тази мисъл. Не искаше да има никаква работа с Урс. Щом Урс не уби Главк, сигурно е бил предупреден от някой от християнските старейшини, комуто е изповядал своето намерение, че това е нечестиво дело и че този, който го е накарал да го извърши, е бил предател. Само при спомена за Урс тръпки побиваха Хилон от главата до петите. Затова той си каза, че вечерта ще изпрати Евриций да разбере какво се е случило в оня дом. А сега чувстваше нужда да се подкрепи с храна, да се изкъпе и отпочине. Безсънната нощ, пътят до Остриан и бягството от Задтибрието го бяха източили.

През цялото време се утешаваше с това, че имаше две кесии: тази, която Виниций му бе дал в дома си, и другата, която му бе подхвърлил на връщане от гробището. Това щастливо обстоятелство, както и всички вълнения, които бе изпитал, го накараха да реши този път да се нахрани по-добре и да пийне по-хубаво вино от обикновено.

И когато най-после отвориха винопродавницата, той така си пийна, че забрави да се окъпе. Искаше му се преди всичко да спи. Сънливостта така го лиши от сили, че той, залитайки, се дотътра до жилището си в Субура, където го чакаше купената, с пари на Виниций, робиня.

Там, като влезе в тъмния като лисича дупка кубикулум, той се хвърли на постелята и веднага заспа.

Събуди се чак вечерта или по-скоро събуди го робинята, като му викаше да стане, понеже някой го търси и иска да се види с него по бърза работа.

Хилон в миг се опомни, наметна набързо плаща с качулката, каза на робинята да се дръпне настрана и първо надзърна внимателно навън.

И се вцепени! Защото пред вратата на кубикулума съгледа огромната фигура на Урс.

Като го видя, Хилон усети, че краката и главата му изстиват като лед, сърцето престава да бие в гърдите, а по кръста му пълзят рояци мравки... Известно време не можа да проговори, а после, тракайки зъби, едва можа да каже или по-право да простене:

— Сиро! Няма ме... не познавам... този... добър човек...

— Казах му, че си тука и спиш, господарю — отговори момичето, — а той поиска да те събудя...

— О, богове!... Ще заповядам да те...

Но Урс, изгубил търпение да чака, се приближи до вратата на кубикулума и като се наведе, пхна вътре главата си.

— Хилон Хилонид! — рече той.

— Рах тесум! Рах! Рах! — отговори Хилон. — О, най-добър от християните! Да, аз съм Хилон, но това е грешка... Не те познавам!

— Хилон Хилонид — повтори Урс, — твойт господар Виниций те вика да дойдеш при него заедно с мен.

ВТОРА ЧАСТ

I

Остра болка пробуди Виниций. В първия момент той не можа да разбере къде се намира и какво става с него. Главата му бучеше, а очите му бяха премрежени като от мъгла. Постепенно обаче съзнанието му се възвръщаше, докато най-последно през тая мъгла той съгледа трима души, наведени над него. Двамата позна: единият беше Урс, а другият — оня старец, когото беше съборил, отвличайки Лигия. Третият, съвсем не познат, държеше лявата му ръка, опипваше я от лакътя чак до рамото и ключицата и му причиняваше такава страшна болка, че Виниций сметна това за особен род отмъщение и каза през стиснатите си зъби:

— Убийте ме.

Те обаче не обръщаха внимание на думите му, сякаш не ги чуваха или пък ги взеха за обикновен болезнен вик. Урс, със своето загрижено и сурово варварско лице, държеше вързоп бели парцали, нахъсани на дълги ивици, а старецът казваше на човека, който натискаше рамото на Виниций:

— Главк, сигурен ли си, че раната в главата не е смъртоносна?

— Да, почтений Крисп — отвърна Главк. — Когато служех като роб във флотата и после, когато живеях в Неапол, превързвах много рани и с дохода, който ми носеше това занятие, откупих най-последно себе си и семейството си... Раната на главата е лека. Когато тоя човек (тук той посочи с глава Урс) е грабнал девойката от младежа и го е блъснал о стената, при падането сигурно младежът се е закрил с ръка, която изкълчил и счупил, но така спасил главата си — и живота си.

— За мнозина от братята си се грижил — отговори Крисп, — ти се славиш като опитен лекар... Затова пратих Урс да те повика.

— Той ми призна по пътя, че вчера бил готов да ме убие.

— Преди да признае намерението си пред теб, той го съобщи на мен; но аз, който познавам тебе и твоята любов към Христа, му обясних, че не ти си предателят, а непознатият, който го подстрекавал към убийство.

— Беше зъл дух, пък аз го помислих за ангел — отговори Урс с въздишка.

— Друг път ще ми разкажеш това — рече Главк, — а сега трябва да мислим за ранения.

Като каза това, той започна да намества ръката на Виниций, който губеше съзнание от болка, при все че Крисп пръскаше лицето му с вода. Впрочем това обстоятелство за него беше благоприятно, защото не усещаше нищо, докато му наместваха крака и превързваха счупената ръка, която Главк постави между две вдлъбнати дъсчици и я превърза бързо и здраво, за да не се движи.

След тая операция Виниций пак се събуди и видя над себе си Лигия.

Тя стоеше до леглото му и държеше пред себе си бакърен съд с вода, в който Главк потапяше от време на време една гъба и мокреше главата му.

Виниций гледаше и не вярваше на очите си. Струваше му се, че това скъпо видение е сън или бълнуване в резултат на треската му — едва след известно време успя да прошепне:

— Лигия...

Съдът затрепера в ръката ѝ, но тя обърна към него пълни с тъга очи.

— Мир на тебе! — отвърна му тихичко.

И стоеше така с отпуснати ръце и с лице, изпълнено със състрадание и печал.

А той я гледаше, сякаш искаше да насити зениците си с нея така, че след като отпусне клепки, образът ѝ да остане. Гледаше лицето ѝ, по-бледо и по-слабо, отколкото преди, гледаше вълните на тъмната ѝ коса и бедното облекло на прислужница; гледаше така упорито, че под тоя поглед снежното ѝ чело започна да поруменява; той първо помисли, че все още я обича, а после, че тая нейна бледност и тази нищета са негово дело, че той именно я бе изпъдил от оня дом, където беше обичана и където я заобикаляше изобилие и удобство, и я бе поставил в тая мизерна стая и облякъл в тоя бедняшки плащ от черна вълна.

Тъй като искаше да я облече в най-скъпи златотъкани дрехи и да ѝ даде всички скъпоценности на света, обхвана го учудване, тревога,

състрадание — и толкова голяма скръб, че би паднал в краката ѝ, ако можеше само да се помръдне.

— Лигия — каза той, — ти не позволи да ме убият.

А тя отговори гальовно:

— Нека бог ти върне здравето.

Виниций съзнаваше обидите, които по-рано ѝ беше причинил, и тая, която съвсем скоро ѝ беше нанесъл, затова думите ѝ бяха истински балсам за него. В този момент той забрави, че през устата ѝ говори може би християнското учение, а само чувстваше, че говори любимата жена и че в отговора ѝ има някаква нежност и неземна доброта, която го трогва до дън душа. Преди той премалва от болка, а сега от вълнение. Обхванат го някаква силна и сладка немош. Стори му се, че потъва в някаква пропаст, но се чувстваше добре — и беше щастлив. В този миг на слабост той помисли, че над него стои божество.

В това време Главк проми раната в главата му и я намаза с целебен мехлем. Урс грабна бакърения съд от ръката на Лигия, а тя взе от масата приготвената чаша с вода, смесена с вино, и я опря до устните на ранения. Виниций пи жадно и изпита голямо облекчение. След като го превързаха, болката почти изчезна. Раните и ударените места започнаха да се успокояват. Той се свести напълно.

— Дай ми да пия още — рече той.

Лигия отиде в другата стая с празната чаша; а Крисп, след като замени няколко думи с Главк, се приближи до леглото и рече:

— Виниций, бог не допусна да извършиш злодеяние, но запази живота ти, за да се опомниш. Оня, пред когото човек е само прах, те остави беззащитен в нашите ръце, ала Христос, в когото вярваме, ни е заповядал да обичаме дори и враговете си. Затова ние превързахме раните ти и, както каза Лигия, ще се молим на бога да ти върне здравето, но да се грижим по-дълго за тебе, не можем. Обмисли спокойно и реши, подобава ли ти и занаят да преследваш Лигия, която си лишил от покровители и покрив — и нас, които ти се отплатихме за злото с добро?

— Искате да ме оставите? — попита Виниций.

— Искаме да напуснем този дом, защото можем да бъдем преследвани от префекта на града. Твоят приятел е убит, а ти, който си влиятелен между своите, лежиш ранен. Това стана не по наша вина, но гневът на закона може да се излее върху нас...

— Не се страхувайте от преследване — рече Виниций. — Аз ще ви запазя.

Крисп не искаше да му каже, че става въпрос не само за префекта и полицията, но че нямат доверие и на него и затова искат да предпазят Лигия от по-нататъшното му преследване.

— Господарю — рече той, — дясната ти ръка е здрава — ето таблички и стило: напиши на слугите си да дойдат тази вечер при тебе с лектика и да те отнесат в дома ти, дето ще ти бъде по-удобно, отколкото тук в нищета. Живеем тук у една бедна вдовица, която скоро ще дойде със сина си — и момчето ще отнесе писмото ти, а ние всички трябва да търсим друго убежище.

Виниций побледня, защото разбра, че искат да го отделят от Лигия и че ако я изгуби отново, може би никога в живота си не ще я види вече... Той разбираше наистина, че между него и нея са станали неща, по силата на които, ако иска тя да бъде негова, трябва да търси някакви нови начини, но за тях още не беше имал време да мисли. Разбираше също, че каквото и да каже на тия люде — даже и да им се закълне, че ще върне Лигия на Помпония Грецина, те имат основание да не му вярват и не ще му повярват. Та нали това той можеше да извърши отдавна; вместо да преследва Лигия, би могъл да отиде при Помпония и да ѝ се закълне, че се отказва от преследването; в такъв случай Помпония сама би намерила и взела девойката. Не! Той чувстваше, че никакви увещания от тоя род не ще успеят да ги въздържат и никаква тържествена клетва не ще бъде приета, още повече, че не беше християнин и би могъл да им се закълне само в името на безсмъртните богове, в които сам твърде не вярваше и които те смятаха за зли духове.

Желаеше обаче горещо да се помири с Лигия и нейните покровители, на всяка цена, но за това беше необходимо време. Искаше му се също да я вижда още поне няколко дни. Както давящият се открива във всяко парче дъска или весло спасение, така и на него му се струваше, че през тези няколко дни може би ще успее да каже нещо, което ще го сближи с нея, че може би ще намисли нещо или пък че ще се случи нещо благоприятно.

И като събра мислите си, каза:

— Християни, послушайте ме. Вчера бях заедно с вас в Остриан и слушах вашето учение, но дори и да не го знаех, делата ви биха ме

убедили, че сте почитени и добри люде. Кажете на вдовицата, която живее в този дом, да си остане в него, останете и вие също и позволете и на мене да остана. Нека този човек (тук той обърна поглед към Главк), който е лекар или поне умее да превързва рани, да каже мога ли днес да бъде пренесен. Болен съм и е счупена ръката ми, която трябва да остане поне няколко дни неподвижна — затова ви заявявам, че оттук няма да се помръдна, освен ако ме изнесете насила.

Понеже в смазаните му гърди не достигаше въздух, той спря, а Крисп рече:

— Господарю, никой няма да извърши над тебе насилие, ние само ще се махнем оттук, за да спасим главите си.

Непривикналият на възражения млад човек сви вежди и каза:

— Позволи ми да си поема дъх.

След малко отново започна да говори:

— За Кротон, когото Урс удуши, никой няма да запита; днес той трябваше да отпътува за Беневент, където го викаше Ватиний, и всички ще помислят, че е заминал. Когато влязохме с Кротон в тая къща, не ни видя никой освен един грък, който беше с нас в Остриан. Ще ви кажа къде живее, доведете ми го — аз пък ще му заповядам да мълчи, защото му плащам. Ще напиша писмо до в къщи, че съм отпътувал за Беневент. Ако гръкът вече е съобщил на префекта, ще му заявя, че лично аз съм убил Кротон и че той ми е счупил ръката. Така ще постъпя — кълна се в сянката на баща си и майка си! — затова можете спокойно да останете тук, когото няма да падне от ничия глава. Доведете ми по-скоро гръка, който се нарича Хилон Хилонид.

— Тогава при теб ще остане Главк, господарю — рече Крисп, — и заедно с вдовицата ще се грижи за тебе.

Виниций се намръщи още повече.

— Стари човече, слушай добре какво ще ти кажа — рече той. — Дължа ти благодарност, ти изглеждаш добър и честен човек, но не ми казваш това, което таиш дълбоко в душата си. Страхуваш се да не повикам моите роби и да им заповядам да грабнат Лигия? Така ли е?

— Така е! — отвърна Крисп малко сурово.

— Тогава слушай, с Хилон ще говоря пред вас и във ваше присъствие ще напиша писмо до в къщи, че съм отпътувал — и други пратеници освен вас не ще търся... Обмисли сам това и не ме дразни повече.

Тук Виниций се развълнува, а лицето му се сгърчи от гняв и той продължи раздражен:

— Нима ти си мислил, че аз ще скрия желанието си да остана, за да я виждам?... И глупецът би разбрал това, даже и да отричах. Но с насилие аз не искам вече да я взема... Ще ти кажа и нещо друго. Ако тя не остане тук, със здравата си ръка ще скъсам превръзката на раненото рамо, не ще взема нито храна, нито питие — и нека причина за смъртта ми бъдеш ти и твоите братя. Защо ме превърза, а не заповяда да ме убият?

Той побледня от гняв и изтощение. Лигия, която слушаше целия разговор от другата стая и беше убедена, че Виниций ще изпълни казаното, се уплаши от думите му. За нищо на света тя не желаше смъртта му. Ранен и беззащитен, той будеше у нея само състрадание, а не страх. От времето на бягството си тя живееше сред погълнати от непрестанен религиозен унес хора, които мислят единствено за саможертва, самоотверженост и безгранично милосърдие, сама се увлече до такава степен в това ново учение, че то замести дома, семейството, изгубеното ѝ щастие, като същевременно направи от нея една от ония девойки християнки, които по-късно обновиха остарялата душа на света. Виниций повлия много върху съдбата ѝ и беше изиграл твърде голяма роля в живота ѝ, за да може да го забрави. За него тя мислеше по цели дни и неведнъж молеше бога да дойде момент, когато в духа на новото учение би могла да му се отплати за злото с добро, за преследването с милосърдие, да го пречупи, да го спечели за Христа и да го спаси. Сега ѝ се струваше, че този момент е дошъл и че молитвата ѝ е чута.

Тя се приближи до Крисп с вдъхновено лице и започна да говори, сякаш друг някакъв глас говореше от нейните уста:

— Крисп, нека той остане между нас и ние ще останем при него, докато Христос го излекува.

Старият презвитер, навикнал да търси във всичко божествено вдъхновение, виждайки екзалтацията ѝ, тутакси помисли, че чрез нея говори може би висша сила, изплаши се и наведе глава.

— Нека бъде тъй, както казваш — рече той.

На Виниций, който през цялото време не откъсваше от Лигия очи, тая покорност на Крисп направи странно и силно впечатление. Стори му се, че между християните Лигия е някаква Сибила или

жрица, заобиколена с почит и послушание. Пред тая почит и той самият неволно се преклони. Към любовта, която чувстваше, сега се прибави и някаква боязън, затова му се струваше, че любовта му е едва ли не дързост. Освен това той не можеше да свикне с мисълта, че отношенията им са променени, че сега не тя зависи от неговата воля, а той от нейната, че лежи болен, съкрушен, че е престанал да бъде нападателна и завладяваща сила и че се намира като беззащитно дете под нейното покровителство. За неговата горда и самоволна натура подобно отношение спрямо всеки друг би било унижение. Но в тоя случай той не само не се чувстваше унижен, а дори ѝ бе благодарен като на своя господарка. За него тия чувства бяха непознати; ден по-рано не биха се дори поместили в главата му; те и сега биха го смаяли, ако можеше да си даде ясна сметка за тях. Той обаче не се питаше защо е така, сякаш това бе нещо напълно естествено — чувстваше само, че е щастлив, понеже остава тук.

Искаше да ѝ благодари — и с благодарността си да изрази някакво друго чувство, толкова непознато за него, че не знаеше даже как да го назове, а то беше просто покорност. Изпитаната от него възбуда толкова бе го изтощила, че той не можеше да говори и само със светнали от радост очи ѝ благодареше, че остава при нея и че ще има възможност да я гледа утре, в други ден, а може би още дълго. Радостта му се помрачаваше само от страха да не изгуби това, което вече е придобил; и тоя страх беше толкова голям, че когато Лигия му подаде след малко вода и го обхвана желание да улови ръката ѝ, той се страхуваше да стори това, страхуваше се — той, тоя същият Виниций, който на пиршеството у цезаря насила целуваше устните ѝ, а след нейното бягство беше решил, че ще я влачи за косите в кубикулума или пък ще заповяда да я бичуват.

II

Виниций започна да се страхува да не би някоя неочаквана външна помощ да наруши радостта му. Хилон можеше да съобщи за неговото изчезване на префекта на града или пък на освободените роби в дома му — в такъв случай беше възможно нощната стража да нахлуе. Мина му през ума мисълта, че тогава би могъл да заповяда да грабнат Лигия и да я затворят в дома му, но почувства, че не бива да прави това — пък и нямаше да успее. Той беше човек своеволен, дързък и доста покварен, а понякога и неумолим, но не беше нито Тигелин, нито Нерон. Военният живот все пак бе запазил у него някакво чувство на справедливост, на вяра, за да разбере, че такава постъпка би била чудовищно подла. Може би най-сетне в момент на озлобеност и ако беше здрав, би извършил това, но сега, едновременно разчувстван и болен, той желаше само едно — никой да не застава между него и Лигия.

Той забеляза с учудване, че от момента, когато Лигия застана на негова страна, нито тя, нито пък Крисп не искаха от него никакви уверения, сякаш бяха сигурни, че в случай на нужда някаква свръхестествена сила ще ги запази. Виниций, в чиято глава — откакто чу в Остриан проповедта и разказа на апостола — представите за възможно и невъзможно започнаха да се объркват и смесват, не беше далече от предположението, че би могло наистина да бъде така. Но той гледаше на нещата по-трезво от тях и сам им припомни казаното за гърка и отново пожела да му доведат Хилон.

Крисп се съгласи и беше решено да изпратят Урс. Виниций, който последните дни преди посещението си в Остриан често, макар и без резултат, пращаше роби при Хилон, обясни на лиגיעца точно къде е жилището му, след това написа няколко думи на една дъсчица, обърна се към Крисп и каза:

— Давам тая табличка, понеже е хитър и недоверчив човек, който, викан от мене, често заповядвал да кажат на моите хора, че го няма в къщи; това той вършеше винаги когато нямаше добри вести за мен и се страхуваше от гнева ми.

— Стига да го намеря, иска не иска, ще го доведе — отговори Урс.

След това взе плаща си и бързо излезе.

Да се намери някой в Рим, не беше лесно, макар и при най-точни указания. На Урс обаче в такива случаи помагаше, от една страна, инстинктът на човек, живял в горите, а, от друга, и това, че отлично познаваше града; след известно време той намери жилището на Хилон.

Но не позна гърка. Той го бе виждал само веднъж досега, и то нощем. Всъщност оня горд и самоуверен старец, който го подстрекаваше да убие Главк, никак не приличаше на тоя свит от страх грък и никой не би могъл да допусне, че това е едно и също лице. А и Хилон, като забеляза, че Урс го гледа като напълно непознат, се опомни от първия ужас. Дъсчицата с бележката от Виниций го успокои още повече. Във всеки случай не го заплашваше подозрение, че нарочно е вкарал Виниций в капан. Освен това той помисли, че християните не са убили Виниций, защото не са се осмелили да вдигнат ръка срещу толкова знатна личност.

„В случай на опасност Виниций ще защити и мен — рече си той, — сигурно не ме вика, за да ме убият.“

Като се поокопоти, запита:

— Добри ми човече, нима моят приятел, благородният Виниций, не е пратил лектика? Краката ми са подути и не мога да вървя толкова дълго.

— Не — отвърна Урс, — ще отидем пеш.

— Ами ако откажа?

— Не прави това, защото си длъжен да дойдеш.

— Ще дойда, но по собствено желание. В противен случай никой не може да ме принуди, защото съм човек свободен и приятел на градския префект. А и като мъдрец имам начини за съпротива — умея да превръщам хората в дървета и животни. Но ще дойда, ще дойда! Ще облека само по-топъл плащ и ще сложа качулка, за да не ме познаят робите от квартала; иначе ще ни спират постоянно да целуват ръцете ми.

Като рече това, той облече друг плащ, а на главата си нахлупи широка галска качулка от страх да не би Урс да си спомни чертите на лицето му, когато излязат на светло.

— Къде ме водиш? — попита той по пътя Урс.

— В Задтибрието.

— В Рим съм отскоро и никога не съм ходил там, но и там навярно живеят люди, които обичат добродетелта.

Простодушният обаче Урс, който беше чул от Виниций, че гъркът е бил с него на гробищата в Остриан, и беше ги видял да влизат с Кротон в къщата, където живееше Лигия, се спря за малко и каза:

— Не лъжи, стари човече, днес ти си бил с Виниций в Остриан и пред нашата врата.

— Ах! — рече Хилон. — Вашата къща ли е в Задтибрието? В Рим съм отскоро и не зная добре имената на разните квартали. Да, приятелю! Бях пред вашите порти и там заклинах Виниций в името на добродетелта да не влиза. Бях и в Остриан, и знаеш ли защо? От известно време се старая да покръстя Виниций и исках да чуе най-стария от апостолите. Нека светлината да проникне в неговата душа и в твоята! Впрочем нали и ти си християнин и желаеш истината да владее над измамата?

— Да — отговори Урс смирено.

Смелостта на Хилон се върна.

— Виниций е знатен човек — каза той — и е приятел на цезаря. Той често се вслушва във внушенията на злия дух, но ако косъм падне от главата му, цезарят ще си отмъсти на всички християни.

— Нас ни пази по-голяма сила.

— Да, така е! Но какво възнамерявате да правите с Виниций? — попита Хилон отново обезпокоен.

— Не зная. Христос проповядва милосърдие.

— Отлично. Помни това винаги, иначе ще се пържиш в ада като черво в тиган.

Урс въздъхна, а Хилон разбра, че в момент на религиозно увлечение той може да постъпи с този човек така, както пожелае.

В желанието си да узнае за случилото се при отвлечането на Лигия той разпитваше по-нататък с глас на строг съдия:

— Какво направихте с Кротон? Говори и не лъжи.

Урс повторно въздъхна:

— Това ще ти каже Виниций.

— Значи, си го пробол с нож или пък си го убил с тояга?

— Нямах оръжие!

Гъркът не можеше да се начуди на свръхчовешката сила на варварина.

— Нека Плутон да те... тоест, исках да кажа, нека Христос ти прости!

Те вървяха известно време мълчешком, след това Хилон каза:

— Аз няма да те издам, но се пази от нощната стража.

— Аз се боя от Христа, а не от нощната стража.

— Вярно е. Няма по-голямо престъпление от убийството. Ще се моля за теб, но не зная дали моята молитва ще помогне — освен ако обещаеш, че никога в живота си няма да докоснеш никого дори с пръст.

— Аз и без това не съм убивал умишлено — отговори Урс.

За всеки случай обаче Хилон искаше да се осигури и не преставаше да внушава на Урс отвращение към убийството и го увещава да се закълне. Той разпитваше и за Виниций, но лигиецът отговаряше на въпросите му неохотно и повтаряше, че това, което трябва да чуе, ще го чуе от устата на самия Виниций. Разговаряйки така, те изминаха най-послед дългия път от жилището на гърка до Задтибрието и се озоваха пред къщата. Сърцето на Хилон отново започна да бие неспокойно. От страх му се стори, че Урс го поглежда с някакъв настървен поглед. „Малка е утехата — говореше си той, — че ще ме убие неумишлено, във всеки случай бих предпочел парализа да порази него и всички лигийци. О, Зевс, стори това, ако можеш.“ Размишлявайки така, той се загръщаше по-плътено в своя галски плащ и си повтаряше, че се страхува от студа. Най-послед, като минаха преддверието и първия двор и се озоваха в коридора, водещ към градината, Хилон внезапно се спря и каза:

— Позволи ми да си отдыхна, иначе не ще мога да разговарям с Виниций и да му дам съвети за спасението на душата му.

Като рече това, остана неподвижен — и макар да си повтаряше, че никаква опасност не го застрашава, все пак при мисълта, че ей сега ще застане сред тия тайнствени люде, които видя в Остриан, краката му се разтрепераха.

В това време от къщичката долетя до ушите им песен.

— Какво е това? — попита той.

— Казваш, че си християнин, а не знаеш, че у нас има обичай след всяко ядене да славословим нашия Спасител с песен — отговори

Урс. — Мириам трябва да се е върнала вече със сина си — а може и апостолът да е с тях; всеки ден той посещава вдовицата и Крисп.

— Заведи ме право при Виниций.

— Виниций е в същата стая, където са всички; тя е единствената голяма, а останалите са тъмни кубикулуми, в които само спим. Да влезем, там ще си отпочинеш.

Влязоха. В стаята не беше светло, вечерта беше мъглива и студена, а пламъчетата на няколко светилника едва разпръскваха тъмнината. Виниций по-скоро се досети, отколкото позна, че човекът с качулката е Хилон, а той, като видя леглото в ъгъла на стаята и на него Виниций, без да обръща внимание на другите, се спусна право към него, сякаш бе уверен, че там ще бъде в безопасност.

— О, господарю! Защо не послуша съветите ми! — завика той, скръствайки ръце.

— Мълчи — каза Виниций — и слушай!

Той започна да се вглежда внимателно в очите на Хилон и да говори бавно и ясно, сякаш искаше всяка негова дума да бъде приета като заповед и да остане веднъж за винаги в Хилоновата памет:

— Кротон се хвърли върху мен да ме убие и да ме ограби — разбираш ли? Тогава аз го убих, а тия люде превързаха раните ми, които получих в борбата с него.

Хилон разбра веднага, че Виниций говори така навярно по силата на някаква уговорка с християните и иска да му повярват. Той разбра това по лицето на Виниций и за един миг, без да издаде с нищо своето съмнение или учудване, вдигна очи и извика:

— Той беше истински злодей, господарю! Нали те предупреждавах да не му се доверяваш. Всичките ми съвети отскачаха от главата му като зърна грах от стена. Мъките на целия Хадес не са достатъчни за него. Който не може да бъде честен човек, трябва понякога да бъде злодей, а кому е по-трудно да стане честен, ако не на злодея? Но да нападаш своя благодетел и толкова великодушен господар... О, богове!...

Тук той си спомни, че по пътя се представяше пред Урс за християнин — и млъкна.

Виниций каза:

— Ако не беше тази сика, която имах, щеше да ме убие.

— Благославям момента, в който те посъветвах да вземеш поне нож.

Виниций хвърли изпитателен поглед към гърка и попита:

— Какво прави днес?

— Как? Не ти ли казах, господарю, че се молих за твоето здраве?

— И нищо друго?

— Тъкмо се готвех да те посетя, когато тоя добър човек дойде и ми съобщи, че ме викаш.

— Вземи тая табличка. Занеси я в моя дом, намери моя освободен роб и му я предай. На нея е написано, че съм заминал за Беневент. Кажи на Демад, че това е станало тая сутрин, понеже Петроний ме е извикал с бързо писмо.

Той повтори настойчиво:

— Заминал съм за Беневент — разбираш, нали!

— Заминал си, господарю! Сутринта се сбогувах с тебе при Портата Капена — и от момента на твоето заминаване такава тъга ме обхвана, че ако великодушието ти не я смекчи, ще ридаю, докато издъхна, като нещастната жена на Зет от мъка по Итил.

Виниций, макар и болен и свикнал на ловкостта на гърка, не можа да не се усмихне. Освен това той беше радостен, че Хилон веднага го разбра, и каза:

— Ще добавя да ти изтрият сълзите. Дай ми светилника.

Хилон, успокоен вече напълно, стана, пристъпи няколко крачки към огнището и взе един от горящите на стената светилници.

Но когато качулката се смъкна от главата му и светлината падна върху лицето му, Главк скочи от скамейката, приближи се бързо и застана пред него.

— Не ме ли познаваш, Цефас? — попита той.

В гласа му имаше нещо толкова страшно, че тръпки побиха всички присъстващи.

Хилон вдигна светилника, но веднага го изпусна на земята, после се наведе ниско и започна да хленчи:

— Не съм аз... не съм... милост!

Главк се обърна към вечерящите и каза:

— Ето човека, който ме предаде и погуби мен и семейството ми!...

Неговата история беше известна на всички християни и на Виниций, който не се беше сетил кой беше този Главк, понеже бе в безсъзнание от болка при превръзката и не беше чул името му. За Урс обаче тоя кратък миг и думите на Главк бяха като мълния в мрака. Познал Хилон, с един скок той се озова при него, хвана го за ръцете, изви ги назад и каза:

— Той ме убеждаваше да убия Главк!

— Милост! — изпъшка Хилон. — Ще ви върна парите... Господарю! — викаше той, обръщайки глава към Виниций. — Спаси ме! Доверих ти се, застъпи се за мене... Твоето писмо... ще занеса. Господарю! Господарю!...

Но Виниций, който гледаше на случилото се най-равнодушно, първо, защото му бяха известни всичките дела на гърка и, второ — сърцето му не знаеше какво е милост, каза:

— Заровете го в градината: писмото ще отнесе някой друг.

Хилон помисли, че тия думи са последната присъда, костите му започнаха да пращят в страшните ръце на Урс, а очите му се напълниха със сълзи от болка.

— В името на вашия бог! Милост — викаше, — християнин съм!... Рах во исцум! Християнин съм! Ако не ми вярвате, покръстете ме още веднъж, още два пъти, още десет пъти! Главк, ти грешиш! Позволете ми да кажа! Направете ме роб... Не ме убивайте! Милост!...

Сподавеният му от болка глас все повече отслабваше, а от другата страна на масата се изправи апостол Петър; той поклати побелялата си глава, навеждайки я към гърдите си, очите му бяха затворени, после ги отвори и рече сред настъпилата тишина:

— Ето какво е казал Спасителя: „Ако брат ти сгреши против тебе, изобличи го; а ако се разкае, прости му. И ако седем пъти на ден греши против тебе и седем пъти се обърне към тебе, казвайки: «Разкайвам се!» — пак му прости!“

След това настана още по-дълбока тишина.

Главк стоя дълго време с ръце на лицето, после ги махна и каза:

— Цефас, нека бог ти прости злините, които ми причини; както аз ти прощавам и и;ето на Христа.

А Урс пусна ръцете на гърка и веднага добави:

— Нека Спасителя да бъде милостив към мене и ми прости, както аз ти прощавам.

Хилон падна на земята, опря се на ръцете си и въртеше глава като хванат в капан звяр, който се озърта наоколо и чака откъде ще дойде смъртта. Не вярваше на очите и на ушите си и не се надяваше да получи прошка.

Постепенно дойде на себе си, само посинелите му устни още трепереха от ужас. Тогава апостолът каза:

— Иди си с мир!

Хилон стана, но още не можеше да говори. Приблужи се неволно до леглото на Виниций, сякаш още търсеше от него закрила, тъй като не си беше дал сметка, че именно Виниций, който бе използвал услугите му и донякъде беше негов съучастник, го бе осъдил, а тия, против които служеше, му простиха. За това щеше да се сети по-късно. В погледа му сега се четеше само учудване и недоверие. Макар и да разбра, че са му простили, все пак той искаше да се измъкне по-скоро от тия странни хора, чиято доброта го плашеше почти толкова, колкото би го изплашила и жестокостта. Струваше му се, че ако остане по-дълго, отново ще се получи нещо неочаквано, затова се изправи над Виниций и започна да говори с пресекаващ глас:

— Господарю, дай писмото! Дай писмото!

Грабна дъсчицата, която му подаде Виниций, поклони се на християните и на болния, прокрадна се приведен край стената и изчезна.

В градината тъмнината го обгърна, отново косите му настръхнаха от страх, понеже беше уверен, че Урс ще тръгне след него и ще го убие в нощта. Би избягал с всички сили, но краката му отказаха да го слушат, а след малко, когато Урс наистина застана пред него, не можеше да ги помръдне.

Хилон падна с лице на земята и започна да стене:

— Урбан... В името на Христа...

Но Урбан каза:

— Не бой се. Апостолът ми нареди да те заведа до външната врата, за да не се луташ в тъмнината, а ако пък нямаш сили, ще те придружа до къщи.

Хилон вдигна глава.

— Какво казваш? Какво?... Няма да ме убиеш?

— Не, няма да те убия; ако пък съм те стиснал много силно и съм ти разместил костите, прости ми.

— Помогни ми да стана — каза гъркът. — Значи, няма да ме убиеш? А? Придружи ме само до улицата, по-нататък сам ще отида.

Урс го вдигна от земята като перце, изправи го на крака и след това го преведе през тъмния проход до втория двор, откъдето се отиваше към преддверието и улицата. В прохода Хилон си повтаряше: „Изгубен съм вече!“ и едва когато се озова на улицата, се успокои и каза:

— По-нататък сам ще вървя.

— Мир на тебе!

— И на тебе, и на тебе!... Остави ме да си отдъхна.

След като Урс си отиде, Хилон си отдъхна с пълни гърди. Попипа се с ръце по кръста и бедрата, сякаш искаше да се увери, че живее, и с бързи крачки тръгна напред.

Но като измина няколко десетки крачки, спря се и рече:

— Все пак защо не ме убиха?

Но въпреки беседите с Евриций за християнското учение и разговора с Урбан край реката, въпреки всичко чуто в Остриан той не можеше да намери отговор на тоя въпрос.

III

Виниций също не можеше да си даде сметка за станалото и дълбоко в душата си беше учуден не по-малко от Хилон. Тия хора се отнасяха така добре с него и вместо да му отмъстят, грижливо превързваха раните му — всичко това той приписваше отчасти на учението, което християните изповядваха, но най-много на Лигия, а отчасти и на това, че беше високопоставен. Но постъпката им с Хилон надминаваше представата му за способността на човека да прощава. И неволно в мислите му се зароди въпросът: защо не убиха гърка? Те можеха спокойно да извършат това безнаказано. Урс щеше да го закопае в градината или пък да го хвърли през нощта в Тибър, който в ония времена на нощни разбойничества, извършвани от самия цезар, изхвърляше сутрин човешки тела толкова често, че никой не се интересуваше откъде са се взели. Освен това, според Виниций, християните не само че можеха, но и трябваше да убият Хилон. Всъщност милосърдието не беше съвсем чуждо на оня свят, към който принадлежеше младият патриций. Атиняните бяха му издигнали олтар и дълго време се противопоставяха на въвеждането в Атина на гладиаторските борби. Случваше се и в Рим победените да получават прошка, както например британският крал Каликрат, който, пленен по времето на Клавдий, бил щедро подпомаган от него и живеел свободно в града. Но отмъщението за лична обида както на Виниций, така и на всички други се струваше напълно основателно и справедливо. Отказът от него беше противен на душата му. Наистина той също беше слушал в Остриан, че трябва да обичаме даже и враговете си, но смяташе това за някаква теория, която няма значение в живота. Мина му през ума, че не убиха Хилон може би само защото сега имат някакви принципи или пък че луната е в такава фаза, когато на християните не им е позволено да убиват. Беше чувал още, че има периоди, когато на някои народи не е позволено да започват дори война. Тогава защо не предадоха гърка в ръцете на правосъдието, защо апостолът каза, че ако някой сгреши седем пъти, трябва и седемте пъти да му се прости и защо Главк рече на Хилон: „Нека бог ти прости,

както ти прощавам аз“? Та нали Хилон му беше причинил най-голямото зло, каквото един човек може да стори на друг! И при мисълта как той самият би постъпил с тоя, който би убил например Лигия, сърцето на Виниций закипя като вряла вода: не биха се намерили мъки, с които той не би си отмъстил за нея! А Главк му прости! Прости му и Урс — той, който би могъл да убие когото си поиска в Рим, и то напълно безнаказано, защото след това трябваше да убие само царя на Неморенската гора, за да заеме мястото му и да се спаси... Нима на човека, на когото Кротон не можа да се противопостави, щеше да устои гладиаторът, изпълняващ тая длъжност, която можеше да се получи само чрез убийството на предшественика „цар“? На всички тия въпроси отговорът беше само един: те не убиват поради някаква голяма доброта, каквато не е имало досега на света, и поради безграничната си обич към хората, която ги кара да забравят за себе си, за своите обиди, за своето щастие и нещастие — и да живеят за другите. Каква награда щяха да получат за това, Виниций беше чул в Остриан, но всичко това не можеше да се побере в главата му. Той чувстваше, че тоя земен живот, свързан с отричането от всякакви блага и удоволствия в полза на другите, ще да е жалък. В това, което Виниций мислеше за християните, наред с огромното учудване имаше и милосърдие, и някакъв оттенък на презрение. Струваше му се, че те са овце, които рано или късно ще бъдат изядени от вълците, а неговата римска натура не беше способна да се проникне от уважение към ония, които позволяват да бъдат изядени. Все пак едно нещо го поразя. Ето, след като Хилон излезе, някаква дълбока радост озари всички лица. Апостолът се доближи до Главк, сложи ръка на главата му и каза:

— В тебе победи Христос!

Главк вдигна очи, пълни с вяра и радост, сякаш изживяваше някакво голямо и неочаквано щастие. Виниций, който признаваше наслаждение само след извършено отмъщение, го гледаше с разширени от температурата очи, сякаш виждаше луд. Той видя обаче, и то не без вътрешно възмущение, как Лигия допря своите устни на царица до ръката на този човек, който по външност напомняше роб, и му се стори, че досегашният ред в света напълно се е променил. След това Урс се върна и започна да разказва как изпратил Хилон до улицата и как го молил да му прости за болките, които е причинил на костите

му; и апостолът го благослови, а Крисп каза, че този ден е ден на велика победа. Като чу за тази победа, Виниций съвсем се обърка и изгуби нишката на мислите си.

Когато Лигия му подаде отново разхладително питие, той задържа за момент ръката ѝ и попита:

— И ти ли му прости?

— Ние сме християни. Не ни е позволено да таим в сърцето си гняв.

— Лигия — каза той, — който и да е твоят бог, ще принесе в негова чест хекатомба само заради това, че е твой.

А тя отговори:

— Ще го почетеш в сърцето си, когато го обикнеш.

— Само заради това, че е твой... — повтори Виниций с по-слаб глас.

Той затвори клепки, тъй като отново почувства слабост.

Лигия се отдръпна, но скоро се върна и застанала близко, наведе се над него, за да се убеди дали спи. Почувствал близостта ѝ, Виниций отвори очи и се усмихна, а тя сложи върху тях ръка, сякаш искаше да го приспи. Обхвана го нежа, като същевременно се чувства и по-зле. В действителност така и беше. Настана нощ, а заедно с нея и температурата му се повиши, затова той не можеше да заспи и следеше с поглед всяко движение на Лигия. Понякога изпадаше в полусън, в който виждаше и слушаше всичко, що ставаше около него, но в който действителността се смесваше с трескаво бълнуване. Струваше му се, че в някакво си старо и запустяло гробище се издига светилище във вид на кула, където Лигия е жрица. Той не снемаше от нея очи, а я гледаше на върха на кулата с лютия в ръка, цяла в сияние, подобна на ония жрици, които нощем пеят химн в чест на луната и каквито беше виждал на Изток. Сам той се изкачваше с голямо усилие по виещите се стълби, за да я отвлече, а след него пълзеше Хилон, който тракаше със зъби от ужас и повтаряше: „Не върши това, господарю, тя е жрица и Той ще отмъсти за нея...“ Виниций не знаеше кой е тоя „Той“, но разбираше, че отива да извърши светотатство и чувства необикновен страх. Когато дойде до балюстрадата, заобикаляща върха на кулата, редом с Лигия застана внезапно апостолът със сребърната брада и каза: „Не вдигай срещу нея ръка, защото тя принадлежи на мене.“ Като изрече това, той тръгна заедно с нея по светлата ивица лунна светлина,

сякаш по път към небето, а Виниций, прострял ръце към тях, започна да ги моли да го вземат със себе си.

В този момент той се събуди, опомни се и се огледа. Огънят на високо огнище гореше вече по-слабо, но все още хвърляше достатъчно светлина; всички седяха край огъня и се топлеха, понеже нощта беше хладна, а стаята доста студена. Виниций виждаше как дъхът им излиза от устата като пара. В средата седеше апостолът, до коленете му на ниско столче Лигия, по-нататък Главк, Крисп, Мириам, а накрая от едната страна Урс, от другата Назарий, син на Мириам, младо момче с чудно хубаво лице и черни коси, които се спускаха на рамената му.

Лигия слушаше с вдигнати към апостола очи; всички глави бяха обърнати към него, а той говореше нещо полугласно. Виниций го гледаше със суеверен страх, малко по-малък от оня, какъвто изпитваше, докато бълнуваше. Мина му през ума, че докато е бълнувал, може би е отгатнал истината и че тоя побелял пришълец от далечни краища наистина му отнема Лигия и я води някъде по незнайни пътища. Беше уверен също, че старецът говори за него, а може би ги и съветва как да го разделят с нея, защото на Виниций му се струваше невъзможно да се говори сега за друго, затова напрегна цялото си внимание и започна да се вслушва в думите на Петър.

Но той се беше излъгал — апостолът говореше пак за Христа.

„Те живеят само с това име“ — помисли Виниций.

Старецът разказваше за залавянето на Христа:

— Дойде отред войници и слуги на първосвещениците, за да го хванат. Когато Спасителя ги попита кого търсят, те отговориха: „Исуса Назарянина!“ А като им рече: „Аз съм!“ — паднаха на земята и не смееха да вдигнат ръка срещу него, и едва след втория въпрос го хванаха.

Апостолът спря, простря ръце към огъня и каза:

— Нощта беше студена както сега, но сърцето ми закипя, та извадих меча да го защитя и отсякох ухото на слугата на първосвещеника. Бих го защищавал повече от собствения си живот, ако не ми беше казал: „Сложи ножа в ножницата. Нима не трябва да изпия чашата, която ми поднася моят отец?...“ Тогава го хванаха и вързаха...

Като каза това, сложи ръце на челото си и млъкна, желаейки да намали силата на спомените си при по-нататъшния разказ. Но Урс не

можа да се въздържи, скочи, разрови огъня в огнището с машата така, че той заискри като златен дъжд и пламна по-силно, след това седна и извика:

— А, ако бях аз... бих... па после да беше станало, каквото ще.

Но Лигия сложи пръст на устните си и той изведнъж млъкна. Дишаше дълбоко и се виждаше, че е възмутен до дъното на душата си и макар че беше винаги готов да целува нозете на апостола, не можеше да се помири с тази негова постъпка. Ако някой би дръзнал в негово присъствие да вдигне ръка срещу Спасителя, ох, късове щяха да хвърчат и от войниците, и от слугите на първосвещениците... При тази мисъл само, а също от скръб и от душевно вълнение очите на Урс се напълниха със сълзи и той помисли, от една страна, че не само би защитил Спасителя, но би повикал на помощ и лигийците, а от друга, че ако стореше това, би проявил спрямо него непослушание и би попречил на изкуплението на света.

Затова той не можеше да сдържи сълзите си.

След малко Петър махна ръце от челото си и започна да разказва по-нататък, но отново полусън налегна Виниций. Това, което чу сега, се смесваше с онова, което апостолът разказваше миналата нощ в Остриан — деня, когато Христос се появил на брега на Тивериадското езеро. Той виждаше просторната водна шир, на нея рибарска лодка и в лодката Петър и Лигия. Самият той плуваше с всички сили след тях, но болката в счупената ръка му пречеше да ги стигне. Буря плискаше в очите му вълни, а той потъваше и викаше с умолителен глас за спасение. Тогава Лигия падна на колене пред апостола, а той обърна лодката и протегна към него веслото. Виниций се хвана, с тяхна помощ се качи в лодката и падна на дъното ѝ.

После му се стори, че е станал и вижда множество хора да плуват след лодката. Вълните заливаха с пяна главите им; някои показваха из бездната само ръцете си, а Петър спасяваше един след друг потъващите и ги вземаше в лодката, която се разширяваше като по чудо. Скоро я изпълниха цели тълпи, големи като ония в Остриан, а и още по-големи... Виниций се чудеше как можаха да се съберат в нея и се страхуваше, че ще потънат. Лигия обаче го успокояваше и му показваше някаква светлина на далечния бряг, към който плуваха. Тук кошмарите на Виниций отново се смесиха с онова, което беше чул в Остриан от устата на апостола за това как се появил Христос край

езерото. Сега той съгледа в оная крайбрежна светлина някаква фигура, към която Петър направляваше лодката. И колкото повече се приближаваха към нея, толкова повече бурята утихваше, водната шир ставаше по-гладка, а сиянието по-голямо. Тълпите запяха химн, изпълнен с благод, въздухът бе наситен с нардово ухание; водата отразяваше цветовете на небесната дъга, от дъното сякаш прозираха лилии и рози; най-последно лодката допря леко гръд о пясъка. Лигия го хвана за ръката и каза: „Ела, ще те заведе!“ И го поведе към сиянието.

* * *

Виниций отново се събуди, но виденията му изчезваха бавно, затова той не се върна веднага към действителността. Известно време след това все още му се струваше, че се намира край езерото и че го заобикалят тълпи, сред които, без да знае защо, търсеше Петроний и се чудеше, че не може да го намери. Пламъкът на огнището, край което нямаше вече никого, го свести напълно. Маслинените главни тлееха бавно под червената пепел, цепениците от пинии, скоро хвърлени в жаравата, стреляха ярки огнени езици; и в тоя блясък Виниций видя Лигия. Тя седеше близо до леглото му.

Видът ѝ го покърти дълбоко. Спомни си, че миналата нощ тя прекара в Остриан и целия ден помагаше около него, а сега, когато всички бяха отишли да почиват, само тя единствена бдеше до леглото му. Лесно можеше да се види, че е изморена, тъй като седеше неподвижно и очите ѝ бяха затворени. Виниций не знаеше дали тя спи, или е потънала в мисли. Той гледаше профила ѝ, гледаше спуснатите ѝ клепачи и сложените ѝ на коленете ръце; в езическата му глава бавно започна да се ражда мисълта, че наред с голата, самонадеяна и горда със своите форми гръцка и римска красота на света съществува и друга, нова, чудно чиста, одухотворена.

Не се решаваше да я нарече християнска, но мислейки за Лигия, не можеше да я отдели от нейното учение. Той дори се досети, че ако сега, когато всички други почиват, единствена Лигия, която той беше обидил, бди над него, то е именно затова, че така повелява нейното учение.

Тази мисъл го учуди, но в същото време му беше и неприятна. Той предпочиташе Лигия да постъпва така от любов към него, заради лицето му, заради очите му, заради стройното му телосложение, с една дума, заради всичко онова, поради което неведнъж се бяха обвивали около шията му снежни ръце на гъркини и римлянки.

Веднага обаче почувства, че ако тя беше като другите жени, нещо у нея щеше да му липсва. Тогава той се зачуди и сам не знаеше какво става с него, понеже забеляза, че и в душата му се зараждат някакви нови чувства и нови желания, чужди на света, в който живееше досега.

Тя отвори очи и като видя, че Виниций я гледа, приближи се до него и каза:

— При тебе съм.

А той отговори:

— Видях насън твоята душа.

IV

На другия ден рано Виниций се събуди отслабнал, но нямаше треска и температура. Стори му се, че го пробуди шепот от разговор, ала когато отвори очи, Лигия не беше при него, само Урс, наведен край огнището, ровеше сивата пепел и търсеше под нея жарава; като намери, започна така да раздухва въглените, сякаш вършеше това не с уста, а с ковашки мях. Като си спомни, че вчера той човек удуши Кротон, Виниций го загледа с любопитство на истински гладиатор в неговия исполински гръб, подобен на гърба на циклоп, и в могъщите му като стълбове бедра.

„Благодаря на Меркурий, че не ми изви врата — помисли си той. — Кълна се в Полукс! Ако и другите лигийци са като него, тогава дунавските ни легиони ще имат с тях сериозна работа!“

И той извика:

— Хей, робе!

Урс вдигна глава от огнището, усмихна се почти приятелски и каза:

— Да ти даде бог добър ден и добро здраве, господарю, но аз съм човек свободен, а не роб.

Тия думи доставиха известно удоволствие на Виниций, който желаше да разпита Урс за родината на Лигия, защото разговорът със свободен човек, макар и прост, по-малко оскърбяваше неговото римско и патрицианско достойнство, отколкото разговорът с роб, когото нито законът, нито обичаят признаваха за човек.

— Ти не си ли роб на Авъл? — попита той.

— Не, господарю, аз служа на Калина, както служих и на майка й, но доброволно.

Урс отново наведе глава над огнището, за да раздуха въглените, където предварително беше сложил дърва, а след това пак я вдигна и каза:

— У нас роби няма.

Но Виниций попита:

— Къде е Лигия?

— Току-що излезе, а аз трябва да приготвя закуска за тебе, господарю. Тя бдеше над теб цяла нощ.

— Защо ти не я смени?

— Защото тъй искаше, а аз съм длъжен да я слушам.

Очите му се помрачиха, след малко той добави:

— Ако не я слушах, ти, господарю, нямаше да си жив.

— Съжаляваш ли, че не ме уби?

— Не, господарю. Христос е заповядал да не убиваме.

— А Атацин? А Кротон?

— Другояче не можех — измърмори той.

И започна да гледа сякаш със съжаление ръцете си, останали очевидно езически, макар душата му да бе приела кръщение.

След това той сложи гърнето на огнището, клекна край него и впери замислен поглед в пламъка.

— Вината е твоя, господарю — каза най-сетне той, — защо вдигна ръка срещу нея, срещу една царска дъщеря?

Отначало у Виниций пламна гордостта, като си помисли, че един простак и варварин не само смее да разговаря с него така свободно, но и го упреква. Към всички необикновени и невероятни неща, които беше видял от миналата нощ насам, се прибави още едно. Но понеже беше слаб и нямаше под ръка роби, а главно защото искаше да научи подробности за живота на Лигия, той се овладя.

Като се успокои, започна да разпитва за войната на лигийците с Ваний и свебите. Урс разказваше с желание, но не каза нещо повече от това, което Авъл Плавций беше разправял вече на Виниций. Урс не беше участвал в битката, понеже беше придружавал заложенничките до лагера на Ателий Хистер. Той само знаеше, че лигийците победили свебите и язигите, но техният вожд и крал паднал от стрелата на един язиг. Веднага след това получили известие, че семноните запалили горите на границата, затова бързо се върнали да отмъстят за обидата, а заложенничките останали у Ателий, който заповядал да им отдават царски почести. По-късно майката на Лигия починала. Римският вожд не знаел какво да прави с детето. Урс искал да се върне с него в родината си, но пътят бил опасен — имало много зверове и диви племена; но когато дошло съобщение, че някакви лигийски пратеници се намират при Помпоний, за да му предложат помощ против маркоманите, Хистер ги изпратил при Помпоний. При него те узнали,

че не е имало никакви пратеници — и Урс с Лигия останали в лагера, откъдето Помпоний ги отвел в Рим, а след триумфалното завръщане дал царското дете на Помпония Грецина.

Виниций познаваше този разказ с изключение на няколко подробности само, но слушаше, защото на неговата безгранична родова гордост беше приятно, че очевидец подчертаваше царския произход на Лигия. Като царска дъщеря тя можеше да вземе в двора на цезаря високопоставено място, като дъщерите на най-знатните семейства, при това народът, на който баща ѝ бил владетел, досега никога не е воювал с Рим; макар и варварски, този народ можеше да бъде опасен, понеже според твърдения на самия Ателий Хистер разполагаше с безбройна рат.

В същност Урс напълно потвърди това твърдение, като на Винициевия въпрос за лигийците отговори:

— Живеем в горите, но имаме толкова много земя, че никой не знае къде е крайт на леса, а в него има много народ. В гората има и дървени градове, пълни с големи богатства, тъй като всичко, що семноните, маркоманите, вандалите и квадите заграбват по света, ние им го отнемат. Те не смеят да ни нападнат, а само когато вятърът духа откъм тях, палят горите ни. Но ние не се страхуваме нито от тях, нито от римския цезар.

— Боговете са дали власт на римляните над земята — каза сурово Виниций.

— Боговете са зли духове — отговори Урс простишко, — а където няма римляни, там няма и господство.

Той притъкна огъня и рече сякаш на себе си:

— Когато цезарят взе Калина в своя двор, аз помислих, че може би ще бъде оскърбена и исках да ида там в горите, за да изпратя лигийците на помощ на царската дъщеря. Лигийците бяха тръгнали към Дунава, защото са добър народ, макар че са езичници. Ех, бих им занесъл аз „добра новина“. Но когато Калина се върне при Помпония, аз и без това ще ѝ се поклоня и ще я помоля да ми позволи да ида там, защото Христос се е родил далеч от тях и те не са и чули за него... Той е знаел по-добре къде е трябвало да се роди; но ако беше дошъл на света у нас, в горите, сигурно нямаше да го мъчим, а щяхме да отгледаме младенеца и да се грижим никога да не му липсва нито дивеч, нито гъби, нито боброви кожи, нито кехлибар. Каквото пък

щяхме да заграбим от свебите или маркоманите, щяхме да даваме нему, за да живее в богатство и удобство.

Като каза това, той сложи съда със супата за Виниций на огъня и млъкна. Мисълта му явно блужда известно време по лигийските пущинаци, а когато супата завря, сипа я в плоска паница, изстуди я и каза:

— Господарю, Главк ни съветваше да движиш колкото може по-малко дори здравата си ръка, затова Калина ми заповяда да те храня.

Лигия заповядала! Против това не можеше да се възрази. Виниций и не помисли да се противопостави на нейната воля, сякаш тя беше дъщеря на цезаря или богиня; той не каза нито дума, а Урс, седнал край леглото му, започна да гребе с малка чаша от супата и да я поднася към устата му. Той вършеше това толкова грижливо и с такава благородна усмивка в сините си очи, че Виниций не вярваше на очите си; възможно ли е Урс да е същият онзи титан, който вчера удуши Кротон, връхлетя върху него като буря и щеше да го разкъса, ако Лигия не се беше смилила. Сега за пръв път в живота си младият патриций се замисли над онова, което ставаше в душата на един прост човек, слуга и варварин.

Урс обаче беше колкото грижлива, толкова и несръчна бавачка. Чашата се губеше в неговите херкулесовски пръсти, така че за устните на Виниций не оставаше място. След няколко несполучливи опита исполинът разтревожен каза:

— Е, по-лесно е да измъкнеш жубър от леговището.

Безпокойството на лигиеца беше забавно на Виниций, а още по-интересно за него беше това, което Урс каза. Виниций беше виждал в цирковете страшни жубри, докарани от северните пущинаци; на лов за жубри отиваха най-храбрите бестиарии със страх; по големина и сила те отстъпваха само на слона.

— Нима ти си се опитвал даловиш такива зверове за рогата? — попита Виниций учудено.

— Докато не бях живял двайсет зими, страхувах се — отвърна Урс, — но после ми се е случвало.

И отново започна да храни Виниций още по-несръчно, отколкото преди.

— Трябва да помоля Мириам или Назарий — рече той.

В това време иззад завесата се показва бледото лице на Лигия.

— Сега ще ти помогна — каза тя.

След малко тя излезе от кубикулума. Сигурно беше се приготвяла да спи, защото беше облечена само в тясна затворена туника, наричана от древните капуциум, а косите ѝ падаха свободно. Виниций, чието сърце заби по-силно, когато тя дойде, започна да я мъмри, че досега не е помислила за сън, а тя му отговори весело:

— Тъкмо исках да легна, но най-напред ще отменя Урс.

Тя взе чашата, седна на края на леглото и започна да храни Виниций, който веднага се почувства спокоен и щастлив. Когато се навеждаше над него, лъхваше го топлината на тялото ѝ, разпуснатите ѝ коси падаха върху гърдите му, а той бледнееше от вълнение, но в зашеметяването и порива на страстта той чувстваше, че за него тя е най-скъпото и обожавано същество и в сравнение с нея целият свят е нищо. По-рано той я желаше, а сега започна да я обича с цялото си сърце. Преди и в живота, и в чувствата си той беше като всички съвременни нему хора — заслепен, безогледен егоист, който се интересува само от собствената си личност; от тоя миг започна да се интересува и от Лигия.

След малко се отказа от яденето и при все че нейното присъствие му доставяше неизразима наслада, каза:

— Достатъчно. Иди си почини, моя божествена.

— Не ме наричай така — отговори тя. — Не бива да слушам това.

После му се усмихна и му каза, че се е разсънила, че не е уморена и че няма да отиде да почива, докато не дойде Главк. Той слушаше думите ѝ като музика, сърцето му биеше все по-силно, изпълваше се с все по-голям възторг, с все по-голяма благодарност, а умът му се мъчеше да намери израз на тая благодарност.

— Лигия — каза той след кратко мълчание, — по-рано аз не те познавах. Сега разбирам, че съм искал да дойда при теб по крив път, затова ти казвам: върни се при Помпония Грецина и бъди сигурна, че никой няма да вдигне ръка срещу теб.

Лицето ѝ изведнъж помръкна.

— Колко щастлива щях да бъда — отвърна тя, — ако можех поне отдалеч да я видя, но вече не мога да се върна при нея.

— Защо? — попита Виниций учудено.

— Ние, християните, знаем от Актея какво става в Палатин. Нима не си чул, че наскоро след моето бягство, преди да замине за Неапол, цезарят повикал Авъл и Помпония, мислейки, че те са ми помогнали да избягам, и ги заплашил с гнева си. За щастие Авъл можал да му отговори: „Господарю, ти знаеш, че от устата ми никога не е излизала лъжа; заклевам ти се, не сме ѝ помогнали да избяга и както ти, тъй и ние не знаем какво е станало с нея.“ Цезарят повярвал, а после и забравил. По съветите пък на по-старите аз не писах на майка си къде съм, за да може смело да отговаря, че не знае нищо за мен. Ти може би не разбираш това, Виниций, но на нас не ни е позволено да лъжем дори и тогава, когато става въпрос и за човешки живот. Такова е нашето учение, към което искаме да склоним всички сърца; ето защо не съм виждала Помпония, откакто напуснах къщата ѝ; от време на време само до нея са достигали слухове, че съм жива и в безопасност.

Тук тя се нажали, очите ѝ се изпълниха със сълзи, но скоро се успокои и каза:

— Зная, че и Помпония тъгува за мене, но ние имаме утеха, каквато другите нямат.

— Да — отговори Виниций, — вашата утеха е Христос, но аз не разбирам това.

— Погледни ни: за нас няма раздяла, няма болести, няма страдания; ако ни сполетят, те се превръщат в радост. И самата смърт, която за вас е край на живота, за нас е само начало и смяна на едно нищожно щастие с по-добро, по-малкото спокойствие с по-голямо — вечно. Помисли и ще разбереш какво е нашето учение, щом като ни повелява да бъдем милосърдни към враговете, забранява лъжата, очиства душите ни от гняв и ни обещава вечно щастие след смъртта.

— Това чух в Остриан и видях как постъпихте с мен и с Хилон, но когато помисля за това, и досега ми се струва, че е сън и че не бива да вярвам на ушите и на очите си. Но ти ми отговори на друг въпрос: щастлива ли си?

— Да! — отговори Лигия. — Вярвам в Христа и не мога да не бъда щастлива.

Виниций я погледна, сякаш това, което тя каза, беше недостойно за човешкия разум.

— Не би ли искала да се върнеш при Помпония?

— Искам с цялата си душа и ще се върна, ако волята божия бъде такава.

— Аз ти казвам: върни се, кълна ти се в моите лари, че няма да вдигна срещу тебе ръка.

Лигия се замисли, а след това отговори:

— Не. Не мога да изложам близките си на опасност. Цезарят не обича рода на Плавций. Ако се върна — ти знаеш как робите разнасят в Рим всяка новина, — ще се разчуе из града и Нерон ще се научи от своите роби. Той веднага ще накаже семейството на Авъл или пък най-малкото ще ме вземе обратно.

— Да — каза Виниций, свил вежди, — не може. Той би го сторил само за да докаже, че неговата воля трябва да бъде изпълнена. Вярно е, че те е забравил или пък не е искал въобще да мисли, смятайки, че не нему, а на мене е нанесена обидата. Възможно е... като те отнеме от Авъл... да те даде на мен, а аз пък ще те върна на Помпония.

Тя го попита тъжно:

— Виниций, би ли искал да ме видиш пак в Палатин?

— Не. Имаш право. Приказвах като глупак! Не!

И изведнъж сякаш бездънна пропаст зина пред него. Той беше патриций, беше военен трибун, беше влиятелен човек, но над всички сили на тоя свят, към който принадлежеше и той, стоеше един луд, чиято воля и злоба никой не можеше да предвиди. Да не се страхуват от него и да не държат сметка за него, можеха само такива като християните, за които целият този свят, разлъката с него, страданията и самата смърт дори не значеха нищо. Всички други трябваше да треперят пред цезаря. Целият ужас на страшното време, в което живееха, разкри пред Виниций чудовищните си размери. Той не можеше да върне Лигия на Авъл от страх да не би изродът да си я спомни и да излее върху нея гнева си; по същата причина той не можеше да я вземе за жена, защото щеше да напакости и на нея, и на себе си, и на Авъл. Достатъчно беше цезарят да е в лошо настроение само един миг, за да погуби всички. За пръв път в живота си Виниций почувства, че или светът трябва да се промени и прероди, или животът ще стане напълно непоносим. Той разбра и онова, което само преди един миг беше за него още неясно, че в такива времена само християните могат да бъдат щастливи.

Обхвана го непоносима скръб, защото разбра и това, че той сам обърка живота на Лигия и че сега почти няма изход. И под влияние на тази скръб заговори:

— Ти знаеш ли, че си по-щастлива от мен? В беднотията и в тази единствена стая сред прости хора имаш своето учение и своя Христос, а аз имам само тебе и ако те нямаше, щях да бъда последният бедняк, който няма нито покрив, нито хляб. За мен ти си по-скъпа от целия свят. Търсех те, защото не можех да живея без теб. Не исках нито пиршества, нито можех да спя. Ако не беше надеждата, че ще те намеря, щях да се пробода с меч. Страхувам се обаче от смъртта, защото после не бих имал възможност да те виждам. Казвам ти самата истина, без теб не мога да живея и досега живях само с надеждата, че ще те намеря и видя. Помниш ли нашия разговор у Авъл? Веднъж ти ми нарисува риба на пясъка, а аз не разбрах какво значи това. Помниш ли как играехте на топка? Още тогава те обичах повече от живота си и ти започна да се досещаш, че те обичам... Дойде Авъл, изплаши ни с Либитина и прекъсна разговора ни. Когато се сбогувахме, Помпония каза на Петроний, че бог е един, всемогъщ и милостив, но тогава на нас и на ум не ни дойде, че вашият бог е Христос. Нека той те даде на мене и аз ще го обикна, макар да ми се струва, че е бог на робите, на чужденците и на сиромасите. Ти седиш при мене и мислиш само за него. Мисли и за мен, иначе ще го намразя. За мене ти си единственото божество. Благословен е твоят баща и майка ти, благословена е земята, която те е родила. Бих искал да прегърна нозете ти и да ти се моля, да ти отдам почести, да ти принеса жертва, да ти се поклоня ти, триж божествена! Ти не знаеш и не можеш да знаеш как те обичам...

Като каза това, той изтри бледото си чело с ръка и затвори очи. Неговата натура не познаваше прегради нито в гнева, нито в любовта. Той говореше с въодушевлението на човек, който е престанал да се владее и който не признава граници нито за думите си, нито за любовта си. Говореше обаче искрено, думите се изтръгваха от глъбините на душата му. Чувстваше се, че болката, възторгът, страстта и обожанието, насъбрали се в гърдите му, най-после бликнаха в неудържим поток от думи. На Лигия думите му се сториха богохулство, а сърцето ѝ започна да бие, сякаш искаше да разкъса туниката, стегнала гърдите ѝ. Тя не можеше да надвие състраданието, което изпитваше към него и към мъката му. Трогна я уважението, с

което той говореше. Чувстваше, че я обичат и обожават безгранично; тя чувстваше, че тоя непреклонен и опасен човек сега ѝ принадлежи духом и телом като роб, а съзнанието за неговата покорност и за нейната собствена сила я изпълни с щастие. За миг спомените ѝ оживяха. За нея той беше отново оня великолепен и красив като езически бог Виниций, който ѝ говореше в дома на Авъл за любовта и пробуждаше като от сън полудетинското ѝ сърце; той беше същият оня, чиито целувки още усещаше върху устните си и от чиито обятия я грабна Урс в Палатин, сякаш я изтръгна от пламък. Едва сега с тоя израз на възторг и болка върху орловото му лице, с бледо чело и благороден поглед, ранен, сломен от любов, обичащ, пълен с обожание и покорство, той ѝ изглеждаше такъв, какъвто тя искаше да бъде винаги и какъвто би го обикнала с цялата си душа; сега той ѝ се струваше по-скъп от всеки друг път.

Тя веднага разбра, че може би ще дойде момент, когато любовта му ще я обземе и ще я отнесе като вихър; разбрала това, тя изпита чувството, което и той бе изпитал преди малко, чувството, че стои на ръба на пропастта. Затова ли напусна дома на Авъл? Затова ли се спаси, като избяга? Затова ли толкова време се кри в бедните квартали на града? Кой беше тоя Виниций? Августин, войник и придворен на Нерон! Нима той не участваше в неговите оргии и безумства? Доказателство за това беше онова пиршество, което Лигия не можеше да забрави; нима той не ходеше заедно с другите в храмовете и не принасяше жертва на езическите богове, в които може би и не вярваше, а им отдаваше почести по задължение. Нима той не я преследваше, за да я направи своя робиня, своя любовница и заедно с това да я въвлече в оня ужасен свят на разкош, удоволствия, на престъпления и безчинства, които предизвикват божия гняв и отмъщение. Наистина той изглеждаше променен, но нали току-що сам ѝ каза, че ако тя мисли за Христос повече, отколкото за него, е готов да го намрази. На Лигия се стори, че самата мисъл за каквато и да е друга обич, освен за обичта към Христа, е грях към него и към неговото учение; и когато почувства, че в дъното на душата ѝ могат да се пробудят други чувства и желания, обхвана я тревога за собственото ѝ бъдеще и за собственото ѝ сърце.

В тоя момент на душевно терзание влезе Главк, за да навести болния и да разбере как е здравето му. По лицето на Виниций

мигновено се отрази гняв и нетърпение. Разсърди се, че прекъснаха разговора му с Лигия, и когато Главк започна да му задава въпроси, той отговаряше едва ли не с презрение. Наистина той скоро се овладя, но ако Лигия все още имаше някакви илюзии, че онова, което е чул в Остриан, е повлияло на суровата му натура, сега те трябваше да изчезнат. Той се беше променил само по отношение на нея и освен това единствено чувство в гърдите му беше останало неговото вълчо сърце на истински римлянин, сурово и егоистично както някога, неспособно да почувства не само изпълненото с благодост християнско учение, но и признателност.

Най-после тя излезе, изпълнена със скръб и безпокойство. В молитвите си по-рано тя принасяше в жертва на Христа своето спокойно, чисто като сълза сърце. Сега това спокойствие беше нарушено. В цветето се е вмъкнал отровен червей и беше започнал да го гризе. И сънят дори не ѝ донесе успокоение въпреки двете нощи, прекарани в безсъние. Присъни ѝ се, че в Остриан Нерон начело на свита августиани, вакханки, корибанти и гладиатори тъпче с колесницата си, окичена с рози, множество християни, а Виниций я хваща за рамената, дърпа я в квадригата и притискайки я до гърдите си, шепне: „Ела с нас.“

V

От тоя момент тя все по-рядко се мяркаше в общата стая и все по-рядко се доближаваше до леглото му. Но спокойствието ѝ не се връщаше. Тя виждаше, че Виниций я следи с умолителен поглед, че чака всяка нейна дума като благоволение, че страда и не смее да се оплаче, за да не я отблъсне, че тя е неговото здраве и радост, и тогава сърцето ѝ се изпълваше със състрадание. Тя скоро разбра, че колкото повече се стараеше да го избягва, толкова по-голяма жалост я изпълва и чувствата ѝ към него стават по-нежни и по-силни. Спокойствието ѝ я напусна. Понякога си казваше, че трябва да бъде постоянно при него — първо, затова, че божественото учение повелява да плащаме за злото с добро, и, второ, че като разговаря с него, може би ще го привлече към това учение. Съвестта ѝ обаче подсказваше, че се самоизлъгва и че към него я привлича не друго, а неговата, любов и обаяние. Така тя живееше в непрекъснато терзание, което от ден на ден се засилваше. Понякога ѝ се струваше, че е омотана в някаква мрежа, че желае да я разкъса, но все повече и повече се заплита в нея. Най-после трябваше да признае пред себе си, че ѝ е необходимо да го вижда всеки ден, гласът му ѝ беше станал по-мил и тя трябваше да се бори с всички сили с изкушението да остане до леглото му. Когато се доближаваше до него и лицето му светваше, радост изпълваше сърцето ѝ. Веднъж забеляза следи от сълзи по ресниците му и за пръв път в живота си помисли, че тя може да ги изсуши с целувка, а после, изплашена от тая мисъл и изпълнена със самопрезрение, плака през цялата следваща нощ.

Той беше търпелив, сякаш беше се заклел да изтърпи всичко. Когато очите му пламваха от нетърпение, своеволие и гняв, веднага се сдържаше, а после я гледаше с тревога, сякаш искаше от нея прошка. Това още повече засилваше чувството ѝ към него. Тя никога не бе предполагала, че може да бъде обичана така и при тая мисъл се чувстваше и виновна, и щастлива. Виниций също се измени напълно. В разговорите му с Главк имаше по-малко надменност. Често си мислеше, че и този нещастен лекар-роб, и чужденката, старицата

Мириам, която го окръжава с толкова грижи, и Крисп, винаги унесен в молитви, и те са хора. Чудеше се на подобни мисли — те обаче го спохождаха. Той обикна Урс, защото с него можеше да разговаря за Лигия; и наистина разговаряше по цели дни. В разказите си исполинът беше неуморим. Оказваше на болния най-обикновени услуги и също се привърза към него. За Виниций Лигия беше все още същество, принадлежащо към друг свят, по-висш, отколкото другите, които я заобикаляха. Той започна да се вглежда в простите и бедни хора — нещо, което никога в живота си не бе вършил — и в тях откриваше черти, достойни за уважение, чието съществуване никога по-рано не беше подозирал.

Не можеше да търпи само Назарий, защото му се струваше, че младият момък се осмелява да обича Лигия. Дълго той сдържаше своето негодувание, но веднъж, когато Назарий донесе на девойката два пъдпъдъка, купени на пазара със спечелени от него пари, у Виниций се пробуди потомъкът на квиритите, за когото чужденецът е по-незначителен и от най-нищожния червей. Като чу Лигия да му благодари, той страшно пребледня, а когато Назарий излезе да донесе вода за птиците, каза:

— Лигия, как можеш да търпиш и да позволяваш да ти поднася подаръци? Нима не знаеш, че гърците наричат сънародниците му еврейски кучета?

— Не зная как ги наричат гърците — отговори тя, — но зная, че Назарий е християнин и мой брат.

Като каза това, го погледна с учудване и скръб, защото вече беше отвикнала от такива негови постъпки. Виниций стисна зъби, за да не й каже, че той би заповядал да набият с пръчки до смърт тоя неин брат или пък би го изпратил на село да копае като компедитус сицилийските му лозя. Но обузда гнева си и се сдържа, а след малко каза:

— Прости ми, Лигия. За мене ти си царска дъщеря и осиновено от Плавций дете.

Той до такава степен надви себе си, че когато Назарий отново влезе в стаята, обеща да му подари, след като се върне във вилата си, няколко пауна или фламинго, които пълнеха градините му.

Лигия разбра колко усилия му струва една такава победа над неговото собствено аз. И колкото по-често той вършеше това, толкова повече сърцето ѝ се привързваше към него. Но заслугата му към

Назарий беше по-малка, отколкото тя предполагаше. Виниций можеше да му се разсърди, но не и да ревнува. В неговите очи синът на Мириам не беше нещо повече от куче, при това беше още и дете, което, дори и да обичаше Лигия, обичаше я несъзнателно и покорно. Младият трибун преживя голяма вътрешна борба, за да се примири, макар и мълчаливо, с преклонението на тия хора пред името на Христос и неговото учение. И в душата на Виниций ставаха странни неща. Все пак това беше учението, което изповядваше Лигия, само заради това той беше готов да го признае. После, колкото повече оздравяваше, колкото по-добре си припомняше всичко, което беше станало след оная нощ в Остриан, и всички мисли, появили се в главата му, толкова повече се учудваше на това учение, чиято свръхестествена сила прераждаше човешките души. Той виждаше, че в него има нещо необикновено, нещо което дотогава не е съществувало в света, и чувстваше, че ако то обхване целия свят, ако всели в него любовта и милосърдието си, ще настане навярно епоха, подобна на оная, когато не Юпитер, а Сатурн е управлявал света. Не смееше да се съмнява нито в свръхестествения произход на Христа, нито в неговото възкресение, нито пък в другите чудеса. На очевидците, които разказваха това, можеше да се вярва, защото те толкова се отвращаваха от лъжата, та не можеше да се допусне, че разправят измислици. Най-сетне римският скептицизъм си позволяваше да не вярва в боговете, но вярваше в чудеса. Виниций стоеше пред лицето на някаква чудна загадка, която не умееше да разреши. От друга страна, цялото това учение му се струваше толкова противоречащо на съществуващия ред, толкова неприложимо в живота и толкова безумно, като никое друго. Според него хората в Рим и в целия свят можеха да са лоши, но редът на нещата беше добър. Ако цезарят например беше честен човек, ако сенатът се състоеше не от подли развратници, а от хора като Тразеа, тогава какво повече можеше да се желае? Нали римският свят и римското управление са добри неща, а неравенството между хората — разумно и справедливо. А това учение, според схващанията на Виниций, искаше да разруши всякакъв ред, всякакво управление и да премахне всякакви различия. Какво би станало тогава с римското владичество и римската държава? Беше невъзможно римляните да престанат да господстват или пък да признаят цялото това стадо от подчинени народи за равни на себе си. Това вече не се побираше в

главата на патриция. Това учение беше противно на всичките му представи и навици, противно беше на характера му и на схващанията му за живота. Той съвсем не можеше да си представи как би съществувал, ако го приемеше. Страхуваше се от него, учудваше му се, но не можеше да го приеме, защото цялата му натура се потърсваше. Най-после разбра, че то именно го разделя от Лигия и когато мислеше за това, ненавиждаше го от цялата си душа.

Все пак той съзнаваше, че това учение придаваше на Лигия оная изключителна и неизразима хубост, която беше породила в сърцето му не само любов, но и уважение, не само страст, а и обожание, а от Лигия създаде най-скъпото за него същество на света. И тогава отново му се искаше да обича Христа. Ясно разбираше, че трябваше или да го обикне, или да го намрази, но не можеше да остане равнодушен, не можеше. Сякаш две насрещни вълни го тласкаха, двоумеше се, чувствата му се раздвояваха. Той не можеше да избере и свеждаше глава, мълком почиташе тоя неразбираем за него бог само защото беше бог на Лигия.

Лигия виждаше какво става в него: тя виждаше как той се пречупва, виждаше как природата му отхвърляше това учение и ако, от една страна, това страшно я измъчваше, от друга, чувствата и на състрадание, на милост и благодарност към онова мълчаливо уважение, което той проявяваше към Христа, привличаха сърцето ѝ с непреодолима сила. Тя си спомни за Помпония Грецина и за Авъл. За Помпония извор на непрестанна тъга и непресъхващи сълзи беше мисълта, че след смъртта не ще срещне Авъл. Сега Лигия разбираше по-добре тая скръб и тая болка. И тя бе намерила скъпо същество, но ги очакваше вечна разлъка. Наистина понякога се самоизмамваше, че душата му все още ще се разтвори за Христовата правда, но тия илюзии не продължиха много. Тя вече го познаваше и го разбираше твърде добре. Виниций — християнин! Тези две понятия не можеха да се поберат заедно в нейната неопитна глава. Щом разсъдливият и уравновесен Авъл не стана християнин под влияние на мъдрата и добродетелна Помпония, как можеше тогава Виниций да стане? На тоя въпрос отговор нямаше или по-скоро имаше само един: за Виниций нямаше нито надежда, нито спасение.

Лигия забеляза с уплаха, че гибелната присъда, която виси над него, вместо да я отблъсва, прави го още по-скъп за нея поради

непреодолимото чувство на състрадание. Понякога я обхващаше желание да говори с него искрено за тъмното му бъдеще. Но веднъж, когато седна при него и му каза, че въвн от християнското учение няма живот, той се привдигна на здравата си ръка, защото вече имаше повече сили, сложи главата си на коленете ѝ и каза: „Ти си животът!“ Тогава дъхът замря в гърдите ѝ и самообладанието я напусна и някакъв трепет на наслада я прониза от краката до главата. Хвана главата му за слепите очи и се помъчи да го изправи, но самата тя така се наведе към него, че с устни докосна косите му — и един миг те останаха така упоени, като се бореха със себе си и любовта, която ги тласкаше един към друг.

Най-после Лигия стана и избяга, почувствала огън в кръвта си и замайване. Това беше последната капка, от която преля препълнената чаша. Виниций не се досещаше колко скъпо ще заплати за този щастлив миг, но Лигия разбра, че сега самата тя се нуждае от спасение. Следващата нощ тя прекара в безсъние, в сълзи и молитви, със съзнанието, че не е достойна да се моли и че не може да бъде чута. На другата сутрин излезе рано от кубикулума, повика Крисп в градинската беседка, покрита с бръшлян и повехнал повет, разкри му цялата си душа и го помоли да ѝ разреши да напусне дома на Мириам, защото сама не вярва вече на себе си и не може да победи в сърцето си любовта към Виниций.

Старият Крисп, винаги унесен в религиозен екстаз, се съгласи да напуснат дома на Мириам, но не намери думи да прости нейната греховна според него любов. При мисълта, че Лигия, която той покровителстваше от момента на бягството ѝ, която беше обикнал и утвърдил във вярата и на която до този момент гледаше като на бяла лилия, израсла на почвата на християнското учение, неопорочена от нито едно земно дихание, е намерила място в душата си за друга любов освен небесната, сърцето му се изпълни с негодувание. Дотогава той вярваше, че никъде по света в чест на Христа не е туптяло по-чисто сърце. Искаше да му я принесе в жертва като бисер, като скъпоценност и като скъпа творба на неговите, на Крисп, ръце, но изпитаното разочарование го изпълни с учудване и горчивина.

— Иди и моли бога да ти прости греха — каза ѝ мрачно той. — Бягай, докато злият дух, който те е съблазнил, не те е довел до пълно падение и докато не си се отрекла от Спасителя. Бог умря на кръста за

тебе, за да изкупи душата ти със собствената си кръв, но ти предпочете да обикнеш оня, който искаше да те направи своя наложница. Бог те спаси от ръцете му с чудо, а ти разтвори сърцето си за нечистата страст и обикна сина на мрака. Та кой е той? Приятел и слуга на антихриста, съучастник в разврата и престъпленията му. Къде ще те заведе, ако не в оная пропаст и в оня Содом, в който самият той живее и който бог ще унищожи с пламъка на своя гняв? Аз пък ти казвам: по-добре да беше умряла, по-добре стените на тоя дом да се бяха сринали върху главата ти, отколкото тая змия да пропълзи в гърдите ти и да ги оскверни с отровата на своята греховност.

Той се увличаше все повече, защото грехът на Лигия го изпълни не само с гняв, но и с отвращение и презрение към човешката природа, и главно към женската, която и християнското учение дори не може да предпази от Евината слабост. За него нямаше значение, че девойката е останала още чиста, че искаше да бяга от тая любов и че съкрушена и изпълнена със скръб, се разкайваше. Крисп искаше да създаде от нея ангел и да я издигне във висините, където съществува само любовта към Христа, а тя беше се влюбила в тоя августиан! Тая мисъл изпълваше сърцето му с отвращение, засилено от чувството на разочарование и излъгана надежда. Не! Това той не можеше да й прости! Думи на възмущение пареха устните му като разжарени въглени; той все още се бореше със себе си, за да не ги каже, и само размахваше сухите си ръце над изплашената девойка. Лигия се чувстваше виновна, но не толкова много. Тя даже смяташе, че отдалечаването ѝ от дома на Мириам за нея ще бъде победа над изкушението и ще намали вината ѝ. Крисп я унищожи, посочи ѝ цялото нищожество и низост на душата ѝ, което тя дотогава не подозираше. Тя дори мислеше, че старият презвитер, който от момента на бягството ѝ от Палатин беше за нея като баща, поне малко ще се смили над нея, ще я утеши, ободри и подкрепи.

— Бог ще ти прости моите излъгани надежди и моята скръб — каза той, — но ти измами и Спасителя, защото си потънала в блато, чиито изпарения са отровили душата ти. Можеше да я принесеш в жертва на Христа като скъп съсъд и да му кажеш: „Господи, изпълни я с милост!“, а предпочете тя да служи на злия дух. Нека бог ти прости и нека се смили над теб, защото аз, докато не изтръгнеш змията... аз, който те считах за избраница.

Но той изведнъж млъкна, защото забеляза, че не бяха сами.

През повехналия повет, през зеления лете и зиме бръшлян той видя двама души, единият от които беше апостол Петър. Другия не можа да познае веднага, понеже плащ от дебел плат, наричан цилициус, закриваше част от лицето му. За миг на Крисп се стори, че това е Хилон.

Щом чуха високия глас на Крисп, те влязоха в беседката и седнаха на каменната скамейка. Тогава спътникът на Петър откри мършавото си лице и плешивата си глава, покрита отстрани с къдрави коси, лице със зачервени клепачи и с гърбав нос, грозно и заедно с това вдъхновено лице, в което Крисп позна чертите на Павел от Тарс.

Лигия падна на колене, отчаяно прегърна с ръце краката на Петър, притисна измъчената си глава до гънките на плаща му и остана така, в мълчание. А Петър каза:

— Мир на душите ви!

Гледайки детето в краката си, Петър попита какво се е случило. Тогава Крисп започна да разказва всичко, което му призна Лигия — за греховната ѝ любов, за желанието ѝ да избяга от дома на Мириам и за скръбта си, че душата, която той искаше да принесе в жертва на Христа чиста като сълза, сега е опетнена от земното чувство към участника във всички престъпления, в които е потънал езическият свят и които зовяха за божие отмъщение.

Докато той разказваше, Лигия прегръщаше все по-силно краката на апостола, сякаш искаше да намери убежище и да изпроси поне малко милост.

Апостолът го изслуша докрай, наведе се и сложи сбръчканата си от старост ръка на главата ѝ, а след това вдигна очи към стария свещеник и рече:

— Крисп, нима не си чувал, че нашият любим Учител беше в Кана на сватбата и там благослови любовта между мъжа и жената?

Крисп отпусна ръце и погледна с учудване говорещия апостол, без да може да каже нито дума.

Апостолът помълча малко и отново запита:

— Крисп, нима мислиш, че Христос, който позволи на Мария Магдалина да лежи в нозете му и който прости на блудницата, би се отвърнал от това чисто като полска лилия дете?

Разплакана, Лигия още по-силно се притисна към нозете му, защото разбра, че ненапразно дири при него прибежище. Апостолът вдигна обляното ѝ в сълзи лице и каза:

— Докато очите на оня, когото обичаш, не се отворят за светлината на истината, избягвай го, за да не те въведе в грях, но се моли за него и знай, че няма вина в твоята любов. А това, че искаш да се предпазиш от съблазн, ще ти бъде зачетено. Не се грижи и не плачи, защото аз ти казвам, че милостта на Спасителя не те е изоставила и молитвите ти ще бъдат чути, а след скърбите ще дойдат радостни дни.

Като каза това, той сложи двете си ръце върху косите ѝ, вдигна очи и я благослови. От лицето му грееше неземна благодат.

Съкрушеният Крисп започна покорно да се оправдава.

— Сгреших против милосърдието — каза той, — но аз мислех, че като е допуснала в сърцето си земна любов, тя се е отрекла от Христа...

Но Петър отговори:

— Три пъти се отрекох от него и все пак той ми прости и ми поръча да паса стадото му.

— ... и за това — завърши Крисп, — че Вениций е августианин...

— Христос е обръщал и по-твърди сърца — отвърна Петър.

А Павел от Тарс, който дотогава мълчеше, сложи ръка на гърдите си и сочейки себе си, каза:

— Аз преследвах и предавах на смърт Христовите служители. Когато убиха Стефан, аз пазех дрехите на тия, които хвърляха камъни върху него; аз исках да изкореня истината навсякъде, където е стъпвал човешки крак, но бог ме е предопределил да я проповядвам вредом по света. Проповядвах я в Юдея, в Гърция, по островите, проповядвах я и в оня безбожен град, където за пръв път живях като затворник. А сега, когато Петър, моят наставник, ме повика, ще вляза в тоя дом, за да склоня тая горда глава към нозете Христови и да посея зърното в тази камениста почва, която бог ще направи плодородна, за да му даде обилна жетва.

Той стана. В тоя миг този дребен и прегърбен човек се стори на Крисп такъв, какъвто беше в действителност, тоест исполин, който ще разтърси света из основи и ще завладее народите и земята.

VI

Петроний до Виниций:

„Смили се, *carissime*, не подражавай в писмата си нито на лакедемонците, нито на Юлий Цезар. Ако ти поне можеше да напишеш като него: «*Veni, vidi, vici!*», все пак бих разбрал твоя лаконизъм. Но твоето всъщност означава: «*Veni, vidi, fugi*»; но такъв край на работата не е присъщ на твоята натура, тъй като ти си бил ранен и с тебе са се случили необикновени неща, затова именно писмото ти има нужда от обяснения. Когато прочетох, че оня лигиец е удушил Кротон така лесно, както каледонско куче души вълка в клисурите на Хиберния, не повярвах на очите си. Тоя човек струва толкова злато, колкото сам тежи, и само от него зависи да стане любимец на цезаря. Когато се върна в града, ще трябва да се запозная с него и ще заповядам да ми го излеят от бронз. Меднобрадия ще се пръсне от любопитство, като му кажа, че отливката е от натура. Истинските атлетически тела стават все по-редки и в Италия, и в Гърция — за Изтока няма смисъл да говорим, а на германците, макар и да са високи, мускулите им са покрити с тлъстина и те са по-скоро едри, отколкото силни. Узнай от лигиеца дали той е изключение, или пък в отечеството му има много като него. Може на теб или на мен да ни се случи служебно да устройваме игри, добре би било да знаем къде да търсим хубави тела.

Но слава на боговете, източни и западни, че си се спасил от подобни ръце. Оцелял си, разбира се, защото си патриций и си син на бивш консул, но всичко, което те е сполетяло, ме учудва много: и тия гробища, където си попаднал сред християните, и самите християни, и отношението им към тебе, после бягството на Лигия и накрая тази тъга и тревога, които лъхат от краткото ти

писмо. Обясни ми, защото много неща не разбирам; а ако искаш да знаеш истината, ще ти кажа открито, че не разбирам нито християните, нито тебе, нито Лития. И не се чуди, че аз, личност, която освен от своята особа, се интересува от много малко неща на тоя свят, така разпитвам за всичко. За станалото съм виновен и аз и донякъде то е мое дело. Пиши веднага, защото не зная точно кога ще се видим. В главата на Меднобрадия намеренията се менят като пролетни ветрове. Сега, намирайки се в Беневент, той има желание да замине направо за Гърция и да не се връща в Рим. Тигелин обаче го съветва да се върне поне за известно време, защото народът, който се е затъжил за него (чети: за зрелища и хляб), може да се разбунтува. Така че и аз не зная какво ще стане. Ако натежи Ахей, може би ще ни се прииска и Египет. Бих настоявал да дойдеш и ти, предполагам, че сега пътуването и нашите развлечения ще бъдат лек за твоята душа. Но ти може би не ще ни завариш. Все пак помисли, не би ли предпочел в такъв случай да си починаш в сицилианските си земи, отколкото, да седиш в Рим? Пиши ми подробно за себе си — и прощавай. Този път не ти пожелавам нищо друго освен здраве, защото, кълна се в Полукс, не зная какво да ти пожелаая.“

Като получи писмото, Виниций отначало нямаше ни най-малко желание да отговори. Той чувстваше, че не си струва, че това никому за нищо не е нужно, че нищо няма да обясни и нищо няма да разреши. Обвзе го апатия и разочарование от живота. При това му се струваше, че Петроний в никакъв случай не ще го разбере и че се е случило нещо, което ги е отдалечило един от друг. Той вече сам не можеше да се разбере. Когато се завърна от Задтибърския квартал в своята великолепна инсула в Карини, беше още слаб и изтощен, та в първите дни изпитваше някакво, удоволствие от почивката сред удобствата и изобилието, които го заобикаляха. Но това задоволство не трая дълго. Скоро той почувства, че води празен живот и че всичко онова, което до тоя момент представляваше интерес в живота му, сега или съвсем не

съществуваше за него, или пък беше намаляло толкова много, че беше станало незабележимо. Той изпитваше странното чувство, че в душата му са отрязани ония нишки, които дотогава го свързваха с живота, без да са изпредени нови. Като помисли, че може да замине за Беневент, а след това и за Ахея и да се потопи в живота на удоволствията и безумните изстъпления, почувства неговото нищожество и празнота. „Защо? Какво ще получа от всичко това?“ Това бяха първите въпроси, които преминаха през главата му. За пръв път в живота си той помисли, че ако отпътува, разговорът с Петроний, неговото остроумие и бляскаво изящество, неговите изискани мисли и изборът на точните думи за всяко понятие сега биха го отегчили.

От друга страна, започна да го отегчава и самотността. Всичките му познати бяха с цезаря в Беневент и Виниций беше принуден да седи сам в къщи, с глава, пълна с мисли, и сърце, изпълнено с чувства, за които не можеше да си даде сметка. Но имаше моменти, когато му се струваше, че ако би могъл да поговори с някого за всичко, което ставаше в него, може би щеше да го възприеме, да го обмисли и да го разбере по-добре. Под влияние на тая надежда, след няколко дни на колебание, той реши да отговори на Петроний и макар че не беше сигурен дали ще му изпрати тоя отговор, нахвърли следните думи:

„Искаш да пиша по-подробно, добре: не зная ще успея ли да го направя, защото и аз самият не умея да развържа много възли. Вече ти съобщих, че бях сред християните, за тяхното отношение към враговете им, към които имаха право да причислят и мен, и Хилон, а накрая за добротата, с която бях гледан, и за изчезването на Лигия. Не, драги, не бях пощаден за това, че съм консулски син. За тях такива съображения не съществуват; те простиha и на Хилон, макар че аз сам ги подбуждах да го заровят в градината. Това са хора, каквито досега светът не е виждал, а за учение като тяхното — никой не е чувал. Нищо друго не мога да ти кажа и мами се тоя, който иска да ги мери с наша мярка. Затова пък ще ти кажа, че ако бях лежал със счупена ръка в своя дом и ако бяха ме гледали моите хора или даже мои роднини, щях да имам наистина по-големи,

удобства, но нямаше да позная и половината от тая грижливост, с която бях обкръжен сред тях. Знай също и това, че и Лигия е като всички тях. Ако тя беше моя сестра или моя съпруга, не би ме гледала по-нежно. Неведнъж радост изпълваше сърцето ми, понеже смятах, че само любовта може да внуши такава нежност. Неведнъж четях за тая любов по лицето ѝ и в погледа ѝ и тогава ще повярваш ли, че сред тия прости хора, в бедната стая, която им служеше едновременно за кухня и за триклиний, се чувствах по-щастлив от всеки друг път? Не! Тя не беше към мен равнодушна, а и днес не мога да мисля друго за това. И все пак същата тая Лигия сама напусна тайно от мене дома на Мириам. Сега по цели дни седя с опряна на ръце глава и мисля: защо тя направи това? Писах ли ти, че съм ѝ предложил да я върна на семейството на Авъл? Тя обаче ми отговори, че това е невъзможно, защото те са заминали за Сицилия и вестите, които робите разнасят от къща в къща, ще стигнат до Палатин и цезарят би могъл отново да я отнеме от Авъл. Всичко това е истина! Но нали тя знаеше, че повече няма да ѝ се натрапвам и че съм се отказал от насилието и тъй като не мога да престана да я обичам, нито пък да живея без нея, ще я въведа в моя дом през украсена с венци врата и ще я поставя край огнището ми върху осветена кожа... И все пак избяга! Защо? Нищо не я заплашваше. Ако не ме обичаше, можеше да ме отблъсне. Един ден преди това аз се запознах с някакъв странен човек, някой си Павел от Тарс, който ми говори за Христос и за неговото учение; той говори много убедително и на мен ми се стори, че всяка негова дума руши основите на нашия свят. Същият тоя човек ме навести след бягството ѝ и ми каза: «Когато бог отвори очите ти за светлината и прогледнеш, както направи с мен, тогава ще разбереш, че тя е постъпила правилно, и ще я намериш.» И ето, блъскам си главата над тия думи, сякаш съм ги чул от устата на Пития в Делфи. Понякога ми се струва, че вече разбирам нещо. Те, обичайки хората, са врагове на нашия живот, на нашите богове и... на нашите

злодеяния; така че тя е избягала от мен като от човек, който принадлежи на тоя престъпен свят; с мен тя трябваше да живее порочен според християните живот. Ще кажеш, защо е трябвало да бяга, щом като е могла да ме отблъсне? Ами ако и тя ме обича? В такъв случай тя е искала да избяга от своята любов. Като си помисля за това, иска ми се да пратя робите си по всички улички на Рим и да им заповядам да викат по къщите: «Лигия, върни се!» Но понякога не разбирам защо тя извърши това. Та аз нямаше да ѝ забраня да вярва в своя Христос и сам щях да му издигна олтар в моя атриум. Какво би ми попречил един нов бог, пък защо да не вярвам в него и аз, който не вярвам много и в старите? Зная със сигурност, че християните никога не лъжат, а те казват, че е възкръснал. Нали все пак един обикновен човек не може да направи това. Павел от Тарс е римски гражданин, но като евреин, познава еврейските книги. Той ми каза, че идването на Христа било предсказано от пророците преди хиляди години. Това са необикновени неща, но нима необикновеното не ни заобикаля отвсякъде? Та нали и досега не са престанали да говорят за Аполон Тиански. Това, което Павел каза — че няма много богове, а само един, ми се вижда разумно. И Сенека е на същото мнение, а преди него и много други. Христос е живял, бил е разпънат за спасението на света и е възкръснал. Всичко това е напълно вярно, та затова не виждам причина да твърдя противното; защо да не му издигна олтар, щом като бях готов да направя това в чест например на Серапис. Не би ми било даже трудно да се отрека от другите богове, тъй като нито един по-разумен човек не вярва в тях. Но, изглежда, всичко това не е достатъчно за християните. Не е достатъчно само да почиташ Христа, а трябва и да живееш според неговото учение; и тук сякаш заставаш на брега на море, което трябва да пребродиш пешком. Ако им обещаех да живея така, те сами биха разбрали, че в моите уста това са празни думи. Павел ми каза това открито. Ти знаеш как обичам Лигия и знаеш, че няма нищо, което не бих направил за

нея. Не бих могъл обаче, макар и по нейно желание, да вдигна на гърба си Соракте или Везувий, да сложа на дланта си Тразименското езеро или пък да променя очите си от черни на сини, каквито имат лигийците. Ако тя би поискала, и аз бих пожелал същото, но това не е по силите ми. Аз не съм философ, но не съм и такъв глупак, какъвто неведнъж съм ти изглеждал. Затова ще ти кажа следното: не знаей как християните уреждат живота си, но знаей, че където започва тяхното учение, там свършва римското владичество, свършва Рим, свършва животът, свършва се разликата между победения и победителя, между бедния и богатия, между господар и роб. Това е краят на властта, на цезаря, на закона, на реда в света и на мястото на всичко това идва Христос и някакво милосърдие, което досега не е съществувало, идва някаква доброта, противна на човешките и на нашите, римските, инстинкти. Всъщност мен Лигия ме интересува много повече от целия Рим и неговото владичество; и по-добре е целият свят да пропадне, но аз да я имам в своя дом. Но това е друго нещо. За тях, християните, не е достатъчно само да се съгласиш на думи, а трябва и да чувстваш, че тъй е добре, и да не таиш в душата си нищо друго. А аз — боговете са ми свидетели! — не мога. Разбираш ли какво значи това? В моята натура има нещо, което се противопоставя на това учение, и даже ако го хвалех с устата си и ако живеех по неговите указания, умът и душата ми биха ми казали, че върша това заради любовта, заради Лигия, и ако не беше тя, нищо на света не би ми било по-противно. Чудно нещо, някакъв си Павел от Тарс разбира това; разбира го въпреки цялата си простота и долния си произход и оня стар теург, най-възрастният между тях, Петър, който е бил ученик на Христос. И знаеш ли какво правят те? Молят се и просят за мене това, което наричат опрощение, а мене ме обхваща тревога и все по-голяма тъга по Лигия.

Писах ти вече, че тя избяга тайно, но на тръгване ми оставила кръст, който сама изплела от чемширови клончета. Като се събудих, намерих го до леглото. Сега е в

моя ларариум и сам не мога да разбера защо тъй се стремя към тоя кръст, като че ли в него има нещо божествено, тоест с благоговение и страх. Обичам го, защото са го плели нейните ръце, но го и мразя, защото ни разделя. Понякога ми се струва, че във всичко това има някакви магии и че теургът Петър, макар и да се зове прост рибар, е по-велик и от Аполон, и от всички преди него и че той именно е впримчил всички: Лигия, Помпония и самия мен.

Пишеш, че в предишното ми писмо личи тревога и тъга. Тъга има, защото отново изгубих Лигия, а тревогата идва от настаналата в мен промяна. Искрено ти казвам, че няма нищо по-противно на моята натура от това учение. Но от момента, когато се сблъсках с него, не мога да се позная. Магии ли са това или любов? Цирцея променяла със своето докосване човешките тела, а у мен е променена душата. Навярно само Лигия можеше да стори това или по-право Лигия чрез странното учение, което изповядва. Когато се върнах от тях у дома, никой не ме очакваше. Смятали, че съм в Беневент и че не ще се върна скоро, затова в къщи заварих безредие, пияни роби и пиршество, което бяха устроили в моя триклиниум. Те по-скоро очакваха смъртта, отколкото мене, и по-малко биха се изплашили от нея. Ти знаеш колко съм строг към всички в къщи, затова всичко живо падна на колене, а някои припаднаха от страх. А аз знаеш ли как постъпих? В първия момент исках да заповядам да донесат пръчки и нажежено желязо, но веднага след това ме обхвана някакъв срам и — ще ми повярваш ли? — някакво съжаление към тия нещастници; между тях има и стари роби, които още моят дядо, Марк Виниций, е довел по времето на Август откъм Рейн. Затворих се самотен в библиотеката, и там в главата ми нахлуха още по-странни мисли, а именно, че след това, което чух и видях сред християните, не мога да постъпвам с робите така, както съм постъпвал досега, и че те също са хора. Няколко дена бяха в смъртна тревога, смятайки, че се бавя, за да измисля колкото може по-страшно наказание, но аз не ги глобих и не ги наказах, защото не можах! На

третия ден ги повиках и им казах: «Прощавам ви, постарайте се с усърдната си служба да изкупите вината си!» Те паднаха на колене, обляха се в сълзи, протягаха с плач ръце, наричайки ме господар и баща, а аз — срамувам се, като ти казвам това — също се трогнах. Стори ми се, че в тоя миг виждам милото лице на Лигия и пълните ѝ със сълзи очи, които ми благодарят за тая постъпка. И, *proh pudor*, усетих, че и моите зеници овлажняха... Знаеш ли какво ще ти призная: не мога без нея, чувствам се зле сам, просто съм нещастен и скръбта ми е по-голяма, отколкото предполагаш... Колкото до моите роби, направи ми впечатление едно нещо. Прошката, която получиха, не само че не ги разглези, не само че не отслаби дисциплината, но по-рано страхът никога не ги беше подтиквал към такава старателна служба, както ги подтикна благодарността. Те не само служат, но, струва ми се, се надпреварват да отгатнат мислите ми; споменавам това, защото един ден преди да напусна християните, казах на Павел, че светът би се разпаднал като бъчва без обръчи, ако се осъществи неговото учение, а той ми отговори: «Любовта е по-силен обръч от заплахата.» И сега виждам, че в някои случаи тия думи са прави. Проверих ги също и по отношение на моите клиенти, които, научили се за моето връщане, дойдоха да ме поздравят. Ти знаеш, че никога не съм бил скъперник към тях, но баща ми по принцип се държеше високомерно, та и мене научи на подобни обноски. А сега, като видях дрипави плащове и изгладнели хора, отново изпитах чувство на състрадание. Заповядах да им дадат да ядат, а освен това говорих с тях; едни извиках по име, други разпитах за жените и децата им и отново видях сълзи в очите им, а на мен пак ми се стори, че Лигия вижда това, че се радва и одобрява... Умът ми ли започна да се обърква, любовта ли заплете мислите ми — не зная, но непрекъснато имам чувството, че Лигия ме гледа отдалеч и затова се страхувам да сторя нещо, което би могло да я наскърби и обиди. Да, Гай! Душата ми е променена и понякога ми е добре така, понякога отново ме мъчи тази

мисъл или пък се страхувам, че ми е отнето предишното мъжество и предишната енергия, че може би не съм вече годен не само за съвети, за съд и за пиршества, но и за война дори. Несъмнено това са магии! Така съм се променил, че ще ти кажа и това, което ми минаваше през главата още когато лежах болен: ако Лигия приличаше на Нигидия, на Попея, на Криспинила и на другите наши разведени жени, ако тя беше също тъй гадна, тъй немилостива и леснодостъпна като тях, нямаше да я обичам така, както я обичам сега. Ако аз обаче я обичам за това, което ни разделя, ти се досещаш какъв хаос е в душата ми и в какъв мрак живея, не виждам пред себе си верния път и не зная какво да правя. Ако животът може да се сравни с извор, то от моя извор извира тревога вместо вода. Живея с надеждата, че може би ще я видя, и понякога ми се струва, че това ще стане... Но какво ще стане с мене след година или две, не зная и не мога да предвидя. Няма да замина от Рим. Не бих могъл да понеса компанията на августианите, а при това единственото ми облекчение в моята скръб и тревога е мисълта, че съм близо до Лигия, че от лекаря Главк, който обеща да ме навести, или пък от Павел от Тарс ще науча нещо за нея. Не! Рим няма да напусна, дори и да ми предложите управлението на Египет. Знай също, че поръчах на скулптора да издяла надгробен камък за Гулон, когото убих в гнева си. Твърде късно ми дойде наум, че той ме е носил на ръце и пръв ме е учил да слагам стрелата на лъка. Не зная защо, сега у мен се пробуди споменът за него, спомен, подобен на съжаление и укор... Ако това, което пиша, те учудва, ще ти кажа, че то не по-малко учудва и мен самия, но пиша ти самата истина. Прощавай.“

VII

Виниций не получи отговор на това писмо; Петроний не писа, смятайки, че цезарят всеки ден може да заповяда да се върнат в Рим. И наистина тази вест се беше разнесла из града и беше предизвикала голяма радост в сърцата — тълпата жадуваше за зрелища, за раздаване на хляб и дървено масло, натрупано в огромно количество в Остия. Най-после Хелий, освободен от Нерон роб, съобщи в сената за завръщането му. Нерон се качи със свитата си на кораба при нос Мизен и се връщаше бавно, като се отбиваше в крайбрежните градове за почивка или пък за да участва на театрални представления. В Минтурне, където отново пъ, се забави няколко дена, дори обмисляше дали не е по-добре да се върне в Неапол и там да чака настъпването на пролетта, която, изглежда, щеше да настъпи по-рано от обикновено и щеше да бъде топла. През цялото време Виниций живееше усамотен в своя дом с мисълта за Лигия и за всички ония нови неща, които завладяха душата му и които вселяваха в нея непознати понятия и чувства. От време на време той виждаше само лекаря Главк; всяко негово посещение изпълваше Виниций с вътрешна радост, понеже можеше да разговаря за Лигия. Наистина Главк не знаеше къде е намерила подслон, но го уверяваше, че стареите се грижат за нея. Веднъж, развълнуван от скръбта на Виниций, каза, че апостол Петър смъмрал Крисп за упреците му към Лигия и към земната ѝ любов. Като чу това, младият патриций побледня от вълнение. Често му се струваше, че Лигия не е равнодушна към него, но неведнъж беше се съмнявал. А сега за пръв път чу потвърждение на своите желания и надежди от чужда уста, и то християнска. В първия момент от благодарност той искаше да отиде при Петър, но като узна, че не е в града и че проповядва в околността, закланаше Главк да го заведе при него, като обещаваще за тая услуга да награди богато бедните християнски общини. Струваше му се също, че ако Лигия го обича, всички пречки са отстранени, защото той всеки миг е готов да повярва в Христа. Но Главк, макар че настойчиво го увещаваще да се покръсти, не можеше да му обещае, че така веднага ще спечели Лигия, и затова

му казваше, че трябва да приеме кръщението заради самото кръщение и от любов към Христос, а не с друга цел. „Трябва да имаш и християнска душа“ — казваше му той, а Виниций, макар че всяка пречка го дразнеше, започна да разбира, че Главк говори това, което е длъжен да каже като християнин. Сам той не си даваше сметка, че една от най-дълбоките промени в неговата натура е тази, че по-рано преценяваше хората и нещата единствено като ги гледаше през призмата на своя егоизъм, а сега постепенно свикваше с мисълта, че други очи могат да гледат по друг начин, друго сърце — да чувства другояче и че не винаги справедливостта и личната изгода са едно и също нещо.

Често го обхващаше желанието да види Павел от Тарс, от чиито думи се интересуваеше и тревожеше. Търсеше доказателства, с които да обори учението му, вътрешно му се противопоставяше, но въпреки това искаше да го види и да го чуе. Павел беше отпътувал за Ариция, а посещенията на Главк ставаха все по-редки и по-редки и Виниций остана в пълна самотност. Тогава той отново започна да обикаля улиците край Субура и тесните улички в Задтибърската част на града с надежда макар и отдалеч да зърне Лигия. Когато обаче го измами и тази надежда, в сърцето му се появи скръб и нетърпение. Накрая настъпи момент, в който предишната му натура се пробуди отново с такава сила, с каквата вълната се връща по време на прилив към брега, от който е отстъпила. Стори му се, че е глупец, че напразно си блъска главата с неща, които му причиниха толкова скръб, и че трябва да взима от живота това, което може. Виниций реши да забрави Лигия или поне да потърси удоволствия и развлечения далеч от нея. Чувстваше, че това е последен опит и затова се хвърли във водовъртежа на живота с цялата си сляпа енергия и пламенност. Изглежда, че самият живот го подтикваше към това. Заглъхналият и безлюден през зимата град започна да се оживява от надеждата за скорошното завръщане на цезаря. Подготвяше се тържествено посрещане. Наближаваше и пролетта: по върховете на Албанските планини снеговете се топяха от лъха на африканските ветрове. Лехите и градините се покриха с теменужки. Форумът и Марсово поле гъмжаха от народ, който се приличаше на топлото слънце. По виа Апия, обичайно място за разходка извън града, се появиха богато украсени колесници. Устройваха се вече и излети до Албанските

планини. Млади жени, под предлог да се поклонят на Юнона в Ланувий или на Диана в Ариция, се изплъзваха от домовете си, за да търсят във от града впечатления, общество, срещи и удоволствия. Тук Виниций забеляза между разкошните колесници чудно хубавата, предшествана от два молоса карука на Петрониевата Хризотемида, заобиколена от цял орляк младежи и стари сенатори, които службата беше задържала в града. Хризотемида караше сама четирите корсикански коня, усмихваше се наоколо и ги удряше леко със златния си камшик, но когато забеляза Виниций, спря конете и го взе в каруката, а след това го покани и на пиршество в дома си, което трая цяла нощ. Виниций така се напи, че после не помнеше кога са го отвели в къщи; спомни си само, че когато Хризотемида го беше попитала за Лигия, той се бе обидил и бе излял на главата ѝ чаша фалернско вино. Но когато изтрезня и си спомни за това, ядосваше се. Един ден по-късно, забравила обидата, Хризотемида го посети в дома му и пак го заведе на виа Апия; след това тя беше у него на вечеря и му призна, че не само Петроний, но и неговият лютнист отдавна са ѝ омръзнали и че сърцето ѝ е свободно. Цяла седмица те ходеха заедно, но връзката им не изглеждаше трайна. Макар че името на Лигия никога не се споменава след случката с фалернското вино, все пак Виниций не можеше да се освободи от мисълта за нея. Непрекъснато му се струваше, че очите ѝ го гледат и това чувство го изпълваше с тревога. Като не можеше да се освободи нито от мисълта, че наскърбява Лигия, нито от скръбта, която произлизаше от тази мисъл, измъчваше се. След първата сцена на ревност, която направи Хризотемида заради две сирийски девойки, които бе купил, той я изгони грубо. И наистина той не само че не престана да тъне в удоволствия и разврат, а, напротив, вършеше всичко сякаш напук на Лигия, докато най-после разбра, че мисълта за нея не го напуска нито за миг, че тя е единствената причина за неговите добри и лоши постъпки и че освен от нея не се интересува от нищо друго. В това време го обзе отвращение и умора. Удоволствията му омръзнаха след това и му остана само угризение на съвестта. Струваше му се, че е пропаднал човек, и това чувство го изпълни с голямо учудване, защото по-рано смяташе за добро всичко, което му се нравеше. Най-после изгуби свободата си, своята самоувереност и изпадна в пълна апатия, от която не се освободи даже и при вестта за връщането на цезаря. Нищо вече не го интересуваше,

дори и при Петроний не отиде, докато той самият не го покани и не му изпрати своята лектика.

Петроний го посрещна и поздрави радостно. Виниций отговаряше неохотно на въпросите му; най-послед дълго сподавяните чувства бликнаха и потекоха от устата му в буен поток от думи. Той разказа още веднъж подробно историята на търсенето на Лигия и как бе живял сред християните; разказа всичко, което беше видял и чул там, всичко, което мина през ума и сърцето му, а най-послед започна да се оплаква, че е попаднал в хаос, в който е изгубил спокойствието си и способността си да различава нещата и да съди за тях. Нищо не го привлича, нищо не му е приятно, не знае за какво да се държи, и как да постъпва. Готов е да повярва в Христа и да го последва, разбира възвишеността на учението му, но същевременно чувства към него непреодолимо отвращение. Разбираше, че дори и да притежава Лигия, тя не би му принадлежала всецяло, защото трябваше да я дели с Христа. Най-послед животът му беше такъв, сякаш не живееше: без надежда, без бъдеще, без вяра в щастieto, заобикаляше го мрак, в който пипнешком търсеше изход и не можеше да го намери.

Докато той разказваше, Петроний гледаше промененото му лице и ръцете му, които Виниций простираше пред себе си по странен начин, сякаш наистина търсеше път в тъмнината, гледаше го и размишляваше. Изведнъж стана, приближи се до Виниций и започна да пипа с пръсти косата му над ухото.

— Знаеш ли — попита той, — че имаш няколко бели косъма по слепите си очи?

— Възможно е — отговори Виниций. — Не ще се учудя, ако скоро всичките побелеят.

След това настъпи мълчание. Петроний беше умен човек и не един път беше мислил за човешката душа и за живота. Изобщо животът в света, в който живееха и двамата, външно можеше да е щастлив или нещастен, но вътрешно винаги беше спокоен. Както земетресение или гръмотевица можеха да разрушат храм, така и нещастieto можеше да разруши живота, сам по себе си обаче той се състоеше от прави и хармонични линии, свободни от каквито и да било заплитания. Сега обаче в думите на Виниций имаше нещо друго и за пръв път Петроний се изправи пред толкова душевни загадки, които никой дотогава не беше разгадавал. Той беше достатъчно умен, та

почувства тежестта им, но при всичката бистрота на ума си не можа да отговори нищо на зададените му въпроси — и най-послед след дълго мълчание каза:

— Навярно това са магии.

— И аз тъй мисля — отговори Виниций. — Много пъти ми се е струвало, че и нас двамата са ни омагьосали.

— Добре е — каза Петроний — да отидеш при жреците на Сарапис. Без съмнение сред жреците има много шарлатани, но има и такива, които са отгатвали необикновени тайни.

Това той говореше без вяра и с несигурен глас, защото сам чувстваше колко безплоден, дори смешен изглежда тоя съвет в неговите уста.

Виниций потри челото си и каза:

— Магии!... Виждал съм магьосници, които призовават и подчиняват на своите желания подземни и неznайни сили, виждал съм и такива, които ги викат за гибел на своите врагове. Християните обаче живеят бедно, прощават на враговете си, проповядват смирение, добродетел и милосърдие, какво тогава биха могли да получат от магиите и защо ще си служат с тях?...

Петроний се разгневи, че умът му не може да намери отговор на нищо, но не искаше да признае това, и отговори само за да даде някакъв отговор:

— Това е нова секта.

След малко рече:

— Кълна се в името на божествената обитателка на Пафоските лесове, че всичко това разваля живота! Ти се чудиш на добротата и почтеността на тия хора, а аз пък ти казвам, че те са лоши, защото са врагове на живота, като болестите и самата смърт. И без християните си ги имаме достатъчно. Пресметни само: болестите, цезаря, Тигелин, стиховете на цезаря, обуцарите, които управляват потомците на старите квирити, освободените роби, които заседават в сената. Кълна се в Кастор! Стига толкова! Това е пагубна и гнусна секта! Ти опита ли се да се освободиш от тази скръб и да се насладиш поне малко на живота?

— Опитал — отговори Виниций.

Петроний се разсмя и каза:

— Ах ти, изменнико! Новините бързо се разнасят от робите: прельстил си Хризотемида!

Виниций махна презрително с ръка.

— Във всеки случай благодаря ти — каза Петроний. — Ще ѝ пратя чифт сандали, общити с перли; на моя любовен език това значи: „Върви си.“ Аз съм ти двойно благодарен: първо, че не прие Евника, и, второ, че ме освободи от Хризотемида. Чуй ме: пред себе си ти виждаш човек, който е ставал рано, къпал се е, пирувал е, притежавал е Хризотемида, писал е сатири, понякога дори е вплитал в прозата стихове, но който е скучал, както цезарят, и често не е могъл да прогони мрачните си мисли. И знаеш ли защо е било така? Защото търсех далеч това, което беше близо... Хубавата жена винаги струва толкова злато, колкото тежи, а ако тая жена те обича, тя няма цена. Такова нещо не можеш да купиш за всички съкровища на Верес. Сега си казвам: ще напълня живота си с щастие като чаша с най-хубавото вино, каквото е дала земята, и ще пия, докато не ми отмалее ръката и не побледнеят устните ми. Какво ще стане по-нататък, не ме интересува — това е моята най-нова философия.

— И по-рано я проповядваше. В нея няма нищо ново.

— В нея има съдържание, което по-рано ѝ липсваше.

Като каза това, той повика Евника, която влезе облечена в бяла дреха, златокоса, не предишната робиня, а сякаш богиня на любовта и щастieto.

Петроний разтвори обятия и рече:

— Ела!

Тя се приближи до него, седна на коленете му, обви шията му с ръце и сложи глава на гърдите му. Виниций видя как бузите ѝ бавно се зарумениха и как очите ѝ постепенно се замъглиха. Те двамата представляваха чудна скулптурна група на любовта и щастieto. Петроний протегна ръка към плоската ваза на масата до него, сграбчи пълна шепа теменуги, започна да посипва с тях главата, гърдите и дрехата на Евника, след това дръпна туниката от раменете ѝ и каза:

— Щастлив е тоя, който е намерил любовта, заключена в такива форми... Понякога ми се струва, че ние сме две божества... Виж сам: нима Праксител, Мирон, Скопас или Лизип са създали някога по-дивни линии? Съществува ли на Парос или в Пантеликон подобен мрамор: топъл, розов, любещ? Има хора, които целуват края на вазите,

а аз предпочитам да търся удоволствие там, където наистина може да се намери.

Като каза това, той започна да я целува по раменете и шията, а тя тръпнеше цяла и очите ѝ се затваряха и отваряха с израз на неизказано блаженство. След малко Петроний вдигна изящната си глава, обърна се към Виниций и каза:

— А сега си помисли какво представляват твоите мрачни християни в сравнение с това и ако не виждаш разликата, върви при тях... Но тая гледка ще те излекува.

Ноздрите на Виниций, които вдъхваха аромата на теменуги, изпълващ цялата стая, се разшириха и той побледня, когато си помисли, че ако би могъл да целува така раменете на Лигия, за него това би била някаква неизразима светотатствена наслада, а след това можеше целият свят да пропадне... Но той беше свикнал бързо да си дава сметка за онова, което става с него, и разбра, че и в този момент мисли за Лигия, и то само за нея.

Петроний каза:

— Евника, заповядай, божествена, да приготвят венци за главите ни и закуска.

После, когато тя излезе, той се обърна към Виниций:

— Исках да я освободя, но знаеш ли какво ми отговори тя? „Предпочитам да бъда твоя робиня, отколкото жена на цезаря.“ И не искаше да се съгласи. Тогава аз я освободих без нейно знание. Преторът направи това заради мене, така че нейното присъствие не беше необходимо. Тя обаче не знае, не знае също, че този дом и всичките ми скъпоценности, с изключение на гемите, ще ѝ принадлежат след моята смърт.

Като каза това, стана, разходи се из стаята и рече:

— Любовта променя едни повече, други по-малко; тя промени и мен. Някога обичах миризмата на вербена, но понеже Евника предпочита теменугите, и аз ги обикнах сега повече от всичко и от настъпването на пролетта миришем само теменуги.

Той се спря пред Виниций и запитва:

— Още ли държиш за народа?

— Остави ме! — отговори младият човек.

— Искам да се вгледаш в Евника и ти говоря за нея, защото може би и ти търсиш далече това, което е близо. Може би и за тебе тупти

нейде в стаите на твоите роби вярно и искрено сърце. Сложи такъв балсам на раните си. Казваш, че Лигия те обича? Възможно е! Но каква е тази любов, която се отрича сама от себе си? Не значи ли това, че има нещо по-силно от нея? Не, скъпи; Лигия не е Евника.

Виниций отговори:

— Всичко това е само терзание. Когато те, видях да целуваш раменете на Евника, помислих си: да би ми открила Лигия своите, пък след това нека земята се продъни под нас! Но само при мисълта за това ме обхвана някакъв страх, сякаш съм посегнал на весталка или пък съм замислил да оскверня някакво божество... Лигия не е Евника, само че аз не разбирам тая разлика като теб. Твоята любов е променила обонянието ти и ти предпочиташ теменугата пред вербената, а на мене тя промени душата, тъй че въпреки моята скръб и страст предпочитам Лигия да бъде такава, каквата е, отколкото да прилича на другите.

Петроний сви рамене.

— В такъв случай никой не ти пречи да си щастлив. Но аз не те разбирам.

Виниций отговори разпалено:

— Да, да! Ние вече не можем да се разбираме!

Настъпи кратко мълчание, после Петроний каза:

— Дано Хадес погълне твоите християни! Причиниха ти тревоги и ти отнеха смисъла на живота. Дано Хадес ги погълне! Лъжеш се, като мислиш, че това учение е добродетелно; добродетелно е това, което носи щастие на хората — това е красотата, любовта и силата, а тия неща те наричат суета. Лъжеш се, че са справедливи, защото ако на злото отплащаме с добро, тогава с какво ще отплатим на доброто? Ако ли пък за едното и за другото отплатата е еднаква, защо тогава хората трябва да бъдат добри?

— Не, отплатата не е еднаква, но според тяхното учение тя се въздава в бъдещия живот, който е вечен.

— Няма да се задълбочавам в това, защото по-късно ще видим какво представлява, ако въобще може да се види нещо... без очи. Сега те са просто хора. Урс удуши Кротон, защото мишците му са от желязо, но те са глупци, а бъдещето не може да принадлежи на глупците.

— За тях животът започва със смъртта.

— Това е все едно да каже някой: денят започва с настъпването на нощта. Ти имаш ли намерение да грабнеш Лигия?

— Не. Не мога да ѝ заплащам за доброто със зло и се заклех, че не ще го сторя.

— Имаш ли намерение да приемеш учението на Христа?

— Искам, но моята натура го отхвърля.

— А ще можеш ли да забравиш Лигия?

— Не.

— Тогава пътувай.

В този момент робите съобщиха, че закуската е готова, но Петроний, на когото се стори, че е попаднал на добра мисъл, продължаваше да говори, докато отиваха към триклиниума:

— Ти си пропътувал част от света, но само като войник, който бърза към предназначеният мястото и не се спира по пътя. Ела с нас в Ахей. Цезарят още не се е отказал от намерението си за това пътуване. Ще се спира навсякъде по пътя, ще пее, ще събира лаври, ще ограбва храмовете и най-после ще се върне в Италия като триумфатор. Това ще бъде нещо като шествие на Бакхус и Аполон, въплътени в едно лице. Августини, августинки и хиляди цитри — кълна се в Кастор! Това заслужава да се види, защото светът досега не е виждал нещо подобно.

Той се излегна на софата до масата редом с Евника, а когато един роб слагаше на главата му венец от анемони, продължаваше да говори:

— Какво си видял ти по време на службата у Корбулон? Нищо! Разгледал ли си гръцките храмове като мене? Аз повече от две години минавах от ръцете на един водач в ръцете на друг. Беше ли в Родос, за да видиш мястото, където е бил колосът? Видял ли си в Панопа и във Фокида глината, от която Прометей е направил хората, или в Спарта яйцата, снесени от Леда, или в Атина чудната сарматска ризница, изработена от конски копита; нима си видял кораба на Агамемнон в Евбея или чашата, за модел на която е послужила лявата гръд на Елена? Видял ли си Александрия, Мемфис, пирамидите, косата на Изиди, отскубната от нея самата от скръб по Озирис? Слушал ли си стенанието на Мемнон? Светът е широк и не се свършва със Задтибърския квартал! Аз ще придружавам цезаря, а на връщане ще го оставя и ще замина за Кипър, защото моята златокоса богиня иска заедно да принесем в Пафос гълъби в жертва на Киприда; а ти трябва да знаеш, че каквото тя пожелае, това и ще стане.

— Аз съм твоя робиня — рече Евника.

Той облегна увенчаната си глава на гърдите ѝ и каза с усмивка:

— Следователно аз съм роб на робиня. Чаровнице, боготворя те от нозете до главата.

След това се обърна към Виниций:

— Ела с нас в Кипър. Не забравяй обаче, че преди това трябва да се видиш с цезаря. Лошо е, че досега не си бил при него; Тигелин е готов да се възползва от това в твоя вреда. Наистина той лично не те мрази, но не може и да те обича, макар и само за това, че си мой племенник... Ще кажем, че си бил болен. Трябва да помислим какво ще му отговориш, ако те запита за Лигия. Най-добре махни с ръка и му кажи, че е била при тебе, докато ти е омръзнала. Това той ще разбере. Кажи му също, че болестта те е задържала в къщи, че огорчението ти е повишило температурата, и затова не си могъл да бъдеш в Неапол и да чуеш песните му, а да оздравееш, ти е помогнала единствено надеждата, че ще го чуеш. Не се страхувай да преувеличиш. Тигелин съобщи, че ще измисли за цезаря нещо голямо, но и вулгарно... Страхувам се да не ме подхлъзне. Страхувам се също и от твоето настроение.

— Знаеш ли — каза Виниций, — че има хора, които не се страхуват от цезаря и живеят така спокойно, сякаш той не съществува?

— Зная за кого говориш: за християните.

— Да. Те единствени. А какво е нашият живот ако не постоянен страх?

— Остави ме на мира с твоите християни. Не се страхуват от цезаря, защото той може би не е и чувал за тях; във всеки случай нищо не знае за тях, пък и те го интересуват толкова, колкото изсъхналите листа. Аз ти казвам, че това са некадърници: това ти сам чувстваш и ако твоята натура се отвращава от тяхното учение, то е за това, че чувстваш тяхната некадърност. Ти си човек от друга глина и затова остави мен и себе си на мира. Ние знаем как да живеем и да умрем, а какво могат те, още не се знае.

Тези думи стреснаха Виниций, който се опомни и се замисли дали наистина добротата и милосърдието на християните не доказва безсилието на техните души. Струваше му се, че мъжествени и закалени хора не биха могли да прощават така. Мина му през ума, че сигурно това е причината за отвращението, което неговата римска

душа чувства към това учение. „Знаем как да живеем и да умрем!“ — казваше Петроний. А те? Те умеят само да прощават, но не разбират нито истинската любов, нито истинската омраза.

VIII

Цезарят, след като се върна в Рим, беше зъл, че се е върнал и няколко дни по-късно отново загоря от желание да замине за Ахея. Той издаде дори и едикт, в който извести, че отсъствието му не ще трае дълго и че обществените работи няма да бъдат изоставени. След това, придружен от августиани, сред които беше и Виниций, отиде в Капитолий, за да принесе жертва на боговете за щастливо пътуване. На другия ден обаче, когато посети храма на Веста, стана произшествие, което промени всичките му намерения. Нерон не вярваше в боговете, но се страхуваше от тях и особено от тайнствената Веста: от нея се боеше толкова много, че като видя статуята на божеството и свещения огън, косите му настръхнаха от страх, трескаво стисна зъби, тръпки го пронизаха целия и той падна в ръцете на Виниций, който случайно беше зад него. Веднага го изнесоха от храма и го отведоха на Палатин, където скоро дойде на себе си, но през целия ден не стана от леглото. За голямо учудване на присъстващите той обяви, че отлага пътуването си за по-късно, тъй като божеството го е предупредило тайно да не избързва. Един час по-късно публично се съобщаваше на народа в Рим, че цезарят, виждайки опечалените лица на гражданите и проникнат от любов към тях като баща към децата си, остава, за да сподели техните радости и скърби. Зарадван от решението на цезаря и същевременно сигурен, че игрите и раздаването на хляб ще продължат, народът се събра масово пред Палатинската порта и поздравяваше с викове божествения цезар, който престана да играе на кости с августианите и каза:

— Да! Трябваше да отложа. По силата на предсказанието Египет и властта над Изтока не ще ми избягнат, така че и Ахея може да почака. Ще заповядам да прокопаят Коринтския провлак, а в Египет ще издигна такива паметници, че в сравнение с тях пирамидите ще изглеждат като детска играчка. Ще заповядам да построят сфинкс седем пъти по-голям от този, който е край Мемфис и гледа към пустинята, но ще заповядам да му дадат моя образ. Бъдещите векове ще говорят само за този паметник и за мене.

— Със своите стихове ти си издигна вече паметник не седем, а три пъти по седем по-голям от Хеопсовата пирамида — каза Петроний.

— Ами с песните? — попита Нерон.

— Ах! Ако беше възможно да ти издигнат статуя като статуята на Мемнон, която да издава твоя глас при изгрев слънце, моретата около Египет винаги щяха да гъмжат от кораби, на които тълпи от трите части на света щяха да идват, за да чуят песните ти.

— Уви, кой може да направи това? — рече Нерон.

— Но ти можеш да заповядаш да те изваят от базалт, като водач на квадрига.

— Наистина! Ще го сторя!

— Така ще направиш подарък на човечеството.

— В Египет ще се ожения за вдовицата Луна и ще бъда наистина бог.

— А на нас ще дадеш за жени звездите и ние ще образуваме ново съзвездие, което ще се нарече съзвездие на Нерон. Вителий обаче ожени за Нил, за да ражда хипопотами. На Тигелин подари пустинята и той ще стане цар на чакалите...

— А какво определяш за мен? — запитва Ватиний.

— Да те благослови Апис! Ти устрои такива величествени игри в Беневент, че не мога да ти желая лошото: направи чифт обувки за Сфинкса, чиито лапи мръзнат от нощната роса, а после ще направиш и на колосите, които образуват алеи пред храмовете. Там всеки ще намери своя занаят. Домиций Афер например ще бъде пазител на съкровището, понеже е прочут със своята честност. Обичам, цезарю, да мечтаеш за Египет, а това, че отложи заминаването си, ме тревожи.

Нерон каза:

— Вашите смъртни очи не видяха нищо, защото божеството е невидимо и се явява само на когото иска. Знайте, че когато бях в храма на Веста, самата тя застана до мен и ми каза на ухото: „Отложи заминаването.“ Това стана така неочаквано, че аз се уплаших, макар че за такова очевидно покровителство от страна на боговете трябва да съм им благодарен.

— Всички се уплашихме — каза Тигелин, — а весталката Рубрия падна в несвяст.

— Рубрия! — рече Нерон. — Каква белоснежна шия има тя!

— Но и тя се изчервява, божествени цезарю, щом те види...

— Да! И аз забелязах това. Това е странно! Весталка! Има нещо божествено във всяка весталка, а Рубрия е толкова хубава!

Тук той се замисли за момент, а след това попита:

— Кажете ми, защо хората се страхуват повече от Веста, отколкото от другите богове? Какво значи това? Ето, аз самият се уплаших, макар че съм най-върховният жрец. Помня само, че паднах възник и щях да се сгромолясам на земята, ако някой не ме беше задържал. Кой ме задържа?

— Аз — отговори Виниций.

— Ах ти, „суровият Арес“! Защо не беше в Беневент? Казаха ми, че си бил болен и наистина лицето ти е променено. Да! Чух, че Кротон щял да те убие? Вярно ли е това?

— Да — счупи ми рамото, но аз се защитих.

— Със счупено рамо?

— Помогна ми един варварин, който беше по-силен от Кротон.

Нерон го погледна с учудване:

— По-силен от Кротон? Шегуваш ли се? Кротон беше най-силният сред хората, а сега такъв е Сифакс от Етиопия.

— Цезарю, казвам ти това, което видях със собствените си очи.

— Къде е този бисер? Не стана ли той неморенски цар?

— Не зная, цезарю, изчезна от очите ми.

— Не знаеш ли поне от кой народ е?

— Ръката ми беше счупена и не можах да го питам за нищо.

— Потърси го и ми го намери.

Тигелин каза:

— С това ще се заема аз.

Но Нерон продължаваше да говори на Виниций:

— Благодаря ти, че ме задържа. Ако бях паднал, можеше да си разбия главата. Някога ти беше добър приятел, но от времето на войната и службата ти при Корбулон някак си подивя и рядко те виждам.

След това помълча и каза:

— Какво прави оная девойка... тясната в бедрата... в която беше влюбен и която отнех от Авъл за тебе?...

Виниций се смути, но Петроний веднага му дойде на помощ:

— Обзалагам се, господарю, че я е забравил. Не виждаш ли смущението му? Питай го колко такива е имал оттогава и не гарантирам, че ще може да отговори. Родът на Виниций дава добри войници, но още по-добри петли. Трябват им стада. Накажи го за това, господарю, и не го кани на пиршеството, което Тигелин обещава да устрои в твоя чест на езерото на Агрипа.

— Не, това не ще направя. Вярвам на Тигелин, там ще има стада.

— Нима може да липсват харити там, където е Амур? — отговори Тигелин.

А Нерон рече:

— Скучно ми е! Останах в Рим по волята на богинята, но не мога да го понасям. Ще замина за Анций. Задушавам се в тия улици, сред тия порутени къщи, сред тия мръсни тесни улички. Зловонието достига чак до моя дом и до градината ми. Ах, ако земетресение унищожи Рим, ако някой разгневен бог го изравни със земята тогава бих показал как трябва да се строи град, който е глава на света и моя столица.

— Цезарю — отговори Тигелин, — ти казваш: „Ако някой разгневен бог унищожи града“ — нали така?

— Да! Какво от това?

— Нима ти не си бог?

Нерон махна с ръка в знак на досада и каза:

— Ще видим какво ще ни устроиш на Агриповото езеро. След това ще замина за Анций. Всички вие сте нищожни и не разбирате, че са ми нужни велики неща.

Като каза това, той притвори очи, давайки по този начин знак, че се нуждае от почивка. Августияните започнаха да се разотиват. Петроний излезе с Виниций и му каза:

— И тъй, ти си поканен на увеселението. Меднобрадия се отказа от пътуването, но затова пък ще безумства повече от друг път и ще своеволничи из града като в собствения си дом. Старай се и ти да намериш развлечение и забрава в тия безумства. Дявол да го вземе! Ние покорихме света и имаме право да се забавляваме. Ти, Марк, си красив момък и моята слабост към тебе аз отдавам и на това. Кълна се в Диана Ефеска! Ако можеше да видиш своите склучени вежди и лицето си, в което личи старата кръв на квиритите! Другите в сравнение с теб приличат на освободени роби. Така е! Ако не беше

това учение, днес Лигия щеше да бъде в твоя дом. А ти се опитвай още да ми докажеш, че те не са врагове на живота и хората... Отнесли са се с теб добре, за това можеш да им бъдеш благодарен, но на твое място аз бих намразил това учение и бих потърсил удоволствие там, където може да се намери. Повтарям ти, ти си красив момък, а Рим гъмжи от разведени жени.

— Чудя се, че всичко това още не ти е омръзнало — отговори Виниций.

— Кой ти каза? Отдавна ми е омръзнало, но не съм на твоите години. Освен това аз имам други интереси, каквито ти нямаш. Обичам книгите, които ти не обичаш, обичам поезията, която ти досажда, обичам вазите, темите и много други неща, на които ти не обръщаш внимание, имам болки в кръста, които ти нямаш, и най-последно, намерих Евника, а ти нищо подобно не си намерил... На мен ми е добре в къщи сред свършени творби, но от тебе изкуството никога не ще направи естет. Аз зная, че до края на живота си не ще намеря вече нищо повече от това, което съм намерил, а ти не знаеш, защото все още се надяваш и търсиш. Ако смъртта дойде при тебе, ти въпреки цялата си смелост и скръбта си би умрял учуден, че трябва да напуснеш света, а аз бих я приел като необходимост с ясното съзнание, че в целия свят няма плодове, от които да не съм вкусил. Не бързам, но няма и да протакам, ще се постарая само докрая да ми бъде весело. По света има весели скептици. Стоиците според мене са глупци, но стоицизмът поне закалява, а твоите християни внасят в света скръб, а тя за живота е това, което е дъждът в природата. Знаеш ли какво научих? Че по време на тържеството, подготвяно от Тигелин на брега на езерото на Агрипа, ще има лупанарии, където ще бъдат събрани жени от най-знатните домове в Рим. Нима не ще се намери поне една красавица, която да те утеши? Ще има и девизи, които ще излязат за пръв път... като нимфи. Такава е нашата римска империя... Вече е топло! Южният вятър ще сгрее водата и не ще повреди голите тела. А ти, Нарцис, знай, че не ще се намери нито една, която би ти се опряла; нито една — дори и весталка.

Виниций се удари с ръка по главата като човек, зает винаги с една и съща мисъл:

— Ех, трябва да имам щастие, за да срещна такава...

— А кой направи това, ако не християните!... Но хората, чийто символ е кръстът, не могат да бъдат други. Чуй ме: Гърция беше прекрасна и създаде мъдростта на света, ние създадохме силата, а това учение какво може да създаде, как мислиш ти? Ако знаеш, обясни ми, защото, кълна се в Полукс, аз не мога да отгатна.

Виниций сви рамене.

— Изглежда, се страхуваш да не стана християнин.

— Страхувам се да не си развалиш живота. Ако не можеш да бъдеш Гърция, бъди Рим: владей и се наслаждавай! Нашите безумства имат някакво оправдание само защото в тях е заключена тая мисъл. Аз презирам Меднобрадия, защото той е пародия на грък. Ако се считаше за римлянин, щях да призная, че има право да си позволява такива безумства. Обещай ми, че ако сега, като се върнеш в къщи, завариш някой християнин, ще го наругаеш. Ако е лекарят Главк, дори няма да се учуди. Ще се видим на езерото на Агрипа.

IX

Преторианците обкръжиха горичките по бреговете на езерото на Агрипа, за да не пречи голямата тълпа от зрители на цезаря и гостите му, тъй като и без това се говореше, че всичко, отличаващо се в Рим с богатство, ум или красота, се стича на това пиршество, каквото не е имало в историята на града. Тигелин искаше да възнагради цезаря за отложеното пътуване до Ахея, а също и да надмине всички, които някога са канели Нерон, и да му докаже, че никой не може да го забавлява така, както той, Тигелин. Още когато беше при цезаря в Неапол, а после и в Беневент, той правеше приготовления и пращаше заповеди, за да докара и от най-отдалечените краища на света зверове, птици, редки риби и растения, не забравяйки също така съдове и тъкани, които трябваше да украсяват пиршеството. Доходите от цели провинции отиваха за издръжката на безумните помисли, но могъщият фаворит не обръщаше внимание на това. С всеки изминал ден влиянието му растеше. Може би Тигелин все още не беше най-близкият на Нерон човек, но ставаше все по-необходим. Без съмнение Петроний го превъзходеше с блясъка и остроумието си и в разговорите умееше по-добре да забавлява цезаря, но за нещастие с това той надминаваше и самия цезар и възбуждаше у него завист. Освен това той не беше винаги послушно оръдие, та цезарят се боеше от мнението му, когато ставаше въпрос да се прояви изискан вкус; с Тигелин обаче никога не се стесняваше. Самата титла *arbiter elegantiarum*, дадена на Петроний, уязвяваше самолюбието на Нерон. Та кой друг трябваше да я носи, ако не самият той? Все пак Тигелин имаше достатъчно разум, за да разбере, че не може да съперничи нито с Петроний, нито с Лукан, нито с другите, които се отличаваха или със своя произход, или със способностите си, или с образованието си, затова реши да ги затъмни със своята всеотдайност в службата, и преди всичко с такъв разкош, който би поразил и Нероновото въображение дори.

Той заповяда пиршеството да стане на грамаден сал, направен от позлатени греди. Краищата му бяха украсени с чудно хубави раковини, уловени в Червено море и в Индийския океан. Те сияеха с цветовете на

перлите и небесната дъга. Салът бе покрит с палми, разцъфнали лотоси и рози, сред които имаше фонтани, пръскащи благовония, статуи на богове и златни или сребърни кафези, пълни с разноцветни птици. В средата се издигаше грамаден шатър, или по право само горната му част от сирийски пурпур, на сребърни подпори, за да не закрива изгледа; под него блестяха като слънце маси, приготвени за гостите и отрупани с александрийски стъкла, кристали и безценни съдове, заграбени от Италия, Гърция и Мала Азия. Салът, отрупан с растения, приличаше на цъфнал остров. Беше свързан със златни и пурпурни лодки, които имаха форма на риби, лебеди, чайки и фламинго, а в лодките до разноцветните весла седяха голи гребци, мъже и жени, чудно красиви, с коси, накъдрени по източен обичай или прибрани в златни мрежи. Когато Нерон дойде с Попея и августианите, качи се на главния сал и седна под пурпурния шатър, лодките потеглиха, греблата, с плясък потъваха във водата, златните въжета се опънаха; салът с гостите започна да се движи в кръг по езерото. Заобикаляха го други лодки и по-малки салове, пълни с жени, които свиреха на цитри и арфи и чиито розови тела на синкавия фон на небето и водата и в отблясъка на златните инструменти сякаш поглъщаха лазура, променяха отражението и цъфтяха като цветя.

От горичките край брега, от фантастичните постройки, нарочно съградени и скрити сред гъсталака, също долитаха звуци от музика и песни. Екна околността, екнаха горите, а ехото разнасяше звуците на рогове и тръби. Сам цезарят, седнал между Попея и Питагор, се учудваше и не скъпеше похвалите си към Тигелин особено когато млади девойки, облечени като сирени и покрити със зелени мрежи, подобни на люспи, се появиха сред лодките. По навик той все пак поглеждаше Петроний. Желаше да узнае мнението на „арбитъра“, но последният дълго изглеждаше равнодушен и едва когато го попитаха, отговори:

— Аз мисля, господарю, че десет хиляди голи девици правят по-малко впечатление, отколкото една.

На цезаря обаче „плаващият пир“ се хареса, защото беше нещо ново. Поднасяха се такива редки ястия, че и изображението на Апиций би било поразено; поднасяха се и толкова различни вина, че и Отон, който обикновено поднасял на гостите си осемдесет вида, би потънал от срам, ако видеше тоя разкош. Освен жените на масата седяха

августианите и Виниций затъмняваше всички с красотата си. По-рано фигурата и лицето му издаваха войника, а сега неговите тревоги и физическата болка, която бе изтърпял, така промениха чертите му, сякаш по тях бе минала деликатната ръка на скулптор. Цветът на лицето му бе изгубил предишната си мургавина, но беше запазил златистия блясък на нумидийски мрамор. Очите му бяха станали по-големи и по-тъжни. Само тялото му беше все така силно, създадено сякаш от броня, а над тоя торс — прекрасна изящна глава на гръцки бог или най-малкото на изтънчен патриций. Като опитен човек, Петроний му беше казал, че никоя патрицианка не ще може да му устои. Сега всички го гледаха, включително Попея и весталката Рубрия, която беше на пиршеството по желание на цезаря.

Изстудените в планински сняг вина бързо сгряха сърцата и главите на пируващите. От крайбрежния храсталак излизаха все нови и нови лодки във форма на щурци и стършели. Лазурното езеро беше сякаш обсипано с листенца от цветя или с пъстри пеперуди. Над лодките хвърчаха тук и там привързани за сребърни и сини връвчици гълъби и други птици от Индия и Африка. Слънцето вече клонеше към запад, а денят, макар и да беше началото на май, беше топъл и дори горещ. Езерото се вълнуваше от ударите на веслата, които гребяха в такт с музиката, във въздуха не се усещаше и лъх от вятър, а горичките бяха замрели неподвижни, сякаш заслушани и загледани в това, което ставаше във водата. Салът обикаляше непрестанно по езерото и носеше пируващите, които ставаха все по-пияни и по-шумни. Пиршеството още не бе в разгара си, когато редът, по който всички бяха насядали, не се спазваше вече. Сам цезарят даде пример, като стана и заповяда на Виниций, който беше до весталката Рубрия, да му отстъпи мястото си и като зае неговия триклиниум, започна да ѝ шепне нещо на ухото. Виниций се озова до Попея, която след малко се приближи до него и го помоли да стегне препаската на гърдите ѝ, а когато той направи това със слабо треперещи ръце, тя го погледна срамежливо изпод дългите си ресници и поклати златокосата си глава, сякаш отричаше нещо. Слънцето ставаше по-голямо, по-червено и бавно се спускаше зад върховете на дърветата; по-голямата част от гостите бяха вече съвсем пияни. Салът се движеше близо до брега, по който, сред дървета и храсти, се виждаха хора, облечени като фауни или сатири, свирещи на флейти, мултанки и тъпани, или пък групи

девойки, представящи нимфи, дриади и хамадриади. Най-после мракът падна сред пиянските викове в чест на Луна, долитащи изпод шатрата; в този момент в гората пламнаха хиляди светлини. От лупанариите по брега струеше светлина: на терасите се показаха нови групи от голи жени и дъщери от най-прочутите римски семейства. С вик и неприлични движения те започнаха да поздравяват пируващите. Най-после салът се приближи до брега, цезарят и августианите изтичаха в гората, пръснаха се по скритите в гъсталака лупанарии и шатри и по направените сред изворите и фонтаните изкуствени пещери. Безумието обхвана всички: никой не знаеше къде е цезарят, кой е сенатор, кой воин, кой танцьор или пък музикант. Сатирите и фауните започнаха да тичат с викове след нимфите. Удряха с тирси лампадите, за да ги изгасят. Някои части от гората потънаха в мрак. Вред обаче се чуваха ту силни викове, ту смях, ту шепот, ту пък запъхтяно човешко дишане. Наистина Рим дотогава не беше виждал нещо подобно.

Виниций не беше пиян както на онова пиршество в двореца на цезаря, на което беше и Лигия, но все пак го заслепи и опияни всичко, което ставаше, а най-после го обзе и жажда за удоволствие. В гората той тичаше заедно с другите и се взираше да види коя от дриадите е най-красива. Всеки миг около него прелитаха все нови и нови ята, гонени от фауни, сатири, сенатори, войници и звуците на музиката. Най-после съзря група девойки, предвождани от една, облечена като Диана, той се спусна към тях, за да види по-отблизо богинята, и изведнъж сърцето му замря в гърдите. Стори му се, че богинята с полумесеца на главата е Лигия.

Заобиколиха го веднага в бясно хоро, очевидно за да го предизвикат да ги преследва, и в миг се разбягаха като стадо сърни. Но той остана на мястото си с туптящо сърце и затаен дъх и макар да позна, че Диана не е Лигия и че отблизо тя дори не прилича на нея, силно вълнение го лиши от сили. Изведнъж го обзе такъв силен копнеж по Лигия, какъвто никога в живота си не беше изпитвал, и любовта му към нея заля гърдите му с нова огромна вълна. Никога тя не беше му се виждала по-скъпа, по-чиста и тъй любима, както в тая гора на безумие и див разврат. Преди малко сам искаше да пие от тази чаша и да вземе участие в тая необузданост на чувства и безсрамие, а сега го обхвана отвращение и омраза. Той почувства, че се задушава от погнуса, че гърдите му се нуждаят от въздух, а очите от звезди,

незаслонени от гъсталака на тая страшна гора, и реши да избяга. Но едва пристъпи, и пред него застана някаква фигура, с покривало на главата, която сложи ръцете си на раменете му и започна да шепне, докосвайки лицето му с горещото си дихание:

— Обичам те!... Ела! Никой не ще ни види. Бързай!

Виниций се пробуди сякаш от сън:

— Коя си ти?

Тя притисна гърдите си към него и продължи настойчиво:

— Бързай! Виж колко е пусто тук, а аз те обичам! Ела!

— Коя си ти? — повтори Виниций.

— Отгатни!...

Като каза това, тя притисна устните си през булото до неговите устни, дърпайки главата му към себе си, докато най-последен дъхът ѝ секна и тя отдръпна лицето си от неговото.

— Нощ на любовта... Нощ на забравата! — казваше тя, поемайки бързо въздух. — Днес е позволено!... Твоя съм!

Но тая целувка опари Виниций и отново го изпълни с отвращение. Душата и сърцето му бяха другаде и в целия свят за него не съществуваше нищо друго освен Лигия.

Той отблъсна с ръка забулената и каза:

— Която и да си, обичам друга и не те искам.

Тя наведе глава към него:

— Вдигни воала.

В тоя миг листата на близките мирти зашумяха, фигурата изчезна като съновидение, само отдалеч се разнесе смехът ѝ, някак си странен и зловещ.

Пред Виниций застана Петроний.

— Чух и видях — каза той.

А Виниций отговори:

— Да се махнем отгук!...

И тръгнаха. Те отминаха осветените лупанарии, гората и веригата от конници преторианци и намериха своите лектики.

— Ще дойда при теб — каза Петроний.

Те седнаха заедно. По пътя обаче и двамата мълчаха. Чак когато бяха в атриума на Винициевия дом, Петроний каза:

— Знаеш ли коя беше тя?

— Рубрия? — попита Виниций и при тая мисъл потрепера, защото Рубрия беше весталка.

— Не.

— Тогава коя?

Петроний сниши гласа си:

— Огънят на Веста е осквернен, Рубрия беше с цезаря. С тебе говореше...

И завърши още по-тихо:

— *Diva Augusta*.

Настана минута мълчание.

— Цезарят — каза Петроний — не можа да скрие пред нея страстта си към Рубрия и тя искаше може би да си отмъсти, а аз ви попречих и ако беше ѝ отказал, след като я познаеше, беше загубен: ти, Лигия, а може би и аз.

Виниций избухна:

— Омръзна ми Рим, и цезарят, и пиршествата, и Августа, и Тигелин, и всички вие! Задушavam се! Не мога да живея така! Не мога! Разбираш ме, нали!

— Ти си изгубил самообладанието си, разсъдъка си и чувството за мярка!... Виниций!

— В целия свят обичам само нея, единствено!

— Е, и какво?

— Не искам друга любов, не искам вашия живот, не искам вашите пиршества, вашето безсрамие и престъпленията ви!

— Какво става с тебе? Ти да не си християнин?

Младият човек улови с ръце главата си и започна да повтаря сякаш с отчаяние:

— Още не! Още не!

Х

Петроний си отиде в къщи, свивайки рамене и много недоволен. Сега и той забеляза, че вече не се разбираха с Виниций и че душите им напълно се различаваха. Някога Петроний имаше голямо влияние над младия воин. Той беше за него образец във всичко и често няколко иронични думи на Петроний бяха достатъчни да спрат Виниций или да го подтикнат към нещо. От всичко това сега не бе останало нищо, така че Петроний дори не опитваше старите средства, чувствайки, че неговото остроумие и ирония отскачат, без да оставят следа върху новата броня, с която любовта и досегът с неразбираемия християнски свят бяха покрили душата на Виниций. Опитният скептик разбра, че е изгубил ключа за тая душа. Той беше недоволен, дори го обхвана страх, който след случката през тая нощ се засили. „Ако това не е моментна прищявка на Августа, а трайна страст — мислеше си Петроний, — ще стане едно от двете: или Виниций не ще й устои — а сега това може да се очаква от него, — или ще я отблъсне и в такъв случай сигурно ще загине, а с него може би и аз, дори само за това, че съм негов роднина и защото Августа ще намрази целия ни род и ще прехвърли силата на своето влияние на страната на Тигелин...“ И в единия, и в другия случай — лошо. Петроний беше смел и не се боеше от смъртта, но понеже не очакваше нищо от нея, не искаше да я предизвиква. След като мисли дълго, най-после той реши, че най-добре е да накара Виниций да напусне Рим и да пътува. Ах! Ако можеше да му даде и Лигия за пътуването, Виниций щеше да стори това с радост. Но Петроний се надяваше, че и така не ще бъде трудно да го склони. Тогава той би пуснал слух в Палатин, че Виниций е болен, така би отстранил опасността както от него, така и от себе си. Августа всъщност не знаеше дали Виниций я е познал; можеше да предполага, че не, а в такъв случай самолюбието й не би пострадало много. В бъдеще обаче можеше да стане друго и това трябваше да се предотврати. Петроний искаше преди всичко да спечели време, защото знаеше, че щом цезарят замине за Ахея, Тигелин, който нищо не разбира от изкуство, ще остане на втори план и ще загуби влиянието

си. Петроний беше убеден, че в Гърция ще спечели победа над всички съперници.

Сега той реши да наблюдава Виниций и да го накара да пътува. Няколко дена дори мислеше, че ако поиска от цезаря едикт за изгонване на християните от Рим, то и Лигия ще го напусне заедно с другите последователи на Христа, а с нея и Виниций. В такъв случай нямаше нужда да го убеждава. Сама по себе си тази работа беше възможна. Впрочем нали не много отдавна, когато евреите от ненавист вдигнаха бунт срещу християните, цезар Клавдий не можа да отличи едните от другите и изгони евреите. Защо тогава и Нерон да не изгони християните? В Рим ще стане по-широко. След „плаващия пир“ Петроний се виждаше всеки ден с Нерон на Палатинския хълм и в други домове. Да му се подхвърли подобна мисъл, беше лесно, защото цезарят никога не се противопоставяше на внушения, които носеха на някого вреда или гибел. След като обмисли всичко сериозно, Петроний състави целия план. Ето, ще устрои в дома си пиршество и на него ще накара цезаря да издаде едикт. Той даже беше почти сигурен, че цезарят ще му повери изпълнението на едикта. Тогава щеше да изпрати Лигия с всички почести, като Винициева избраница, до Байе, а там нека се любят и играят на християнство колкото искат.

През това време той често посещаваше Виниций, от една страна, поради обстоятелството, че не можеше да се освободи от привързаността си към него, въпреки големия си римски егоизъм, а от друга — да го накара да пътува. Виниций се преструваше на болен и не се явяваше на Падатинския хълм, където всеки ден се правеха нови планове. Един ден Петроний чу от устата на самия цезар, че ще замине след три дни за Анций, и веднага на другия ден отиде да съобщи това на Виниций.

Но Виниций му показва списък на лицата, поканени в Анций, който един освободен роб на цезаря му беше донесъл сутринта.

— В него е и моето име — каза той, — и твоето. Като се върнеш, ще намериш същия списък в дома си.

— Ако не бях между поканените — отговори Петроний, — това би означавало, че трябва да умра; не се надявам обаче това да стане преди пътуването в Ахея. Там ще бъде много необходим на Нерон.

След това той прегледа списъка и каза:

— Едва се върнахме в Рим, и отново трябва да напусна къщата си, за да се влача в Анций! Това не е само покана, а и заповед.

— Ами ако някой не я изпълни?

— Ще получи друг вид покана: да се отпрати за много подалечен път, от който няма връщане. Жалко, че не послуша съвета ми и не замина, докато още имаше време. Сега трябва да отидеш в Анций.

— Трябва да отида в Анций... Помисли си само в какви времена живеем и какви подли роби сме ние!

— Едва сега ли го разбра?

— Не. Ти обаче ми доказваше, че християнското учение е враг на живота, защото му слага окови. Нима може да има по-тежки окови от тия, които носим ние? Ти казваше: „Гърция е създала мъдростта и красотата, а Рим силата.“ Къде е нашата сила?

— Повикай Хилон. Днес нямам никакво желание да философствам. Заклевам се в Херкулес! Не съм създал аз тия времена и не ще отговарям за тях. Да говорим за Анций. Знай, че там те чака голяма опасност и че за тебе е може би по-добре да се бориш с Урс, който удуши Кротон, отколкото да идеш там; и все пак не може да не отидеш.

Виниций махна презрително с ръка и каза:

— Опасност! Ние всички бродим в мрака на смъртта и всеки миг някоя глава потъва в тоя мрак.

— Трябва ли да ти изброявам ония, които имаха поне малко ум, и затова, въпреки времената на Тиберий, Калигула, Клавдий и Нерон, доживяха осемдесет или деветдесет години? За пример нека ти послужи дори такъв като Домиций Афер. Той остаря спокойно, макар че през целия си живот беше злодей и разбойник.

— Затова може би! Може би точно затова! — отговори Виниций.

После прегледа списъка и каза:

— Тигелин, Ватиний, Секст Африкан, Аквилин Регул, Сулий Нерулин, Еприй Марцел и т.н.! Каква сбирщина от мръсници и разбойници!... И като си помислиш, че те управляват света!... Нима не им подхожда повече да карат някое египетско или сирийско божество по градчетата, да дрънкат на цитри и да изкарват хляба си с врачуване или скачане?...

— Или пък да показват дресирани маймуни и кучета, които смятат, или свирещо на флейта магаре — прибави Петроний. —

Всичко това е истина, но да говорим за нещо по-сериозно. Съсредоточи вниманието си и ме чуи: казах в Палатина, че си болен и че не можеш да излизаш от дома си, и все пак името ти е в списъка; това показва, че някой не е повярвал на думите ми и нарочно се е погрижил да те поканят. За Нерон е все едно дали ще дойдеш, защото за него ти си войник, с който може да приказва само за надбягванията в цирка и който няма понятие от поезия и музика. Така че навярно Попея се е погрижила да впишат името ти, пък това означава, че страстта ѝ към тебе не е била временна прищявка и че тя желае да те притежава.

— Смела е тази Августа!

— Наистина смела е; защото това може да я погуби. Ах, дано Венера я вдъхнови по-скоро за друга любов, но докато те иска, трябва да бъдеш много внимателен. На Меднобрадия тя започва да омръзва; сега той предпочита Рубрия или Питагор, но заради самолюбието си може да ти отмъсти страшно.

— В гората не знаех, че ми говори тя, но ти подслушваше и знаеш моя отговор — че обичам друга и че нея не я искам.

— Заклинам те в името на всички подземни богове, не губи и последния остатък от ума си, който са ти оставили християните. Как можеш да се колебаеш между вероятната и сигурната гибел? Нали ти казах, че ако накърниш самолюбието на Августа, за тебе няма спасение? Кълна се в Хадес! Ако ти е омръзнал животът, по-добре е да си прережеш вените или да се хвърлиш върху меча си, защото може да те постигне по-тежка смърт, ако оскърбиш Попея. По-рано беше по-приятно да се разговаря с тебе! За какво всъщност става дума? Какво толкова ще ти стане? Нима това ще ти попречи да обичаш своята Лигия? Помни, че Попея я видяла на Палатин и че за нея не е трудно да се досети заради кого отхвърляш едно толкова високо благоволение. А като се сети, ще я намери и под земята дори. Ще погубиш не само тебе си, но и Лигия — разбираш ли?

Виниций слушаше, сякаш мислеше за нещо съвсем друго, и най-сетне рече:

— Трябва да я видя.

— Кого? Лигия?

— Лигия.

— Знаеш ли къде е тя?

— Не.

— Така... И отново ще започнеш да я търсиш по старите гробища и в Задтибрието?

— Не зная, но трябва да я видя.

— Добре. Макар и да е християнка, може би ще излезе поразсъдлива от тебе и сигурно ще постъпи по-мъдро, ако не иска твоята гибел.

Виниций сви рамене.

— Тя ме спаси от ръцете на Урс.

— В такъв случай бързай, защото Меднобрадия няма да протака заминаването. Смъртни присъди могат да се издават и от Анций.

Виниций не слушаше. Занимаваше го само една мисъл: да види Лигия, затова се замисли как да постъпи.

В това време се случи нещо, което можеше да отстрани всички затруднения. На другия ден при него неочаквано дойде Хилон.

Той дойде, слаб и окъсан, със следи от глад по лицето и в дрипи; слугите, които по-рано имаха заповед да го пускат по всяко време на деня и нощта, не посмяха да го задържат и сега, така че той влезе направо в атриума, застана пред Виниций и каза:

— Нека боговете да те дарят с безсмъртие и да разделят с теб властта си над света.

В първия момент Виниций искаше да заповяда да го изхвърлят навън, но му дойде наум, че гъркът може да знае нещо за Лигия и любопитството му надви отвращението.

— Ти ли си? — попита той. — Как си?

— Зле, сине Юпитеров — отговори Хилон. — Истинската добродетел е стока, която сега никой не търси, а истинският мъдрец трябва да е доволен, ако на пет дни веднъж може да си купи от месаря овнешка глава и да я гложга на тавана, поливайки я със сълзи. Ах, господарю! Всичко, което ми даде, похарчих за книги у Атракт, а след това ме окрадоха и разориха; робинята, която щеше да записва моето учение, избяга, като задигна и остатъка от това, с което твоето великодушие беше ме възнаградило. Сиромас съм и си помислих: при кого да отида, ако не при теб, Серапис, при теб, когото обичам, обожавам и за когото дори излагах живота си на опасност!

— Защо си дошъл и какво носиш?

— За помощ, о Ваал, нося ти моята нищета, моите сълзи, моята любов и най-последни вести, които събрах от любов към теб. Помниш ли,

господарю, като ти казах по-рано, че дадох на робинята на божествения Петроний една нишка от пояса на Венера в Пафос?...

Сега разбрах, че това ѝ е помогнало, и ти, сине на слънцето, който знаеш какво става в оня дом, знаеш също и каква е Евника. Имам още една такава нишка. Запазих я за тебе, господарю.

Като забеляза, че Виниций навъси вежди, той млъкна и за да изпревари гнева му, каза бързо:

— Зная къде живее божествената Лигия, ще ти покажа, господарю, къщата и уличката.

Виниций сподави вълнението, което го обзе, като чу това, и каза:

— Къде е тя?

— У Лин, стария християнски свещеник. Тя е там с Урс, който пък както по-рано ходи при мелничаря, когото зоват така, както и твоя диспенсатор, господарю, Демад... Да, Демад!... Урс работи нощем, ако се обкръжи къщата през нощта, той няма да е там... Лин е стар... а в дома му освен него има още две по-стари жени.

— Откъде знаеш всичко това?

— Помниш ли, господарю, че бях в ръцете на християните и че те ме пощадиха. Главк се лъже, като мисли, че аз съм причината за неговите нещастия, но повярва нещастникът в това, пък и досега вярва. И все пак те ме пощадиха! Затова не се чуди, господарю, че сърцето ми се изпълни с благодарност. Аз съм човек от старите, от по-добрите времена. Затова си помислих: Нима мога да забравя своите приятели и благодетели? Нима не би било жестоко да не запитам за тях, да не узная какво става с тях, здрави ли са и къде живеят? Кълна се в Песинунтската Сибила, не съм способен на това. Отначало ме спираше страхът да не би да разберат погрешно моите намерения. Любовта обаче, която изпитвах към тях, беше по-голяма от страха, насърчи ме и лекотата, с която те прощават всички обиди. Но преди всичко, господарю, аз мислех за тебе. Това, което предприехме, завърши с поражение, а нима синът на Фортуна може да се примири с тая мисъл? Затова ти подготвих победа. Къщата е усамотена. Можеш да заповядаш на робите да я заобиколят така, че и мишка да не може да се изплъзне. О, господарю, господарю, от тебе само зависи тази великодушна царска дъщеря още тази нощ да е в дома ти. Ако това стане, спомни си, че ти е помогнал твърде нещастният и огладнял син на моя баща.

В главата на Виниций нахлу кръв. Изкушението още веднъж разтърси цялото му същество. Да. Това е начинът, и тоя път сигурен. Щом Лигия влезе в къщата му, кой тогава ще успее да му я отнеме? Щом веднъж Лигия стане негова любовница, какво ще ѝ остане друго, освен да бъде такава завинаги? И нека пропаднат всички учения! Какво значение имат тогава за него християните с тяхното милосърдие и мрачна вяра? Нима не е време да започне да живее както всички? Какво ще прави после Лигия и как ще свърже съдбата си с учението, което изповядва, това също е второстепенна работа. Това са неща без значение! Важното е, че тя ще бъде негова, и то още днес. А не се знае дали в душата ѝ това учение ще устои пред новия за нея свят, пред удоволствията и наслажденията, на които неволно ще се поддаде! И това може да стане още днес. Достатъчно е да задържи Хилон и на мръкване да заповяда. А след това — безкрайна радост! „Какъв беше животът ми? — мислеше Виниций. — Страдание, неудовлетворена страст и безкраен наниз от въпроси, останали без отговор.“ Така всичко ще се разреши и ще се свърши. Спомни си, че той ѝ се закле да не вдигне ръка срещу нея. Но в какво се закле? Не в боговете, защото в тях вече не вярваше, не и в Христа, защото в него още не беше повярвал. Пък най-после, ако се почувства обидена, ще се ожени за нея и така ще я възнагради за обидата. Да, той се чувства задължен да стори това, защото тя му спаси живота. Той си спомни деня, в който, заедно с Кротон, попадна под нейната закрила; спомни си вдигнатия над него юмрук на Урс и всичко, което стана след това. Видя я наведена над леглото му, облечена в робско облекло, красива като богиня, блага и обожавана. Погледът му неволно се отправи към ларариума и към кръста, който тя му бе оставила, когато си беше тръгнала. Нима за всичко това той ще ѝ заплати с нов удар? Нима ще я влачи за косите из кубикулума като робиня? И как би могъл да направи това, когато не само я желаше, но я и обичаше, обичаше я затова, че е такава, каквата е. Той веднага почувства, че не е достатъчно само да я има в къщата си, не е достатъчно да я прегърне насила, а че любовта му иска нещо повече — нейното съгласие, нейната любов и душа. Да бъде благословен покривът му, ако тя влезе под него доброволно, да бъде благословен тоя миг, да бъде благословен денят и животът. Тогава щастието им щеше да бъде неизчерпаемо като море и ярко като слънцето. Да я грабне пак насила, това значеше да загуби навеки

щастieto, а също и да унищожи, оскверни и очерни най-скъпото и единственото любимо същество в неговия живот.

И като помисли за това, обзе го страх. Той погледна Хилон, който се взираше в него и пъхнал ръце под дрипите, се чешеше неспокойно; след това изпита непреодолимо отвращение и желание да стъпче предишния си помощник тъй, както се тъпче мръсен червей или отровна змия. След миг Виниций вече знаеше какво трябва да прави. Но той не знаеше мярка в нищо и следвайки своята сурова римска натура, обърна се към Хилон и каза:

— Няма да направя това, което ме съветваш, но за да не си отидеш без наградата, която заслужаваш, ще заповядам да ти ударят триста тояги в моя домашен ергастулум.

Хилон побледня. Красивото лице на Виниций изразяваше такава студена жестокост, та не можеше нито за миг да се надява, че обещаната награда е само лоша шега.

Той падна веднага на колене, сви се и започна да плаче с пресеклив глас:

— Как така, царю персийски? За какво?... О, пирамидо на благоволенieto! Колос на милосърдието! За какво?... Аз съм стар, гладен, сиромас... Служих ти... Така ли се отплащаш?...

— Както ти на християните — отвърна Виниций. И извика своя диспенсатор.

Хилон се хвърли в краката му, обхвана ги конвулсивно и викаше с мъртвешки бледо лице:

— Господарю, господарю!... Аз съм стар! Петдесет, не триста... Петдесет са достатъчни!... Сто, не триста!... Милост! Милост!

Виниций го ритна с крак и даде заповед. За миг след диспенсатора влязоха двама силни квади, грабнаха Хилон за остатъците от косата му, обвиха главата му със собствените му дрипи и го повлякоха към ергастула.

— В името на Христа!... — викаше гъркът на вратата към коридора.

Виниций остана сам. Издадената заповед го възбуди и оживи. Правеше усилие да събере разсеяните си мисли и да ги подреди. Почувства голямо облекчение, а победата, която удържа над себе си, го ободри. Струваше му се, че е направил голяма крачка към Лигия и че затова трябва да получи някаква награда... В първия миг дори не му

дойде на ум колко несправедливо постъпи с Хилон, като заповяда да го бият за същото, за което по-рано го възнаграждаваше. Душата му беше все още римска дотолкова, че Виниций не можеше да го боли за чуждото страдание и да обърне внимание на някакъв си нищожен грък. Ако беше помислил за това, той пак щеше да реши, че е постъпил правилно, като е заповядал да накажат подлеца. Но той мислеше за Лигия и й казваше: „Няма да ти заплатя за доброто със зло; ако пък някога научиш как постъпих с тоя, който искаше да ме накара да вдигна срещу теб ръка, ще ми бъдеш благодарна.“ Тук той се замисли дали Лигия би одобрила постъпката му с Хилон. Впрочем учението, което тя изповядваше, препоръчваше да се прощава; нали християните простиha на тоя нещастник, макар че имаха сериозен повод за отмъщение. Чак сега в душата му отекна викът: „В името на Христа!“ Спомни си, че с такъв вик Хилон се отърва от ръцете на лигиеца, и реши да му прости останалото наказание.

Тъкмо когато се канеше да повика диспенсатора, той се яви пред него и каза:

— Господарю, старецът припадна, а може и да е умрял. Да наредя ли да го бият още?

— Да се свести и да се доведе при мене.

Робът, който отговаряше за атриума, изчезна зад завесата, но да се свести Хилон, не беше лесно, защото Виниций чака още дълго и започна да губи търпение; най-после робите въведоха Хилон и по даден от господаря знак веднага излязоха.

Хилон беше блед като платно, а по краката му се стичаха по мозайката на атриума струйки кръв. Той беше вече в съзнание и падайки на колене, започна да говори с протегнати ръце:

— Благодаря ти, господарю! Ти си милосърден и велик.

— Куче — каза му Виниций, — знай, че ти простиh заради тоя Христос, на когото аз самият дължа живота си.

— Господарю, ще служа и на него, и на тебе.

— Мълчи и слушай. Стани! Ела с мене и ми покажи къщата, в която живее Лигия.

Хилон се надигна, но едва се изправи на краката си, побледня още повече и каза със слаб глас:

— Господарю, гладен съм... Ще дойда, господарю, ще дойда! Но нямам сили... Заповядай да ми дадат поне остатъците от паницата на

твоео куче, и ще дойда!

Виниций заповяда да му дадат една златна монета, плащ и да го нахранят. Но Хилон, който беше отслабнал от боя и глада, не можеше да върви дори и след като се нахрани, макар че косите на главата му настръхваха от страх да не би Виниций да сметне слабостта му за съпротива и да заповяда отново да го бият.

— Да се стопля само с малко вино — повтаряше и зъбите му тракаха, — и веднага ще тръгна, ще тръгна и за Велика Гърция дори.

След известно време той събра малко сили и тръгнаха. Пътят беше дълъг. Лин живееше, както и повечето от християните, в Задтибрието, недалеч от къщата на Мириам. Най-после Хилон показва на Виниций отделна малка къщичка, оградена със стени, цялата скрита в бръшлян, и каза:

— Тука, господарю.

— Добре — каза Виниций. — Махни се, но най-напред чуй какво ще ти кажа: забрави, че си ми служил; забрави къде живеят Мириам, Петър и Главк; забрави и тая къща и всички християни. Всеки месец ще идваш в къщата ми и моят освободен роб Демад ще ти плаща по две златни монети. Но ако и по-нататък следиш християните, ще заповядам да те бият или пък ще те предам в ръцете на градския префект.

Хилон се поклони и каза:

— Ще забравя.

Когато Виниций изчезна зад ъгъла на уличката, Хилон протегна след него ръка и заплашвайки го с юмруци, извика:

— Кълна се в Ата и фуриите, няма да забравя!

След това отново му стана лошо.

XI

Виниций се насочи право към къщата, където живееше Мириам. На вратата той срещна Назарий, който се смути, като го видя, но Виниций го поздрави любезно и му каза да го заведе в дома на майка си.

Освен Мириам там той намери Петър, Главк, Крисп, а също и Павел от Тарс, който скоро се беше върнал от Фрегела. Когато видяха младия трибун, по лицата на всички се изписа удивление, но той им каза:

— Поздравявам ви в името на Христа, когото почитате.

— Да бъде прославлено името му во веки веков.

— Видях вашата добродетел и изпитах добротата ви, затова ида като приятел.

— И ние те поздравяваме като приятели — отговори Петър. — Седни, господарю, и заповядай на трапезата като наш гост.

— Ще седна и ще споделя с вас яденето, само че по-напред чуйте ме, ти, Петре, и ти, Павле от Тарс, за да се уверите в моята искреност. Зная къде е Лигия; идвам от къщата на Лин, която е близо до този дом. Имам право на нея — цезарят ми го даде; имам в града, в моите къщи, около петстотин роби; можех да заобиколя скривалището ѝ и да я грабна, но не сторих това и не ще го сторя.

— За това благословията господня ще бъде над тебе и сърцето ти ще се очисти — каза Петър.

— Благодаря ти, но чуйте по-нататък: не сторих това, макар че живея в мъка и тъга. По-рано, преди да живея с вас, можех да я взема и да я задържа насила, но вашата добродетел и вашето учение, макар и да не го изповядвам, промениха нещо в душата ми затова не се осмелявам да върша насилие. Защо стана това, сам не зная, но така е! И тъй, ида при вас, защото вие сте за Лигия вместо баща и майка, и ви казвам: дайте ми я за жена, ще ви се закълна, че не само няма да ѝ забраня да вярва в Христа, но и аз сам ще започна да изучавам неговото учение.

Виниций говореше с вдигната глава и решителен глас, но беше развълнуван и краката му трепереха под плаща; когато пък след думите му настана мълчание, той продължи, сякаш искаше да изпревари неблагоприятния отговор:

— Зная какви са пречките, но аз я обичам като очите си и макар че не съм още християнин, не съм нито ваш враг, нито пък враг на Христа. Пред вас искам да бъда откровен, за да ми повярвате. Сега става въпрос за моя живот и все пак ви говоря самата истина. Друг може би щеше да ви каже: „Покръстете ме!“ — а аз казвам: „Просветете ме!“ Вярвам, че Христос е възкръснал, защото това говорят хора, живеещи праведно, а те са го видели след смъртта му. Вярвам, защото сам видях, че вашето учение проповядва добродетел, справедливост и милосърдие, а не престъпление, както ви обвиняват. Още не го познавам добре, знам това, което научих от вас, от вашите дела, от разговорите с вас и от Лигия. Повтарям ви, под негово влияние и в мене настана промяна. По-рано държах робите си с желязна ръка, сега — не мога. Не знаех милост, а сега зная. Обичах удоволствията, сега избягах от езерото на Агрипа, защото не можех да дишам от отвращение. По-рано вярвах в насилието, днес се отрекох от него. Знайте, че сам себе си не мога да позная, намразих пиршествата, намразих виното, песните, цитрите и венците, намразих двора на цезаря и голите тела, и всичките престъпления. Когато си помисля, че Лигия е като планински сняг, още повече я обичам; спомня ли си пък, че тя е такава благодарение на вашето учение, започвам да го обиквам и да се стремя към него! Но аз не го разбирам и не зная ще мога ли да живея според него и ще го понесе ли моята натура, затова живея в несигурност и мъка, сякаш съм в тъмница. — Тук веждите му се срещнаха в болезнена бръчка, бузите му се зачервиха, после той отново продължи да говори, все по-бързо и с по-голямо вълнение:

— Виждате! Страдам от любов и тъмнина. Казаха ми, че вашето учение не признава живота, човешките радости, щастието, закона, реда, господството и римското владичество. Нима е така? Казаха ми, че сте хора безумни; кажете, какво всъщност носите вие? Нима е грях да обичаш? Грях ли е да се радваш? Грях ли е да желаете щастие? Нима вие сте врагове на живота? Нима християнинът трябва да бъде бедняк? Трябва ли да се откажа от Лигия? Каква е вашата истина? Вашите дела и вашите думи са като бистра вода, но какво е дъното на тая вода?

Виждате, че съм искрен. Разпръснете тъмнината! Казвали са ми и това: „Гърция е създала мъдростта и красотата, Рим силата, а християните, какво носят те?“ Кажете, какво носите? Ако зад вашите врати е светлината, тогава отворете ми!

— Ние носим любов — каза Петър.

А Павел от Тарс добави:

— Ако говорех с човешки и ангелски език, но не носех любов, щях да приличам само на звъняща мед...

Сърцето на стария апостол се трогна от тая страдаща душа, която се стремеше да излезе на въздух и слънце като затворена в кафез птица, затова протегна ръка към Виниций и каза:

— Който чука, ще му се отвори^[15]; божията милост е над тебе, аз благославям тебе, твоята душа и твоята любов в името на Спасителя на света.

Виниций, който и без това говореше с възторг, като чу благословията, скочи към Петър и стана нещо необикновено. Този потомък на квиритите, който доскоро не признаваше чужденците за хора, хвана ръцете на стария галилеянин и започна да ги притиска до устните си с благодарност.

Петър се зарадва, понеже разбра, че семето бе посяно в още една нива и че рибарската му мрежа улови още една душа.

Присъстващите, не по-малко зарадвани от явния знак на почит към божия апостол, извикаха единогласно:

— Слава во вишних богу!

Виниций се изправи със светнало лице и заговори:

— Виждам, че може да има щастие сред вас, защото се чувствам щастлив, и смятам, че и за другите неща ще ме убедите. Но ще ви кажа, че това няма да стане в Рим. Цезарят заминава за Анций, с него трябва да замина и аз, понеже имам заповед. Знайте, не я ли изпълня — чака ме смърт. Ако съм спечелил обаче ваша та благосклонност, елате с мен, за да ме научите на вашата истина. За вас там ще бъде безопасно, отколкото за мен; в тая навалица ще можете да проповядвате вашата истина в самия цезаров двор. Казват, че Актея е християнка, а и между преторианците има християни; сам видях, Петре, при Номентанската порта как ти се покланяха войниците. В Анций имам вила, където ще се събираме, за да слушаме под носа на Нерон вашето учение. Главк ми каза, че за една душа вие сте готови да

отидете на края на света: направете заради мене това, което сте направили за другите, като сте дошли тук чак от Юдея, сторете го и не изпускайте душата ми!

Като чува това, те започнаха да се съветват, мислейки с радост за победата на своето учение и за значението, което ще има за езическия свят покръстването на един августианин и потомък на един от най-старите римски родове. Наистина те бяха готови да отидат на края на света за една човешка душа и от смъртта на учителя си нищо друго не вършеха, така че през ум не им и мина дори да дадат отрицателен отговор. Но понеже Петър беше пастир по това време на цялата община, не можеше да замине; тогава Павел от Тарс, който неотдавна беше в Ариция и Фрегела и се готвеше за дълго пътуване на Изток, за да посети тамошните църкви и да ги оживи с нов дух на усърдие, се съгласи да придружи младия трибун в Анций, където лесно можеше да намери кораб за Гърция.

Виниций, колкото и да се натъжи, че Петър, комуто беше толкова задължен, няма да го придружи, му благодари и се обърна към стария апостол с последна молба.

— Знам къде е жилището на Лигия — каза той — и сам бих могъл да отида при нея и да запитам, както е обичаят, ще се омъжи ли за мене, ако душата ми стане християнска, но предпочитам да те помоля, апостоле: позволи ми да я видя или сам ме заведи при нея. Не зная колко време ще остана в Анций, освен това не забравяйте, че при цезаря никой не е сигурен за утрешния ден. Петроний ми каза, че там аз няма да бъда в безопасност. Нека преди това я видя, нека наситя очите си и да я попитам ще забрави ли злото и ще сподели ли с мен доброто.

Апостол Петър се усмихна добродушно и каза:

— Кой може да ти откаже тая заслужена радост, сине мой?

Виниций не можеше вече да сдържа препълненото си с радост сърце и отново се наведе към ръцете на апостола, който докосна главата му и каза:

— Не се страхувай от цезаря, защото ти казвам, че косъм няма да падне от главата ти.

След това той изпрати Мириам при Лигия, като ѝ поръча да не ѝ казва кого ще намери сред тях, за да изпита девойката по-голяма радост.

Тъй като не беше далеч, след малко събраните в стаята видяха в градинката, сред миртите, Мириам да води Лигия за ръка.

Виниций искаше да ги посрещне, но като видя любимото момиче, щастието отне силите му — той стоеше с туптящо сърце, с притаен дъх, едва се държеше на крака и сто пъти по-развълнуван от оня миг, когато за пръв път в живота си чу стрелите на партите да свистят край главата му.

Тя влезе бързо, без да подозира нещо, а когато го видя, се вкамени. Лицето ѝ се зачерви и силно побледня, а след това огледа с учудени и изплашени очи всички в стаята.

Наоколо тя видя ясни и пълни с доброта погледи, а апостол Петър се доближи до нея и каза:

— Лигия, обичаш ли го още?

Настана кратко мълчание. Устните ѝ затрепераха като на дете, което се готви да заплаче и което, чувствайки се виновно, вижда, че трябва да признае вината си.

— Отговори — каза апостолът.

Като се наведе към коленете на Петър, тя прошепна смирено и боязливо:

— Да...

— Виниций веднага коленичи до нея, а Петър сложи ръцете си на главите им и каза:

— Обичайте се в името на господата и за негова слава, защото няма грях във вашата любов.

---

[15] Евангелието на Матей, гл. 7, стр. 8. — Б. пр. ↑

XII

Разхождаха се в градината и Виниций ѝ разправяше с кратки, но изтръгнати от дъното на сърцето му думи всичко, което преди малко призна пред апостолите за тревогите в душата си, за промените, които са станали с него, и най-последно за оная неизмерима тъга, която почерпила живота му, откакто Лигия напуснала жилището на Мириам. Той призна пред Лигия и това, че е искал да я забрави, но не е могъл. Мислел за нея по цели дни и нощи. Напомняло му за нея и онова изплетено от чимширови клонки кръстче, което тя му остави и което поставил в ларариума и почитал като нещо божествено. Тъгувал все по-силно, защото любовта му била по-силна от него и още в дома на Авъл завладяла цялата му душа... На другите парките предат нишките на живота, а неговата я изпредоха любовта, тъгата и скръбта. Постъпките му бяха лоши, но причина за тях бе пак любовта. Той я обичал у Авъл и на Палатинския хълм, обичал я и когато я видял в Остриан да слуша думите на Петър, и когато отишъл с Кротон да я грабне, обичал я и когато тя стояла до леглото му, и когато го напуснала. Ето, беше дошъл Хилон, който открил жилището ѝ и го посъветвал да я отвлечат, но той предпочел да накаже Хилон и да отиде при апостолите да моли за истината и за нея... Нека бъде благословена минутата, когато му е дошла наум тая мисъл, защото той е вече при нея и тя не ще избяга от него, както последния път избяга от жилището на Мириам.

— Аз не избягах от теб — каза Лигия.

— Тогава защо го стори?

Тя го погледна със сините си като ирис очи, а след това наведе срамежливо глава и отвърна:

— Ти знаеш...

Виниций млъкна за момент от изблик на щастие, а след това отново започна да говори как постепенно му се отворили очите и той разбрал, че тя се отличава напълно от римлянките и че прилича може би само на Помпония. Всъщност той не можеше да ѝ обясни добре, защото сам не си даваше сметка за това, което чувстваше: че в нея се е

родила някаква нова красота, каквато дотогава не е имало на света и която е не само пластична, но и духовна. Той ѝ каза, и това я зарадва много, че я обикнал защото е бягала от него, и че тя ще бъде светиня в дома му.

Виниций хвана ръцете ѝ и вече нямаше сили да говори, а само я гледаше възторжено като отново намерено щастие и повтаряше името ѝ, сякаш искаше да се увери, че вече я е открил и че е при нея:

— О, Лигия! О, Лигия!

Най-после започна да я разпитва какво е ставало в душата ѝ, а тя му призна, че го е обикнала още в къщата на Авъл и че ако той я беше изпратил от Палатинския хълм у тях, тя щяла да му открие любовта си и да смекчи гнева им срещу него.

— Кълна ти се — каза Виниций, — че и наум не ми идваше да те отнема от Авъл и Помпония. Петроний ще ти каже някога, че още тогава му признах, че те обичам и че желая да се ожения за теб. Рекох му: „Нека намаже вратата ми с вълча лой и да седне до огнището ми!“ Но той ми се изсмя и внуши на цезаря мисълта да те поиска като заложница и после да те даде на мен. Колко пъти го проклинах в скръбта си, но може би щастливата съдба така нареди; иначе нямаше да опозная християните и нямаше да те разбера...

— Повярвай ми, Марк — отвърна Лигия, — Христос умишлено те е водил към себе си.

Виниций вдигна учудено глава.

— Наистина! — отговори той живо. — Всичко, което ставаше, беше толкова странно; ето, аз те търсех и се срещнах с християните... В Остриан слушах апостола с изумление, понеже никога не бях чувал такива неща; навярно и ти си се молила за мен!

— Да — отговори Лигия.

Минаха край беседката, гъсто покрита с бръшлян, приближиха се до мястото, където Урс бе удушил Кротон и се бе хвърлил на Виниций.

— Тук щях да загина — каза младият човек, — ако не беше ти.

— Не ми припомняй! — отговори Лигия. — И забрави това — не вини Урс!

— Нима мога да му откъсвам за това, че те защитавах? Ако беше роб, веднага щях да му подаря свободата.

— Ако беше роб, Авъл и Помпония отдавна щяха да го освободят.

— Помниш ли — каза Виниций, — че исках да те върна на Авъл и Помпония. Но ти ми отговори, че цезарят може да се научи и да отмъсти на тях. Знаеш ли, сега можеш да ги посещаваш колкото искаш.

— Защо, Марк?

— Казвам „сега“, но мисля, че ще можеш да ги посещаваш безопасно тогава, когато бъдеш моя. Да!... Ако цезарят се научи и запита какво съм направил със заложницата, която ми е поверил, ще кажа: „Ожених се за нея, а в дома на Авъл тя ходи с мое съгласие.“ В Анций той не ще остане дълго, защото иска да отиде в Ахея, но ако се забави, няма нужда да го посещавам всеки ден. Когато Павел от Тарс ме научи на вашата истина, веднага ще приема кръщение, ще се върна тук и ще спечеля приятелството на Авъл и Помпония, които тия дни се връщат в града; пречки вече не ще има и тогава ще те взема и ще те сложа до моето огнище. О, *carissima! Carissima!*

Като каза това, протегна ръце, сякаш викаше небето за свидетел на любовта си, а Лигия вдигна към него светлите си очи и рече:

— Тогава ще кажа: „Където ти, Гай, там и аз, Гая!“

— Не, Лигия! — викна Виниций. — Кълна ти се, че никоя жена не е била толкова почитана в дома на мъжа си, колкото ще бъдеш ти в моя дом.

Вървяха мълчаливо. Щастието в гърдите им преливаше, бяха влюбени един в друг, подобни на две божества, и толкова красиви, създадени сякаш от пролетта заедно с цветята.

Най-после се спряха под кипариса, който растеше близо до входа на къщата. Лигия се облегна на стъблото му, а Виниций започна отново да я моли с треперещ глас:

— Накарай Урс да отиде в дома на Авъл, за да вземе нещата ти и детските ти играчки и да ги донесе при мен.

А тя, зачервила се като роза или като Зорницата, каза:

— Обичаят повелява друго...

— Зная. Донася ги обикновено пронуба след невестата, но стори това за мен. Ще ги взема в моята вила в Анций, те ще ми напомнят за теб.

Той скръсти ръце и започна да повтаря като дете, което се моли:

— Помпония ще се върне тия дни, направи това за мен, *diva*, направи го, *carissima* моя!

— Нека Помпония направи така, както иска — отговори Лигия и още по-силно пламна, като си спомни пронуба.

Ту отново млъкнаха, защото любовта спираше дъха в гърдите им. Лигия стоеше облежната на кипариса, с наведени очи и развълнувана гръд, лицето ѝ се белееше в сянката като цвят, а изразът на лицето на Виниций се менеше и той бледнееше. В обедната тишина слушаха туптенето на сърцата си и в унеса на тяхното упоение им се струваше, че кипарисът, миртовите храсти и бръшлянът по беседката са се превърнали в градина на любовта.

Но Мириам се показва на вратата и ги покани на обед. Седнаха между апостолите, а те ги гледаха с радост като младо поколение, което след тяхната смърт ще запази и ще сее по-нататък семето на новото учение. Петър разчупи хляба и го благослови; от лицата на всички лъхаше спокойствие и изглеждаше, че някакво огромно щастие изпълваше целия тоя дом.

— Гледай — каза най-сетне Павел, като се обърна към Виниций, — нима ние сме врагове на живота и радостта?

А Виниций отговори:

— Вече знам истината, защото никога не съм бил толкова щастлив, колкото съм сега сред вас.

XIII

Вечерта, минавайки през Форума на път за дома Виниций забеляза при входа на викус Тускус позлатената лектика на Петроний, носена от осем витинци, махна с ръка, спря ги и се приближи до завеските.

— Да бъде приятен и сладък сънят ти! — каза той и се засмя, като видя заспалия Петроний.

— Ах, ти ли си! — рече Петроний, след като се пробуди. — Да! Задряхах, понеже нощта прекарах в Палатина. Излязох да си купя нещо за четене в Анций. Какво ново има?

— Ходиш по книжарниците? — попита Виниций.

— Да. Не искам да правя безредие в библиотеката си, затова си вземам други книги за из пътя, излезли са нови неща от Музоний и Сенека. Търся Персий и едно издание на Виргилиевите еклоги, което нямам. Ох, колко съм изморен и колко ме болят ръцете от свалянето на свитъците от рафтовете... Щом вляза веднъж в книжарница, обхваща ме любопитство — да видя това-онова. Бях у Авирун, у Атракт на Аргилет, а преди това у Созий на викус Сандалариус. Кълна се в Кастор, много ми се спи!

— Щом си бил на Палатина, аз трябва да те питам какво ново има. Знаеш ли какво? Изпрати лектиката и книгите, а ти ела у дома. Ще поговорим за Анций и за нещо друго.

— Добре — каза Петроний, излизайки от лектиката. — Но ти знаеш, че в други ден тръгваме за Анций.

— Откъде мога да зная?

— В кой свят живееш ти? Значи, аз пръв ти съобщавам новината! Бъди готов в други ден сутринта. Нито натопеният в зехтин грах помогна, нито пък кърпата на тлъстата шия — Меднобрадия пресипна. Така че и дума не може да става за отлагане. Той проклина Рим и въздуха му, с удоволствие би го сринал със земята или пък унищожил с огън; иска колкото може по-скоро да отиде на море. Казва, че тези миризми, които вятърът носи от тесните улички, ще го вкарат в гроба. Днес бяха направени много жертвоприношения във всички храмове, за

да се възвърне гласът му — тежко на Рим и особено на сената, ако не се възвърне скоро.

— Тогава няма защо да отива в Ахея.

— Нима нашият божествен цезар притежава само тоя единствен талант? — каза Петроний, смеейки се. — Ще излезе на олимпийските игри като поет със своя пожар на Троя, като водач на колесница, като музикант, като атлет, дори и като танцьор, и сигурно ще спечели всички венци, предназначени за победителите. Знаеш ли защо пресипна тая маймуна? Вчера пожела да се сравни в танеца с нашия Парис и ни танцува приключенията на Леда, изпоти се и се простуди. Целият беше мокър и хлъзгав като току-що извадена от водата змиорка. Менеше маските си една след друга, въртеше се като вретено, ръкомахаше като пиян моряк; отвратително беше даже да гледаш големия му корем и тънките му крака. Парис го беше учил две седмици, но представи си Ахенобарба като Леда или пък като бога-лебед. Хубав лебед, не е за говорене! Той иска да се покаже публично в тая пантомима най-напред в Анций, а после в Рим.

— И без това имаше недоволство, че си позволява да пее публично, но като си помисля, че римският цезар ще се покаже и като мим. Не, Рим няма да понесе това!

— Драги мой! Рим всичко ще понесе, а сенатът ще изкаже благодарност на „бащата на отечеството“.

След малко добави:

— А тълпата се гордее с това, че цезарят е неин шут.

— Кажми ми само, нима човек може да падне по-ниско!

Петроний сви рамене.

— Ти живееш в къщата си със своите мисли. Мислиш си ту за Лигия, ту за християните, тъй че може и да не знаеш какво стана преди няколко дни. Нерон публично сключи брак с Питагор. Излезе като млада невяста. Струва ти се, че това вече е върхът на безумието, нали? И какво мислиш: дойдоха поканените фламими и тържествено ги венчаха. Аз бях там! И аз мога много неща да понеса, но, казвам ти, помислих си, че боговете, ако въобще съществуват, трябваше да дадат някакъв знак... Но цезарят не вярва в боговете, и има право.

— Затова той е едновременно и жрец, и бог, и безверник — каза Виниций.

Петроний започна да се смее.

— Наистина! Това не ми дойде наум, а такова съчетание светът не е виждал досега.

После млъкна за малко и каза:

— Трябва да добавя още, че този върховен жрец, който не вярва в боговете, и този бог, който им се подиграва, въпреки че е безверник, пак се страхува от тях.

— Доказателство за това е случилото се в храма на Веста.

— Какъв свят!

— Какъвто е светът, такъв е и цезарят!... Но това няма да трае дълго.

Разговаряйки така, те влязоха в дома на Виниций, който нареди да донесат вечеря, а след това се обърна към Петроний и каза:

— Не, драги мой, светът трябва да се възроди.

— Ние не ще го променим — отвърна Петроний, — дори само затова, че по време на Нероновото владичество човек е като пеперуда: живее по благоволенieto на слънцето, а при първия студен вятър умира... макар и да не иска! Кълна се в сина на Мая! Неведнъж съм си задавал въпроса, какво чудо е станало, че Луций Сатурнин е могъл да доживее деветдесет и три години, да преживее Тиберий, Калигула, Клавдий?... Но стига за това. Ще ми позволиш ли да пратя твоята лектика за Евника? Доспа ми се и ми се иска да се повеселя. Кажи на цитриста да дойде на вечерята, после ще поговорим за Анций. Трябва да помислим за това, и особено ти.

Виниций нареди да пратят за Евника, но каза, че няма намерение да се измъчва с мисли за Анций. Нека мислят ония, които не умеят да живеят иначе освен в лъчите на цезаровото благоволение. Светът не се свършва на Палатин, и особено за тях, които имат и нещо друго в сърцето и в душата си.

Той говореше така безгрижно, с такова оживление и толкова весело, че поразя Петроний, който, поглеждайки го, каза:

— Какво става с тебе? Днес ти си такъв, какъвто беше тогава, когато още носеше златната була на шията си.

— Щастлив съм — отвърна Виниций. — Нарочно те поканих у дома, за да ти го кажа.

— Какво се е случило?

— Нещо, което не бих отстъпил и за цялата римска империя.

Като каза това, седна, опря лакти на креслото, а главата на ръката си и заговори с усмихнато лице и сияещ поглед:

— Помниш ли деня, когато бяхме заедно у Авъл Плавций и там за пръв път видя една божествена девойка, която ти сам нарече зорница и пролет? Помниш ли тая Психея, несравнимата, най-красивата от всички девойки, по-красива и от вашите богини?

Петроний го гледаше с такова учудване, сякаш искаше да провери дали главата му е в ред.

— На какъв език говориш ти? — рече той най-последно. — Разбира се, че помня Лигия.

Виниций каза:

— Аз съм неин годеник.

— Какво?...

Виниций скочи и повика диспенсатора.

— Робите да застанат тук пред мен до един! Бързо!

— Ти си неин годеник? — повтори Петроний.

Преди обаче да се опомни от учудването, огромният атриум на Винициевия дом се изпълни с хора. Тичаха запъхтени старци, млади мъже, жени, момчета и девойки. С всеки изминал миг атриумът все повече и повече се изпълваше; по коридорите, наречени фауцес, се чуваха гласове на различни езици. Най-последно се наредиха край стените и около колоните, а Виниций застана край имплувиума, обърна се към освобождения роб Демад и каза:

— Тези, които са служили в моя дом двадесет години, утре да се явят при претора, където ще получат свобода; които пък не са служили толкова, ще получат по три златни монети и по двойна порция през седмицата. Изпратете заповед до селските ергастули да опростят всички наказания, да свалят веригите от краката на хората и да ги хранят достатъчно. Знайте, че за мене настана щастлив ден и искам да има радост в къщата ми.

Те стояха мълчаливо, сякаш не вярваха на собствените си уши, после изведнъж всички ръце се вдигнаха нагоре, а от устата на всички се изтръгна:

— А-а! Господарю! А-а-а!

Виниций ги отпрати, като им направи знак с ръка, а те, макар и да искаха да му благодарят и да коленичат в краката му, излязоха бързо, а къщата се изпълни с щастие от основите до покрива.

— Утре — каза Виниций — ще им наредя да се съберат в градината и да чертаят каквито знаци искат. Тези, които начертаят риба, ще ги освободи Лигия.

Петроний, който никога не се чудеше много на нищо, се успокои и запита:

— Риба? Аха! Помня какво казваше Хилон: това е знакът на християните.

След това протегна ръка към Виниций и каза:

— Щастието е там, където човек го вижда. Нека Флора сипе цветя под краката ти дълги години. Желая ти всичко, което ти сам желаяш.

— Благодаря ти. Мислех, че ще ме разубеждаваш, а това би било губене на време, сам виждаш.

— Аз да те разубеждавам? Ни най-малко. Напротив, казвам ти, че правиш добре.

— Ах ти, изменнико! — рече весело Виниций. — Нима забрави какво ми каза по-рано, когато излизахме от дома на Грецина?

Петроний отговори хладнокръвно:

— Да, но промених мнението си.

А след малко добави:

— Мили мой! В Рим всичко се променя. Мъжете сменят жените си, жените сменят мъжете си, защо тогава и аз да не променя мнението си? Малко остана Нерон да се ожени за Актея, нарочно заради него търсеха произхода ѝ в царски род. И какво! Той щеше да има порядъчна жена, а ние порядъчна Августа. Кълна се в Протей и неговата морска шир! Винаги, когато намеря за подходящо и удобно, ще променям мнението си. Колкото за Лигия, нейният царски произход е по-сигурен от пергамските прадеди на Актея. В Анций обаче се пази от Попея, защото е отмъстителна.

— Дори и не мисля! Косъм няма да падне от главата ми в Анций.

— Ако смяташ, че още веднъж ще ме учудиш, лъжеш се, но откъде е тая увереност у тебе?

— Това ми каза апостол Петър.

— А! Казал ти го е апостол Петър! На това няма какво да се възрази; но позволи ми все пак да взема някои предпазни мерки макар и само затова, да не излезе апостол Петър фалшив пророк; защото, ако

апостол Петър се излъже, може да изгуби доверието ти, което и занапред сигурно ще трябва на апостол Петър.

— Прави каквото искаш, но аз му вярвам. И ако мислиш, че ще урониш достойнството му пред мене, като повтаряш подигравателно името му, лъжеш се.

— И още един въпрос: стана ли вече християнин?

— Досега не, но Павел от Тарс ще дойде с мен, за да ми обясни Христовото учение, а след това ще приема кръщението, защото това, което ти казваше — че те са врагове на живота и радостта, — не е истина.

— Толкова по-добре за тебе и за Лигия — отговори Петроний.

Той сви рамене и каза сякаш на себе си:

— Чудно ми е как тия хора умеят да печелят последователи и как тая секта се шири.

Виниций отговори с такова въодушевление, сякаш и той самият бе покръстен:

— Да! Хиляди и десетки хиляди има в Рим, в градовете на Италия, Гърция и Азия. Християни има в легионите, сред преторианците, има и в самия дворец на цезаря. Това учение изповядват роби и граждани, бедни и богати, плебеи и патриции. Нима не знаеш, че семейството на Корнелий са християни, че християнка е Помпония Грецина, че вероятно и Октавия е била, и Актея е християнка? Да, това учение обхваща света и само то може да го обнови. Не свивай рамене, защото кой знае дали след месец или след година и ти самият не ще го приемеш.

— Аз — каза Петроний. — Не, кълна се в сина на Лето! Няма да го приема, та ако ще в него да се корени човешка и божествена истина и мъдрост... Това изисква труд, а аз не обичам да се трудя... Изисква отричане, а аз не обичам да се отказвам от нищо в живота. С твоята огнена и кипяща натура винаги може да се случи нещо подобно, но аз? Аз си имам моите геми, моите камеи и вази и моята Евника. В Олимп не вярвам, но си го създавам на земята и ще процъфтявам, докато стрелите на божествения стрелец ме пронижат или пък докато цезарят ми заповяда да прережа вените си. Аз обичам благоуханието на теменугите и удобния триклиниум. Обичам дори и нашите богове... като реторически фигури, и Ахея, за която се готвя да замина с нашия

тлъст, тънконог, несравним и божествен цезар, август, Периодоницес, Херкулес, Нерон!...

Като каза това, той се развесели при самото предположение, че може да приеме учението на галилейските рибари и запя полугласно:

*С миртова зеленина ще обвия блестящия си меч,
по примера на Хармодий и Аристогейтон...*^[16]

Но когато съобщиха, че Евника е дошла, той спря.

Тя дойде и веднага донесоха вечеря, по време на която, след като цитристът изпя няколко песни, Виниций разказа на Петроний за посещението на Хилон и как то го подсетило да отиде направо при апостолите; това му дошло наум точно когато наказвали Хилон.

На Петроний отново му се доспа, той прокара ръка по челото си и каза:

— Мисълта ти е била добра, щом резултатът е добър. Колкото за Хилон, аз бих заповядал да му дадат пет златни монети, но щом си дал заповед да го бият, по-добре би било да го убият, защото кой знае дали след време сенаторите няма да му се кланят, както днес се кланят на нашия герой-обущар Ватиний. Лека нощ.

Той сне венците и двамата с Евника започнаха да се приготвяват за в къщи, а когато излязоха, Виниций отиде в библиотеката и написа на Лигия следното:

„Аз искам, о божествена, когато отвориш прелестните си очи, това писмо да ти каже добър ден! Затова ти пиша днес, макар че утре ще те видя. В други ден цезарят заминава за Анций, а аз — еheu! — трябва да го придружавам. Казах ти вече, че не изпълня ли заповедта му, рискувам живота си, а сега не бих имал смелост да умра. Ако ти обаче не искаш, напиши ми само една дума, и аз ще остана, а Петроний ще се погрижи да отстрани опасността от мен. Днес, в деня на радостта, раздадох награди на всички роби, а тия, които са служили при мен двадесет години, утре ще заведе при претора, за да ги

освободи. Ти, скъпа, трябва да ме похвалиш за това, тъй като то, струва ми се, е според милосърдното учение, което изповядваш, и второ, извърших го заради теб. Утре ще им кажа, че свободата си дължат на теб, за да ти бъдат благодарни и да славят името ти. Но затова пък аз сам се предавам в робство на щастието и на теб и дано никога не се освободя. Проклети да бъдат Анций и пътуването на Ахенобарба. Трикратно, четирикратно съм щастлив, че не съм толкова мъдър като Петроний, защото в такъв случай би трябвало да замина за Ахея. Моментът на раздялата ще направи сладък спомена ми за тебе. Щом имам възможност да се откъсна, ще се кача на коня и ще дойда в Рим, за да утеша очите си с твоя образ и ушите си със сладкия ти глас. Ако не успея да дойда, ще пратя някой роб да донесе писмо и да запита за тебе. Поздравявам те, божествена, и прегръщам краката ти. Не се сърди, че те наричам божествена. Ако забраниш, ще те послушам, но днес — не, днес не мога. Поздравявам те от твоя бъдещ дом — с цялата си душа.“

---

[16] Начало на гръцката тържествена песен от анонимен автор в чест на тиранубийците Хармодий и Аристогейтон. ↑

XIV

В Рим вече се знаеше, че по пътя си цезарят иска да посети Остия или по-право, най-големия кораб на света, който току-що бе докарал жито от Александрия, оттам по Крайбрежния път ще замине за Анций. Заповедите бяха вече издадени преди няколко дена, затова при Порта Остиензис от сутринта се беше събрала тълпа, която се състоеше от римско простолудие и бедняци от всички народности по света, дошли, за да наситят очите си с гледката, която представляваше цезаровата свита и на която римският плебс никога не можеше да се нагледа. Пътят за Анций не беше нито труден, нито дълъг, а в самия град от великолепни дворци и вили можеше да се намери всичко необходимо не само за удобство, но и за най-изискания разкош по това време. Цезарят обаче, когато заминаваше, имаше обичай да взема със себе си всички предмети, които му харесваха, като се почне от музикалните инструменти и домашните съдове и се стигне до статуите и мозайките, които поставяха дори тогава, когато се спираше за малко — за почивка или за ядене. Затова го придружаваха цели тълпи слуги, без да се смятат отредите преторианци и августиани, от които всеки си имаше отделна свита роби.

Тоя ден рано сутринта овчарите от Кампания с кози кожи на краката и с почернели от слънцето лица изкараха през градските врати петдесет ослици, за да може Попея на другия ден след пристигането в Анций да се окъпе, както обикновено, в тяхното мляко. Със смях и задоволство тълпата гледаше как сред облаци от прах се люшкаха дългите уши на ослиците и с радост слушаше плющенето на камшиците и дивите викове на пастирите. След ослиците се втурна тълпа деца, почистиха пътя грижливо и започнаха да хвърлят цветя и клонки от пинии. Тълпата повтаряше с известно чувство на гордост, че целият път чак до Анций щял да бъде покрит с цветя, събрани от частните градини в околността и скъпо купени от търговците при Порта Мугионис. Колкото повече време минаваше, толкова повече навалищата растеше. Някои бяха дошли да изпратят семействата си и за да не им се стори чакането дълго, слагаха храната си по камъните,

предназначени за новото светилище на Церера, и ядяха прандиум на открито. Тук-там се образуваха групи, в които първите места заемаха стари хора. Разговорите се водеха около бъдещите цезарови пътешествия. Моряците и старите войници разказваха чудеса за страните, за които са слушали по време на далечните си странствания и където още не бе стъпвал римски крак. Гражданите, които през целия си живот не бяха ходили по-далече от виа Апия, слушаха с изумление за чудесата на Индия и Арабия, за архипелазите, заобикалящи Британия, където на един от островите Бриарей хванал спящия Сатурн и където живеели духове; те слушаха за хиперборейските страни, за ледовитите морета, за шума и рева, които издавали водите на Океан, когато при залез слънцето се потапяло в дълбините. Тълпата вярваше лесно, защото на такива разкази вярваха дори Плиний и Тацит. Говореше се също, че корабът, който цезарят щеше да посети, носел пшеница за две години, четиристотин пътници, още толкова войници и много диви зверове, необходими за летните игри. Всички бяха добре настроени към цезаря, който не само хранеше, но и забавляваше народа. Подготвяха голямо възторжено посрещане.

В това време се показва отред от нумидийски конници, които спадаха към преторианската войска. Те бяха облечени в жълти дрехи с червени пояси и носеха големи обеци, които хвърляха златист отблясък върху черните им лица. Остриетата на бамбуковите им копия блестяха на слънцето като пламъчета. След тях започна шествие, подобно на религиозна процесия. Тълпата се блъскаше да види всичко по-отблизо, но се явиха отделения пеши преторианци, които се наредиха надлъж от двете страни на портата, за да пазят пътя. Най-напред вървяха червени и лилави коли, които возеха шатри от пурпур и от бял като сняг бис, изтъкан от златни нишки, и източни килими, и кипарисови маси, и късове мозайка, кухненски прибори, кафези с източни, южни и западни птици, чиито мозъци и езици бяха необходими за трапезата на цезаря, амфори с вино и кошници с плодове. Някои предмети не трябваше да се прегъват или счупят, носеха ги роби, които вървяха пеша. Стотици роби носеха съдове и статуйки от коринтска мед; други носеха етруски вази, трети — гръцки, четвърти — златни съдове, пети — сребърни и изработени от александрийско стъкло. Охраняваха ги преторианци — пехота и конница, а над всяка група роби бдяха надзиратели, въоръжени с бичове с оловни и железни топки вместо

върв. Това шествие от роби, които носеха внимателно и съсредоточено различни предмети, приличаше на някаква тържествена религиозна процесия; сходството стана още по-голямо, когато се заредиха музикалните инструменти на цезаря и двора. Имаше арфи, гръцки лютни, еврейски и египетски лютни, лири, форминги, цитри, свирки, дълги извити рогове и цимбали. Който видеше това море от инструменти, блестящи на слънцето със златото и бронза си, със скъпоценните камъни и бисери, можеше да си помисли, че Аполон или Бакхус са тръгнали да пътуват по света. След това се появиха великолепни колесници, пълни с акробати, танцьори и танцьорки, живописно групирани с тирси в ръце. След тях вървяха роби, предназначени не за прислуга, а за удоволствие: момчета и малки момичета, събрани от цяла Гърция и Мала Азия, дългокоси или с къдрави коси, прибрани в златни мрежи, подобни на амури, с чудно хубави лица, но намазани с дебел пласт крем, за да не изгори нежните им тела вятърът на Кампания.

И отново следваха преторианци — грамадни сикамбрийци, брадати, светли, руси, синеоки. Пред тях знаменосци, наречени имагинарии, носеха римски орли, таблички с надписи, статуйки на германски и римски богове, а накрая статуйки и бюстове на цезаря. Изпод кожата и войнишките ризници се виждаха обгорени и силни като военни машини ръце, които можеха да носят тежкото оръжие на тоя вид стража. Земята сякаш се огъваше под техните равномерни и твърди стъпки; уверени в своята сила, която можеха да насочат и срещу самите цезари, те гледаха гордо уличното простолудие, като забравяха, че повечето от тях са дошли в тоя град във вериги. Тук обаче беше само една незначителна част от тях, тъй като главните преториански сили останаха в града, за да го пазят и да поддържат реда. Зад тях водеха впрегатните тигри и лъвовے на Нерон, които щяха да впрегнат в походните колесници, ако той пожелаеше да подражава на Дионис. Водеха ги индуси и араби за стоманени вериги и толкова отрупани с цветя, сякаш бяха изплетени от тях. Дресирани от изкусни бестиарии, зверовете гледаха тълпата със своите зелени, сякаш сънни очи, а понякога вдигаха грамадните си глави, ръмжаха, душеха изпаренията на човешките тела и облизваха муцуните си с грапавите си езици.

После се проточиха цезаровите колесници и лектики, по-големи и по-малки, златни или пурпурни, украсени със слонова кост, бисери или пък с блестящи скъпоценности; след тях малък отред преторианци в римско въоръжение, съставен от войници-доброволци, и пак тълпа от натруфена прислуга и момченца, а най-последно — самият цезар. Викове на тълпите отдалеч известяха неговото приближаване.

В тая навалица беше и апостол Петър, който искаше поне веднъж в живота си да види цезар. Придружаваха го Лигия със забулено лице и Урс, чиято сила представляваше най-сигурната защита за девойката сред тая своенравна и разпусната тълпа. Лигиецът взе един от предназначенията за строежа на храма камъни и го даде на апостола да стъпи на него, за да може да гледа по-добре. Отначало Урс разблъскваше навалицата като кораб, когато пори вълните, а хората роптаеха. Но когато той вдигна сам камъка, който и четирима най-силни атлети не биха помръднали, ропотът се замени с почуда и викове: „Macte!“ Но в това време цезарят се приближи. Той седеше в кола, теглена от шест бели идумейски жребеца, подковани със злато. Колата имаше форма на шатър, отворен от страни, за да могат тълпите да видят цезаря: там можеха да се поместят още няколко души, но Нерон, който искаше всички погледи да бъдат съсредоточени върху него, беше сам, а до краката му стояха само две джуджета-изроди. Облечен беше в бяла туника и аметистова тога, която хвърляше синкав отблясък на лицето му. На главата си имаше лавров венец. От времето на пътуването си до Неапол той беше много затлъстял. Лицето му се бе наляло; под долната челюст висеше двойна брада, затова устата му, и без това разположена близо до носа, сега изглеждаше изрязана под самите ноздри. Тлъстата си шия беше обвил както винаги с копринена кърпа, която непрестанно поправяше с пълната си бяла ръка, обрасла по ставите с червени косми, като кървави петна; той не бе позволил на епилаторите да ги изскубнат, понеже му бяха казали, че това предизвиква тръпки в пръстите и пречи при свиренето на лютия. На лицето му човек както винаги можеше да види освен умора и скука, и безгранична суетност. Изобщо това лице беше страшно и смешно. Той обръщаше глава ту на една страна, ту на друга, примигваше понякога с очи и слушаше внимателно как го поздравяват. Посрещна го буря от ръкопляскания и викове: „Здравей, божествени цезарю, императоре! Здравей, победителю! Здравей, несравними сине на Аполон! Аполон.“

Като слушаше тия думи, той се усмихваше, но от време на време лицето му се намръщваше, понеже римската тълпа обичаше да се надсмива и уверена в своята многочисленост, си позволяваше язвителни подигравки дори и по отношение на велики триумфатори, които наистина обичаше и почиташе. Известно беше, че някога, при влизането на Юлий Цезар в Рим, викали: „Граждани, скрийте жените си, влиза плешивият развратник!“ Но чудовищното самолюбие на Нерон не търпеше и най-малкия упрек или язвителност, а в тълпата сред виковете и похвалите се разнасяха и провиквания: „Меднобрад! Къде караш огнената си брада? Нима се страхуваш, че Рим ще пламне от нея?“ Тия, които викаха, не знаеха, че в шегата им се крие страшно пророчество. Подобни гласове не гневяха много цезаря, тъй като той нямаше брада, защото отдавна беше я принесъл в жертва на Юпитер Капитолийски в златна кутийка. Но други, скрити зад грамадите от камъни и греди за светилището, викаха: „Matricida! Нерон! Орест! Алкмеон!“, а трети: „Къде е Октавия!“, „Върни пурпура!“ — а на вървящата след него Попея викаха: „Flava cota“, което значеше уличница. Музикалното ухо на Нерон долавяше и такива викове, затова той веднага поднасяше към окото си с пръсти полирания изумруд, сякаш искаше да види и запомни ония, които викаха. Погледът му се спря върху стоящия на камъка апостол. За миг тия двама души се спогледаха и никому от блестящата свита, нито пък от многобройната тълпа, не мина през ума, че в тая минута се гледат двамата властелини на земята; единият скоро щеше да изчезне като кървав сън, а другият, старецът, облечен в проста дреха, щеше да завладее града и света завинаги.

Цезарят отмина, а след него осем африканци носеха великолепно лектика, в която седеше мразената от народа Попея. Облечена като Нерон в дреха с аметистов цвят, с дебел пласт крем на лицето, неподвижна, замислена и равнодушна, тя приличаше на някакво красиво, но зло божество, което носят на религиозна процесия. След нея се точеше цяла свита слуги, мъже и жени и цял керван от коли с принадлежности за удобство и обличане. Слънцето клонеше вече към запад, когато започнаха да минават августианите — великолепно, блестяща, безкрайна и виеща се като змия свита. Ленивия Петроний, поздравяван доброжелателно от тълпата, беше заповядал да го носят в една лектика заедно с неговата подобна на богиня робиня. Тигелин

беше в една карука, теглена от малки кончета, обкичени с бели и пурпурни пера. Той ставаше прав в каруката, протягаше шия и наблюдаваше скоро ли цезарят ще му даде знак да се прехвърли при него. От останалите августиани тълпата поздрави с ръкопляскания Линиций Пизон, със смях Вителий и с подсвиркване Ватиний. Консулите Лициний и Леканий тълпата посрещна равнодушно, но Тулий Сенецион, който, неизвестно защо, беше обичан, както и Вестиний бяха удостоени с ръкопляскания. Свитата беше безбройна. Изглежда, че всичко, което бе богато, блестящо или прочуто в Рим, се преселваше в Анций. Нерон никога не пътуваше другояче освен с хиляди коли, а числото на спътниците му почти винаги надминаваше числото на войниците в един легион. Обърнаха внимание на Домиций Афер и на престарелия Луций Сатурнин; видяха и Веспасиан, който още не беше заминал за Юдея, откъдето се беше върнал, за да получи царска корона; видяха и синовете му, младия Нерва, и Лукан, и Аний Галон, и Квинтиан, и множество жени, прочути със своето богатство, красота, разкош и разюзданост. Очите на тълпата минаваха от познатите лица на впряговете, на колите, на конете, на странните облекла на слугите, събрани от всички народи на света. В това наводнение от разкош и величие човек не знаеше какво да гледа най-напред, и не само очите, но и мисълта ослепяваше от този блясък на златото, от тия пурпурни и виолетови цветове, от искрящите скъпоценни камъни, от блясъка на бисерите, седефа и слоновата кост. Самите слънчеви лъчи сякаш се топяха в това блестящо наводнение. И макар че сред тълпата не липсваха бедняци с празни стомаси и гладни очи, това зрелище не само че не възбуждаше у тях завист, но ги изпълваше с възторг и гордост, давайки им чувство за мощта и непобедимостта на Рим, на които се крепеше и пред които коленичеше цял свят. Наистина в целия свят нямаше такъв, който би се осмелил да се усъмни, че това могъщество не ще просъществува през всички векове, че не ще надживее всички народи и че на земята няма сила, която може да му се противопостави.

Виниций беше в края на свитата. Като забеляза апостола и Лигия, която не очакваше да види, скочи от колесницата, поздрави ги със сияещо лице и заговори бързо като човек, който няма време за губене:

— И ти ли си дошла? Не зная как да ти благодаря, о, Лигия!... По-добро предзнаменование бог не би могъл да ни прати. Разделяйки се с теб, поздравявам те още веднъж, но ние не се разделяме за дълго. Ще разпределя и ще оставя по пътя партски коне и всеки свободен ден ще бъда при тебе, докато не издействам завръщането си! Бъди здрава!

— Бъди здрав, Марк — отговори Лигия, а след това добави тихо:

— Нека Христос те води и нека разкрие душата ти за думите на Павел.

Виниций се зарадва, че тя иска той по-скоро да стане християнин, и отговори:

— Ocelle mi! Нека бъде така, както казваш. Павел предпочита да пътува с моите хора, но е с мен и ще ми бъде учител и другар... Вдигни воала, моя радост, за да те видя още веднъж, преди да замина. Защо си се забулила така?

Тя вдигна с ръка покривалото и му показва ясното си лице и чудно засмените си очи, питайки:

— Нима това е лошо?

В усмивката ѝ имаше някаква детска закачливост, но Виниций я гледаше усмихнат и каза:

— Лошо е за моите очи, които искат чак до смъртта ми да гледат само теб!

След това той се обърна към Урс и рече:

— Урс, пази я като зениците на очите си, защото тя е не само твоя, но и моя господарка!

Като каза това, той хвана ръката ѝ, целуна я за голямо учудване на простолюдието, което не можеше да разбере този знак на почит от страна на блестящия августиан към девойка, облечена просто, едва ли не като робиня...

— Бъди здрава...

След това той бързо се отдалечи, тъй като цялото шествие беше отминало много напред. Апостол Петър го осени незабелязано с кръстен знак, а добрият Урс започна да хвали Виниций и беше доволен, че младата господарка го слуша жадно и го гледа с благодарност.

Свитата се отдалечаваше и чезнеше в облак от златист прах, а те гледаха още дълго след нея, докато не се приближи мелничарят Демас,

при когото Урс работеше нощем.

Демас целуна ръка на апостола и го покани да се нахранят, като каза, че къщата му е близо до Емпориум, а те са гладни и уморени, понеже са прекарали край градската врата по-голямата част от деня.

Всички тръгнаха заедно и като си отпочинаха и закусиха в дома му, едва привечер се върнаха в Задтибърската част на града. Искаха да минат реката по моста на Емилий, затова тръгнаха по Кливус Публикус, който минаваше по Авентинския хълм, между храма на Диана и Меркурий. Апостол Петър гледаше от височината близките и по-далечните здания, губещи се в далечината; той потъна в мълчание и се замисли за властта на този огромен град, в който бе дошъл да проповядва словото божие. Досега той бе видял римското владичество и римските легиони в различни страни, където бе пътувал, но това бяха само отделни гранки на тая сила, чието олицетворение днес за пръв път видя в лицето на цезаря. Тоя неизмерим град, хищен и алчен, и разюздан, изгнил до мозъка на костите и непоколебим в своята сякаш свръхестествена сила, тоя цезар, братоубиец, майкоубиец и женоубиец, който влачеше след себе си свита кървави призраци, не по-малка от тая, която бяха видели днес, тоя развратник и шут, и господар на тридесет легиона, а с тяхна помощ и на цялата земя, тия придворни, покрити със злато и пурпур, несигурни за утрешния ден, а по-могъщи от царете — всичко това, взето заедно, му приличаше на някакво адско царство на зло и несправедливост. И неговото скромно сърце се учуди как бог може да дава такова неразбираемо всемогъщество на дявола и как може да му отстъпи земята, за да може той да я мачка, разорява, тъпче, да изстиска от нея сълзи и да смуче кръв, да вилнее като вихър, да бучи като буря, да гори като пламък. Тия мисли разтревожиха неговото апостолско сърце и той в глъбините на душата си заговори на учителя: „Господи, какво мога да сторя в тоя град, в който си ме пратил? Негови са моретата и сушата, негови са животните на земята и водните твари, негови са другите царства и градове и тридесет легиона, които ги пазят, а аз, господи, съм простият рибар от езерото! Какво да направя и как да победея злината му?“

Говорейки така, той вдигна своята побеляла и трепереща глава към небето и изпълнен със скръб и тревога, започна да се моли от глъбините на сърцето си, да проси помощ от божествения си учител.

Гласът на Лигия прекъсна молитвата му:

— Сякаш е пламнал целият град...

Наистина тоя ден слънцето залязваше някак странно. Огромният му диск вече се беше спуснал наполовина зад Яникулския хълм и целият небесен свод се покри с червенина. От мястото, където стояха, погледът обхващаше голямо пространство. Малко надясно те виждаха дългите стени на Циркус Максимус, над него се издигаха дворците на Палатинския хълм, а пред тях, зад Форум Боариум и Велабрум — върха на Капитолий с храма на Юпитер. Стените, колоните и върховете на храма сякаш бяха потопени в тоя златен и пурпурен блясък. Отдалеч се виждаха части от реката, която течеше като кръв; колкото повече слънцето се спускаше зад хълма, толкова повече блясъкът ставаше по-червен, все повече приличаше на зарево от пожар, който растеше, разширяваше се, докато най-сетне обхвана и седемте хълма, откъдето рукна по цялата околност.

— Сякаш е пламнал целият град — повтори Лигия.

Петър сложи ръка над очите си и каза:

— Гневът господен е надвиснал над него.

XV

Виниций до Лигия:

„Робът Флегон, по когото ти пращам това писмо, е християнин; той ще бъде един от ония, които ще получат свобода от твоята ръка, скъпа моя. Той е стар прислужник в нашия дом; така че мога напълно да му се доверя и да изпращам писмата по него, без да се страхувам, че ще попаднат в други, а не в твоите ръце. Пиша от Лавренций, където спряхме поради горещината. Тук Отон имаше прекрасна вила, която на времето, подари на Попея, а тя, макар и разведена с него, намерила за добре да задържи хубавия подарък... Когато мисля за тия жени, които сега ме заобикалят, и за теб, струва ми се, че от Девкалионовия камък са произлезли различни видове хора, които съвсем не си приличат, и че ти си се родила от кристал. Възхищавам се и те обичам с цялата си душа и бих желал да говоря само за теб, но сега съм принуден само да ти пиша и за пътуването, и за случилото се с мене, и за новините от двора. И тъй, цезарят гостуваше на Попея, която тайно беше приготвила великолепен прием. Всъщност тя не покани много августиани, но и аз, и Петроний получихме покана. След прандиума се возихме със златни лодки по морето, което беше много тихо, сякаш спеше, и синьо като твоите очи, о, божествена! Гребяхме сами, защото това явно ласкаеше Августа, понеже я возеха бивши консули или техни синове. Цезарят, застанал до кърмата в пурпурна тога, пееше химн в чест на морето, написан от него миналата нощ, а мелодията съчини заедно с Диодор. От другите лодки пригласяха роби от Индия, които умеят да свирят на морски раковини, а наоколо се показваха множество делфини, сякаш музиката наистина ги беше примамила от дълбините на Амфитрита. Аз пък

знаеш ли какво правех? Мислех и тъгувах за теб и исках да взема това море, това хубаво време, тая музика и всичко да ти дам. Искаш ли да живеем някога и ние на морския бряг, августа моя, далеч от Рим? В Сицилия имам земя с бадемови гори, които през пролетта се обсипват с розови цветове и така се навеждат над морето, че краят на клоните им почти докосва водата. Там ще те обичам и ще славя това учение, на което Павел ме научи, защото вече знам, че то не се противопоставя на любовта и щастието. Искаш ли?... Преди обаче да чуя отговора от твоите любими уста, пиша ти по-нататък за това, което се случи в лодката. Щом брегът остана далеч зад нас, ние забелязахме напред в далечината платно на лодка и веднага започнахме спор дали това е обикновена рибарска лодка или пък голям кораб от Остия. Аз пръв познах, а тогава Августа каза, че за моите очи няма нищо скрито и като спусна бързо воала на лицето си, попита бих ли могъл да я позная така. Петроний веднага отговори, че през облаците дори и слънцето не може да се види, но тя, преструвайки се, се засмя и каза, че такъв проникателен поглед навярно само любовта може да заслепи, а после изреди имената на различни августианки, започна да пита и да отгатва в коя съм влюбен. Отговарях спокойно, но най-после тя спомена и твоето име. Като говореше за тебе, откри пак лицето си и започна да ме гледа със зли и изпитателни очи. Много съм благодарен на Петроний, който в тоя момент наклони лодката и отклони общото внимание от мен; ако бях чул за тебе някакви злонамерени или подигравателни думи, сигурно не бих могъл да скрия гнева си и би трябвало да се боря с желанието да разбия с веслото главата на тая лукава и зла жена... Ти помниш какво ти казах в дома на Лин вечерта, преди да замина, за случката на Агриповото езеро. Петроний се страхува за мен и днес пак ме съветваше да не дразня самолюбието на Августа. Но той вече не ме разбира и не знае, че освен теб за мен няма нито удоволствия, нито красота, нито обич и че към Попея чувствам само отвращение и презрение. Ти така промени душата ми, че не

бих могъл да се върна към предишния живот. Не се страхувай обаче, че тук може да ми се случи нещо лошо. Попея не ме обича, защото тя не е способна да обича никого и нейните капризи са резултат от гнева ѝ към цезаря, който все още е под нейно влияние и може би я обича, но въпреки това вече не я щади и не крие от нея своето безсрамие и постъпките си. Ще ти кажа и нещо друго, което трябва да те успокои: когато заминавах, Петър ми каза да не се страхувам от цезаря, тъй като косъм няма да падне от главата ми, и аз му вярвам. Някакъв вътрешен глас ми нашепва, че всяка негова дума ще се изпълни, и понеже той благослови нашата любов, то нито цезарят, нито силите на Хадес, нито пък самата съдба ще успеят да те отнемат, о Лигия! Когато мисля за това, съм щастлив, сякаш съм на самото небе, а то единствено е щастливо и спокойно. Но тебе, християнката, може би те оскърбява това, което говоря за небето и съдбата? Ако е така, прости ми, греша неволно. Кръщението още не ме е измило, а сърцето ми е като празна чаша, която Павел от Тарс ще напълни с вашето благо, учение; за мен то е по-благо, защото е твое. Ти, божествена, ми признай поне тая заслуга, че излях от чашата течността, с която беше пълна преди, и че не оттеглям тази чаша, но я подавам като жаден, застанал пред чистия извор човек. Дано открия милосърдие в твоите очи. В Анций и през деня, и през нощта ще слушам Павел, който още първия ден на пътуването спечели такова влияние върху моите хора, че те са непрекъснато около него и виждат в него не само тауматург, а едва ли не свръхестествено същество. Вчера видях радост на лицето му, а когато го попитах какво прави, отвърна ми: «Сея.» Петроний знае, че той се намира сред моите хора и иска да го види; иска да го види и Сенека, той чувал за него от Галон. Но звездите вече бледнеят, о, Лигия, а утринният Луцифер свети все по-силно. Скоро Зората ще зарумени морето — всичко наоколо спи, само аз мисля за теб и те обичам. Поздравявам те заедно с утринната зора, *Sponsa mea!*“

XVI

Виниций до Лигия:

„Била ли си, скъпа, с Авъл и Помпония в Анций? Ако не си, ще бъда щастлив да ти го покажа някога. Още от Лавренций вилите се редят край брега една след друга, а самият Анций е безкрайна верига от дворци портики, чиито колони се оглеждат във водата, когато времето е хубаво. И аз тук имам жилище, над самото море с маслинова градина и кипарисова гора зад вилата; и когато помисля, че след време това жилище ще стане твое, мраморът му ми изглежда по-бял, градинките по-сенчести и морето по-лазурно. О, Лигия, колко е хубаво да живееш и да любиш! Старият Меникъл, който пази вилата, е посадил по поляната под миртите цели купища ириси; като ги гледам, спомням си дома на Авъл, вашия имплувиум и градината, в която седях при тебе. И на тебе тези ириси ще ти напомнят вашия дом, затова съм сигурен, че ще обикнеш Анций и тая вила. Веднага след като пристигнахме, разговаряхме дълго с Павел на прандиума. Говорихме за теб, а после той започна да поучава; аз дълго слушах и ще ти кажа само това, че дори ако можех да пиша като Петроний, пак не бих могъл да ти разкажа всичко, което ми мина през ума и се всели в душата ми. Не съм очаквал, че на света може да има такова щастие, такава красота и спокойствие, за които хората досега не са знаели. Всичко това обаче ще ти кажа, когато в първата свободна минута се завърна в Рим. Кажи ми, как може земята да понася едновременно такива хора като апостол Петър, Павел от Тарс и цезаря? Питам, защото след Павловото поучение прекарах вечерта у Нерон и знаеш ли какво чух там? Най-напред той сам чете своята поема за разрушаването на Троя и негодуваше, че никога не е

виждал горящ град. Той завиждаше на Приам и го наричаше щастлив човек затова, че е могъл да наблюдава пожара и гибелта на родния си град. Тигелин отговори: «Кажете само една дума, божествени, аз ще взема запалена главня и преди да изтече нощта, ще видиш Анций горящ.» Но цезарят го нарече глупец. «Къде — каза той — ще ходя да дишам морски въздух и да пазя гласа си, с който са ме надарили боговете и за който, както казват, трябва да се грижа заради доброто на народа. Нима Рим не ми пречи, нима не пресипвам от смрадливите изпарения на Субура и Есквилин, нима горящият Рим не ще представлява сто пъти по-величествена и по-трагична картина от Анций?» И всички започнаха да говорят каква нечувана трагедия би представлявала гледката на такъв един град, покорил света, а после превърнат в купчина сива пепел. Цезарят заяви, че в такъв случай поемата му ще надмине песните на Омир, а после заговори как ще построи града и как бъдещите векове ще се удивляват на неговото дело, пред което всички други човешки дела щели да бледнеят. В това време пируващите, вече съвсем пияни, завикаха: «Направи това, стори го!» А той каза: «Трябва да имам верни и много предани приятели!» Да си призна, като слушах това, веднага се разтревожих, защото ти си в Рим, *carissima*. Сега сам се смея на тоя страх и мисля, че колкото и да са безумни цезарят и августианите, не ще се осмелят и не ще допуснат подобна лудост; и все пак колко много се страхува човек за своето любимо същество, а аз бих желал домът на Лин да не е на тясна задтибърска уличка и в квартал, заселен с чужденци, на които в случай на пожар биха обърнали по-малко внимание. За мен и палатинският дворец дори не е достоен да бъде твое жилище, но аз желая да не ти липсват ония красиви неща и удобства, на които си свикнала от детинство. Премести се в дома на Авъл, о, моя Лигия. Тук дълго мислих за това. Ако цезарят беше в Рим, новината за твоето завръщане наистина би могла да стигне чрез робите до Палатинския хълм, да привлече вниманието му и да те изложи на преследване, защото си се осмелила

да се противопоставиш на волята му. Но той ще остане дълго в Анций и докато се върне, робите ще престанат да говорят за това. Лин и Урс могат да живеят при теб. Най-сетне живея с надеждата, че преди Палатинският хълм да види цезаря, ти, моя божествена, ще заживееш в своя собствен дом на Карини. Да бъде благословен денят, да бъдат благословени часът и минутата, когато ще престъпиш моя праг, и ако Христос, чиято вяра се уча да изповядвам, стори това, нека бъде благословено и неговото име. Ще му служа и за него ще дам живота и кръвта си. Не, лошо се изразих: ще му служим двамата, докато се скъса нишката на живота ни. Обичам те и те поздравявам с цялата си душа.“

XVII

Урс черпеше вода от цистерната, издърпвайки с въжето двойните амфори, тананикаше чудна лигийска песен и поглеждаше весело към Лигия и Виниций, които се белееха сред кипарисите в градината на Лин като две статуи. Никакъв ветреца не трепкаше в дрехите им. Златистовиолетов здрач падаше над света, а те се държаха за ръце и разговаряха във вечерната тишина.

— Марк, няма ли да пострадаш затова, че си напуснал Анций без знанието на цезаря? — питаше Лигия.

— Не, скъпа моя — отговори Виниций. — Цезарят каза, че ще се затвори два дена с Терпнос и ще съчинява нови песни. Той често прави така и тогава за нищо друго не мисли и не помни. Всъщност какво ме интересува цезарят, когато съм при теб и те гледам. Достатъчно вече тъгувах, а през последните нощи и сънят ме напусна. Понякога, когато задрямвах от умора, изведнъж се събуждах с чувството, че над тебе е надвиснала опасност; понякога сънувах, че са откраднати резервните ми коне, с които трябваше да дойда от Анций до Рим и с които прелетях пътя така бързо, както никога никой пратеник на цезаря. Без теб не мога да издържам вече. Премного те обичам, мила, скъпа моя!

— Знаех, че ще дойдеш. Урс ходи два пъти в Карини по моя молба да пита за теб в твоя дом. Лин и Урс ми се смяха.

Виждаше се, че го е очаквала, защото вместо обикновената тъмна дреха беше облякла мека, бяла стола, от чиито изящни гънки се подаваха раменете и главата ѝ, както първите цъфнали кокичета от снега. Няколко розови анемони украсяваха косата ѝ.

Виниций притисна устни до ръката ѝ, после двамата седнаха на каменната скамейка до дивата лоза рамо до рамо и мълчаливо гледаха залеза, чиито последни отблясъци се отразяваха в очите им.

Обаянието на тихата вечер постепенно ги завладя.

— Колко тихо е тук и колко хубав е светът — каза Виниций с тих глас. — Настъпва чудна спокойна нощ. Чувствам се щастлив като никога в живота си. Кажи ми, Лигия, какво е това? Никога не съм предполагал, че може да съществува такава любов. Мислех, че

любовта е само огън в кръвта и страст, а сега виждам, че човек може да обича с всяка капка кръв и с цялото си същество, като заедно с това може да изпитва и такова сладостно и безкрайно спокойствие, сякаш сънят и смъртта са успокоили вече душата му. За мен това е нещо ново. Гледам спокойствието на дърветата и ми се струва, че то е в мен. Едва сега разбирам, че може да съществува щастие, което хората не са познали. Сега вече разбирам защо и ти, и Помпония Грецина сте толкова спокойни... Да! Това дава Христос...

В този момент тя облегна прекрасното си лице на рамото му и каза:

— Марк, скъпи мой...

И повече не можеше да говори. Радостта, благодарността и съзнанието, че едва сега ѝ е позволено да обича, ѝ отнеха гласа, развълнуваха я и напълниха очите ѝ със сълзи. Виниций прегърна с ръце крехките ѝ рамене, притисна я за миг и каза:

— Лигия! Да бъде благословена минутата, когато за пръв път чух неговото име.

А тя отговори тихо:

— Обичам те, Марк.

След това мълкнаха и двамата и не можеха да изтръгнат нито дума от развълнуваните си гърди. По кипарисите угаснаха последните виолетови отблясъци и градинката започна да сребрее от лунния сърп.

След малко Виниций заговори:

— Аз знам... щом влязох тук и щом целунах скъпите ти ръце, прочетох в очите ти въпроса: приел ли съм божественото учение, което ти изповядваш, и покръстен ли съм? Не! Още не съм покръстен, но знаеш ли, цвете мое, защо? Павел ми каза: „Аз те убедих, че бог е дошъл на света и е позволил да бъде разпнат на кръст за неговото спасение, но нека Петър, който пръв простря над теб ръка и пръв те благослови, те измие в извора на милосърдието!“ Пък и аз исках, скъпа, да видиш и ти моето кръщение, а Помпония да ми бъде кръстница. Затова досега не съм покръстен, макар че вярвам в Спасителя и в неговото благодатно учение. Павел ме убеди и промени вярата ми — нима можеше да бъде другояче? Как бих могъл да не повярвам, че Христос е дошъл на земята, щом като така говори Петър, който е бил негов ученик, и Павел, на когото се е явил? Как бих могъл да не повярвам, че е бог, щом като е възкръснал от мъртвите? Видели

го и в града, и край езерото, и на планината, видели са го хора, чиито уста не познават лъжата. Това аз повярвах още когато чух Петър в Остриан и си казах: всеки друг човек на света би могъл да излъже, но не и този, който казва: „Видях!“ Тогава обаче аз се страхувах от вашето учение. Струваше ми се, че то те отделя от мен. Мислех, че в него няма нито мъдрост, нито красота, нито пък щастие. Но днес, когато го разбрах, що за човек щях да бъда, ако не исках да царува в света правдата, а не лъжата, любовта, а не ненавистта, доброто, а не злодеянието, верността, а не предателството, милосърдието, а не отмъщението? Кой не би искал и кой не би предпочел това? А нали вашето учение проповядва точно това. И другите учения търсят справедливост, но само то прави човешкото сърце справедливо. Освен това прави го чисто и вярно като твоето сърце и сърцето на Помпония. Та аз бих бил слепец, ако не виждах всичко това. И щом като Христос-бог е обещал вечен живот и неизказано щастие, каквито само всемогъществото божие може да даде, то какво друго би могъл да желае човек? Ако бих попитал Сенека: защо препоръчва добродетелта, щом като подлостта донася понякога повече щастие, тъй не би могъл да ми отговори нищо разумно. Сега аз вече зная защо трябва да бъда добродетелен. Защото доброто и любовта идват от Христа; още и затова, че когато смъртта затвори очите ми, ще мога да намеря живот, щастие, себе си и теб, моя скъпа... Как да не обикнеш и да не приемеш учение, което проповядва правдата и унищожава смъртта? Кой не би предпочел доброто пред злото? Мислех, че това учение е враг на щастието, но Павел ме убеди, че то не само не отнема нищо от него, а го увеличава. Всичко това не се побира в главата ми, но чувствам, че е така, защото никога не съм бил толкова щастлив, пък и не бих могъл да бъда, дори и да бях те взел насила, дори и да беше останала в моя дом. Ето, преди малко ти ми каза: „Обичам те“, а тия думи не бих могъл да изтръгна от тебе за цялото могъщество на Рим. О, Лигия! Разумът говори, че това учение е божествено и че е най-доброто; сърцето го чувства, кой може да се противопостави на тези две сили?

Лигия го слушаше, устремила в него своите сини очи, които на лунната светлина приличаха на мистични цветя, покрити с роса.

— Да, Марк! Така е! — каза тя и притисна по-силно главата си до рамото му.

В тоя миг и двамата се чувстваха безкрайно щастливи, понеже бяха разбрали, че освен любовта ги свързва и друга някаква сила, и сладостна, и непреодолима, благодарение на която самата любов става вечна и която не се подчинява на промени, на заблуди, на измяна, на смъртта дори. Сърцата им се изпълниха с увереност, че каквото и да се случи, те не ще престанат да се обичат и да си принадлежат. Затова в думите им цареше неизразимо спокойствие. Виниций чувстваше, че тази любов е не само чиста и дълбока, но и съвсем нова — такава, каквато дотогава светът не бе познал и не би могъл да даде. Тая любов свързваше в сърцето му всичко: и Лигия, и Христовото учение, и лунната светлина, спяща тихо по кипарисите, и чудно хубавата нощ; на него му се струваше, че цялата вселена е изпълнена само с тази любов.

След малко отново заговори със снишен и треперещ глас:

— Ти ще бъдеш душата на моята душа и за мен ще бъдеш най-скъпото същество в света. Сърцата ни ще бият заедно, една ще бъде молитвата ни и благодарността ни към Христа. О, моя скъпа! Да живеем заедно, да почитаме заедно благия бог и да знаем, че когато дойде смъртта, очите ни отново ще се отворят като след сладък сън за нова светлина! Нима има нещо по-хубаво! Чудя се как по-рано не съм разбрал това. И знаеш ли какво чувствам сега? Никой не ще устои на това учение. След двеста или триста години целият свят ще го приеме; хората ще забравят Юпитер и няма да има други богове освен Христа, няма да има други храмове освен християнските. Кой не иска да бъде щастлив? Ах, чух разговора на Павел с Петроний и знаеш ли какво каза Петроний накрая? „Това не е за мен“ — но нищо повече не можа да отговори.

— Повтори ми думите на Павел — рече Лигия.

— Това стана една вечер у дома. Петроний започна да говори небрежно и да се шегува както обикновено, а Павел му каза: „Как можеш, мъдрий Петроний, да отричаш, че Христос е съществувал и е възкръснал от мъртвите, когато тебе те е нямало още на тоя свят? Петър и Йоан са го видели, видях го и аз по пътя за Дамаск! Нека първо твоята мъдрост да докаже, че ние сме лъжци, а след това да отрича нашите свидетелства.“ А Петроний отговори, че не мисли да отрича, тъй като знае, че се случват много неразбираеми неща, които се потвърждават от достойни за доверие хора. После добави, че едно е да откриеш някакъв нов чуждестранен бог, а друго да приемеш

учението му. „Не искам — каза той — да зная за нищо, което може да развали живота ми и да унищожи красотата му. Не е важно дали нашите богове са истински, но те са красиви, на нас ни е весело при тях и можем да живеем безгрижно.“ Тогава Павел отговори следното: „Отхвърляш учението на любовта, справедливостта и милосърдието поради страх от житейски грижи, но помисли, Петроний, нима вашият живот наистина е свободен от грижи? Ето ти, господарю, и никой от най-богатите и най-могъщите люде не знае, като заспи вечер, дали не ще се събуди със смъртна присъда. Кажи ми: ако цезарят изповядваше това учение, което проповядва любов и справедливост, нямаше ли твоето щастие да бъде по-сигурно? Боиш се за твоите радости, но нима животът тогава не би бил по-весел? Колкото за красотата и хубостта на живота, щом сте построили толкова хубави храмове и статуи в чест на богове зли, отмъстителни, фалшиви и прелюбодейци, защо тогава не направите същото и в чест на единния бог на любовта и правдата? Хвалиш се, че си богат и живееш в разкош, но ти би могъл да бъдеш беден и отритнат, макар и да си от знатен род; тогава именно ти би живял по-добре, ако хората признаваха Христа. Във вашия град дори заможните родители не искат да се обременяват с възпитанието на децата си и често ги изхвърлят от къщи. Тези деца ги наричат алумни. И ти, господарю, можеше да си такъв алумн. Но ако твоите родители са живели според нашето учение, това не би ти се случило. Ако ти, достигнал зряла възраст, си се оженил за любимата жена, би предпочел тя да ти остане вярна до смърт. А сега виж какво става у вас: колко срам, колко позор и колко измама в съпружеската вярност! Нали вие самите се чудите вече, когато се намери жена, която наричате *univira*. А аз ти казвам, че тя, които ще носят в сърцето си Христа, не ще изневерят на мъжете си, както и мъжете християни ще останат верни на жените си. Вие обаче нямате доверие нито във вашите господари, нито във вашите бащи, нито в жените си, нито в децата си, нито пък в слугите си. Пред вас трепери целият свят, а вие треперите пред своите роби, защото знаете, че всеки миг те могат да обявят страшна война срещу вашия гнет, както е било неведнъж. Ти си богат, но не знаеш дали утре няма да ти заповядат да захвърлиш богатствата си; млад си, но може би утре ще трябва да умреш. Любиш, но те дебне измяна; наслаждаваш се на вилите си и статуите си, но утре може да бъдеш изгнаник на пустия остров Пандатерия; имаш хиляди слуги, но тия

слуги утре могат да ти пролеят кръвта. А щом е така, тогава как можете да бъдете спокойни, щастливи и да живеете в радост? Аз обаче проповядвам любов и учение, което заповядва на владетелите да обичат подчинените си, на господарите — робите си, на робите — да служат с любов, проповядвам справедливост и милосърдие, а накрая обещавам щастие безкрайно, безбрежно като морето. Тогава как можеш ти, Петроний, да казваш, че това учение разваля живота, когато то го прави по-добър и когато ти самият би бил сто пъти по-щастлив и по-сигурен, ако то завладее света така, както го е завладяло вашето римско владичество?“

Тъй говореше Павел, о, Лигия, а Петроний каза: „Това не е за мен“ и преструвайки се, че му се спи, тръгна, а на излизане добави: „Предпочитам моята Евника, отколкото твоето учение, юдеино, но не искам да споря с тебе публично.“ Аз слушах думите му с цялата си душа и когато говореше за нашите жени, от все сърце възхвалявах учението, с което ти си израсла, както през пролетта израстват лилии от плодородната земя. Тогава мислех: ето, Попея напусна двама мъже заради Нерон, ето Калвия Криспинила, ето Нигидия, ето почти всички, които познавам, освен Помпония — всички те търгуваха с вярата си и клетвите си; само тази единствена, само моята не ще отстъпи, не ще измени и не ще изгаси огнището дори ако ми измени и ме изостави всичко, на което съм имал доверие. И тъй, в душата си ти казвах: с какво да ти се отблагодаря, ако не с любов и почит? Ти чувстваше ли, че в Анций аз ти говорех, че аз непрекъснато разговарях с теб, сякаш беше при мен? Сто пъти повече те обичам за това, че избяга от мене, от дома на цезаря. И аз вече не го искам. Не му искам разкоша и музиката, искам само теб единствена. Кажи само една дума, и ще напуснем Рим, за да се заселим някъде далеч.

Без да вдига глава от рамото му, Лигия погледна със замислен поглед към посребрените върхове на кипарисите и отговори:

— Добре, Марк. Ти ми писа за Сицилия, където искат да се преселят на стари години Авъл и Помпония...

Виниций я прекъсна зарадван:

— Да, скъпа моя! Земите ми са близо до техните. Брегът е чуден, климатът е по-мек, а нощите по-ведри от римските, благоуханни и ясни... Там живот и щастие е почти едно и също.

След това той започна да мечтае за бъдещето:

— Там може да се забравят грижите. В горичките, сред маслиновите дървета, ще се разхождаме и ще почиваме под тяхната сянка. О, Лигия! Колко хубав ще бъде животът ни там — ще се обичаме, ще бъдем спокойни, ще гледаме заедно морето, небето, ще почитаме заедно благия бог, ще правим добро и ще постъпваме справедливо.

Замлъкнаха и двамата, замислени за бъдещето; той я притискаше все по-силно, а на ръцете му блестеше на лунната светлина неговият военен златен пръстен. В квартала, населен с бедни работници, всички вече спяха и никакъв шепот не нарушаваше тишината.

— Ще ми позволиш ли да се виждам с Помпония? — попита Лигия.

— Да, скъпа. Ще ги каним в къщи или пък сами ще ходим при тях. Искаш ли да вземем с нас и апостол Петър? Той е угнетен от старост и труд. Павел също ще ни навестява, ще покръсти Авъл Плавций и както войниците основават колонии в далечни страни, тъй и ние ще основем християнска колония.

Лигия посегна и взе ръката на Виниций, за да я притисне до устните си, а той заговори шепнешком, сякаш се страхуваше да не подплаши щастието:

— Не, Лигия, не! Аз почитам теб и те обожавам, дай ми ти ръцете си.

— Обичам те.

И той притисна устните си до белите ѝ като жасмин ръце и тъй двамата слушаха само биенето на сърцата си. Във въздуха нямаше и полъх на ветрец, кипарисите стояха неподвижни, сякаш и те бяха притаили дъх в гърдите си...

Изведнъж неочакван силен рев разкъса тишината, сякаш идеше изпод земята. Тръпки минаха по тялото на Лигия, а Виниций стана и каза:

— Львовете реват във вивариумите...

И двамата се послушаха. В това време на първия рев отговори втори, трети, десети — от всички страни и квартали. В града понякога имаше по няколко хиляди лъва, затворени при различни арени. През нощта те често се доближаваха до решетките, опираха о тях грамадните си глави и възвестяваха с рев тъгата си по свободата и пустинята. Така и сега затъгуваха, като се зовяха в нощната тишина,

заляха целия град с рева си. Имаше нещо неизразимо страшно и мрачно в това и Лигия, чиито ясни и спокойни мечти за бъдещето бяха разпръснати, слушаше тоя рев със свито от някаква странна тревога и скръб сърце.

Виниций я прегърна и каза:

— Не бой се, скъпа. Игрите наближават, затова всичките вивариуми са препълнени.

След това и двамата влязоха в къщата на Лин, следвани от все по-силния рев на лъвовете.

XVIII

В Анций Петроний почти всеки ден печелеше все нови и нови победи над августианите, които се състезаваха с него за благоволението на цезаря. Влиянието на Тигелин съвсем намаля. В Рим, когато трябваше да се отстранят някои хора, считани за опасни, когато трябваше да им се конфискува имотът, да се уредят някои политически въпроси, да се дават поразяващи със своя разкош и лош вкус зрелища и най-после да се задоволяват и чудовищните капризи на цезаря, хитрият и винаги готов на всичко Тигелин беше необходим. Но тук в Анций, сред оглеждащите се в лазурното море дворци, цезарят водеше живот на елин. От сутрин до вечер се четяха стихове, обсъждаше се тяхната форма и съвършенство, възхищаваха се от сполучливите обрати на речта, занимаваха се с музика, театър — с една дума, с всичко, което гръцкият гений бе открил и с което бе украсил живота. При тия условия Петроний, много по-образован от Тигелин и другите августиани, със своите изискан вкус и тънък усет за всичко, не можеше да няма предимство. Цезарят търсеше компанията му, интересуваше се от мнението му, искаше от него съвет, когато сам твореше, затова сега беше по-благосклонен към него от всеки друг път. На околните се струваше, че влиянието му най-после е удържало решителната победа, че приятелството му с цезаря е вече заякчено и че ще трае години. Дори и тия, които по-рано се държаха недружелюбно с опитния епикуреец, сега започнаха да се сближават с него и да търсят благоволението му. Не един се радваше искрено, че първенството е спечелил човек, който наистина знае за кого какво да мисли и който приемаше похвалите на вчерашните си врагове със скептична усмивка, но поради леност и изпълнен със съзнание за своето превъзходство, не беше отмъстителен и не използваше силата си, за да стори зло или да погуби някого. Имаше моменти, когато той можеше да погуби дори Тигелин, но предпочиташе да го подиграва и да разкрива колко невеж и колко незначителен е той. Сенатът в Рим си отдъхна, понеже от месец и половина никаква смъртна присъда не бе издадена. Наистина в Анций и в Рим разказваха чудеса за изтънчеността, до която стигнал

развратът на цезаря и неговия любимец, но всеки предпочиташе да чувства властта на един изтънчен цезар, а не силата на озверял в ръцете на Тигелин владетел. Самият Тигелин се обърка и се колебаеше дали не трябва да признае поражението си, тъй като цезарят много пъти заявяваше, че в целия Рим и в двореца има само две души, способни да се разберат, и двама истински елини: той и Петроний.

Удивителната тактичност на Петроний затвърди у хората убеждението, че неговото влияние ще бъде по-трайно от всички други. Никой вече не можеше да си представи, че цезарят може да мине без него. С кого би разговарял за поезия, за музика, за състезания и чии очи би запитал, ако поискаше да провери дали сътвореното от него е наистина изящно. Петроний пък, със свойствената си нехайност, изглежда, не отдаваше никакво значение на своето положение. И сега както обикновено той беше небрежен, ленив, остроумен и скептичен. Често правеше впечатление на човек, който се присмива на хората, на себе си, на цезаря и на целия свят. Понякога дори се осмеляваше да укорява цезаря в очите; и когато другите мислеха, че е отишъл много далеч или пък че сам подготвя гибелта си, той бързо променяше укора така, че всичко излизаше в негова полза, а у присъстващите будеше почуда и създаваше увереност, че няма положения, от които не би могъл да излезе победител. Веднъж около седмица след завръщането на Виниций от Рим цезарят четеше в тесен кръг част от своята поема „Троада“; след като свърши и стихнаха възторжените викове, на въпросителния поглед на цезаря Петроний отговори:

— Стиховете са лоши, трябва да бъдат хвърлени в огъня.

От страх сърцата на присъстващите замръзнаха, защото от детските си години Нерон никога не беше чувал от ниции уста такава присъда; само лицето на Тигелин светна от радост. Виниций побледня, мислейки, че Петроний, който никога не бе се напивал, тоя път е пиян.

Нерон започна да пита със сладък глас, който трепереше от дълбоко наранено самолюбие:

— Какво лошо намираш в тях?

А Петроний го нападна.

— Не им вярвай — каза той, като сочеше с ръка присъстващите, — те нищо не разбират. Питаш какво лошо има в твоите стихове? Щом искаш истината, ще ти кажа: добри са за Виргилий, за Овидий, добри са дори за Омир, но не и за теб. На теб не ти е позволено да пишеш

такива стихове. Тоя пожар, който описваш, не гори достатъчно, твоят огън не пари достатъчно. Не слушай похвалите на Лукан. За такива стихове аз бих го признал за гений, но не и теб. И знаеш ли защо? Защото ти си по-велик от тях. Комуто боговете са дали толкова, колкото на теб, от него трябва да се изисква повече. Но ти си ленив. Предпочиташ да спиш след прандиум, а не да работиш. Ти можеш да сътвориш произведение, за каквото светът не е чувал досега, затова ти казвам в очите: напиши по-хубави стихове!

И това той говореше без желание, сякаш се шегуваше, но в същото време негодуваше, а очите на цезаря се замъглиха от наслада и той каза:

— Боговете, са ми дали малко талант, но са ми дали и нещо повече — дали са ми истински ценител и приятел, който единствен знае да казва истината в очите.

Като рече това, той протегна тлъстата си, покрита с червени косми ръка към златния канделабър, плячкосан в Делфи, за да изгори стиховете.

Петроний обаче ги грабна, преди огънят да докосне папируса.

— Не, не! — каза той. — Тези стихове все пак принадлежат на човечеството. Остави ми ги.

— В такъв случай позволи ми да ти ги пратя в кутия, изработена по мой вкус — отговори Нерон, като го прегръщаше.

И след малко продължи:

— Да, имаш право. Моят пожар на Троя не свети достатъчно и огънят не пламти буйно. Но аз мислех, че е достатъчно да достигна Омир. Нерешителността и скромното мнение, което имам за себе си, винаги са ми пречили. Ти ми отвори очите. Но знаеш ли защо е така, както ти казваш? Защото, когато скулпторът желае да създаде образ на някой бог, той си търси модел, а аз нямах, аз никога не съм виждал горящ град, затова в моето описание няма правда.

— А аз ще ти кажа друго — човек трябва да е голям художник, за да разбере всичко това.

Нерон се замисли, а след малко каза:

— Отговори ми, Петроний, на един въпрос: съжаляваш ли, че Троя е изгорена?

— Дали съжалявам?... Кълна се в куция съпруг на Венера^[17], ни най-малко! И ще ти кажа защо. Троя нямаше да изгори, ако Прометей

не беше подарил огъня на хората и ако гърците не бяха обявили война на Приам; ако пък нямаше огъня, Есхил не би написал своя „Прометей“, както и Омир без война не би създал „Илиада“, а аз предпочитам да съществуват „Прометей“ и „Илиада“, отколкото да се запазил градът, навярно грозен и мръсен, в който сега щеше да седи някой отвратителен прокуратор и да те отегчава с разправиите си с градския ареопаг.

— Ето, това значи да говориш разумно — отговори цезарят. — Заради поезията и изкуството е позволено и трябва да се жертва всичко. Щастливи са ахейците, които са дали на Омир тема за „Илиада“, щастлив е и Приам, който е видял гибелта на родината си. А аз? Аз не съм видял горящ град.

Настана кратко мълчание, което Тигелин наруши.

— Нали ти казах, цезарю — каза той, — заповядай и ще запаля Анций. Или, знаеш ли? Ако ти е жал за тия вили и дворци, ще заповядам да запалят корабите в Остия или пък ще построя на склоновете на Албанските планини дървен град, в който ти сам ще хвърлиш огъня. Искаш ли?

Нерон му хвърли презрителен поглед.

— Аз да гледам горящи дървени постройки! Умът ти вече е съвсем безплоден, Тигелин! Освен това виждам, че ти много не цениш моя талант и моята „Троада“, щом смяташ, че някоя друга жертва ще бъде голяма за нея.

Тигелин се смути, а Нерон, желаейки сякаш да промени разговора, добави:

— Иде лятото... О, как ли вони сега тоя Рим!... А аз трябва да се върна за летните игри.

Тогава Тигелин каза:

— Цезарю, като изпратиш августианите, позволи ми да остана за малко при теб...

Един час по-късно Виниций, връщайки се с Петроний от вилата на цезаря, каза:

— По едно време се изплаших за теб. Помислих, че си пиан и че няма вече спасение за теб. Помни, че си играеш със смъртта.

— Това е моята арена — отговори Петроний небрежно — и мисълта, че там аз съм най-добрият гладиатор, ме забавлява. Видя ли как свърши всичко това. Тая вечер моето влияние порасна още повече.

Ще ми изпрати стиховете си в кутийка, която (хайде да се обзаложим) ще бъде много разкошна и много безвкусна. Ще поръчам на моя лекар да държи в нея очистителното. Аз постъпих така и затова, че Тигелин, като види какъв успех имат такива неща, сигурно ще поиска да ми подражава; представям си какво ще стане, щом той почне да остроумничи. Все едно, че пиренейска мечка върви по въже. Ще се смее като Демокрит. Ако пожелае, може би ще погубя Тигелин и ще заема неговото място — префект на преторианците. Тогава и самият Ахенобарб ще бъде в ръцете ми. Но аз съм ленив. От скука предпочитам живота, който вода, дори стиховете на цезаря.

— Каква ловкост, която дори укорите превръща в похвала! Наистина ли стиховете са толкова лоши? Аз нищо не разбирам от тия неща.

— Не са по-лоши от другите му стихове. Лукан само на единия си пръст има много повече талант, но и в Меднобрадия има нещо. Той преди всичко много обича поезията и музиката. След два дена ще бъдем у него, за да чуем мелодията на химна в чест на Афродита, която днес или утре ще свърши. Ще бъдем само аз, ти, Тулий Сенецион и младият Нерва. Колкото за стиховете, това, което ти казах, че си служи с тях след пиршество, както Вителий си служи с перо на фламинго, не е истина!... На места те са изразителни. Думите на Хекуба са трогателни... Тя оплаква родилните мъки; и Нерон е успял да намери сполучливи изрази може би затова, че сам ражда всеки стих с мъка... Понякога го съжалявам. Кълна се в Полукс! Каква страшна смесица! И на Калигула нещо му липсваше, но той все пак не беше такова чудовище.

— Кой може да отгатне докъде ще стигне безумието на Ахенобарба? — каза Виниций.

— Абсолютно никой. Може да станат и такива неща, при спомена за които косите на хората ще настръхват векове наред. Но интересното и занимателното е друго — сега макар и да скучая често като Юпитер-Амон в пустинята, смятам, че при друг цезар, бих скучал сто пъти повече. Твоят юдеин Павел е красноречив, признавам, и ако такива хора проповядват това учение, нашите богове трябва сериозно да се пазят, за да не ги изхвърлят на тавана. Наистина, ако цезарят например беше християнин, всички щяхме да се чувстваме по-сигурни. Но твоят пророк от Тарс, насочвайки доводите си към мене,

не е помислил, както виждам, че тази именно несигурност за мене е най-ценното в живота. Тоя, който не играе на зарове, няма да проиграе имота си, и все пак хората играят. В това има някакво удоволствие и някаква забрава. Познавах синове на войници и на сенатори, които доброволно станаха гладиатори. Казваш, че си играя с живота; така е, но аз върша това, защото то ме забавлява, в вашите християнски добродетели за един ден ще ми омръзнат, като разсъжденията, на Сенека. Затова и думите на Павел отидоха напразно. Той трябва да разбере, че хора като мен никога не ще приемат това учение. Ти си нещо друго! Ти със своя характер можеш или да намразиш думата християнин като зараза, или да станеш християнин. Аз им давам право, но те ме карат да се прозявам. Ние безумстваме, отиваме към пропаст, бъдещето ни е неизвестно, нещо се руши под нас, нещо загива, съгласен съм! Ще умрем и ние, но знаем как да умрем, а сега не ни се иска да обременяваме живота си и да служим на смъртта, преди тя да ни грабне. Животът съществува сам за себе си, а не за смъртта.

— Жал ми е за теб, Петроний.

— Не ме съжалявай повече, отколкото аз сам се съжалявам. По-рано не ти беше лошо сред нас, а когато воюваше в Армения, тъгуваше за Рим.

— И сега тъгувам за Рим.

— Да, защото си залюбил християнска весталка, която живее в Задтибрието. Но аз не се учудвам, нито пък те осъждам. Чудно, ми е само едно — според теб вашето учение е море от щастие и въпреки че твоята любов скоро ще бъде увенчана, скръбта не слиза от лицето ти. Помпония Грецина винаги е скръбна, а ти, откакто стана християнин, вече не се усмихваш. Не ме убеждавай, че това учение е весело. От Рим се върна още по-тъжен. Ако вие християните обичате така, кълна се в светлите къдри на Бакхус, не ще тръгна по вашите следи.

— Това е друго — отговори Виниций. — Аз ти се кълна не в къдрите на Бакхус, а в душата на моя баща, че никога по-рано не съм мислил, че съществува такова щастие, каквото изпитвам сега. Но много тъгувам, и знаеш ли кое е странно — когато съм далеч от Лигия, ми се струва, че над нея е надвиснала някаква опасност. Не зная каква и откъде може да дойде, но я предчувствам, както се предчувства буря.

— След два дена ще се постарая да получа разрешение да напуснеш Анций за колкото време искаш. Попея сега е някак по-

спокойна и доколкото зная, от нейна страна нищо не заплашва нито теб, нито Лигия.

— Днес тя ме попита какво съм правил в Рим, макар че заминаването ми беше тайна.

— Може би е заповядала да те шпионират. Сега обаче и тя трябва да се съобразява с мен.

Виниций се спря и рече:

— Павел казва, че понякога бог предупреждава, но не позволява да вярваме в предчувствия, така че аз се боря против тях, но не мога да се опазя. Ще ти кажа какво стана, за да ми олекне на сърцето. Една прекрасна нощ, като сега, седяхме с Лигия един до друг и мечтаехме за бъдещия си живот. Не мога да ти кажа колко щастливи и спокойни бяхме. И изведнъж започнаха да реват лъвовете — нещо обикновено в Рим, и все пак от тоя миг нямам спокойствие. Струва ми се, че в това има някаква заплаха, някаква поличба за нещастие... Ти знаеш, че аз не се тревожа толкова лесно, но това, което се случи тогава, изпълни с тревога мрака на нощта. Всичко стана така странно и толкова неочаквано, че и сега тези гласове звучат в ушите ми, а сърцето ми винаги е неспокойно, сякаш трябва да защитавам Лигия от нещо страшно... може би от самите тия лъвове. Измъчвам се. Получи разрешение за моето заминаване, защото иначе ще замина и без него. Тук не мога да седя, повтарям ти, не мога!

Петроний започна да се смее.

— Е, нещата още не са стигнали дотам — каза той, — консулските синове или пък жените им да бъдат хвърляни на лъвовете на арената. Може да ви сполети всяка друга смърт, но не и тази. Най-после, кой знае дали това са били лъвове, защото и германските турове реват не по-лошо от тях. Що се отнася до мен, аз се присмивам на предчувствията и съдбата. Нощта вчера беше топла и видях как падат звезди като дъжд. Мнозина се плашат, като видят такова нещо, а аз си помислих: ако сред тях е и моята звезда, поне няма да бъда сам!...

После той млъкна за малко, помисли и каза:

— Ако вашият Христос е възкръснал от мъртвите, тогава той може и двама ви да запази от смъртта.

— Може — отговори Виниций, гледайки обсипаното със звезди небе.

[17] Хефест или Вулкан, бог на огъня и занаятите. [↑](#)

XIX

Нерон свиреше и пееше химна в чест на „Владетелката на Кипър“, чиито стихове и музика сам беше съчинил. Тоя ден той имаше настроение и чувстваше, че музиката му наистина увлича присъстващите. Това настроение придаваше такава сила на звуците, които излизаха из гърдите му, и така вълнуваше душата му, че той изглеждаше вдъхновен. Накрая пребледня от истинско вълнение. За пръв път в живота си не желаше да слуша похвали от присъстващите. Седя известно време с опрени на нитрата ръце и с наведена глава, после изведнъж стана и каза:

— Изморен съм, трябва ми въздух. Настройте през това време цитрите.

Като каза това, обви гърлото си с копринена кърпа.

— Вие елате с мен — каза той, обръщайки се към Петроний и Виниций, които седяха в ъгъла на залата. — Ти, Виниций, ми подай ръка, нямам сили, а Петроний ще ми говори за музиката.

След това излязоха заедно на облицованата с алабастр и посипаната с шафран тераса на двореца.

— Тук се диша по-спокойно — каза Нерон. — Душата ми е развълнувана и тъжна, макар и да виждам, че с това, което ви изпях за опит, мога да изляза пред публика и че това ще бъде триумф, какъвто никой римлянин още не е печелил.

— Можеш да излезеш и тук, и в Рим, и в Ахей. Възхищавах се с цялото си сърце и ум, божествени! — отговори Петроний.

— Зная. Ти си много ленив, за да се решиш на похвали. И си искрен като Тулий Сенецион, но повече разбираш от него. Кажи ми, какво мислиш за музиката?

— Когато слушам поезията ти, когато гледам квадригата, която управляваш в цирка, когато гледам хубава статуя, хубав храм или пък картина, чувствам, че изцяло обхващам това, което виждам, и че в моя възторг се съсредоточава всичко, каквото тия неща могат да дадат. Когато обаче слушам музика, и особено твоята, пред мен се разкриват нови и нови красоти и наслади, летя след тях, улавям ги, но преди да

ги възприема, нахлуват все нови и нови, подобни на морските вълни, както прииждат от безкрайността. Затова ти казвам — музиката е море. Стоим на единия бряг и виждаме далечината, но да видим другия бряг, е невъзможно.

— Ах, какъв голям познавач си ти! — каза Нерон.

Известно време те се разхождаха мълчаливо и само шафранът шумолеше тихо в краката им.

— Ти изрази моята мисъл — рече най-сетне Нерон — и затова казвам, че в целия Рим единствен ти можеш да ме разбереш. Така е. И аз мисля същото за музиката. Когато свиря и пея, виждам неща, за които не съм знаел, че съществуват в моята държава или пък в света. Ето, аз съм цезар и светът ми принадлежи, всемогъщ съм. Музиката обаче ми разкрива нови царства, нови планини, нови морета и нови удоволствия, които досега не съм познавал. Често не мога нито да ги назова, нито пък да ги разбера, чувствам ги само. Чувствам боговете, виждам Олимп. Някакъв неземеен вятър ме облъхва, като в мъгла различавам някакви неизмерими, но спокойни и ясни като изгрев слънце грамади... Целият Сферос трепти около мен и ще ти кажа... — тук гласът на Нерон затрепера от непресторено удивление — че аз, цезарят и бог, тогава се чувствам дребен като прашинка. Вярваш ли ми?

— Да. Само великите артисти могат да се почувстват пред лицето на изкуството малки.

— Сега е нощ на искреността, затова разгръщам душата си пред теб като пред приятел и ще ти кажа дори нещо повече... Нима смяташ, че съм сляп или лишен от разум? Нима мислиш, че... не зная, че в Рим драскат по стените обиди за мен, че ме наричат майкоубиец и женоубиец... че ме смятат за чудовище и жесток злодей, защото Тигелин изтръгна от мен няколко смъртни присъди против мои неприятели? Да, скъпи, смятат ме за чудовище и аз зная... Внушиха ми до такава степен жестокост, че понякога сам се питам дали наистина не съм жесток... Те не разбират, че делата на човека понякога могат да бъдат жестоки, а самият човек да не е такъв. Ах, никой не ще повярва, а може би и ти, мой скъпи, няма да повярваш, че понякога, когато музиката залюлее душата ми, аз се чувствам добър като дете в люлка. Кълна ти се в тия звезди, които светят над нас, че казвам самата истина: хората не знаят колко доброта живее в това сърце и какви

съкровища самият аз забелязвам в него, когато музиката отвори вратите към тях.

Петроний, който не се съмняваше ни най-малко, че в тоя момент Нерон говори искрено и че музиката наистина може да призове някои благородни качества на душата му, затрупани от планини егоизъм, разврат и злодеяния, каза:

— Човек трябва да те познава така добре, както те познавам аз. Рим никога не е могъл да те оцени.

Цезарят се облегна по-силно на рамото на Виниций, сякаш се огъна под бремето на несправедливостта, и отговори:

— Тигелин ми каза, в сената вече се шушукало, че Диодор и Терпнос свирят по-добре от мен на цитра. Отричат ми дори и това! Но ти, който винаги казваш истината, кажи ми искрено: наистина ли са по-добри от мен, или свирят така добре, както свиря аз?

— Съвсем не. Ти имаш по-мек, но по-силен удар. В теб се вижда артистът, а в тях — опитните занаятчии. Така е! Когато човек чуе тяхната музика, само тогава разбира какво представляваш ти.

— Щом е така, нека си живеят. Никога не ще се досетят каква услуга им направи сега. Впрочем, ако ги осъдя, ще трябва да взема други на тяхно място.

— И хората биха говорили, че от любов към музиката погубваш музиката в държавата си. Никога не убивай изкуството заради изкуството, божествени.

— Колко много се различаваш ти от Тигелин — отговори Нерон. — Знаеш ли, аз всъщност съм опитен във всичко и понеже музиката открива пред мен простори, чието съществуване не подозирам, и области, които не владее, наслада и щастие, каквито не съм познал, не мога да живея обикновен живот. Музиката ми говори, че свръхестественото съществува, затова аз го търся в цялата сила на дадената ми от боговете власт. Понякога ми се струва, че за да достигна този олимпийски свят, трябва да направя нещо, каквото никой досега не е извършил, трябва да надхвърля човешките представи за доброто и злото. Зная и друго, обвиняват ме, че безумствам, но аз не лудея; аз само търся! А ако безумствам, върша го от скука и досада, че не мога да намеря. Аз търся — разбираш ли ме — и затова искам да бъда по-велик от човек, защото само така мога да бъда велик като артист.

Тук той сниши глас, за да не може Виниций да го чуе, доближи устните си до ухото на Петроний и зашепна:

— Знаеш ли, че затова главно осъдих на смърт майка си и жена си? Пред портата на неизвестния свят исках да принеса най-голямата жертва, каквато човек може да принесе. Смятах, че после ще се случи нещо и че ще се отворят някакви двери, отвъд които ще видя нещо непознато. И нека това бъде чудновато или страшно за човешкия разум, стига само да е необикновено и велико... Тая жерава обаче не беше достатъчна. За да се отворят райските врати, изглежда, е нужна по-голяма — и нека бъде така, както иска съдбата.

— Какво възнамеряваш да правиш?

— Ще видиш, ще видиш по-скоро, отколкото предполагаш. А сега знай, че има двама Нерона: единият е такъв, какъвто го знаят хората, а другият е артистът, когото познаваш само ти единствен и който, ако убива като смъртта или пък безумства като Бакхус, то е само защото се задушаваш от глупостта и нищожеството на обикновения живот и иска да ги изкорени, дори и ако бъде принуден да употреби огън или желязо... О, колко пошъл ще бъде тоя свят, когато мен вече няма да ме има! Никой още не подозира, дори и ти, скъпи, какъв артист съм аз. И точно затова аз страдам и искрено ти казвам, че душата ми понякога е тъжна като тия кипариси, които се чернеят пред нас. Тежко е за един човек да носи едновременно бремето на най-висшата власт и на най-големия талант...

— От все сърце ти съчувствам, цезарю, а заедно с мен ти съчувстват земята и морето, без да се смята Виниций, който те боготвори...

— Той винаги ми е бил приятен — каза Нерон, — макар че служи на Марс, а не на музите.

— Той преди всичко служи на Афродита — отговори Петроний.

И изведнъж реши да уреди с един замах работата на племенника си и заедно с това да отстрани всички опасности, които биха могли да го сполетят.

— Той е влюбен като Троил в Кресида — каза Петроний. — Разреши му, господарю, да замине за Рим, защото ще увехне тук. Знаеш ли, че оная лигийска заложница, която ти му подари, се намери и Виниций, тръгвайки за Анций, я оставил под закрилата на някой си Лин? Не ти споменах, защото ти беше зает със своя химн, а това е по-

важно от всичко друго. Виниций искаше да я направи своя любовница, но излезе, че тя е добродетелна като Лукреция, той се влюби в нейната добродетел и сега иска да се ожени за нея. Тя е царска дъщеря, така че това няма да го унижи, а пък той е истински войник: въздиша, линее, стене и чака разрешение от своя император.

— Императорът не избира жени на войниците. Защо му е моето разрешение?

— Казах ти, господарю, че той те обожаваше.

— Толкова повече може да бъде сигурен, в разрешението. Хубава девойка, но тясна в бедрата. Августа Попея ми се оплакваше, че тя омагьосала нашето дете в градините на Палатин...

— Но аз казах на Тигелин, че лошите магии не влияят на божествата. Помниш ли, божествени, как той се смути и как ти сам викаше: „Habet!“

— Помня.

И се обърна към Виниций:

— Наистина ли я обичаш така, както казва Петроний?

— Обичам я, господарю! — отговори Виниций.

— Тогава разрешавам ти да отпътуваш още утре за Рим, да се ожениш за нея и да не ми се показваш пред очите без венчален пръстен.

— Благодаря ти, господарю, от сърце и душа.

— О, колко е приятно да правиш хората щастливи — каза цезарят. — Бих желал през целия си живот да не върша нищо друго.

— Окажи ни още една милост, божествени — рече Петроний, — покажи каква е волята ти пред Августа. Виниций никога не ще се осмели да се ожени за жена, която Августа мрази, а ти, господарю, с една дума ще разсееш нейното предубеждение, като обявиш, че сам си заповядал така.

— Добре — каза цезарят, — на теб и на Виниций нищо не мога да откажа.

Той се отправи към вилата, те тръгнаха заедно с него, а сърцата им преливаха от радост за спечелената победа. Виниций едва се сдържаше да не се хвърли на врата на Петроний — сега му се струваше, че всички опасности и пречки са отстранени.

Младият Нерва и Тулий Сенецион разговаряха с Августа в атриума на вилата, а Терпнос и Диодор настройваха цитрите. Нерон

влезе, седна на направеното от черупки на костенурки кресло, прошепна нещо на застаналия до него момък грък и зачака.

Момъкът се върна веднага със златна кутийка. Нерон я отвори, взе една огърлица от големи опали и каза:

— Ето скъпоценности, достойни за днешната вечер.

— В тях се отразява Зората — отговори Попея, уверена, че огърлицата е за нея.

Цезарят ту вдигаше, ту сваляше розовите камъни и най-последно каза:

— Виниций, ще подариш от мен тази огърлица на младата лигийска царска дъщеря, за която ти заповядвам да се ожениш.

Пълният с гняв и учудване поглед на Попея се пренесе от цезаря към Виниций, а накрая се спря на Петроний.

Но той, наведен през облегалото на стола, пипаше с ръка грифа на арфата, сякаш искаше да запомни добре формата му.

В това време Виниций благодари за подаръка, приближи се до Петроний и каза:

— С какво да ти се отблагодаря за това, което направи днес за мен?

— Принеси в жертва на Евтерпа два лебеда — отговори Петроний, — хвали песните на цезаря и се подигравай на предчувствията. Радвам се, че отсега нататък ревът на лъвовете не ще нарушава нито твоя сън, нито съня на твоята лигийска лилия.

— Не — каза Виниций, — сега вече съм напълно спокоен.

— Нека съдбата бъде благосклонна към вас. Но сега внимавай, защото цезарят пак взема формингата, сдържай дишането си, слушай и рони сълзи...

И наистина цезарят взе формингата в ръка и вдигна очи. Разговорите в залата престанаха и всички седяха неподвижни, сякаш вкаменени. Само Терпнос и Диодор, които щяха да акомпанират на цезаря, ту извърщаха глави и си разменяха погледи, ту поглеждаха към устните на цезаря и чакаха първите тонове на песента.

Изведнъж в преддверието се чу шум и вик, а след малко иззад завесата се показва освободеният роб на цезаря Фаон и веднага след него консулт Леканий.

Нерон сви вежди.

— Прости ми, божествени императоре — каза със сподавен глас Фаон, — в Рим избухна пожар! По-голямата част от града е в пламъци!...

При тая вест всички скочиха, а Нерон остави формингата и каза:
— Богове!... Ще видя горящ град и ще довърша своята „Троада“!
След това той се обърна към консула:

— Ако тръгна веднага, ще успея ли да видя пожара?

— Господарю! — отговори побледнелият като стена консул. — Целият град е море от пламъци: димът задушава жителите, хората припадат и обезумели се хвърлят в огъня... Рим загива, господарю!

Настана минутна тишина, която гласът на Виниций наруши:

— *Vae misero mini.*

Младият човек, хвърли тогата си и избяга от двореца само по туника.

Нерон вдигна ръце към небето и каза:

— Горко ти, свещен Приамов град!...

XX

Виниций успя само да заповяда на няколко роба да го последват, скочи на коня и в дълбоката нощ препусна по пустите улици на Анций към Лавренций. Под влияние на страшната вест той сякаш бе изпаднал в състояние на лудост и умствено подивяване и не си даваше сметка какво става с него; чувстваше само, че на същия кон зад гърба му седи нещастieto и крещи в ушите му: „Рим гори!“, шибя него и коня и ги тласка към пожара. Притиснал непокритата си глава до конската шия, Виниций препускаше по туника, без да гледа напред и без да обръща внимание на препятствията, в които можеше да се пребие. Сред тишината и нощта, спокойна и звездна, ездачът и конят, осветени от лунния блясък, приличаха на съновидение. Свил уши и протегнал шия, идумейският жребец се носеше като стрела край неподвижните кипариси и белите, скрити зад тях вили. Тропотът на копитата о каменните плочи будеше тук-там кучетата, които изпращаха странния призрак с лай; след това, разтревожени от неговата дързост, започваха да вият, вдигайки муцуни към месеца. Препускащите след Виниций роби имаха много по-лоши коне и скоро изостанаха назад. Виниций премина като буря през спящия Лавренций, сви сам към Ардея, където, както в Ариция, Бовиле и Устрина, още откакто беше дошъл в Анций, държеше резервни коне, за да може много бързо да изминава разстоянието, което го делеше от Рим. Той помнеше това и препускаше с всички сили. Стори му се, че оттатък Ардея, на североизток, небето се покрива с розови отблясъци. Това бе може би зората, тъй като нощта вече преваляше, а през юли се съмваше по-рано. Виниций обаче не можеше да овладее отчаянието и яростта си, понеже му се стори, че това е зарево на пожар. Спомни си думите на Леканий: „Целият град е море от пламъци!“ — и за момент почувства, че наистина има опасност да полудее, защото напълно загуби надежда да спаси Лигия, дори не се надяваше да стигне града, преди той да се е превърнал в купчина пепел. Мислите му станаха по-бързи от препускащия кон и летяха пред него като ято черни врани — отчаяно и страшно. Наистина той не знаеше, коя част на града е пламнала, но предполагаше, че

кварталите отвъд Тибър, където бяха струпани една до друга къщи, складове за дърва и дървени постройки, в които продаваха роби, първи са станали жертва на пламъците. В Рим често ставаха пожари, по време на които също много често се стигаше до насилия и грабежи, особено в кварталите, където живееше бедно и полуварварско население. Ясно беше какво е станало в Задтибърските квартали, които бяха гнездо на голтаците — сбирщина от всички краища на света! В този момент в главата на Виниций се мярна Урс със своята свръхчовешка сила, но какво можеше да помогне той, дори и да бе великан, а не човек, срещу унищожителната сила на огъня. Страхът от въстание на робите също беше кошмар, който терзаше години наред Рим. Мълвеше се, че стотици хиляди роби мечтаят за времето на Спартак и чакат удобен момент да грабнат оръжието срещу подтисниците и града. И ето, моментът бе дошъл! Може би там, в града, освен пожар кипеше клане и война. Може би преторианците се бяха нахвърлили върху града и избиваха по заповед на цезаря. Изведнъж косите на Виниций настръхнаха от ужас. Той си спомни за пожарите на различните градове, за които от известно време се говореше упорито в двора на цезаря. Спомни си колко много цезарят съжеляваше, че трябва да описва горящ град, без да е видял някога истински пожар, спомни си неговия презрителен отговор на Тигелиновото предложение да бъде подпален Анций или пък изкуствен дървен град; спомни си най-после и оплакванията му срещу Рим и зловонните улички на Субура. Да, цезарят беше заповядал да запалят града! Той единствен можеше да се реши на това, както и единствен Тигелин можеше да се заеме с изпълнението на подобна задача. Щом Рим гореше по заповед на цезаря, кой тогава можеше да гарантира, че и населението нямаше да бъде избито пак по негова заповед? Чудовището беше способно и на това. И тъй — пожар, бунт на робите и клане! Какъв страшен хаос, каква буря на унищожителните стихии и човешкия бяс — и сред всичко това е Лигия! Воплите на Виниций се смесиха с пръхтетенето и цвиленето на коня, който препускаше по стръмния път към Ариция, като напругаше последни сили. Кой щеше да я изтръгне от горящия град и кой щеше да я спаси? Виниций, легнал цял на коня и впил пръсти в гривата му, от болка беше готов да разкъса конската шия. Но в този миг някакъв конник, препускащ вихрено по посока към Анций, прелетя край

Виниций и извика: „Рим загива!“ и препусна по-нататък. До ушите на Виниций достигна и думата, „богове“, останалото заглуши тропотът на копитата. Тая дума го сепна. Богове!... Виниций вдигна глава, протегна ръце към обсипаното със звезди небе и започна да се моли: „Не вас, чиито храмове горят, призовавам аз, а тебе!... Ти сам си страдал, само ти единствен си милостив! Ти единствен си разбрал човешката болка! Ти си, който си дошъл на света, за да научиш хората на милосърдие, бъди милостив сега! Ако си такъв, както казват Петър и Павел, спаси Лигия. Вземи я на ръце и я изнеси от пламъците. Ти можеш да направиш това! Върни ми я, а аз ще ти дам кръвта си. Ако не искаш да сториш това заради мен, стори го за нея. Тя те обича и ти вярва. Ти обещавах живот и щастие след смъртта, но щастieto след смъртта не ще я отmine, а сега тя още не иска да умира. Дай ѝ живот. Вземи я на ръце и я изнеси от Рим. Ти можеш да направиш това, а ако не искаш...“

Той спря, защото почувства, че по-нататъшната молитва може да се превърне в заплаха; страхуваше се да не обиди божеството, сега най-много имаше нужда от неговото милосърдие и благосклонност. Изплаши се от тая мисъл и за да не допусне в ума си дори и сянка от заплаха, отново започна да шиба коня, още повече, че белите стени на Ариция, която се намираше на половината път до Рим, вече се мяркаха напред в лунната светлина. След известно време прелетя край храма на Меркурий в гората до града. Изглежда, тук знаеха за нещастieto, защото пред храма имаше необикновено движение. В бързината Виниций успя да забележи по стълбите между колоните много хора със запалени факли, които се трупаха тук, търсеха закрилата на бога. И пътят не беше пуст и свободен, както от Ардея дотук. По страничните пътеки към гората се стичаха тълпи, а по главния път имаше групички, които бързо се отстраняваха от пътя пред препускащия конник. От града долиташе глъчка. Виниций се втурна към него като вихър, повали и стъпка няколко души по пътя. Заобиколиха го викове: „Рим гори! Градът е в огън! Богове, спасете Рим!“

Конят се препъна и задържан от силната ръка, се спря пред странноприемницата, където Виниций беше оставил друг за смяна. Робите, изглежда, очакваха пристигането на своя господар. Те стояха пред странноприемницата и в отговор на заповедите му се хвърлиха в надпревара да доведат новия кон. Виниций обаче видя отряд от десет

преториански конници, които сигурно отиваха в Анций с новината. Виниций скочи от коня, изтича при тях и ги запитва:

— Коя част на града е в огън?

— Кой си ти? — попита десетникът.

— Виниций, военен трибун и августиан! Отговаряй, ако ти е мил животът!

— Пожарът, господарю, избухна в бараките на продавниците до Големия цирк. Когато ни изпратиха, центърът на града беше вече в огън.

— А Задтибърският квартал?

— Пламъците още не бяха стигнали дотам, но с неудържима сила обхващат все нови и нови квартали. Хората умират от горещината и дима и няма спасение за никого.

В тоя миг дадоха на Виниций новия кон. Младият трибун скочи на него и препусна по-нататък.

Сега той пътуваше към Албан, изоставяйки вдясно Алба Лонга и нейното прекрасно езеро. Пътят за Ариция вървеше край планината, която изцяло закриваше хоризонта и намиращия се отвъд нея Албан. Виниций обаче знаеше, че като се изкачи на върха, ще види не само Бовиле и Устрина, където го чакаха нови коне, а и Рим, тъй като оттатък Албан от двете страни на Апиевия път се простираше равната и ниска Кампания, по която се виждаха само аркадите на акведуктите за града и нищо не спираше погледа.

„От върха ще видя пламъците“ — казваше си той.

И пак пришпори коня.

Но преди да стигне върха на възвишението, усети по лицето си лъха на вятъра, а заедно с него до носа му достигна и миризма на дим.

В това време и върхът на възвишението започна да се позлатява.

„Заревото!“ — помисли си Виниций.

Но нощта отдавна вече бледнееше, дрезгавината премина в светлина и по всички близки хълмове се появиха също златни и розови отблясъци, които можеха да са и от пожара, и от зората. Виниций стигна върха и пред очите му се разкри страшна гледка, която го порази.

Цялата низина беше покрита с дим, образуващ гигантски облак, притиснал земята, и в тоя облак чезнеха градове, акведукти, вили,

дървета; на края на тая сива и страшна площ гореше седмохълмният град.

Пожарът нямаше форма на огнен стълб, както става, когато гори само една, макар и много голяма сграда. Пожарът беше по-скоро дълга лента, която напомняше зората.

Над тая лента се носеше вълна дим, на места напълно чер, на места розов и кървавочервен; гъст и черен, той се протягаше като змия, която ту се виеше и гърчеше, ту се изпъваше. Понякога тая чудовищна вълна закриваше и огнената лента така, че тя се превръщаше в много тясна ивица. Но понякога тая лента осветяваше дима отдолу, превръщаше долните му кълба в огнени вълни. Димът и огънят се простираха от единия до другия край на хоризонта и го обкръжаваха като горски пояс. Сабинските планини въобще не се виждаха.

В първия миг на Виниций се стори, че гори не само градът, но и целият свят, и че жива душа не може да се спаси от тоя огнен океан и дим.

Вятърът духаше откъм пожара все по-силно, носеше миризма на изгоряло и лека мъглица, която започна да закрива и най-близките предмети дори. Денят настана и слънцето освети заобикалящите Албанското езеро върхове. Светлозлатистите утринни лъчи през мъглата изглеждаха рижи и слаби. Виниций се спусна към Албан и навлезе във все по-гъстия и все по-малко прозрачен дим. Цялото градче беше потънало в него. Разтревожените жители бяха излезли на улиците; и страшно беше да се помисли какво ставаше сега в Рим, щом като тук се дишаше трудно.

Отчаянието грабна отново Виниций, а косите му настръхнаха от ужас. Опитваше се, доколкото можеше, да се владее. Не е възможно — мислеше си той — да е пламнал целият град изведнъж. Вятърът духа от север и носи дима насам. От другата страна няма дим. Задтибърската част на града е отделена от реката и може да е оцеляла. Във всеки случай достатъчно е Урс и Лигия да минат Яникулската порта, за да се спасят от опасността. Не е възможно да загине цялото население и градът, който владее света, заедно с всички негови жители да бъде заличен от лицето на земята. Дори в непокорените градове, където клането и огънят свирепеят едновременно, част от хората все пак остават живи. Защо тогава Лигия трябва непременно да загине? Нали над нея бди бог, който сам е победил смъртта? И Виниций отново

започна да се моли и да дава на Христа големи обети, да обещава дарове и жертви, защото така беше свикнал. Премина Албан, чиито жители бяха по покривите и дърветата, за да гледат Рим. Малко се успокои и стана по-хладнокръвен. Спомни си, че за Лигия се грижеха не само Урс и Лин, но и апостол Петър. Тая мисъл вля нова надежда в сърцето му. За него Петър беше същество неразбираемо, почти свръхчовек. Слушал го бе в Остриан и от тоя миг бе запазил, колкото и странно да бе това, впечатлението, че всяка дума на тоя старец е истина или пък трябва да стане истина. Затова той бе писал на Лигия от Анций още в началото. По-близкото познанство с апостола по време на болестта му затвърди това впечатление, което после се промени в непоколебима вяра. Щом Петър, бе благословил любовта му и му бе обещал Лигия, тя не може да загине в пламъците. Градът можеше да изгори, но върху нея и искра нямаше да падне. След безсънната нощ и бясното препускане под влияние на вълненията, които бе изпитал, някаква странна екзалтация завладя Виниций; в това състояние всичко му се струваше възможно. Петър щеше да осени с кръстен знак пламъците, с една дума, щеше са ги раздели и всички щяха да минат по огнената алея невредими. Петър можеше да предсказва бъдещето и сигурно беше предвидил опустошението на пожара; в такъв случай не може да не е предупредил и да не е извел от града християните, а заедно с тях и Лигия, която той обичаше като свое дете. Все по-голяма надежда проникваше в сърцето на Виниций. Той си помисли, че ако те бягат от града, той можеше да ги намери в Бовиле или да ги срещне по пътя. Сега любимото лице всеки миг можеше да се покаже от дима, който ставаше все по-гъст и все повече се разстиляше над цяла Кампания.

Това му се стори вероятно, защото по пътя срещаше все повече хора, които напускаха града и отиваха към Албанските планини, за да се спасят от огъня и да изплуват от бездната на дима. Още не бе стигнал до Устрина, и беше принуден да намали ход, понеже пътят беше задръстен. Освен пешаци с багаж на гърба той срещаше натоварени коне, катъри, пълни с покъщнина коли и лектики, в които роби носеха богати жители. Устрина беше толкова препълнен с бежанци от Рим, че беше мъчно да се промъкне човек през навалищата. Те се тълпяха на площада, под колоните на храмовете и по улиците. Тук-там започнаха да разпъват шатри, за да се подслонят цели

семейства. Други пък стануваха под откритото небе, като крещяха и призоваваха боговете или пък проклинаха съдбата. Сред общия ужас беше трудно да се пита за нещо. Тези, към които Виниций се обръщаше, или не му отговаряха, или пък го поглеждаха със замъглени от ужас очи и казваха само, че градът загива, а с него и целият свят. Откъм Рим непрекъснато прииждаха нови тълпи от мъже, жени и деца, които увеличаваха суматохата и риданията. Някои, залутали се в навалищата, отчаяно търсеха изгубените. Други пък се биеха за места. Полудиви овчари от Кампания се влачеха на тълпи към градчето за новини или грабеж в общата бъркотия. Тук-там тълпата от различни по народност роби и от гладиатори започна да граби къщите и вилите в града и да се бие с войниците, които защитаваха жителите.

Край странноприемницата Виниций видя сенатора Юний, заобиколен от роби батави. Юний пръв му даде малко по-подробни сведения за пожара. Пожарът наистина бе избухнал при Големия цирк, на мястото, където той стига до Палатин и хълма Целий; но после се разпространил много бързо и обхванал целия център на града. От времето на Брен градът не е претърпявал такова страшно бедствие. „Целият цирк изгоря и всички продавници и къщи наоколо — казваше Юний, — Авентин и Целий са в огън. Като заобиколи Палатин, пламъкът стигна до Карини...“

Юний имаше в Карини великолепна инсула, пълна с произведения на изкуството, в които беше влюбен; сега той сграби шепа пепел, посипа главата си и заплака отчаяно.

Виниций го хвана за раменете.

— И моят дом е на Карини — каза той, — но щом всичко загива, нека загине и той.

След това обаче си спомни, че Лигия може да е последвала съвета му и да се е пренесла в дома на Авъл, и попита:

— Ами викус Патрициус?

— В огън! — отговори Юний.

— Ами Задтибърските квартали?

Юний го погледна учудено.

— Остави Задтибрието — каза той и притисна ръце към заболелите го слепи очи.

— Мен Задтибрието ме интересува повече, отколкото целият Рим! — викна рязко Виниций.

— Там ще се промъкнеш само през виа Портуенвис, защото край Авентин ще те задуши горещината... Задтибрието?... Не зная. Огънят още не беше стигнал дотам, но дали в този миг не е стигнал, само боговете знаят...

Юний се поколеба и после каза със снишен глас:

— Зная, че няма да ме издадеш, затова ще ти кажа... това не е обикновен пожар. Не позволих да се спаси циркът... Сам чух... Когато започнаха да горят къщите наоколо, хиляди гласове викаха: „Смърт на спасяващите!“ Неизвестни хора тичат из града и хвърлят в къщите горящи главни... А народът се възмущава и вика, че градът гори по заповед. Не ще кажа нищо повече. Горко на града, горко на всички нас и на мен! Какво става там, човешкият език не може да изрази. Хората гинат в огъня или се избиват в навалищата... Това е краят на Рим!

И отново започна да повтаря: „Горко! Горко на града и нам“, а Виниций скочи на коня и полетя напред по Апиевия път.

Но това беше по-скоро промъкване в тая река от хора и коли, която извираше от града. Рим, обхванат от чудовищния пожар, лежеше пред Виниций като на длан... От огненото море и от дима струеше страшна горещина, а човешките крясъци не можеха да заглушат съскането и бумтенето на пламъка...

XXI

Колкото повече Виниций се приближаваше до стените, толкова повече се убеждаваше, че много по-лесно бе да стигне до Рим, отколкото да се добере до центъра на града. По Апиевия път беше трудно да се промъкне, защото имаше навалица. Къщите, празните места, гробищата, градините и храмовете, разположени от двете му страни, бяха превърнати в бивак. Тълпата беше разбила вратите на Марсовия храм до Портата Апия, за да намери там подслон през нощта. В гробищата заемаха по-големите гробници и водеха за тях борба, която стигаше до кръвопролитие. Хаосът в Устрина даваше слаба представа за онова, което ставаше край стените на самия град. Никакво внимание не се обръщаше на законите, на властта, на роднинските връзки, на разликата в положението. Роби биеха с тояги граждани. Опилите се с плячкосано от Емпориума вино гладиатори се събираха на грамадни тълпи, обикаляха с диви викове поляните край пътя, гонеха хората, тъпчеха ги и ги ограбваха. Множество варвари, докарани в града за продан, бяха избягали от бараките, където ги продаваха. Пожарът и гибелта на града за тях означаваше край на робството и час за отмъщение. И когато народът, изгубил в огъня цялото си имущество, отчаян протягаше ръце към боговете за спасение, те разблъскваха с радостни викове тълпите, сваляха дрехите от гърба им и отвличаха по-младите жени. Към тях се присъединяваха роби, които отдавна служеха в Рим, и просяци; те нямаха нищо на гърба си освен вълнена препаска около бедрата, страшни личности от глухите затънтени улички. Денем те почти никога не се виждаха по улиците и затова човек трудно можеше да предположи, че в Рим съществуват такива хора. Тая тълпа, съставена от азиатци, африканци, гърци, траки, германци и брити, крещеше на всички езици, дива и разюздана, беснееше, смятайки, че е дошъл мигът на отмъщение за дългите страдания и нищетата. Сред тази възбудена тълпа в блясъка на деня и огъня се мяркаха шлемове на преторианци, под чието покровителство населението се чувстваше по-спокойно и които често трябваше с бой да се нахвърлят върху озверелата сган. През живота си

Виниций бе виждал превземане на градове, но никога очите му не бяха виждали подобна картина — отчаянието, сълзите, мъките, стенанията, дивашката радост, безумията, яростта и разюздаността се смесваха в безкраен хаос. И над тая вълнуваща се и обезумяла навалица бушуваше пожарът; най-големият в света град гореше по хълмовете; огънят прашчеше своето огнено дихание и покриваше града с дим, над който не се виждаше вече небесната синева. Младият трибун, излагайки всеки момент живота си на опасност, с големи усилия се добра най-сетне до Апиевата порта, но тук забеляза, че през квартала Порта Капена не ще може да влезе в града не само поради навалищата, но и поради страшната горещина, от която въздухът трепереше извън градските стени дори. А и мостът при Порта Тригемина срещу храма на Бона Деа вече не съществуваше; така че, за да отиде отвъд Тибър, той трябваше да се промъкне чак до Паловия мост, тоест да мине край Авентин, а тая част на града бе заляна с море от пламъци. Това беше невъзможно. Виниций разбра, че трябва да се върне назад към Устрина, после да остави Апиевия път, да премине реката по-долу от града и да излезе на виа Портуензис, която водеше право към Задтибърските квартали. Но и това не беше лесно — на Апиевия път владееше все по-голяма безредица. Там навярно ще трябва да си пробива път с меч, но Виниций нямаше оръжие, понеже напусна Анций така, както го завари във вилата на цезаря вестта за пожара. Край Извора на Меркурий той забеляза един познат центурион, който начело на няколко десетки преторианци пазеше и не пукаше никого в района на храма. Виниций му заповяда да тръгне след него, а той позна трибуна и августиана и не се осмели да не изпълни заповедта.

Виниций сам пое командването на отряда и като забрави в тоя момент учението на Павел за любовта към ближния, напираше и разблъскваше тълпата с бързина, гибелна за ония, които не успяваха да се отместят. Върху Виниций и преторианците се сипеха клетви и град от камъни, но той не обръщаше внимание, искаше по-скоро да се добере до по-свободно място. Въпреки това можеха да се движат напред само с голямо усилие. Хората, разположили се вече на лагер, не искаха да отстъпят на войниците и проклинаха открито цезаря и преторианците. Някъде тълпата имаше страшен вид. До ушите на Виниций долитаха гласове, които обвиняваха Нерон за подпалването на града. Открито заплашваха със смърт и него, и Попея. Наоколо се

разнасяха викове: „Sannio!“, „Histrion!“ (шут, актьор), „Майкоубиец!“.

Някои предлагаха да го завлекат в Тибър, а други, че Рим вече е търпял достатъчно. Ясно беше, че тия заплахи могат да се превърнат в открит бунт, който всеки момент може да избухне, щом се намери водач. Засега яростта и отчаянието на тълпата се насочваше и срещу преторианците, които не можеха да се измъкнат от навалищата, тъй като пътят беше задръстен от купища предмети, изнесени набързо от пожара: сандъци и съдове с храна, по-скъпи мебели, детски люлки, завивки, коли и носилки. Тук-там се стигаше до сблъскване, но преторианците бързо се справяха с невъоръжената тълпа. Виниций пресече с голям труд Латинския, Нумицийския, Ардейския, Лавинския и Остийския път, заобиколи вилите, градините, гробищата и храмовете и се добра най-сетне до градчето, наречено викус Александри, където мина отвъд Тибър. Там беше вече по-свободно и имаше по-малко дим. От бежанците, които не липсваха и тук, той узна, че само някои улички в Задтибърския квартал са обхванати от пожара, но сигурно нищо нямаше да се спаси от силата на огъня, понеже се появили хора, които нарочно го разпалвали, не позволявали да се спасява нищо и крещели, че вършат всичко това по заповед. Младият трибун вече ни най-малко не се съмняваше, че сигурно цезарят е заповядал да запалят Рим, а отмъщението, за което викаха тълпите, му се стори справедливо. Никой от най-яростните врагове на Рим не би могъл да направи повече. Чашата беше преляла, безумието бе станало прекалено чудовищно, а човешкият живот — невъзможен. Виниций също вярваше, че е ударил часът на Нерон и че тия развалини, в които се превръщаше градът, трябва да затрупат чудовищния шут и всичките му престъпления. Ако се намереше някой по-смел мъж да застане начело на отчаяното население, това можеше да стане за няколко часа. Смели и отмъстителни мисли минаваха през главата на Виниций. Ами ако той самият стори това? Родът на Виниций, който до последно време даваше консули, беше известен в целия Рим. Тълпите се нуждаеха само от имена. Та нали смъртната присъда над четиристотинте роби на префекта Педаний Секунд за малко не доведе до бунт и гражданска война, а какво би станало днес пред лицето на това страшно бедствие, което надминаваше всичко, което Рим бе виждал през последните осем века. Който призове квиритите на оръжие (мислеше си Виниций), той непременно ще срази Нерон и сам ще облече императорския пурпур.

Защо тогава той сам не извърши това? Той беше по-влиятелен, по-храбър и по-млад от другите августиани... Наистина Нерон заповядваше на тридесет легиона, разположени по границите на империята му, но и самите тези легиони и техните началници щяха да се разбунтуват при вестта за опожаряването на Рим и храмовете му!... Тогава той, Виниций, би могъл да стане цезар. Впрочем сред августианите се мълвеше, че някакъв гадател предсказал императорски пурпур на Отон. А с какво Виниций беше по-лош от него? Може би и Христос щеше да му помогне със своята божествена сила, може би всичко това беше негово внушение? „О, ако беше така!“ — мислеше си Виниций. Тогава той щеше да отмъсти на Нерон за опасностите, на които се излагаше Лигия, и за своите тревоги, щяха да владеят справедливостта и правдата, той щеше да разпространи Христовото учение от Ефрат до мъгливите брегове на Британия, щеше да облече в пурпур Лигия и щеше да я направи владетелка на земята.

Но тези мисли, появили се в главата му като сноп искри от горящ дом, изгаснаха пак като искри. Сега той трябваше най-напред да спаси Лигия. Той гледаше отблизо бедствието и страхът отново го обзе, а пред това море от огън и дим и това сблъскване със страшната действителност в сърцето му угасна надеждата, че апостол Петър ще спаси Лигия. Втори път го обзе отчаяние и излязъл вече на виа Портуензис, водеща направо към Задтибърските квартали, той си спомни едва пред портата, където му повториха това, което по-рано казваха бежанците — че по-голямата част от този квартал още не е обхваната от пожара, макар че на няколко места огънят вече се е прехвърлил отвъд реката.

Задтибърските квартали също бяха пълни с дим и бягащи тълпи и трудно можеше да се навлезе навътре, защото ония, които имаха повече време, изнасяха и спасяваха повече неща. Главният път към вратите на много места беше задръстен от предмети, а около Навмахията на Август се издигаха цели грамади. По-тесните улички, където димът беше се сгъстил, бяха просто непристъпни. Хиляди жители бягаха от тях. По пътя Виниций видя поразяващи картини. Често двете реки от хора, бликащи от противоположни посоки, се срещаха при по-тесните места, сблъскваха се и се бореа до смърт. Хората се биеха помежду си и се тъпчеха. Семействата се губеха в суматохата, майките викаха отчаяно децата си. Косата на Виниций

настръхна, като си помисли какви ли ужаси стават близо до огъня. Сред тия кръсъци и шум беше трудно да се пита за нещо или пък да се разберат виковете. Понякога откъм реката прииждаха нови кълбести вълни чер и гъст дим, които се влачеха по земята, закриваха къщите, хората и всички предмети, така както ги скрива нощта. Но вятърът от пожара раздухваше дима и Виниций можеше да върви по-нататък към малката уличка, където беше къщата на Лин. Юлският зной, засилен от огъня, идващ от пламналите квартали, стана непоносим. Димът гризеше очите, а в гърдите не достигаше въздух. Дори и ония, които бяха останали по домовете си с надеждата, че огънят не ще мине реката, започнаха да бягат и навалищата непрекъснато се увеличаваше. Преторианците, които придружаваха Виниций, изостанаха. В блъсканицата някой нарани с чук коня му, който започна да се мятта с разкъравено чело, да се препъва, да се спира и да не се подчинява на ездача. Познаха, че Виниций е августиан по богатата туника и веднага наоколо се разнесоха викове: „Смърт на Нерон и неговите подпалвачи!“ Настана миг на страшна опасност; стотици ръце се протегнаха към Виниций, но изплашеният кон го понесе вихрено, тъпчейки хората; в това време придойде нова вълна черен дим, която покри улицата с мрак. Виниций видя, че на кон няма да се промъкне, скочи на земята и се втурна пеш край стените, като понякога се спираше, за да го отмине бягащата тълпа. Мислеше си, че това са безплодни усилия. Може би Лигия не е вече в града и също бяга, за да се спаси: по-лесно беше да се намери игла на морския бряг, отколкото нея в тая блъсканица и хаос. Но той искаше да стигне до дома на Лин макар и с риск на живота си. Понякога се спираше и триеше очи. Откъснал парче от края на туниката си, той закри с него носа и устата си и тичаше по-нататък.

Колкото повече се приближаваше до реката, толкова повече горещината ставаше по-голяма. Като знаеше, че пожарът е започнал край Големия цирк, Виниций отначало смяташе, че тая горещина идва от неговото пепелище, от Форум Боариум и от Велабрум, които бяха там близо и сигурно също са обхванати от пламъците. Но горещината ставаше непоносима. Последният човек, когото Виниций видя да бяга, беше един куц старец. Той му извика: „Не се приближавай до моста на Цестий! Целият остров е в огън!“ Виниций вече не можеше да се заблуждава. На ъгъла на викус Юдеорум, където беше къщата на Лин,

младият трибун видя как пламъците си пробиват път сред облаците дим. Щом гореше не само островът, а и целият град отвъд Тибър, сигурно гореше и другият край на уличката, където живееше Лигия.

Виниций обаче помнеше, че къщата на Лин бе заобиколена с градина, зад която откъм Тибър имаше малко незастроено място. Тая мисъл го окуражи. Възможно бе огънят да е спрял до празното място. С тая надежда той тичаше по-нататък; но всеки нов повей носеше не само дим, а и хиляди искри, които можеха да подпалят другия край на уличката и да затворят пътя му на връщане.

Най-после той видя през димната завеса кипарисите в градината на Лин. Къщите, разположени отгатък незастроеното място, горяха като куп дърва, но малката Линова инсула още не беше засегната. Виниций погледна благодарствено към небето и се втурна към нея, макар че и самият въздух вече започна да пари. Вратите бяха затворени, но той ги блъсна и влезе вътре.

В градината нямаше жива душа, а и домът изглеждаше пуст.

„Може да са припаднали от дима и горещината“ — помисли си Виниций.

И започна да вика:

— Лигия! Лигия!

Отговори му мълчание. Сред тишината се чуваше само бумтенето на далечния огън.

— Лигия!

До ушите му долетя оня страшен глас, който беше чул вече веднъж в тая градинка. На близкия остров сигурно се бе запалил вивариумът до храма на Ескулап, където различни зверове, в това число и лъвове, започнаха да реват от страх. Тръпки побиха Виниций. Ето, втори път, и то в тоя миг, когато цялото му същество бе погълнато от мисълта за Лигия, тези страшни гласове се обадиха, сякаш вещаеха нещастие, странно предсказание за зловещо бъдеще.

Но това беше кратко, минутно впечатление, тъй като бумтенето на пожара, по-страшно от рева на дивите зверове, го караше да помисли за друго. Наистина Лигия не отговори на неговия зов, но тя беше може би в застрашената постройка, паднала в несвоят или задушена от дима. Виниций се втурна вътре в къщата. Малкият атриум беше празен и задимен. Търсейки пипнешком вратата на кубикулума, той забеляза трепкащия пламък на малка лампа, приближи се до него и

видя ларариума, където вместо домашните лари имаше кръст. Под тоя кръст гореше светилник. През ума на младия катехумен премина със светкавична бързина мисълта, че тоя кръст му праща светлина и с нея той ще намери Лигия; затова взе светилника и започна да търси. Откри един кубикулум, вдигна завесата и светейки със светилничето, се огледа.

И тук нямаше никого. Виниций бе сигурен, че е влязъл в кубикулума на Лигия, тъй като на забитите по стената гвоздеи висяха нейни дрехи, а на леглото ѝ капициум, тоест тясна дреха, която жените носеха на голо. Виниций я грабна, притисна я до устните си, метна я през рамо и продължи да търси. Къщата бе малка и скоро той огледа всички стаи и мазето дори. Никъде не намери жива душа. Ясно беше, че Лигия, Лин и Урс заедно с другите жители на квартала са потърсили спасение от пожара в бягство. „Трябва да ги търся в тълпата, извън градските стени“ — помисли си Виниций.

Той не се и учуди много, че не ги намери на виа Портуензис, защото те може би бяха напуснали Задтибърския квартал от противоположната страна, откъм Ватиканския хълм. Все пак те поне се бяха спасили от огъня. Камък падна от сърцето му. Наистина той знаеше с какви страшни опасности е свързано бягството, но мисълта за свръхчовешката сила на Урс го окуражаваше. „Трябва сега (казваше си той) да бягам оттук и през градините на Домиция да стигна градините на Агрипина. Там ще ги намеря. Там димът не е толкова страшен, понеже вятърът духа откъм Сабинските планини.“

Крайно време беше да помисли и за собственото си спасение, тъй като огнената вълна нахлуваше все по-близо откъм острова и облаци дим напълниха уличката. Светилникът, който светеше в къщата, изгасна от течението. Виниций, изскочил на улицата, тичаше с всички сили към виа Портуензис в същата посока, откъдето дойде, а пожарът сякаш го гонеше със своето огнено дихание и ту го заобикаляше с все нови и нови кълба дим, ту го обсипваше с искри, които падаха по главата, по шията и по дрехите му. Туниката му започна да тлее на няколко места, но той не обръщаше внимание и тичаше по-нататък, страхувайки се да не го задуши димът. В устата си усещаше вкус на изгоряло и на сажди, а гърлото и гърдите му горяха като в огън. Кръвта така нахлу в главата му, че понякога всичко му се виждаше червено, и самият дим дори. Тогава той си казваше: „Това е

жив огън! По-добре да падна на земята и да загина.“ Бягането ставаше все по-трудно. Главата, шията и плещите му се обливаха в пот, който го пареше като вряла вода. Ако не беше името на Лигия, което той си повтаряше мислено, и ако не беше нейният капициум, с който зачиташе устата си, сигурно щеше да падне. Няколко минути по-късно започна да не разпознава вече улицата, по която тичаше. Постепенно съзнанието му го напускаше; помнеше само едно, че трябва да бяга, защото там някъде чака Лигия, която апостол Петър му беше обещал. Изведнъж го обхвана някаква странна и неудържима увереност, подобна на предсмъртно видение, че той трябва да я види и да се ожени за нея. А после вече можеше да умре.

Той тичаше като пиян, залитайки ту към едната страна на улицата, ту към другата. В това време в чудовищния огън, обхванал грамадния град, нещо се промени. Всичко, което досега само тлееше, изведнъж избухна в море от пламъци, понеже вятърът вече не носеше дим; събралият се по уличките дим беше разпръснат от бесния порив на нажежения въздух. Той разпръскваше милиони искри, така че Виниций бягаше сред огнен облак. Но сега той виждаше по-добре и в момента, когато вече щеше да падне, забеляза края на уличката. Това отново му даде сили. Мина ъгъла, озова се на улицата, която водеше към виа Портуензис и Кодетанското поле. Искрите вече не го преследваха. Той разбра, че стигне ли веднъж виа Портуензис, ще се спаси, дори и да изгуби там съзнание.

На края на улицата отново видя нещо като облак, който закриваше изхода. „Ако това е дим — помисли си той, — вече няма да мина през него.“ Той тичаше с последни сили. По пътя хвърли от гърба си туниката, която тлееше от искри и го пареше като ризата на Нес, и тичаше гол, покрил главата и устата си с капициума на Лигия. Като се приближи, видя, че това, което взе за дим, е прах, от който долитат човешки гласове и викове.

— Тълпата ограбва къщите — каза си той.

Виниций затича към гласовете. Там поне имаше хора, които можеха да му помогнат. С тая надежда, преди още да стигне до тях, той с всички сили започна да вика за помощ. Но това беше неговото последно усилие: пред очите му всичко още повече почервения, дишането в гърдите му спря, силите му го напуснаха и той падна.

Чуха го все пак или по-точно, забелязаха го и двама души му се притекоха на помощ. Носеха съдове, пълни с вода. Виниций беше паднал от изтощение, но не бе изгубил съзнание; хвана с две ръце съда и го изпи до половината.

— Благодаря — каза той, — изправете ме на крака по-нататък ще вървя сам!

Вторият човек заля главата му с вода и двамата не само че го изправиха на крака, но го вдигнаха от земята и го понесоха към една група хора, които го заобиколиха и внимателно го оглеждаха да не е ранен. Тази грижливост учуди Виниций.

— Кой сте вие? — попита той.

— Събаряме къщите, за да не стигне пожарът до Пристанищния път — отговори един от работниците.

— Помогнахте ми, когато паднах. Благодаря ви.

— Не ни е позволено да отказваме помощ — обадиха се няколко гласа.

Тогава Виниций, който от сутринта беше гледал само озверени тълпи, побоища и грабеж, се вгледа по-внимателно в заобикалящите го и каза:

— Да ви възнагради... Христос.

— Слава на името му! — извика цял хор от гласове.

— Лин?... — попита Виниций.

Но не можа да пита повече и да чуе отговора, понеже падна в несвяст от вълнение и изтощение. Свести се едва на Кодетанското поле в една градина, заобиколен от няколко жени и мъже, и първите думи, които каза, бяха:

— Къде е Лин?

Отначало не му отговориха, но после някакъв познат на Виниций глас изведнъж каза:

— Отвъд Номентанската врата; отиде в Остриан... преди два дена... Мир на тебе, царю персийски!

Виниций се надигна и седна, защото видя пред себе си Хилон.

А гъркът рече:

— Къщата ти, господарю, навярно е изгоряла, тъй като Карини са в пламък, но ти винаги ще си останеш богат като Мидас. О, какво нещастие! Християните, сине на Серапис, отдавна предсказаха, че

огън ще унищожи този град... А Лин, заедно с дъщерята на Юпитер, е в Остриан... О, какво нещастие постигна тоя град!...

На Виниций отново му прилоша.

— Видя ли ги? — попита той.

— Видях ги, господарю!... Благодаря на Христа и на всички богове, че можах да ти се отплатя с добра вест за твоите добрини. Но аз имам още да ти се отплащам, о Озирис, кълна се в горящия Рим!

Свечеряваше се, а в градината беше светло като ден, защото пожарът ставаше все по-голям. Сега вече горяха не само отделни квартали, а целият град надлъж и шир. Додето поглед стигаше, небето беше червено и кървава нощ падаше над света.

ТРЕТА ЧАСТ

I

Заревото от пламналия град заливаше небето надалеч, докъдето можеше да стигне човешкият поглед. Иззад хълмовете се издигна луната, голяма и пълна. Тя засия в блясъка на пожара с цвета на нажежена мед и като че ли гледаше с недоумение загиващия град, владетел на света. В почервенелите небесни бездни светеха също тъй червени звезди, но в противоположност на обикновените нощи земята беше по-светла от небесата. Рим осветяваше като огромна клада цяла Кампания. При кървавия блясък се виждаха по-отдалечените хълмове на града, вили, храмове, паметници и акведукти от всички околни планини към града, а по тях рой хора, приютили се, за да са в безопасност или да наблюдават пожара.

В това време страшната стихия обхващаше все нови и нови квартали. Беше ясно, че някакви злодейски ръце подпалват града, тъй като нови пожари избухваха непрекъснато в отдалечени от главното огнище места. От хълмовете, върху които беше съграден Рим, пламъците прииждаха като морски вълни към низините, гъсто застроени с къщи по на пет и шест етажа, с бараки, дървени продавници, подвижни амфитеатри, построени случайно за най-различни зрелища, и най-после — складове за дърва, дървено масло, зърнени храни, орехи, шишарки на пинии, с чиито семена се хранеха бедните, и дрехи, които по благоволение на цезарите понякога се раздаваха на загнездилото се из малките улички простолюдие. Там пожарът, намерил в изобилие запалителни материали, почти се превръщаше в непрекъсната верига от избухвания и с невероятна бързина обхващаше цели улици. Хората, които бяха вън от града или стояха по акведуктите, отгатваха по цвета на пламъка какво гореше. Бесният порив на вятъра издигаше понякога над огненото море хиляди и милиони горящи черупки от орехи и бадеми, които изведнъж излитаха нагоре като неизброими рояци светлини пеперуди и се пукаха с трясък във въздуха или пък, подгонени от вятъра, падаха в новите квартали, по водопроводите и в нивите около града. Всяка мисъл за спасение изглеждаше нелепа, а бъркотията все повече растеше, тъй

като, от една страна, градското население бягаше през всички врати вън от градските стени, а, от друга — пожарът беше привлякъл от околностите хиляди жители от малките градове, селяни и полудиви овчари от Кампания, примамени и от надеждата за грабеж.

Възгласът „Рим загива“ не слизаше от устата на множеството, а гибелта на града в ония времена означаваше край на неговото владичество и развързване на всички възли, които свързваха досега цялото човечество в едно цяло. Мнозинството от простолюдието — роби и пришълци, никак не държеше на господството на Рим, чийто упадък би могъл само да ги освободи от веригите — се държеше тук и там заплашително. Ширеха се грубата сила и грабежът. Изглеждаше, че единствено зрелището на загиващия град приковава човешкото внимание и задържа още избухването на клане, което можеше да започне веднага щом градът се превърне в пепелище. Стотици хиляди роби като че ли чакаха само сигнал и водач, забравяйки, че Рим, освен храмовете и крепостните стени, притежава и няколко десетки легиона по всичките краища на света. Започнаха да споменават името на Спартак — но Спартак го нямаше, — а в това време гражданите взеха да се събират и въоръжават кой с каквото може. Край всички градски врати кръжаха най-ужасни слухове. Някои твърдяха че Вулкан по заповед на Юпитер унищожава града с огън, който излиза изпод земята; други — че това е отмъщение на Веста за весталката Рубрия. Убедени в това, хората не искаха нищо да спасяват, а, напротив обкръжавайки храмовете, молеха боговете за милост. Най-много се повтаряше, че цезарят е заповядал да запалят Рим, за да се избави от миризмите, които идваха откъм Субура, и да издигне нов град — Нерония. Тази мисъл разяряваше хората и ако би се намерил, както мислеше Виниций, водач, който би поискал да се възползва от тоя взрив на омраза, часът на Нерон щеше да удари много години по-рано.

Говореше се също, че цезарят е полудял, че ще заповяда на преторианците и гладиаторите да нападнат народа и ще започне всеобщо клане. Някои се кълняха в боговете, че животните от всички вивариуми били пуснати по заповед на Меднобрадия. Някои уж видели на улицата лъвове с пламтящи гриви и разярени слонове и бикове, които на стада газели хората. Това беше донякъде истина, тъй като на няколко места слоновете при вида на приближаващия се пожар бяха разрушили оградите; излезли на свобода, те бягаха в див ужас от огъня

като буря и унищожаваша всичко по пътя си. Според мълвата числото на загиналите в огъня възлизаше на десетки хиляди. Наистина загиналите бяха много. Имаше такива, които, изгубили целия си имот или близките, най-скъпите за тях същества, от отчаяние доброволно се хвърляха в пламъците. Други се задушиха от дима. В центъра на града, между Капитолий, от една страна, и Квиринал, Виминал и Есквилини, от друга, както и между Палатин и хълма Целий, където се намираха най-гъсто застроените улици, пожарът избухваше на толкова много места едновременно, че цели тълпи от хора, бягащи в една посока, попадаха най-неочаквано на нова стена от пламъци откъм противоположната страна и гинеха от страшна смърт сред огненото море.

Най-после от страх, сред тоя безпорядък и объркване, хората не знаеха накъде да бягат. Улиците бяха отрупани с вещи, а на по-тесните места бяха просто преградени. Тези, които бяха намерили убежище по тържищата и площадите, на мястото, където по-късно бе издигнат амфитеатърът на Флавий, около храма на Земята, около колонадата на Ливия и по-нагоре около храмовете на Юнона и Луцина, както и между Кливус Вибриус и старата Есквилинска порта — бяха обкръжени от огненото море и погинаха от горещина. На тия места, където огънят не беше достигнал, бяха намерени по-късно стотици овъглени тела, въпреки че нещастниците често изравяли каменните плочи и за да се защитят от силната горещина, се бяха заровили до кръста в земята. От населението в центъра почти нямаше напълно оцеляло семейство, затова покрай стените и при всички врати, и по всички пътища се чуваше отчаян плач на жени, които зовяха скъпите имена на загинали в суматохата или в огъня.

И тъй, докато едни се молеха на боговете за милосърдие, други богохулстваха пред това страшно бедствие. Виждаха се старци, обърнати към храма на Юпитер Либератор, които се молеха с протегнати ръце: „Ако ти си избавител, то избави своя олтар и града!“ Все пак отчаянието обръщаше недоволството главно срещу старите римски богове, които според населението бяха длъжни да бдят погрижливо от другите над града. Те се показаха безсилни, следователно хората можеха да ги хулят. В замяна на това се случи тъй, че когато по виа Азинария се явиха група египетски жреци, които пренасяха статуята на Изиди, спасена от храма, около Порта Целимонтана,

тълпата навлезе в шествието, запрегна се в колата, докара я чак до Апиевата порта и като грабна статуята, постави я в храма на Марс, след като набиха жреците на това божество, които бяха се осмелили да се противопоставят. На други места се обръщаха към Серапис, Ваал или Йехова, чиито последователи, измъкнали се из уличките и околностите на Субура и отвъд Тибър, изпълваха с крясъци и викове полето край градските стени. В техните викове обаче се долавяше ликуване. Затова, докато едни от жителите се присъединяваха към техния хор, славейки „господаря на света“, други възмутени от тая радостна глъчка, се мъчеха да я заглушат със сила. Тук-там се чуваше как мъже в разцвета на силите си, старци, жени и деца пеят чудни и тържествени песни, чийто смисъл беше непонятен, но в които постоянно се повтаряха думите: „Ето, иде съдията в деня на гнева и наказанието.“ Така живата и безсънна човешка вълна обкръжаваше като развълнувано море горящия град.

Ала нищо не помагаше — нито отчаянието, нито богохулствата, нито песните. Бедствието изглеждаше непреодолимо, пълно и неумолимо като Съдбата. Около Амфитеатъра на Помпей се запалиха складовете за коноп и въжета, които бяха необходими в големи количества за цирковете, арените и за всякакви видове съоръжения за зрелищата, а заедно с тях пламнаха и съседните постройки, в които имаше бъчви със смола за мазане на въжата. За няколко часа цялата тази част на града, зад която се простираше Марсово поле, светеше тъй силно с яркожълт пламък, щото на полуобезумелите зрители известно време се струваше, че при всеобщото разрушение се е объркала и последователността на деня и нощта и те виждат сега блясъка на слънцето. Но след това кървавият блясък победи всички други цветове на пламъците. От огненото море избухваха към разгарялото се небе гигантски фонтани и стълбове от пламъци, които се разгъваха горе в огнени снопове и пера, а вятърът повличаше, превръщаше ги в златни нишки и снопове от искри и ги носеше далеч над Кампания, чак към Албанските планини. Нощта ставаше все по-светла; самият въздух сякаш бе напоен с блясък и пламъци. Тибър течеше като жив огън. Нещастният град се превърна в същински ад. Пожарът обхващаше все по-големи пространства, превземаше с щурм хълмовете, разливаше се по равнините, потопяваше долините, свирепстваше, съскаше, ревеше.

II

Тъкачът Макрин, в чийто дом пренесоха Виниций, го изми, облече и нахрани, след което младият трибун, възвърнал напълно силите си, заяви, че още същата нощ ще продължи да търси Лин. Макрин, който беше християнин, потвърди думите на Хилон, че Лин заедно със стария презвитер Клеменс е заминал за Остриан, където Петър щял да кръсти голям брой последователи на новото учение. На християните в квартала беше известно, че Лин е поверил от два дни надзора на своята къща на някой си Гай. За Виниций това беше указание, че нито Лигия, нито Урс са останали в къщи и са се отправили към Остриан.

Тази мисъл му донесе голямо облекчение. Лин беше стар човек, комуто беше трудно да ходи всеки ден от Задтибрието оттатък далечната Номентанска порта и там да се връща пак в Задтибрието. Затова беше вероятно да е останал за няколко дни у някой еднорец в оня квартал, а заедно с него да са Лигия и Урс. По този начин те са избегнали пожара, който изобщо не беше минал на другия склон на Есквилин. Във всичко това Виниций виждаше волята Христова; той почувства неговото покровителство над себе си и със сърце, изпълнено с по-голяма от всеки друг път обич, му се закле в душата си да се отплати с целия си живот за този явен знак на милост.

Сега той трябваше още повече да бърза към Остриан. Ще намери Лигия, ще намери Лин и Петър и ще ги отведе някъде далеч, в някое от своите имения, та дори и в Сицилия. Ето Рим гори и след няколко дни от него ще останат само куп пепелища — защо да остават тук сред тая пустош и разярено население? Там ще ги заобиколят послушни роби, ще ги обкръжава селската тишина и ще живеят спокойно под закрилата на Христа, благословени от Петър. Дано само да ги намери!

Но това не беше лесно. Виниций помнеше с каква мъка се добра от виа Апия до Задтибрието и как трябваше да обикаля, за да стигне до Пристанищния път, затова реши сега да обходи града от другата страна. Вървейки по Триумфалния път, човек можеше да стигне покрай реката чак до моста на Емилий, а оттам, като отмине Пинций,

по протежение на Марсово поле, покрай градините на Помпей, Лукул и Салустий, да излезе на виа Номентана. Тоя беше най-прекият път но нито Макрин, нито Хилон го съветваха да тръгне по него. Досега огънят наистина още не беше обхванал тази част на града, но всички площади и улици можеха да бъдат съвсем задръстени от хора и от техния багаж. Хилон съветваше да отидат през Агер Ватиканус чак до Портата Фламиния, където да минат реката и да продължат нататък вън от стените, зад градините на Ацилий, към Портата Салария. След кратко колебание Виниций прие този съвет.

Макрин трябваше да остане да пази къщата, но се погрижи за две мулета, които можеха да послужат и при по-нататъшното пътуване с Лигия. Искаше също да даде и един роб, но Виниций отказа да го вземе, като смяташе, че както се беше случвало и по-преди, първите срещнати по пътя преторианци ще се подчинят на неговите заповеди.

След малко двамата с Хилон тръгнаха през Пагус Яникулензис към Триумфалния път. И тук на откритите места имаше лагери, но Виниций и Хилон преминаваха през тях с по-малко труд, понеже повечето жители бягаха към морето по Пристанищния път. Отвъд Септимиевата врата те минаха между реката и великолепните градини на Домиция, с огромни кипариси, които от пожара светеха с червен блясък като от сиянието на залеза. Пътят ставаше по-свободен, само от време на време им се случваше да се борят с потока на прииждащите към града селяни. Виниций подкарваше колкото можеше по-бързо мулето, а Хилон, яздейки непосредствено след него, разговаряше през целия път сам със себе си:

— Ето, пожарът остана зад нас и сега ни грее в гърба. Нощем по този път никога още не е било толкова светло. О, Зевсе! Ако не спуснеш пороен дъжд над тоя пожар, значи, не обичаш Рим. Човешка сила няма да изгаси тоя огън. Такъв град, на който са служили Гърция и целият свят. А сега кой да е грък ще може да пържи боба си в неговите пепелища! Кой е очаквал това! И вече няма да има Рим, нито римски господари... А който поиска да ходи по пепелищата, като изстинат, и да си подсвирква с уста, той ще си свирка безопасно. О, богове! Да свиркаш над града, владетел на света! Кой от гърците и даже от варварите би могъл да очаква това?... И все пак може да се свирка, защото купчината пепел, останала от овчарско огнище или от

изгорен град, е само купчина пепел, която вятърът ще разпилее рано или късно.

Като си говореше така, той се обръщаше от време на време към пожара и гледаше вълната на огъня със злобно и едновременно радостно лице. След това продължаваше:

— Загива! Загива! И вече няма да го има на земята. Къде ще изпраща сега светът житото си, дървеното си масло и парите си? Кой ще му изстиска златото и сълзите? Мраморът не гори, но се руши от огъня. Капитолий ще се превърне в развалини, и Палатин в развалини. О, Зевсе! Рим беше като пастир, а другите народи като овце. Когато пастирът биваше гладен, заколваше една от овцете, изяждаше месото, а на тебе, баща на боговете, подаряваше кожата. Кой, о владетелю на облаците, сега ще коли и в чии ръце ще оставиш пастирската тояга? Защото Рим гори, отче, тъй добре, сякаш ти са сам си го запалил с мълния.

— Бързай! — подкани го Виниций. — Какво правиш там?

— Плача за Рим, господарю — отговори Хилон. — Такъв град, град на Юпитер!...

Известно време вървяха в мълчание, заслушани в бученето на пожара и в шума на птичите криле. Повечето от гълъбите, които се гнездяха по вилите и из градчетата на Кампания, а заедно с тях и всякакви птици от морето и от околните планини, вземайки блясъка на пожара за слънчева светлина, летяха на цели орляци слепешката към огъня.

Виниций пръв прекъсна мълчанието:

— Ти къде беше, когато избухна пожарът?

— Отивах, господарю, у приятеля си Евриций, който държи продавница при Големия цирк, и тъкмо размишлявах над Христовото учение, когато започнаха да викат: „Огън!“ Хората се струпяха около цирка, за да търсят спасение и от любопитство, но когато пламъците обхванаха целия цирк и почнаха да се появяват и на други места едновременно, трябваше да помисля за собственото си спасение.

— Видя ли хора да хвърлят факли в къщите?

— Какво ли не видях аз, внуко Енеев! Видях хора, които си пробиваха път с мечове; видях сбивания и стъпкани на улицата човешки вътрешности. Ах, господарю, да беше видял това ти, би помислил, че варварите са завладели града и устройват клане. Хората

наоколо викаха, че е дошел краят на света. Някои бяха изгубили съвсем ума си, отказваха се да бягат и чакаха като добичета да ги обгърнат пламъците. Някои изпадаха в безумие, други виеха от отчаяние, но видях и такива, които виеха от радост, защото, господарю, на света има много лоши хора, които не умеят да оценят благодеянията на вашето меко управление и на тия справедливи закони, по силата на които отнемате на всички това, което имат, и си го присвоявате. Хората не могат да се примирят с волята на боговете!

Виниций беше твърде зает със собствените си мисли, за да забележи иронията, която се долавяше в думите на Хилон. Само при мисълта, че Лигия е можела да се намери сред тоя хаос, из тези страшни улици, по които са били тъпкани човешки вътрешности, го побиваха тръпки. Затова, макар и да беше разпитвал най-малко десет пъти Хилон за всичко, което той можеше да знае, обърна се към него още веднъж:

— А видя ли ги в Остриан с очите си?

— Видях ги, сине на Венера, видях девойката, добрия лигиец, светия Лин и апостол Петър.

— Преди пожара?

— Преди пожара, о, Митра!

Обаче в душата на Виниций се зароди съмнение, че Хилон може да го лъже, и като спря мулето, изгледа страшно стария грък и попита:

— Какво си правил ти там?

Хилон се смути. Наистина както на мнозина, така и нему се струваше, че заедно с гибелта на Рим настъпва и краят на римското владичество, но в тоя миг беше насаме с Виниций и си спомни, че той беше го заплашил и му беше забранил да следи християните, а особено Лин и Лигия.

— Господарю — рече той, — защо не ми вярваш, че ги обичам? Да! Бях в Остриан, защото съм наполовина християнин. Пирон ме научи да ценя добродетелта повече от философията, затова все повече се привързвам към добродетелните хора. А при това, о господарю, аз съм беден и докато ти, Юпитере, беше в Анций, аз често умирах от глад над книгите и тогава сядах край стената в Остриан, защото християните, макар и сами да са бедни, раздават повече милостиня, отколкото всички останали жители на Рим, взети заедно.

Това обяснение се стори на Виниций задоволително и той запита малко по-меко:

— И не знаеш къде живее Лин сега?

— Ти ме наказва веднъж жестоко за любопитството ми, господарю — отговори гъркът.

Виниций млъкна и продължиха по-нататък.

— Господарю — каза след малко Хилон, — ти не би намерил девойката, ако не съм аз, но ако я намерим, нали няма да забравиш бедния мъдрец?

— Ще получиш къща с лозе край Америола — отговори Виниций.

— Благодаря ти, Херкулесе! С лозе?... Благодаря ти! О, да! С лозе!

Сега минаваха край Ватиканския хълм, който светеше с червен блясък от пожара, но щом отминаха Наумахия, завиха надясно, та след като прекосят Ватиканското поле, да се доближат до реката и като я минат, да стигнат до Порта Фламиния. Внезапно Хилон спря мулето и каза:

— Господарю! Хрумна ми една хубава мисъл.

— Кажи — отговори Виниций.

— Между Яникулския хълм и Ватикана, зад градините на Агрипина, има подземия, от които вадеха камъни и пясък за строежа на Нероновия цирк. Послушай ме, господарю! Напоследък евреите, много от които, както знаеш, са отвъд Тибър, започнаха жестоко да преследват християните. Ти помниш, че още по времето на божествения Клавдий там имаше такива брожения, че цезарят трябваше да изгони евреите от Рим. Сега, когато се върнаха и благодарение на покровителството на Августа се чувстват в безопасност те се държат още по-дръзко с християните. Аз зная това! Виждах ги. Никакъв едикт не е издаван срещу християните, но евреите ги обвиняват пред префекта на града, че убиват деца, че почитат магарето и че проповядват учение, непризнато от сената, а те самите ги бият и нападат домовете, в които се молят, толкова ожесточено, че християните трябва да се крият от тях.

— Но какво искаш да кажеш? — попита Виниций.

— Това, господарю, че синагогите съществуват открито отвъд Тибър, а християните, като искат да избягнат преследванията, трябва

да се молят на скрити места и се събират в изоставени бараки извън града или в аренариите. Тези, които живеят в Задтибрието, са си избрали тъкмо това подземие, което остана след строежа на цирка и на различни къщи край Тибър. Сега, когато градът загива, сигурно последователите на Христос се молят. Ще намерим неизброимо множество от тях в подземията, затова те съветвам, господарю, да се отбием там.

— Та нали казваше, че Лин е отишъл в Остриан! — извика нетърпеливо Виниций.

— А ти ми обеща къща с лозе край Америола — отговори Хилон, — така че аз искам да търся девойката навсякъде, където се надявам да я намеря. След избухването на пожара те са могли да се върнат в Задтибрието... Могли са да заобиколят града, както ние го обикаляме сега. Лин има къща, може да е искал да бъде по-близо до къщата си, за да види няма ли пожарът да обхване и този квартал. Ако са се върнали, тогава кълна ти се, господарю, в Персефона, че ще ги намерим да се молят в подземията, а в най-лошия случай ще получим сведения за тях.

— Имаш право и затова — води! — каза трибунът.

Хилон веднага зави наляво, към хълма. Склонът на този хълм закри за малко пожара от погледа им така, че макар близките височини да бяха осветени, те самите се намираха в сянка. Като отминаха цирка, завиха пак наляво и влязоха в някакъв дол, където беше съвсем тъмно. Но в тоя мрак Виниций забеляза рояци блещукащи фенери.

— Ето ги! — каза Хилон. — Днес те ще са повече от обикновено, защото другите молитвени домове са изгорели или са пълни с дим като цялото Задтибрие.

— Да! Чувам пеене — каза Виниций.

Като че ли до тях откъм тъмния отвор на хълма достигнаха човешки гласове, а фенерчетата изчезваха в него едно след друго. Но от страничните долове се появяваха все нови и нови силуети, тъй че след малко Виниций и Хилон се намериха сред множество хора.

Хилон се смъкна от мулето и като махна с ръка на момчето, което вървеше край тях, каза му:

— Аз съм служител на Христа и епископ. Поддръж ни мулетата и ще получиш благословията ми и опрощение на греховете.

После, без да чака отговор, пхна в ръцете му поводите и заедно с Виниций се присъедини към минаващите богомолци.

Скоро влязоха в подземието и тръгнаха при слабата светлина на фенерчетата из тъмен коридор, докато стигнаха до една обширна пещера, от която очевидно са били вадени камъни, защото стените ѝ бяха направени от прясно откъртени отломъци.

Там беше по-светло, отколкото в коридора, тъй като освен светилници и фенери горяха и факли. На тяхната светлина Виниций видя цяло множество коленичили хора, с протегнати нагоре, ръце. Лигия, апостол Петър или Лин той не можа никъде да види, но отвсякъде го заобикаляха тържествени и развълнувани лица. По някои от тях се забелязваше израз на очакване, тревога, надежда. Светлината се отразяваше в бялото на вдигнатите нагоре очи, пот се стичаше по бледите като тебешир чела; някои пееха песни, други повтаряха възбудено името Исус, трети се удряха в гърдите. Изразът на всички лица говореше, че всеки миг очакват да се случи нещо необикновено.

В това време песните утихнаха и над събраните в ниша, образувана от изваждането на грамаден камък, застана познатият на Виниций Крисп, с лице унесено, като че ли не в пълно съзнание, бледо, фанатично, строго. Очите на всички се обърнаха към него, сякаш очакваха подкрепа и надежда, но той направи кръстен знак над събраните и започна да говори бързо, почти крещеше:

— Разкайвайте се за греховете си, защото часът е дошъл. Ето върху града на престъплението и разврата, ето върху тоя нов Вавилон господ спусна пагубен пламък. Удари часът на последния съд, на гнева и бедствието... Господ е предвъзвестил своето пришествие и сега ще го видите. Но той не ще дойде вече като Агнец, който е пожертвал кръвта си заради вашите грехове, а като страшен съдия, който в справедливостта си ще потопа в геената грешните и неверниците... Горко на този свят и горко на грешните, защото за тях вече няма милосърдие... Виждам те, Христе! Звездите падат като дъжд на земята, слънцето потъмнява, земята се разтваря като пропаст и мъртвите стават, а ти идеш сред звуци на тръби и войнство от ангели, сред гръмове и трясъци. Виждам те и те чувам, Христе!

Тук той замлъкна и вдигна лице, сякаш се вглеждаше в нещо далечно и страшно. А в това време в подземието се разнесе глух грохот — един път, два пъти, десет пъти: в горящия град цели улици изгорели

къщи започваха да се сгромолясват с трясък. Ала повечето християни взеха тези отгласи за явен знак, че настава страшният час, защото вярата в скорошното второ пришествие на Христа и в края на света беше и без това разпространена сред тях, а сега я усили още повече пожарът на града. Затова и страх от бога обхвана събраните. Множество гласове започнаха да повтарят: „Денят на Страшния съд!... Ето, иде!“ Някои закриваха лицата си с ръце, убедени, че ей сега земята ще се разтърси из основи и из нейната паст ще излязат пъклени чудовища, за да се нахвърлят върху грешниците. Други зовяха: „Христе, смили се! Изкупителю, бъди милостив!...“; трети изповядваха гласно греховете си; четвърти се прегръщаха, за да имат в ужасния миг близко сърце до себе си.

Но имаше и такива, чиито лица, сякаш възнесли се на небето, озарени с неземни усмивки, не издаваха тревога. На няколко места се разнесоха гласове: това бяха хора, които в религиозен екстаз започнаха да крещат непонятни думи на непонятни езици. Някой от тъмния ъгъл на пещерата извика: „Събуди се ти, който спиш!“ Над всички се издигаше гласът на Крисп: „Бдете! Бдете!“

Понякога настъпваше мълчание, като че ли всички задържаха дъха си и очакваха това, което трябваше да се случи. А в това време се чуваше далечният трясък на рухващите квартали, после се разнасяха отново стонове, молитви, гласове и призови: „Изкупителю, смили се!“ Понякога Крисп издигаше глас и крещеше: „Отречете се от земните блага, защото скоро ще се разтвори земята под нозете ви! Отречете се от земната любов, защото господ ще погуби тия, които са обичали повече от Него жените и децата си. Горко томува, който обича повече творението от Твореца! Горко на богатите! Горко на чревоугодниците! Горко на разпътните! Горко на мъжа, на жена му и на детето!...“

Внезапно трясък, по-силен от предишните, разтърси каменоломната. Всички се хвърлиха на земята, разперили ръце на кръст, за да се пазят с този знак от злите духове. Настана миг, в който се чуваше само ускорено дишане, пълен с ужас шепот: „Исусе, Исусе, Исусе!“ и тук-там детски плач. А в това време над тази лежаща човешка тълпа се разнесе нечий спокоен глас:

— Мир вам!

Това беше гласът на апостол Петър, който току-що бе влязъл в пещерата. При звука на неговите думи страхът премина в един миг,

както преминава страхът на стадото, когато се е появил неговият пастир. Хората се надигнаха от земята, тези, които стояха по-близо до апостола, взеха да се притискат в коленете му, като че ли търсеха закрила, а той простря над тях ръце и заговори:

— Защо тревожите сърцата си? Кой от вас ще отгатне какво може да го срещне, преди да дойде часът? Бог наказва Вавилон с огън, но над вас, които сте очистени чрез кръщението и чиито грехове е изкупила кръвта на Агнеца, ще бъде неговото милосърдие и ще умрете с неговото име на уста. Мир вам!

След страшните и безмилостни думи на Крисп Петровите слова паднаха като балсам върху събраните. Вместо страх от бога ги завладя любов към него. Тези хора намериха отново Христа такъв, какъвто бяха го обикнали от апостолските проповеди; не безмилостния съдия, а благия и търпелив Агнец, чието милосърдие надминаваше стократно човешката злоба. Чувство на облекчение обхвана всички събрани — смелост и благодарност към апостола препълни сърцата. От разни страни започнаха да викат: „Ние сме твои овце, паси ни!“ А по-близките казваха: „Не ни напущай в деня на гнева.“ И коленичеха в нозете му. Виждайки това, Виниций се приближи, хвана края на дрехата му и като сведе глава, каза:

— Учителю, спаси ме! Търсих я в дима на пожара и сред тълпите и никъде не можах да я намеря, но вярвам, че ти можеш да ми я върнеш.

А Петър сложи ръка на главата му.

— Надявай се — каза той — и ела с мене.

III

А градът гореше. Големият цирк рухна в развалини, а след това в кварталите, които бяха започнали първи да горят, се сриваха цели улици. След всяко такова събаряне се издигаха стълбове от пламъци чак до небето. Вятърът менеше посоката си и сега духаше с неизмерима сила откъм морето, носейки към Целий, Есквилин и Виминал вълни от огън, главни и въглени. Все пак бяха взети вече мерки за спасение. По заповед на Тигелин, който пристигна на третия ден от Анций, започнаха да събарят къщите по хълма Есквилин, за да спре огънят сам, като стигне до празните места. Но това беше много слабо средство за спасение на останките на града, защото за запазване на онова, което вече гореше, не можеше и да се мисли. Трябваше да се вземат и мерки срещу други последици от бедствието. Заедно с Рим загиваха безмерни богатства, загиваше цялото имущество на неговите жители, тъй че около стените сега чергаруваха стотици хиляди истински бедняци. Още на втория ден гладът започна да измъчва тази човешка тълпа, тъй като натрупаните в града неизмерими запаси храна горяха заедно с него, а във всеобщото объркване и бездействие на службите никой досега не беше помислил да бъдат докарани нови запаси. Едва след завръщането на Тигелин бяха изпратени в Остия пратеници с необходимите заповеди, но в това време населението започваше да се държи все по-заплашително.

Къщата при Аква Апия, където се настани временно Тигелин, беше обграждана от цели тълпи жени, които крещяха от сутрин до късна нощ: „Хляб и подслон!“ Напразно преторианците, докарани от големия лагер, между виа Салария и Номентана, се мъчеха да въдворят някакъв ред. Тук-там им оказваха открито въоръжена съпротива; другаде беззащитните тълпи викаха, сочейки към горящия град: „Убивайте ни в светлината на тоя огън.“ Злословеше се по адрес на цезаря, на августианите и на преторианските войници и вълнението с всеки час растеше така, че Тигелин, като гледаше през нощта хилядите разпръснати около града огньовете, си казваше, че това са огньовете на неприятелски лагери. По негова заповед докараха освен брашно и

колкото може повече готов хляб, който беше събран не само от Остия, а и от всички околни градове и села. Но през нощта, когато в Емпориума пристигнаха първите пратки, народът разби главната врата откъм Авентин, разграби в миг запасите и настана страшна бъркотия. При блясъка на пожара хората се бореха за хляб, голямо количество от който бе стъпкано по земята. Брашното от разкъсаните чували покри като сняг цялото пространство от хамбарите чак до арката на Друз и Германик; безредиците продължиха, докато войниците обкръжиха всички здания и започнаха да разпъждат тълпите със стрели и копия.

Никога от времето на нашествието на галите, предвождани от Брен, Рим не беше виждал такава катастрофа. Хората сравняваха с отчаяние двата пожара. Но тогава беше останал поне Капитолий. Сега и Капитолий беше заобиколен от страшен огнен венец. Мраморът наистина не гореше, но нощем, когато вятърът развихряше за миг пламъците, виждаха се редиците колони на горния Юпитеров храм, нажежени и светещи с розова светлина, като разжарени въглени. Най-после Рим по времето на Брен имаше дисциплинирано, покорно, еднородно и сплотено население, привързано към града и олтарите, а сега около стените на горящия град чергаруваха разноезични тълпи от роби и свободни, разярени и непокорни, готови под натиска на мизерията да се обърнат против властта и града.

Обаче самият пожар с огромните си размери обезсилваше до известна степен простолюдието, изпълвайки сърцата с ужас. След бедствието на огъня можеше да дойде и бедствието на глада и болестите, тъй като след първото нещастие дойдоха и страшните юлски горещини. Невъзможно беше да се диша този нажежен от огъня и слънцето въздух. Нощта не само не донасяше облекчение, но се превръщаше в истински ад. През деня се откриваше ужасяваща и зловеща гледка. В средата огромният град върху хълмовете, превърнал се в бучащ вулкан, а наоколо, чак до Албанските планини, се редяха бараки, шатри, навеси, коли, ръчни колички, носилки, сергии, огнища, необгледен чергарски стан — забулен от дим и прах, осветен от ръждивочервените лъчи на слънцето, което проникваше през пламъците, изпълнен с глъчка, крясъци, ненавист и страх, чудовищно убежище за мъже, жени и деца. Сред квиритите имаше гърци, рошави светлооки хора от север, африканци и азиатци; наред с гражданите се срещаха роби, освободени роби, гладиатори, търговци, занаятчии,

селяни и войници — истинско човешко море, което заобикаляше острова на пожара.

Разни слухове вълнуваха това море, както вятърът вълнува истинските вълни. Имаше благоприятни и неблагоприятни слухове. Говореха за огромни запаси от хляб и дрехи, които трябвало да дойдат в Емпориума и щели да бъдат раздавани безплатно. Говореха също, че по заповед на цезаря щели да бъдат заграбени всички богатства от провинциите в Азия и Африка, а съкровището, което щяло да се събере по този начин, щяло да бъде разпределено между жителите на Рим, та всеки да може да си построи собствен дом. Но в същото време се разнасяха и такива новини, че водата във водопроводите била отровена и че Нерон искал да унищожи града и да изстреби до крак неговите жители, за да се пренесе в Гърция или Египет и оттам да владее света. Всеки слух се разпространяваше с бързината на светкавица и се посрещаше с вяра от тълпата и будеше надежди или причиняваше изблици на гняв, страх или ярост. Най-после някаква треска завладя хилядите бездомници. Вярата на християните, че е близо гибелта на света от огън, с всеки изминал ден се ширеше все повече и повече и между последователите на старата религия. Хората изпадаха във вцепенение или лудост. Сред облаците, осветени от сиянието на пожара, някои виждаха боговете да наблюдават гибелта на земята и протягаха към тях ръце за милост или ги проклинаха.

В това време войниците, подпомогнати от някои жители, разрушаваха непрекъснато къщи на Есквилин, Целий, а също и в Задтибрието и затова по-голямата част от този квартал можа да оцелее. Но в самия град горяха несметни съкровища, натрупани през вековете на победи; безценни творения на изкуството, великолепни храмове — драгоценни паметници на римското минало и на римската слава. Предвиждаше се, че от целия град ще оцелеят едва няколко от крайните квартали и че стотици хиляди хора ще останат без покрив. Други обаче разпространяваха слуха, че войниците събарят къщите не за да преграждат пътя на огъня, а за да не остане нищо от града. Тигелин във всяко писмо настоятелно молеше цезаря да дойде и с присъствието си да успокои отчаяния народ. Обаче Нерон тръгна едва тогава, когато пламъците обхванаха „domus transitoria“, и бързаше да не изпусне оня миг, когато пожарът щеше да стигне своя апогей.

IV

В това време огънят достигна виа Номентана, а оттам, поради промяната на вятъра, се върна към виа Лата и към Тибър, обиколи Капитолий, разля се по Форум Боариум и като унищожаваше всичко, което беше отминал при първия си напор, отново се приближи до Палатин. След като събра всичките сили на преторианците, Тигелин изпращаше пратеник след пратеник до приближаващия се към града цезар с известие, че той няма да изгуби нищо от великолепието на зрелището, тъй като пожарът се беше усилил още повече. Обаче Нерон искаше да пристигне през нощта, за да изпита по-голяма наслада от гледката на загиващия град. Затова той се спря в околностите на Аква Албана и като повика в палатката си трагика Алитур, за да реши с негова помощ какви да бъдат позата, изразът на лицето и погледът му и да научи съответните жестове. Той влезе в разпален спор с Алитур дали при думите „О, свещени граде, който изглеждаше по-вечен от Ида“ да вдигне нагоре двете си ръце, или да държи в едната ръка лютнята и да я отпусне надолу, а да вдигне само другата. И този въпрос му се струваше в оня миг по-важен от всичко друго. Когато най-после тръгна на мръкване, поиска да попита Петроний дали не е добре да вмъкне в стиха, посветен на бедствието, няколко великолепни хули срещу боговете и дали от гледище на изкуството не би трябвало такива хули от само себе си да се изтръгнат от устата на човек, загубил отечеството си.

Към полунощ Нерон наближи най-после градските стени заедно с огромната си свита, съставена от големи групи придворни, сенатори, воители, освободени роби, жени и деца. Шестнайсет хиляди преторианци в боен ред по пътя бдяха за неговото спокойно и безопасно влизане, като задържаха в същото време на подобаващо разстояние възбудения народ. Народът наистина ругаше, крещеше и свиркаше, като гледаше шествието, но не смееше да се нахвърли върху него. На много места обаче се чуваха и ръкопляскания от голтаците, които нищо не бяха загубили в пожара, понеже не бяха притежавали нищо, а се надяваха на по-щедро от обикновено раздаване на жито,

дървено масло, дрехи и пари. Впрочем както крясъците и подсвиркванията, така и аплодисментите бяха заглушени накрая от звуците на тръби и рогове, които засвириха по заповед на Тигелин. След като мина през Остийската порта, Нерон се спря за миг и изрече: „Бездомен владетел на бездомен народ, къде ще подслоня през нощта нещастната си глава!“ после, като премина Кливус Делфини, се изкачи по пригответените нарочно за него стъпала на Апиевия водопровод, а след него августианите и хор от певци, които носеха цитри, лютни и други музикални инструменти.

И всички затаиха дъх, очаквайки не ще ли каже той някакви велики думи, които трябваше да се запомнят за лична изгода. Но той стоеше тържествен, ням, в пурпурна мантия и венец от златни лаврови клонки и наблюдаваше бушуващата стихия на пламъците. Когато Терпнос му подаде златната лютня, той вдигна очи към обляното от заревото на пожара небе, сякаш очакваше вдъхновение.

Народът го сочеше отдалече с ръце, него, облечения от кървавия блясък. По-нататък съскаха змиите на пламъците и горяха предвечните най-свещени паметници: гореше храмът на Херкулес, издигнат от Евандър, и храмът на Юпитер Статор, и храмът на Луната, построен още от Сервий Тулий, и домът на Нума Помпилий, и храмът на Веста със светините на римския народ. Сред гривите на пламъците понякога се показваше Капитолий, гореше миналото и душата на Рим, а той, цезарят, стоеше с лютня в ръката, с изражение на трагически актьор и с мисъл не за загиващия роден град, а за позата и за патетичните думи, чрез които би могъл най-добре да предаде огромността на бедствието, да предизвика колкото може по-голямо възхищение и да спечели горещи аплодисменти.

Той мразеше тоя град, мразеше неговите жители, обичаше само своите песни и стихове и вътрешно се радваше, че най-после видя трагедия, подобна на тая, която възпяваше. Стихоплетецът се чувстваше щастлив, декламаторът — вдъхновен, жадният за силни преживявания се упояваше от страхотната картина и с наслада мислеше, че дори гибелта на Троя е била нищо в сравнение с гибелта на тоя огромен град. Какво би могъл още да желае? Ето Рим, градът, господар на света, гори, а той стои на арката на водопровода, със златна лютня в ръката, ясно видим, пурпурен, бъдещ удивление, величествен и поетичен. Някъде там долу, в мрака, роптае и се вълнува

народът! Нека роптае! Векове ще отлетят, хилядолетия ще минат, а хората ще помнят и ще славят тоя поет, който в такава нощ е възпял падането и пожара на Троя. Какво е в сравнение с него Омир, какво представлява самият Аполон със своята първобитна лютня?

Той издигна ръце и като дръпна струните, започна с думите на Приам:

О, гнездо на дедите ми, о, скъпа люлко!...

Гласът му на открито, при грохота на пожара и при далечната глъчка на хилядните тълпи, прозвуча странно жалък, треперещ и слаб, а звукът на акомпанимента се чуваше като бръмчене на муха. Обаче сенаторите, чиновниците и августианите, събрани на водопровода, наведоха глави и слушаха с ням възторг. А той пъ дълго и ставаше все по-печален. В миговете, когато прекъсваше, за да си поеме дъх, хорът на певците повтаряше последните стихове, след това Нерон отмяташе от рамото си със заучено от Алитур движение трагическата „сирма“, дръпваше струните и пееше по-нататък. Когато най-послед свърши съчинената предварително песен, започна да импровизира, като търсеше величествени сравнения в зрелището, което се откриваше пред него. И изразът на лицето му започна да се мени. Той не се трогна от гибелта на родния си град, а се упои и трогна от патоса на собствените си думи до такава степен, че неочаквано изпусна със звън лютнята в нозете си и като се загърна в сирмата, остана като вкаменен, подобен на една от статуите на Ниобидите, които красяха двора на Палатина.

След кратко мълчание забушува буря от ръкопляскания. Но от далечината му отговори воят на тълпите. Сега вече никой не се съмняваше, че цезарят е заповядал да запалят града, за да си устрои зрелище и да пее песни при гледката на пожара. Като чу оня вик от стотици хиляди гърла, Нерон се обърна към августианите с тъжна, пълна с примирение усмивка на човек, който е онеправдан, и рече:

— Ето как квиритите умеят да ценят мен и поезията.

— Мерзавци! — отвърна Ватиний. — Заповядай, господарю, на преторианците да ги нападнат.

Нерон се обърна към Тигелин:

— Мога ли да разчитам на верността на войниците?

— Да, божествени! — отговори префектът.

Но Петроний вдигна рамене.

— На верността им — да, но не и на числеността им — каза той.

— Остани засега тук, където си, защото тук е най-безопасно, а тоя народ трябва да се успокои.

На същото мнение беше и Сенека, и консулт Лициний. В това време долу възбуждението растеше. Народът се въоръжаваше с камъни, с дъски от колите и носилките и с различни железни предмети. След малко неколцина от началниците на кохорти надойдоха с известие, че преторианците, притиснати от тълпите, запазват с голямо усилие своя боен ред и като нямат заповед да нападнат, не знаят какво да правят.

— Богове! — каза Нерон. — Каква нощ! От една страна пожар, а от друга — разбушувано море от народ.

И започна да търси още по-силни изрази, които биха могли великолепно да изразят опасността на момента, но като видя наоколо бледи лица и неспокойни погледи, също се изплаши.

— Дайте ми черната мантия с качулката! — извика той. — Нима наистина ще се стигне до бой?

— Господарю — отговори с несигурен глас Тигелин, — аз направих всичко, каквото можех, но опасността е страшна... Обърни се, господарю, към народа и му дай някакво обещание.

— Цезарят да говори на тълпата? Нека друг да го стори от мое име. Кой се наема с това?

— Аз — обади се спокойно Петроний.

— Върви, приятелю. В нужда винаги най-верният си ти... Иди и не скъпи обещанията.

Петроний се обърна към свитата с небрежен и подигравателен израз на лицето.

— Присъстващите тук сенатори — каза той, — а освен тях Пизон, Нерва и Сенецион ще дойдат след мене.

След това слезе бавно от водопровода, а ония, който той извика, вървяха след него не без колебание, но с известна бодрост, която им вдъхваше неговото спокойствие. В подножието на аркадите на виадукта Петроний се спря, заповяда да доведат белия му кон, възседна го и потегли начело на другарите си през гъстите

преториански редици към черната виеща тълпа, без оръжие, държейки в ръка тънка тояжка от слонова кост, с която обикновено се подпираше.

И като стигна до самата тълпа, вкара коня в нея. Наоколо, в светлината на пожара, се виждаха издигнати ръце, въоръжени с всякакви предмети, пламнали очи, изпотени лица и ревящи, запенени уста. Разбунтуваната вълна веднага заобиколи него и придружаващите го лица, зад нея се виждаше истинско море от глави, раздвижено, кипящо, страшно.

Виковете се усилиха още повече и преминаха в нечовешки рев; пръти, вили и дори мечове се размахваха над главата на Петроний, грабливи ръце се протягаха към юздата на коня му, но той навлизаше все по-навътре, студен, безразличен, надменен. Понякога чукваше с тояжката по главите най-дръзките, като че ли си проправяше път през обикновена навалица, и тази негова сигурност, това спокойствие все пак смайваше необузданата тълпа. Най-после го познаха и множество гласове започнаха да викат:

— Петроний! *Arbiter elegantiarum*! Петроний!...

— Петроний! — чуваше се от всички страни.

И колкото повече се повтаряше това име, толкова лицата наоколо ставаха по-малко разярени, а крясъците — не толкова яростни. Тоя изискан патриций беше любимец на народа, въпреки че никога не търсеше неговата любов. Той минаваше за човек справедлив и щедър, а популярността му беше порасла особено след процеса на Педаний Секунд, в който той се застъпи за смекчаване на жестокото наказание, обричащо на смърт всичките роби на префекта. Оттогава тълпите на робите го обичаха с такава необуздана любов, с каквато потиснатите и нещастни хора са свикнали да обичат ония, които им оказват макар и малко съчувствие. Към това в тая минута се прибави и любопитството какво ще каже пратеникът на цезаря, защото никой не се съмняваше, че цезарят го е изпратил нарочно.

А той, като свали бялата си, обточена с алена ивица тога, вдигна я нагоре и почна да я размахва над главата си в знак, че иска да говори.

— Мълчете! Мълчете! — викаха от всички страни.

След малко настъпи пълна тишина. Тогава Петроний се изправи на коня и започна да говори със силен, спокоен глас:

— Граждани! Нека тези, които ме чуят, да повторят думите ми на ония, които стоят по-далеч, и нека всички се държат като хора, а не

като зверове на арената.

— Слушаме! Слушаме!...

— И тъй, слушайте. Градът ще бъде възобновен. Градините на Лукул, Меценат, Цезар и Агрипина ще бъдат отворени за вас! От утре ще започнат да раздават хляб, вино и масло, та всеки да може да напълни корема си до насита. След това цезарят ще ви устрои игри, каквито светът не е виждал досега. През време на игрите ви чакат пиршества и дарове. След пожара ще бъдете по-богати, отколкото преди пожара!

Отговори му глъчка, която се разнасяше от центъра на всички страни, както се разнасят вълните по вода, в която някой е хвърлил камък: ония, които се намираха по-наблизо, повтаряха на по-отдалечените неговите думи. След това се чуха тук-там гневни или одобрителни викове, които най-после преминаха в един общ, огромен вик:

— Panem et circenses!...

Петроний се загърна в тогата си и известно време слушаше неподвижен, подобен на мраморна статуя в бялото си облекло. Викът се усилваше, заглушаваше пукота на пожара, идеше от всички страни, все по-издълбоко и по-издълбоко, но пратеникът очевидно имаше да каже още нещо, защото чакаше.

И най-после, като въдвори отново мълчание с вдигане на ръка, той извика:

— Обещавам ви panem et circenses, а сега извикайте високо в чест на цезаря, който ви храни и облича, пък после иди да спиш, сбирщино от голтаци, защото скоро ще съмне!

Като каза това, той обърна коня и почуквайки леко с тояжката по главите и лицата ония, които стояха на пътя му, бавно се упъти към преторианските редици.

След малко той беше при водопровода. Горестави всички почти в паника. Там не бяха разбрали вика „Panem et circenses“ и бяха помислили, че това е ново избухване на ярост. Дори не бяха се надявали, че Петроний ще може да се спаси, затова Нерон, като го видя, изтича чак до стълбите и с пребледняло лице започна да задава въпроси:

— Е, какво? Какво става там? Има ли вече бой?

Петроний пое дълбоко въздух, отдъхна свободно и отговори:

— Кълна се в Полукс! Потят се и вонят! Нека някой ми даде епилима, защото ще припадна.

След това се обърна към цезаря.

— Обещах им — каза той — хляб, масло, отваряне на градините и игри. Отново те обожават и крещят в твоя чест с напукани устни. Богове, каква неприятна миризма издават тези плебеи!

— Моите преторианци бяха готови — извика Тигелин — и ако ти не беше ги успокоил, кресльовците щяха да замлъкнат навеки. Съжалявам, цезарю, че не ми позволи да употребя сила.

Петроний погледна говорещия, вдигна рамене и рече:

— Не се е разминало. Може би утре ще трябва да я употребиш.

— Не, не! — каза цезарят. — Ще заповядам да им отворят градините и да раздават хляб. Благодаря ти, Петроний! Ще устроя игри, а тази песен, която ви пях днес, ще я изпея публично.

Като каза това, той сложи ръка на рамото на Петроний, замълча за малко и после, успокоен, запита:

— Кажу искрено, как ти изглеждах, когато пеех?

— Беше достоен за това зрелище, както и зрелището беше достойно за тебе — отговори Петроний.

След това се обърна към пожара.

— Нека погледаме още — каза той — и да се простим със стария Рим.

V

Думите на апостола вдъхваха вяра в душите на християните. За тях краят на света винаги изглеждаше близък, но сега те започнаха да вярват, че този страшен съд няма да настъпи веднага и че преди това може би ще видят края на Нероновото владичество, което смятаха за владичество на антихриста, и ще бъдат свидетели на божие наказание за неговите престъпления, които крещяха за възмездие. След като свършиха молитвите си, християните започнаха да се разотиват от подземията и да се завръщат в своите временни убежища, а даже и по домовете си в Задтибрието, тъй като имаше известия, че огънят, запален на петнадесетина места, с промяната на вятъра отново се беше обърнал към реката и след като бе погълнал тук и там онова, което можеше да погълне, бе престанал да се разширява.

Апостолът, съпровождан от Виниций и Хилон, който вървеше след тях, също напусна подземията. Младият трибун не смееше да прекъсне молитвата му и затова известно време вървеше мълчаливо, като го умоляваше само с очи за съчувствие и трепереше от безпокойство. Обаче още много хора идваха да целуват ръцете на апостола и края на дрехата му, майки му поднасяха децата си, други коленичеха в тъмния, дълъг проход, вдигаха нагоре светилници, молеха за благословия, някои пееха, вървейки отстрани, тъй че нямаше удобен момент нито за въпроси, нито за отговор.

Така беше и в дола. Едва когато излязоха на открито, откъдето вече се виждаше горящият Рим, апостолът направи три пъти кръстен знак към града и се обърна към Виниций.

— Не се тревожи. Тук наблизо е къщата на един копач, където ще намерим Лигия с Лин и с верния ѝ слуга. Тя ти е предопределена от Христос и той я запази за тебе.

А Виниций се олюля и се подпря с ръка о скалата. Пътят от Анций, случките край градските стени, търсенето на Лигия сред пожара, безсънието и страшното безпокойство за нея бяха изчерпали силите му, а вестта, че най-скъпото за него същество в света е наблизо и че след малко ще го види, го лиши и от силите, които му бяха

останали. Изведнъж го обхвана толкова голяма слабост, че той се свлече в нозете на апостола и като прегърна коленете му, остана тъй, без да може да каже нито дума.

Апостолът, който не искаше да приеме този израз на благодарности и почит, каза:

— Не на мен, не на мен, а на Христос!

— Какво велико божество! — чу се зад тях гласът на Хилон. — Но аз не зная какво да правя с мулетата, които чакат малко по-нататък.

— Стани и ела с мен — каза Петър, като хвана младия човек за ръка.

Виниций стана. На лунната светлина се виждаше как по побледнялото му от възмущение лице се стичаха сълзи. Устните му се движеха трескаво, сякаш той се молеше.

— Да вървим — каза той.

Обаче Хилон пак повтори:

— Господарю, какво да правя с мулетата, които чакат? Може би този достоен пророк ще предпочете да язди, вместо да ходи?

Виниций сам не знаеше какво да отговори, но понеже беше чул от Петър, че къщата на копача е съвсем близо, отвърна:

— Заведи мулетата у Макрин.

— Прости ми, господарю, че ще ти напомня за къщата в Америола. В тоя ужасен пожар човек лесно може да забрави такава дреболия.

— Ще я получиш.

— О, внуко на Нума Помпилий, винаги съм бил сигурен в думите ти, но сега, когато твоето обещание чу и този великодушен апостол, няма да ти напомням, че си ми обещал и лозе. Рах vobiscum. Аз ще те намеря, господарю. Рах vobiscum.

А те му отвърнаха:

— Мир и на тебе!

След това двамата завиха надясно към хълмовете. По пътя Виниций каза:

— Наставнико, облей ме с водата на кръщението, за да мога да се нарека истински последовател на Христа, понеже го обичам с цялата си душа. Облей ме скоро, защото в сърцето си съм готов. И каквото той ми заповяда, това ще сторя, само ми кажи какво още бих могъл да направя.

— Обичай хората като свои братя — отговори апостолът, — защото само с любов можеш да му служиш.

— Да! Аз вече разбирам и чувствам това. Когато бях дете, вярвах в римските богове, но не ги обичах, този Единния обичам тъй, че за него бих дал с радост живота си.

И загледа небето, като повтаряше възторжено:

— Защото той е един! Защото той единствен е добър и милосърден. И затова, ако загине не само този град, но и целият свят, аз пак него единствен ще възхвалявам и него единствен ще почитам!

— А той ще благослови тебе и твоя дом — завърши апостолът.

В това време завиха в друг дол, в отсрещния край на който блещукаше слаба светлинка. Петър я показа с ръка и каза:

— Ето жилището на копача, който ни даде подслон, когато се върнахме с болния Лин от Остриан и не можехме да минем отвъд Тибър.

След малко пристигнаха там. Жилището беше по-скоро пещера, издълбана в склона на хълма, която се затваряше отвън с преграда от глина и пръти. Вратата беше затворена, но през отвора, който служеше за прозорец, се виждаше осветената от огнището вътрешност на жилището.

Някаква тъмна, грамадна фигура се изправи да посрещне дошлите и запита:

— Кои сте вие?

— Слуги Христови — отговори Петър. — Мир на тебе, Урс!

Урс се поклони на апостола ниско до нозете, след това, като позна Виниций, хвана ръката му и я поднесе към устните си.

— И ти, господарю? — рече той. — Да бъде благословено името на Агнеца! Колко ще се зарадва Калина.

Като каза това, той отвори вратата и влязоха. Болният Лин лежеше на куп слама с изсъхнало и жълто като слонова кост лице. Край огнището седеше Лигия, която държеше в ръце нанизана на връв дребна риба, предназначена очевидно за вечеря.

Тя изнизваше рибата от връвта и мислейки, че влиза Урс дори не вдигна очи. Но Виниций се приближи, промълви името ѝ и протегна към нея ръце. Тогава тя скочи от мястото си, изненада и радост като мълния преминаха по лицето ѝ. Без да говори, като дете, което след

дни на тревога и беда намира отново баща си или майка си, тя се хвърли в обятията му.

А той я прегърна и дълго я притиска до гърдите си с такъв възторг, като че ли тя беше избавена по някакво чудо. След това сложи ръце на главата ѝ и започна да я целува по челото и очите и пак я прегръщаше, повтаряше името ѝ, радваше ѝ се, възхищаваше се от нея, изразяваше ѝ почитта си. Радостта му нямаше граници, както неговата любов и щастието му.

Най-после взе да ѝ разказва как е препускал от Анций, как я е търсил край стените и сред дима, в къщата на Лин, колко безпокойства и тревоги е преживял и колко е изстрадал, докато апостолът му показал къде се е приютила тя.

— Но сега — говореше той, — когато те намерих, няма да те оставя тук, сред огъня и разярените тълпи. Хората тук се убиват един друг край стените, робите се бунтуват и грабят. Един бог знае какви бедни още ще сполетят Рим. Аз ще спася и теб, и всички вас. О, скъпа моя!... Искате ли да дойдете с мен в Анций? Там ще се качим на кораб и ще отпътуваме за Сицилия! Моите земи са и ваши земи, моите къщи са ваши къщи. Чуй ме! В Сицилия ще намерим семейството на Авъл, ще те върна на Помпония и ще те взема после от нейните ръце. Нали ти, о carissima, не се боиш вече от мен? Кръщение още не съм получил, но ето, попитай Петър, не му ли казах преди малко, като идех при теб, че искам да бъда истински последовател на Христа, и не го ли молих да ме кръсти, макар и в тази колиба. Доверете ми се и ти, и всички.

Лигия слушаше със светнало лице тези думи. Всички тук, порано поради преследванията от страна на евреите, а сега поради пожара и безредиците, причинени от бедствието, живееха наистина в постоянна несигурност и тревога. Заминаването за спокойната Сицилия би сложило край на всички тревоги и би открило нова епоха на щастие в живота им. Ако Виниций би искал да вземе само Лигия, тя сигурно би устояла на изкушението, не желаейки да остави апостол Петър и Лин, но нали Виниций казваше: „Елате с мен! Моите земи са ваши земи, моите къщи са ваши къщи!“

И като се наведе към ръката му, за да я целуне в знак на покорност, тя каза:

— Твоето огнище ще бъде и мое.

След това засрамена, че е казала думи, които според римския обичай невестите изговаряха само при обряда на бракосъчетанието, тя се изчерви и стоеше осветена от огъня, с наведена глава, несигурна дали няма да изтълкуват зле думите ѝ.

Но погледът на Виниций изразяваше само безгранично възхищение. След това той се обърна към Петър и започна пак да говори:

— Рим гори по заповед на цезаря. Още в Анций той се оплакваше, че никога не е виждал голям пожар. Но ако той не се е побоял да извърши такова престъпление, помислете какво може още да се случи. Кой знае дали няма да докара войска и да заповяда да избият жителите на Рим! Кой знае какви гонения ще настанат и няма ли след това бедствие да дойде бедствието на междуособиците изстреблението и глада? Пазете се, да запазим и Лигия. Там спокойно ще изчакате да отмине бурята, а като премине, отново ще се върнете да сеете вашето зърно.

Навън, откъм Агер Ватиканус, сякаш за да потвърдят опасенията на Виниций, се разнесоха някакви далечни викове, пълни с ярост и ужас. В този миг влезе и копачът, стопанин на колибата, затвори бързо вратата и извика:

— Хората се избиват около Нероновия цирк. Робите и гладиаторите нападناха гражданите.

— Чувате ли? — каза Виниций.

— Чашата преля — рече апостолът — и бедите ще бъдат безбрежни като морето.

След това той се обърна към Виниций и като посочи Лигия, каза:

— Вземи тази девойка, която Бог ти е отредил, и я избави, а болният Лин и Урс нека отпътуват с вас.

Но Виниций, който бе обикнал апостола с цялата си неукротима пламенна душа, извика:

— Кълна ти се, учителю, че няма да те оставя тук да загинеш!

— Да те благослови Господ за желанието ти — отвърна апостолът, — но нима не си чул, че Христос ми е повторил три пъти край езерото: „Паси моите овце!“

Виниций замълча.

— И ако ти, без да ти е възложил някой да се грижиш за мен, казваш, че няма да ме оставиш да загина, как искаш аз да оставя

стадото си в дни на изпитания? По време на бурята в езерото, когато сърцата ни се тревожеха, той не ни изостави, как мога тогава аз, слугата, да не последвам примера на своя господар?

Тогава Лин вдигна измършавялото си лице и попита:

— Ами как мога аз, наместниче божи, да не последвам твоя пример?

Виниций прокара ръка по косата си, сякаш се бореше със себе си или със своите мисли, а после хвана Лигия за ръка и каза с глас, в който трептеше енергията на римския войник.

— Чуйте ме, Петре, Лин, и ти, Лигия! Аз говорих каквото ми подсказваше моят човешки разум, но вашият разум е друг, той не мисли за своята безопасност, а за заповедите на Спасителя. Да! Аз не разбирах това и сгреших, защото още не е паднала завесата от очите ми и старата природа се обажда в мене. Но аз обичам Христа и искам да бъда негов слуга и макар че тук става дума за нещо повече от собствената ми глава, коленича пред вас и се кълна, че ще изпълня и аз повеленията на любовта и няма да оставя братята си в дни на изпитание.

Като каза това, той коленичи и тутакси изпадна в екстаз, вдигна нагоре очи и ръце и почна да вика:

— Нима те разбирам вече, Христе? Нима съм достоен за тебе?

Ръцете му трепереха, в очите му блестяха сълзи, тялото му се разтърсваше от тръпките на вярата и любовта, а апостол Петър взе глинената амфора с вода и като пристъпи към него, каза тържествено:

— Ето, кръщавам те в името на отца и сина, и светия дух, амин!

Тогава религиозният екстаз обхвана всички. Стори им се, че хижата се изпълва с някаква неземна светлина, че чуват някаква неземна музика, че скалата на пещерата се разтваря над главите им и от небето се спускат множество ангели, а там, горе, се вижда кръст и пробити от гвоздеи благославящи ръце.

А навън се носеха виковете на биещите се хора и трясъкът от пламъците на запаления град.

VI

Населението се разположи на лагери във великолепните градини на цезаря — това бяха някогашните градини на Домиций, и Агрипина, по Марсово поле, в градините на Помпей, Салустий и Меценат. Всичко бе заето — портиките, постройките за игра на топка, разкошните летни къщи и бараките за животни. Пауни, фламинго, лебеди и щрауси, газели и антилопи от Африка, елени и сърни, които служеха за украса на градините отидоха под ножа на тълпите. От Остия започнаха да докарват толкова много храна, че по саловете и различните кораби можеше да се минава като по мост от едната страна на Тибър до другата. Житото се раздаваше на нечувано ниска цена, по три сестерции, а на по-бедните безплатно. Докарани бяха неизмерими запаси от вино, дървено масло, кестени. От планините всеки ден караха стада волове и овце. Бедняците, които преди пожара се криеха из уличките на Субура и мряха обикновено от глад, сега живееха по-добре от преди. Опасността от глад беше напълно премахната, но трудно беше да се прекратят разбойничествата, грабежите и злоупотребите. Чергарският живот осигуряваше безнаказаността на крадците, още повече, че те се обявяваха за почитатели на цезаря и за него не скъпяха ръкоплясканията си, където и да се появеше. Когато при това по силата на обстоятелствата обществените служби прекратиха работата си, а същевременно стана недостатъчна и въоръжената сила, която би могла да предотвратява на място своеволията, в града, населен от измета на целия тогавашен свят, се вършеха неща, които надминаваха човешкото въображение. Всяка нощ ставаха сбивания, убийства, отвличания на жени и деца. При Порта Мугионис, където спираха докарваните от Кампания стада, се стигаше до боеве, в които гинеха стотици хора. Всяка сутрин бреговете на Тибър бяха осеяни с удавници, никой не ги погребваше и те се разлагаха бързо от горещините, усиления още повече от пожара, и изпълваха въздуха със зловония. В лагерите се явиха болести и по-страхливите хора очакваха да избухне голяма епидемия.

А градът все още гореше. Едва на шестия ден пожарът стигна до празните пространства на Есквилин, където бяха съборени нарочно огромен брой къщи, и започна да отслабва. Но грамадите разпалена жарава светеха все още толкова силно, че населението не искаше да вярва, че е дошъл краят на бедствието. Наистина през седмата нощ пожарът избухна с нова сила в сградите на Тигелин, обаче трая кратко, понеже там нямаше какво да го подхранва. Само изгорелите къщи се срутваха още тук и там, като изхвърляха нагоре огнени змии и стълбове от искри. Малко по малко тлеещите пожарища започнаха да почерняват отгоре. Небето след залез престана да свети с кърваво сияние и само през нощта по обширната черна пустиня играеха сини езици, които излизаха от овъглените купища.

От четиринайсетте квартала на Рим останаха само четири, в това число Задтибърският. Останалите бяха погълнати от пламъците. Когато най-послед купищата жарава се покриха с пепел, можеше да се види, от Тибър чак до Есквилин, огромно сиво, тъжно, мъртво пространство, от което стърчаха редици комини, подобни на надгробни колони. Между тези колони сновяха през деня мрачно множество от хора, които търсеха ценни предмети или останките на скъпи за тях същества. Нощем кучетата виеха по пепелищата и развалините на някогашните домове.

Цялата щедрост и помощта, която цезарят оказва на народа, не можа да спре злословията и брожението. Доволна беше само тълпата на крадците, злодеите и бездомните бедняци, които можеха да ядат, да пият и грабят до насита. Но хората, които бяха изгубили своите близки и имуществото си, не бяха привлечени нито с отварянето на градините, нито с раздаването на жито, нито с обещанията за зрелища и подаръци. Нещастieto беше много голямо и твърде необикновено. Други, у които още тлееше някаква искра от любов към родния град, изпадаха в отчаяние при вестта, че старото име Рома щяло да изчезне от лицето на земята, че цезарят имал намерение да издигне над пепелищата нов град на име Нерополис. Вълната на неприязън се надигаше и растеше с всеки изминал ден и въпреки ласкателствата на августианите, въпреки лъжите Тигелин, Нерон, по-чувствителен, отколкото всички други цезари, мислеше с тревога, че в глухата борба на живот и смърт, която той водеше с патрициите и сената, можеше да остане без опора. Самите августиани бяха не по-малко обезпокоени — утрото на всеки

следващ ден можеше да им донесе гибел. Тигелин замисляше да извика няколко легиона от Мала Азия; Ватиний, който се смееше даже когато му удряха плесници, изпадна в лошо настроение. Вителий загуби апетит.

Някои се съвещаваха помежду си как да се отклони опасността, понеже за никого не беше тайна, че ако един бунт свали и погуби цезаря, нито един от августианите нямаше да остане жив с изключение може би на Петроний. Защото на тяхното влияние се приписваха безумията на Нерон и на техните подстрекавания — всички престъпления, които той беше извършил. Омразата към тях беше едва ли не по-голяма, отколкото към него.

И тъй, те започнаха да напругат умовете си как да свалят от себе си отговорността за подпалването на града. Но за да извършат това, трябваше да очистят от подозрения и цезаря, тъй като иначе никой не би повярвал, че те не са виновни за нещастieto. Тигелин се съвещаваше с Домиций Афер и дори със Сенека, макар че го мразеше. Попея, която също разбираше, че Нероновият край ще бъде смъртна присъда и за нея, се интересувахе от мнението на своите довереници и на еврейските свещеници — всички предполагаха, че от няколко години тя изповядва вярата в Йехова. Нерон сам търсеше начини за изход, често страшни, още по-често — шутовски и изпадаше ту в страх, ту се забавляваше като дете, но най-много се оплакваше.

Един път в оцелелия от пожара дом на Тиберий се състоя дълго и безплодно съвещание. Петроний беше на мнение да не се обръща внимание на неприятностите и да се отиде в Гърция, а след това в Египет и Мала Азия. Нали това пътуване беше замислено отдавна, защо да се отлага, когато в Рим е тъжно и опасно. Цезарят прие съвета с възторг, но Сенека, като помисли малко, каза:

— Да се отиде, е лесно, но връщането после ще бъде много трудно.

— Кълна се в Херкулес! — отвърна Петроний. — Бихме могли да се върнем начело на азиатските легиони.

— Така ще направя! — извика Нерон.

Но Тигелин взе да се противи. Самият той не можеше нищо да измисли и ако идеята на Петроний беше се родила в неговата глава, той би я провъзгласил без съмнение за спасение, но работата беше там,

че той не искаше Петроний да бъде за втори път единственият човек, който може в тежките минути да стори всичко и да спаси всички.

— Чуй ме, божествени — рече той, — съветът е пагубен! Преди да стигнеш до Остия, ще започнат междуособици; кой знае дали някой от живите още далечни потомци на божествения Август няма да се провъзгласи за цезар и тогава какво ще направим, ако легионите застанат на негова страна?

— Ще направим това — отвърна Нерон, — че първо ще се погрижим да изчезнат потомците на Август. Те не са вече много и да се освободим от тях, е лесно.

— Това може да се направи, но дали въпросът е само за тях? Моите хора не отдавна, а вчера са чули в тълпата, че цезар трябва да стане такъв мъж, като Тразеа.

Нерон прехапа устни. След малко обаче вдигна очи нагоре и каза:

— Ненаситни и неблагодарни. Имат достатъчно жито и огън, за да пекат хляб, какво повече искат?

На това Тигелин отговори:

— Отмъщение.

Настана мълчание. Изведнъж цезарят стана, вдигна ръка и издекламира:

— Сърцата зоват за мъст, а мъстта за жертва.

След това, забравил всичко, извика със сияещо лице:

— Нека да ми дадат табличка и стило, за да запиша този стих. Никога Лукан не е съчинявал такъв стих. Забелязахте ли, че го намерих изведнъж?

— О, несравнени! — обадиха се няколко гласа.

Нерон записа стиха и каза:

— Да! Мъстта иска жертва.

След това изгледа всички наоколо:

— Ами ако се пусне слух, че Ватиний е заповядал да подпалят града и го принесем в жертва на народния гняв?

— О, божествени, та кой съм аз? — извика Ватиний.

— Вярно! Трябва някой по-голям от тебе... Вителий?...

Вителий пребледня, но започна да се смее.

— Моите тлъстини — отвърна той — само наново ще разпалят пожара.

Но Нерон имаше в главата си нещо друго — търсеше жертва, която би могла наистина да насити народния гняв, и най-после я намери.

— Тигелин — каза той след минута, — ти запали Рим!

Присъстващите изтръпнаха. Те разбраха, че цезарят този път вече не се шегува и че настана миг на големи събития.

А лицето на Тигелин се сгърчи като муцуната на куче, готово да хапе.

— Запалих Рим по твоя заповед — каза той.

И се вгледаха един в друг като два демона. Настана такава тишина, че се чуваше бръмченето на мухите в атриума.

— Тигелин — обади се Нерон, — обичаш ли ме?

— Ти знаеш, господарю.

— Пожертвай се за мен!

— Божествени цезарю — отвърна Тигелин, — защо ми предлагаш сладко питие, което нямам право да поднеса до устата си? Народът роптае и се бунтува, нима искаш да се разбунтуват и преторианците?

Чувство на ужас стисна сърцата на присъстващите. Тигелин беше префект на Претория та и в думите му се долавяше явна заплаха. Самият Нерон разбра това и лицето му се покри с бледнина.

В това време влезе Епафродит, освободен роб на цезаря, и съобщи, че божествената Августа желае да види Тигелин, защото при нея има хора, които префектът трябва да изслуша.

Тигелин се поклони на цезаря и излезе със спокойно и презрително лице. Ето, когато поискаха да го ударят, той показва зъбите си; даде да се разбере кой е и познавайки страхливостта на Нерон, беше сигурен, че тоя владетел на света никога не ще се реши да вдигне ръка срещу него.

А Нерон помълча малко, но като виждаше, че присъстващите очакват от него да каже нещо, каза:

— Топлил съм змия в пазвата си.

Петроний сви рамене, сякаш искаше да каже, че не е трудно да се откъсне главата на такава змия.

— Какво ще кажеш? Говори, дай съвет! — извика Нерон, като забеляза движението му. — Само на теб имам доверие, защото ти имаш повече ум от всички тях и ме обичаш!

Петроний беше вече готов да изрече: „Назначи ме префект на Претория та и аз ще предам Тигелин на народа и ще успокоя града за един ден.“ Но вродената му ленивост надделя. Да бъде префект, това означаваше в същност да носи на плещите си особата на цезаря и хиляди обществени работи. И защо му е този труд? Нима не е по-добре да чете стихове в разкошната си библиотека, да разглежда вази и статуи или държейки в прегръдките си божественото тяло на Евника, да си играе със златните ѝ коси и да скланя уста към нейните коралови устни?

И той каза:

— Аз те съветвам да заминем за Ахея.

— Ах — отговори Нерон, — очаквах от тебе нещо повече. Сенатът ме мрази. Като замина, кой ще ми гарантира, че няма да се разбунтуват против мен и няма да провъзгласят някого другиго за цезар? Народът по-рано ми беше верен, но сега ще тръгне с тях... Кълна се в Хадес! Ако тоя сенат и тоя народ имаше само една глава!...

— Позволи ми да кажа, о божествени, че ако искаш да запазиш Рим, трябва да запазиш поне неколцина римляни — рече с усмивка Петроний.

Но Нерон започна да роптае:

— За какво ми са Рим и римляните! А Ахея биха ме слушали. Тук ме заобикаля само измяна. Всички ме напущат! И вие сте готови да ми измените! Зная това, зная!... Вие няма и да помислите какво ще кажат за вас бъдещите поколения, ако изоставите такъв артист като мене.

Тук той внезапно се удари по челото и извика:

— Наистина!... Сред тези грижи и аз самият забравям кой съм.

Като каза това, той се обърна към Петроний с вече съвсем разведрено лице.

— Петроний — каза той, — народът роптае, но ако взема лютнята и изляза с нея на Марсово поле, ако му изпея онази песен, която пях на вас по време на пожара, мислиш ли, че няма да го развълнувам с песента си, както някога Орфей е трогнал дивите зверове?

На това Тулий Сенецион, който бързаше да се върне при своите робини, докарани от Анций, и който беше изгубил отдавна търпение, каза:

— Несъмнено, цезарю, ако биха ти позволили да започнеш.

— Да заминем за Елада! — извика неохотно Нерон.

Но в този миг влезе Попея, а след нея и Тигелин.

Очите на присъстващите се обърнаха неволно към него, защото никога никой триумфатор не беше възлизал тъй гордо на Капитолий, както се изправи той пред цезаря.

После бавно и натъртено, с глас, в който се чуваше звън на желязо:

— Изслушай ме, цезарю, защото мога да ти кажа: аз намерих! На народа е нужно отмъщение и жертва, но не една, а стотици и хиляди. Нима не си чувал някога, господарю, кой е бил Христос, тоя, разпънатият на кръст от Пилат Понтийски! Знаеш ли кои са християните? Нали съм ти говорил за техните престъпления и безчинните им обреди, за предсказанията им, че от огън ще дойде край на света? Народът ги мрази и подозира. Никой не ги е виждал в храмовете, защото те смятат нашите богове за зли духове, няма ги и на стадиона, защото презират състезанията. Никога ръцете на никой християнин не са те почели с ръкопляскане. Никога никой от тях не те е признал за бог. Те са врагове на човешкия род, врагове на града и твои. Народът роптае срещу тебе, но не ти си ми заповядал, цезарю, да изгоря Рим и не аз съм го изгорил... Народът жадува отмъщение, нека го получи. Народът жадува кръв и зрелища, нека ги получи. Народът подозира тебе, нека подозренията му се насочат на друга страна.

Отначало Нерон слушаше с недоумение. Но заедно с думите на Тигелин неговото актьорско лице започна да се мени и да приема последователно израз на гняв, скръб, съчувствие, възмущение. Внезапно той стана и като отхвърли от себе си тогата, която се свлече в краката му, вдигна двете си ръце и за миг остана тъй, в мълчание.

После заговори с глас на трагик:

— О Зевс, Аполон, Хера, Атина, Персефона и всички вие безсмъртни богове, защо не ни дойдохте на помощ? Какво е сторил този нещастен град на тези жестоки хора, та го изгориха тъй безчовечно?

— Те са неприятели на човешкия род и твои — каза Попея.

А други започнаха да викат:

— Постъпи справедливо! Накажи подпалвачите! Самите богове искат отмъщение.

А той седна, отпусна глава на гърдите си и отново замълча, сякаш беше онемял от злодейството, за което чу. Но след малко махна с ръка и каза:

— Какви наказания и какви мъки са достойни за такова престъпление?... Но боговете ще ме вдъхновят и с помощта на силите на Тартара ще представя на моя беден народ такова зрелище, че векове наред ще си спомня за мен с благодарност.

Изведнъж облак засенчи челото на Петроний. Той помисли за опасността, която ще надвисне над Лигия, над Виниций, когото обичаше, и над всички тия хора, чието учение отхвърляше, но в чиято невинност беше убеден. Помисли също, че ще започне една от онези кървави оргии, които неговите очи на естет не понасяха. Ала преди всичко той си казваше: „Трябва да спася Виниций, който ще полудее, ако загине онази девойка“, и това съображение натежа повече от всички други. Петроний разбираше добре, че започва опасна игра, каквато никога в живота си не бе играл.

Все пак той започна да говори спокойно и небрежно, както говореше обикновено, когато критикуваше или осмиваше не твърде естетичните хрумвания на цезаря и августианите:

— И тъй, намерихте жертвите! Добре! Можете да ги изпратите на арените или да ги облечете в „смъртни туники“. И това е добре! Но чуйте ме. Имате власт, имате преторианци, имате сила, затова бъдете искрени поне тогава, когато никой не ви чува. Лъжете народа, но не и сами себе си. Предайте на народа християните, осъдете ги на каквито искате изтезания, но имайте смелост да си кажете, че не те запалиха Рим! Пфу! Вие ме наричате *arbiter elegantiarum* и затова ще ви кажа, че не понасям жалките комедии. Пфу! Колко много ми напомня всичко това бараките около Порта Азинария, където актьорите играят за развлечение на тълпата от предградията роли на богове и царе, а след представлението ядат чесън и пият кисело вино или пък получават за награда тояги. Бъдете наистина богове и властелини, защото, казвам ви, можете да си го позволите. Колкото до тебе, цезарю, ти ни заплашваше със съда на бъдните векове, но помисли си — те ще изрекат своята присъда и над теб. Кълна се в божествената Клио! Нерон, владетелят на света, Нерон, богът, запали Рим, защото беше тъй могъщ на земята както Зевс на Олимп. Нерон, поетът, толкова обичаше поезията, че пожертва заради нея своето отечество — Рим!

Откак свят светува, никой не е извършил нищо подобно, на нищо подобно не се е решавал. Заклинам те в деветте либетриди, не се отказвай от такава слава, защото за тебе ще се пеят песни, докато свят светува. Какво ще бъдат в сравнение с тебе Приам, Агамемнон, Ахил, самите богове дори? Не е толкова важно дали опожаряването на Рим е добро дело, но то е велико и необикновено! А при това, казвам ти, че народът няма да вдигне ръка против тебе! Това не е вярно! Имай смелост! Пази се от недостойни за теб постъпки, защото тебе те застрашава само това, че бъдните векове могат да кажат: „Нерон запали Рим, но като малодушен цезар и малодушен поет се отрече от великото дело от страх и хвърли вината върху невинните!“

Обикновено думите на Петроний правеха силно впечатление на Нерон, но този път и самият Петроний не си правеше илюзии, защото разбираше, че това, което говори, е последно средство; при щастлив случай то можеше да спаси християните, но още по-лесно можеше да погуби него самия. Той обаче не се поколеба, тъй като ставаше дума за Виниций, когото обичаше, и за риска, който го забавляваше. „Зарът е хвърлен^[18] — казваше си той — и ще видим доколко у тая маймуна страхът за собствената ѝ кожа ще надделее над любовта към славата.“

И в душата си не се съмняваше, че ще надделее страхът.

След неговите думи настана мълчание. Попея и всички присъстващи внимателно гледаха Нерон в очите, а той започна да повдига устните си нагоре към самите ноздри, както имаше навик да прави, когато не знаеше какво да предприеме. Най-после на лицето му ясно се изписа смущение и досада.

— Господарю — извика Тигелин, като видя това, — позволи ми да се оттегля, защото, когато искат да изложат на гибел твоята особа и при това те наричат малодушен цезар, малодушен поет, подпалвач и комедиант, моите уши не могат да понесат такива думи.

„Загубих“ — помисли си Петроний. Но се обърна към Тигелин, измери го с поглед, който изразяваше презрението на големия сановник и изискан човек към един негодник, и каза:

— Тигелин, аз тебе нарекох комедиант, защото даже и сега си такъв.

— Затова ли, че не искам да слушам твоите обиди?

— Затова, че се преструваш, че обичаш безгранично цезаря, а преди малко го заплашваше с преторианците, което разбрахме всички

и той — също.

Тигелин, който не очакваше, че Петроний ще се осмели да хвърли такива зарове, пребледня, забърка се и онемя. Но това беше последната победа на изискания патриций над неговия съперник, тъй като в този миг Попея каза:

— Господарю, как можеш да позволиш такава мисъл дори да се зароди в нечия глава, а още повече да се осмелят да ти я кажат в лицето!

— Накажи нахалника! — извика Вителий.

Нерон отново повдигна устни към ноздрите си и като обърна към Петроний стъкловидните си безизразни късогледни очи, каза:

— Така ли ми се отплащаш за приятелството към тебе?

— Ако се лъжа, докажи ми го — отговори Петроний, — но знай, че говоря това, което ми диктува любовта към теб.

— Накажи нахалника! — повтори Вителий.

— Стори го! — обадиха се няколко гласа.

В атриума се вдигна шум и настъпи раздвижване, защото присъстващите започнаха да се отстраняват от Петроний. Отстрани се дори Тулий Сенецион, неговият постоянен дворецов приятел, и младият Нерва, който хранеше досега гореща привързаност към него. След малко Петроний остана сам от лявата страна на атриума и с усмивка на уста, оправяйки с ръка гънките на тогата си, чакаше какво още ще каже или ще направи цезарят.

А цезарят каза:

— Искате да го накажа, но той е мой другар и приятел, затова, макар че нарани сърцето ми, нека знае, че на приятелите си това сърце може само да... прощава.

„Загубих играта и загинах“ — помисли си Петроний.

В това време цезарят стана, съветът свърши.

---

[18] Имат се пред вид думите на Цезар, казани преди преминаването на Рубикон (49 г. пр.н.е.), след решението му да започне гражданската война. ↑

VII

Петроний си отиде в къщи, а Нерон и Тигелин минаха в атриума на Попея, където ги чакаха хората, с които префектът беше разговарял преди.

Там бяха двама еврейски „рави“ от Задтибрието, облечени в дълги тържествени одежди и с митри на главите, един млад писар, техен помощник, и Хилон. Като видяха цезаря, духовните лица пребледняха от възмущение, вдигнаха ръце на височината на раменете си и наведоха глави.

— Привет на тебе, монархо над монарсите и царю над царете — каза по-старият, — привет на тебе, владико на земята, цезарю и покровителю на избрания народ, лъв сред хората, чието владичество е като слънчева светлина и като ливански кедър, и като извор, и като палма, и като балсам йерихонски!...

— Вие не ме наричате бог? — попита цезарят.

Свещениците пребледняха още повече; по-старият отново заговори:

— Твоите думи, господарю, са сладки като плода на лозата, като узряла смокиня, защото Йехова е изпълнил с доброта сърцето ти. Обаче предшественикът на твоя баща, цезарят Гай, беше жесток човек и все пак нашите пратеници не го наричаха бог, предпочитайки смъртта пред нарушението на Писанието.

— И Калигула заповяда да ги хвърлят на лъвовете?

— Не, господарю, цезарят Гай се уплаши от гнева на Йехова.

И те изправиха глави, защото името на могъщия Йехова им вдъхна решителност. Сигурни в неговата мощ, те гледаха вече по-смело в очите Нерон.

— Обвинявате ли християните, че са запалили Рим? — попита цезарят.

— Ние, господарю, ги обвиняваме само в това, че са неприятел на Писанието, неприятел на човешкия род, неприятел на Рим и твои неприятел и че отдавна още са заплашвали града и света с огън.

Останалото ще ти разкаже този човек, чиято уста не ще се оскверни с лъжа, защото в жилите на майка му е текла кръвта на избрания народ.

Нерон се обърна към Хилон:

— Кой си ти?

— Твой почитател, о, Озирис, и беден стоик.

— Аз мразя стоиците — каза Нерон, — мразя Тразеа, мразя Музоний и Корнут. Отвратителна ми е тяхната реч, тяхното презрение към изкуството, доброволната им мизерия и нечистоплътност.

— Господарю, твойт учител Сенека има хиляда маси от лимоново дърво. Пожелай само и аз ще имам два пъти повече. Аз съм стоик по неволя. Украси, о лъчезарни, моя стоицизъм с венец от рози и сложи пред него съд с вино и той ще пее Анакреоновите песни тъй, че ще заглуши всичките епикурејци.

Нерон, комуто допадна епитетът „лъчезарни“, се усмихна и каза:

— Харесваш ми!

— Този човек струва толкова злато, колкото сам тежи — извика Тигелин.

А Хилон отговори:

— Прибави, господарю, към моето тегло и своята щедрост, защото иначе вятърът ще отнесе наградата ми.

— Наистина, не си по-тежък от Вителий — намеси се цезарят.

— Уви, сребролъки^[19], моето остроумие не е от олово.

— Виждам, че твоето учение не ти забранява да ме наричаш бог?

— О, безсмъртни, моето учение е в тебе: християните богохулстваха срещу това учение и затова ги намразих.

— Какво знаеш за християните?

— Ще ми позволиш ли да плача, божествени?

— Не — каза Нерон, — това ме отегчава.

— И трижди си прав, защото очите, които са те видели, трябва веднъж завинаги да се изсушат от сълзите. Господарю, пази ме от неприятелите ми.

— Говори за християните — каза Попея с нетърпение в гласа.

— Ще бъде, както ти заповядаш, Изиде — отговори Хилон. — От младини съм се посветил на философията и търсех истината. Търсих я у старите божествени мъдреци и в Атинската академия, и в Александрийския Серапеум. Когато чух за християните, помислих, че това е някаква нова школа, в която ще мога да намеря зрънце истина, и

се запознах с тях за мое нещастие! Първият християнин, с когото ме сближи злата съдба, беше Главк, лекар в Неапол. От него именно узнах по-сетне, че те почитат някакъв Христос, който им обещал да изтреби всички хора и да унищожи всички градове на земята, а тях да остави, ако му помогнат да изтреби потомците на Девкалион. Затова, о господарю, те мразят хората, затова тровят кладенците, затова на своите сборища бъдат проклетия срещу Рим и върху всички храмове, в които отдаваме почит на нашите богове. Христос бил разпнат на кръст, но им обещал, че когато Рим бъде унищожен от огън, ще дойде втори път на тоя свят и ще им даде властта над земята.

— Сега народът ще разбере защо е бил изгорен Рим — прекъсна го Тигелин.

— Мнозина вече разбират, господарю — отговори Хилон, — защото ходя по градините, по Марсово поле и поучавам. Но ако благоволите да ме изслушате докрай, ще разберете какви са поводите за отмъщение. Лекарят Главк не се издаваше отначало пред мен, че тяхното учение налага омраза към хората. Напротив, казваше ми, че Христос е добро божество и че основа на учението му е любовта. Моето чувствително сърце не можеше да се противопостави на такива истини и аз обикнах Главк и се отнесох с доверие към него. Делях с него залька си, всеки грош и знаеш ли, господарю, как ми се отплати той? По пътя от Неапол за Рим ме мушна с нож, а жена ми, моята хубава и млада Береника, продаде на търговците на роби. О, ако Софокъл знаеше моята история... Но какво говоря! Тоя, който ме слуша сега, е по-добър от Софокъл.

— Нещастният човек! — каза Попея.

— Не е нещастен оня, който е видял лицето на Афродита, господарке, а аз го виждам в тоя миг. Тогава търсех утеха във философията. Като дойдох в Рим, помъчих се да се добера до християнските старейшини, за да искам наказанието на Главк. Мислех, че ще го принудят да върне жена ми... Запознах се с техния първосвещеник и с друг един на име Павел, който беше тук затворен, но после го освободиха, запознах се със сина на Зеведей, с Лин и Клет и с много други. Зная къде живееха преди пожара, зная къде се събират, мога да посоча едно подземие на Ватиканския хълм и едни гробища отатък Номентанската врата, където извършват своите гнусни обреди. Видях там апостол Петър, видях Главк, като убиваше

деца, за да има апостолът с какво да поръсва главите на присъстващите, видях и Лигия, възпитаницата на Помпония Грецина, която се хвалеше, че като не е могла да донесе детска кръв, донася все пак смъртта на едно дете, защото урочасала малката Августа, твоята дъщеря, о, Озирис, и твоята, о, Изида!

— Чуваш ли, цезарю? — каза Попея.

— Как е възможно това? — извика Нерон.

— Можех да простя неправдите им към мене, но като чух какво е сторено на вас, исках с нож да я пробода. За съжаление попречи ми благородният Виниций, който я обича.

— Виниций? Та нали тя избяга от него?

— Тя избяга, но той я търсеше, защото не можеше да живее без нея. Срещу жалко възнаграждение му помагах да я търси и аз именно му посочих къщата, където тя живееше сред християните в Задтибрието. Отидохме там заедно, а с нас и твой атлет Кротон, когото благородният Виниций беше наел за охрана. Но Урс, робът на Лигия, удуши Кротон. Той е човек със страшна сила, о господарю, който може да извие врата на бик тъй лесно, както друг би откъснал макова главичка. Затова Авъл и Помпония го обичаха.

— Кълна се в Херкулес! — рече Нерон. — Оня смъртен, който е удушил Кротон, е достоен да бъде поставена статуята му на Форума. Но ти се лъжеш или измисляш, старче, защото Кротон беше убит от Виниций с нож.

— Ето как хората лъжат боговете. О, господарю, аз сам видях как Кротоновите ребра се трошаха в ръцете на Урс, който повали след това и Виниций. Щеше да го убие, ако не беше Лигия. Виниций боледува дълго след това, но те се грижеха за него, като се надяваха, че заради любовта си ще стане християнин. И наистина той стана християнин.

— Виниций?

— А може би и Петроний? — попита живо Тигелин.

Хилон почна да се свива, да трие ръце и рече:

— Удивлява ме прозорливостта ти, господарю! О... възможно е! Твърде е възможно!

— Сега разбирам защо той защитаваше тъй християните.

Но Нерон се разсмя.

— Петроний християнин!... Петроний враг на живота и насладата! Не бъдете глупави и не искайте да вярвам това, защото

тогава няма да вярвам на нищо.

— Но благородният Виниций стана християнин, господарю. Кълна се в сиянието, което се излъчва от тебе, че казвам истината и че нищо не ме изпълва с такова отвращение както лъжата. Помпония е християнка, малкият Авъл е християнин, и Лигия, и Виниций. Служих му вярно, но той за награда заповяда да ме набият — така пожела Главк, макар че съм стар, а бях болен и гладен. И се заклех в Хадес, че няма да забравя това. О, господарю, отмъсти им заради обидите, които ми нанесох, а аз ще ви предам апостол Петър, и Лин, и Клет, и Главк, и Крисп, това са самите старейшини, и Лигия, и Урс, ще ви посоча стотици и хиляди от тях, ще покажа местата, където се молят, гробищата. Всичките ваши затвори няма да ги поберат!... Без мен не бихте могли да ги намерите! Досега съм търсил утеха само във философията, сега нека я намеря в милостите, които ще се излеят върху мене... Стар съм, но не познах радост в живота, нека си почина.

— Искаш да бъдеш стоик пред пълно блюдо — каза Нерон.

— Който ти прави услуга, ще има винаги пълно блюдо.

— Не се лъжеш, философе.

Но Попея не беше престанала да мисли за своите неприятели. Увлечението по Виниций беше наистина по-скоро мимолетно желание, породено под влияние на ревността, гнева и обиденото самолюбие. И все пак студенината на младия патриций я засегна дълбоко и изпълни сърцето ѝ с жестока обида. Самият факт, че той се осмели да постави друга над нея, ѝ се струваше провинение, за което тя трябваше да отмъсти. Колкото за Лигия, Попея беше я намразила от първия миг, когато беше я разтревожила красотата на тази северна лилия. Петроний, който говореше за твърде тесните бедра на девойката, можеше да внуши каквото иска на цезаря, но не и на Августа. Опитната Попея беше разбрала от пръв поглед, че в целия Рим само Лигия може да ѝ съперничи и даже да я победи. И от тази минута тя се бе заклела да я погуби.

— Господарю — каза тя, — отмъсти за детето ни!

— Побързайте! — извика Хилон. — Побързайте! Иначе Виниций ще я укрие. Аз ще покажа къщата, където те се върнаха след пожара.

— Ще ти дам десет души и върви веднага — рече Тигелин.

— Господарю! Ти не си видял Кротон в ръцете на Урс: ако дадеш петдесет души, ще покажа само отдалече, къщата. Но ако не затворите

и Виниций, загубен съм.

Тигелин погледна Нерон.

— Няма ли да е добре, о божествени, да се справим наведнъж и с вуйчото, и с племенника?

Нерон помисли малко и отговори:

— Не, не сега!... Хората не биха повярвали, ако някой поиска да им внуши, че Петроний, Виниций и Помпония Грецина са подпалили Рим. Те имаха твърде красиви къщи... Сега са потребни други жертви, а на онези ще дойде ред по-късно.

— Тогава дай ми, господарю, войници да ме пазят — каза Хилон.

— Тигелин ще се погрижи за това.

— Засега ще живееш при мен — каза префектът.

По лицето на Хилон се изписа радост.

— Ще ги издам всичките! Само бързайте! Бързайте! — викаше той с пресипнал глас.

---

[19] Постоянен епитет на Аполон в Омировия епос. ↑

VIII

Като излезе от цезаря, Петроний заповяда да го отнесат в дома му на Карини, който, заобиколен от три страни с парк и обърнат към малкия форум на Цецилиите, по изключение беше оцелял от пожара.

Затова другите августиани, които бяха загубили къщите си, а с тях и много богатства и творби на изкуството, наричаха Петроний щастливец. Впрочем отдавна се говореше за него, че е първороден син на Фортуна, а все по-голямото приятелство, което му оказваше в последно време цезарят, затвърди това мнение.

Но този първороден син на Фортуна сега можеше да размишлява не толкова над непостоянството на тази майка, колкото над нейната прилика с Хронос, който изяжда сам собствените си деца.

— Ако беше изгоряла къщата ми — говореше той на себе си, — а заедно с нея и скъпоценностите ми, етруските ми съдове и александрийското стъкло, и коринтският бронз, може би Нерон наистина би забравил обидата. Кълна се в Полукс! И като си помисля, че само от мен зависеше да съм в тоя момент префект на преторианците! Щях да обявя Тигелин за подпалвач, какъвто е в действителност, щях да го облека в „смъртна туника“, щях да го предам на народа, да спася християните и да възстановя Рим. Кой знае, може би тогава честните хора щяха да живеят по-добре. Трябваше да направя това поне заради Виниций. В случай на много работа бих отстъпил на него службата на префекта, Нерон даже не би се и опитал да се противи... Тогава Виниций дори и да покръстеше всичките преторианци и самия цезар дори, какво би ми пречило това! Един набожен Нерон, един добродетелен и милосърден Нерон щеше да бъде още по-забавно зрелище!

И нехайността му беше толкова голяма, че той започна да се усмихва. Но след малко мислите му се насочиха другаде. Струваше му се, че е в Анций и че Павел от Тарс му казва: „Наричате ни врагове на живота, но отговори ми, Петроний: ако цезарят беше християнин и постъпваше според нашето учение, нямаше ли животът ви да бъде по-сигурен и по-безопасен?“

И като си спомни тези думи, той си каза:

— Кълна се в Кастор! Колкото християни бъдат избити тук, толкова нови ще намери Павел, защото той има право, щом светът не може да се гради на безчестието... В същност, кой знае, нали сега се крепи на него. Самият аз, който съм научил не малко неща, още не съм се научил да бъда голям подлец и затова ще се наложи да си прережа вените... Все ще свърша един ден, и ако не така, то ще свърша другояче. Ще ми бъде жал за Евника и за вазата ми за благовония, но Евника е свободна, а вазата ще дойде с мен. Меднобрадия няма да я получи в никакъв случай. Ще ми бъде жал и за Виниций. Впрочем, макар че в последно време ми беше по-малко скучно, отколкото по-рано, готов съм. По света има много прекрасни неща, но хората в по-голямата си част са толкова отвратителни, че не си струва да се съжالياва за живота. Който е знаел да живее, той трябва да знае и да умре. Въпреки че бях августиан, бях по-свободен човек, отколкото те редполагат.

Тук той сви рамене:

— Те може да си мислят, че сега коленете ми треперят и косите на главата ми настръхват от страх, а аз, като се върна в къщи, ще се изкъпя в теменужна вода, след това моята златокоса сама ще ме намаже с масла и като станем, ще поискаме да ни пеят на няколко гласа химна на Аполон от Антемий. Сам аз бях казал някога: „За смъртта не си струва да мислим, защото тя и без наша помощ сама мисли за нас.“ Би било удивително, ако наистина съществуват някакви Елисейски поля, а по тях витаят сенки... Евника би дошла след време при мен и бихме се разхождали заедно по поляните, обрасли с асфодели. И там бих намерил по-добро общество, отколкото тук... Какви шутове, какви фокусници, каква гнусна сган без вкус и без възпитание! Десет арбитри на елегантността не биха могли да превърнат тези трималхионовци в порядъчни хора. Кълна се в Персефона! Омръзнаха ми!

И забеляза с учудване, че вече нещо го отделяше от тези хора. Той ги познаваше добре и знаеше какво да мисли за тях и все пак сега те му се струаха някак по-далечни и заслужаващи повече презрение от обикновено. Наистина бяха му омръзнали.

След това обаче Петроний се замисли за своето положение. Благодарение на прозорливостта си той разбра, че гибелта не го

заплашва веднага. Нерон беше се възползвал от удобния момент, за да изкаже няколко хубави, възвишени думи за приятелството, за прошката и донякъде се обвърза с тях. Сега ще трябва да търси привиден предлог, а докато го намери, може да изтече доста време. „Преди всичко ще устрой зрелище с християните — говореше си Петроний — и едва после ще помисли за мен, и ако е тъй, не заслужава да се тревожа, нито да променям начина на живота си. По-близка опасност застрашава Виниций!...“

И от тая минута той мислеше вече само за Виниций, когото реши да спасява.

Робите носеха бързо носилката край развалините, пепелищата и комините, които изпълваха квартала Карини, но той им заповяда да тичат, за да стигнат колкото може по-бързо в къщи. Виниций, чийто дом беше изгорял, живееше при него и за щастие беше в къщи.

— Вижда ли днес Лигия? — попита го от прага Петроний.

— От нея се връщам.

— Чуй какво ще ти кажа. И не губи време да ме разпитваш. Днес у цезаря решиха да хвърлят върху християните вината за подпалването на Рим. Заплашват ги преследвания и мъчения. Гонението може да започне всеки миг. Вземи Лигия и бягайте веднага, макар и отвъд Алпите или в Африка. И бързай, защото от Палатин е по-близо до Задтибрието, отколкото оттук.

Виниций беше наистина предостатъчно войник, за да не губи време за излишни въпроси. Слушаше със свити вежди, със съсредоточено и страшно лице, но без уплаха. Очевидно първото чувство, което се събуди в тази натура пред опасността, беше желанието за борба и отбрана.

— Отивам — каза той.

— Още една дума: вземи капса със злато, вземи оръжие и неколцина от твоите хора, християни. Ако стане нужда, отвлечи я.

Виниций беше вече до вратата на атриума.

— Прати ми известие по някой роб — извика след него Петроний.

Като остана сам, той започна да се разхожда край колоните, които украсяваха атриума, и мислеше какво ще стане. Знаеше, че Лигия и Лин са се върнали след пожара в старото си жилище, което беше оцеляло, както по-голямата част от Задтибрието, и това беше

неприятно обстоятелство, тъй като иначе не би било лесно да ги намерят сред тълпите. Но той се надяваше, че и без това никой от Палатин не знае къде живеят те и Виниций ще изпревари преторианците. Дойде му също наум, че Тигелин в желанието си да излови с един замах колкото може повече християни, ще трябва да разпростре мрежата си по целия Рим, тоест ще разпредели преторианците на малки отреди. Ако изпатят за нея не повече от десет души мислеше той, — лигийският великан самичък ще им изпотроши костите, а още повече, ако му дойде на помощ Виниций. Тази мисъл го обнадежди. Наистина да се оказва въоръжена съпротива на преторианците, би било равносилно на започване война срещу цезаря. Петроний знаеше също, че ако Виниций се скрие от отмъщението на Нерон, то може да падне върху него, но малко го беше грижа. Напротив, мисълта да попречи на планове на Нерон и Тигелин го развесели. Той реши да не жали за тази цел нито пари, нито хора и тъй като Павел от Тарс беше покръстил още в Анций повечето от неговите роби, той беше сигурен, че може да разчита на тяхната готовност и саможертва за защита на християните.

Влезе Евника и прекъсна мислите му. Като я видя, всичките му безпокойства и грижи изчезнаха безследно. Той забрави за цезаря, за немилостта, в която беше изпаднал, за безчестните августиани, за гонението, което заплашваше християните, за Виниций и за Лигия и гледаше само нея с очите на естет, очарован от чудните ѝ форми, и на любовник, облъхнат от любовта на тези форми. Облечена в прозрачна виолетова дреха от остров Кос, през която прозираше розовото ѝ тяло, тя наистина беше хубава като богиня, чувстваше, че той се възхищава от нея, и го обичаше с цялата си душа. Винаги жадна за неговите милувки, тя пламна и се зарадва, сякаш не беше наложница, а невинна девойка.

— Какво ще ми кажеш, харито? — каза Петроний, като протегна към нея ръце.

А тя наведе към него златокосата си глава и отвърна:

— Господарю, дойде Антемий с певците и пита ще пожелаеш ли да го слушаш днес.

— Нека остане. Ще ни изпее на обед химна на Аполон. Наоколо пожарища и пепелища, а ние ще слушаме химна на Аполон! Кълна се

в Пафоските дъбрави! Когато те гледам в коа вестис, струва ми се, че Афродита се е наметнала с къс небе и стои пред мен.

— О, господарю! — каза Евника.

— Ела тук, Евника, прегърни ме и ми дай устните си... Нали ме обичаш?

— И Зевс не бих обичала повече.

Като каза това, тя притисна устните си до неговите устни, тръпнеща в прегръдките му от щастие.

Но след малко Петроний каза:

— А ако се наложи да се разделим?...

Евника се вгледа с ужас в очите му.

— Как тъй, господарю?...

— Не се плаши!... Защото не се знае дали няма да ми се наложи да замина на далечен път.

— Вземи ме със себе си...

Ала Петроний промени веднага предмета на разговора и попита:

— Кажете ми има ли по лехите в градината асфодели?

— В градината кипарисите и лехите са пожълтели от пожара, листата на миртите са опаднали и цялата градина е като мъртва.

— Целият Рим е като мъртвец, а не след дълго ще се превърне в истинско гробище. Знаеш ли, че ще издадат едикт против християните, ще започне преследване и ще загинат хиляди хора?

— За какво ще ги наказват, господарю? Те са добри и тихи хора.

— Тъкмо за това.

— Тогава да отидем на морето. Твоите божествени очи не обичат да гледат кръв.

— Добре, но сега трябва да се окъпя. Ела в елеотезиума да ми намажеш плещите. Кълна се в пояса на Киприда! Никога не съм те виждал толкова прекрасна. Ще поръчам да ти направят вана с форма на мида, а ти ще бъдеш в нея като скъпоценен бисер... Ела, Златокоса.

И той излезе от атриума, а след един час двамата с венци от рози и замъглени очи се разположиха до масата, наредена със златни съдове. Прислужваха им момчета — слуги, облечени като амури; Петроний и Евника пиеха вино от чаши, обвити с бръшлян, и слушаха химна на Аполон, изпълняван със съпровод на арфи под ръководството на Антемий. Какво ги интересуваше, че около вилата стърчаха от пепелищата само комините на къщите и че повеите на вятъра

разнасяха пепелта на опожарения Рим? Чувстваха се щастливи и мислеха само за любовта, която превръщаше живота им в някакъв божествен сън.

Но преди да свърши химнът, в залата влезе робът, който обслужваше атриума.

— Господарю — каза той с глас, в който трептеше безпокойство, — пред входа стои центурион с преторианци и иска по заповед на цезаря да се види с теб.

Песента и звуците на арфите замлъкнаха. Безпокойството се предаде на всички присъстващи, защото когато искаше да съобщи нещо на своите приятели, цезарят обикновено не си служеше с преторианците и тяхното идване в тези времена не предвещаваше нищо добро. Единствен Петроний не прояви ни най-малко вълнение и каза като човек, комуто е омръзнало постоянно да го канят:

— Можеха да ме оставят да обядвам спокойно.

После се обърна към роба:

— Пусни ги.

Робът изчезна зад завесата; малко след това се чуха тежки стъпки и в залата влезе познатият на Петроний центурион Апер, въоръжен до зъби и с железен шлем на главата.

— Благородни господарю — рече той, — ето писмо от цезаря.

Петроний протегна лениво лявата си ръка, взе дъсчицата и като хвърли поглед върху нея, подаде я съвсем спокойно на Евника.

— Довечера ще четете нова песен от „Троада“ — каза той — и ме кани да отида.

— Имам заповед само да предам писмото — каза центурионът.

— Добре. Отговор няма да има. Но ти може би ще поседнеш малко при нас и ще изпиеш чаша вино?

— Благодаря ти, благородни господарю. Чаша вино с удоволствие ще изпия за твое здраве, но да седна, не мога, защото съм на служба.

— А защо са дали писмото на теб, вместо да го изпратят по някой роб?

— Не зная, господарю. Може би затова, че ме изпратиха насам по друга работа.

— Зная — каза Петроний, — срещу християните.

— Да, господарю.

— Преследването отдавна ли започна?

— Някои отделения бяха изпратени в Задтибрието преди пладнe.

Като каза това, центурионът отля малко вино от чашата в чест на Марс, а след това я изпи и каза:

— Нека боговете ти дадат каквото пожелаеш, господарю.

— Вземи и тази чаша — каза Петроний. После даде знак на Антемий да довърши Аполоновия химн.

— Меднобрадия започва да си играе с мене и с Виниций — говореше Петроний на себе си, когато арфите се чува отново. — Отгатвам намерението му. Искал е да ме изплаши, като ми изпраща поканата по центуриона. Довечера ще разпитват как съм го приел. Не, няма да се зарадваш много, злобна и жестока кукло! Зная, че няма да забравиш обидата, зная, че гибелта няма да ме отмине, но ако мислиш, че ще те гледам умолително в очите, че ще видиш на лицето ми страх и покорство, лъжеш се.

— Цезарят пише, господарю: „Елате, ако желаете“ — каза Евника. — Ще отидеш ли?

— Чувствам се в прекрасно разположение на духа и мога да слушам даже неговите стихове — отговори Петроний, — затова ще отида, още повече, че Виниций не може да дойде.

Действително след като свърши обeда и направи обичайната си разходка, Петроний се предаде в ръцете на робините, които му къдреха косите, и на другите, които нагласяваха гънките на тогата му, а един час след това, прекрасен като идол, заповяда да го отнесат на Палатин. Часът беше късен, вечерта тиха и топла, луната светеше толкова силно, че лампадариите, които вървяха пред носилката, изгасиха факлите. По улиците и сред развалините сновяха пияни тълпи, накичени с бръшлянови и други вейки, а в ръце с миртови и лаврови клончета, откъснати от градините на цезаря. Изобилната храна и надеждата за големи зрелища изпълваше с веселост сърцата на хората. Тук и там се пееха песни, които славеха „божествената нощ“ и любовта. Тук и там танцуваха на лунната светлина; на няколко пъти робите трябваше да пробиват с викове път за лектиката на „благородния Петроний“ и тогава тълпата се отдръпваше с викове в чест на своя любимец.

А той мислеше за Виниций и се чудеше, че няма от него никаква вест. Петроний беше епикуреец и егоист, но напоследък се срещаше ту

с Павел от Тарс, ту с Виниций и като слушаше всеки ден за християните, малко се беше променил, без сам да съзнава това.

До него беше достигнал някакъв повей от тях, който беше хвърлил в душата му непознати зрънца. Освен със собствената си личност започна да се занимава и с други хора; към Виниций впрочем той беше винаги привързан, понеже в детинството си обичаше силно майка му — своята сестра, а сега, като взе участие в неговите работи, гледаше на тях с такова внимание, сякаш гледаше някаква трагедия.

Той не губеше надежда, че Виниций е изпреварил преторианците и е избягал с Лигия или поне я е отвлякъл. Но предпочиташе да бъде сигурен, понеже предвиждаше, че може би ще трябва да отговаря на разни въпроси, за които би било по-добре да е подготвен.

Като стигна пред къщата на Тиберий, слезе от лектиката и след малко влезе в атриума, изпълнен с августиани. Вчерашните му приятели, макар да се чудеха, че е получил покана, още се отдръпваха от него, но той се движеше между тях, красив, свободен, небрежен и тъй сигурен в себе си, сякаш сам можеше да раздава милост. Някои, като го видяха, се обезпокоиха в душата си дали не е още рано да проявяват безразличие към него.

Цезарят обаче се правеше, че не го вижда и не отговори на поклона му, като се преструваше, че е зает с разговор. Затова пък Тигелин се приближи и му каза:

— Добър вечер, *arbiter elegantiarum*. Още ли твърдиш, че християните не са подпалили Рим?

А Петроний вдигна рамене и потупвайки го по рамото, като освободен роб, отвърна:

— Ти знаеш толкова добре, колкото и аз, какво трябва да се мисли по този въпрос.

— Не смея да се сравнявам по мъдрост с тебе.

— И донякъде имаш право, защото иначе, след като цезарят ни прочете новата песен от „Троада“, би трябвало, вместо да крещиш като паун, да изкажеш някакво мнение, което да не е глупаво, разбира се.

Тигелин прехапа устни. Той не се радваше особено, че цезарят е решил да прочете днес нова песен, защото това откриваше едно поле, в което той не можеше да се състезава с Петроний. Наистина, докато четеше, Нерон несъзнателно, по стар навик, обръщаше очи към Петроний и следеше внимателно израза на лицето му. А той слушаше с

вдигнати вежди, като изказваше одобрение с движение на главата на някои места, а другаде напрягаше вниманието си, сякаш искаше да провери дали е чул добре. И после ту хвалеше, ту критикуваше, препоръчвайки да се поправят, за да бъдат по-изящни някои стихове. Сам Нерон чувстваше, че другите с прекалените си похвали мислеха само да осигурят по този начин себе си, а този единствен се занимаваше с поезията заради самата поезия, единствен той разбираше и ако похвалеше нещо, тогава бе сигурно, че стиховете заслужават похвала. И постепенно започна да говори с него, да спори, а когато най-после Петроний изказа съмнение в сполучливостта на един израз, Нерон му каза:

— Ще видиш в последната песен защо съм го употребил.

„Аха! — помисли Петроний. — Значи, ще дочакам последната песен.“

Като чува това, мнозина си казаха:

„Горко ми! Щом има толкова време, Петроний може да спечели отново милостта му и да свали даже Тигелин.“

И започнаха пак да се приближават към него. Но краят на вечерта беше по-малко щастлив, защото, когато Петроний се сбогуваше с цезаря, той го попита неочаквано с присвити очи и с лице, злобно и радостно едновременно:

— А Виниций защо не дойде?

Ако Петроний беше сигурен, че Виниций и Лигия са вече извън вратите на града, би отвърнал: „Той се ожени с твое разрешение и замина.“ Но като гледаше странната усмивка на Нерон, отговори:

— Твоята покана, божествени, не го завари в къщи.

— Кажи му, че ще се радвам да го видя — отговори Нерон — и кажи му от мое име да не пропуска зрелищата, в които ще участват християните.

Тези думи обезпокоиха Петроний, защото му се стори, че те се отнасят направо за Лигия. Той седна в лектиката и заповяда да го отнесат в къщи по-скоро, отколкото през деня. Но това не беше лесно. Пред къщата на Тиберий имаше гъста и шумна тълпа, пияна, както и преди, но сега тя не пееше и не танцуваше. Отдалече идваха някакви викове, които Петроний не можа да разбере изведнъж, но те се усиливаха и нарастваха, докато най-после се сляха в един див вик:

— Християните — на лъвовете!

Разкошните лектики на царедворците се движеха сред виещата сган. Откъм изгорелите улици отдалеч прииждаха все нови тълпи и като чуваха тоя вик, почваха да го повтарят. От уста на уста се носеше вестта, че преследването продължава още от пладне, че са хванати вече множество подпалвачи, и не след дълго по новопрокараните и по старите улици, по малките улички, целите в развалини, около Палатин, по всичките хълмове и градини, надлъж и нашир по целия Рим, се разнасяха все по-ярошни крясъци:

— Християните — на лъвовете!

— Стадо! — повтаряше си с презрение Петроний. — Народ, достоен за своя цезар.

И взе да мисли, че този свят, опрян върху сила, върху жестокост, за която и варварите дори не са имали никаква представа, върху престъпления и страшен разврат, все пак не ще може да се задържи. Рим беше господарят на света, но и гангрена на света. Той миришеше на труп. Върху загнилия живот падаше сянката на смъртта. Неведнъж се говореше за това даже между августианите, но никога пред очите на Петроний не беше се очертавала толкова ясно истината, че тази окичена с венци колесница, на която стои триумфатор като символичен образ на Рим и влачи след себе си стадо от народи, върви към пропаст. Животът на този град, владетел на света, му се струваше някакъв шутовски хоровод и някаква оргия, която все пак трябваше да свърши.

Сега той разбираше, че само християните имат някакви нови принципи за живота, но му се струваше, че скоро от християните и следа няма да остане. А тогава какво?

Шутовският хоровод ще продължи, воден от Нерон, а ако Нерон отmine, ще се намери друг, също такъв или по лош; защото при такъв народ и при такива патриции не може да се очаква, че ще се намери някой по-добър. Ще настане нова оргия, още по-гнусна и по-безобразна.

Оргията обаче не можеше да трае вечно и трябваше след нея да настане сън, поне от умора.

Мислейки за това, Петроний сам се чувстваше много изморен. Струва ли си да се живее, и то да се живее в несигурност за утрешния ден само за да гледаш тоя ред на нещата? Та геният на смъртта е не по-малко прекрасен от гения на съня и също има крила на раменете си.

Носилката се спря пред входа на къщата и бдителният вратар отвори веднага:

— Върна ли се благородният Виниций? — попита го Петроний.

— Преди малко, господарю — отговори робът.

„Значи, не я е отървал“ — помисли Петроний.

Той свали тогата си и изтича в атриума. Виниций седеше на трикрак стол, с наведена почти до коленете глава, върху която беше отпуснал ръцете си, но като чу стъпките, вдигна вкамененото си лице, на него само очите светеха трескаво.

— Стигнал си късно? — попита Петроний.

— Да. Затворили са я преди пладне.

Настана минута мълчание.

— Видя ли я?

— Да.

— Къде е тя?

— В Мамертинския затвор.

Петроний трепна и загледа Виниций с изпитателен поглед.

Виниций го разбра.

— Не! — отговори той. — Не са я оставили в Тулианум^[20], нито в средния затвор дори. Подкупих пазача, за да ѝ отстъпи своята стая. Урс легна на прага и бди над нея.

— Защо Урс не я е защитил?

— Изпратени били петдесет преторианци. А и Лин му забранил.

— А Лин?

— Лин умира. Затова не са го взели.

— Какво мислиш да правиш?

— Да я избавя или да умра заедно с нея. И аз вярвам в Христа.

Виниций говореше наглед спокойно, но в гласа му имаше нещо толкова покъртително, че Петрониевото сърце трепна от искрено съжаление.

— Аз те разбирам — каза той, — но как искаш да я спасиш?

— Подкупих пазачите, първо — да я пазят от оскърбления и, второ — да не ѝ пречат да избяга.

— Кога ще стане това?

— Отговориха, че не могат да ми я дадат веднага защото се боят от отговорност. Когато се напълнят затворите с много хора и не се води сметка за затворниците, тогава ще ми я дадат. Но това е последно

средство! По-напред ти спаси нея и мене! Приятел си на цезаря. Той сам ми я даде. Иди при него и ме спаси!

Вместо да отговори, Петроний извика един роб и след като му заповяда да донесе две тъмни наметала и два меча, обърна се към Виниций:

— Ще ти отговоря по пътя. Сега вземи наметалото, вземи оръжието и да отидем в затвора. Там дай на пазачите сто хиляди сестерции, дай два пъти и пет пъти повече, само да пуснат Лигия веднага. Иначе ще бъде късно.

— Да вървим — рече Виниций.

И след малко двамата се намериха на улицата.

— А сега чуй — каза Петроний. — Не исках да губим време. От днес съм в немилост. Моят собствен живот виси на косъм и затова не мога нищо да издействам от цезаря. Нещо по-лошо! Сигурен съм, че ще направи обратното на това, за което бих го молил. Ако не беше така, нима бих те съветвал да бягаш с Лигия или да я отвлечеш? Та нали, ако ти успееш да избягаш, гневът на цезаря ще се обърне срещу мен. Сега той по-скоро би се вслушал в твоята молба, отколкото в моята. Обаче недей разчита на това. Изтръгни я от затвора и бягай. Нищо друго не ти остава. Ако не успееш, тогава ще има време за други средства. Знай, че Лигия е затворена не само заради вярата ѝ в Христос. Нея и тебе преследва гневът на Попея. Помниш ли, че ти обиди Августа, че я отхвърли? А тя знае, че си я отхвърлил заради Лигия, която и без това беше намразила още от пръв поглед. Нали и по-рано тя искаше да я погуби, като я обвиняваше, че е причинила с магия смъртта на нейното дете? Попея има пръст в станалото. Как ще обясниш, че Лигия е била затворена първа? Кой е могъл да посочи дома на Лин? Аз ти казвам, че отдавна са я шпионирали. Зная, че разкъсвам душата ти и ти отнемам последния остатък от надежда, но говоря това нарочно, защото, ако не я освободиш, преди да им дойде наум, че ще се опиташ да сториш това, ще загинете и двамата.

— Така е! Разбирам! — отвърна глухо Виниций.

Улиците бяха пуси поради късния час, но разговорът им беше прекъснат от срещата с един пиян гладиатор, който политна върху Петроний и се хвана с ръка за рамото му, като му дъхаше на вино в лицето и крещеше с пресипнал глас:

— Християните — на лъвовете!

— Мирмилон — обърна се към него спокойно Петроний, — послушай един добър съвет и си върви по пътя.

Но пияният го хвана и с другата ръка за рамото:

— Викай заедно с мен или ще ти извия врата: християните — на лъвовете!

Но нервите на Петроний не можеха да понасят вече този крясък. Той го душеше като кошмар още от излизането му от Палатин и раздираше слуха му. А като видя над себе си и издигнатия юмрук на великана, търпението му се изчерпа.

— Приятелю — каза той, — воняш на вино и ми препречваш пътя.

И заби в гърдите му чак до дръжката късия меч, с който се бе въоръжил на излизане от къщи, после хвана под ръка Виниций и продължи да говори, като че нищо не бе се случило.

— Цезарят ми каза днес: „Кажете от мое име на Виниций да присъства на зрелищата, в които ще участват християните.“ Разбираш ли какво значи това? Значи, че искат да си направят зрелище от твоето нещастие. Това е нагласена работа. Може би затова не са затворили досега тебе и мене. Ако не сполучиш веднага да я освободиш, тогава... не зная!... Може Актея да се застъпи за тебе, но дали ще издейства нещо?... Твоите сицилийски земи биха могли да съблазнят Тигелин. Опитай.

— Ще му дам всичко, каквото имам — отговори Виниций.

От Карини до Форума не беше много далеч и те стигнаха скоро. Нощта бе започнала вече да бледнее и стените на двореца изпъкваха ясно в мрака.

Като завиха към Мамертинския затвор, Петроний се спря изведнъж и каза:

— Преторианци!... Късно е вече!

Наистина затворът беше обграден от два реда войници. Първата светлина на утрото посребряваше железните им шлемове и върховете на копията.

Лицето на Виниций стана бледо като мрамор.

— Да отидем — каза той.

След малко те застанаха пред веригата на стражата. Петроний, който беше надарен с необикновена памет и познаваше не само

началниците, но и почти всички войници от преторията, веднага съгледа един познат началник на кохорта и му направи знак да дойде.

— Какво, Нигер? — рече той. — Имате заповед да пазите затвора?

— Точно така, благородни Петроний. Префектът се страхуваше да не се опитат да освободят подпалвачите.

— Имате ли заповед да не пущате вътре никого? — попита Виниций.

— Не, господарю. Познатите на затворените ще ги посещават и така ще изловим повече християни.

— Тогава пусни ме — каза Виниций.

Той стисна ръката на Петроний и му каза:

— Ти се срещни с Актея, а аз ще дойда да науча какво ти е отговорила.

— Ела — отвърна Петроний.

В тоя миг под земята и зад дебелите стени се разнесе песен. Най-напред глуха и сподавена, тя се усилваше все повече и повече. Мъжки, женски и детски гласове се сливаха в един строен хор. В тишината на утрото цялата тъмница започна да пее като арфа. Но това не бяха гласове на скръб, нито на отчаяние. Напротив, в тях звучеше радост и триумф.

Войниците се спогледаха учудено. На небето се появиха първите златни и розови отблясъци на зората.

---

[20] Най-ниската част на затвора, която се намира под земята, в един-единствен отвор на тавана. Там е умрял от глад Югурта. ↑

IX

Викът „Християните — на лъвовете!“ се разнасяше непрекъснато из всички квартали на града. Отначало не само никой не се съмняваше, че те са истинските виновници за катастрофата, но и никой не искаше да се съмнява, защото тяхното наказание щеше да бъде в същото време и великолепно развлечение за народа. Ширеше се и убеждението, че бедствието не би взело такива страшни размери, ако не е бил гневът на боговете; затова бе наредено да се принесат в храмовете пиакула или очистителни жертви. Според указанията в Сибилинските книги сенатът устрои тържества и публични молитви към Вулкан, Церера и Прозерпина. Матроните принасяха жертви на Юнона; тяхната процесия се отправи чак към морския бряг, за да вземе вода и да поръси с нея статуята на богинята. Омъжените жени устройваха трапези за боговете^[21] и нощни бдения. Целият Рим се очистваше от греховете, принасяше жертви и умилюваше безсмъртните. А в това време сред пепелищата се прокарваха нови широки улици. Тук и там вече поставяха основи на величествени домове, палати и храмове. Но преди всичко строяха с нечувана бързина огромни дървени амфитеатри, където щяха да гинат християните. Веднага след съвета в дома на Тиберий последваха заповеди до проконсулите да доставят диви зверове. Тигелин опразни вивариумите на всички италиейски градове, дори и на по-малките. В Африка устройваха по негово нареждане огромни ловни хайки, в които бе длъжно да вземе участие цялото местно население. Докараха слонове и тигри от Азия, крокодили и хипопотами от Нил, лъвове от Атлас, вълци и мечки от Пиренеите, свирепи кучета от Хиберния, кучетамолоси от Епир, биволи и огромни зли турове от Германия. Поради големия брой на затворените зрелищата щяха да надминат с огромните си размери всичко виждано дотогава. Цезарят поиска да удави спомените от пожара в кръв и да упои с нея Рим и затова никога преди кръвопролитие не беше обещавало да бъде толкова внушително.

Настървеният народ помагаше на стражата и на преторианците в преследването на християните. Това не беше мъчна работа, тъй като

цели групи от тях лагеруваха още заедно с другото население из градините, изповядвайки гласно вярата си. Когато ги обкръжаваха, те коленичеха, запяваха песни и позволяваха да ги отвличат без съпротива. Но кротостта им само увеличаваше гнева на народа, който не разбираше нейните източници и я считаше за упоритост и закоравялост в престъплението. Преследвачите изпаднаха в бясна ярост. Случваше се тълпата да изтръгва християните от ръцете на преторианците и да ги разкъсва с ръце; влачеха жени за косите до затворите, разбиваха о камъните глави на деца. Хиляди хора тичаха денем и нощем с вой из улиците. Търсеха жертви из развалините и в зимниците. Пред затворите устройваха край разпалени огньове и бъчви с вино вакхически пирове и танци. Вечер слушаха с упоение подобния на гръм рев на лъвовете, от който ехтеше целият град. Затворите бяха препълнени с хиляди хора, но всеки ден тълпата и преторианците докарваха нови жертви. Милостта угасна. Изглежда, хората бяха забравили да говорят и в дивото си безумие бяха запомнили само един възглас: „Християните — на лъвовете!“ Настанаха страшно горещи дни и такива задушни нощи, каквито никога преди не бе имало: сякаш самият въздух беше пропит от бясна ярост, кръв, престъпление.

А на тази препълнена чаша на жестокост отговаряше също тъй препълнена чаша на жажда за мъченичество. Последователите на Христа отиваха доброволно на смърт или даже я търсеха, докато не ги възпряха суровите заповеди на техните наставници. По тяхно нареждане те започнаха да се събират вече само извън града, в подземията по Апиевия път й в някои лозя около града, принадлежащи на покръстени патриции — никой от тях още не беше затворен. В Палатин знаеха отлично, че към последователите на Христос принадлежаха и Флавий, и Домицила, и Помпония Грецина, и Корнелий Пуденс, и Виниций; самият цезар обаче се опасяваше, че тълпата не ще се поддаде на внушението, че такива хора са подпалили Рим, и тъй като целта беше преди всичко да се убеди народът, наказанието и отмъщението бяха отложени за по-далечни дни. Други мислеха, че запазването на тези патриции се дължи на влиянието на Актея. Това мнение беше погрешно. След като се раздели с Виниций, Петроний наистина отиде при Актея да търси помощ за Лигия, но тя не можеше да му предложи друго освен сълзите си, тъй като живееше

в забрава и скръб и все още я търпяха само защото не се мяркаше пред очите на Попея и цезаря.

Обаче Петроний не можеше да забрави, че ако не беше той и неговата идея за отвличането на Лигия от дома на Авъл, тя навярно нямаше да бъде сега в затвора; освен това искаше да спечели играта с Тигелин и не си скъпеше нито времето, нито труда. В продължение на няколко дни той се срещна със Сенека, с Домиций Афер, Криспинила, чрез която искаше да стигне до Попея, с Терпнос, с Диодор, с красивия Питагор, а най-после с Алитур и Парис, на които цезарят обикновено нищо не отказваше. С помощта на Хризотемида, която беше сега любовница на Ватиний, той се опитваше да спечели дори и неговата помощ, не жалейки и пред него, както и пред другите, нито обещания, нито пари.

Но всички усилия останаха безплодни. Сенека, сам несигурен в утрешния си ден, започна да му доказва, че християните, дори и да не са запалили Рим, трябва да бъдат изтребени за неговото добро, с една дума, оправдаваше предстоящото избиване по държавни съображения. Терпнос и Диодор взеха пари и не направиха нищо. Ватиний събщи на цезаря, че са се опитвали да го подкупят. Само Алитур, който в началото беше враждебно настроен към християните, а сега ги съжаляваше, се осмели да спомене пред цезаря за затворената девойка и се застъпи за нея, но получи само отговора:

— Нима мислиш, че аз съм по-малък по дух от Брут, който за доброто на Рим не пожали собствените си синове?

Когато Алитур повтори този отговор пред Петроний, той каза:

— Щом вече се сравнява с Брут, няма спасение.

Обаче беше му жал за Виниций и се страхуваше той да не посегне на живота си. „Сега — мислеше Петроний — го крепят още опитите за нейното спасение, нейният образ и самата мъка, но когато всички средства пропаднат и угасне последната искра от надежда, кълна се в Кастор, че той няма да я преживее и ще се хвърли върху меча си.“ Петроний много добре разбираше, че човек може да свърши така, но не разбираше как може така да се люби и страда. В това време Виниций правеше всичко, каквото му идваше наум, за да спаси Лигия. Посещаваше августианите, и той, който беше някога толкова горд, просеше сега тяхната помощ. Чрез Вителий предложи на Тигелин сицилийските си земи и всичко, каквото би поискал. Обаче Тигелин,

вероятно за да не предизвика Попея, отказа. Да отиде при самия цезар, да му прегърне коленете и да го моли — и това нямаше да доведе до нищо. Наистина Виниций искаше да направи и това, но Петроний, като чу за намерението му, го попита:

— Ами ако ти откаже, ако ти отговори с подигравка или с неприлично заплашване, какво ще направиш?

Лицето на Виниций се стърчи от болка и яд, а от стиснатите му челюсти се чу скърцане.

— Да! — каза Петроний. — Затова те съветвам да не отиваш. Ще затвориш всички пътища за спасение.

Но Виниций се овладя и като триеше с длан челото си, покрито със студена пот, каза:

— Не! Не! Аз съм християнин!...

— И ще забравиш за това, както беше забравил преди малко. Имаш право да погубиш себе си, но не и нея. Помни какво е преживяла преди смъртта си дъщерята на Сеян.

Като говореше тъй, Петроний не беше съвсем искрен, защото мислеше повече за Виниций, отколкото за Лигия. Но знаеше, че с нищо друго няма да го предпази от такава опасна крачка, както ако го убеди, че би могъл с това да стане причина за нейната гибел. Впрочем той беше прав, тъй като в Палатин предвиждаха, че младият трибун ще дойде и бяха взели съответните предпазни мерки.

Обаче мъките на Виниций надминаха всичко, което могат да понесат човешките сили. От минутата, когато Лигия беше затворена и когато върху нея падна ореолът на предстоящото мъченичество, той не само я обикна стократно повече, но просто започна да ѝ отдава в душата си почти религиозна почит, като на някакво неземно същество. А сега при мисълта, че той трябва да загуби това любимо и същевременно свято същество и че освен смъртта могат да я постигнат мъки, по-страшни и от самата смърт, кръвта му замръзваше в жилите, цялата му душа се превръщаше в стон, съзнанието му се помътняваше. Понякога му се струваше, че черепът му се изпълва с жив огън, който ще го изгори или пръсне. Престана да разбира какво става, престана да разбира защо този милосърден Христос, този бог не идва да помогне на своите последователи, защо почернелите стени на Палатин не се провалят вдън земя, а заедно с тях и Нерон, августианите, лагерът на преторианците и целият този град на престъплението. Той мислеше, че

не може и не трябва да бъде иначе и че всичко това, което гледат очите му, от което се къса душата му и вие от болка сърцето му, е сън. Но ревят на животните му говореше, че е действителност, а воят на народа и препълнените затвори също потвърждаваха това. Тогава се разклащаше вярата му в Христос и това беше за него нова мъка, може би най-страшната от всички.

А Петроний му казваше:

— Помни какво е преживяла преди смъртта си дъщерята на Сеян.

---

[21] *Sellisternia* v. *Lectisternia*. ↑

Х

И всичко беше напразно. Виниций се унижи до такава степен, че търсеше поддръжка от освободените роби и от робините на цезаря и на Попея, плащаше скъпо за техните празни обещания, печелеше с богати подаръци тяхното разположение. Намери първия мъж на Попея, Руфий Криспин, и измоли от него писмо; подари вилата си в Анций на нейния син от първия ѝ брак, Руфий, но с това само разгневи цезаря, който мразеше доведеника. По нарочен пратеник писа в Испания на втория мъж на Попея, Отон, пожертва целия си имот и самия себе си, докато най-последно си даде сметка, че е бил само играчка в ръцете на хората и че ако се бе преструвал, че затварянето на Лигия не го засяга толкова, по-скоро би я освободил.

Същото забеляза и Петроний. А между това дните минаваха. Амфитеатрите бяха завършени. Раздаваха вече тесери, тоест входни билети за ludus matutinus. Но този път „утринното“ зрелище поради нечувания брой жертви щеше да продължи с дни, седмици и месеци. Не знаеха вече къде да слагат християните. Затворите бяха натъпкани и в тях върлуваше треска. Общите трапове, в които погребваха робите, взеха да се препълват. Явиха се опасения, че болестите могат да се разпространят из целия град, и бе решено да се бърза.

А всички тези вести стигаха до ушите на Виниций и угасяваха последните искрици от надежда в него. Докато имаше време, можеше да се самоизмамва, че още може да постигне нещо, но сега вече нямаше и време. Зрелищата трябваше да започнат. Всеки ден Лигия можеше да се намери в цирковия куникулум, откъдето изходът беше само един — към арената. Като не знаеше къде ще я хвърли съдбата и жестокостта на насилието, Виниций взе да обикаля всички циркове, да подкупва пазачите и бестиариите, като им възлагаше задачи, които не можеха да изпълнят. Понякога съзнаваше, че вече търси начин само да направи смъртта ѝ по-малко страшна, и тогава именно чувстваше, че вместо мозък в черепа му има разпалени въглени.

Впрочем той не мислеше да преживее Лигия и беше решил да загине заедно с нея. Но му се струваше, че мъката може да изгори

живота му, преди да дойде страшната минута. Приятелите му, и Петроний също, мислеха, че всеки ден пред него може да се отвори царството на сенките. Лицето му почерня и заприлича на онези възмущаващи маски, които се пазеха в ларариумите. В чертите му беше замръзнал отпечатъкът на недоумението, сякаш не разбираше какво е станало и какво може да стане. Когато някой му говореше, той вдигаше механично ръце към главата си и като притискаше слепите си очи, гледаше говорещия с ужасен и въпросителен поглед. Нощите прекарваше заедно с Урс край вратата на Лигия, в затвора, а ако тя му кажеше да си отиде и да си отпочине, връщаше се у Петроний и се разхождаше до сутринта из атриума. Робите го намираха често и коленичил, с издигнати нагоре ръце, или легнал ничком на земята. Молеше се на Христа, понеже той беше последната му надежда. Във всичко друго беше се излъгал. Само едно чудо можеше да спаси Лигия и Виниций удряше чело о каменните плочи и се молеше да стане чудото.

Но все още му беше останало съзнание, за да разбере, че Петровата молитва струва повече от неговата. Петър беше му обещал Лигия, Петър беше го кръстил, Петър сам вършеше чудеса: нека той му даде спасение и помощ.

И една нощ Виниций тръгна да го търси. Християните, които бяха останали вече малко, го криеха сега грижливо дори един от друг, за да не би някой от по-слабите духом да го издаде неволно или съзнателно. Сред общата суматоха и погром, зает изцяло с грижите за спасяване на Лигия от затвора, Виниций беше изгубил апостола от очи, тъй че от времето на кръщението си го беше срещнал само един път, още преди да започне гонението. Но сега той отиде при оня копач, в чиято хижа бе кръстен, и узна от него, че християните ще се съберат в лозето на Корнелий Пуденс, отвъд Порта Салария. Копачът се наемаше да заведе Виниций, като го уверяваше, че там ще намерят и Петър. Те излязоха по здрач и като преминаха отвъд стените, а след това вървяха през обрасли с тръстика оврази, стигнаха до лозето, разположено в едно диво и отстранено място. Християните се бяха събрали в барака за мачкане на грозде. Още от входа Виниций дочу шум от повече гласове, които се молеха, а като влезе, видя в слабата светлина на лампадите няколко десетки фигури, коленичили и потънали в молитва. Те произнасяха нещо като литания, хор от гласове, както мъжки, така и

женски, повтаряше всяка минута: „Христе, помилуй нас!“ В тези гласове трептеше дълбока, сърцераздирателна скръб и жалост.

Петър беше тук. Бе коленичил отпред, пред дървен кръст, прикован о стената на бараката, и се молеше. Виниций позна отдалече бялата му коса и вдигнатите ръце. Първата мисъл на младия патриций беше да мине през хората, да се хвърли в нозете на апостола и да извика: „Спаси я!“ Но тържествеността на молитвата или някаква слабост подгъна нозете му и той, коленичил до входа, започна да повтаря със стенещ глас и притиснати длани: „Христе, помилуй нас!“ Ако имаше ясно съзнание за това, което ставаше наоколо, би разбрал, че не само в неговата молба звучеше стон и че не само той беше донесъл тук своята болка, своята скръб и тревога. Тук нямаше нито една човешка душа, която да не бе загубила скъпи същества, а когато най-ревностните и най-смелите последователи бяха вече затворени, когато всяка минута се разнасяха нови вести за оскърбления и мъки в затворите, когато размерите на бедата надминаха всички представи, когато от тях беше останала само тази шепа хора, нямаше нито едно сърце, което да не се беше огънало във вратата си и да не се беше питало в съмнение къде е Христос и защо той позволява да стане злото по-могъщо от бога.

Но сега те още молеха Христос отчаяно за милост, защото във всяка душа тлееше още искра от надежда, че той ще дойде, ще премахне злото, ще хвърли Нерон в бездната и ще се възцари над света. Те още гледаха към небето, още напругаха слух, още се молеха с трепет. Като повтаряше думите: „Христе, помилуй нас!“, и Виниций потъна в същия екстаз, както по-рано в хижата на копача. Ето, те зоват Христа из дълбините на скръбта, из бездната, ето че го зове и Петър, и небето всеки миг може да се разтвори, земята да се разтърси из основи и да слезе той в безкрайно сияние, със звезди под нозете си, милосърден, но и страшен, и да въздигне верните нему, а да заповяда на бездната да погълне гонителите.

Виниций закри лицето си с ръце и се свлече на земята. Веднага го обгърна тишина, сякаш някаква боязън беше сковала понататъшните възгласи в устата на всички присъстващи. И струваше му се, че непременно трябва нещо да стане, че ще дойде минутата на чудото. Беше уверен, че като се изправи и отвори очи, ще види

светлина, която заслепява смъртните зеници, и ще чуе глас, от който сърцата отмаляват.

Но беше все така тихо. Най-последно женско хълцане наруши тишината.

Виниций се изправи и загледа с изтръпнал поглед пред себе си.

В бараката, вместо неземно сияние, блещукаха слабите пламъчета на лампадите, а лъчите на месеца, които проникваха през отвора на тавана, я изпълваха със сребриста светлина. Хората, коленичили около Виноций, бяха устремили мълчаливо потъналите си в сълзи очи към кръста; тук и там се чува и други хълцания, а отвъд достигаха предпазливите подсвирквания на поставените пазачи. В този миг Петър стана и като се обърна към събраните, рече:

— Деца мои, извисете сърцата си към нашия Спасител и му поднесете в жертва сълзите си.

И замълча.

Изведнъж сред събраните се разнесе женски глас, пълен с горестна жалба и безгранична болка:

— Аз, вдовицата, имах един син, който ме хранеше... Върни ми го, наставнико!

Настана пак кратко мълчание. Петър стоеше пред коленичилите християни, стар, угнетен, и в този миг им изглеждаше като олицетворение на старостта и безсилието.

В това време се оплака друг глас:

— Палачите, посрамираха дъщерите ми и Христос допусна това!

След това трети:

— Останах сама с децата си, а като ме отвлекат, кой ще им даде хляб и вода?

След това четвърти:

— Лин, когото бяха оставили, е взет отново и е подложен на мъки, наставнико!

След това пети:

— Като се върнем по домовете си, ще ни хванат преторианците. Не знаем къде да се укрием.

— Тежко ни! Кой ще ни защити?

И тъй редяха жалба след жалба в нощната тишина. Старият рибар притвори очи и разтърси бялата си глава над тази човешка мъка

и тревога. Настана отново мълчание, само поставените пазачи подсвиркваха тихо навън.

Виниций отново скочи, за да се промъкне през хората до апостола и да поиска от него спасение, но изведнъж му се стори, че вижда пред себе си някаква пропаст и краката му се подкосиха. Какво ще стане, ако апостолът признае безсилието си, ако потвърди, че римският цезар е по-могъщ от Назарянина? И при тази мисъл косите му настръхнаха от ужас, понеже почувства, че тогава пропастта ще погълне не само остатъка от надеждата му, но и него самия, и неговата Лигия, и любовта му към Христа, и всичко, с което той живееше — ще остане само смърт и безбрежна като морето нощ.

А в това време Петър започна да говори с глас, отначало толкова тих, че едва можеше да се чуе:

— Деца мои! На Голгота видях как приковаваха бога на кръста. Чувах чуковете и видях как изправиха кръста нагоре, за да гледа тълпата смъртта на сина човечески...

... И видях как му прободоха ребрата и как умря. И тогава, като се връщах от кръста, и аз виках от болка, както вие викате: „Горко! Горко! Господи, ти си бог! Защо позволи това, защо умря, защо изпълни със скръб сърцата на тези, които вярваха, че ще дойде царството ти?...”

... А той, господ наш и бог наш, възкръсна на третия ден и беше между нас, докато се възнесе с велика слава в царството си...

А ние, като видяхме малката си вяра, станяхме по-силни в сърцата си и оттогава сеем неговото зърно...

При тези думи той се обърна натам, откъдето се чу първата жалба, и започна да говори вече с по-силен глас:

— Защо се оплаквате?... Бог сам се подложи на мъки и смърт, а вие искате вас да запази от тях. О, маловерни! Нима сте разбрали неговото учение, нима той ви е обещал само този живот? Ето, той идва при вас и ви казва: „Елате след мене“, ето, той ви издига към себе си, а вие се държите с ръце за земята и викате: „Господи, спаси ни!“ Аз, който съм прах пред бога, но пред вас съм апостол и наместник божи, ви казвам в името на Христа; вас ви чака не смърт, а живот, не мъки, а безкрайно блаженство, не сълзи и стонове, а песни, не робство, а царстване! Аз, божият апостол, казвам на тебе, вдовице: твоят син няма да умре, а ще се възроди в слава за вечен живот и ти ще се

съединиш с него. На тебе, родителю, чиито невинни дъщери палачите са опетнили, обещавам, че ще ги намериш по-чисти от криновете хебронски! Вам, майки, които ще откъснат от сирачетата ви, вам, които ще загубите бащите си, вам, които се оплаквате, вам, които ще гледате смъртта на свои любими, вам, угнетени, нещастни, смутени, и вам, които ще умрете в името на Христа, казвам, че ще се пробудите като от сън за щастливо бодърстване и като от нощ за божията светлина. В името на Христос нека падне завесата от очите ви и нека се стоплят сърцата ви!

Казвайки това, той вдигна ръка, като че заповядваше, а те усетиха нова кръв в жилите си и ги побиха тръпки до мозъка на костите, защото пред тях стоеше вече не грохнал и горестен старец, а великан, който увеличаше душите им и ги издигаше от праха и паниката.

— Амин! — извикаха няколко гласа.

А от неговите очи бликаше все по-силна светлина и се излъчваше сила, излъчваше се величие, излъчваше се светост. Главите се склониха пред него, а той, след като стихна възгласът „амин“, продължи:

— Сейте в плач, за да жънете в радост. Защо се плашите от силата на злото? Над земята, над Рим, над градските стени е господ, който се всели във вас. Камъните ще се просмучат от сълзи, пясъкът ще се напои с кръв. Траповете ще се изпълнят с вашите тела, а аз ви казвам: вие сте победители! Господ ще дойде да покори този град на престъплението, тиранията и самолюбието, а вие сте неговото войнство. И както само той изкупи с мъките и кръвта си греховете на света, така иска сега вие да изкупите с вашите мъки и кръв това гнездо на неправдата!... Това вещае той чрез моите уста!

И Петър разпери ръце и впи поглед нагоре, а в гърдите им сърцата почти престанаха да бият, защото почувстваха, че неговият поглед вижда нещо, което техните смъртни зеници не могат да съзрат.

Наистина лицето му се измени и се обля в светлина и той остана известно време загледан мълчаливо, сякаш онемял от възторг, но след малко гласът му се чу отново:

— Ти си тук, господи, и ми сочиш своите пътища!... Така ли е, Христe?... Не в Ерусалим, а в този град на сатаната искаш да основеш своята столица? Тук от тези сълзи и от тази кръв искаш да изградиш

своята църква? Тук, където днес царува Нерон, трябва да се издигне твоето вечно царство? О, господи, господи! И заповядваш на тези изпаднали в ужас хора да изградят с костите си основите на световния Сион, а на моя дух заповядваш да вземе властта над тях и над народите на земята?... И ето, ти изливаш извора на силата върху слабите, за да станат силни, и ето, заповядваш ми да паса отсега нататък овцете ти, докато свят светува... О, бъди прославен в своите промисли, ти, който ни заповядваш да побеждаваме. Осанна! Осанна!...

Тези, които бяха изпаднали в смут, се изправиха; в ония, които се бяха усъмнили, се вляха струите на вярата. Някои гласове извикаха едновременно: „Осанна!“, други: „Pro Christo!“, после настана тишина. Ярки летни светкавици осветяваха вътрешността на бараката и лицата, пребледнели от възмущение.

Петър, унесен във видението си, се моли още дълго, но най-после се съвзе, обърна към събраните вдъхновеното си, светнало лице и каза:

— Ето, както господ победи във вас съмнението, така и вие идете да побеждавате в негово име!

И макар да знаеше вече, че те ще победят, макар да знаеше какво ще изникне от техните сълзи и кръв, все пак гласът му затрепера от възмущение, когато взе да ги благославя с кръста, казвайки:

— А сега ви благославям, деца мои, за мъки, за смърт, за вечен живот!

Но те го заобиколиха с викове: „Ние сме вече готови, но ти, свети учителю, се пази, защото ти си наместник, който упражнява Христовата власт.“ И се хващаха за дрехите му, а той поставяше ръце върху главите им и прекръстваше всекиго отделно, както бащата прекръства децата си, които изпраща на далечен път.

И веднага започнаха да излизат от бараката, понеже вече бързаха за домовете си, а оттам — за тъмниците и за арените. Мислите им бяха се откъснали от земята, душите им бяха се устремили към вечността и вървяха като насън или в екстаз да противопоставят онай сила, която беше в тях, на силата и жестокостта на Чудовището.

Апостолът излезе заедно с Нерей, слуга на Пуденс, който го поведе по скрита в лозето пътечка към своя дом. Но в светлата нощ след тях се промъкваше Виниций и когато стигнаха до Нереевата колиба, се хвърли неочаквано в нозете на апостола?

А апостолът, като го позна, запита го:

— Какво искаш, сине мой?

Но след това, което бе слушал в бараката, Виниций не смееше за нищо да го моли, само прегърна с две ръце нозете му и притискаше към тях с хълцане челото си, като призоваваше безмълвно милостта му.

А той му каза:

— Зная. Взели са ти девойката, която ти обичаше. Моли се за нея.

— Учителю! — простена Виниций, прегръщайки още по-силно нозете на апостола. — Учителю! Аз съм жалък червей. Но ти си познавал Христа, моли го ти, застъпи се ти за нея.

И трепереше като лист от страдание, и удряше чело в земята, защото, познал силата на апостола, знаеше, че само той може да му я върне.

А Петър се трогна от това страдание. Той си спомняше как някога Лигия, съкрушена от думите на Крисп, лежеше също тъй в нозете му и го молеше да се смили над нея, спомни си, че я изправи и утеши, сега изправи и Виниций.

— Синко — рече той, — ще се моля за нея, но ти помни какво казах на онези, които се съмняваха, че сам бог е преминал през кръстните, мъки, и помни, че след този живот започва друг, вечен.

— Аз зная!... Аз чух — отвърна Виниций, като поемаше въздух с пресъхналите, си уста, — но виждаш учителю... не мога! Ако е нужна кръв, моли Христа да вземе моята... Аз съм войник. Нека да удвои, нека да утрои мъките, предназначени за нея, ще ги издържа, но нея нека запази. Тя е още дете, господарю, а той е по-силен от цезаря, вярвам! По-силен! Ти сам я обичаше. Ти ни благослови! Тя е още невинно дете!...

Той коленичи отново и като притисна лице с коленете на Петър, започна да повтаря:

— Ти си познавал Христа, учителю, ти си го познавал, той ще те чуе. Застъпи се за нея!

А Петър затвори очи и се молеше горещо.

Летните светкавици започнаха отново да озаряват небето. Виниций се взираше при тяхната светлина в устата на апостола, очаквайки от тях присъда — живот или смърт. В тишината се чуваха

пъдпъдъци, които се зовяха из лозята, и далечен, глух отглас от тепавиците около виа Салария.

— Виниций — попита най-последен апостолът, — ти вярваш ли?

— Господарю, щях ли иначе да дойда тук? — отговори Виниций.

— Тогава вярвай докрай, защото вярата помества планини. И дори да видиш тази девойка под ножа на палача или в челюстите на лъва, вярвай пак, че Христос може да я спаси. Вярвай и му се моли, а аз ще се моля заедно с теб.

След това, като обърна лице към небето, каза високо:

— Христе милосърдни, погледни на това скръбно сърце и го утеши! Христе милосърдни, отреди вятъра според кожухчето на агнето! Христе милосърдни, който си молил бога отца да отвърне горчивата чаша от твоите уста, отвърни я сега ти от устата на този твой слуга! Амин!

А Виниций, протегнал ръце към звездите, говореше още:

— О, Христе, аз съм твой! Вземи ме вместо нея!

На изток небето започна да светлее.

XI

След като се раздели с апостола, Виниций тръгна към затвора с възродено от надежда сърце. Някъде в глъбината на душата му още крещеше отчаянието и ужасът, но той задушаваше в себе си тези гласове. Струваше му се невъзможно застъпничеството на божия наместник и силата на молитвата му да останат безплодни. Боеше се да не изгуби надежда, боеше се да не допусне съмнение в душата си. „Ще вярвам в милосърдието му — говореше си той, — дори и да я видя в челюстите на лъва.“ И при тази мисъл той вярваше, въпреки че душата му трепереше и го избиваше студена пот по слепите очи. Всеки удар на сърцето му сега беше една молитва. Започваше да разбира, че вярата помеща планини, защото почувства в себе си някаква чудна сила, каквато по-рано не усещаше. Струваше му се, че може чрез нея да извърши такива неща, които вчера не са били по силите му. В някои мигове му се струваше, че лошото вече е минало. Когато отчаянието се обаждаше с някой стон в душата му, той си спомняше тази нощ и това свято старческо лице, обърнато към небето с молитва. „Не! Христос няма да откаже на първия си ученик и на пастира на своето стадо! Христос няма да му откаже, а аз няма да се усъмня.“ И бързаше към тъмницата като носител на добра вест.

Но тук го посрещна нещо неочаквано.

Преторианските стражи, които се сменяха при Мамертинския затвор, вече всички го познаваха и обикновено не му правеха никакви пречки, но този път кордонът не се отвори, а до него се приближи центурионът и му каза:

— Прощавай, благородни трибуне, днес имаме заповед да не пушчаме никого.

— Заповед? — повтори Виниций и побледня.

Войникът го погледна със съчувствие и отвърна:

— Да, господарю. Заповед от цезаря. В затвора има много болни и се страхуват да не разнесат посетителите заразата из града.

— Но ти каза, че заповедта е само за днес?

— Стражите се сменят на пладне.

Виниций замълча и свали от главата си пилеулуса, защото му се стори, че е от олово.

Изведнъж войникът се приближи до него и рече тихо:

— Успокой се, господарю. Тъмничарите и Урс я пазят.

Казвайки това, той се наведе и бързо начерта на каменната плоча с дългия си галски меч фигура на риба.

Виниций го изгледа проникателно.

— ... И си преторианец?...

— Докато не ида там — отговори войникът, като показва към затвора.

— И аз почитам Христа.

— Да бъде благословено името му! Зная, господарю.

Не мога да те пусна в затвора, но ако напишеш писмо ще го дам на пазачите.

— Благодаря ти, брате.

И като стисна ръка на войника, отиде си. Пилеулусът вече не му тежеше като олово. Утринното слънце се издигна над стените на затвора, а заедно с неговата светлина започна отново да нахлува надежда в сърцето на Виниций. Този войник християнин беше за него сякаш ново доказателство за могъществото на Христос. След малко се спря и като се загледа в розовите облаци над Капитолий и над храма на Юпитер Статор, каза:

— Не я видях днес, господи, но вярвам в твоето милосърдие.

В къщи го чакаше Петроний, който както обикновено, „превръщайки нощта на ден“, се беше върнал преди малко. Но беше успял вече да се окъпе и да се намаже за сън.

— Имам новини за теб — каза той. — Днес бях у Тулий Сенецион, където беше и цезарят. Не зная откъде се е сетила Августа да доведе със себе си малкия Руфий... Може би за да се смекчи сърцето на цезаря с красотата му... За нещастие сънят надви детето, и то заспа по време на четенето, както някога Веспасиан. Като видя това, Меднобрадия хвърли върху него чаша и го нарани тежко. Попея припадна и всички чуха думите на цезаря: „Дотегна ми тоя чужд приплод“, а това както знаеш, значи не друго, а смърт.

— Над Августа се излива божие наказание — отговори Виниций, — но защо ми разправяш това?

— Разправям ти го затова, защото тебе и Лигия ви преследваше гневът на Попея, но сега тя ще бъде заета със собственото си нещастие и може да се откаже от отмъщението и по-лесно да се помири. Ще я видя днес вечерта и ще говоря с нея.

— Благодаря ти. Съобщаваш ми хубава новина.

— А ти се окъпи и си почини. Устата ти е посиняла и от тебе е останала само сянката ти.

Но Виниций попита:

— А не си ли чул кога ще бъде първият *ludus matutinus*?

— След десет дни. Но първо ще вземат хора от други затвори. Колкото повече време ни остане, толкова по-добре. Още не е загубено всичко.

Но той говореше нещо, в което сам не вярваше, защото отлично знаеше, че щом цезарят, сравнявайки се с Брут, е намерил великолепно звучащ отговор на молбата на Алитур, то за Лигия вече няма спасение. Той скри, също от съжаление, че беше чул у Сенецион за решението на цезаря и Тигелин да изберат за себе си и за приятелите си най-хубавите девойки християнки и да ги опозорят преди мъчението, а останалите девойки щели да бъдат предоставени на преторианците и бестиариите в самия ден на зрелището.

Като виждаше, че Виниций няма да иска в никакъв случай да преживее Лигия, Петроний нарочно поддържаше временно надежда в сърцето му, първо, от съчувствие към него, и, второ, понеже този естет се грижеше Виниций да умре красив, ако трябва да умре, а не със съсипано и почерняло от страдание и безсъние лице.

— Ще кажа днес на Августа — каза той — горе-долу следното: „Спаси Лигия за Виниций, а аз за тебе ще спася Руфий.“ И наистина ще мисля за това. Пред Меднобрадия една дума, казана в подходящ момент, може да спаси или погуби някого. В най-лошия случай ще спечелим време.

— Благодаря ти — повтори Виниций.

— Най-добре ще ми благодариш, като се нахраниш и си починеш. Кълна се в Атина! Одисей е мислил за сън и за храна в най-нещастните мигове на живота си. Сигурно си прекарал цялата нощ в затвора?

— Не — отговори Виниций. — Искях да отида в затвора сега, но има заповед да не пускат там никого. Ти, Петроний, узнай дали

заповедта ще важи само днес или чак до деня на зрелищата.

— Довечера ще узная и утре сутринта ще ти кажа за колко време и защо е издадена тази заповед. А сега, ако ще и Хелиос да слезе от тревога в Кимерийските страни, аз пак отивам да спя, а ти ме последвай.

И те се разделиха, но Виниций влезе в библиотеката и започна да пише писмо на Лигия.

Когато свърши, отнесе писмото сам и го предаде на центуриона християнин, който веднага го занесе в затвора. След малко се върна с поздрав от Лигия и с обещание, че още днес ще му донесе отговора ѝ.

Ала Виниций не искаше да се връща и седна на един камък да чака писмото на Лигия. Слънцето вече беше се изкачило високо на небето и през Кливус Аргентариус, както обикновено прииждаха на Форума тълпи хора. Търговци хвалеха стоките си, гадатели предлагаха услугите си на минувачите, гражданите отиваха с бавни крачки към трибуните, за да слушат случайните оратори или да си разказват последните новини. Горещината се засилваше и бездействащите тълпи се криеха на сянка под колонадите на храмовете, а изпод тях всяка минута излитаха със силен шум цели ята гълъби, които блестяха с белите си пера на слънчевата светлина в небесния лазур.

Под влияние на изобилната светлина, на околната глъчка, на горещината и на извънредната умора очите на Виниций взеха да се затварят. Монотонните викове на момчетата, които играеха наоколо на мора, и равномерните крачки на войниците го приспиваха. Няколко пъти той вдигна глава и обгърна с поглед затвора, а след това се отпусна на камъка, въздъхна като дете, което заспива след дълъг плач, и заспа.

И мигом изпадна в плен на видения. Стори му се, че в тъмната нощ носи Лигия на ръце през непознато лозе, а пред тях върви Помпония Грецина със светилник в ръка и свети. Някакъв глас, сякаш гласът на Петроний, вика след него отдалече: „Върни се!“ Но той не обръща внимание на тоя глас и върви по-нататък след Помпония, докато стигат до една колиба, на прага на която стои апостол Петър. Тогава той му посочва Лигия и казва: „Ние идем от арената, господарю, но не можем да я събудим, събуди я ти.“ Петър обаче отговаря: „Сам Христос ще дойде да я събуди!“

След това образите започнаха да се смесват. Той виждаше в съня си Нерон и Попея в ръце с малкия Руфий с окървавено чело, което Петроний миеше, и Тигелин, който посипваше с пепел някакви маси, отрупани със скъпи ястия, и Вителий, който поглъщаше тези ястия, и мнозина други августиани, седнали на трапезата. Той самият седеше до Лигия. Но между масите ходеха лъвове, от чиито жълтеникави бради капеше кръв. Лигия го молеше да я изведе, а той бе обхванат от толкова страшно безсилие, че не можеше да се помръдне дори. След това в съновиденията му настъпи още по-голям безпорядък и най-сетне всичко пропадна в пълен мрак.

От дълбокия сън го пробуди слънчевият пек и някакви крясъци, които се разнасяха съвсем наблизко. Виниций разтри очи: улицата гъмжеше от хора, но двама бързоходци, облечени в жълти туники, разбутваха тълпата с дълги тръстикови пръчки, като викаха и отваряха път за една великолепна лектика, носена от четирима яки египетски роби.

В носилката седеше някакъв човек, облечен в бели дрехи. Лицето му не се виждаше добре, защото държеше току пред очите си свитък папирус и внимателно четеше нещо.

— Дайте път на благородния августиан! — викаха бързоходците.

Обаче улицата беше толкова претъпкана, че носилката трябваше да спре за малко. Тогава августианът отпусна нетърпеливо свитъка, показва главата си и извика:

— Разпъдете тези негодници! По-скоро!

Забелязал неочаквано Виниций, той се дръпна и бързо дигна към очите си свитъка хартия.

А Виниций прекара ръка по челото си, мислейки, че още сънува.

В носилката седеше Хилон.

В това време бързоходците проправиха път и египтяните щяха да тръгнат напред, когато неочаквано младият трибун, който разбра за един миг много неща, преди това неясни за него, се приближи до носилката.

— Поздрав на тебе, Хилон! — каза той.

— Момко — отговори с достойнство и гордост гъркът, мъчейки се да придаде на лицето си спокоен израз, въпреки че в душата си не беше спокоен, — здравей, но не ме задържай, понеже бързам при приятеля си, благородния Тигелин.

А Виниций, като хвана края на носилката, наведе се към него и гледайки го право в очите, му каза със снишен глас:

— Ти ли предаде Лигия?...

— Колосе Мемнонов! — извика уплашен Хилон.

Но в очите на Виниций нямаше заплаха и страхът на гърка мина бързо. Той си помисли, че е под покровителството на Тигелин и на самия цезар, сиреч под покровителството на сили, пред които трепери всичко, и че го заобикалят силни роби, а пък Виниций стои пред него без оръжие, с изтощено лице и фигура, превита от страдание.

При тази мисъл дързостта му се възвърна. Той спря върху Виниций подпухналите си зачервени очи и прошепна:

— А ти, когато аз умирах от глад, заповяда да ме набият.

За малко замълчаха и двамата, след което прозвуча глухият глас на Виниций:

— Несправедлив бях към тебе, Хилон!...

Тогава гъркът вдигна глава и като щракна с пръсти, което в Рим беше знак на пренебрежение и презрение, отвърна тъй високо, че всички да го чуят:

— Приятелю, ако имаш към мене молба, ела в дома ми на Есквилин преди пладне, когато след банята приемам гости и приятели.

И махна с ръка. При този знак египтяните вдигнаха лектиката, а робите в жълти туники започнаха да викат, като размахваха тръстиковите пръчки:

— Сторете път за лектиката на благородния Хилон Хилонид! Дайте път! Дайте път!

XII

В дълго, набързо писано писмо Лигия се прощаваше винаги с Виниций. Тя знаеше, че в затвора вече никого не пускат и че ще може да види Виниций едва от арената. Затова го молеше да узнае кога ще дойде техният ред, за да бъде и той на зрелището, защото искаше да го види още веднъж, преди да умре. В писмото ѝ не личеше страх. Пишеше, че и тя, и другите вече копнеят за арената, която ще бъде освобождение за тях. Надявайки се да пристигнат Помпония и Авъл, тя молеше настоятелно да дойдат и те на зрелището. Във всяка нейна дума личеше религиозният възторг и онова откъсване от живота, с което живееха вече всички затворници, а също и непоколебимата вяра, че дадените обети ще се изпълнят след смъртта, „Дали Христос (пишеше тя) ще ме освободи сега или след смъртта, той ме е обещал на теб чрез устата на апостола, затова аз съм твоя.“ И тя го заклана да не жали за нея и да не се оставя да го завладее скръбта. За нея смъртта не беше разкъсване на техния съюз. С детинско упование тя уверяваше Виниций, че веднага след мъките на арената ще каже на Христос, че в Рим е останал нейният годеник, Марк, който тъжи за нея с цялото си сърце. И мислеше, че Христос може да позволи душата ѝ да се върне за малко при него, за да му каже, че живее, че не помни мъките и че е щастлива. От цялото ѝ писмо лъхаше щастие и огромна надежда. В него имаше само една молба, свързана със земните дела: Виниций да вземе тялото ѝ от сполиариума и да я погребее като своя жена в гробницата, където той самият ще бъде погребан някога.

Душата му се късаше, като четеше това писмо, но в същото време му се струваше невъзможно Лигия да загине от зъбите на дивите зверове и Христос да не се смили над нея. Така в него се таеше надежда и упование. Като се върна в къщи, той ѝ писа, че всеки ден ще чака край стените на Тулианум, докато Христос най-после съкруши тези стени и му я върне. Поръчваше ѝ да вярва, че той може да му я върне дори от цирка, че и апостолът го моли за това и че минутата на освобождението е близка. Покръстеният центурион щеше да ѝ предаде писмото на следния ден.

Но когато Виниций дойде на другия ден пред затвора, центурионът излезе от редицата, приближи се сам до него и му каза:

— Чуй ме, господарю, Христос, който те беше подложил на изпитание, сега те сподоби с милостта си. Нощес идваха освободени роби на цезаря и префекта, да им изберат християнски девойки, за да ги опозорят; питаха и за твоята годеница, но господ ѝ прати треска, от която умират затворените в Тулианум, и те я оставиха. Още снощи тя беше в безсъзнание и нека бъде благословено името на Спасителя, защото тази болест, която я избави от позора, може да я избави и от смъртта.

Виниций се хвана с ръка за нарамника на войника, за да не падне, а той продължаваше:

— Благодари на божие то милосърдие. Лин беше отвлечен и подложен на мъки, но като видяха, че умира, върнаха го. И нея сега може да ти я дадат, а Христос да ѝ върне здравето.

Младият трибун остана още малко с отпусната глава. След това я изправи и каза тихо:

— Право казваш. Христос, който я избави от позора, може да я избави и от смъртта.

И като изчака до вечерта край стените на затвора, той се прибра в къщи; изпрати свои хора да вземат мерки, за да бъде пренесен Лин в една от неговите вили в околностите на града.

А Петроний, като узна всичко това, реши отново да действа. Той вече бе ходил при Августа, но сега отиде втори път. Завари я до леглото на малкия Руфий. Детето, с разбита глава, бълнуваше от треската, а майката се мъчеше да го спаси с отчаяние и ужас в сърцето, мислейки, че го избавя само за да загине то скоро от още по-страшна смърт.

Погълната само от своята болка, тя не искаше и да слуша за Виниций и за Лигия, но Петроний я сплаши. „Ти си оскърбила — каза ѝ той — ново непознато божество. Ти, Августа, почитаеш, струва ми се, еврейския Йехова, но християните твърдят, че Христос е негов син, затова помисли дали не те преследва гневът на бащата. Кой знае дали всичко, което те сполетя, не е тяхно отмъщение и дали животът на Руфий не зависи от това, как ще постъпиш.“

— Какво искаш да направя? — попита в ужас Потя.

— Да умилостивиш разгневените божества.

— Как?

— Лигия е болна. Накарай цезаря или Тигелин да я дадат на Виниций.

А тя го попита с отчаяние:

— Мислиш ли, че мога?

— Тогава можеш нещо друго. Ако Лигия оздравее, трябва да върви на смърт. Затова иди в храма на Веста и поискай *virgo magna*^[22] да се намери случайно около Тулианум, когато ще отвеждат затворените на смърт, и да заповяда да освободят тази девойка. Великата весталка няма да ти откаже това.

— Ами ако Лигия умре от треската?

— Християните казват, че Христос е отмъстителен, но справедлив: възможно е да го умилостивиш само с доброто си желание.

— Нека той ми даде някакъв знак, че ще запази Руфий.

Петроний вдигна рамене.

— Аз не съм дошъл като негов пратеник, о, божествена; само ти казвам: хубаво е да си добре с всички римски и чужди божества.

— Ще отида! — каза Попея със сломен глас.

Петроний си отдъхна. „Най-после постигнах нещо!“ — помисли той.

И като се върна при Виниций, каза му:

— Моли се на твоя бог да не умре Лигия от треската, защото, ако не умре, великата весталка ще заповяда да я освободят. Самата Августа ще я помоли за това.

Виниций го измери с трескав поглед и отговори:

— Нея Христос ще я спаси.

А Попея, която за спасението на Руфий беше готова да принася хекатомби на всички богове в света, отиде още същата вечер при весталките на Форум, като повери грижите над болното дете на вярната бавачка Силвия, която беше отгледала и нея.

Обаче в Палатин присъдата над детето беше вече произнесена. Защото, щом лектиката на Попея изчезна зад Голямата порта, в стаята, където лежеше малкият Руфий, влязоха двама освободени роби на Нерон; единият се хвърли върху старата Силвия и ѝ затъкна устата, а другият грабна медната статуйка на Сфинкса и още с първия удар я лиши от съзнание.

След това се приближиха към Руфий. Изгаряно от треската, детето не съзнаваше нищо, не разбираше какво се върши около него; усмихваше им се и присвиваше прекрасните си очи, сякаш се мъчеше да ги познае. Но те, като смъкнаха колана на бавачката, наречен цингулум, навиха го около шията му и започнаха да го стягат. Детето свърши лесно, като извика един път майка си. След това го увиха в чаршаф, качиха се на приготвените предварително коне и се отправиха бързо към Остия, където хвърлиха тялото в морето.

Попея не завари Великата девица, която беше заедно с другите весталки у Ватиний, и се върна след малко в Палатин. Намерила празното легло и изстиналото тяло на Силвия, тя падна в безсъзнание, а когато я свестиха, започна да крещи и дивите ѝ крясъци се чуваха през цялата нощ и през целия следващ ден.

Но на третия ден цезарят ѝ заповяда да дойде на пир и тя, облечена в аметистова туника, отиде и седеше там с каменно лице, златокоса, мълчалива, дивна и зловеща като ангел на смъртта.

---

[22] Ако весталка срещне случайно престъпник, когато го водят на смърт, той бива освободен. ↑

XIII

Преди да издигнат Флавиевци Колизея, амфитеатрите в Рим се строяха главно от дърво и затова изгоряха почти всичките по време на пожара. Нерон обаче, за да устрои обещаните зрелища, заповяда да издигнат няколко нови, а между тях и един огромен, за който веднага след прекратяването на пожара започнаха да докарват по море и по Тибър грамадни дървета, отсечени по склоновете на Атлас. Понеже зрелищата щяха да надминат всичко виждано дотогава по грандиозност и по брой на жертвите, предвидено беше и обширно помещение за хората и за животните. Хиляди майстори работеха денем и нощем на постройката. Строяха и украсяваха без отдих. Народът разказваше чудеса за колоните, украсени с бронз, кехлибар, слонова кост, седеф и късове черупки на костенурки, докарани отвъд морето. Напълнените с ледена вода от планините канали край седалките трябваше да поддържат в сградата приятен хлад дори и през най-големите горещини. Огромен пурпурен велариум щеше да пази от слънчевите лъчи. Между редиците на седалките бяха сложени кадилници за арабски благовония; отгоре бяха поставени приспособления за пръскане на зрителите с шафранена роса и с върбина. Прочутите архитекти Север и Целер бяха вложили цялото си изкуство, за да построят един невидан дотогава амфитеатър, който да побере такова число зрители, каквото дотогава никой друг амфитеатър не бе побирал.

Затова в деня, когато щеше да започне *ludus matutinus*, грамадни тълпи чакаха от зори отварянето на вратите, като се вслушваха с наслада в рева на лъвовете, в хрипливото ръмжение на пантерите и във воя на кучетата. На животните не бяха давали храна два дни, а в същото време разнасяха пред тях кървави късове месо, за да раздразнят още повече кръвожадността и глада им. Понякога се надигаше такава буря от диви гласове, че хората, които стояха пред цирка, не можеха да разговарят, а по-впечатлителните бледнееха от страх. Обаче при изгрев слънце от цирка се разнесоха мощни, но спокойни песни. Тълпите ги слушаха смаяни и повтаряха помежду си:

„Християните, християните!“ Действително голям брой християни бяха докарани в амфитеатъра още през нощта, и то не само от един затвор, както проектираха първоначално, а от всичките по малко. Сред тълпата се знаеше, че зрелищата ще продължат цели седмици и месеци, но се спореше дали с тази част от християните, която беше определена за днес, ще успеят да свършат за един ден. Мъжките, женски и детски гласове, които пееха утринната песен, бяха толкова многобройни, че според познавачите, макар и по сто и по двеста тела да изпращаха на арената, животните щяха да се изморят, да се наситят и до вечерта нямаше да могат да разкъсат всичките жертви. Други твърдяха, че много големият брой на жертвите, изкарвани едновременно на арената, разсейва вниманието и не позволява на зрителите да се наслаждават както трябва на зрелището. Колкото повече наближаваше времето да отворят коридорите към местата за публиката, наречени вомитории, толкова повече народът се оживяваше, развеселяваше се за зрелището. Започнаха да се образуват партии, които спореха дали лъвовете или тигрите могат по-добре да разкъсват хора. Тук-там се обзалагаха. Други пък говореха за гладиаторите, които щели да излязат на арената преди християните, и мненията пак се разделяха, едни бяха за самнитите, други за галите, за мирмилоните, за траките, за рециариите. Рано сутринта в амфитеатъра започнаха да идват по-големи или по малки групи гладиатори, водени от своите учители, наречени ланисти. За да не се изморяват предварително, те вървяха без оръжие, често съвсем голи, други със зелени клончета в ръце или пък увенчани с цветя, млади, красиви в утринната светлина и пълни с живот. Телата им, блестящи от масло, мощни, сякаш издялани от мрамор, будеха възхищение у влюбения във физическата красота народ. Мнозина от тях бяха лично познати на тълпата и всяка минута се разнасяха викове: „Здравей, Фурний! Здравей, Леон! Здравей, Максим! Здравей, Диомед!“ Младите момичета отправяха към тях погледи, пълни с любов, а те търсеха с очи най-хубавите и се обръщаха към тях с шеговити изрази, сякаш никаква грижа не ги гнетеше, като изпращаха целувки или викаха: „Прегърни ме, преди да ме прегърне смъртта!“ След това изчезваха зад вратите, от които мнозина от тях вече нямаше да излязат. Но все по-нови неща привличаха вниманието на тълпите. След гладиаторите вървяха мастигофорите, сиреч хората, въоръжени с камшици, чиято длъжност беше да шибат и да възбуждат

борещите се. След тях мулета теглеха към сполиариума цели кервани коли, натоварени с грамади дървени ковчези. Народът се радваше на тази картина, като съдеше по числото на ковчезите за размерите на зрелището. След това минаваха хората, които щяха да доубиват ранените, облечени тъй, че всеки да прилича на Харон или на Меркурий, след това — тия, които щяха да пазят реда в цирка и да определят местата, после — робите за разнасяне на храна и разхладителни напитки и накрая — преторианците, които всеки цезар винаги имаше подръка в амфитеатъра.

Най-после вомиториите бяха отворени и тълпите нахлуха вътре. Но събраният народ беше толкова много, че прииждаше с часове, и изглеждаше чудно, че амфитеатърът може да погълне такова неизброимо множество. Ревът на животните, които подушваха хората, се усили още повече. Народът прииждаше в цирка и заемайки местата, шумеше като вълни по време на буря.

Най-после пристигна и префектът, заобиколен от вигили, а след него в непрекъсната верига се заредиха лектиките на сенатори, консули, претори, едили, обществени и дворцови чиновници, преториански началници, патриции и елегантни жени. Пред някои лектики вървяха ликтори, които носеха секири в снопове пръчки, пред други — тълпи роби. Блестяха на слънцето позлатата на лектиките, белите и разноцветни рокли, перата, обиците, скъпоценностите, стоманата на секирите. От цирка се носеха викове, с които народът поздравяваше високите сановници, а от време на време все още идваха неголеми отреди преторианци.

Жреците от различните храмове дойдоха малко по-късно, а едва след тях носеха светите девици на Веста, пред които вървяха ликтори. Оставаше да дойде само цезарят, за да започне зрелището; а той не искаше да принуждава народа да го чака дълго, желаше да го спечели, като не закъснее, затова дойде незабавно заедно с Августа и августианите.

Петроний беше между августианите, в лектиката си бе взел и Виниций. Той знаеше, че Лигия е болна и в безсъзнание, но понеже през последните дни достъпът до затвора беше пазен много строго, тъй като предишната стража беше заместена с нова, на която беше забранено да разговаря с тъмничарите и да дава каквито и да било сведения на тези, които идваха да питат за затворниците, той не беше

сигурен дали и тя не е между жертвите, определени за първия ден на зрелището. За лъвовете можеха да я изпратят и болна, макар и в безсъзнание. Но тъй като жертвите щяха да бъдат в животински кожи и изкарвани по много наведнъж на арената, никой от зрителите не можеше да провери дали те са с една повече или по-малко, нито пък да познае някого. Пазачите и цялата прислуга на амфитеатъра бяха подкупени, а с бестиариите беше уговорено да укрият Лигия в някой тъмен кът на амфитеатъра и през нощта да я предадат на един Винициев арендатор, който щеше веднага да я заведе в Албанските планини. Петроний, посветен в тези тайни, съветваше Виниций да тръгне с него открито към амфитеатъра и чак на входа да се откъсне незабелязано сред навалищата и да отиде бързо в подземията, където лично да покаже на пазачите Лигия, за да не стане някаква грешка.

Пазачите го пуснаха през една малка вратичка, откъдето и те самите минаваха. Един от тях, на име Сир, го заведе веднага при християните. По пътя му каза:

— Не зная, господарю, дали ще намериш, каквото търсиш. Ние разпитвахме за девойка на име Лигия, но никой не ни отговори, може би нямат доверие в нас.

— Много ли са? — попита Виниций.

— Мнозина ще останат за утре, господарю.

— Има ли болни между тях?

— Такива, които да не могат да се държат на краката си, няма.

След това Сир отвори една врата и влязоха в нещо като огромна зала, но ниска и тъмна, тъй като светлината стигаше в нея само през отворите с решетки, които я отделяха от арената. Отначало Виниций не можеше да види нищо, само чуваше шум от гласове в помещението и виковете на народа, които достигаха от амфитеатъра. Но след малко, когато очите му свикнаха с тъмнината, той видя цели тълпи странни същества, подобни на вълци и мечки. Това бяха християните в животински кожи. Някои от тях бяха прави, други се молеха коленичили. Тук-там по дългите коси, които се спускаха върху кожата, можеше да се отгатне, че жертвата е жена. Майки, прилични на вълчици, носеха на ръце децата си също в кожи. Но изпод кожата се показваха светнали лица, в мрака очите им блестяха радостно и трескаво. Явно беше, че повечето от тези хора бяха завладени от една мисъл, изключителна и неземна, която още приживе ги беше

направила безчувствени към всичко, което ставаше около тях или което можеше да се случи с тях. Виниций разпитваше за Лигия, но те го гледаха с очи, сякаш пробудени от сън, и не отговаряха на въпросите; други му се усмихваха, като слагаха пръст на уста или сочеха железните решетки, през които влизаха бляскави снопове светлина. Само децата плачеха тук-там, уплашени от рева на зверовете, воя на кучетата, крясъка на народа и животинския вид на своите родители. Виниций вървеше до Сир, гледаше лицата, търсеше, разпитваше, понякога се препъваше о телата на онези които бяха припаднали в тая навалица, задух и горещина, и се промъкваше по-нататък в тъмната дълбочина на помещението, което изглеждаше обширно като целия амфитеатър.

Изведнъж той се спря, понеже му се стори, че близо до една решетка чува някакъв познат нему глас. Вслуша се за малко, обърна се и като се промъкна през навалицата, застана наблизо. Сноп светлина падаше върху главата на говорещия и на тая светлина Виниций разпозна под вълчата кожа отслабналото и неуморимо лице на Крисп.

— Покайте се за греховете си — говореше Крисп, — защото ето ей сега ще настане мигът. Но който мисли, че със смъртта ще изкупи своята вина, той върши нов грях и ще бъде хвърлен в огън вечен. С всеки ваш грях, който сте извършили през живота си, вие сте подновявали господнята мъка и как смеее тогава да мислите, че тази мъка, която ви чака, би могла да изкупи онази? От еднаква смърт ще умрат днес и праведни, и грешни, но господ ще различи своите. Горко вам, защото зъбите на лъвовете ще разкъсат вашите тела, но няма да изличат греховете ви, нито сметките ви с бога. Господ прояви достатъчно милосърдие, когато позволи да бъде прикован на кръста, но занаяпред той ще бъде само съдия, който няма да остави без наказание нито един грях. Вие, които сте мислили, че чрез мъките ще изкупите греховете си, вие сте оскърбили божията справедливост и още по-дълбоко ще бъдете хвърлени в бездната. Свърши се милосърдието и дойде часът на гнева божи. Ето, след малко ще се изправите пред Страшния съд, пред който ще устоят само добродетелните. Покайте се за греховете си, защото пъклената бездна е вече разтворена, и горко вам, мъже и жени, горко вам родители и деца!

И протегнал костеливи ръце, той ги размаха над наведените глави, неустрашим, но и неумолим даже пред лицето на смъртта, на

която щяха да отидат след малко всички тези обречени. След неговите думи се обадиха гласове:

„Да се покаем за греховете си!“, а после настана мълчание и се чуваше само плачът на децата и как се удряха с ръце о гърдите. Кръвта в жилите на Виниций се смрази. Той, който беше вложил цялата си надежда в милосърдието на Христа, чу сега, че е дошел денят на гнева и че милосърдието няма да бъде заслужено дори и чрез смъртта на арената. Наистина в главата му се мярна ясна и бърза като светкавица мисъл, че апостол Петър би говорил иначе на тези, които щяха да умрат, но все пак страшните, пълни с фанатизъм думи на Крисп и това тъмно помещение с решетки, зад които се простираше арената на мъките, и тяхната близост, и многобройните жертви, готови вече за смъртта, изпълниха душата му със страх и ужас. Всичко това му се струваше страшно и стократно по-ужасно от най-кървавите битки, в които бе участвал. Задухът и горещината почнаха да го душат. Студена пот изби по челото му. Обхвана го страх, че може да припадне като тези, в чиито тела се препъваше, докато търсеше, а като помисли, че могат всеки миг да отворят решетките, започна да вика високо Лигия и Урс с надежда, че ако не те, някой друг, който ги познава, ще му отговори.

И наистина веднага някакъв човек, облечен като мечка, го дръпна за тогата и каза:

— Господарю, останаха в тъмницата. Мене ме изведоха последен и я видях болна на одъра.

— Ти кой си? — попита Виниций.

— Копачът, в чиято колиба апостолът те кръсти, господарю. Затвориха ме преди три дни, а днес вече ще умра.

Виниций си отдъхна. Когато влизаше тук, той желаше да намери Лигия, но сега беше готов да благодари на Христа, че я няма тук, и в това виждаше знак на неговото милосърдие.

В това време копачът го дръпна още веднъж за тогата и каза:

— Помниш ли, господарю, че аз те заведох на Корнелиевото лозе, където апостолът проповядваше в бараката?

— Помня — отговори Виниций.

— После го видях, един ден преди да ме затворят. Благослови ме и ми каза, че ще дойде в амфитеатъра да благослови с кръстен знак загиващите. Бих искал него да гледам в минутата на смъртта и да видя

кръстния знак, защото тогава ще ми бъде по-лесно да умра, та ако знаеш, господарю, къде е той, кажи ми.

Виниций сниши глас и отвърна:

— Той е сред хората на Петроний, преоблечен като роб. Не зная къде са избрали места, но аз ще се върна в цирка и ще видя. Когато излезете на арената ти гледай към мене, а пък аз ще стана и ще се обърна към тях. Тогава ще го намериш с поглед.

— Благодаря ти, господарю, и мир на тебе.

— Да бъде Спасителя милостив към теб.

— Амин.

Виниций излезе от куникулума и се отправи към амфитеатъра, мястото му беше до Петроний, сред другите августиани.

— Тук ли е? — попита Петроний.

— Няма я. Останала в затвора.

— Слушай какво още ми дойде наум, но като слушаш, гледай например Нигидия, та да изглежда, че приказваме за прическата й... Тигелин и Хилон ни гледат в този момент... И така, слушай: нека да поставят през нощта Лигия в ковчег и да я изнесат от затвора като умряла, а за останалото се сещаш.

— Да — отговори Виниций.

По-нататъшния им разговор прекъсна Тулий Сенецион, който се наведе към тях и каза:

— Не знаете ли дали ще дадат на християните оръжие?

— Не знаем — отговори Петроний.

— Аз бих предпочел да им дадат — говореше Тулий, — инак арената много скоро ще заприлича на кланица. Какъв великолепен амфитеатър, нали!

Наистина гледката беше величествена. По-ниските редове, запълнени с тоги, се белееха като сняг. На позлатения подиум седеше цезарят с диамантена огърлица и златен венец на главата, до него красивата и мрачна Августа, а наоколо от двете страни весталки, висши чиновници, сенатори с плащове, обточени с пурпурни ивици, военачалници в блестящо въоръжение, с една дума, всичко, което беше в Рим силно, пищно и богато. По-нататък седяха войниците, а по-нагоре се чернееше в кръг море от човешки глави, над които между стълбовете висяха гирлянди от рози, лилии, анемони, бръшлян и лоза.

Всички разговаряха високо, викаха се един друг, пееха, понякога бурно се смееха на някоя духовита дума, която се разнасяше от ред на ред, и тропаха от нетърпение, за да ускорят зрелището.

Най-после тропането заприлича на гръмотевица и не преставаше. Тогава префектът на града, който преди това беше направил с блестящата свита обиколка на арената, даде с кърпичка знак, на който амфитеатърът отвърна с всеобщо „А-а-а!...“, изтръгнато от хиляди гърди.

Обикновено зрелището започваше с лов на диви зверове, по които мятаха стрели и копия разни варвари от север и от юг, обаче този път зверовете щяха да бъдат и без това много, затова започнаха с андабатите — хора с шлемове без отвори за очите. Те трябваше да се бият слепешком. Двайсетина от тях излязоха заедно на арената и започнаха да размахват мечове във въздуха; мастигофорите ги насочваха едни към други с помощта на дълги вили, за да могат да се срещнат. По-изтънчените зрители гледаха равнодушно и с пренебрежение това зрелище, но за народа бяха забавни несръчните движения на борците, а като се случеше да се срещнат гърбом, той избухваше в силен смях и викаше: „Надясно!“, „Наляво!“, „Направо!“, като често заблуждаваше нарочно противниците. Обаче няколко двойки се счепкаха и борбата започваше да става кървава. По-разпалените борци хвърляха щитовете и като се хващаха с левите ръце, за да не се разделят повече, с десните ръце се биеха до смърт. Който паднеше, издигаше пръсти нагоре, молейки с този жест за милост, но в началото на зрелището народът обикновено искаше смъртта на ранените, особено когато се касаеше за андабати, които му бяха неизвестни, тъй като лицата им бяха закрити. Постепенно борците оставаха все по-малко, а когато най-после останаха само двама, сблъскаха ги така, че и двамата паднаха на пясъка и се промушиха взаимно. Тогава сред викове „Peractum est“ прислугата изнесе труповете, а момчета заровиха кървавите следи на арената и я посипаха с шафранови листа.

Сега идеше ред на по-сериозна борба, която възбуждаше любопитството не само на простата тълпа, но и на изтънчената публика; по време на тази борба младите патриции залагаха понякога огромни суми и често се разоряваха. Веднага взеха да обикалят от ръце на ръце дъсчици, които се записваха имената на любимците заедно със

сумата от сестерции, които всеки залагаше за своя избраник. Спектатите, т.е. борците, които бяха вече излизали на арената и бяха спечелвали победи, събираха най-много поддръжници, но между залагащите имаше и такива, които залагаха значителни суми за нови и съвсем неизвестни гладиатори, с надежда да получат огромни печалби, ако те победят. Обзалагаше се и самият цезар и жреците, и весталките, и сенаторите, и народът. Хората от тълпата, когато им се свършваха парите, залагаха често собствената си свобода. С разтуптени сърца, а даже и с тревога публиката очакваше излизането на борците, а мнозина обещаваха гласно жертви на боговете, за да спечелят тяхното покровителство над своя любимец.

Наистина, когато се разнесоха пронизителните звуци на тръбите, в амфитеатъра настана тишината на очакването. Хиляди очи се обърнаха към грамадните синджир на вратата, до която се приближи човек, преоблечен като Харон, и в сред общото мълчание удари трикратно с чук, сякаш зовеше на смърт онези, които бяха скрити зад тази врата. Бавно се разтвориха двете крила на вратата и разкриха черна паст, от която започнаха да се изсипват на светлата арена гладиаторите. Те вървяха на отделения от по дваисет и пет души, отделно траки, отделно мирмилони, самнити, гали, всички тежко въоръжени, а най-послед рециариите с мрежа в едната ръка и тризъбец в другата. При тяхното излизане тук и там се чува ръкопляскания, които след малко се превърнаха в огромна и продължителна буря. Отгоре до долу се виждаха пламнали лица, пляскащи ръце и отворени уста, от които се изтръгваха викове. А те обиколиха цялата арена с равномерни и пъргави крачки, като блестяха с богатото си въоръжение, след това се спряха пред подиума на цезаря горди, спокойни и блестящи. Пронизителен звук на рог сложи край на ръкоплясканията и тогава борците протегнаха нагоре десници, вдигнаха очи и глави към цезаря и почнаха да викат или по-скоро да пеят с повлечени гласове:

Ave Caesar Imperator!
Morituri te salutant!

След това се разпръснаха бързо, заемайки определените места по арената. Трябваше да се нападат на цели групи, но първо позволиха на

по-прочутите гладиатори да участват в единоборства, в които най-добре се проявяваше силата, сръчността и смелостта на борците. Наистина веднага измежду галите излезе борец, добре познат на любителите на амфитеатъра, с прозвище Касапина (Lanio), победител в много борби. С голям шлем на главата и с броня, която покриваше отпред и отзад могъщото му тяло, в блясъка на жълтата арена той приличаше на огромен лъскав бръмбар. Но не по-малко прочутият рециарий Календион излезе насреща му.

Сред зрителите започнаха да се обзалагат:

— Петстотин сестерции за гала!

— Петстотин за Календион!

— Кълна се в Херкулес! Хиляда!

— Две хиляди!

В това време галът, като дойде до средата на арената, започна пак да се отдръпва и с насочен меч и наведена глава наблюдаваше внимателно през отворите на шлема противника, а лекият, красив като статуя рециарий, съвсем гол, само с една препаска около бедрата, обикаляше бързо около тежкия противник, като размахваше грациозно мрежата, навеждаше или вдигаше тризбеца и пееше обичайната песен на рециариите:

*Non te peto, piscem peto,
Quid me fugis, Galle?*

Но галът всъщност не бягаше. След малко той се спря и като застана на едно място, взе да се обръща само с незначително движение, тъй че противникът да е постоянно пред него. Във фигурата и в ужасно голямата му глава сега имаше нещо страшно. Зрителите разбираха отлично, че това тежко, обковано в мед тяло се готви за внезапен удар, който може да реши борбата. В това време рециарият ту подскачаше към него, ту се отдръпваше, като правеше с тризбеца си толкова бързи движения, че човешкият поглед трудно можеше да ги следи. Звукът на зъбците о щита се разнесе на няколко пъти, но галът не се и поклати, дори и така доказва огромната си сила. Цялото му внимание, изглежда, бе насочено не към тризбеца, а към мрежата, която се въртеше непрекъснато над главата му като злокобна птица.

Зрителите със затаен дъх следяха майсторската игра на гладиаторите. Най-последно, издебнал удобен момент, Ланион се хвърли върху противника си, но той със същата бързина се измъкна изпод неговия меч и вдигнатата му ръка, изправи се и хвърли мрежата.

Като се завъртя на място, галът отхвърли мрежата с щита си, след това и двамата се отдалечиха бързо един от друг. В амфитеатъра загърмяха викове: „Масте!“, а на по-ниските редове отново започнаха да се обзалагат. Самият цезар, който отначало разговаряше с весталката Рубрия и не гледаше внимателно, сега обърна глава към арената.

И те пак започнаха да се борят тъй сърчно и с такава точност на движенията, щото в някои мигове изглеждаше, че не се борят на живот и смърт, а за да покажат ловкостта си. Ланион, който още на два пъти се изплъзна от мрежата, отново започна да отстъпва към края на арената. Но тогава тези, които не държаха негова страна и не искаха той да си почине, започнаха да викат: „Нападай!“ Галът послуша и нападна. Рамото на рециария се обля внезапно в кръв и мрежата увисна в ръцете му. Ланион се приведе и скочи, като искаше да нанесе последния удар. Обаче в тоя миг Календион, който само беше се престорил, че не може да владее мрежата, се наведе настрана, избягна удара, вмъкна тризбеца между коленете на противника си и го повали на земята.

Той искаше да се надигне, но в един миг го обвиха фаталните върви и всяко негово движение още повече заплиташе ръцете и краката му. В същото време ударите на тризбеца един след друг го приковаваха на земята. Осъществявайки набра всички сили, подпря се на ръце и се напегна, за да се изправи — напразно. После вдигна към главата си ръка, която губеше сили и вече не можеше да държи меча, и падна възник. Календион притисна шията му с тризбеца о земята и като се облегна с две ръце на дръжката ѝ, обърна се към ложата на цезаря.

Целият цирк се разтърси от ръкопляскания и човешки рев. За тези, които държаха страната на Календион, той беше в тоя миг по-велик от цезаря, но точно затова от сърцата им изчезна ожесточението към Ланион, който беше напълнил джобовете им с цената на собствената си кръв. И тъй желанието на народа се раздвои. По всички пейки на цирка дадоха знак — половината бяха за пощада, а

останалите — за смърт, но рециарият гледаше само ложата на цезаря и весталките, очаквайки какво ще решат те.

За нещастие Нерон не обичаше Ланион, защото на последните игри преди пожара беше се обзаложил против него и загуби в полза на Лициний значителна сума. Той протегна ръка от подиума и обърна палеца си към земята.

Весталките веднага повториха знака. Тогава Календион коленичи върху гърдите на гала, извади къс нож, който носеше под препаската си, и като отмести бронята около шията на противника, заби триъгълното острие до дръжката в гърлото му.

— *Peractum est!* — разнесоха се гласове в амфитеатъра.

А Ланион потрепера като заклан вол и разрови пясъка с крака, после се изпъна и остана неподвижен.

Меркурий нямаше нужда да проверява с нажежено желязо дали е още жив. Веднага го изнесоха и на арената излязоха други двойки. Едва след тях закипя борбата на целите групи. Народът вземаше в нея участие с душа, със сърце, с очи: виеше, ревеше, свиркаше, ръкопляскаше, смееше се, поощряваше борците, лудееше. Разделените на два отряда гладиатори се биеха на арената с настървението на диви зверове: гърди се удряха о гърди, тела се вкопчваха в смъртна прегръдка, пукаха стави, мечове потъваха в гърди и коремни, побледнели устни бълваха кръв върху пясъка. Накрая някои новаци бяха обзети от такъв панически ужас, че се откъснаха от тоя хаос и започнаха да бягат, но мастигофорите веднага ги върнаха в борбата с бичове с оловни топчета. По пясъка се образуваха големи тъмни петна: все по-голям брой голи и облечени в брони тела се трупаха като снопи. Живите се бореха върху труповете, препъваха се о брони и щитове, окървавяваха краката си о изпочупените оръжия и падаха. Народът не можеше да се овладее от радост, опияняваше се от смъртта, дишаше я, насищаше очите си с нея и с наслада вдъхваше изпаренията ѝ.

Най-после паднаха почти всички победени. Само неколцина ранени коленичиха в средата на арената и като се олюляваха, протягаха към зрителите ръце с молба за пощада. На победителите бяха раздадени награди, венци, маслиненни клонки и след това настъпи кратка почивка, която по заповед на всемогъщия цезар се превърна в угощение. Във вазите димяха благоухания. Пръскаха народа с шафранена и теменужена вода. Разнасяха разхладителни напитки,

печено месо, сладкиши, вино, маслини и плодове. Народът гълташе, разговаряше и крещеше в чест на цезаря, за да го накара да бъде още по-щедър. И наистина, когато гладът и жаждата бяха наситени, стотици роби внесоха пълни кошове с подаръци, а облечени като амури момчета изваждаха от кошовете различни предмети и с две ръце ги хвърляха на публиката. Когато взеха да раздават лотарийни тесери, стана сбиване: хората се блъскаха, падаха, тъпчеха се, викаха за помощ, прескачаха пейките и се задушаваша в страшната блъсканица, защото човек, ако имаше късмет, можеше да спечели къща с градина, роб, разкошно облекло или рядък див звяр, който след това щеше да продаде на амфитеатъра. Ставаха такива безредици, че често преторианците трябваше да въвеждат реда, а след всяко раздаване от цирка изнасяха хора със счупени ръце, крака или смазани до смърт в навалищата.

Но по-богатите не участваха в борбата за тесери. Августияните се забавляваха с Хилон и се присмиваха на неговите напразни усилия да покаже, че може да гледа борбата и кръвопролитие то спокойно като всички други. Напразно обаче нещастният грък се мръщеше, хапеше устни и стискаше юмруци така, че ноктите му се забиваха в дланите. Не само гръцката му натура, а и страхливостта му не можеше да понася такива зрелища. Лицето му побледня, челото се ороси с капки пот, устните посиняха, очите му хлътнаха, зъбите му тракаха. След като се свърши борбата, дойде за малко на себе си, но когато взеха да му се присмиват, обхвана го внезапен гняв и той започна отчаяно да хапе.

— Ех ти, грък! Не можеш да гледаш разкъсана човешка кожа — казваше Ватиний, като му дърпаше брадата.

Хилон му се озъби с последните си два жълти зъба и отговори:

— Баща ми не беше обуцар, та не мога да кърпя кожа.

— Масте! Нabet! — извикаха няколко гласа.

Но други продължаваха да се подиграват.

— Не е крив тоя, че вместо сърце има в гърдите си парче сирене — извика Сенецион.

— Не си крив ти, че вместо глава имаш мехур — отвърна Хилон.

— Няма ли да станеш гладиатор? Чудесен ще бъдеш с мрежа на арената!

— Ако хвана в нея тебе, все едно, че съм хванал вонящ папуняк.

— Ами какво ще правиш с християните? — питаше го Фест от Лигурия. — Не искаш ли да станеш куче и да ги хапеш?

— Не, искам да ти стана брат.

— Ти, меотийска проказо!

— Ти, лигурийско муле!

— Тебе май те сърби кожата, но не те съветвам да молиш аз да те почеша.

— Чеши се сам. Ако изчешеш собствените си струпеи, ще унищожиш най-хубавото, което имаш.

Така те го нападаха, а той отвърщаше заядливо сред общия смях. Цезарят пляскаше с ръце, повтаряше „Масте!“ и ги поощряваше. Но след малко се приближи Петроний и като докосна рамото на гърка с издяланата си от слонова кост пръчка, рече студено:

— Това е хубаво, философе, само едно си сбъркал: боговете са те създали за крадец, а ти си станал демон и затова няма да издържиш!

Старецът го погледна със зачервените си очи, този път обаче не намери готова дързост, за да отговори. Помълча и след това отвърна с усилие:

— Ще издържа!...

В това време тръбите известиха, че почивката е свършила. Хората взеха да напущат проходите, където се бяха струпали, за да се поразгъпчат и да поговорят. Настъпи общо раздвижване и започнаха обикновените разпавии за места. Сенаторите и патрициите тръгнаха към своите. Малко по малко шумът утихваше и в амфитеатъра се възстановяваше редът. На арената се появиха група хора, за да изравнят пясъка, защото тук-там имаше слепени от съсирената кръв буци.

Идеше ред на християните. Но тъй като това зрелище беше ново за народа и никой не знаеше как ще се държат те, всички ги очакваха с известно любопитство. Тълпата беше съсредоточена, в напрежение — очакваха се някакви изключителни сцени, но беше настроена и неприязнено. Та нали тези хора, които сега щяха да се появят, бяха изгорили Рим и неговите вековни съкровища? Та нали те се хранеха с кръв на малки деца, отравяха водите, кълняха целия човешки род и вършеха най-срамни престъпления? За разпалената омраза бяха недостатъчни и най-строгите наказания и ако имаше в сърцата някакво

опасение, то беше само едно — дали мъченията ще бъдат равни на престъпленията на тези зловещи осъдени.

В това време слънцето се беше издигнало високо и лъчите му, които се прецеждаха през пурпурния велариум, изпълваха амфитеатъра с кървава светлина. Пясъкът беше станал огненочервен. В тези отражения, в лицата на хората, както и в пустотата на арената, която след малко щеше да се изпълни с човешки мъки и животинска ярост, имаше нещо страшно. Из въздуха сякаш се носеше ужас и смърт. Тълпата, обикновено весела, мълчеше озлобена. Лицата имаха ожесточен израз.

Изведнъж префектът даде знак: тогава се появи същият, преоблечен като Харон, старец, който призоваваше на смърт гладиаторите. Той премина с бавни крачки през цялата арена, сред глухата тишина удари отново три пъти с чук по вратата.

Из целия амфитеатър се разнесоха глухи гласове:

— Християните! Християните!

Изскърцаха железните решетки на тъмните отвори и се разнесоха обичайните викове на мастигофорите: „На пясъка!“ и в миг арената се изпълни като че ли с някакви горски същества, покрити с кожи. Всички тичаха бързо, трескаво и като стигнеха в средата на арената, коленичиха един до друг с вдигнати нагоре ръце. Народът мислеше, че това е молба за милост и вбесен от такава страхливост, започна да тропа, да свири, да хвърля празни съдове от вино, оглозгани кокали и да реве: „Зверовете! Зверовете!...“ Но изведнъж стана нещо неочаквано. От средата на косматата тълпа се разнесоха пеещи гласове и в същия миг зазвуча песен, която чуваха за първи път в римския цирк:

Christus legnat!

Тогава народът се смая. Осъдените пееха с вдигнати, към велариума очи. Виждаха се техните побледнели, но вдъхновени лица. Всички разбраха, че тези хора не молят за милост и сякаш не виждат нито цирка, нито народа, нито сената, нито цезаря. „Christus regnat!“ — звучеше все по-силно, а по седалките, чак до последните редове, мнозина от зрителите се питаха какво се е случило и кой е тоя Chirstus,

чието име беше на устата на всичките тези хора, които щяха след малко да умрат. Но в това време се отвори нова решетка и на арената се спуснаха с див бяг и лай цели стада кучета: грамадни светложълти молоси от Пелопонес, шарени на ивици пиренейски песове, подобни на вълци мелези от Хиберния, нарочно държани гладни, с хлътнали хълбоци и кръвясали очи. Вой и скимтене изпълниха целия амфитеатър. Християните свършиха песента и стояха коленичили неподвижно, като вкаменени, повтаряйки само жално в хор: „Pro Christo! Pro Christo!“ Кучетата подушиха хора под животинските кожи и учудени от тяхната неподвижност, не смееха веднага да се нахвърлят върху им. Някои от тях се катереха по стените на ложите, сякаш искаха да достигнат зрителите, други тичаха наоколо и лаеха ожесточено, като че ли гонеха някакъв невидим звяр. Народът се разгневи. Хиляди гласове закрещяха: някои от публиката имитираха животински рев, други лаеха като кучета, трети насъскваха на различни езици. Амфитеатърът се разтърси от викове. Раздразнените кучета започнаха ту да се хвърлят върху коленичилите християни, ту пак да се отдръпват, като тракаха със зъби, докато най-послед един молос впи остриите си зъби във врата на една коленичила отпред жена и я повали.

Тогава десетки кучета се нахвърлиха навътре сред християните в някакъв проход. Тълпата престана да реве, за да може да гледа с по-голямо внимание. Сред воя и ръмженето още се чуваха жални мъжки и женски гласове: „Pro Christo! Pro Christo!“, но на арената се образуваха подвижни кълба от телата на кучетата и хората. Сега кръвта течеше като поток от разкъсаните тела. Кучетата си отнемаха едно от друго кървави човешки късове. Миризма на кръв и разкъсани вътрешности задуши арабскиту благовония и изпълни целия цирк. Най-послед останаха да се виждат само тук-там единични коленичили фигури, но скоро ги покриха подвижните виещи кълба.

Виниций, който се изправи в момента, когато християните излязоха на арената, и се обърна, за да посочи на копача, както беше обещал, къде се намира апостолът, скрит между хората на Петроний, седна пак с мъртвешко лице и поглеждаше с изцъклени очи ужасното зрелище. В началото страхът, че копачът е могъл да се излъже и че Лигия се намира между жертвите, беше го вцепенил напълно, но като слушаше възгласите „Pro Christo!“ и когато видя мъките на толкова жертви, които в смъртния си час славеха своята истина и своя бог,

завладя го друго чувство, което го прониза като непоносима, но непреодолима болка — щом сам Христос е умрял в мъки, сега, когато гинат заради него хиляди, когато се пролива море от кръв, една капка повече не значи нищо и дори е грях да се иска милост. Тази мисъл идеше към него от арената, пронизваше го заедно със стоновете на умиращите, заедно с миризмата на кръвта им. И все пак се молеше и повтаряше с пресъхнали устни: „Христе, Христе, и твоят апостол се моли за нея!“ След това се забрави, изгуби представа къде се намира, само му се струваше, че кръвта на арената приижда и приижда, че ще се надигне и ще потече от цирка и ще залее целия Рим. Накрая не чуваше нищо, ни воя на кучетата, ни виковете на хората, ни гласовете на августианите, които внезапно започнаха да викат:

— Хилон припадна!

— Хилон припадна! — повтори Петроний, като се обърна натам, където беше гъркът.

Хилон наистина беше загубил съзнание и седеше бял като платно, отметнал назад глава, с широко отворени уста, като труп.

В тоя миг започнаха да изкарват на арената нови жертви, покрити с кожи.

Те коленичиха веднага, както и техните предшественици, но изморените кучета не искаха да ги разкъсват. Едва няколко кучета се нахвърлиха върху най-близките коленичили християни, а другите легнаха, вдигнаха нагоре окървавените си муцуни и започнаха да дишат уморено и тежко.

Тогава, обезпокоен от това, но опиянен от кръвта и озверен, народът започна да крещи с ужасяващи гласове:

— Лъвовете! Лъвовете! Пуснете лъвовете!...

Лъвовете се пазеха за следния ден, но в амфитеатъра народът налагаше волята си на всички, дори и на цезаря. Единствен само Калигула, дързък и непостоянен в прищевките си, беше се осмелил да се противопоставя, дори бе заповядал да налагат тълпите с тояги, но и той най-често беше отстъпвал. Нерон, за когото ръкоплясканията бяха по-скъпи от всичко на света, не се противопоставяше никога, а още по-малко можеше да се противопостави сега, когато трябваше да се успокоят раздразнените след пожара тълпи и за християните, върху които той искаше да стовари вината за бедствието.

И той даде знак да отворят куникулума, а народът, видял това, се успокои веднага. Чу се скърцането на решетките, зад които бяха лъвовете. Като ги видяха, кучетата се скупчиха на противоположната страна на кръга с тихо скимтене, а лъвовете започнаха да излизат на арената един след друг, огромни, бледожълти, с големи рошави глави. Самият цезар обърна към тях отегченото си лице и вдигна смарагда към окото си, за да ги наблюдава по-добре. Августианите ги посрещнаха с ръкопляскане; тълпата ги броеше с пръсти и в същото време следеше жадно какво ще направят християните, като ги видят; а християните отново започнаха да повтарят непонятните за мнозина, но дразнещи всички думи: „Pro Christo! Pro Christo!“

Но лъвовете, макар и изгладнели, не бързаха към жертвите. Червеникавият блясък на арената им пречеше и те мигаха като ослепени; някои протягаха лениво големите си златисти тела, други се прозяваха, сякаш искаха, разтваряйки челюсти, да покажат на зрителите страшните си зъби. След това миризмата на кръв и на разкъсани тела, каквито имаше много по арената, започна да им действа. Скоро движенията им станаха неспокойни, гривите им щръкнаха, ноздрите им поемаха шумно въздух. Изведнъж един се спусна към трупа на една жена с разкъсано лице и като опря предните си лапи върху тялото, започна да лиже с грапавия си език съсирената кръв, друг се приближи към един християнин, който държеше в ръцете си дете в кожа на еленче.

Детето се тресеше от вик и плач и прегръщаше конвулсивно шията на баща си, а той, в желанието си да му продължи макар и с един миг живота, се мъчеше да го откъсне от шията си и да го подаде на коленичилите по-нататък. Но викът и движението раздразниха лъва. Изведнъж той издаде кратък, отсечен рев, с един удар на лапата си смаза детето и като стисна черепа на бащата в челюстите си, в миг го раздробиха.

След това всички други лъвове се хвърлиха върху християните. Няколко жени от публиката неволно извикаха от ужас, но народът заглуши виковете им с ръкопляскания, които веднага утихнаха, защото желанието за гледане надделя. Тогава публиката видя страшни неща: изчезващи цели глави в устата на лъвовете, гърди, разкъсани с едно захапване на острите зъби, изтръгнати навън сърце и дробове; чуваше се трошене на кости. Някои лъвове, хванали жертвата си за хълбока

или кръста, се носеха с бесни скокове из арената, търсейки сякаш скрито място, където биха могли да я изядат; други се сбиваха помежду си, изправяха се един срещу друг и като се обхващаха с лапи като някакви борци, изпълваха амфитеатъра с гръмовен рев. Хората ставаха прави. Други напускаха местата си и слизаха по-долу, за да виждат по-добре, като се блъскаха и тъпчеха там до смърт. Изглеждаше, че увлечените тълпи ще се нахвърлят най-после на самата арена и ще почнат да разкъсват заедно с лъвовете. Понякога се чуваше нечовешки вик, понякога рев, ръмжене, тракане на зъби, вой на молосите, понякога само стонове.

Цезарят държеше смарагда на окото си и гледаше сега внимателно. Лицето на Петроний беше приело израз на отвращение и презрение. Хилон беше изнесен преди това от цирка.

А от куникулумите изкарваха все нови и нови жертви.

От най-горния ред на амфитеатъра към тях гледаше апостол Петър. Него никой не виждаше, понеже всички глави бяха обърнати към арената; той беше се изправил и както някога в Корнелиевото лозе благослови за смърт и за вечен живот ония, които щяха да бъдат хванати, така сега благославяше с кръстния знак загиващите от зъбите на зверовете, и тяхната кръв, и техните мъки, и мъртвите тела, превърнати в безформени късове, и душите, отлитащи от кървавия пясък. Някои вдигаха към него очи и тогава лицата им засияваха, и те се усмихваха, виждайки над себе си, там горе, кръстния знак. А нему сърцето се късаше и той говореше: „О, господи, да бъде твоята воля, защото за твоята слава и за да докажат правдата, гинат тези мои овци! Ти ми заповяда да ги паса и сега ти ги предавам, а ти ги преброй, господи, прибери ги, изцери раните им, успокой болката им и им дай повече щастие, отколкото мъки тук са изпитали.“

И ги изпращаше едни след други, куп след куп, с голяма обич, сякаш бяха негови деца, които той предаваше направо в ръцете на Христос. В това време цезарят — дали от безразсъдство или защото желаше това зрелище да надмине всичко виждано досега в Рим — пошепна няколко думи на градския префект, а той напусна подиума и се запъти към, куникулумите. И самият народ се смая, когато видя след малко да се отварят отново решетките. Сега пуснаха всякакви животни: тигри от Ефрат, нумидийски пантери, мечки, вълци, хиени и чакали. Цялата арена сякаш се заля с подвижна вълна от разноцветни

кожи: на ивици, жълти, бледожълти, тъмни, кафяви и на петна. Настъпи бъркотия, в която очите вече не можеха нищо да различат освен едно преобръщане и въртене на животински гърбове. Картината вече не приличаше на действителност и сякаш се превърна в някаква оргия на кръвта, в някакъв страшен сън, в някакъв уродлив мираж на помътен разум. Чашата преля. Сред рева, воя и скимтенето тук-там по пейките на зрителите се чуваше пронизителен, спазматичен смях на жени, чиито сили най-после бяха се изчерпали. На хората им стана страшно. Лицата потъмняха. Разни гласове взеха да викат: „Стига! Стига!“

Но по-лесно беше да се пуснат животните на арената, отколкото да се изгонят. Цезарят обаче беше намерил начин да се очисти арената от тях, нов начин, свързан с ново развлечение за народа. Във всичките проходи между седалките се появиха отделения от черни, украсени с пера и обици нумидийци, с лъкове в ръце. Народът се досети какво щеше да стане сега и ги поздрави с викове на задоволство. Те се приближиха до преградата на арената и като поставиха стрели на тетивите, почнаха да стрелят с лъковете в купищата животни. Това беше наистина ново зрелище. Стройните черни тела се изопваха назад, опъваха гъвкавите лъкове и изпращаха стрела след стрела. Бръмченето на тетивите и свистенето на украсените с пера стрели се смесваше с воя на животните и с виковете на смаяните зрители. Вълци, мечки, пантери и хора, които бяха още живи, падаха като покосени едни до други. Тук-там някой лъв, усетил стрела в хълбока си, обръщаше с внезапно движение набръчканата си от ярост муцуна, за да хване и раздроби тънкото дърво. Други пъшкаха от болка. Дребните животни, обхванати от уплаха, бягаха като слепи по арената или блъскаха глави о решетките, а в това време стрелите бръмчаха и бръмчаха непрестанно, докато всичко, което беше останало живо на арената, не бе обхванато от предсмъртни тръпки.

Тогава излязоха на арената стотици циркови роби, въоръжени с лопати за копаене и гребане, с метли, колички, кошове за вътрешностите и чували с пясък. Те прииждаха едни след други и по цялата арена закипя трескава работа. След малко тя бе очистена от трупове, кръвта и животинските нечистотии. Прекопаха я, заравниха я и посипаха с дебел пласт чист пясък. След това изтичаха амурчета и разхвърляха листчета от рози, лилии и най-различни цветя. Запалени

бяха наново кадилниците и велариумът бе снет, тъй като слънцето беше се спуснало вече доста ниско.

А тълпите зрители се споглеждаха с учудване и се питаха какво ли ново зрелище ги чака този ден.

И наистина предстоеше такова зрелище, каквото никой не очакваше. Ето че цезарят, който от някое време беше напуснал подиума, се появи неочаквано на обсипаната с цветя арена, в пурпурен плащ и със златен венец на главата. Дванайсет певци с цитри в ръце вървяха след него, а той, държейки сребърна лютня, излезе с тържествени крачки на средата на арената, поклони се няколко пъти на зрителите, вдигна очи към небето и остана известно време така, сякаш очакваше вдъхновение.

След това дръпна струните и започна да пее:

*О лъчезарен син на Летона,
владетелю на Кипя, Хриза и Тенед
и покровителю на Илион,
предал ли би свещения си град
на разгневените Ахиви
и би ли изтърпял троянска кръв
да ороси свещените олтари,
които вечно в твоя чест горят?
О, Сребролъки, надалеч прицелен,
към тебе старците ръце простираха,
към тебе майките от глъбините
отправяха разплакан глас,
да се смилиш над техните деца;
те можеха и камъка да трогнат,
но и бе по-безчувствен и от камък
към мъката на хората, Сминтей...^[23]*

Песента малко по малко се превърна в тъжна, изпълнена с болка елегия. В цирка настана тишина. След малко цезарят, сам развълнуван, запя по-нататък:

*Ти можеше с божествена форминга
вика и болките да приглушиш,
щом още се наливат със сълзи
очите, както цветето с роса,
от звуците на тая мрачна песен,
която възкресява от праха
пожарищата, гибелния ден...
— Сминтей, къде си бил тогава?*

Тук гласът му затрепера и очите му овлажняха. По ресниците на весталките се показаха сълзи, народът слушаше тихо, а после избухна продължителна буря от ръкопляскания.

В това време отвън през отворените за проветряване вомитории се чуваше скърцане на коли, на които товареха кървавите останки на християните, мъже, жени и деца, за да ги откарат в страшните ями, наречени путикули.

А апостол Петър сложи ръце на бялата си треперееща глава и вик отекваше в душата му:

„Господи! Господи! Кому си дал властта над света и защо искаш да основеш своята столица в този град?“

---

[23] Стиховете преведе Първан Стефанов. ↑

XIV

В това време слънцето беше слязло ниско на запад и сякаш се разтапяше във вечерния блясък. Зрелището беше свършило. Тълпите започнаха да напускат амфитеатъра и да се изливат в града през коридорите, наричани вомитории. Само августианите се забавиха, защото чакаха да отмине вълната. Те всички бяха напуснали местата си и бяха се събрали при подиума, където цезарят се появи отново, за да слуша похвали. Макар че след края на песента зрителите не скъпяха ръкоплясканията си, за него това не беше достатъчно — той очакваше възторг, който да стигне до лудост. А и сега напразно звучаха хвалебните химни, напразно весталките целуваха божествените му ръце, а Рубрия се наведе тъй, че червенокосата ѝ глава докосна гърдите му. Нерон не беше доволен и не можеше да скрие това. Учудваше го и същевременно го безпокоеше обстоятелството, че Петроний пази мълчание. Някоя похвална и умело изтъкваща достоинства на песента дума от неговата уста би го успокоила много в тая минута. Най-последно, като не можа да издържи, той му кимна, а когато Петроний дойде на подиума, обърна се към него:

— Кажи.

А Петроний отвърна студено:

— Мълча, защото не мога да намеря думи. Ти надмина сам себе си.

— И на мене тъй ми се струва, но този народ?

— Нима можеш да искаш мелези да разбират от поезия?

— Значи, и ти си забелязал, че не ми благодариха тъй, както заслужавах?

— Защото си избрал лош момент.

— Защо?

— Защото мозъци, отровени от задуха на кръвта, не могат да слушат внимателно.

Нерон стисна юмруци и отвърна:

— Ах, тези християни! Изгориха Рим, а сега и мене оскърбяват. Какви ли наказания още да измисля за тях?

Петроний схвана, че върви по погрешен път и че думите му ще доведат до резултат, обратен на желания. Затова, като искаше да отклони мислите на цезаря в друга посока, наведе се към него и му пошепна:

— Твоята песен е чудна, но ще ти направя само една забележка: стъпката на четвъртия стих в третата строфа можеше да бъде още по-добра.

А Нерон се изчерви от срам, като хванат в някакво позорно деяние, огледа се ужасен и отговори също тъй тихо:

— Ти всичко забелязваш!... Зная!... Ще го преработя!... Но нали никой друг не е забелязал? А ти, заклевам те в любовта на боговете, не казвай никому... ако... ти е мил животът...

Петроний сви вежди и отговори, сякаш обхванат от скука и апатия:

— Можеш, божествени, да ме осъдиш на смърт, ако ти преча, но не ме плаши със смъртта, защото боговете знаят най-добре дали се страхувам от нея.

И докато казваше това, гледаше цезаря право в очите, а той след малко отвърна:

— Не се сърди... Знаеш, че те обичам...

„Лош знак!“ — помисли си Петроний.

— Днес щях да ви каня на угощение — продължаваше Нерон, — но предпочитам да се затворя и да изгладя оня проклет стих в третата строфа. Освен тебе могъл е да забележи грешката и Сенека, а може би и Секунд Каринат, но аз веднага ще се освободя от тях.

Щом каза това, той извика Сенека и му съобщи, че го изпраща заедно с Акрат и Секунд Каринат в Италия и във всички провинции за пари, които им заповядва да съберат от градове и села, от прочутите храмове, с една дума, отвсякъде, откъдето ще могат да се намерят или да се изстискат. Обаче Сенека, който разбра, че му възлагат да върши грабителство, светотатство и разбойничество, отказа на право.

— Трябва да отида на село, господарю — каза той, — и да чакам смъртта, понеже съм стар и нервите ми са болни.

Иберийските нерви на Сенека, по-силни от Хилоновите, може би не бяха болни, но здравето му не беше добро, беше заприличал на сянка и главата му напоследък беше побеляла съвсем.

А Нерон го погледна и си помисли, че може би наистина няма да го чака дълго да умре, и отговори:

— Не искам да ти налагам да пътуваш, ако си болен, но понеже от любов към тебе искам да те имам близо до себе си, то вместо да заминеш на село, ще се затвориш в къщата си и няма да я напускаш.

След това се разсмя и каза:

— Ако изпратя Акрат и Каринат сами, все едно, че изпращам вълци за овце. Кого да им поставя за началник?

— Постави мене, господарю! — каза Доминиций Афер.

— Не! Не искам да навлека на Рим гнева на Меркурий, когото бихте надминали в кражбите. Нужен ми е някой стоик като Сенека или като новия ми приятел философ Хилон.

При тези думи той се огледа наоколо и попита:

— Ами какво стана с Хилон?

А Хилон, който на чистия въздух беше се свестил и после беше се върнал в амфитеатъра за песента на цезаря, се приближи и каза:

— Тук съм, светла рожбо на слънцето и луната. Бях болен, но твоята песен ме излекува.

— Ще те изпратя в Ахея — каза Нерон. — Ти сигурно знаеш колко има във всеки храм до последния грош.

— Стори го, Зевсе, и боговете ще ти дадат такъв данък, какъвто никога никому не са давали.

— Бих го направил, но не искам да те лишавам от зрелищата.

— Ваал!... — рече Хилон.

Но августианите, доволни, че настроението на цезаря се поправи, взеха да се смеят и да викат:

— Не, господарю! Не лишавай тоя мъжествен грък от зрелищата.

— Но ме лиши, господарю, от вида на тези кресливи capitoлийски гъски, чиито мозъци — всички заедно, не биха напълнили и чашката на един желяд — отвърна Хилон. — Ето, аз пиша, о първородни сине Аполонов, химн на гръцки език в твоя чест и затова искам да прекарам няколко дни в храма на музите, за да ги моля за вдъхновение.

— О, не! — извика Нерон. — Искаш да се измъкнеш от другите зрелища. Това няма да стане.

— Кълна ти се, господарю, че пиша химн.

— Тогава ще го пишеш нощем. Моли се на Диана за вдъхновение, нали тя е сестра на Аполон.

Хилон наведе глава, поглеждайки злобно присъстващите, които отново започнаха да се смеят. А цезарят се обърна към Сенецион и Сулий Нерулин:

— Представяте ли си, едва успяхме да се справим с половината от определените за днес християни.

При тези думи старият Аквил Регул, голям познавач на въпросите, свързани с амфитеатъра, помисли малко и се обади:

— Тези зрелища, в които вземат участие хора *sine armis et sine arte*, траят пак почти толкова дълго, а са по-малко забавни.

— Ще заповядам да им дават оръжие — отговори Нерон.

Обаче суеверният Вестин се сепна от своята замисленост и попита с тайнствен глас:

— Забелязахте ли, че те виждат нещо, като умират? Гледат нагоре и умират сякаш без страдания. Сигурен съм, че виждат нещо...

Казвайки това, той вдигна очи нагоре — над амфитеатъра нощта вече започваше да разгъва своя обсипан със звезди велариум. Но другите отговориха със смях и с шеговити предположения какво могат да виждат християните в минутата на смъртта. В това време цезарят даде знак на робите факлоносци и напусна цирка, а след него и весталките, сенаторите, чиновниците и августианите.

Нощта беше ясна, топла. Пред цирка още сновяха тълпи, любопитни да видят тръгването на цезаря, но някак мрачни и мълчаливи. Тук-там се разнесе ръкопляскане, обаче веднага затихна. От сполиариума скърцащи коли изкарваха непрестанно кървавите останки на християните.

По пътя Петроний и Виниций мълчаха. Едва когато приближиха къщата, Петроний попита:

— Ти мисли ли за това, което ти казах?

— Да — отвърна Виниций.

— Вярваш ли, че сега и за мене този въпрос е най-важното нещо? Трябва да я освободя въпреки цезаря и Тигелин. Това е като борба, в която съм решил да победя, това е сякаш игра, в която искам да спечеля макар и с цената на собствената си кожа... Днешният ден затвърди още повече това мое намерение.

— Нека Христос те възнагради!

— Ще видиш.

Така разговаряйки, те се спряха пред входа на къщата и слязоха от лектиката. В същия миг се приближи към тях някаква тъмна фигура и попита:

— Тук ли е благородният Виниций?

— Да — отвърна трибунът, — какво искаш?

— Аз съм Назарий, син на Мириам. Ида от затвора и ти нося вест за Лигия.

Виниций сложи ръка на рамото му и в светлината на факлата го загледа в очите, без да може да каже ни една дума. Но Назарий отгатна въпроса, който замираще на устните му, и отговори:

— Жива е досега. Урс ме изпраща при тебе, господарю, да ти кажа, че тя има треска, но се моли и повтаря твоето име.

А Виниций отвърна:

— Слава на Христа, който може да ми я върне.

После повика вътре Назарий и го заведе в библиотеката. А след малко дойде и Петроний, за да слуша разговора им.

— Болестта я спаси от позор, защото палачите се страхуват. Урс и лекарят Главк бдят над нея денем и нощем.

— Пазачите същите ли са?

— Да, господарю, и тя е в тяхното помещение. Затворниците, които бяха в долния затвор, измряха всички от треската или се задушиха от зловония.

— Ти кой си?

— Благородният Виниций ме познава. Аз съм син на вдовицата, у която живееше Лигия.

— И си християнин?

Младежът погледна въпросително Виниций, но като видя, че в тоя миг той се моли, вдигна глава и рече:

— Да.

— Как влизаш свободно в затвора?

— Аз се наех, господарю, да изнасям тела на умрели и направих това нарочно, за да ходя да помагам на своите братя и да им нося вести от града.

Петроний се вгледа по-внимателно в прекрасното лице на младежа, в сините му очи, буйни коси, а после попита:

— От кой край си ти, момко?

— Аз съм галилеянин, господарю.

— Искаш ли Лигия да бъде свободна?

Момъкът вдигна очи:

— Да. Макар и да трябва после самият аз да умра.

В това време Виниций прекъсна молитвата и каза:

— Кажи на пазачите да я сложат в ковчег като умряла. Ти си избери помощници, които ще я изнесат през нощта заедно с тебе. Като наближите Вонещите ями, ще видите да чакат хора с лектика, на които ще дадете ковчега. На пазачите обещавай от мое име, че ще им дам толкова злато, колкото може всеки да носи в наметалото си.

И като говореше така, лицето му бе изгубило обикновения си мъртвешки вид, в него се събуди войникът, у когото надеждата възвърна предишната енергия.

Назарий пламна от радост, вдигна ръце и извика:

— А когато бъде свободна, нека я изцели Христос!

— Мислиш ли, че пазачите ще се съгласят? — попита Петроний.

— Те ли, господарю? Стига да знаят, че няма да ги сполети наказание или мъка!

— Да! — каза Виниций. — Пазачите бяха съгласни дори тя да избяга, още по-лесно ще позволят да бъде изнесена като мъртва.

— Наистина — каза Назарий, — има поставен човек да проверява с нажежено желязо дали телата, които изнасяме, са мъртви. Но той взема по няколко сестерции, за да не докосва с желязото лицата на умрелите. За една жълтица пък ще докосне ковчега, а не тялото.

— Кажи му, че ще получи пълна кесия жълтици — каза Петроний. — Но ще успееш ли да подбереш сигурни помощници?

— Ще намеря такива, които за пари биха продали и собствените си жени и деца.

— Къде ще ги намериш?

— В самия затвор или в града. Пазачите, щом веднъж са подкупени, ще пуснат, когато поискат.

— В такъв случай ще въведеш мене като наемник — каза Виниций. Но Петроний взе да го разубеждава енергично да не прави това. Преторианците можеха да го познаят даже преоблечен и всичко би могло да пропадне.

— Нито в затвора, нито при Вонещите ями — казваше той. — Трябва всички, и цезарят, и Тигелин, да бъдат убедени, че тя е умряла,

иначе ще наредят веднага да започне гонитба. Подозренията можем да приспим само ако ние останем в Рим, когато тя бъде отведена в Албанските планини или по-далеч, в Сицилия; едва след една или две седмици ти ще се разболееш и ще повикаш Нероновия лекар, който ще ти нареди да заминеш в планините. Тогава ще се съберете, а после...

Тук той се замисли за малко, а след това махна с ръка и каза:

— После може би ще настанат други времена.

— Нека Христос се смили над нея — каза Виниций, — защото ти говориш за Сицилия, а тя е болна и може да умре...

— На първо време ще я настаним по-близо. Нея ще я излекува самият въздух, стига да я изтръгнем от затвора. Нямах ли някъде в планините някой арендатор, на когото можеш да се довериш?

— Да! Имам! Да! — отговори бързо Виниций. — Около Кориоли в планината има един сигурен човек, който ме е носил на ръце, когато бях още дете, и ме обича и досега.

Петроний му подаде дъсчица за писане:

— Пиши му да дойде утре тук. Пратеник ще изпратя веднага.

След това той повика роба, който служеше в атриума, и му даде необходимите нареждания. След няколко минути конникът роб тръгна, за да стигне още през нощта в Кориоли.

— Бих искал при пътуването да я придружава Урс... Ще бъде по-спокоен...

— Господарю — каза Назарий, — той има свръхестествена сила. Ще строши решетката и ще последва Лигия. Над отвесния и висок зид има един прозорец, под който няма стража. Аз ще занеса на Урс въже, а другото той сам ще свърши.

— Заклевам ви в Херкулес! — каза Петроний. — Нека да се измъкна, както му харесва, но не заедно с нея и не два или три дни след нея, защото ще тръгнат подире му и ще открият нейното убежище. Кълна се в Херкулес! Нима искате да погубите себе си и нея? Забранявам ви да му споменавате за Кориоли или си измивам ръцете.

Двамата разбраха, че е прав и замълчаха. След това Назарий реши да си тръгва, като обеща пак да дойде на разсъмване.

С пазачите той се надяваше да се споразумее още тази нощ. Но преди това искаше да се отбие при майка си, която през цялото време се безпокоеше за него поради несигурните и страшни времена. След

като размисли, той реши да не търси помощник в града, а да намери и да подкупи едного от ония, които изнасяха заедно с него труповете от затвора.

Но на тръгване той пак се спря и като се отдели настрана с Виниций, взе да му шепне:

— Господарю, няма никому да кажа за нашето намерение, даже и на майка си няма да кажа, но апостол Петър обеща да дойде у нас от амфитеатъра и на него ще кажа всичко.

— В този дом можеш да говориш високо — отговори Виниций. — Апостол Петър беше в амфитеатъра с хората на Петроний. Впрочем и аз ще дойда с тебе.

Той нареди да му донесат наметало на роб и после двамата излязоха.

Петроний дълбоко въздъхна.

„Аз желях — мислеше си той — Лигия да умре от тази треска, защото за Виниций това би било най-малкият ужас. Но сега съм готов да принеса на Ескулап златен триножник, стига тя да оздравее... Ах ти, Меднобради, искаш да си устроиш зрелище от страданието на един влюбен! Ти, Августа, по-рано завидя на красотата на девойката, а сега би я изяла сурова, защото е загинал твоят Руфий... Ти, Тигелин, искаш да я погубиш напук на мене!... Ще видим. Аз ви казвам, че очите ви няма да я видят на арената, защото или тя ще умре от собствена смърт, или аз ще я изтръгна от вас като от кучешки муцуни. И ще я изтръгна тъй, че вие няма да знаете за това, а после колкото пъти ви погледна, толкова пъти ще си помисля: «Ето глупците, които Петроний изигра...»“

И доволен от себе си, той мина в триклиниума, където седна да вечеря заедно с Евника. По време на вечерята един лектор им четеше идилията на Теокрит. Навън вятърът докара облаци откъм Соракте и неочаквана буря смути тишината на ясната лятна нощ. Над седемте хълма от време на време се разнасяха гръмотевици, а те, легнали един до друг край трапезата, слушаха поета, който възпяваше на звучното дорийско наречие любовта на овчарите, и после, успокоени, се готвеха за сладка почивка.

Но Виниций се върна. Като узна това, Петроний отиде при него и го попита:

— Е, какво? Да не сме решили нещо ново? Назарий отиде ли вече в затвора?

— Да — отговори младият човек, като оправяше мократа си от дъжда коса, — Назарий отиде да се уговори с пазачите, а аз видях Петър. Той ми поръча да се моля и да вярвам.

— Ако всичко тръгне успешно, утре през нощта тя ще може да бъде изнесена...

— Арендаторът с хората си трябва да бъде тук на разсъмване.

— Не е далеч. Сега си почини.

Но Виниций коленичи в спалнята си и започна да се моли.

При изгрев слънце пристигна от Кориоли арендаторът Нигер. Той беше дошъл, както му бяха наредили — с мулета, лектика и четирима верни хора, избрани измежду британските роби, които впрочем от предпазливост беше оставил в една кръчма в Субура.

Виниций, който остана буден цялата нощ, излезе да го посрещне, а той, като видя младия господар, се разчувства и му каза, целувайки очите, и ръцете му:

— Скъпи, болен ли си, или тревоги са ти изсмукали кръвта от лицето, защото едва те познах от пръв поглед.

Виниций го заведе на вътрешната тераса, наречена ксис, и там го посвети в тайната. Нигер слушаше съсредоточено и по бодрото му, загоряло лице се изписа голямо вълнение, което той не се и стараеше да овладее.

— Значи, тя е християнка? — извика той.

И загледа изпитателно Виниций в лицето, а той очевидно отгатна какво го питаше погледът на селяка, защото отвърна:

— И аз съм християнин...

Тогава в очите на Нигер блеснаха сълзи; за миг той замълча, а след това вдигна ръце и каза:

— О, благодаря ти, Христе, че си отворил най-скъпите за мен очи на света.

После прегърна главата на Виниций и плачейки от щастие, взе да го целува по челото.

След малко дойде Петроний, който водеше със себе си Назарий.

— Имаме добри известия! — каза той отдалеч.

Наистина известията бяха добри. Преди всичко лекарят Главк уверявал, че нямало опасност за живота на Лигия, макар че тя

страдаше от същата треска, от която в Тулианум и по другите затвори умираха всеки ден стотици хора. Въпросът с пазачите и с човека, който проверяваше мъртвите с нажежено желязо, не представлявал ни най-малка трудност. С помощника, Атис, също било уговорено.

— Пробихме ковчега тъй, че болната да може да диша — разказваше Назарий. — Цялата опасност е само в това, да не би тя да изохка или да извика в момента, когато минаваме край преторианците. Но тя е твърде отслабнала и от сутринта лежи със затворени очи. Впрочем Главк ще ѝ даде приспивателно питие. Ще го направи той сам от лекарствата, които аз занесох от града. Капакът на ковчега няма да бъде закован. Лесно ще го повдигнете и ще вземете болната в лектиката, а ние ще поставим дълъг чувал с пясък, който трябва да пригответе предварително.

Виниций слушаше тези думи блед като платно, но слушаше с такова напрежение и внимание, че сякаш отгатваше предварително какво ще каже Назарий.

— Няма ли да изнасят някакви други тела от затвора? — попита Петроний.

— Тази нощ умряха двайсетина души, а до вечерта ще умрат още около петнайсет — отговори младежът, — ние трябва да се движим с цялата процесия, но ще ходим по-бавно, за да останем на края. На първия завой другарят ми ще започне нарочно да куца. Така ще изостанем много зад другите. Вие ни чакайте около малкия храм на Либитиана. Дано бог даде нощта да бъде тъмна като в рог.

— Ще даде — каза Нигер. — Снощи вечерта беше ясна, а след това неочаквано излезе буря. Днес небето е пак чисто, но е задушно от сутринта. Сега всяка нощ ще има дъждове и бури.

— Без светлина ли се движите? — попита Виниций.

— Само отпред носят факли. Вие за всеки случай бъдете около храма на Либитиана веднага щом се стъмни, макар че обикновено изнасяме труповете едва към полунощ.

Те замълчаха, чуваше се само ускореното дишане на Виниций.

Петроний се обърна към него:

— Вчера казвах, че ще е най-добре ние двамата да останем в къщи. Но сега виждам, че и аз самият не ще издържа да чакам тук... Впрочем, ако беше въпрос за бягство, би трябвало да се действа с по-

голяма предпазливост, но щом ще я изнесат като умряла, навярно никому и през ум няма да мине някакво подозрение.

— Да, да! — отговори Виниций. — Аз трябва да бъда там. Сам ще я извадя от ковчега.

— Веднъж да се намери в моя дом в Кориоли, после аз отговарям за нея — каза Нигер.

С това разговорът свърши. Нигер се отправи към кръчмата при своите хора. Назарий, с кесия злато под туниката си, се върна в затвора. За Виниций започна ден, пълен с безпокойство, треска, тревога и очакване.

— Работата трябва да успее, защото е добре замислена — говореше му Петроний. — По-добре и не може да бъде. Ти трябва да се преструваш на опечален и да ходиш с тъмна тога. Но цирковете не оставяй. Нека те виждат... Така е обмислено всичко, че не може да има неуспех. Да! Но сигурен ли си напълно в тоя арендатор?

— Той е християнин — отговори Виниций.

Петроний го погледна учудено, после взе да свива рамене и да говори сякаш на себе си:

— Кълна се в Полукс! Как се разпространява това все пак! И как се крепи в човешките души!... Пред такава опасност хората биха се отказали от всички римски, гръцки и египетски богове. Все пак това е чудно... Кълна се в Полукс!... Ако вярвах, че нещо в света още зависи от нашите богове, бих обещал сега на всекиго по шест бели бика, а на капитолийския Юпитер дванайсет... Но и ти не скъпи обещанията си пред твоя Христос...

— Аз съм му отдал душата си — отвърна Виниций.

И се разделиха. Петроний се върна в кубикулума, а Виниций отиде да погледа отдалече затвора, оттам се запъти чак към склона на Ватиканския хълм, към жилището на копача, където беше получил кръщение от ръцете на апостола. Струваше му се, че там Христос ще го чуе по-скоро, отколкото където и да било другаде. И като го намери, той се хвърли на земята и съсредоточи всички сили на наболялата си душа в молитва за милосърдие и се унесе в нея тъй, че забрави къде се намира и какво става с него.

Едва следобед го събуди далечният отглас на тръбите, който идеше откъм Нероновия цирк. Тогава излезе от хижата и взе да се оглежда като току-що пробуден от сън. Наоколо цареше горещина и

тишина, прекъсвана от редките звуци на медни тръби и от постоянното страстно свирене на щурците. Бе станало задушно; небето над града беше още синьо, но на хоризонта към Сабинските планини се събираха тъмни облаци.

Виниций се върна в къщи. В атриума го чакаше Петроний.

— Бях в Палатин — рече той. — Нарочно се показах там и даже поиграх на кости. Довечера у Аниций има пир. Казах, че ще отидем, но едва след полунощ, понеже преди това трябва да се наспя. Аз наистина ще отида, а добре би било да дойдеш и ти.

— Няма ли никакви известия от Нигер или от Назарий? — попита Виниций.

— Не. Ще ги видим едва в полунощ. Забеляза ли, че ще има буря?

— Да.

— Утре щяло да има зрелище с разпнати християни, но може би дъждът ще попречи.

След това той се приближи и като хвана Виниций за рамото, каза му:

— Но нея няма да я видиш на кръст, а в Кориоли. Кълна се в Кастор, не бих дал оня миг, когато ще я освободим, за всичките скъпоценности на Рим. Нощта не е далеч...

Действително нощта беше близко, а тъмнината започна да пада над града по-рано от обикновено поради облаците, които бяха закрили целия хоризонт. С настъпването на нощта заваля силен дъжд, който се изпаряваше от нагорещените от дневния пек камъни и изпълни улиците на града с мъгла. След това дъждът ту преставаше, ту отново се изливаше в краткотрайни порои.

— Да побързаме! — каза най-после Виниций. — Поради бурята могат да изнесат по-рано телата от затвора.

— Време е! — отговори Петроний.

Двамата взеха галски наметала с качулки и излязоха на улицата през градинската вратичка. Петроний се беше въоръжил с къс римски нож, наречен сика, който той вземаше винаги когато излизаше нощем.

Градът беше пуст поради бурята. От време на време светкавица раздираше облаците и озаряваше с ярка светлина стените на новопостроените или строящи се още къщи и мокрите плочи на улиците. На тази светлина те видяха най-после, след доста дълъг път,

възвишението, на което се намираше малкият храм на Либити́на, а в подножието няколко мулета и коне.

— Нигер! — извика тихо Виниций.

— Тук съм, господарю! — обади се глас в дъжда.

— Готово ли е всичко?

— Да, скъпи. Щом се стъмни, ние бяхме тук. Скрийте се в изкопа, защото ще се измокрите до кости. Каква буря! Мисля, че ще вали град.

Наистина опасението на Нигер се оправда. Веднага заваля град, отначало дребен, а след това все по-едър и по-гъст. Изведнъж стана хладно.

А те разговаряха тихо в изкопа, скрити от вятъра и ледения град.

— И да ни види някой — казваше Нигер, — няма в нищо да се усъмни, защото приличаме на хора, които чакат да мине бурята. Страхувам се само да не отложат изнасянето на труповете за утре.

— Градът няма да вали дълго — каза Петроний. — Трябва да чакаме и до зори дори.

И те чакаха, като се заслушваха няма ли до тях да достигне глас от процесията. Градушката наистина престана, но веднага след това започна да плющи пороен дъжд. От време на време излизаше вятър и донасяше откъм Вонещите ями страшна миризма на разлагащи се тела, погребани плитко и небрежно.

Изведнъж Нигер се обади:

— Виждам светлинна през мъглата... една, две, три... това са факли.

И се обърна към хората си:

— Внимавайте да не пръхтят мулетата.

— Идат! — каза Петроний.

Наистина светлинните ставаха все по-ясни. След малко можеха да се различат люлеещите се от вятъра пламъци на факлите.

Нигер взе да се кръсти и моли. В това време мрачното шествие наближи и когато се изравни с храма на Либити́на, спря. Петроний, Виниций и Нигер се притиснаха мълчаливо към подножието на хълма — не разбирайки какво означава това. Но носачите се бяха спрели само за да си обвият лицата и устата, за да се запазят от задушливия смрад, който при самите путикули беше просто непоносим. След това вдигнаха носилките с ковчезите и отминаха нататък.

Само един ковчег се задържа срещу храма.

Виниций се спусна към него, а подире му Петроний, Нигер и двамата британски роби с лектиката.

Но преди да стигнат, в тъмнината се чу пълният с болка глас на Назарий:

— Господарю, преместиха я заедно с Урс в Есквилинския затвор... Ние носим друго тяло, а нея откараха преди полунощ!...

След като се върна в къщи, Петроний беше мрачен като буря, не се и опитваше дори да утешава Виниций. Разбираше, че не може и да се мечтае да освободят Лигия от есквилинските подземия. Предполагаше, че вероятно затова е била пренесена от Тулианум, за да не умре от треската и да не избегне отредената ѝ съдба в амфитеатъра. Но тъкмо това показваше, че бдяха над нея и я пазеха по-внимателно от другите. Петроний съжаляваше с цялата си душа и нея, и Виниций, но го ядеше освен това и мисълта, че за пръв път в живота си не е успял в нещо и за пръв път е бил победен в една борба.

„Изглежда, Фортуна ме напуска — казваше си той, — но боговете се лъжат, ако смятат, че ще се съглася на такъв живот например като неговия.“

И той погледна Виниций, който също го гледаше с разширени зеници.

— Какво ти е? Тресе ли те? — каза Петроний.

А той му отговори с някакъв страшен, пречупен и бавен глас, подобен на гласа на болно дете:

— Аз вярвах, че той може да ми я върне.

Над града затихваха последните гръмотевици на бурята.

XV

Тридневните дъждове — рядко явление в Рим през лятото — и градушките, които падаха въпреки природния закон не само денем и вечер, но даже и среднощ, прекъснаха зрелищата. Народът се разтревожи. Предричаха неплодородие за гроздето, а когато един ден по пладне падна гръм на Капитолий и стопи бронзовата статуя на Церера, беше разпоредено да се принесат жертви в храма на Юпитер Салватор. Жреците на Церера пуснаха слух, че гневът на боговете се е излял върху града, защото наказанията на християните са се забавили, затова тълпите започнаха да настояват зрелищата по-скоро да продължат независимо от времето. Радост обхвана целия Рим, когато най-после бе оповестено, че зрелищата ще започнат отново.

Времето се оправи. Амфитеатърът постепенно от ранна утрин до късно вечерта се изпълни с хиляден народ, а и самият цезар пристигна рано с весталките и целия двор. Зрелището трябваше да започне с борба на самите християни помежду им; за тази цел те бяха облечени като гладиатори и въоръжени с всички оръжия, които служеха на професионалните борци в нападателен и отбранителен бой. Но сега дойде разочарованието. Християните захвърляха на пясъка мрежите, вилите, копията и мечовете и вместо да се бият, започваха да се прегръщат и да се насърчават, за да издържат мъките и смъртта. Тогава тълпите бяха обхванати от дълбоко възмущение и разочарование. Едни обвиняваха християните в страхливост и малодушие, други твърдяха, че нарочно не искали да се бият, защото мразели народа и искали да го лишат от радостта, която е свикнал да изпитва, като гледа мъжество. Най-после по заповед на цезаря пуснаха истински гладиатори, които избиха мигновено коленичилите и беззащитни християни.

Обаче след прибирането на трупите зрелището вече не представляше борба, а бе заменено с редица митологически картини, замислени от самия цезар. Представен бе Херкулес, обхванат от пламъци на планината Ета. Виниций изтръпна при мисълта, че за ролята на Херкулес може би е определен Урс, но стана ясно, че още не беше дошъл ред на верния слуга на Лигия, защото на кладата изгоря

някакъв друг, съвсем непознат нему християнин. Затова пък в следващата картина Хилон, когото цезарят не пожела да освободи от представлението, видя познати хора: представена бе смъртта на Дедал^[24] и Икар. В ролята на Дедал се яви Евриций, същият оня старец, който на времето беше разкрил на Хилон знака на рибата, а в ролята на Икар беше неговият син Кварт. Двамата бяха издигнати високо с нарочно приготвено съоръжение, а след това изведнъж бяха съборени от огромната височина долу на арената; младият Кварт падна толкова близо до подиума на цезаря, че опръска с кръв не само външните украшения, но и покрития с пурпурна тъкан парапет. Хилон не видя падането, защото беше затворил очи, чу само глухия удар на тялото, а когато след малко видя кръв току до себе си, едва не припадна втори път. Картините се сменяха бързо. Срамните мъки на девойките, опозорявани преди смъртта си от гладиатори, преоблечени като животни, зарадваха тълпите. Народът видя жриците на Кибела и Церера, видя Данаидите, видя Дирка и Пазифая, най-после видя малки момиченца, разкъсвани от диви коне. Народът аплодираше разнообразните идеи на цезаря, който, горд със своите замисли и щастлив от ръкоплясканията, не сваляше сега ни за минута смарагда от окото си и наблюдаваше белите тела, разкъсвани от желязото, и конвулсивните гърчове на жертвите. Бяха представени и сцени из историята на града. След девойките видяха Муций Сцевола, чиято ръка, завързана за триножник с огън, изпълваше с миризма на изгоряло месо амфитеатъра, но и този мъченик, като истинския Сцевола, стоеше, без да охне, с вдигнати нагоре очи, шепнейки молитва с почернелите си устни. След като той бе доубит и извлечен в сполиариума, настъпи обичайната обедна почивка. Цезарят заедно с весталките и августианите напусна амфитеатъра и отиде в нарочно издигнатия огромен пурпурен шатър, където беше приготвен за него и за гостите разкошен прандиум. Повечето от тълпите последваха неговия пример и като се изсипаха навън, разположиха се в живописни групи около шатъра, за да дадат почивка на изморените си от дългото седене тела и да изядат храната, разнасяна щедро от роби по милостта на цезаря. Само най-любопитните, след като станаха от местата си, слязоха на самата арена и пипайки с пръст лепкавия от кръвта пясък, водеха спорове като познавачи и запалянковци за това, което вече бяха видели и което още предстоеше. Но скоро излязоха и те, за да не

закъснеят за угощението; останаха само няколко души — задържаха ги не любопитството, а съчувствието към бъдещите жертви.

Тези хора бяха се укрили по проходите или на по-ниските места. А през това време арената беше изравнена и взеха да копаят в нея дупки, една до друга, на редове, през целия кръг, от край до край, тъй че последният ред беше на петнайсетина крачки от подиума на цезаря. Отвън се чуваше глъчката на тълпата, викове и ръкопляскания, а тук се правеха с трескава бързина приготовления за някакви нови мъки. Изведнъж се отвориха куникулумите и от всички врати, водещи към арената, започнаха да изкарват тълпи християни, голи и натоварени с кръстове на плещите. Целият амфитеатър загъмжа от тях. Тичаха старци, приведени под тежестта на дървените стълбове, край тях мъже в разцвета на годините, жени с разпуснати коси, под които се мъчеха да прикрият голотата си, невръстни момчета и съвсем малки деца. Повечето от кръстовете, както и жертвите, бяха окичени с цветя. Цирковата прислуга шибаше нещастниците с бичове, принуждаваше ги да поставят кръстовете край готовите дупки и сами да застават до тях в редици. По този начин трябваше да умрат онези, за които през първия ден на зрелищата не стигна времето, за да станат плячка на кучетата и дивите зверове. Сега ги хващаха чернокожи роби и като ги поставяха възник върху кръстовете, приковаваха ръцете им усърдно и бързо, за да може народът, връщайки се след почивката, да намери всички кръстове вече изправени. Из целия амфитеатър се разнасяха ударите на чуковете, чието ехо отекваше по горните редове и стигаше чак до площада около амфитеатъра и до шатъра, където цезарят гощаваше весталките и приятелите си. Там пиеха вино, шегуваха се с Хилон и шепнеха странни думи в ушите на Вестините жрици, а на арената кипеше работа, гвоздеите потъваха в ръцете и краката на християните, тракаха лопатите, които засипваха с пръст дупките с поставените в тях кръстове.

Обаче между жертвите, чийто ред щеше да дойде след малко, беше Крисп. Львовете не бяха имали време да го разкъсат, затова му беше определен кръст, а той, винаги готов за смъртта, се радваше при мисълта, че иде неговият час. Днес той изглеждаше по-иначе, тъй като сухото му тяло беше съвсем голо, само на бедрата му имаше бръшлянови клончета, а на главата му — венец от рози. Но в очите му блестеше все същата неизтощима енергия и изпод венеца се показваше

все същото сурово и фанатично лице. Не беше се променило и сърцето му, защото както по-рано в куникулума заплашваше с божия гняв събратята си, покрити с животински кожи, тъй и сега ги порицаваше, вместо да ги утешава.

— Благодарете на Спасителя — говореше той, — че ви позволява да умрете от такава смърт, от каквата сам той е умрял. Може би затова част от греховете ви ще бъдат простени, вие обаче пак трябва да треперите, защото справедливостта изисква възмездие и наградата не може да бъде еднаква и за злите, и за добрите.

А думите му се съпровождаха от ударите на чуковете, с които приковаваха ръцете и нозете на жертвите. Все повече кръстове се издигаха на арената, а той, като се обръщаше към онези, които още стояха, всеки при своя кръст, говореше по-нататък:

— Виждам небето отворено, но виждам отворена и бездната... Сам аз не зная каква сметка ще дам на господата за живота си, макар че вярвах и ненавиждах злото, и не от смъртта се боя, а от възкресението, не от мъките, а от съда, защото иде денят на гнева...

Изведнъж от близките редове се обади някакъв глас, спокоен и тържествен:

— Не денят на гнева, а денят на милосърдието, денят на спасението и щастиято, защото казвам ви, че Христос ще ви приюти, зарадва и постави от дясната си страна. Уповавайте се на него, защото ето небето се разтваря пред вас.

При тези думи всички очи се обърнаха към пейките; дори тези, които вече висяха на кръстовете, вдигнаха бледи, измъчени лица и загледаха към говорещия.

А той се приближи до преградата, която обкръжаваше арената, и взе да ги благославя с кръстния знак.

Крисп протегна към него ръка, като че искаше да го укори, но като видя лицето му, отпусна длан, а след това колената му се огънаха, а устата прошепнаха:

— Апостол Павел!...

За голямо учудване на цирковите служители наколеничиха всички, които още не бяха приковани, а Павел от Тарс се обърна към Крисп и каза:

— Крисп, не ги заплашвай, защото те още днес ще бъдат с теб в рая. Ти мислиш, че може да бъдат осъдени? Но кой ще ги осъди? Нима

ще стори това бог, който даде за тях сина своего? Нима ще ги осъди Христос, който умря за тяхното спасение, както те умират за неговото име? И как може да осъди тези, които обича? Кой ще се оплаква от това, което бог е избрал? Кой ще каже на тази кръв: „Проклетата да бъде“?...

— Учителю, аз ненавиждах злото — отвърна старият свещеник.

— Христос ни е наредил да обичаме хората повече, отколкото да ненавиждаме злото, защото неговото учение е любов, а не ненавист.

— Сгреших в часа на смъртта — отговори Крисп.

И взе да се удря в гърдите.

Изведнъж той, който разпределяше местата на публиката, се приближи към апостола и запита:

— Кой си ти, който говориш с осъдените?

— Римски гражданин — отвърна спокойно Павел.

След това се обърна към Крисп и каза:

— Уповавай се на бога, защото това е денят на пощадата, и умри в мир, служителю божи.

Двама негри се приближиха в тоя миг към Крисп, за да го положат на кръста.

Той погледна още веднъж наоколо и извика:

— Братя мои, молете се за мене!

И лицето му изгуби обикновената си суровост; каменните му черти приеха израз на спокойствие и блаженство. Сам разпери ръце върху рамената на кръста, за да улесни работата на робите, и като гледаше право в небето, започна да се моли горещо. Изглежда, че нищо не усещаше, защото, когато гвоздеите се забиха в ръцете му, и най-слаба тръпка не раздвижи тялото му, нито лицето му се сгърчи от болка; молеше се, когато приковаваха краката му, молеше се, когато изправяха кръста и утъпкваха земята около него. Едва когато тълпите започнаха със смях и викове да пълнят амфитеатъра, веждите на стареца малко се свиха, като че ли се сърдеше, че езичниците нарушават тишината на сладката му смърт.

Вече бяха изправени всички кръстове, така че арената заприлича на гора с увиснали на дърветата хора. Върху рамената на кръстовете и главите на мъчениците падаше слънчевата светлина, а на арената се простираха сенки, които се преплитаха в черна решетка, през която проблясваше жълтият пясък. Това зрелище, най-голямата наслада за

народа, беше гледката на бавната смърт. Но тая гъста гора от кръстове беше нещо неவிжданo досега. Арената беше толкова препълнена с тях, че прислугата с усилие можеше да се промъква. По краищата висяха предимно жени, обаче Крисп, като наставник, беше изправен почти срещу подиума на цезаря на огромен кръст, обвит отдолу със зелени вейки. Нито една жертва не беше още издъхнала, но някои от по-рано разпнатите бяха загубили съзнание. Никой не стенеше и не викаше за милост. Някои висяха с глави наведени върху рамената или отпуснати на гърдите, сякаш унесени в сън; други като че ли замислени, а трети гледаха още към небето и движеха тихо устни. В тая страшна гора от кръстове, в тези разпнати тела, в мълчанието на жертвите имаше нещо зловещо. Народът, който влизаше в цирка след угощението с крясъци, сит и развеселен, се умълча, като не знаеше на кое тяло по-напред да спре погледа си и какво да мисли. Голотата на изопнатите женски тела не възбуждаше вече страстите. Нямаше ги дори обичайните обзалагания за това, кой по-рано ще издъхне, каквито обикновено се правеха, когато на арената имаше по-малко наказани. Изглежда, цезарят също скучаеше, защото беше обърнал глава на друга страна и оправяше огърлицата си с вяло и сънено лице.

Изведнъж висящият насреща Крисп, който до преди малко стоеше със затворени очи, като че ли загубил съзнание или вече умиращ, отвори очи и се вгледа в цезаря.

Лицето му отново прие неумолим израз, а погледът му запламтя с такъв огън, че августианите започнаха да шепнат помежду си, като го сочеха с пръст; най-после и сам цезарят му обърна внимание и бавно вдигна смарагда към окото си.

Настана пълна тишина. Очите на зрителите бяха устремени към Крисп, който се мъчеше като че ли да откъсне дясната си ръка от кръста.

След малко гърдите му се издуха, ребрата му изпъкнаха и той почна да вика:

— Майкоубиецо! Горко ти!

Августианите, като чуха смъртното оскърбление, отправено към господаря на света пред многохилядната тълпа, притаиха дъх. Хилон се вцепени. Цезарят трепна и пръстите му изпуснаха смарагда.

Народът също затаи дъх, а гласът на Крисп се разнасяше все мощно из целия амфитеатър:

— Горко ти, убиецо на своята жена и на своя брат, горко ти, антихристе! Преизподнята се разтваря пред теб, смъртта протяга към тебе ръцете си и гробът те чака. Горко ти, жив труп, защото ще умреш в ужас и ще бъдеш осъден навеки!...

И като не можеше да освободи прикованата си о дървото длан, страшно изпънат, страховит, още жив, но подобен на скелет, непреклонен като съдбата, тресеше бялата си брада над подиума на Нерон, като разпръскваше с движенията на главата си розовите листенца от венеца, който му бяха поставили на главата.

— Горко ти, убиецо! Чашата преля, идва и твоят час.

Тук той се напрегна още веднъж; изглеждаше за миг, че ще изтръгне дланта си от кръста и ще я простре заплашително над цезаря, но изведнъж мършавите му ръце се изпънаха още повече, тялото се свлече надолу, главата му се отпусна на гърдите и той умря.

В гората от кръстове по-слабите също почнаха да заспиват вечен сън.

---

[24] Дедал, който според други предания успял да прелети от Крит до Сицилия, в римските амфитеатри е загивал по същия начин, както Икар. Вж. и бележката в показалеца на имената. ↑

XVI

Господарю — говореше Хилон, — сега морето е като дървено масло, а вълните са като заспали... Да заминем за Ахея. Там те чака славата на Аполон, там те чакат венци, там хората ще те провъзгласят за бог, а боговете ще те приемат като равен на тях гост, но тук, господарю...

И млъкна, защото долната му устна затрепера толкова силно, че думите му се превърнаха в неразбираеми звуци.

— Ще заминем, след като свършат зрелищата — отговори Нерон. — Зная, че и тъй някои наричат християните *innoxia corpora*. Ако отпътувам, ще започнат да го повтарят всички. От какво се боиш ти, изгнила гъбо?

И той смръщи вежди, но загледа изпитателно Хилон, сякаш чакаше от него някакво обяснение, защото Нерон само се преструваше, че е спокоен. На последното представление той самият се уплаши от думите на Крисп и като се прибра у дома, не можеше да заспи от ярост и срам. Изведнъж суеверният Вестин, който слушаше мълчаливо техния разговор, се огледа и каза с тайнствен глас:

— Послушай тоя старец, господарю: у християните има нещо чудно... Тяхното божество им дава лека смърт, но може да е и отмъстително.

На това Нерон отговори бързо:

— Зрелищата не ги устройвам аз, а Тигелин.

— Да, аз — отговори Тигелин, който чу отговора на цезаря. — Аз и пет пари не давам за никакви християнски божества. Вестин, господарю, е надут от предразсъдъци мехур, а тоя мъжествен грък може да умре от страх пред настръхнала квачка, която брани пилетата си.

— Добре — каза Нерон, но нареди занапред да отрязват езиците на християните или да им запушват устата.

— Ще им ги затъкне огънят, о, божествени.

— Горко ми — простена Хилон.

Обаче цезарят, комуто вдъхна надежда дръзката самоувереност на Тигелин, се разсмя и каза, като сочеше стария грък:

— Гледайте как изглежда потомъкът на Ахил!

Наистина Хилон имаше ужасен вид. Остатъците от коса на главата му бяха побелели съвсем, върху лицето му беше застинал израз на някаква огромна тревога и потиснатост. Понякога изглеждаше като замаян и не в пълно съзнание. Често не отговаряше на въпросите, а понякога пък изпадаше в гняв и ставаше толкова дързък, че августианите предпочитаха да не го закачат.

В такова състояние беше и сега.

— Правете каквото искате с мене, но на зрелищата повече няма да отида! — извика той отчаяно, като удряше ръце.

Нерон го изгледа за миг и се обърна към Тигелин:

— Ще имаш грижата в градините този стоик да бъде близо до мене. Искам да видя какво впечатление ще му направят нашите факли.

Хилон се ужаси от заплахата, която трептеше в гласа на цезаря.

— Господарю — каза той, — нищо няма да видя, защото не виждам нощем.

А цезарят отговори със страшна усмивка:

— Нощта ще бъде светла като ден.

След това се обърна към другите августиани и започна да говори за надбягванията, които имаше намерение да устрои в края на зрелищата.

Към Хилон се приближи Петроний, побутна го по рамото и му рече:

— Нали ти казах? Няма да издържиш.

Хилон отговори:

— Искам да се напия...

И протегна трепереща ръка към чашата с вино, но не можа да я поднесе до устата си. Като видя това, Вестин му взе чашата, приседна по-близо и го попита с любопитно и изплашено лице:

— Фуриите ли те преследват? А?

Старецът го загледа с отворени уста, като че ли не разбираше въпроса, и замига.

А Вестин повтори:

— Фуриите ли те преследват?

— Не — отговори Хилон, — но пред мене се простира нощ.

— Как тъй нощ?... Нека боговете се смилят над тебе! Каква нощ?

— Нощ ужасна и необятна, в която нещо се движи и върви към мене. Но аз не зная какво е и ме е страх.

— Винаги съм смятал, че те са магьосници. Не ти ли се присънва нещо?

— Не, защото не заспивам. Аз не мислех, че ще ги накажат така.

— Съжаляваш ли ги?

— Защо проливате толкова кръв? Чу ли какво говореше онзи от кръста? Горко ни!

— Чух — отговори тихо Вестин. — Но те са подпалвачи.

— Не е вярно!

— И хвърлят отрова във водата.

— Не е вярно!

— И убийци на деца...

— Не е вярно!

— Как така? — попита учудено Вестин. — Ти сам казваше това и ги предаваше в ръцете на Тигелин!

— Затова ме е обгърнала нощ и смъртта иде насреща ми... Понякога ми се струва, че вече съм умрял, и вие също.

— Не, умират те, а ние сме живи. Но кажи ми, какво виждат те, когато умират?

— Христос...

— Това техният бог ли е? Могъщ бог ли е той?

Обаче Хилон отговори с друг въпрос:

— Какви факли ще се палят в градината? Ти чу ли какво каза цезарят?

— Чух и зная. Наричат ги сарментиции и семаксии... Ще облекат християните в смъртни туники, напоени със смола, ще ги завържат на стълбове и ще ги подпалят... Дано само техният бог да не прати на града никакви бедствия... Семаксиите са страшно наказание.

— Предпочитам това, защото няма да има кръв — отговори Хилон. — Заповядай на роба да ми поднесе чашата до устата. Искам да пия, а разливам виното, защото ръката ми трепери от старост...

В това време другите също разговаряха за християните. Старият Домиций Афер се подиграваше на християните:

— Те са толкова много, че биха могли да разпалят междуособици, и спомняте ли си, бояхме се, че ще се защищават! А те умират като овце.

— Нека само се опитат! — каза Тигелин.

При тези думи се обади Петроний:

— Лъжете се! Те се защищават.

— Как?

— С търпение.

— Това е нов начин.

— Сигурно. Нима можете да кажете, че те умират тъй, както умират обикновените престъпници? Не! Те умират така, като че ли престъпници са тези, които ги обричат на смърт, тоест ние и целият римски народ.

— Що за празни приказки? — извика Тигелин.

— *Hic Abdera!*^[25] — отговори Петроний.

Обаче другите, поразени от справедливостта на неговата забележка, взеха да се споглеждат учудено и да повтарят:

— Вярно! Има нещо по-различно и особено в тяхната смърт.

— Казвам ви, че те виждат своето божество — извика отстрани Вестин.

Тогава няколко августиани се обърнаха към Хилон.

— Хей, старче, ти ги познаваш добре: кажи ни какво виждат те.

А гъркът изплю вино върху туниката си и отговори:

— Възкресение!...

И той започна да трепери така, че тези, които седяха близо до него, се разсмяха високо.

---

^[25] Поговорка, която значи: ето най-глупавия измежду глупавите. Вж. и бележката в показалеца на латинските изрази. ↑

XVII

От няколко дни Виниций прекарваше нощите вън от къщи. На Петроний му минаваше през ум, че той може би има някакъв нов план и действия за освобождаването на Лигия от Есквилинския затвор, но не искаше да го пита за нищо, за да не попречи на плана му. Този изискан скептик беше станал донякъде суеверен или, по-точно, от времето, когато не успя да изтръгне девойката от Мамертинското подземие, престана да вярва в звездата си.

Той и сега не смяташе, че усилията на Виниций ще завършат с успех. Есквилинският затвор, образуван от избите на къщите, които бяха съборени за преграждане на пожара, не беше наистина толкова страшен като стария Тулианум или Капитолий, но затова пък беше стократно по-добре пазен. Петроний разбираше отлично, че Лигия е пренесена там само за да не избегне амфитеатъра, и той се досещаше, че ще я пазят най-зорко.

— Очевидно — казваше си той — цезарят и Тигелин я определят за някакво особено зрелище, по-страшно от всички други, и Виниций по-скоро сам ще загине, но не ще успее да я измъкне оттам.

Но и Виниций също беше загубил надежда, че ще успее да я освободи. Сега можеше да стори това само Христос. Младият трибун вече търсеше начин само да може да я вижда в затвора.

От известно време той мислеше все за младия Назарий, който все пак беше проникнал в Мамертинския затвор като наемник за изнасяне на трупове, затова реши и той да опита този начин.

Подкупеният с огромна сума надзирател на Вонещите ями го прие най-после в числото на своите хора, които изпращаше всяка нощ по затворите за трупове. Опасността някой да познае Виниций беше наистина малка. От нея го пазеха нощта, робското облекло и лошото осветление в затворите. Кому впрочем би могло да мине през ума, че един патриций, син и внук на консули, може да се озове сред гробарските работници, изложени на миазмите на затворите и Вонещите ями, и би се заловил за работа, която други вършеха по принуда само поради робското си положение или крайна мизерия.

Той обаче, когато дойде жадуваната вечер, с радост препаса бедрата си и обви главата си в дрипи, напоени с терпентин, и с разтуптяно сърце се отправи със своята група към Есквилин.

Преторианската стража не им попречи, защото всички бяха снабдени с тесери, които центурионът проверяваше на светлината на фенер. След малко голямата желязна врата се отвори пред тях и те влязоха.

Виниций видя пред себе си обширна сводеста изба, от която се минаваше в други. Мъждукащи светилници осветяваха вътрешността на препълнените с хора помещения. Някои лежаха край стените, унесени в сън или може би умрели. Други бяха заобиколили в средата на помещението голям съд с вода, от който пиеха, изгаряни от треска, други седяха на земята, подпрели лакти на коленете си и обхванали главите си с длани, тук-там деца спяха, сгушени до майките си. Наоколо се чуваха ту стонове и шумно ускорено дишане на болните, ту плач, ту шепот на молитви, ту тихичко пеене, ту ругатни на пазачите. В подземията се носеше миризма на трупове и бяха наблъскани много хора. В дъното на мрачните помещения се тълпяха тъмни сенки, а по-наблизо, под блещукащите светлини, се виждаха бледи, изплашени, изпити и гладни лица, с изгаснали или горящи от треската очи, с посинели устни, със струйки пот по челата и слепнали коси. В ъглите високо бълнуваха болни; едни молеха за вода, а други да бъдат заведени на смърт. И все пак този затвор беше по-малко страшен от стария Тулианум. Като видя тази картина, Виниций почувства, че краката му се подкосяват и че нещо го задушават. При мисълта, че Лигия се намира в тази нищета и неволя, косите му настръхнаха, а в гърдите му замря вик на отчаяние. Амфитеатърът, зъбите на дивите зверове, кръстовете — всичко това беше по-добро от тези страшни подземия, изпълнени с миризма на трупове, в които умолителни човешки гласове повтаряха от всички ъгли:

— Водете ни на смърт!

Виниций заби нокти в дланите си, защото почувства, че отмалява, че губи съзнание. Всичко, през което беше преминал досега, цялата му любов и мъка се превърнаха в едно желание за смърт.

Изведнъж край него се раздаде гласът на надзирателя на Вонещите ями:

— А колко трупа имате днес?

— Около една дузина — отговори тъмничарят, — но до сутринта ще станат повече, защото край стените някои вече свършват.

И взе да се оплаква от жените, че крият умрелите деца, за да бъдат по-дълго при тях, и гледат колкото може по-дълго да не дават да бъдат отнесени във Вонещите ями. Трупове откривали едва по-късно по миризмата, а от това въздухът, и без това непоносим, се разваля още повече. „Бих предпочел — казваше той — да съм роб в селски ергастули, отколкото да пазя тези гниещи приживе псета.“ Надзирателят го успокояваше, че и неговата служба не е по-лека. През това време Виниций се върна към действителността и почна да оглежда подземията, търсейки напразно с поглед Лигия, като си мислеше, че може и изобщо да не я види, докато е жива. Подземията бяха около петнайсет, свързани помежду си с новоизкопани проходи, а гробарската бригада влизаше само там, откъдето трябваше да се вдигат тела на умрели, затова го обхвана страх, че това, което му струваше толкова усилия, може да не му помогне.

За щастие неговият началник му дойде на помощ.

— Телата трябва веднага да се изнасят — каза той, — защото заразата се разпространява най-много чрез труповете. Иначе ще измрете и вие, и затворниците.

— Ние сме десет души за всичките подземия — отговори тъмничарят, — а нали трябва и да спим.

— Аз ще ти оставя четирима мои хора, които през нощта ще обикалят подземията и ще гледат дали не е умрял някой.

— Утре ще черпя, ако направиш това. Нека да носят всеки труп на проверка, защото дойде заповед да се прерязват гърлата на умрелите, а след това веднага да ги отнасят в ямите.

— Добре, ще черпиш! — отговори надзирателят. След това той определи четирима души, между които и Виниций, а с останалите се залови да слага труповете на носилките.

Виниций си отдъхна. Беше сигурен поне в това, че сега ще намери Лигия.

Най-напред започна да преглежда старателно първото подземие. Надникна във всички тъмни кътчета, където не достигаше светлина, огледа заспалите край стените, покрити с късове платно, прегледа най-тежко болните, които бяха събрани в един отделен кът. Но никъде не

мога да намери Лигия. Той търсеше и във второто, и третото подземие, но също напразно.

Стана късно, телата бяха изнесени. Тъмничарите легнаха в коридорите между подземията и заспаха, децата, уморени от плач, замлъкнаха, в подземията се чуваше само дишането на изтощените гърди и тук-там молитвен шепот.

Виниций влезе със светилник в четвъртото поред подземие, значително по-малко, и като вдигна лампата нагоре, взе да оглежда наоколо.

И изведнъж трепна, защото му се стори, че край преградения с решетка отвор в стената вижда грамадната фигура на Урс.

И като духна в мир лампата, приближи се към него и попита.

— Урс, ти ли си?

Великанът обърна глава.

— Кой си ти?

— Не ме ли познаваш? — запита младият човек.

— Ти изгаси светилника, как мога да те позная?

Обаче Виниций съгледа в тоя миг Лигия, легнала върху едно наметало край стената, и без да каже нищо повече, коленичи при нея.

Урс го позна и рече:

— Слава на Христа, но не я буди, господарю.

Застанал на колене, Виниций се вглеждаше в нея през сълзи. Въпреки тъмнината той можа да различи лицето ѝ, което му се стори бледо като алабастър, и изтънелите ѝ ръце. И като я видя, обхвана го любов, подобна на разкъсваща болка, която разтърсваше душата му до дъно и в същото време бе пропита с жалост, почит и обожание, и той падна ничком, притисна към устните си края на наметалото, върху което лежеше това по-скъпо от всичко друго за него същество.

Дълго време Урс го гледаше мълчаливо, но най-после го дръпна за туниката.

— Господарю — попита той, — как влезе тук и да я спасиш ли си дошъл?

Виниций се изправи и миг още се бореше с вълнението.

— Посочи ми начин! — каза той.

— Мислех, че ти ще го намериш, господарю. На мен само един начин ми идваше наум.

Тук той обърна очи към прозореца с решетката, но след това каза, сякаш сам на себе си отговаряше:

— Да! Но там има войници...

— Цял отряд преторианци — отговори Виниций.

— Няма да се промъкнем!

— Не!

Либиецът потри чело с ръка и повторно попита:

— Ти как влезе тук?

— Имам гесер от надзирателя на Вонещите ями...

И млъкна, като че ли някаква неочаквана мисъл проблесна в главата му.

— Кълна се в мъките на Христа! — заговори той бързо. — Аз ще остана тук, а тя нека вземе моята гесера, да увие главата си с дрипите, да се закрие с наметалото и да излезе. Между робите гробари има няколко малолетни момчета, така че преторианците няма да се досетят, а веднъж стигне ли до дома на Петроний, той ще я спаси!

Обаче либиецът наведе глава и отвърна:

— Тя не би се съгласила, защото те обича, а освен това е болна и няма сила да се изправи.

След малко добави:

— Ако ти, господарю, и благородният Петроний не сте успели да я измъкнете от затвора, кой тогава би могъл да я спаси?

— Единствено Христос!...

След това замълчаха и двамата. Либиецът мислеше с простия си ум: „Та той би могъл всички да спаси, но щом не го прави, вижда се, че е дошъл часът на мъките и смъртта.“ И за себе си беше готов да умре, но му беше жал до дъното на душата за това дете, което беше израсло на неговите ръце и което той обичаше повече от живота си.

Виниций пак коленичи при Лигия. Лъчите на месеца проникнаха в подземиято през решетките на прозореца и го осветиха по-добре от единствената лампа, която блещукаше още над вратата.

Внезапно Лигия отвори очи и като сложи пламнали ръце върху ръцете на Виниций, каза:

— Виждам те — и знаех, че ще дойдеш.

А той хвана ръцете ѝ и взе да ги притиска към челото и към сърцето си, след това я привдигна малко и я облегна на гърдите си.

— Дойдох, скъпа — каза ѝ той. — Нека Христос те пази и те спаси, о възлюбена Лигия.

И повече не можеше да говори, защото сърцето му застана в гърдите от болка и обич, а той не искаше да издаде пред нея страданието си.

— Аз съм болна, Марк — отговори Лигия, — и ще умра или на арената, или тук в затвора... Но аз се молих да те видя преди смъртта и ти дойде: Христос ме е чул!

Той още не можеше да проговори и само я притискаше до гърдите си, а тя продължаваше:

— Виждала съм те от прозореца на Тулианум — и знаех, че искаш да дойдеш. А сега Спасителя ми даде един миг съзнание, за да можем да се простим. Аз вече отивам при него, Марк, но те обичам и винаги ще те обичам.

Виниций надви себе си, задуши болката си и заговори, като се стараеше гласът му да е спокоен:

— Не, скъпа! Ти няма да умреш. Апостолът ми поръча да вярвам и обеща да се моли за тебе, а той е познавал Христа, Христос го е обичал и нищо няма да му откаже... Ако трябваше да умреш, Петър не би ми казал да се уповавам на Христа, а той ми каза: „Уповавай се!“ Не, Лигия! Христос ще се смили над мене... Той не иска твоята смърт, той няма да я допусне... Кълна ти се в името на Спасителя, че Петър се моли за тебе!

Настана тишина. Единственият светилник, окачен над вратата, беше изгаснал, но лунна светлина влизаше през решетката. В противоположния край на избата проплака дете и утихна. Само отвън се чуваха гласове на преторианци, които, след като им свършеше смяната, играеха край стената на script duodecimo.

— О, Марк — отговори Лигия, — сам Христос е молил отца си: „Отвърни от мене горчивата чаша“, и все пак я е изпил. Христос е умрял на кръста сам, а сега гинат за него хиляди, защо тогава мене единствена да запази? Коя съм аз, Марк? Чувала съм Петър да казва, че и той ще умре в мъки, а какво съм аз в сравнение с него? Когато дойдоха у нас преторианците, страхувах се от смъртта и мъките, но сега вече не се страхувам. Гледай какъв е страшен затворът, а аз отивам на небето. Помисли, че тук е цезарят, а там е Спасителя, благ и

милосърден. И няма смърт. Ти ме обичаш и помисли, колко щастлива ще бъда. О, скъпи Марк, помисли, че ти ще дойдеш там при мене!

Тя замълча, за да събере дъх в болните си гърди, а след това поднесе ръката му към устните си.

— Марк?

— Какво, скъпа?

— Не плачи за мене и помни, че ти ще дойдеш там при мене. Малко живях, но бог ми даде твоята душа. Затова искам да кажа на Христа, че макар да съм умряла и макар ти да си гледал моята смърт, и макар да си останал да скърбиш, все пак не си богохулствал срещу него и го обичаш винаги. А нали ти ще го обичаш и ще понесеш с търпение смъртта ми?... Защото тогава той ще ни съедини, а аз те обичам и искам да бъда твоя...

Тук тя отново се задуши и с едва чут глас завърши:

— Обещай ми това, Марк!...

Виниций я прегърна с треперещи ръце и отговори:

— Кълна се в святата ти глава — обещавам!...

Тогава под тъжната светлина на месеца лицето ѝ засия. Още веднъж тя вдигна ръката му до своите устни и зашепна:

— Аз съм твоя жена!...

Зад стената преторианците, които играеха на script duodecimo се скараха и вдигнаха шум, но Виниций и Лигия бяха забравили за затвора, за стражите, за цялата земя, и двамата почувстваха как душите им се възвисиха и почнаха да се молят.

XVIII

В продължение на три дена или по-скоро на три нощи нищо не смущаваше спокойствието им. Когато свършваха обикновените задължения в затвора — да се отделят умрелите от живите и тежко болните от по-здравите — и когато тъмничарите си лягаха да спят в коридорите, Виниций влизаше в подземията, където беше Лигия, и оставаше там, докато през решетката на прозореца просветнеше зората. Лигия облягаше глава на гърдите му и разговаряха тихо за любовта и за смъртта. Двамата неусетно в мислите и разговорите, а дори в желанията и надеждите си се отдалечаваха все повече от живота и губеха представа за него. Двамата бяха като хора, които са отплували с кораб от сушата и не виждайки вече брега, потъват бавно в безкрайността. Двамата се превръщаха постепенно в печални духове, предани един на друг и на Христос и готови да отлетят. Понякога само в сърцето на Виниций като вихър се втурваше болка, понякога блясваше като светкавица надежда, породена от любовта и вярата в милосърдието на разпнатия бог, но с всеки изминал ден и той все повече се откъсваше от земята и се предаваше на смъртта. Сутрин, като излизаше от затвора, гледаше вече на света, на града, на познатите, на живота като през сън. Всичко му се струваше чуждо, далечно, празно и нищожно. Престана да го плаши даже ужасът на мъките, защото имаше чувството, че те са нещо, което може да се преживее в някакъв унес с очи, устремени към нещо друго. На двамата им се струваше, че вече започва да ги обгръща вечността. Разговаряха за любовта, за това, как ще се обичат и ще живеят заедно, но в отвъдния свят, и ако понякога мислите им се връщаха към земните неща, те бяха като мислите на хора, които се готвят за далечен път и разговарят какво им е нужно за из път. И най-последно ги обкръжаваше такава тишина, каквато обкръжава два стълба, поставени в някаква пустош и забравени. За тях вече беше важно само едно — да не ги раздели Христос; а тъй като всеки миг у тях се засилваше увереността, че няма да ги раздели, те го обикнаха още повече като брънка, която щеше да ги съедини за безкрайно щастие и безкрайно спокойствие.

Още тук, на земята, те вече се отърсваха от земния прах. Душите им станаха чисти като сълза. Под заплахата на смъртта, сред мизерията и страданията, в тъмничната бърлога започваше за тях небето, защото тя хващаше Виниций за ръка и го водеше, сякаш беше вече избавена и свята, към вечния извор на живота.

А Петроний се учудваше, като виждаше лицето на Виниций все по-спокойно и озарено от някаква странна светлина, каквато по-рано не беше виждал. Понякога даже в мисълта му се раждаха предположения, че Виниций е намерил някакъв път за спасение и му беше обидно, че той не му доверява своите надежди.

Най-после Петроний не издържа и му каза:

— Сега ти изглеждаш по-друг, но не пази тайна от мене, защото искам и мога да помогна: нагласил ли си нещо?

— Нагласил съм — отговори Виниций, — но ти не можеш да ми помогнеш. Защото след нейната смърт аз ще призная, че съм християнин, и ще отида след нея.

— Значи, нямаш надежда?

— Разбира се, че имам. Христос ще ми я даде и никога вече няма да се разделя с нея.

Петроний взе да се разхожда из атриума разочарован и раздразнен, а после каза:

— За това не е нужен вашият Христос, защото същата услуга може да ти направи и нашият Танат.

А Виниций се усмихна тъжно и рече:

— Не, скъпи, но ти не искаш да разбереш това.

— Не искам и не мога — отговори Петроний. — Сега не е време за спорове, но помниш ли какво казваше ти, когато не успяхме да я измъкнем от Тулианум? Аз бях загубил всякаква надежда, а ти каза, като се прибрахме в къщи: „Аз пък вярвам, че Христос може да ми я върне.“ Нека сега ти я върне. Ако аз хвърля скъпоценна чаша в морето, не е в състояние да ми я върне никой от нашите богове, но ако и вашият не е по-добър, не зная защо би трябвало да го почитам повече от предишните.

— Той пак ще ми я даде — отвърна Виниций.

Петроний вдигна рамене.

— Знаеш ли — попита той, — че утре градините на цезаря ще бъдат осветявани от християните?

— Утре? — повтори Виниций.

И при близката опасност, която му носеше страшната действителност, сърцето му все пак трепна от болка и ужас. Помисли си, че това е може би последната нощ, която би могъл да прекара с Лигия, и като се раздели с Петроний, побърза при надзирателя на путикулите за своята тесера.

Тук обаче го чакаше разочарование, защото надзирателят отказа да му даде тесерата.

— Извинявай, господарю — рече той, — направих за тебе каквото можех, но не мога да излагам живота си. Тази нощ ще изкарат християните в градините на цезаря. В затвора ще бъде пълно с войници и чиновници. Ако те познае някой, ще загина и аз, и децата ми.

Виниций разбра, че би било напразно да настоява. Проблесна му обаче надеждата, че войниците, които го бяха виждали преди това, може би ще го пуснат и без тесера. Затова на мръкване той се преоблече както обикновено в кълчищена туника, овърза главата си с парцали и тръгна към вратите на затвора.

Този път обаче проверяваха тесерите още по-внимателно, а отгоре на това центурионът Сцевин, строг и предан с цялата си душа воин на цезаря, позна Виниций.

Сигурно в неговите обковани с желязо гърди тлееха още някакви искри на съжаление към човешкото нещастие, защото, вместо да удари копието о щита си в знак на тревога, отведе Виниций настрана и му каза:

— Господарю, върви си. Познах те, но ще мълча. Не искам да те погубвам. Да те пусна, не мога, връщай се и нека боговете ти пратят успокоение.

— Да ме пуснеш, не можеш — каза Виниций, — но позволи ми да остана тук и да видя тези, които ще бъдат изведени.

— Получената от мене заповед не забранява това — отговори Сцевин.

Виниций застана пред вратите и зачака, докато почнат да извеждат обречените. Най-после около полунощ тъмничните врати се разтвориха широко и се появиха цели върволици затворници: мъже, жени и деца, заобиколени от въоръжени отряди преторианци. Нощта беше много ясна — а имаше и пълнолуние, — така че можеха да се

различат не само фигурите, но и лицата на нещастниците. Вървяха двама по двама в дълго, мрачно шествие и всред тишина, прекъсвана само от звъна на войнишките оръжия. Бяха толкова много, че на Виниций му се струваше, че всички подземия ще останат празни.

В края на върволицата Виниций забеляза ясно лекаря Главк, но между жертвите не беше нито Лигия, нито Урс.

XIX

Още не беше се стъмнило, когато първите вълни от народ нахлуха в градините на цезаря. Тълпите, облечени празнично, накичени с венци, радостно и с песни, а част от тях и пияни, отиваха да гледат ново, величествено зрелище. Крясъците „Семаксии! Сарментиции!“ се носеха по виа Текта, по моста на Емилий и отвъд Тибър, по Триумалния път, около Нероновия цирк и далеч чак до Ватиканския хълм. В Рим и по-рано бяха виждали запалени на стълбове хора, но никога досега не беше виждано такова множество наказани. Цезарят и Тигелин искаха, да свършат с християните, а заедно с това и да избягнат заразата, която все повече се разпространяваше от затворите из града, и бяха заповядали да се изпразнят всички подземия, в тях оставаха едва няколко десетки души, определени за края на зрелищата. Затова тълпите онемяха от учудване, когато влязоха през вратите на градините. Всички главни и странични алеи, минаващи сред гъсти дървета, край поляни, храсталаци, езера, рекички и лехи, осеяни с цветя, бяха препълнени от забити в земята насмолени стълбове, към които бяха привързани християните. От повисоките места, където дърветата не засланиха гледката, можеха да се видят цели редици стълбове и тела, украсени с цветя, с миртови листа и бръшлянови клончета, навсякъде, по възвишенията и по-ниско — толкова много и толкова надалеч, че докато по-близките изглеждаха като корабни мачти, най-отдалечените се виждаха като забити в земята пъстри тирси или копия. Тяхната многобройност надмина очакванията на самата тълпа. Можеше да се помисли, че цял един народ беше овързан за стълбовете за удоволствие на Рим и на цезаря. Купища зрители се спираха пред отделни стълбове, заинтересовани от фигурите, възрастта или пола на жертвите. Разглеждаха лицата им, венците, гирляндите от бръшлян и вървяха по-нататък и по-нататък, като си задавиха пълни с учудване въпроси — нима е възможно да има толкова много виновни или как са могли да подпалят Рим едва проходили деца? И учудването малко по малко преминаваше в тревога.

В това време падна здрач и на небето заблестяха първите звезди. Тогава до всеки наказан застана роб с горяща факла в ръка, а когато се разнесе звук на тръби в различни части на градината, знак, че зрелището започва, всички приближиха пламъка към основата на стълба.

Скритата под цветята и залята със смола слама веднага бе обхваната от светъл пламък, който се усилваше всеки миг, разкъсваше обвивката от бръшлян, издигаше се нагоре и обхващаше нозете на жертвите. Народът млъкна, градините се изпълниха с един огромен стон и викове от болка. Някои жертви, вдигнали глави към звездното небе, запяха в чест на Христос. Народът слушаше. Но и най-твърдите сърца се изпълниха с ужас, когато от по-малките стълбове се разнесоха сърцераздирателни детски писъци: „Мамо! Мамо!“ Тръпки полазиха дори и пияните зрители, като видяха тези главици и невинни личица, изкривени от болка или губещи съзнание в дима, който започна да задушаваше жертвите. А пламъкът вървеше нагоре и изгаряше все нови и нови венци от рози и бръшлян. Светнаха от пламъците главните и страничните алеи, светнаха дъбравите, храсталаците и поляните, и цветните лехи, заблестя водата в рекичките и езерата, трептящите листа на дърветата изглеждаха розови и стана светло като ден. Когато миризмата на горящи тела изпълни градините, роби започнаха да сипват в нарочно приготвени кадилници между стълбовете смирна и алое. Сред тълпата се разнесоха тук и там викове и не се знаеше дали това бяха викове на състрадание или на упоение и радост, засилваха се всеки миг с усилването на огъня, който обхващаше стълбовете, изкачваше се към гърдите на жертвите, свиваше с изгарящия си дъх косите на главите им, закриваше почернелите им лица и най-последно избиваше още по-високо, сякаш с знак на победа и триумф на онази сила, която беше заповядала да го разпалят.

Още в началото на зрелището сред народа се появи цезарят на великолепна циркова квадрига, запрегната с четири бели коня. Беше облечен като водач на колесница, с цвета на партията на зелените, към която принадлежеше и той, и дворът му. След него се движеха други колесници, пълни с дворяни с блестящи облекла, сенатори, жреци и голи вакханки с венци на главите и съдове вино в ръце, някои бяха пияни и надаваха диви крясъци. Край тях музиканти, преоблечени като фавни и сатири, свиреха на цитри, форминги, пищялки и рогове. На

други колесници минаваха римски матрони и девойки, също пияни и полуголи. Край квадригите бързоходци размахваха тирси, украсени с ленти; други удряха барабанчета, трети хвърляха цветя. Цялото това бляскаво шествие се движеше бавно с викове „Евое!“ по най-широката алея сред дима и човешките факли. Цезарят беше взел при себе си Тигелин и Хилон, със страхливостта на когото искаше да се забавлява, и сам управляваше конете. Движейки се бавно, той хвърляше погледи към горящите тела, а в същото време се вслушваше и във виковете на народа. Изправен на високата златна квадрига, заобиколен от човешката вълна, която му се кланяше до земята, сред блясъците на огньовете, със златен венец на цирков победител, главата му се издигаше над дворяните, над тълпите и той приличаше на великан. Отвратителните му ръце протегнати, за да държат поводите, сякаш благославяха народа. На лицето и в присвитите му очи имаше усмивка, той сияеше над хората като слънце или като божество, страшно, но величествено и могъщо.

Понякога се спираше, за да се вгледа по-внимателно било в някоя девойка, чиято утроба почваше да цвърчи в пламъците, било в изкривено от конвулсия детско лице, и пак отминаваше нататък, водейки след себе си обезумялата и необузdana процесия. Понякога се кланяше на народа или пък се извиваше назад, като опъваше златните поводи, и разговаряше с Тигелин. Най-после, като стигна до големия фонтан, там, където се пресичаха двете големи алеи, слезе от квадригата и като даде знак на придружителите си, смеси се с тълпата.

Приветстваха го с крясъци и ръкопляскания. Вакханки, нимфи, сенатори, августиани, жреци, фавни, сатири и войници го заобиколиха веднага в голям, буйно разлудуван кръг, а той, с Тигелин от едната си страна и Хилон от другата, обикаляше фонтана, около който горяха няколко десетки факли, като се спираше пред всяка и правеше бележки за жертвите или се подиграваше на стария грък, по лицето на когото се беше изписало бездънно отчаяние.

Най-после застанаха пред един висок стълб, украсен с мирти и обвит с повет. Червените езици на огъня достигаха до коленете на жертвата, но лицето ѝ не можеше да се разпознае веднага, понеже го закриваше димът от суровите клончета. След малко обаче лекият нощен вятър отвя дима и откри главата на старец, с бяла спускаща се върху гърдите брада.

Като го видя, Хилон се сви внезапно на кълбо като ранено влечуго, а от устата му излезе вик, подобен повече на грак, отколкото на човешки глас:

— Главк! Главк!...

Наистина от горящия стълб го гледаше лекаря Главк.

Беше още жив. Страдалческото му лице беше наведено надолу, сякаш искаше за последен път да види своя палач, който го беше предал, лишил от жена и деца, беше му изпратил убиец, а след като Главк му беше простил всичко, още веднъж го бе предал в ръцете на палачите. Никога човек не беше причинил на друг човек по-страшни и по-кървави неправди. И ето жертвата сега гореше на насмоления стълб, а палачът стоеше в нозете ѝ. Главк не откъсваше очи от лицето на гърка. В някои мигове ги засланиеше димът, но когато подухваше вятърът, Хилон виждаше отново тези вперени в него зеници. Той се изправи и искаше да бяга, но не можеше. Изведнъж му се стори, че краката му са от олово и някаква невидима ръка го задържа със свръхчовешка сила пред този стълб. И се вкамени. Чувстваше само, че нещо прелива в него, нещо се разкъсва, че няма да издържи повече мъчения и кръв, че иде краят на живота му и че всичко наоколо изчезва: и цезарят, и придворните, и тълпите; обкръжава го само някаква бездънна, страшна и черна пустиня, а в нея се виждат само тези мъченически очи, които го призовават на съд. А Главк, навеждайки все по-ниско главата си, го гледаше непрекъснато. Присъстващите наоколо отгатваха, че между тези хора става нещо, смехът замря на устните им, защото в лицето на Хилон имаше нещо страшно: то беше изкривено от такава тревога и такава страдание, сякаш огнените езици изгаряха неговото собствено тяло. Изведнъж той се олюля, вдигна ръце и извика с ужасен, сърцераздирателен глас:

— Главк! В името на Христа, прости ми!

Наоколо стана тихо. Тръпки полазиха присъстващите и всички очи неволно се насочиха нагоре.

А главата на мъченика се помръдна леко и от върха на стълба се чу глас, подобен на стон:

— Прощавам!...

Хилон падна по очи и взе да вие като диво животно, а след миг, като загреба с двете си шепи пръст, посипа я върху главата си. В това време пламъците избиха нагоре, обвиха гърдите и лицето на Главк,

разплетоха миртовата корона на главата му и обхванаха лентите на върха на стълба, който засия цял със силна, ярка светлина.

Но след малко Хилон се изправи със страшно изменено лице, на августианите се стори, че виждат друг човек. Очите му горяха с необикновен блясък, от сбръчканото чело бликаше възторг, безпомощният преди малко грък сега приличаше на някакъв жрец, който, осенен от божеството, иска да разкрие непознати истини.

— Какво става с него? Полудя ли? — обадиха се няколко гласа.

А той се обърна към тълпите, протегна нагоре дясната си ръка и взе да вика или по-скоро да крещи тъй силно, че да чуят гласа му не само августианите, но и тълпата:

— Римски народе! Кълна се в собствената си смърт, че гинат невинни хора, а подпалвачът е този!...

И показва с пръст Нерон.

Последва кратка тишина. Придворните се вцепениха. Хилон стоеше все тъй с протегнатата, трепереща ръка и със сочещ цезаря пръст. Изведнъж настана суматоха. Народът, като вълна, тласната от ненадеен вихър, се спусна към стареца, за да го види по-добре. Тук-там се чува викове: „Дръжте!“, а другаде: „Горко ни!“ В тълпата се разнесоха свирене и крясъци: „Ахенобарб! Майкоубиец! Подпалвач!“ С всеки изминат миг безредието растеше. Вакханките се разкрещяха до небето и почнаха да се крият в колесниците. Изведнъж няколко прегорели стълба се събориха на земята, като разпиляха наоколо огнени искри и увеличиха суматоката. Сляпата, гъста вълна струпан народ грабна Хилон и го отнесе навътре в градината.

Стълбовете навсякъде започнаха да прегарят и да се събарят напреко по алеите, като ги изпълваха с дим, искри, миризма на горящо дърво и на горяща човешка тлъстина. Изгасваха по-далечни и по-близки светлини. В градините стана тъмно. Тълпите, обезпокоени, мрачни и изплашени, се устремиха към вратите. Вестта за това, което беше станало, минаваше от уста на уста, изопачавана и преувеличавана. Едни разказваха, че цезарят припаднал, втори — че сам признал, че е заповядал да запалят Рим, трети — че се разболял тежко, други пък — че бил откаран мъртъв в колесницата си. Тук-там се чуваха гласове на съчувствие към християните: „Те не били подпалили Рим, защо тогава толкова кръв, мъки и несправедливост? Нима боговете няма да отмъстят за невинните и с каква пиакула ще

успеят отново да ги умилоствят? Думите «innoxia corpora» се повтаряха все по-често. Жените съжaliaваха гласно многобройните деца, които бяха хвърлени на дивите зверове, приковани на кръстове или изгорени в тези проклети градини! И най-после съжаленията се превърнаха в проклетия срещу цезаря и Тигелин. Имаше обаче и такива, които се спираха внезапно и питаха себе си или другите: «Какво е това божество, което дава такава сила срещу мъките и смъртта?» И се връщаха по домовете си замислени...“

Хилон продължаваше да се лута из градините, като не знаеше накъде върви и къде да иде. Сега той се почувства отново безсилен, безпомощен и болен старец. На някои места се препъваше о недогорели тела, настъпваше главни, от които след него бухваха рояци искри, на друго място сядаше, гледайки наоколо с невиждащ поглед. Градините вече съвсем потъмняха; между дърветата се движеше само бледата луна, която осветяваше със слаба светлина алеите, почернелите, паднали напреко стълбове, и превърнатите в безформени късове недогорели тела. На стария грък му се стори, че в луната вижда лицето на Главк и че неговите очи все още го гледат. И той се криеше от светлината. Най-после излезе от сянката и несъзнателно, като че ли тласкан от някаква незнайна сила, тръгна към фонтана, където бе издъхнал Главк.

Неочаквано някаква ръка докосна рамото му.

Старецът се обърна и като видя пред себе си непознат човек, извика уплашен:

— Кой е тук? Кой си ти?

— Апостол Павел от Тарс.

— Аз съм прокълнат!... Какво искаш?

А апостолът отвърна:

— Искам да те спася.

Хилон се облегна на едно дърво.

Краката му се подкосяваха и ръцете му бяха увиснали край тялото.

— За мене няма спасение! — рече той глухо.

— Нали си чувал, че бог е простил на разбойника, който се разкая на кръста? — запита Павел.

— Нали знаеш какво съм извършил аз?

— Видях болката ти и те чух, че свидетелстваше за истината.

— О, наставнико!...

— И щом Христовият слуга ти прости в часа на мъките и смъртта си, как може Христос да не ти прости?

А Хилон хвана главата си с ръце като обезумял.

— Прощка? За мене прощка?

— Нашият бог е бог на милосърдието — отговори апостолът.

— За мене? — повтори Хилон.

И застана като човек, комуто не достигат сили да овладее болката и мъката си. А Павел каза:

— Облегни се на мене и тръгни с мене.

И той го хвана и тръгна с него натам, където се пресичаха алеите; водеше се по гласа на фонтана, който сякаш плачеше в нощната тишина над телата на мъчениците.

— Нашият бог е бог на милосърдието — повтори апостолът. — Ако застанеш край морето и хвърляш в него камъни, нима можеш да изпълниш с тях морската глъбина? А аз ти казвам, че милосърдието на Христа е като морето и че човешките грехове и престъпления ще потънат в него като камъни в бездната. И казвам ти, че то е като небето, което покрива планините, сушата и моретата, защото е навсякъде и няма граница, ни край. Ти страдаше пред стълба на Главк и Христос видя твоето страдание. Ти каза, без да мислиш какво може да те постигне утре: „Това е подпалвачът!“, а Христос запомни думите ти. Защото отмина твоята злоба и лъжа, а в сърцето ти остана само безкрайно съжаление... Върви с мене и слушай какво ти говоря. Ето, аз също ненавиждах Христа и преследвах неговите избраници. Аз също не го исках и не вярвах в него, докато той не ми се яви и не ме повика. И оттогава той е моята обич. А сега той се яви и на тебе чрез угризението, тревогата и болката, за да те призове при себе си. Ти си го ненавиждал, а той те е обичал. Ти си предавал на мъки неговите последователи, а той иска да ти прости и да те спаси.

Гърдите на нещастника се разтърсиха от силно хълцане, което раздираше душата му до дъно, а думите на Павел все повече го завладяваха и той го водеше, както войник води пленник.

И след малко пак започна да говори:

— Тръгни след мене и аз ще те отведа при него. Поради каква друга причина бих дошъл при тебе? Но ето, той ми е заповядал да прибирам човешките души в името на любовта и аз изпълнявам

службата си. Ти мислиш, че си прокълнат, а аз ти казвам: повярвай в него и те чака спасение. Ти мислиш, че си възненавиден, а аз ти повтарям, че той те обича. Погледни мене! Когато нямах него, нищо нямах освен злобата, която живееше в сърцето ми, а сега неговата обич ми стига за баща и за майка, за богатство и за власт. Само при него е убежището, само той ще разбере твоята мъка, ще се взре в твоята нищета, ще те освободи от тревогата и ще те издигне до себе си.

Говорейки тъй, той го доведе до фонтана, чиято сребърна струя блестеше отдалеч на лунната светлина. Наоколо цареше тишина и пустота, защото тук робите вече бяха разчистили овъглените стълбове и тела на мъчениците.

Хилон падна със стенание на колене и като закри с ръце лицето си, остана неподвижен. А Павел вдигна глава към звездите и взе да се моли:

— Господи, погледни към тоя нещастник, към скръбта му, към сълзите и мъката му! Боже милосърдни, който проля кръвта си заради нашите престъпления — прости му, в името на твоята мъка, в името на твоята смърт и на твоето възкресение!

След това замълча, но дълго още гледаше към звездите и се молеше.

И изведнъж в краката му се разнесе зов, подобен на стон:

— Христе!... Христе!... Прости ми!...

Тогава Павел пристъпи към фонтана и като гребна в шепите си вода, върна се при коленичилиия нещастник.

— Хилон! Ето, кръщавам те в името на отца и сина, и светия дух. Амин!

Хилон вдигна глава, разпери ръце и остана така вцепенен. Луната осветяваше побелелите му коси и бялото му, неподвижно, сякаш мъртво или изсечено от камък лице. Миговете отлитаха един след друг; в големите птичарници, разположени в градините на Домиция, пропяха петли, а той стоеше още коленичил, подобен на надгробна статуя.

Най-после се сепна, стана и се обърна към апостола:

— Какво трябва да върша преди смъртта си, наставнико?

Павел също се пробуди от своята вгълбеност в тази неизмерима сила, на която не можеха да устоят даже такива духове като духа на този грък, и отговори:

— Уповавай се и свидетелствай за правдата!

След това си тръгнаха заедно. При вратата на градината апостолът благослови още веднъж стареца и се разделиха по настояване на самия Хилон, който предвиждаше, че след станалото цезарят и Тигелин ще наредят да бъде заловен.

И наистина той не се беше излъгал. Върна се в своя дом и го намери заобиколен от преторианци, които го задържаха и под командата на Сцевин го заведоха в Палатин.

Цезарят вече се беше отдал на почивка, но Тигелин чакаше и като видя нещастния грък, поздрави го със спокойно, но зловещо лице.

— Ти извърши престъпление — оскърби особата на величеството — каза му той — и наказанието няма да ти се размине. Но ако утре заявиш в амфитеатъра, че си бил пьян и луд и че причинители на пожара са християните, наказанието ти ще бъде само бой и заточение.

— Не мога, господарю! — отговори тихо Хилон.

А Тигелин се приближи към него с бавни крачки и със снишен, но страшен глас го запита:

— Как така не можеш, гръцко куче? Нима не си бил пьян и нима не знаеш какво те чака? Погледни там?!

И му посочи ъгъла на атриума, където край дълга дървена пейка стояха в мрака четирима неподвижни тракийски роби с въжета и стегалки в ръце.

А Хилон отвърна:

— Не мога, господарю!

Ярост обхвана Тигелин, но той се овладя и попита:

— Видя ли как умират християните? И ти ли искаш тъй да умреш?

Старецът вдигна побледнялото си лице; известно време устните му се движеха тихо, а след това отговори:

— И аз вярвам в Христа!...

Тигелин го погледна учудено:

— Куче такова, ти наистина си полудял!

И изведнъж насъбраният в гърдите му бяс се отприщи. Той се хвърли върху Хилон, хвана го с две ръце за брадата, повали го на земята и взе да го тъпче, като повтаряше с пана на уста:

— Ще отречеш ли? Ще отречеш ли?

— Не мога! — отговори му Хилон от земята.

— Да се подложи на мъки!

Като чува тази заповед, траките хванаха стареца и го положиха на пейката, завързаха го с въжета о нея и започнаха със стегалките да стискат мършавите му пищяли. Той целуваше смирено ръцете им, докато го връзваха, след това затвори очи и изглеждаше като умрял.

Но беше жив, защото, когато Тигелин се надвеси над него и още веднъж го запита: „Ще отречеш ли?“, побелелите му устни се помръднаха леко и от тях излезе едва доловим шепот:

— Не... мога!...

Тигелин заповяда да прекратят мъките му и започна да ходи по атриума с изменено от гняв и същевременно безпомощно лице. Най-после, изглежда, му хрумна нова мисъл, защото се обърна към траките и каза:

— Изтръгнете му езика!

XX

Драмата „Ауреолус“ обикновено се представяше в такива театри или амфитеатри, които могат да се отворят и така да се образуват нещо като две отделни сцени. Но след зрелището в градините на цезаря този начин бе изоставен, защото по-важно беше колкото може повече хора да видят смъртта на прикования на кръста роб, когото в драмата изяжда мечка. В театрите ролята на мечката играеше облечен в мечка кожа актьор, сега обаче представлението щеше да бъде „истинско“. Това беше новата идея на Тигелин. Цезарят беше съобщил най-напред, че няма да дойде, но по настояване на своя фаворит промени решението си. Тигелин му беше обяснил, че след това, което бе станало в градините, той трябваше да се покаже пред народа и заедно с това му гарантираше, че разпънатият роб няма вече да го оскърби тъй, както бе го оскърбил Крисп. Народът бе донякъде преситен и изморен от проливането на кръв, затова беше оповестено ново раздаване на лотарийни билети и подаръци, а също и вечерно угощение, защото представлението щеше да бъде вечерта и амфитеатърът бе силно осветен.

Наистина на мръкване цялата сграда се напълни до последното място. Августияните дойдоха всички начело с Тигелин не толкова за самото представление, колкото да покажат своята вяроност към цезаря след последното произшествие.

Разказваше се на ухо, че цезарят след завръщането си от градините изпаднал в ярост и не можал да заспи, че го овладял ужас и му се явявали странни видения, поради което на другия ден съобщил, че ще отпътува незабавно за Ахея. Други обаче възразяваха, като твърдяха, че той сега ще бъде още по-безмилостен към християните. Не липсваха обаче и страхливци, те предвиждаха, че обвинението, което Хилон беше хвърлил в лицето на цезаря пред тълпите, може да има много лоши последици. Имаше и такива, които от човечност молеха Тигелин да се откаже от по-нататъшните представления.

— Погледнете накъде отивате — казваше Барк Соран. — Искяхте да успокоите жаждата за отмъщение и да внушите на народа,

че наказанието пада върху виновните, а стана точно обратното.

— Вярно е! — добави Антистий Вер. — Всички сега си шепнат, че християните са невинни. И ако това считате за ловка маневра, прав беше Хилон, като казваше, че вашите мозъци не биха напълнили и чашката на жълъд.

Но Тигелин се обърна към тях и каза:

— Хората си шепнат също, че твоята дъщеря Сервилия, Барк Соран, и твоята жена, Антистий са укрил своите роби християни от справедливостта на цезаря.

— Това не е вярно! — извика с безпокойство Барк.

— Моята жена искат да я погубят вашите разведени жени, които завиждат на нейната добродетел! — каза с не по-малко безпокойство Антистий Вер.

Другите обаче разговаряха за Хилон.

— Какво е станало с него? — казваше Еприй Марцел. — Той сам ги предаваше в ръцете на Тигелин; от бедняк стана богаташ, можеше да доживее спокойно дните си, да има хубаво погребение и надгробен паметник — но не! Изведнъж предпочете да изгуби всичко и сам да се погуби. Изглежда, че наистина се е побъркал!

— Не се е побъркал, а е станал християнин — каза Тигелин.

— Струва ми се, че това не е възможно — обади се Вителий.

— Не ви ли казвах аз? — намеси се Вестин. — Избивайте християните, но повярвайте ми — не воювайте с тяхното божество. Тук няма шега!... Гледайте какво става! Аз не съм подпалвал Рим, но ако цезарят би ми позволил, веднага бих принесъл хекатомба на тяхното божество. И всички трябва да направят същото, защото, повтарям, с него шега не бива! Помнете, че съм ви казвал това.

— А пък аз казвах нещо друго — каза Петроний. — Тигелин се смееше, когато твърдах, че те се защищават, а сега аз ще ви кажа нещо повече: те печелят!

— Как така? Как така? — попитаха няколко гласа.

— Кълна се в Полукс!... Защото, ако такъв като Хилон не им устоя, кой ще им устои! Ако мислите, че след всяко зрелище християните не се увеличават, тогава с тия ваши познания за Рим станете медникари или бръснари, защото поне ще знаете по-добре какво мисли народът и какво става из града.

— Той казва чистата истина, кълна се в светия пеплум на Диана!
— извика Вестин.

Но Барк се обърна към Петроний:

— Какво искаш да кажеш?

— Свършвам с това, с което вие започнахте: стига вече кръв!

А Тигелин го погледна подигравателно и рече:

— Е-е! Още малко!

— Ако не ти е достатъчна една глава, имаш друга — в топката на бастуна си! — отговори Петроний.

Разговорът беше прекъснат от пристигането на цезаря, който зае мястото си, придружен от Питагор. Веднага след това започна представлението на „Ауреолус“, на което не обръщаха голямо внимание, защото мислеха повече за Хилон. Народът, свикнал с мъчения и кръв, също скучаеше, свиркаше, крещеше ругатни по адрес на дворяните и викаше да се побърза със сцената на мечката, от която единствено се интересувахе. Ако не беше очакването да видят наказания старец и да получат подаръци, самото представление не би задържало тълпите.

Най-после дойде чаканият момент. Цирковите слуги внесоха най-напред дървен кръст, доста нисък, за да може мечката, като се изправи, да достигне до гърдите на мъченика, а след това двама души въведоха Хилон или по-скоро го довякоха, защото костите на краката му бяха счупени и не можеше да върви сам. Поставиха го и го приковаха на дървото толкова бързо, че любопитните августиани не можаха дори да го разгледат добре и едва след като кръстът бе изправен в нарочно изкопаната дупка, всички очи се обърнаха към него. Обаче малцина можаха да познаят в този гол старец предишния Хилон. След мъченията по заповед на Тигелин на лицето му не беше останала нито капка кръв и само по бялата му брада се виждаше червена следа, оставена от кръвта, след като му бяха изтръгнали езика. През прозрачната кожа можеха да се различат костите му. Изглеждаше много по-стар, отколкото беше, почти грохнал. Някога очите му хвърляха винаги пълни с безпокойство и злоба погледи, от бдителното му лице лъхаше вечна тревога и несигурност, а сега лицето му беше изстрадало, но толкова благо и успокоено, сякаш беше заспал или умрял. Може би споменът за разбойника на кръста, комуто Христос е простил, поддържаше надежда у него, а може би говореше в душата си

към милосърдния бог: „Господи, хапех като отровен червей, но бях през целия си живот окаяник, примирах от глад, хората ме тъпчеха, биеха ме и се гавреха с мене. Бях, господи, беден и много нещастен, а ето сега съм подложен на мъки и прикован на кръст, затова ти, милосърдни, няма да ме отблъснеш в часа на смъртта!“ И в съкрушеното му сърце очевидно настъпи спокойствие. Никой не се смееше, защото в този разпнат имаше нещо толкова тихо, той изглеждаше толкова стар, беззащитен и слаб, внушаващ със смирението си съжаление, че неволно всеки се запитваше как може да се измъчват и приковават на кръст хора, които и без това вече свършват. Тълпата мълчеше. Между августианите Вестин, като се навеждаше надясно и наляво, шепнеше с изплашен глас: „Вижте как умират те!“ Други очакваха появяването на мечката и тайно желаеха зрелището да свърши колкото може по-скоро.

Мечката излезе на арената, люлееше на две страни ниско наведената си глава, поглеждаше мрачно наоколо, като че обмисляше или търсеше нещо. Когато най-после забеляза кръста, а на него голото тяло, приближи се, дори се изправи, но след миг стъпи отново на предните си лапи, клекна пред кръста и заръмжа, сякаш в нейното животинско сърце се пробуди някаква милост към тези жалки остатъци от човек.

От устата на цирковите служители се чува викове, с които насъскваха мечката, но народът мълчеше. В това време Хилон бавно вдигна глава и известно време оглеждаше публиката. Най-после погледът му се спря някъде по последните редове в амфитеатъра, гърдите му взеха да дишат по-често и тогава стана нещо, което предизвика учудване и изненада у зрителите. Ето, лицето му се озари от усмивка, челото му засия, обляно сякаш от светлина, очите му в тоя предсмъртен миг се устремиха нагоре, след малко две едри сълзи, сдържани досега под клепачите, се търколиха бавно по лицето му.

И той умря.

А в тоя миг някакъв силен мъжки глас извика някъде отгоре, под самия велариум:

— Вечен покой на мъчениците!

В амфитеатъра цареше глухо мълчание.

XXI

След зрелището в градините на цезаря затворите значително опустяха. Наистина хващаха и затваряха още жертви, заподозрени в изповядване на източните заблуди, но хайките доставяха все по-малко християни, едва толкова, колкото бяха нужни, за да се състоят следващите зрелища, които също бяха към своя край. Народът, преситен от кръв, отегчен и уморен, проявяваше все по-голямо безпокойство от неவிжданото до това време държане на наказаните. Опасенията на суеверния Вестин завладяха хиляди души. Сред тълпите се разказваха все по-чудни неща за отмъстителността на християнското божество. Тъмничният тифус, който се разпространи из града, увеличи всеобщия страх. Виждаха се често погребения и се носеше от ухо на ухо, че са нужни нови жертви, за да бъде умиловитено неизвестното божество. В храмовете принасяха жертви на Юпитер и на Либитиана. В края на краищата въпреки всички усилия на Тигелин и неговите подчинени все повече се ширеше убеждението, че градът е бил запален по заповед на цезаря и че християните страдат невинни.

Затова и Нерон, и Тигелин не прекратяваха преследванията. За да се успокои народът, се издаваха нови разпоредби за раздаване на жито, вино и дървено масло; издадени бяха наредби, които улесняваха възстановяването на къщите, като предвиждаха големи облекчения за собствениците, както и други наредби относно ширината на улиците и материалите, с които трябваше да се строи, за да може за в бъдеще да се избегне бедствието на огъня. Самият цезар присъстваше на заседанията на сената и полагаше заедно с „бащите“ сенатори грижи за благото на народа и града, но в същото време не се забелязваше и сянка от милост към осъдените. Владетелят на света искаше преди всичко да втълпи на народа, че такива безмилостни наказания могат да паднат само върху главите на виновни. В сената също не се чуваше никакъв глас в защита на християните, защото никой не искаше да настрои цезаря срещу себе си, а освен това хората, чийто поглед бе

отправен по-далеч в бъдещето, твърдяха, че основите на римската държава няма да издържат напора на новата вяра.

Само агонизиращите или умрелите бяха връщани на семействата им, тъй като римското право не наказваше мъртвите. Виниций намираше известно облекчение в мисълта, че ако Лигия умре, тогава той ще я погребее в семейната гробница и сам ще бъде погребан при нея. Нямаше вече никаква надежда, че ще я спаси от смъртта, и сам той наполовина откъснат от живота, предаден изцяло на Христос, не мечтаеше вече да се свърже с нея другаде освен във вечността. Неговата вяра стана безгранична, според тая вяра вечността му се струваше нещо несравнено по-реално и по-истинско от преходното съществуване, което беше водил досега. Сърцето му преливаше от буен възторг. Още приживе той се превръщаше в почти безплътно същество, което в копнежа си за пълно освобождение силно желаше същото и за другата, обичаната от него душа. Представяше си, че тогава двамата с Лигия ще се хванат за ръце и ще отидат на небето, където Христос ще ги благослови и ще им позволи да заживеят в светлина, ведра и спокойна като блясъка на зората. Той само молеше Христос да пощади Лигия от мъките на арената и да позволи да заспи спокойно в тъмницата, защото беше напълно уверен, че и той самият ще умре заедно с нея. Като виждаше това море от пролята кръв, не смееше дори да се надява, че тя единствена може да бъде спасена. Беше чувал от Петър и Павел, че и те също трябва да умрат като мъченици. Видът на разпнатия Хилон го убеди, че смъртта, дори мъченическа, може да бъде сладка, затова желаше тя да дойде и за двамата като дълго жадувана замяна на тъжната и тежка участ с по-добра.

Понякога той вече предвкушаваше задгробния живот. Онази печал, която витаеше над двете им души, все повече губеше предишната изгаряща горчивина и постепенно се превръщаше в някакво неземно, спокойно отдаване на волята божия. По-рано Виноций плуваше с усилие против течението, бореше се и се терзаше, но сега се беше отдал на вълната, вярвайки, че тя го носи към вечната тишина. Отгатваше също, че и Лигия като него се готви за смърт, и макар да ги разделяха тъмничните стени, те вече вървяха заедно по един и същ път и на тая мисъл се усмихваше, както би се усмихвал на щастието.

И те наистина вървяха в съгласие, сякаш всеки ден надълго споделяха мислите си. И Лигия вече нямаше никакви желания, нито надежда освен надеждата за задгробния живот. Смъртта ѝ се представяше не само като освобождение от страшните стени на затвора, от ръцете на цезаря и Тигелин, не само като избавление, но и като път към бракосъчетанието ѝ с Виниций. Пред тази непоколебима увереност всичко друго губеше значение. За нея щастieto започваше след смъртта, дори земното, затова тя я очакваше така, както годеницата чака сватбения час.

А онзи буен, неудържим поток на вярата, който откъсваше от живота и отнасяше в гроба хиляди от първите последователи на Христос, понесе и Урс. И той дълго не искаше да се примири в душата си със смъртта на Лигия, но когато всеки ден през тъмничните стени проникваха вести за това, което ставаше в амфитеатрите и градините, когато смъртта изглеждаше като обща, неизбежна участ за всички християни, а заедно с това и тяхно благо, по-висше от всяко понятие на смъртните за щастие — той не смееше вече да се моли на Христос да лиши Лигия от това щастие или пък да го отложи с години. Със своя прост варварски ум той си представяше освен това, че на дъщерята на лигийския вожд се полага повече и че тя ще получи повече от небесните блаженства, отколкото това голямо множество прости хора, към които принадлежеше и той самият, и че във вечната слава тя ще седне по-близо да Агнеца от другите. Беше чувал наистина, че пред бога хората са равни, но дълбоко в душата му се бе загнездило убеждението, че дъщерята на вожда, и то вожда на всички лигийци, не е като коя да е робиня. Надяваше се също, че Христос ще му позволи да ѝ служи и занапред. За себе си имаше само едно скрито желание — да може да умре като Агнец, на кръста. Но това му се струваше толкова огромно щастие, та макар да знаеше, че в Рим разпъват на кръст дори закоравелите престъпници, пак не смееше да моли за себе си такава смърт. Мислеше, че сигурно ще му заповядат да загине от зъбите на дивите зверове, и това го тревожеше. Беше отрасъл в непроходими девствени гори, постоянно бе ходил на лов за диви животни, в които, благодарение на свръхчовешката си сила, преди още да стане мъж, беше се прославил между лигийците. Ловът беше за него толкова любимо занятие, че по-късно, когато дойде в Рим и трябваше да се откаже от него, посещаваше вивариумите и амфитеатрите, за да може

само да погледа познатите и непознати нему животни. Видът им възбуждаше в него непреодолимо желание за борба и унищожение, затова и сега се страхуваше, че когато се срещне с тях в амфитеатъра, ще го завладеят мисли, недостойни за християнина, който трябва да умира благочестиво и търпеливо. Но и в това той се осланяше на Христа, като се утешаваше с други, по-сладки мисли. Чувал беше, че Агнеца е обявил война на пъклените сили и на злите духове, към които християнската вяра причисляваше всички езически божества, и мислеше, че в тая война все пак ще бъде полезен на Агнеца и ще успее да му помогне повече от други, тъй като в главата му не можеше да се побере, че неговата душа не ще бъде по-силна от душата на другите мъченици. Иначе той се молеше по цели дни, служваше на затворниците, помагаше на пазачите, утешаваше своята принцеса, която в някои минути тъжеше, че в краткия си живот не е могла да направи толкова добри дела, колкото е направила прочутата Табита, за която ѝ беше разказвал на времето апостол Петър. Пазачите дори в затвора се бояха от страшната сила на този великан, за нея нямаше достатъчно сигурни окови, нито решетки, но те го бяха обикнали заради благостта му. Неведнъж учудени от душевната му бодрост, го питаха на какво се дължи тя, а той им разказваше с такава непоколебима увереност какъв живот го очаква след смъртта, че те го слушаха изумени, виждайки за първи път как в тези подземия, където слънцето не прониква, може да проникне щастието. И когато ги убеждаваше да повярват в Агнеца, на мнозина им идваше наум, че службата им е служба на роби, а животът им — живот на клетници, и не един се замисляше над злата си участ, край на която щеше да сложи само смъртта.

Само че смъртта ги изпълваше с нов страх и те не се надяваха на нищо след нея, докато този лигийски великан и тази девойка, която приличаше на цвете, хвърлено върху тъмничната слама, отиваха към нея с радост като към дверите на щастието.

XXII

Една вечер сенаторът Сцевин посети Петроний и поведе с него дълъг разговор за тежките времена, в които живееха, и за цезаря. Той говореше така открито, че Петроний, макар да бяха приятели, взе да се държи предпазливо. Изказваше недоволство, че светът се е обърнал наопаки и се е побъркал и че всичко това най-после сигурно ще свърши с бедствие, по-страшно от пожара на Рим. Говореше, че дори августианите са отчаяни, че Фений Руф, вторият префект на преторианците, едва понася, и то по принуждение, гнусната власт на Тигелин и че целият род на Сенека е крайно възмутен както от отношението на цезаря към стария учител, така и от отношението му към Лукан. Накрая започна да сочи примери за недоволството на народа, а дори и на преторианците, голяма част от които Фений Руф съумял да спечели.

— Защо говориш това? — запита го Петроний.

— От загриженост към цезаря — отговори Сцевин. — Имам далечен роднина между преторианците, който се казва Сцевин, тъй както и аз, и от него зная какво става в лагера. Недоволството расте и там... Калигула също беше луд — и виж какво стана! И ето, намери се Касий Хереа... Страшна беше тая постъпка и навярно няма нито един между нас, който би я похвалил, а все пак Хереа освободи света от едно чудовище.

— Тоест — отвърна Петроний — казваш така: „Аз не хваля Хереа, но той беше чудесен човек и нека боговете ни дадат колкото може повече такива като него.“

Но Сцевин промени разговора и започна неочаквано да хвали Пизон. Възхваляваше неговия род, благородството му, неговата привързаност към жена му, а накрая неговия разум, спокойствието му и дарбата му да предразполага хората.

— Цезарят е бездетен — каза той — и всички виждат в лицето на Пизон негов приемник. Без съмнение всеки би му помогнал да вземе властта. Обича го Фений Руф, родът на Анеевците му е изцяло предан. Плавций Латеран и Тулий Сенецион биха се хвърлили в огъня за него.

А също и Наталис, и Субрий Флавий, и Сулпиций Аспер, и Афраний Квинциан, и дори Вестин.

— От този последния Пизон няма да има особена полза — отвърна Петроний. — Вестин се бои от собствената си сянка.

— Вестин се бои от сънища и духове — отговори Сцевин, — но той е делови човек, когото с право искат да назначат консул. Той тайно е против преследването на християните, затова не трябва да го осъждаш, тъй като и ти държиш да престанат тия безумия.

— Не за себе си, а за Виниций — каза Петроний. — Заради Виниций бих искал да спася една девойка, но не мога, защото съм загубил благоволенieto на Меднобрадия.

— Как така? Нима не забелязваш, че цезарят отново се сближава с теб и започна да ти говори? И ще ти кажа защо. Той се кани пак да замине за Ахей, където ще пее гръцки песни, съчинени от него. Той много се е запалил за това пътуване, но същевременно трепери при мисълта за подигравателното отношение на гърците. Мисли си, че го чака или невиджан триумф, или нечуван провал: нужен му е добър съветник, а той знае, че никой не може да му даде по-добър съвет от тебе. Това е поводът, заради който благоволенieto му към теб се връща.

— Лукан би могъл да ме замести.

— Меднобрадия го мрази и го е обрекъл на смърт в душата си, търси само външен повод, защото той винаги търси външни поводи. Лукан разбира, че трябва да се бърза.

— Кълна се в Кастор! — каза Петроний. — Възможно е. Но имам още един начин да си възвърна бързо благоволенieto на цезаря.

— Какъв?

— Да повторя пред Меднобрадия това, което ти ми каза преди малко.

— Аз нищо не съм казал! — извика с безпокойство Сцевин.

Петроний сложи ръка на рамото му:

— Ти нарече цезаря луд, предвиждаше, че Пизон ще бъде негов заместник, и каза: „Лукан разбира, че трябва да се бърза.“ С какво искате да бързате, *carissime*?

Сцевин пребледня и няколко мига те се гледаха един друг в очите.

— Няма да го повториш!

— Кълна се в бедрата на Киприда! Колко добре ме познаваш! Не! Няма да го повторя. Нищо не съм чул, но и нищо не искам да слушам... Разбираш ли! Животът е твърде кратък, за да има смисъл да се предприема нещо. Моля те само да посетиш днес Тигелин и да разговаряш с него толкова дълго, колкото и с мене, за каквото искаш.

— Защо?

— Защото, ако някога Тигелин ми каже: „Сцевин беше при тебе“, да мога да му отговоря: „Същия ден беше и при тебе.“

Като чу това, Сцевин счупи тояжката от слонова кост, която държеше в ръка, и отвърна:

— Нека злите уроки да паднат на тази тояжка. Ще отида днес при Тигелин, а след това на пир у Нерва. Нали ще бъдеш и ти? За всеки случай довиждане до в други ден в амфитеатъра, където ще се явят последните християни!... Довиждане!

— В други ден — повтори Петроний, като остана сам. — Значи, няма време за губене. Наистина съм нужен на Меднобрадия в Ахея, следователно може би ще се съобразява с мене.

И реши да опита последното средство.

Наистина на пира у Нерва цезарят сам пожела Петроний да седне насреща му, защото искаше да разговаря с него за Ахея и за градовете, където би могъл да се яви пред публиката с най-голям изглед за успех. Интересуваха го най-много атиняните, от които се боеше. Другите августиани слушаха този разговор съсредоточено, за да уловят трохи от мислите на Петроний и да ги представят по-късно за свои.

— Струва ми се, че досега не съм живял — каза Нерон — и че ще се родя едва в Гърция.

— Ще се родиш за нова слава и безсмъртие — отговори Петроний.

— Вярвам, че ще стане така и Аполон няма да бъде завистлив. Ако се върна с триумф, ще му принеса в жертва такава хекатомба, каквато никой бог досега не е получавал.

Сцевин започна да цитира стиховете на Хораций:

*Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae lucida sidera,*

ventorumque regat pater...^[26]

— Корабът вече чака в Неапол — каза цезарят. — Бих искал да отпътувам още утре.

При тия думи Петроний стана и гледайки Нерон право в очите, каза:

— Ще позволиш, божествени, преди това да направя сватбен пир, на който ще покана тебе пръв.

— Сватбен пир? Какъв? — попита Нерон.

— На Виниций с дъщерята на лигийския цар, която е твоя заложница. Тя наистина сега е в тъмницата, но, първо, като заложница, не може да бъде затворена и, второ, ти сам даде позволение на Виниций да се ожени за нея, а тъй като твоите решения, като решенията на Зевс, са неотменими, затова ще заповядаш да я пуснат от затвора, а аз ще я върна на избраника й.

Хладнокръвието и спокойната самоувереност, с която говореше Петроний, смутиха Нерон, който винаги се объркваше, когато някой говореше с него по този начин.

— Зная — отвърна той, като наведе очи. — Мислех за нея и за тоя великан, който удуши Кротон.

— В такъв случай и двамата са избавени — каза спокойно Петроний.

Но Тигелин дойде на помощ на своя господар:

— Тя е в затвора по волята на цезаря, а ти сам каза, Петроний, че неговите решения са неотменими.

Всички присъстващи бяха запознати с историята на Виниций и Лигия и разбираха много добре за какво става дума. Затова млъкнаха, любопитни да чуят как ще завърши разговорът.

— Тя е в затвора поради твоя грешка и непознаване на правото на народите, въпреки волята на цезаря — отвори Петроний, като наблюдаваше на думите си. — Ти Тигелин, си наивен човек, но и ти не можеш да твърдиш, че тя е запалила Рим, защото, дори да твърдиш това, цезарят не би ти повярвал.

Но Нерон се беше вече овладял и започна да присвива късогледите си очи с израз на неописуемо злорадство.

— Петроний има право — каза той след малко.

Тигелин го погледна изумен.

— Петроний има право — повтори Нерон. — Утре ще ѝ отворят вратите на затвора, а за сватбения пир ще говорим в други ден в амфитеатъра.

„Пак изгубих играта“ — помисли Петроний.

И когато се върна, в къщи, беше вече толкова сигурен, че е дошъл край на Лигия, та на следната сутрин изпрати в амфитеатъра доверен освободен роб, за да се уговори с началника на сполиариума да получат тялото на девойката, защото искаше да го предаде на Виниций.

---

[26]

*Венера, богинята владетелка на Кипър,
Еленините братя, блестящите звезди
и древният баща на ветровете,
нека всички те те направляват...*

Хораций, Оди, кн. 1, 3: пожелание към кораба, който отвежда Вергилий в Атина (в превод на Б. Георгиев). ↑

XXIII

По времето на Нерон бе станало обичай да се дават вечерни представления както в цирка, така и в амфитеатрите. Преди това те бяха много редки. Августияните ги обичаха, защото често подир тях следваха пирове и оргии, които траеха чак до сутринта. Въпреки че народът беше преситен от кръвопролитията, все пак, когато се разнесе вест, че иде краят на игрите и че предстои да умрат последните християни на вечерното зрелище, безбройни тълпи се стекоха в амфитеатъра. Августияните се явиха всички до един, понеже предполагаха, че това няма да бъде обикновено представление и че цезарят е решил да си устрои трагическо зрелище от страданието на Виниций. Тигелин запази в тайна какво мъчение беше определено за годеницата на младия трибун, но това само възбуждаше общото любопитство. Ония, които бяха виждали някога Лигия в дома на Плавций, сега разказваха чудеса за хубостта ѝ. Други преди всичко се питаха дали наистина днес щяха да я видят на арената, тъй като мнозина от тях, които у Нерва бяха чули дадения от цезаря отговор на Петроний, тълкуваха този отговор двояко. Някои направо предполагаха, че Нерон ще даде или може би вече е дал девойката на Виниций: спомниха си, че тя беше заложница и следователно беше свободна да почита каквито божества иска, а според правото на народите не можеше да бъде наказвана.

Неизвестността, очакването и любопитството вълнуваха всички. Цезарят дойде по-рано от друг път и с идването му започна пак да се шепне, че сигурно ще стане нещо необикновено, тъй като Нерон дойде не само с Тигелин и Ватиний, но и с Касий, грамаден на ръст центурион с огромна сила, когото вземаше със себе си в случай на нужда от защита; например при нощните си похождения в Субура, където си устройваше забавление, наричано сагация; то се състоеше в подхвърляне върху войнишко наметало на срещнати по пътя момичета. Забелязаха също, че в самия амфитеатър бяха взети известни предпазни мерки. Преторианската стража беше увеличена, при това командваше я не центурион, а трибун, Субрий Флавий, известен досега

със сляпата си привързаност към Нерон. Тогава разбраха, че цезарят искаше за всеки случай да се осигури срещу някоя отчаяна постъпка на Виниций и любопитството порасна още повече.

Всички погледи се обръщаха с напрегнато внимание към мястото, дето седеше нещастният влюбен. А той, страшно бледен, с чело, оросено от пот, беше несигурен, както и другите зрители, но разтревожен до глъбините на душата си. Петроний, понеже сам не знаеше какво точно щеше да стане, не му беше казал нищо, само го попита, като се върна от Нерва, готов ли е за всичко, а след това — дали ще присъства на зрелището. Виниций отговори на двата въпроса: „Да!“, но заедно с това тръпки полазиха по тялото му, тъй като допусна, че Петроний не пита без причина. Самият той от известно време сякаш живееше половин живот, сякаш се беше предал на смъртта и беше готов на смърт заради Лигия, тъй като смъртта щеше да бъде за тях двамата освобождение и съединение, но сега той разбра, че едно е да мислиш отдалеч за последната минута като за спокойно заспиване, а друго е да отидеш да гледаш мъченията на същество, за тебе по-скъпо от живота. Всички мъки, преживени преди, се пробудиха отново. Притихналото отчаяние започна пак да крещи в душата му. Обхвана го предишното желание да освободи на всяка цена Лигия. Още сутринта искаше да се промъкне в куникулите, за да се убеди дали Лигия е там, но преторианските стражи пазеха всички входове и заповедите бяха толкова строги, че войниците, познатите дори, не се трогнаха нито от молби, нито от злато. Струваше му се, че неизвестността ще го убие, преди да види зрелището. Някъде дълбоко в сърцето му все още трептеше надеждата, че може би Лигия не е в амфитеатъра и че всички страхове са напразни. Имаше минути, когато той се вкопчваше в тази надежда с всички сили. Казваше си, че Христос ще я вземе от затвора, но че не ще допусне да я измъчват в цирка. По-преди беше готов да приеме всяко решение на неговата воля, но сега, когато, отблъснат от вратите на куникулите, се върна на мястото си в амфитеатъра и когато разбра от любопитните погледи, които се насочваха към него, че най-страшните предположения могат да бъдат верни, започна да го моли в душата си за спасение с пламенност, прилична почти на заплаха. „Ти можеш! — повтаряше той, стискайки конвулсивно ръце. — Ти можеш!“ Преди това не беше и помислял, за тази минута, когато се превърне в действителност, ще

бъде толкова страшна. Но сега не разбираше какво става с него, струваше му се, че ако види мъките на Лигия, обичта му ще се превърне в ненавист, а вярата му — в отчаяние. И в същото време се ужасяваше от това чувство, тъй като се боеше да не оскърби Христос, когото молеше за милост и за чудо. Вече не се молеше за живота ѝ, а само искаше тя да умре, преди да я изведат на арената; и от бездънната пропаст на страданието си повтаряше: „Ме ми отказвай поне това, а аз ще те обикна повече, отколкото съм те обичал досега.“ Най-последните му се разпиляха като вълни, подгонени от буря. Пробуждаше се в него жажда за отмъщение и кръв. Обзе го безумно желание да се хвърли върху Нерон и да го удуши пред всички зрители, а в същото време чувстваше, че с тази жажда за отмъщение отново оскърбява Христа и нарушава неговите повели. Понякога в главата му проблясваше надежда, че всичко това, пред което трепереше душата му, може още да бъде предотвратено от всемогъщата и милосърдна ръка, обаче тези проблясъци угасваха в същия миг сред безкрайни огорчения при мисълта, че онзи, който би могъл с една дума да събори тоя цирк и да спаси Лигия, все пак я е изоставил, въпреки че тя се уповаваше на него и беше го обикнала с всичката сила на своето чисто сърце. И мислеше след това, че ето тя лежи там в тъмния куникулум, слаба, беззащитна, напусната, оставена на милостта и жестокостта на озверените стражи, догарят последните мигове на живота ѝ, а той трябва безпомощно да чака в тоя страшен амфитеатър, без да знае какво мъчение е измислено и какво ще видят очите му в следващия миг. Най-последно както давящият се лови за сламка, така и той се вкопчи в мисълта, че все пак само с вяра може да я спаси. Тъй или иначе, оставаше само тоя единствен начин. Нали Петър казваше, че с вяра може да се измести земята от основите ѝ!

И той се съсредоточи, смаза в себе си съмнението, заключи цялото си същество в една дума: „Вярвам!“ и чакаше чудо.

Но така както силно изопната струна се къса, така и той беше сломен от душевното напрежение. Мъртвешка бледост покри лицето му и тялото му започна да се вдървява. Стори му се, че молитвата му е чута и че ето сега той умира. Стори му се, че Лигия сигурно вече е умряла и че Христос ги прибира по този начин при себе си. Арената, белите тоги на неизброимите зрители, светлината на хилядите лампи и факли — всичко заедно изчезна от погледа му.

Ала тази слабост не трая дълго. След малко той се съвзе, всъщност свести го тропането на изгубилия търпение народ.

— Ти си болен — каза му Петроний. — Заповядай да те отнесат в къщи.

И без да обръща внимание какво ще каже цезарят, той стана, за да подкрепи Виниций и да излезе заедно с него. Сърцето му бе изпълнено с жалост, а го дразнеше непоносимо и това, че цезарят гледаше през смарагда си Виниций, наблюдавайки със задоволство страданието му, може би с намерение да го опише после в патетични строфи и да спечели аплодисментите на слушателите.

Виниций поклати отрицателно глава. Той можеше да умре в този амфитеатър, но не можеше да излезе от него. Нали представлението можеше да започне всеки миг.

Наистина в същия миг префектът на Рим размаха пред себе си червена кърпичка, а при тоя знак издрънчаха синджирите на вратите срещу подиума на цезаря и от тъмния отвор излезе на ярко осветената арена Урс.

Исполинът примигваше с очи, зашеметен от силната светлина, след това излезе в средата на арената, като се оглеждаше наоколо, сякаш искаше да разбере какво го очаква. На всичките августиани и на повечето зрители беше известно, че това е човекът, който беше удушил Кротон, затова, след като се появи, по всички редове се разнесе шепот. В Рим не липсваха гладиатори, много по-едри от обикновената човешка мярка, но очите на квиритите още не бяха виждали такъв. Касий, който седеше на подиума зад цезаря, изглеждаше нищожен пред тоя лигиец. Сенаторите, весталките, цезарят, августианите и народът гледаха с възхищение на познавачи и страстни любители неговите могъщи, дебели като стълбове бедра, гърдите му, подобни, на два съединени щита, и херкулесовските му ръце. Шепотът се усилваше всеки миг. За тези тълпи нямаше по-голяма наслада от тая да видят такива мускули в действие, в напрежение и борба. Скоро шепотът се замени с викове и трескави въпроси къде живее племето, което ражда такива великани, а той стоеше в средата на амфитеатъра гол, подобен по-скоро на каменен колос, отколкото на човек, със съсредоточено, но тъжно лице на варварин и като виждаше арената празна, учудено поглеждаше ту цезаря, ту решетките на куникулите, откъдето очакваше да се появят палачите.

В оня миг, когато излизаше на арената, неговото сърце на простодушен човек за последен път трепна от надеждата, че може би го чака кръст, но като не видя нито кръст, нито изкопани дупки в земята за поставяне на кръст, помисли, че не е достоен за тази милост и че трябва да умре по друг начин, сигурно от зъбите на зверовете.

Беше беззащитен и реши да загине, както подобава на един последовател на Агнеца — спокойно и търпеливо. А дотогава искаше да се помоли на Спасителя и като коленичи на арената, скръсти ръце и вдигна очи към звездите, които трепкаха над цирка.

Тая поза не се хареса на тълпите. Те бяха видели доста християни да умират като овце. Разбраха, че ако исполинът не пожелае да се брани, зрелището ще пропадне. Тук-там се чува подсвирквания. Някои почнаха да викат мастигофорите, които имаха за задача да бият жертвите, ако не искат да се борят. Обаче след миг всичко утихна — никой не знаеше какво очаква исполина и дали той няма да се бори, когато срещне очи в очи смъртта.

И наистина, не чакаха дълго. Изведнъж се разнесоха пронизителни звуци на медни тръби. След тоя сигнал се отвориха решетките срещу подиума на цезаря и на арената изскочи сред крясъците на бестиариите чудовищен германски див бик, който носеше на главата си голо женско тяло.

— Лигия! Лигия! — извика Виниций.

След това хвана с ръце косите си при слепите очи, сви се от ужас, като човек, който е почувствал в тялото си острието на копие, и с прегракнал нечовешки глас започна да повтаря:

— Вярвам! Вярвам!... Христe! Извърши чудо!

И не усети дори, че в тоя миг Петроний му покри главата с тогата. Струваше му се, че смъртта или страданието му засланят очите. Не гледаше, не виждаше. Обхвана го чувството на някаква празнота. В главата му не остана нито една мисъл, само устните му повтаряха като в унес:

— Вярвам! Вярвам! Вярвам!...

Изведнъж амфитеатърът млъкна. Августияните се изправиха като един човек от местата си, понеже на арената стана нещо необикновено. Покорният и готов за смъртта лигиец, виждайки своята принцеса на рогата на дивото чудовище, скочи като жегнат с живи

въглени и с приведено тяло се спусна да пресече пътя на побеснялото животно.

От всички гърла се изтръгна вик на изумление, след това настъпи глуха тишина. В миг лигиеецът настигна разярения бик и го хвана за рогата.

— Гледай! — извика Петроний, като свали тогата от главата на Виниций.

А той стана, отметна назад глава и с бледо като платно лице загледа към арената зашеметен, със стъклен поглед.

Всички затаиха дъх. В амфитеатъра муха да бръмнеше, можеше да се чуе. Хората не вярваха на очите си. От основаването на Рим не беше виждано нищо подобно.

Лигиеецът държеше дивото животно за рогата. Краката му се заровиха до глезените в пясъка, гърбът му се изви като опънат лък, главата му се скри между плещите, мускулите на ръцете му се изпънаха тъй, сякаш кожата щеше да се пръсне под техния напън, но той прикова бика на място. И човекът, и звярът останаха тъй неподвижни, че зрителите сякаш виждаха някаква картина, изобразяваща подвизите на Херкулес или Тезей, или скулптурна група, издялана от камък. Но в това привидно спокойствие се чувстваше страшното напрежение на двете сили, които се бореха помежду си. Краката на бика също се заровиха в пясъка, а тъмното му косматото тяло се превеи така, че приличаше на огромно кълбо. Кой ще се изтощи по-напред, кой пръв ще падне, ето въпроса, който за тези пристрастени към борбите зрители имаше в тая минута по-голямо значение от тяхната собствена съдба, от целия Рим и неговото господство над света. Лигиеецът беше сега за тях полубог, достоен да го почитат и да му се кланят. Самият цезар също стана прав. Те двамата с Тигелин бяха чували за силата на този човек и нарочно бяха устроили това зрелище; казваха подигравателно: „Нека тоя, който е надвил и убил Кротон, да надвие и бика, който ще му изберем“, а сега изумени гледаха картината пред очите си, сякаш не вярваха, че това е действителност. В амфитеатъра можеха да се видят хора, застинали в неподвижност и с вдигнати ръце. На други челата бяха облени в пот, като че ли сами се бореха с животното. В цирка се чуваше само съскането от пламъците на лампите и шумът от прашенето на факлите. Зрителите занемяха, а сърцата биеха толкова силно в гърдите им,

сякаш щяха да ги пръснат. На всички се струваше, че борбата трае цяла вечност.

А човекът и звярът продължаваха да стоят на едно място в чудовищно напрежение, сякаш побити в земята.

Изведнъж от арената се раздаде глух рев, подобен на пъшкане, от всички гърди се изтръгна възклицание и пак настъпи тишина. Хората мислеха, че сънуват: ето — чудовищната глава на бика започна да се извива в железните ръце на варварина.

Лицето на лигиеца, вратът и ръцете му почервеняха като пурпур, гърбът му се преви още повече. Виждаше се, че събира остатъка от свръхчовешките си сили, но че те няма да му стигнат още за дълго.

Все по-глухият, по-хриплив и по-болезнен рев на бика се смеси със свистящото дишане на исполина. Главата на животното се навеждаше все повече, а от устата му увисна дългият, покрит с пяна език.

Още един миг и до ушите на по-близките зрители достигна пукот на строшени кости, след това животното се сгромоляса мъртво на земята със счупен врат.

Тогава исполинът в един миг свали въжата от рогата му и като взе девойката на ръце, задиша ускорено.

Лицето му беше побледняло, косата му слепнала от пот, плещите и раменете му изглеждаха като полети с вода. Няколко секунди той стоя сякаш в безсъзнание, но след това вдигна очи и почна да гледа зрителите.

Амфитеатърът обезумя.

Стените на сградата потрепераха от крясъците на няколко десетки хиляди зрители. От началото на зрелищата не беше запомнен такъв възторг. Тези, които седяха на по-горните редове, наставяха и почнаха да слизат надолу, блъскайки се в проходите, между пейките, за да погледнат по-отблизо атлета. От всички страни се раздадоха страстни и упорити гласове за помилване, които след малко се сляха в един общ вик. Исполинът стана сега скъп за тоя влюбен във физическата сила народ и първа личност в Рим.

А той разбра, че множеството иска да му бъде подарен животът и върната свободата, но не мислеше само за себе си. Няколко секунди се оглежда, след това се приближи до подиума на цезаря и като люлееше

тялото на девойката на протегнатите си ръце, вдигна очи с израз на гореща молба, като че искаше да каже:

— Над нея се смилете! Нея спасете! Аз заради нея направих това!

Зрителите разбраха отлично какво искаше той. Като видяха примрялата девойка, която пред огромната фигура на лигиеца изглеждаше като малко дете, тълпата, воините и сенаторите се развълнуваха. Нейното малко тяло, толкова бяло, изваяно сякаш от алабастр, припадъкът ѝ, ужасната опасност, от която я спаси исполинът, най-после красотата ѝ и неговата привързаност към нея покъртиха сърцата. Някои мислеха, че той е баща, който проси пощада за детето си. Съжалението избухна изведнъж като пламък.

Народът не искаше повече кръв, повече смърт, повече мъчения. Задавени от сълзи гласове нададоха вик за пощада на двамата.

В това време Урс обикаляше арената и като люлееше непрекъснато девойката на ръце, с жестове и с очи молеше да пощадят живота ѝ. А Виниций изведнъж скочи от мястото си, прехвърли се през преградата между първите места и арената и като дотича до Лигия, покри голото ѝ тяло с тогата си.

След това разкъса туниката на гърдите си, откри белезите на раните, които беше получил в арменската война, и протегна ръце към народа.

Тогава възторгът на тълпите премина всякаква граница. Множеството започна да тропа и да вие. Гласовете, които викаха за пощада, станаха направо заплашителни. Народът се застъпваше не само за атлета, но се обявяваше и в защита на девойката и воина и на тяхната обич.

Хилядите зрители се обърнаха към цезаря с гневен блясък в очите и стиснати юмруци. Но цезарят се бавеше и се колебаеше. Наистина той не мразеше Виниций и нямаше причина да иска смъртта на Лигия, само че би предпочел да види тялото на девойката разпрано от рогата на бика или разкъсано от зъбите на зверовете. Неговата жестокост, както и извратеното му въображение и необузданите му страсти намираха наслада в такива гледки. А ето че народът искаше да го лиши от насладата. При тази мисъл на тлъстото му лице се изписа гняв. А и самолюбието не му позволяваше да се подчини на волята на

тълпата, но същевременно той не смееше и да ѝ се противопостави поради вродената си страхливост.

Тогава той взе да се оглежда дали поне сред августианите няма да види знака на смъртта — насочени надолу палци. Петроний обаче държеше ръката си вдигната нагоре и го гледаше почти предизвикателно в лицето. Суеверният, но способен да се трогва Вестин, който се боеше от духове, а не се боеше от хора, даваше знак за пощада. Същия знак даваше и сенаторът Сцевин, и Нерва, и Тулий Сенецион, и старият прочут пълководец Осторий Скапула, и Антистий, и Пизон, и Вет, и Криспин, и Минуций Терм, и Понций Телезин, и най-сериозният, почитан от народа Тразеа. Като видя това, Нерон свали смарагда от окоето си с израз на презрение и обида, когато изведнъж Тигелин, който искаше да причини зло на Петроний, се наведе и му каза:

— Не отстъпвай, божествени; преторианците са с нас.

Тогава Нерон се обърна на оная страна, където начело на преторианците стоеше суровият и предан нему досега с цялата си душа Субрий Флавий, и видя нещо необикновено. Лицето на стария трибун беше страшно, но обляно в сълзи, и ръката му беше издигната нагоре в знак на пощада.

В това време тълпите изпаднаха в бяс. Изпод тропачите крака се вдигна прах и изпълни целия амфитеатър. Всред виковете се чуваха гласове: „Ахенобарб! Майкоубиец! Подпалвач!“

Нерон се уплаши. Народът беше всевластен господар в цирка. Предишните цезари, а особено Калигула, си позволяваха понякога да вървят против неговата воля, което впрочем предизвикваше вълнения, стигащи дори до кръвопролития. Нерон обаче беше в по-друго положение. Най-напред, като актьор и певец, той имаше нужда от разположението на народа, освен това искаше да го има на своя страна срещу сената и патрициите, а най-послед след пожара на Рим се мъчеше по всякакъв начин да се помири с него и да насочи гнева му срещу християните. Най-сетне той разбра, че беше опасно да се противопоставя повече. Вълнението, започнало в цирка, можеше да обхване целия град и да има непредвидени последици.

Тогава той погледна още веднъж към Субрий Флавий, към центуриона Сцевин, роднина на сенатора, към воините и виждайки

навсякъде смръщени вежди, трогнати лица и отправени към него погледи, даде знак за пощада.

Гръм от ръкопляскания се разнесе от горе до долу. Народът вече беше сигурен за живота на осъдените, тъй като от тоя миг те минаваха под негово покровителство и дори сам цезарят не би се осмелил вече да ги преследва, за да отмъсти.

XXIV

Четирима витинци носеха внимателно Лигия към дома на Петроний; а Виниций и Урс вървяха отстрани. Бързаха да я предадат колкото може по-скоро в ръцете на гръцкия лекар. Вървяха мълчаливо, защото след събитията през днешния ден не можеха да говорят. И досега Виниций сякаш не беше в пълно съзнание. Повтаряше си, че Лигия е спасена, че не я заплашва вече нито затвор, нито смърт в цирка, че нещастията им бяха се свършили веднъж за винаги и че той я прибира в къщи, за да не се раздели повече с нея. И все пак му се струваше, че това е по-скоро начало на някакъв друг живот, отколкото действителност. От време на време се навеждаше над откритата лектика, за да гледа това любимо лице, което на лунната светлина изглеждаше като упоено, и си повтаряше: „Това е тя! Христос я спаси!“ Спомняше си също, че в сполиариума, където двамата с Урс отнесоха Лигия от арената, дойде някакъв непознат нему лекар и го увери, че момичето е живо и ще живее. При тази мисъл радостта напираше в гърдите му толкова силно, че в някои мигове той отмаляваше и се опираше о ръката на Урс, нямайки сили да върви сам. А Урс гледаше към осеяното със звезди небе и се молеше.

Вървяха бързо по улиците, издигнатите неотдавна бели къщи блестяха на лунната светлина. Градът беше пуст. Тук-там само групички хора, окичени с бръшлян, пееха и танцуваха пред колонадите под звуците на флейти, радвайки се на чудната нощ и на празничните дни, които бяха започнали с началото на игрите. Едва когато вече наближиха дома на Петроний, Урс престана да се моли и заговори тихо, сякаш се боеше да не събуди Лигия:

— Господарю, Спасителя я отърва от смъртта. Като я видях на рогата на бика, чух глас: „Защити я!“, и това сигурно беше гласът на Агнеца. Тъмницата ми изяде силите, но той ми ги възвърна в тая минута и пак той накара този немилосърден народ да се застъпи за нея. Да бъде волята му!

А Виниций отвърна:

— Да бъде благословено името му!...

Но не можа да промълви нито дума повече, защото изведнъж усети, че ридание дави гърдите му. Обхвана го неудържимо желание да се простре на земята ѝ да благодари на Спасителя за чудото и за милосърдието.

В това време вече стигнаха в къщи. Слугите, предупредени за пристигането им от специално изпратен роб, се струпаха да ги посрещнат: Павел от Тарс беше покръстил повечето от тези хора в Анций. Нещастията на Виниций им бяха добре известни, затова, като видяха жертвите, изтръгнати от злобата на Нерон, радостта им беше огромна и стана още по-голяма, когато лекарят Теокул прегледа Лигия и заяви, че не е наранена и след като мине слабостта от треската в затвора, тя ще оздравее напълно.

Лигия се свести още същата нощ. Когато се събуди във великолепия кубикулум, осветен от коринтски лампи и изпълнен с аромат на вербена, тя не знаеше къде е и какво става с нея. Последното нещо, което помнеше, беше мигът, когато я завързваха за рогата на спяния със синджири бик, а сега, виждайки над себе си лицето на Виниций, осветено от мека светлина, помисли, че навярно не са вече на земята. В изтощената ѝ глава мислите бяха още объркани; стори ѝ се естествено, че на път за небето са се спрели някъде поради умората от преживените страдания и слабостта ѝ. Като не усещаше никаква болка, тя се усмихна на Виниций и искаше да го попита къде се намират, ала от устата ѝ излезе само тих шепот, в който Виниций едва можа да долови своето име.

И той коленичи до нея и като положи леко ръка на челото ѝ, каза: — Христос те спаси и те върна при мене!

Устните ѝ помръднаха отново в непонятен шепот, но след миг клепките ѝ се затвориха, гърдите ѝ се надигнаха от лека въздишка и тя се унесе в дълбок сън, който лекарят Теокул очакваше и след който според него тя щеше да оздравее.

А Виниций остана при нея, коленичил и потънал в молитви. Душата му се разтапяше от толкова огромна обич, че той се забрави съвсем. Няколко пъти Теокул влиза в кубикулума и няколко пъти иззад привдигнатата завеса се показваше златокосата глава на Евника; накрая и жеравите, отглеждани из околните градини, известиха с крясъците си началото на деня, а той все още прегръщаше мислено нозете на Христос, без да вижда и чува какво става около него, със

сърце, превърнато в жертвен благодарствен пламък, обхванат от възторга потънал в блаженство, сякаш приживе се беше възнесъл на небето.

Петроний, след освобождението на Лигия, не искаше да дразни цезаря, затова го последва с другите августиани в Палатин. Искаше да чуе за какво ще говорят там, а най-вече да се убеди дали Тигелин няма да скрои нещо ново, за да погуби девойката. Наистина сега и тя, и Урс бяха донякъде под закрилата на народа и никой не можеше да вдигне ръка на тях, без да предизвика смутове, но Петроний знаеше каква ненавист изпитва към него всевластният префект на преторията и допускаше, че като не може да го засегне направо, той ще се помъчи по някакъв начин да отмъсти на племенника му.

Нерон беше гневен и сърдит, тъй като представлението не завърши така, както той желаше. Отначало императорът не искаше и да погледне Петроний, но той, без да губи хладнокръвие, се приближи до него с цялата непринуденост на *arbiter elegantiarum* и му каза:

— Знаеш ли, божествени, какво ми мина през ума? Напиши песен за девойката, която владетелят на света заповяда да бъде освободена от рогата на дивия бик и я предава на любимия ѝ. Гърците имат чувствителни сърца, сигурен съм, че такава песен ще ги очарова.

Въпреки че Нерон беше раздразнен, тая мисъл му допадна по две причини: първо, като тема за песен и, второ, в тая песен можеше сам да прослави себе си като великодушен владетел на света. Погледна за миг Петроний и каза:

— Да! Може би си прав? Но уместно ли е да възпявам собствената си доброта?

— Не е нужно да се назоваваш в песента. И без това всеки в Рим ще отгатне за какво става дума, а от Рим мълвата се разнася по целия свят.

— Сигурен ли си, че това ще се хареса в Ахея?

— Кълна се в Полукс! — извика Петроний.

И си отиде доволен, тъй като сега бе вече сигурен, че Нерон, целият живот на когото беше едно приспособяване на действителността към литературните му замисли, не ще пожелае сам да си развали този сюжет, а така щеше да свърже и ръцете на Тигелин. Това не промени обаче намерението му да изпрати Виниций във от

Рим веднага щом Лигия оздравее. Затова, като го видя на другия ден, той му каза:

— Заведи я в Сицилия. Стана така, че от страна на цезаря не ви заплашва нищо, но Тигелин е готов да използва дори отрова, ако не от омраза към вас, то към мене.

Виниций се усмихна и отговори:

— Тя беше на рогата на дивия бик и все пак Христос я запази.

— Тогава го почети и му принеси хекатомба — отговори отсянка на раздразнение Петроний, — но не го карай да я спасява втори път. Нали помниш как Еол приел Одисей, когато той се върнал да го моли повторно за благоприятен вятър? Божествата не обичат да се повтарят.

— Когато ѝ се възвърне здравето — отговори Виниций, — ще я заведа у Помпония Грецина.

— И добре ще сториш, защото Помпония лежи болна. Каза ми го един роднина на Авъл, Антистий. Тук в това време ще станат такива неща, че хората ще забравят за вас, а днес най-щастливи са тия, които са забравени. Нека Фортуна ви бъде слънце през зимата и сянка през лятото.

Като каза това, Петроний остави Виниций да се радва на щастието си, а сам отиде да разпита Теокъл за здравето на Лигия.

Но нея вече не я заплашваше опасност. Изтощението след треската в тъмницата, отровният въздух и несгодите в подземие то биха я доубили, но сега я обкръжаваха най-нежни грижи и не само изобилие, но и разкош. По нареждане на Теокъл след два дни започнаха да я изнасят в градината около вилата, където тя оставаше дълго. Виниций украсяваше лектиката ѝ с анемони, а най-вече с ириси, за да ѝ напомнят атриума в дома на Авъл. Неведнъж, скрити в сянката на клонестите дървета, те се държаха за ръце и разговаряха за миналите страдания и тревоги. Лигия му казваше, че Христос нарочно го е превел през страданието, за да промени душата му и да я възвиси към себе си, а пък той чувстваше, че това е истината и че в него не е останало нищо от предишния патриций, който не признаваше никакъв друг закон освен своите собствени страсти. Но в тия спомени нямаше нищо горчиво и на двамата им се струваше, че цели години са преминали над главите им и че това страшно минало лежи вече далече зад тях. А заедно с това ги обгръщаше спокойствие, каквото не бяха изпитвали досега. Някакъв нов живот, някакво неизразимо върховно

блаженство идваше към тях и ги завладяваше. В Рим цезарят можеше да си беснее и да изпълва целия свят с тревога, но те, чувствайки над себе си стократно по-могъща закрила, не се страхуваха вече нито от неговата омраза, нито от безумствата му, сякаш той вече не беше господар на живота или смъртта им. Веднъж, при залез слънце, те чуха рев на лъвове и на други диви зверове, който идваше от далечни вивариуми. Някога този далечен отглас като лоша прокоба изпълваше с тревога Виниций. Сега те се спогледаха усмихнато, а после вдигнаха очи към вечерната заря. Лигия беше все още много слаба и не можеше да ходи сама; понякога тя заспиваше сред тишината на градината, а той бдеше над нея и като се вглеждаше в унесеното ѝ в сън лице, неволно си мислеше, че това не е вече онази Лигия, която бе срещнал в дома на Авъл. Наистина затворът и болестта малко бяха угасили нейната красота. Тогава, когато той я виждаше в семейството на Авъл, и по-късно, когато отиде в дома на Мириам; за да я отвлече, тя беше прекрасна, прекрасна като статуя и като цвят едновременно; сега лицето ѝ беше станало почти прозрачно, ръцете ѝ бяха изтънели, тялото отслабнало от болестта, устните ѝ побледнели и очите ѝ дори изглеждаха по-малко лазурни от преди. Златокосата Евника, която ѝ носеше цветя и скъпи тъкани, за да ѝ покрива нозете, до нея приличаше на кипърска богиня. Естетът Петроний напразно се мъчеше да открие в нея предишната съблазнителност, вдигаше рамене и си мислеше, че тая сянка от Елисейските полета не е струвала толкова усилия, толкова страдания и мъки, които едва не изсмукаха живота на Виниций. Но Виниций, който сега обичаше душата ѝ, я обичаше още повече и когато бдеше над нея и съня ѝ, струваше му се, че бди над целия свят.

XXV

Вестта за чудното спасение на Лигия се разнесе бързо сред християните, оцелели дотогава от погрома. Последователите на Христа взеха да идват, за да видят тази, над която явно се бе изляла Христовата милост. Най-напред дойдоха младият Назарий и майка му Мириам, у които досега се криеше апостол Петър, а след тях и други. Всички те, заедно с Виниций, Лигия и покръстените роби на Петроний, слушаха внимателно разказа на Урс за гласа, който се бе обадил в душата му и му бе заповядал да се бори с дивия звяр, и всички си отиваха ободрени и обнадеждени, че Христос все пак няма да позволи да бъдат изтребени всички негови последователи, преди да дойде той самият в часа на Страшния съд. И тази надежда крепеше сърцата им, защото гонението още не беше прекратено. Всеки посочен от обществеността като християнин веднага беше отвлечан в затвора от градските пазачи. Наистина жертвите вече бяха по-малко, защото повечето от последователите на Христа бяха изловени и подложени на мъчения, а останалите или бяха напуснали Рим, за да изчакат в отдалечените провинции да отmine бурята, или пък се криеха много старателно, решили да се събират на общи молитви само в аренариите извън града. Все пак още ги следяха и макар че зрелищата вече свършиха, задържаха ги за по-нататък или ги осъждаха незабавно. Римският народ вече не вярваше, че християните са подпалили града, но те бяха провъзгласени за врагове на човечеството и държавата и едиктът против тях все още беше в сила.

Апостол Петър дълго време не смееше да се появи в дома на Петроний, но най-после една вечер Назарий извести, че е дошъл. Лигия, която вече можеше да ходи сама, и Виниций изтичаха да го посрещнат и почнаха да прегръщат нозете му, а той ги поздрави с голямо вълнение, защото малко овце бяха останали от стадото, което му бе поверил Христос и чиято участ сега оплакваше неговото велико сърце. Затова, когато Виниций му каза: „Учителю, заради твоята молитва ми я върна Спасителя“, той му отговори: „Върна ти я заради твоята вяра и за да не замлъкнат всички уста, които славеха името му.“

Навярно той мислеше за хилядите свои деца, разкъсани от дивите зверове, за кръстовете, с които бяха пълни арените, и за огнените стълбове в градините на Чудовището, защото говореше с голяма скръб. Виниций и Лигия забелязаха, че косите му бяха побелели съвсем, фигурата му бе се превила, а на лицето му имаше толкова тъга и болка, сякаш беше преминал през всичките онези страдания и мъки, през които бяха минали жертвите на яростта и безумието на Нерон. Но и двамата вече разбираха, че щом сам Христос се е предал на мъки и смърт, никой не може да я избегне. Като гледаха апостола толкова измъчен от бремето на годините, усилията и страданията, сърцата им се късаха. Затова Виниций, който мислеше след няколко дни да заведе Лигия в Неапол, където трябваше да се срещнат с Помпония и оттам да заминат за Сицилия, взе да му се моли да напусне Рим заедно с тях.

Апостолът обаче сложи ръка на главата му и отвърна:

— Ето, аз слушам в душата си словото на господата, който ми рече при Тивериадското езеро: „Когато беше по-млад, сам се препасваше и ходеше, където си искаше; а кога остарееш, ще простреш ръцете си и друг ще те опаше и поведе, където не искаш.“ И право е, наистина трябва да тръгна след стадото си.

А когато те замълчаха, защото не разбираха какво говори, той добави:

— Ето приближава вече край на труда ми, ала отрада и почивка ще намеря само в дома на господата.

След това се обърна към тях с думите: „Спомняйте си и за мене, защото аз ви възлюбих, както баща обича децата си, а каквото правите в живота, правете го за слава на господата.“

Говорейки така, той простря над тях треперещите си старчески длани и ги благослови, а те се притиснаха до него с чувството, че това е може би последната благословия, която получават от него.

Отредено им бе обаче да го видят още веднъж. След няколко дни Петроний донесе страшни вести от Палатин. Там открили, че един от освободените роби на цезаря бил християнин и у него били намерени писма от апостолите Петър и Павел от Тарс, а също от Яков, Юда, Йоан. Тигелин и преди знаел, че Петър е в Рим, но мислел, че е загинал заедно с хилядите последователи на Христа. Сега се оказало, че и двамата наставници на новата вяра са още живи и са в столицата. Затова било решено на всяка цена да бъдат намерени и заловени, тъй

като се смятало, че едва с тяхната смърт щели да бъдат изтръгнати последните корени на омразната секта. Петроний чул от Вестин, че самият цезар издал заповед в срок от три дни и Петър, и Павел от Тарс да бъдат докарани в Мамертинската тъмница и че цели отреди преторианци били изпратени да претърсят всички къщи отвъд Тибър.

Като чу това, Виниций реши да отиде да предупреди апостола. Вечерта двамата с Урс, наметнати с галски плащове, които закриваха лицата им, тръгнаха към дома на Мириам, където живееше Петър. Домът се намирал на самия край на Задтибрието, в подножието на Яникулския хълм. По пътя те видяха войници, които, водени от някакви непознати хора, обграждаха къщите. Кварталът беше неспокоен, а на места се събираха любопитни. Тук-там центурионите разпитваха заловените за Симон Петър и за Павел от Тарс.

Урс и Виниций изпревариха войниците и стигнаха благополучно до жилището на Мириам, където намериха Петър заобиколен от няколко предани християни. Тимогей, помощникът на Павел от Тарс, и Лин също бяха около апостола.

При вестта за близката опасност Назарий изведе всички през един таен ход до градинската врата, а след това до изоставените каменоломни, отдалечени на няколкостотин метра от Яникулските врати. Урс трябваше да носи Лин, защото костите му, строшени при мъченията, още не бяха зараснали. Но щом се озоваха в подземието, те се почувстваха сигурни и на светлината на светилника, който Назарий запали, започнаха тихо да се съветват как да спасят скъпия на тях живот на апостола.

— Учителю — каза му Виниций, — нека утре на разсъмване Назарий те изведе от града към Албанските планини. Там ще те намерим и ще отидем в Анций, където чака кораб, който трябва да откара двама ни с Лигия до Неапол и Сицилия. Щастлив ще бъде денят и часът, в който ти ще влезеш в моя дом и ще благословиш моето огнище.

Другите го слушаха с радост и настояваха пред апостола:

— Пази се, пастирю наш, защото не ще останеш жив в Рим. Запази живата правда, за да не загине тя заедно с нас и с теб. Послушай тези, които те молят като баща.

— Стори го в името на Христа! — казваха други, хващайки се за дрехите му.

Но той отговори:

— Деца мои! Кой може да знае за кога господ е отредил края на живота му?

Не казваше обаче, че няма да напусне Рим, и сам се колебаеше как да постъпи, тъй като отдавна вече в душата му се беше прокраднала несигурност и тревога дори. Ето че неговото стадо беше разпръснато, делото му унищожено, църквата, която преди пожара беше избуяла като разкошно дърво, бе превърната в прах от силата на Чудовището. Не остана нищо освен сълзите, нищо освен спомените, мъките и смъртта. Посевът даде изобилен плод, но сатаната го стъпка в земята. Ангелски сонмове не се притекоха на помощ на загиващите и ето Нерон се е възправил над света в славата си, страшен, по-могъщ от всякога, господар на всичките морета и на всичките земи. Неведнъж в самотността си божият риболовец бе протягал ръце към небето и бе питал: „Господи, какво да правя? Как мога да остана и как аз, безсилният старец, трябва да се боря с тази непреодолима сила на злото, на което си позволил да владее и да побеждава?“

И така той зовеше от глъбините на безбрежната си мъка, повтаряйки в душата си: „Няма ги вече овцете, които ми заповяда да паса, няма я църквата ти, пустош и скръб цари в твоята столица, а какво ще ми заповядаш сега? Да остана ли, или да изведа това, що е останало от стадото, та някъде отвъд моретата да славим в тихо убежище името ти?“

И се колебаеше. Вярваше, че живата правда няма да загине и трябва да надделее, но в някои мигове мислеше, че още не е дошъл нейният час, който ще настъпи едва тогава, когато господ, в деня на Страшния съд, слезе на земята, целият в слава и могъщество, стократно по-големи от Нероновите.

Често му се струваше, че ако напусне Рим, вярващите ще тръгнат след него, а той ще ги заведе далеч, далеч, чак в сенчестите горички на Галилея, край тихата глъбина на Тивериадското езеро, при пастирите, спокойни като гълъбите или като овцете, които пасат там сред чубрица и нард. И все по-голямо желание за тишина и почивка, все по-голяма тъга за езерото и за Галилея обхващаше рибарското му сърце, все по-често сълзи напиреха в очите на стареца.

Но щом, макар и за миг, избереше това, обхващаше го неочакван страх и тревога. Как да напусне този град, в който земята е всмукала

толкова мъченическа кръв и където устата на толкова загиващи утвърждаваха правдата? Мигар той единствен трябва да се отклони от това? И какво ще отговори на господа, когато чуе словата: „Ето, те умряха за своята вяра, а ти избяга!“

Нощите и дните му минаваха в грижа и тревога. Другите, които бяха разкъсани от лъвовете, които бяха приковани на кръстовете, които бяха изгорени в градините на цезаря, бяха заспали в лоното на бога след миговете на мъчение, а той не можеше да спи и преживяваше мъка, по-голяма от всички мъки, които палачите измисляха за жертвите. Често зората вече хвърляше лъчи върху покривите на къщите, а той още зовеше в глъбините на тъжното си сърце.

— Господи, защо ми заповяда да дойда тук и в това гнездо на Чудовището да основа своята столица?

През всичките тридесет и четири години от смъртта на своя господ той не бе видял почивка. С тояга в ръка бе обикалял света и проповядвал „благата вест“. Силите му се бяха изчерпали в пътуване и труд, докато най-последно, когато в този възглавил света град той бе утвърдил Христовото дело, едно огнено дихание на злото унищожи това дело, и виждаше, че борбата трябва да се подхване отново. И то каква борба! От едната страна, цезарят, сенатът, народът, легионите, обхванали в железен обръч целия свят, безбройни крепости, безкрайни земи, могъщество, каквото човешко око не беше виждало, а от друга страна, той, така превит от възрастта и от дългогодишния си труд, че треперещите му ръце вече едва можеха да носят тояга.

Затова в някои мигове той си казваше, че не нему се пада да мери сили с цезаря на Рим и че това може да извърши единствено самият Христос.

Всички тези мисли минаваха през угрижената му глава сега, когато слушаше молбите на последните си верни привърженици, а те го заобикаляха във все по-тесен кръг и повтаряха с умоляващи гласове:

— Пази се, равни, и изведи ни изпод мощта на Чудовището.

Най-последно и Лин наведе пред него измъчената си глава.

— Учителю — говореше той, — на тебе Спасителя е заповядал да пасеш овцете си, но тях вече ги няма тук или утре няма да ги има, затова иди там, където още можеш да ги намериш. Ето, живее още божие слово в Йерусалим и в Антиохия, и в Ефес, и в други градове. Какво ще сполучиш, ако останеш в Рим? Когато загинеш, само ще

увеличиш триумфа на Чудовището. На Йоан господ не е определил края на живота, Павел е римски гражданин и без съд не могат да го наказват, но ако над тебе, учителю, се разрази пъклената сила, тогава тези, които вече са паднали духом, ще питат: „Кой стой над Нерон?“ Ти си скалата, на която се гради божията църква. Остави ние да умрем, но не допускай победата на антихриста над божия наместник и не се връщай тук, докато господ не съкруши тогова, който проля невинната кръв.

— Виж сълзите ни! — повтаряха всички, събрани около него. Сълзи се стичаха и по Петровото лице. След миг обаче той се изправи и като простря ръце над коленичилите, изрече:

— Да бъде прославлено името господне и да бъде неговата воля!

XXVI

Призори на другия ден два тъмни силуета се движеха по Апиевия път към равнините на Кампания.

Единият от тях беше Назарий, другият апостол Петър, който напускаше Рим и своите подложени там на мъки едновременно.

На изток небето вече добиваше бледозеленикав оттенък, който постепенно и все по-ясно се отделяше от хоризонта с шафранена ивица. Дърветата със сребристи листа, белият мрамор на вилите и арките на акведуктите, пробягващи през равнината към града, се открояваха в здрачевината. Зеленината на небето постепенно ставаше по-светла и се насищаше със злато. След това изтокът започваше да розовее и Албанските планини се появиха чудни, лилави, като че ли съставени само от сияния.

Ранните лъчи се отразяваха в трептящите по листата на дърветата капки роса. Мъглата редееше, разкривайки все по-просторен изглед към равнината, към разположените в нея къщи, гробища, градчета и дървета, сред които се белееха колоните на храмовете.

Пътят беше пуст. Селяните, които караха зеленчуци в града, още не бяха успели да впрегнат каручките си. По каменните плочи, с които беше настлан пътят чак до планините, се разнасяше в тишината отзвукът от дървените сандали на двамата пътници.

Слънцето се показва иззад една седловина, а заедно с това някакво чудно видение порази очите на апостола. Стори му се, че златистият кръг, вместо да се издига по-високо и по-високо в небето, е слязъл от планината и се движи по пътя.

Тогава Петър се спря и каза:

— Виждаш ли тази светлина, която се приближава към нас?

— Нищо не виждам — отговори Назарий.

След малко обаче Петър отново се обади, прислони очите си с ръка:

— Някой иде към нас в слънчево сияние.

До ушите им обаче не стигаше никакъв звук от стъпки. Наоколо беше съвсем тихо. Назарий видя само, че в далечината дърветата

трептят, сякаш раздвижени от някого, а слънчевата светлина се разлива все по-широко в полето.

И се вгледа учудено в апостола.

— Рави, какво ти е? — извика той с безпокойство.

А ръцете на апостола изтърваха тоягата на земята, очите му гледаха неподвижно напред, устата му бяха отворени, лицето му изразяваше изумление, радост, възторг.

Изведнъж той падна на колене с протегнати напред ръце, а из устата му се изтръгна вик:

— Христе!... Христе!

И наведе глава до земята, като да целуваше нечии нозе.

Настана дълго мълчание, после в тишината се чува прекъснатите от хълцане слова на стареца:

— Quo vadis, Domine?

Назарий не чу отговор, но до Петровите уши достигна тъжен и благ глас, който казваше:

— Щом ти напускаш моя народ, аз отивам в Рим, за да бъда разпнат втори път.

Апостолът лежеше на земята, с лице в праха, неподвижен и безмълвен. На Назарий вече му се струваше, че той е загубил съзнание или е умрял, но най-после Петър се повдигна, взе от земята тоягата си и без да каже нищо тръгна обратно към седемте хълма на града.

Виждайки това, момчето повтори като ехо:

— Quo vadis, Domine?

— В Рим — отговори апостолът.

И се завърна.

Павел, Йоан, Лин и всички близки го посрещнаха с учудване и с още по-голяма тревога, защото точно по разсъмване, веднага след неговото излизане, преторианците бяха обкръжили жилището на Мириам и бяха търсили в него апостола. А Петър на всички въпроси отговаряше само с радост и спокойствие:

— Аз видях господ!

И още същата вечер се отправи на острианските гробища, за да поучава и кръщава ония, които искаха да се окъпят във водата на живота.

И оттогава отиваше там всеки ден, а след него всеки ден се стичаха все по-многобройни тълпи. Изглеждаше, че от всяка

мъченическа сълза са се родили нови последователи и че всеки стон на арената е дал отзвук в хиляди гърди. Цезарят плуваше в кръв, Рим и целият езически свят беснееше. Но тези, които не можеха да понесат повече престъпленията и безумията, тези, които бяха тъпкани, тези, чийто живот беше нещастен и угнетен, всички потиснати, всички скръбни, всички нещастни идваха да слушат чудния разказ за бога, който от любов към хората се бе оставил да бъде разпнат, за да изкупи техните грехове.

И намирайки бог, когото можеха да обичат, те намираха онова, което не би могъл да даде на никого тогавашният свят — щастие, изградено върху любовта.

А Петър разбра, че нито цезарят, нито всичките му легиони няма да надвият живата правда, че тя не може да бъде удавена ни в сълзи, ни в кръв и че тъкмо сега тя започва да побеждава. Разбра също и защо господ го бе върнал от пътя: сега този град на надменността, на престъпленията, на разврата и силата ставаше негов град и двойна столица, която щеше да властва над телата и душите на хората по целия свят.

XXVII

Най-после дойде часът и на двамата апостоли. А божият риболовец, като че в завършек на своята служба към бога, можа да улови още две души в затвора. Войниците Процес и Мартиниан, които го пазеха в Мамертинския затвор, приеха кръщение. След това дойде часът на мъките. Нерон тогава не беше в Рим. Присъдата бе издадена от Хелий и Политет, двамата освободени роби, на които цезарят бе поверил управлението на Рим през време на отсъствието си. Старият апостол беше подложен първо на установеното от закона бичуване, а на другия ден го изведоха извън градските стени, към Ватиканския хълм, където трябваше да понесе определеното му наказание — да бъде разпнат на кръст. Войниците се учудваха на тълпата, която се бе събрала пред затвора, защото според тях смъртта на един обикновен човек, и при това чужденец, не трябваше да възбуди такова любопитство. Те не разбираха, че това шествие се състоеше не от любопитни, а от последователи, които желяеха да изпратят великия апостол до лобното място. Най-после се отвориха вратите на затвора и Петър се появи сред отряд преторианци. Слънцето вече бе се наклонило малко към Остия, денят беше тих и ясен. На Петър, поради старостта му, не беше наложено да си носи сам кръста, тъй като смятаха, че той не ще може да го вдигне, нито му бяха сложили вила на шията, за да не се затруднява при ходенето. Той вървеше свободен и вярващите можеха да го виждат добре. В оня миг, когато неговата бяла глава се показва сред железните войнишки шлемове, в множеството се разнесе плач, но той престана почти веднага, защото лицето на стареца беше толкова спокойно и сияеше от такава радост, че всички разбраха, че не някаква жертва отива на гибел, а един победител извършва триумфалния си поход.

И наистина беше така. Риболовецът, обикновено покорен и приведен, сега вървеше изправен, по-висок на ръст от войниците, пълен с достойнство. Никога във фигурата му не бяха виждали толкова величие. Можеше да се помисли, че минава някакъв владетел, обкръжен от народ и войници. От всички страни се чуваха гласове:

„Ето, Петър отива при господата.“ Всички сякаш забравиха, че го чакат мъки и смърт. Вървяха в тържествена вгълбеност, но спокойни и чувстваха, че от смъртта на Голгота досега не бе станало нищо равно на нея по величие и че както Христовата смърт беше изкупление, за целия свят, така Петровата ще бъде изкупление за този град.

По пътя хората, като виждаха стареца, се спираха учудени, а вярващите слагаха ръце на раменете им и говореха със спокойни гласове: „Вижте как умира праведникът, който познаваше Христа и проповядваше любов между хората.“ А минувачите се замисляха и отминаваха, казвайки на себе си: „Наистина, този не може да е бил несправеден!“

По пътя утихнаха крясъците и уличните викове. Шествието минаваше между новопостроени домове, край белите колони на храмовете, над чиито фронтоци беше надвиснало небето, дълбоко, успокоено и синьо. Вървяха в тишина: понякога само подрънкваха оръжията на войниците или се чуваше молитвен шепот. Петър слушаше молитвите и лицето му просияваше от все по-голяма радост, защото погледът му едва можеше да обхване хилядите последователи. Чувстваше, че е завършил делото си и вече знаеше, че правдата, която той бе проповядвал цял живот, ще залее всичко като вълна и че вече нищо няма да може да я спре. И мислейки така, той отправяше погледи нагоре и казваше: „Господи, ти ми заповяда да покоря този град, който владее света, и го покори. Заповяда ми да основа в него твоята столица и я основах. Сега той е твой град, господи, а аз ида при тебе, защото съм много отруден.“

И като минаваше край храмовете, той казваше: „Христови храмове ще бъдете вие.“ А като гледаше множеството хора наоколо, той им говореше: „Христови слуги ще бъдат вашите деца.“ И вървеше с чувството, че е завършил своето завоевание, със съзнание за своята заслуга, със съзнание за силата си, успокоен, велик. Войниците го преведоха през Триумфалния мост^[27], давайки по този начин, без да съзнават, символично свидетелство за неговия триумф, и го заведоха по-нататък към Наумахия и цирка. Последователите от другата страна на Тибър се присъединиха към шествието и множеството стана още по-голямо. Центурионът, който командваше преторианците, се досети най-после, че откарва навярно някакъв виден жрец, заобиколен от своите последователи, и се обезпокои поради твърде малкия брой на

войниците. Обаче нито един вик на възмущение или ярост не се чуваше в тълпата. Лицата бяха завладени от величието на този миг, тържествени и в същото време пълни с очакване, тъй като някои вярващи, като си спомняха, че при Христовата смърт земята се разтворила от ужас, а мъртвите ставали из гробовете, мислеха, че и сега може би ще има някакви поличби, след които няма да се забрави през вековете смъртта на апостола. Други дори си казваха: „А може би Господ ще избере Петровия час, за да слезе от небето, както е обещал, и да съди света!“ При тази мисъл те се уповаваха на милосърдието на Спасителя.

Но наоколо беше спокойно. Хълмовете сякаш се припичаха на слънцето и си почиваха. Шествието най-после спря между цирка и Ватиканския хълм. Войниците се заловиха сега да копаят дупка за кръста, други сложиха на земята кръста, чуковете и гвоздеите и чакаха, докато бъдат завършени приготовленията. А множеството, тихо и съсредоточено, коленичи наоколо.

Апостолът се обърна за последен път към града. Главата му бе озарена от лъчи и златен блясък. Нататък някъде, малко по-ниско, блестеше Тибър; на другия бряг се виждаше Марсово поле, по-нагоре мавзолеят на Август, по-долу огромните бани, които строи, още по-долу театърът на Помпей, а зад тях, отчасти закрити от други постройки, стените на Септима Юлия, много струпани портици, храмове, колони здания, и най-после там, в далечината, хълмовете, покрити с къщи, огромният човешки мравуняк, чиито покрайнини се губеха в синя мъгла, това гнездо на престъпления, но и на сила, на безумие, но и на ред, което оглавяваше света, негов угнетител, но заедно с това и негов закон и мир, всемогъщо, непобедимо, вечно.

Петър, заобиколен от войниците, гледаше града тъй, както един владетел би гледал своето наследено царство. И му говореше: „Ти си изкупен и си мой.“ И никой, не само между войниците, които копаеха дупката за кръста, но дори и между последователите, не можеше да се досети, че всъщност сред тях е истинският владетел на града и че ще преминат цезарите, ще отминат вълните на варварите, ще отлетят векове, а този старец ще остане да властва тук вечно.

Слънцето все повече клонеше към Остия и стана голямо и червено. Цялата западна страна на небето пламна в безкраен блясък. Войниците се приближиха към Петър, за да го съблекат.

Но той, както се молеше се изправи изведнъж и издигна високо ръка. Палачите се спряха, сякаш сепнати от неговата осанка, вярващите също затаиха дъх, като мислеха, че той иска да говори, и настана пълна тишина.

А той, застанал на височината, направи кръстен знак с издигнатата си десница, благославяйки в смъртния си час:

— *Urbi et orbi!*

Същата тази чудна вечер друг отряд войници отвеждаше по Остийския път Павел от Тарс към местността, наречена Акве Салвия. И след него също вървеше множество от вярващи, покръстени от него, а той се спираше и разговаряше с близките си познати, понеже към него, като римски гражданин, стражата беше по-снизходителна. Извън Тригеминската порта той срещна Плаутила, дъщерята на префекта Флавий Сабин, и като видя младото ѝ лице обляно в сълзи, рече ѝ: „Плаутило, щерко на вечното спасение, иди си в мир. Дай ми само воала си, с който ще ми завържат очите, когато се отправя към господата.“ И като взе воала, продължи пътя си с лице, озарено от такава радост, с каквато работникът, който се е трудил цял ден, се прибира у дома си. Неговите мисли, като Петровите, бяха спокойни и ведри като онова вечерно небе. Очите му гледаха замислено към равнината, която се простираше пред него, и към Албанските планини, облени в светлина. Спомняше си за своите пътувания, за усилията и работата си, за борбите, в които бе побеждавал, и за църквите, които бе основал по всичките земи и през всичките морета, и си мислеше, че добре е заслужил почивката си. И той също беше завършил своето дело. Чувстваше, че вятърът на злото вече не ще развее посеяното от него. Отиваше си с увереността, че в борбата, която неговата истина бе обявила на света, ще победи тя и безкрайна ведрина нахлуваше в душата му.

Пътят към лобното място беше дълъг. Започна да се свечерява. Планините станаха пурпурни, а подножията им бавно потъваха в сянка. Стадата се прибираха. Тук-там минаваха групи от роби със сечива на рамо. Пред къщите по пътя играеха деца, които гледаха с любопитство минаващия отряд войници. И тази вечер, в този прозрачен златен въздух имаше не само тишина и успокоение, но и някаква хармония, която сякаш се издигаше от земята към небето. А Павел я слушаше и сърцето му се препълваше с радост при мисълта,

че към тази всемирна музика и той бе прибавил един звук, който не съществуваше дотогава и без който цялата земя беше само „като мед, която звънти, и като цимбал, който дрънка“.

И си спомни как учеше хората на любов, как им говореше, че макар да биха раздали имота си на сиромасите и да биха изучили всички езици и всички тайни, и всички науки, те не ще бъдат нищо без любовта, която е ласкава, търпелива, която не причинява зло, не желае почести, всичко понася, на всичко вярва, на всичко се надява, всичко издържа.

Целият му живот бе минал в проповядване на тази истина сред хората. А сега си казваше: „Каква сила може да ѝ се противопостави и какво може да я победи? Как ще успее цезарят да я задуши, дори да би имал двойно повече легиони, двойно повече градове и морета, и земи, и народи?“

И отиваше към възмездието като победител.

Отрядът най-последно напусна големия път и сви на изток по една тясна пътека към Салвийските води. Слънцето лежеше червено над храстите. При извора центурионът спря войниците, защото часът беше дошъл.

А Павел, като метна на плещите си воала на Плаутила, за да си завърже с него очите, за последен път вдигна зениците си, пълни с безкрайно спокойствие, към отечните вечерни блясъци и се молеше. Така дойде последната минута, обаче той виждаше пред себе си голям път от лъчи, отвеждащ към небето, и вътрешно си казваше същите ония думи, които преди това беше написал с чувство за изпълнен дълг и за близкия си край: „С добри подвизи се подвизавах, вярата опазих, делото си завърших, накрая ме очаква венецът на справедливостта.“^[28]

---

^[27] Pons Triumphalis. ↑

^[28] Второ послание към Тимотей, гл. 4, стр. 7–8. ↑

XXVIII

А Рим, както и преди, се отдаваше на безумието си. Като че ли този град, който бе покорил света, започна най-сетне да се разкъсва отвътре, останал без водачи. Още преди да удари последният час на апостолите, дойде заговорът на Пизон, а след него настана толкова безмилостно клане, че то смути и най-високопоставени глави в Рим, та дори и тези, за които Нерон беше бог, започнаха накрая да виждат в неговото лице бог на смъртта. Над града надвисна скръб, в домовете се всели страх, но външните врати се окичваха с бръшлян и цветя, защото не беше разрешено да се жали открито за мъртвите. Хората, които се събуждаха сутрин, се питаха на кого ще дойде днес редът. Върволицата от сенки на погубени, която следваше цезаря, от ден на ден ставаше все по-голяма.

Пизон плати за заговора, с главата си, а след него погинаха Сенека и Лукан, Фений Руф и Плавций Латеран, и Флавий Сцевин, и Афраний Квинциан, и разгулният приятел в лудостите на цезаря Тулий Сенецион, и Прокул, и Арарик, и Тигурин, и Грат, и Селан, и Проксим, и Субрий Флавий, някога предан с цялата си душа на Нерон, и Сулпиций Аспер. Едни загиваха поради собствената си низост, други — поради страха си, трети поради своите богатства, четвърти поради смелостта си. Императорът, изплашен от броя на заговорниците, струпва войски по защитните стени и държеше града като в обсада. Всеки ден той изпращаше центуриони със смъртни присъди към заподозрените домове. Осъдените пишеха раболепни писма, пълни с ласкателства, като благодаряха на цезаря за присъдата и му приписваха част от своите богатства само за да запазят остатъка за децата си. Всичко изглеждаше най-последен път, сякаш Нерон нарочно искаше да премине всяка граница, за да се убеди до каква степен може да стигне унижението на хората и колко дълго те ще могат да понасят кървавата власт. След заговорниците бяха погубвани техните роднини, приятели и дори обикновени познати.

Обитателите на великолепните, издигнати след пожара къщи, излизайки на улицата, вече знаеха, че ще срещнат цели върволици от

погребения: Помпей, Корнелий, Марциал, Флавий Непос и Стаций Домиций загинаха, защото не обичали императора; Новий Приск умря като приятел на Сенека; Руфий Криспин беше лишен от правото на огън и вода, защото някога е бил мъж на Попея. Великият Тразеа бе погубен заради добродетелта си, мнозина заплатиха с живота си за своя знатен произход, дори Попея стана жертва на едно моментно озлобление на цезаря.

А сенатът раболепничеше пред страшния владетел, издигаше храмове в негова чест, вземаше решения по негова воля, окичваше статуите му с цветя и венци, определяше му жреци като на бог. Сенаторите с треперещо сърце отиваха в Палатин, за да присъстват на пеенето на „Периодоницес“ и да гуляят заедно с императора сред оргии на голи тела, сред вино и цветя.

А в това време на нивата, напоена с кръв и сълзи, кълняха зърната от посева на Петър.

XXIX

Виниций до Петроний:

„Знаем и тук, *carissime*, какво става в Рим, а което не знаем, научаваме го от твоите писма. Както когато хвърлиш камък във водата, вълните се разпространяват наоколо все по-далеко и по-далеко, така и вълната на безумието и злобата стигна от Палатин чак до нас. На път за Гърция, тук се отби, изпратен от цезаря, Каринат, който ограби градовете и храмовете, за да попълни празната хазна. С цената на потта и сълзите на хората в Рим се строи *Domus Augea*. Светът навярно не е виждал досега такъв дворец, но не е виждал и такива неправди. Ти нали познаваш Каринат. На него приличаше и Хилон, преди да изкупи със смъртта живота си. Но в градчетата около нас не стъпи кракът на хората му, може би защото там нямаше храмове и богатства. Питааш дали сме в безопасност. Ще ти отговоря само, че сме забравени и нека това да ти е достатъчно като отговор. Ето, в тази минута, от портиката, където пиша, виждам нашия спокоен залив и лодката с Урс, който хвърля мрежата в светлите глъбини. Жена ми przede червена вълна край мене, а в градината, под сянката на бадемовите дървета, пеят нашите робини. О, какво спокойствие, *carissime*, и каква забрава на миналите тревоги и огорчения! Но не парките, както ти пишеш, предат тъй благодатно нишката на нашия живот, а той ни е благословен от Христа, нашия възлюбен бог и спасител! И ние познаваме и сълзите, и скръбта, защото нашата правда ни повелява да плачем над чуждото нещастие, но дори и в тия сълзи се крие непознатата вам утеха, че някога, когато изтече времето на нашия живот, ще намерим отново всички скъпи хора, които загинаха и ще загинат за Божието учение. За нас Петър и Павел не са умрели, а са се родили

в слава. Нашите души ги виждат и когато очите ни плачат, сърцата ни се радват с тяхната радост. О, тъй е, скъпи, ние сме щастливи с щастие, което нищо не може да разруши, понеже смъртта, която за вас е край на всичко, за нас ще бъде само преминаване към още по-голям покой, още по-голяма любов, още по-голяма радост.

И тъй ни преминават тук дните и месеците с ведрина в сърцата. Слугите и робите ни вярват като нас в Христа и понеже неговият завет е обичта, всички се обичаме. Неведнъж, когато слънцето клони към залез или когато месецът блесне върху водата, разговаряме с Лигия за миналото, което днес ни се струва като сън. И като помисля как тази скъпа глава, която сега всеки ден люлея на гърдите си, беше тъй близко до мъките и гибелта, с цялата си душа славя моя бог, защото само той можа да я изтръгне от тези мъки, да я спаси от арената и да ми я върне завинаги. О, Петроний, ти видя колко утеха и издръжливост в неволята дава това учение, колко търпение и смелост вдъхва срещу смъртта! Затова ела и виж колко много щастие дава то и в обикновените делнични дни на живота. Хората не са познавали досега бог, когато биха могли да обичат, затова не са се обичали и помежду си. Това е било причина и за тяхната неволя, защото, както светлината извира от слънцето, тъй и щастиято извира от любовта! Не са ги научили на тази истина нито законодателите, нито философите и не са я знаели нито в Гърция, нито в Рим; когато казвам: в Рим, това значи по цялата земя. Сухото и студено учение на стоиците, което допада на добродетелните хора, калява сърцата като мечове, но вместо да ги прави по-добри, то ги прави по-скоро безразлични. Но защо говоря това на тебе, който повече си учил и повече разбираш от мене? Нали ти също познаваше Павел от Тарс и неведнъж си разговарял дълго с него, затова и най-добре знаеш дали пред истината, която той проповядваше, всичките учения на вашите философи и риторичи не са празни мехури и празен звук на думи без значение. Помниш ли въпроса, който той ти зададе: «А ако

цезарят беше християнин, дали не бихте се чувствали по-спокойни и по-сигурни за това, което имате, избавени от тревоги и мисли за утрешния ден?» Ти ми казваше, че нашата истина е враг на живота, а аз сега ти отговарям, че ако от началото на писмото си бях повтарял само две думи: «Щастлив съм!», пак не бих могъл да изразя щастието си. На това ти ще ми кажеш, че моето щастие е Лигия! Да, скъпи! Защото обичам нейната безсмъртна душа и двама обичаме Христа, а в такава обич няма нито раздяла, нито изневяра, нито промяна, нито старост, нито смърт. Защото, когато премине младостта и красотата, когато телата ни увехнат и ги покоси смъртта, любовта ще остане, понеже ще останат душите. Преди да се отворят очите ми за тая светлина, бях готов за Лигия да подпаля и собствения си дом, но сега мога да ти призная: не съм я обичал, защото да обичам ме научи едва Христос. В него е изворът на щастието и успокоението. Това не ти го казвам аз, а самата очевидна действителност. Сравни вашите фалшиви наслади, изпълнени с тревога, вашите опиянения, смущавани от несигурността в утрешния ден, вашите оргии, прилични на погребални угощения, с живота на християните, и ще намериш готов отговор на всичко. Но за да можеш по-добре да направиш сравнението, ела в нашите ухаещи на чубрица планини, в нашите сенчести маслинови горички, на нашите покрити с бръшлян брегове. Тук те очаква спокойствие, каквото отдавна не си вкусвал, и сърца, които те обичат истински. Ти имаш благородна и добра душа и трябва да бъдеш щастлив. Твоят жив ум ще успее да познае истината, а когато я познаеш, ще я обикнеш, защото човек може да бъде неин враг, както цезарят и Тигелин, но към нея никой никога не може да остане равнодушен. О, мой Петроний, ние двамата с Лигия лелеем надеждата, че скоро ще те видим. Бъди здрав и щастлив и ела!“

Петроний получи писмото на Виниций в Куме, където беше отишъл заедно с други августиани, придружаващи цезаря. Дългогодишната му борба с Тигелин отиваше към своя край. Беше му вече ясно, че ще изгуби борбата, и разбираше причините за това. Колкото по-ниско с всеки изминал ден слизаше цезарят и колкото повече се превръщаше в комедиант, шут, каруцар, колкото повече затъваше в уродливия, гнусен и груб разврат, толкова повече изящният арбитър на елегантността му ставаше само в тежест. Дори когато Петроний мълчеше, Нерон виждаше в мълчанието му упрек, дори когато го хвалеше, той виждаше подигравка. Изисканият патриций дразнеше неговото самолюбие и възбуждаше в него завист. Неговите богатства и прекрасни творби на изкуството бяха станали изкушение и за владетеля, и за всемогъщия му помощник. И ако главата му все още се крепеше на раменете, това беше само поради предстоящото пътуване в Ахея, където неговият вкус и познаване на гръцкия живот можеха да бъдат потребни. Тигелин обаче отдалеко почна да внушава на цезаря, че Каринат превъзхожда по вкус и знайния Петроний и по-добре от него би могъл да урежда в Ахея зрелища, приеми и триумфални шествия. От тая минута съдбата на Петроний беше решена. Не се осмеляваха обаче да му изпратят смъртната присъда в Рим. И императорът, и Тигелин си спомняха, че този привидно изнежен естет, който „превръщаше нощта в ден“ и беше зает само с удоволствия, изкуство и пиршества, когато беше проконсул във Витиния, а след това консул в столицата показва учудваща работоспособност и енергия. Смятаха го за човек, надарен за всичко, а знаеше се, че в Рим го обичаше не само народът, но и преторианците дори. Никой от приближените на цезаря не можеше да предвиди как ще постъпи в този случай Петроний и затова решиха, че ще е по-разумно да го подмамят да напусне Рим и в провинцията да се разправят с него.

Поради това Петроний получи покана заедно с други августиани да отиде в Куме. Въпреки че допускаше тая подлост, той замина, може би — за да не даде явен отпор, а може би — за да покаже още веднъж на цезаря и на августианите своето весело и безгрижно лице и да спечели последната си, предсмъртна победа над Тигелин.

Между това Тигелин го обвини веднага в приятелство със сенатора Сцевин, който беше душата на Пизоновия заговор. Хората на

Петроний, останали в Рим, бяха заловени, а домът му — заобиколен от преторианска стража. Обаче като узна това, той не показва никаква тревога, нито дори смущение, и с усмивка се обърна към августианите, които приемаше в своята разкошна вила в Куме:

— Ахенобарба не обича преките въпроси и ще видите как ще се обърка, като го запитам той ли е заповядал да арестуват моята фамилия в столицата.

След това им съобщи, че ще устрои пиршество пред „понадъшните си пътешествия“ и точно когато подготвяше пиршеството, получи писмото на Виниций.

След като го прочете, Петроний се замисли малко, но след миг на лицето му отново изгря обикновената ведрина. Същата вечер написа следния отговор:

„Радвам се на вашето щастие и се възхищавам от вашите сърца, *carissime*, защото не мислех, че двама влюбени могат да помнят за някой трети, който се намира далеко; вие не само че не сте ме забравили, но искате да ме убедите да дойда в Сицилия, за да разделите с мене хляба си и своя Христос, който, както пишеш, така обилно ви дарява с щастие.

Ако е така, почитайте го. Аз мисля, драги, че Лигия ти бе възвърната донякъде и от Урс, и от римския народ. Ако цезарят беше друг човек, можех дори да смятам, че понадъшните преследвания са били прекратени поради роднинството ти с него чрез онази внучка, която Тиберий дал на времето на един от вашия род. Но щом ти си убеден, че Лигия е спасена от Христос, няма да споря с тебе. Нека бъде тъй! Не скъпете жертвите в негова чест: Прометей също се е пожертвал за хората, но *еheu*! Прометей, изглежда, е само измислица на поетите, а хора, на които може да се вярва, са ми казвали, че са виждали Христос със собствените си очи. Аз заедно с вас мисля, че това е най-почтеният от боговете.

Помня въпроса на Павел от Тарс и съм съгласен, че ако например Ахенобарба живееше според учението на

Христос, може би щях да имам време да дойда при вас в Сицилия. Тогава под сянката на дърветата, край изворите щяхме да водим разговори за всичките богове и за всичките истини, както някога гръцките философи. Сега трябва да ти напиша кратък отговор.

Признавам само двама философи: единият се нарича Пирон, а другият — Анакреон. Останалите мога да ти ги продам евтино заедно с цялата гръцка школа и нашите стоици. Истината днес е толкова високо, че дори и самите богове не могат да я съгледат от висините на Олимп. На тебе, скъпи мой, ти се струва, че вашият Олимп е още по-висок и ти, като стоиш на него, ме зовеш: «Изкачи се и ще видиш такива изгледи, каквито още не си виждал!» Може така да е. Но аз ти отговарям: «Приятелю, нямам вече крака!» И когато дочетеш това писмо до края, смятам, че ще ми дадеш право.

Не, щастливи съпрузе на царкинята-зорница! Вашето учение не е за мене. Да обичам витинците, които носят моята лектика, или египтяните, които отопляват банята ми, или Ахенобарба и Тигелин? Кълна се в белите колене на харитите, че дори да искам да сторя това, не мога. В Рим има най-малко сто хиляди души или с изкривени плещи, или с дебели колена, или със съсухрени крака, или с изпъкнали очи, или с големи глави. И тях ли ще ми заповядаш също да обичам? Откъде да я взема тази любов, щом не я чувствам в сърцето си? А ако вашият бог иска да обичам всички тия хора, защо в своето всемогъщество не им е дал форми като например на ниобидите, които си виждал на Палатин? Който обича красотата, не може да обича грозното. Друг въпрос е, че не вярваме в нашите богове, но да ги обичаме, можем, както са ги обичали Фидий и Праксител, и Мирон, и Скопас, и Лизип.

Дори и да искам да тръгна натам, накъдето ме насочваш, не мога. А понеже и не искам, то два пъти не мога. Ти вярваш, както и Павел от Тарс, че някога, от другата страна на Стикс, на някакви Елисейски полета ще

видите вашия Христос. Добре! Нека тогава той сам да ти каже дали би ме приел с моите геми, с моята халцедонова ваза и с изданията на Созий, и с моята Златокоса. Като си помисля за това, иска ми се да се смея, скъпи мой, защото и Павел от Тарс ми казваше, че заради Христос трябва да се откажа от розовите венци, от пировете, от насладите. Истина е, че той ми обещавахе друго щастие, но му отговорих, че за това друго щастие съм вече стар, а че розите винаги ще радват очите ми и уханието на теменужките винаги ще ми бъде по-приятно, отколкото смрадта на нечистия «ближен» от Субура.

Това са причините, поради които вашето щастие не е за мене. Обаче освен тях има още една причина, която съм оставил да ти открия най-накрая. Ето че Танат ме зове. За вас се разпуква зората, а за мене слънцето вече е залязло и здрач пада над главата ми. С други думи, аз трябва да умра, *carissime*.

Не си струва дълго да се говори за това. Така трябваше да се свърши. Ти, който познаваш Ахенобарба, лесно ще разбереш това. Тигелин ме победи или по-скоро — не! Просто моите победи вече стигнаха до своя край! Живях, както исках, и ще умра, както ми харесва!

Не взимайте това присърце. Никой бог не ми е обещавал безсмъртие, затова и смъртта не идва като изненада. Но искам още да прибавя, че ти грешиш, Виниций, като твърдиш, че само вашето божество учи хората а умират спокойно. Не! Нашият свят знаеше и преди вас, че когато е изпита последната чаша, настава време да се оттеглим и да си починем, и ние ще съумеем да сторим това спокойно. Платон казва, че добродетелта е музика, а животът на мъдреца — хармония. Ако е така, ще умра, както живях — добродетелно.

Бих искал да се простя с твоята божествена съпруга с думите, с които я поздравих някога в дома на Авъл:

«Никога мъж, ни жена като теб не са виждали още моите очи по света.»

И така, ако душата е нещо повече от това, за което я смята Пирон, то моята душа ще се отбие при вас на път за бреговете на Океана и ще кацне пред вашия дом като пеперуда или, както вярват египтяните, като крагуй.

По друг начин да дойда, не мога.

А сега нека Сицилия се превърне за вас в хесперидска градина, нека полските, горските и изворните богини засипват пътя ви с цветя, нека по всичките аканти на колоните на вашия дом свият гнезда бели гълъби.“

XXX

Наистина Петроний не се лъжеше. След два дни младият Нерва, който му беше винаги предан, изпрати в Куме свой освободен роб с известия за всичко, което ставаше в двореца на цезаря.

Краят на Петроний бил вече решен. На другата вечер щели да изпратят центурион със заповед Петроний да остане в Куме и да чака там по-нататъшни разпореждания. Следващият пратеник, който щял да тръгне няколко дни по-късно, трябвало да му донесе смъртната присъда.

Петроний изслуша вестта на пратеника с невъзмутимо спокойствие, след това каза:

— Ще занесеш на господаря си една от моите вази, която ще ти дам, преди да тръгнеш. Кажи му също, че му благодаря от цялата си душа, защото така ще изпреваря присъдата.

И изведнъж се разсмя като човек, на когото е хрумнала чудесна идея и предварително се радва на изпълнението ѝ.

Още същата вечер слугите му бяха разпратени да канят на пиршество във великолепната вила на арбитъра на елегантността всички намиращи се в Куме августиани и августианки.

А той самият писа нещо през следобедните часове библиотеката, после се изкъпа, заповяда на вестиплиците да го облекат и великолепен, изящен, подобен на боговете, влезе в триклиниума, за да проследи с вещ поглед на познавач приготовленията. След това мина в градината където момчета и млади гъркини от островите виеха венци от рози за пиршеството.

На лицето му не се забелязваше и сянка от грижа. Прислугата позна, че угощението ще бъде необикновен само по това, че господарят нареди да се дадат необичайно големи награди на всички, от които беше доволен. А на онези, от чиято работа не бе доволен или пък се бяха провинили преди, нареди да бъде наложено леко наказание — малко да ги набият с пръчки. На цитристите и певците поръча да заплатят щедро още преди празненството. Най-после Петроний седна в

градината под един бук; слънчевите лъчи проникнаха през листата му и изпъстриха земята с големи светли петна. Повика при себе си Евника.

Тя дойде облечена в бяло, с миртово клонче в косите, прекрасна като харита. Той я сложи да седне до него и леко докосвайки с пръсти главата ѝ, се загледа в нея с такава любов, с каквато познавачът на изящните изкуства разглежда статуята на бог, излязла изпод длетото на майстор.

— Евника — обърна се той към нея, — знаеш ли, че ти отдавна вече не си робиня?

А тя вдигна към него спокойните си, сини като небето очи и поклати отрицателно глава:

— Аз съм ти робиня, господарю, и винаги ще бъда.

— Но ти още не знаеш — продължи Петроний, — че тази вила и тези роби, които там вият венци, и всичко във вилата, и полята наоколо, и стадата по тях, всичко от днес вече е твое.

Като чу това, Евника се отдръпна изведнъж от него и с глас, в който затрептя внезапно безпокойство, запита:

— Защо ми казваш това, господарю?

После отново се приближи до него и започна да го гледа с примигващи от уплаха очи. След миг лицето ѝ побледня като платно, а той непрекъснато се усмихваше и най-после ѝ отговори само с една дума:

— Така!

Настана тишина, само лек ветреца размърда листата на бука.

Петроний имаше основание да мисли, че пред него стои статуя, издялана от бял мрамор.

— Евника! — каза той. — Искam да умра спокойно.

А девойката, като го погледна със сърцераздирателна усмивка, прошепна:

— Слушам те, господарю!

Вечерта многобройните гости, които не за пръв път идваха на пиршествата на Петроний и знаеха, че в сравнение с тях дори и пиршествата на цезаря изглеждаха [скучни и варварски, започнаха да прииждат, но никому не минаваше през ума, че това щеше да бъде последният „симпозиум“ във вилата на Петроний. Наистина мнозина от гостите знаеха, че над главата на изискания арбитър бяха надвиснали облаците на цезаревата неприязън, но това се случваше

вече толкова пъти и толкова пъти Петроний съумяваше да ги разпръсне с някоя ловка постъпка, или с една смела дума, та сега никой не допускаше, че го застрашава сериозна опасност. Веселото му лице и обикновената му небрежна усмивка затвърдиха у всички без изключение това убеждение. Божественото лице на прекрасната Евника, на която беше казал, че иска да умре спокойно, и за която всяка негова дума беше закон, излъчваше спокойствие. Само в зениците ѝ проблясваха някакви чудни пламъчета, които можеха да се приемат за израз на радост. До вратата на триклиниума момчета със златни мрежи на косите поставяха венци от рози върху главите на дошлите, като ги предупреждаваха според обичая да прекращават прага с десния крак. В залата се носеше лек аромат на свежи теменужки; светлината струеше през разноцветни александрийски стъкла. При леглата стояха гръцки момичета, които натриваха нозете на гостите с благовония. В залата, край стените, се бяха наредили цитристи и певци и чакаха знак от тоя, който ги ръководеше.

Трапезата блестеше от разкош, но този разкош не дразнеше, не тежеше, това бе разкош, който винаги цъфтеше тук, а не само за тоя случай. Веселие и свобода се разливаха из залата заедно с дъха на теменужките. Като влизаха, гостите чувстваха, че тук над тях няма да тегне нито принуда, нито заплаха, както у цезаря, където всяка недостатъчно висока оценка или дори несполучлива похвала можеше да струва живота на някого. Заедно с това при вида на разноцветните светлини, окичените с бръшлян стакани, изстудените в сняг вина и изисканите ястия сърцата на гостите се развеселиха. Разговорите забръмчаха живо, както бръмчат пчели около разцъфтяла ябълка. Само от време на време избухваше весел смях или шумна похвала, или звучна целувка върху някое бяло рамо.

Като пиеха вино, гостите изливаха от големите чаши по няколко капки в чест на боговете, за да бъдат те благосклонни към домакина и да го закрилят. Нямаше значение, че мнозина не вярваха в боговете. Така повеляваше обичаят и поверието. Петроний, който беше легнал до Евника, разговаряше за новините от Рим, за най-новите разводи, за любовта, за флиртовете, за състезанията, за Спикул, който напоследък се прославил на арената, и за най-новите книги, които се бяха появили в книгопродавниците на Атракт и Созий. Отливайки от виното, той казваше, че отдава почит само на владетелката на Кипър, която е по-

древна и по-велика от всички богове и единствена е безсмъртна, вечна, всемогъща.

Неговият разговор беше като слънчев лъч, който пада ту върху един, ту върху друг предмет, или пък като летен повей, който раздвижва цветята в градината. Но ето че той даде знак и веднага тихо зазвучаха цитрите, а към тях се присъединиха млади гласове. После се появиха танцьорки от Кос, откъдето беше и Евника, розовите им тела се мяркаха под прозрачни воали. Накрая един египетски гадател започна да предсказва бъдещето на гостите по движението на дъгоцветните знамения, заключени в кристален съсъд.

Когато се наситиха на всички тези забави, Петроний се надигна малко върху сирийската си възглавница и каза небрежно:

— Приятели, простете ми, че на това пиршество се обръщам с молба към вас; нека всеки приеме като дар от мен чашата, от която за пръв път днес отля в чест на боговете и за моето благополучие.

Чашите на Петроний блестяха от злато, скъпоценни камъни и с изкусната си изработка, затова, макар раздаването на подаръци да беше нещо обикновено в Рим, радост изпълни сърцата на всички гости. Едни започнаха да му благодарят и да го славословят, други казваха, че и самият Юпитер не е почел никога боговете на Олимп с подобен дар; имаше и такива, които се колебаеха дали да приемат подаръка, толкова необичайно им се струваше това.

А Петроний вдигна високо своята чаша от халцедон, подобна по блясък на небесната дъга и просто безценна и каза:

— А това е чашата, от която отлях в чест на кипърската богиня. Нека отсега нататък ничии устни да не я докосват и ничии ръце да не отлеят от нея в чест на други богове.

И хвърли скъпоценния съсъд на мраморния под, посипан с лилавите цветове на шафран, а когато той се разби на дребни късчета, Петроний, виждайки изумените погледи наоколо, каза:

— Скъпи мои, веселете се, вместо да се учудвате. Старостта и безсилието са тъжни другари на последните години от живота. Но аз ще ви дам добър пример и добър съвет: човек може да не ги чака и преди те да дойдат, да си отиде доброволно, както аз си отивам.

— Какво искаш да направиш? — запитаха няколко гласа с безпокойство.

— Искам да се веселя, да пия вино, да слушам музика, да гледам тези божествени форми, които виждате до мен, а после да заспя с увенчана глава. Вече се простих с цезаря и искате ли да чуете какво му написах за сбогом?

Като каза това, той извади изпод пурпурната възглавница писмо и започна да чете:

— „Зная, о цезарю, че очакваш с нетърпение моето завръщане и че вярното ти приятелско сърце тъгува ден и нощ за мене. Зная, че би ме обсипал с дарове, че би ми поверил префектурата на преторията, а на Тигелин би заповядал да бъде това, за което са го създали боговете: мулестар в твоите имения, които ти наследи след отравянето на Домиция. Моля те обаче да ми простиш, задето — кълна се в Хадес и в сенките на майка ти, жена ти, брат ти и Сенека — не мога да дойда при тебе. Животът е голямо съкровище, скъпи мой, и аз умеех да избирам от това съкровище най-големите скъпоценности. Но в живота има също и такива неща, които повече не мога да понеса. Ах, не мисли, моля те, че ме е отвратило това, дето ти уби майка си и жена си, и брат си, дето запали Рим и изпрати при Ереб всички честни хора в твоята държава. Не, правнуче на Кронос. Смъртта е неизбежна участ на човешкия род, пък и от тебе не можеха да се очакват други дела. Но да осакатявам слуха си години наред с твоето пеене, да гледам домициевските ти хилави крака да се мятат в пирейския танц, да слушам твоето свирене, твоите декламации и твоите поеми, о бедни поете на предградията, това е, което превиши моите сили и ме накара да пожелая смъртта. Рим запушва уши, когато те слуша, светът ти се надсмива, пък и аз повече не мога и не искам да се червя заради тебе. Воят на Цербер, мой мили, макар да прилича на твоето пеене, ще ми бъде по-малко неприятен, защото не съм му бил никога приятел и не съм длъжен да се срамувам заради гласа му. Бъди здрав, но не пей, убивай, но не пиши стихове, отравяй, но не танцувай, подпалвай, но не свиря на цитра, това ти пожелава и този последен приятелски съвет ти праща *Arbiter elegantiarum*.“

Гостите се вцепениха. Знаеха, че ако Нерон загубеше държавата си, за него това би било по-малък удар. Разбраха също, че човекът, който е написал такова писмо, трябва да умре. Но и те самите побледняха от страх, защото бяха слушали такова писмо:

Петроний обаче се разсмя с толкова искрен и весел смях, сякаш си беше направил най-невинна шега, изгледа всички гости и каза:

— Веселете се и прогонете далеч тревогата. Не е нужно никой да се хвали, че е слушал това писмо, а пък аз ще се похваля с него навярно на Харон в часа, когато ще мина реката.

След това даде знак на лекаря грък и протегна към него ръката си. Изкусният лекар за миг я стегна със златна лента и преряза вената на мястото, където ръката се прегъва. Кръвта бликна върху възглавницата и обля Евника, която, подпирайки главата на Петроний, се наведе над него и промълви:

— Господарю, нима мислеше, че аз ще те оставя? Дори ако боговете ми даряха безсмъртие, а цезарят власт над целия свят, пак бих тръгнала с теб.

Петроний се усмихна, повдигна се малко, докосна с устните си нейните устни и отговори:

— Ела с мен!

После добави:

— Ти наистина си ме обичала, божествена моя!...

Тя протегна своята розова ръка към лекаря. А след миг нейната кръв бликна и се смеси с кръвта на любимия мъж.

Но той даде знак и отново отекнаха цитрите и гласовете; пяха най-напред „Хармодий“, а след това песента на Анакреон, с която поетът се оплаква, че намерил веднъж пред вратата си премръзналото и разплакано дете на Афродита, взел го, стоплил го, изсушил му крилцата, а то неблагодарното, му проболо за отплата сърцето със стрелата си; оттогава спокойствието го напуснало.

А те двамата, облегнати един о друг, красиви като божества, слушаха усмихнати и бледнееха. След като свърши песента, Петроний нареди да поднасят още вино и ястия, после поведе разговор с тия, които седяха наблизо, за неща дребни, но приятни, за каквито обикновено се разговаря на пиршества. Накрая повика гръка, за да му превърже за малко вените, защото каза, че му се спяло и първо искал да се отдаде на Хинос, преди Танат да го приспи завинаги.

Наистина той заспа. Когато се събуди, главата на девойката лежеше вече на гърдите му, подобна на бял цвят. Тогава той я сложи на възглавницата, за да я погледа още малко. След това отново му развързаха вените.

По негов знак певците запяха тихо нова песен на Анакреон, а цитрите леко им пригласяха, за да не заглушат думите. Петроний ставаше все по-блед и по-блед, но когато замлъкнаха последните звуци, той се обърна още веднъж към гостите и каза:

— Приятели, признайте, че заедно с нас загива...

Но не можа да довърши. Ръката му прегърна с последно движение Евника, след това главата му падна на възглавницата — и той умря.

Гостите, като гледаха двете бели тела, които приличаха на две чудни статуи, разбраха ясно, че заедно с тях загива единственото нещо, което техният свят все още беше притежавал — поезията и красотата.

ЕПИЛОГ

Отначало бунтът на галските легиони под предводителството на Виндекс не изглеждаше много опасен. Цезарят беше едва на трийсет и една години и никой не смееше да се надява, че светът може толкова скоро да се освободи от задушавания го кошмар. Спомняха си, че в легионите неведнъж, по време на владичеството на предишните цезари, са ставали бунтове, които обаче са отминавали, без да са довеждали до края на властта. Така по времето на Тиберий бунтът на панонските легиони бе потушен от Друз, а на рейнските легиони — от Германик. „Та кой ли би могъл — говореха си хората — да поеме властта след Нерон, когато почти всички потомци на божествения Август загинаха през време на Нероновата власт?“ Други, като гледаха огромните статуи, които го представяха като Херкулес, неволно си мислеха, че няма сила, която да разгроми такова могъщество. Имаше и такива, които след заминаването му за Ахея тъгуваха за него, защото Хелий и Политет, на които беше поверил властта в Рим и Италия, проливаха още повече кръв.

Никой не беше сигурен за живота и имота си. Законът престана да бъде защита. Човешкото достойнство и добродетелта гаснеха, роднинските връзки се разкъсаха, а опошлелите сърца не смееха дори да се надяват на нещо. От Гърция достигаше ехото за нечувани триумфи на цезаря, за хиляди венци, които е придобил, и за хиляди съперници, които е победил. Светът изглеждаше като една кървава и шутовска оргия, но заедно с това се вкореняваше убеждението, че е дошъл краят на добродетелите и на сериозните неща, че е настанало време за танци, музика, разврат, кръв и че отсега нататък животът ще трябва да тече така. Цезарят, за когото бунтът откриваше път за нови грабежи, не се тревожеше много от разбунтуваните легиони от Виндекс и дори често изразяваше радостта си от станалите събития. От Ахея не искаше да заминава и чак когато Хелий му съобщи, че всяко протакане може да му струва властта, той отпътува за Неапол.

Там Нерон отново свиреше и пееше, без да обръща внимание на новините за все по-опасното развитие на събитията. Напразно Тигелин му обясняваше, че старите бунтове на легионите не са имали водачи, а сега начело стои мъж, който произхожда от старите аквитански владетели, а освен това е славен и опитен воин. „Тук — отговаряше Нерон — ме слушат гърците, които единствени умеят да слушат и единствени са достойни за моите песни.“ Казваше, че първото му задължение е изкуството и славата. Когато обаче най-после получи вестта, че Виндекс го е провъзгласил за бездарен артист, Нерон захвърли всичко и замина към Рим. Нанесените му от Петроний рани, които бяха зараснали в Гърция, отново се отвориха в сърцето му и той реши да потърси в сената справедливост за тая нечувана обида.

По пътя видя бронзова скулптура, изобразяваща гал, повален от римски воин, и смяташе това за добро знамение. Оттогава споменаваха разбунтувалите се легиони и Виндекс само за да им се присмива. Пристигането му в Рим засенчи всичко, виждано до този момент. Влезе със същата колесница, с която някога Август бе влизал триумфално. Разрушиха една от арките на цирка, за да отворят път на шествието. Сенатът, воините и безбройните тълпи излязоха да го посрещнат. Стените трепереха от викове: „Поздрав на тебе, Августе, поздрав на тебе, Херкулес! Бъди поздравен, божествени, единствени, олимпийски, питийски, безсмъртни!“ След него носеха получените венци, надписи и имената на градовете, в които беше постигнал триумф, табелки с имената на съперниците, които бе победил. Нерон беше опиянен и питаше с вълнение заобикалящите го августиани какво е бил триумфът на Цезар в сравнение с неговия. Мисълта, че някой от смъртните би дръзнал да вдигне ръка срещу такъв артист полубог, не можеше да се побере в главата му. Чувстваше се истински олимпиец и това го правеше сигурен във всички. Въодушевлението и безумието на тълпите възбуждаха и неговото собствено безумие. В деня на този триумф наистина изглеждаше, че не само цезарят и Рим, но и целият свят бе изгубил разсъдъка си.

Никой не можеше да види, че под цветята и грамадите венци зееше пропаст. Още същата вечер обаче колоните и стените на храмовете се покриха с надписи, които изтъкваха престъпленията на цезаря, заплашваха го с отмъщение и го осмиваха като артист. От уста на уста се носеше: „Пя, докато събуди петлите (gallus)“.^[29] Тревожни

вести започнаха да обхождат града и да вземат ужасяващи размери. Августините почнаха да се безпокоят. Хората, несигурни за бъдещето, което ги очакваше, не смееха да изкажат никаква надежда, не смееха почти да чувстват и да мислят!

А той продължаваше да живее с театъра и музиката. Занимаваха го новооткритите музикални инструменти и новият воден орган, с който правеха репетиции в Палатин. С вдетинения си ум, неспособен за никаква мисъл или действие, той си въобразяваше, че замислените за по-далечно бъдеще представления и зрелища ще отстранят сами по себе си опасността. Неговите приближени, като виждаха, че вместо да се грижи за средствата на държавата и за войската, той се грижеше единствено за изразните средства, с които би обрисувал по-сполучливо трагичното положение, започнаха да се ужасяват. Други обаче смятаха, че той само външно заглушава тревогата у себе си и другите с цитати, а душата му е изпълнена със страх и смут. Наистина постъпките му станаха трескави. Всеки ден хиляди идеи му минаваха през ума. От време на време искаше, да се опълчи срещу опасността, заповядваше да товарят на коли цитрите и лютните, да въоръжават млади робини като амазонки, а заедно с това да изтеглят легиони от Изток. Понякога пък мислеше, че не с война, а с песни ще усмири бунта на галските легиони. Душата му се усмихваше, когато си мислеше какво зрелище щяха да представляват укротените от неговите песни войници: ето, те ще го заобиколят със сълзи в очите, а той ще им запее песен на победата и от този момент ще започне златна епоха за него и за Рим. Понякога пък искаше да лее кръв; друг път заявяваше, че ще се задоволи с управлението на Египет и си спомняше за гадателите, които му предсказваха, че ще бъде наместник в Йерусалим; или пък го обхващаше умиление при мисълта, че ще си изкарва насъщния хляб като скитник-певец, а градовете и страните ще го почитат не като цезар, господар на цялата земя, а като певец, какъвто човечеството не е раждало дотогава.

И тъй той се луташе, безумстваше, свиреше, пееше, променяше намеренията си, променяше цитатите си, превръщаше живота си и живота на света в някакъв сън, нелеп, фантастичен и страшен едновременно, в някаква креслива комедия, скърпена от надути думи, лоши стихове, стонове, сълзи и кръв. А в това време облакът на Запад

растеше и ставаше по-голям с всеки изминал ден. Чашата беше препълнена, шутовската комедия отиваше към своя край.

Когато вестите за Галба и за присъединяването на Испания към бунта стигнаха до ушите на цезаря, той изпадна в бяс и безумие. Изпочупи чашите, преобърна масата, на която гуляеше, и издаде заповеди, които нито Хелий, нито самият Тигелин смееше да изпълни. Да бъдат избити галите, които живеят в Рим, след това да се подпали още веднъж градът, да се пуснат зверовете от аренариите, а столицата да се пренесе в Александрия — това му се струваше велико, изумително и лесно изпълнимо дело. Но дните на всемогъществото му вече бяха минали и дори съучастниците в предишните му престъпления започнаха да гледат на него като на луд.

Смъртта на Виндекс и несъгласията между разбунтувалите се легиони обаче като че ли отново накланяха везните на негова страна. Вече бяха разгласени в Рим нови пирове, нови триумфи и нови присъди, когато една нощ от лагера на преторианците долетя на разпенен кон вестител, който съобщи, че в самия град войниците са вдигнали знамето на бунта и са обявили Галба за цезар.

Когато пристигна вестителят, цезарят спеше, но като се събуди, напразно взе да вика охраната, която нощем пазеше пред вратите на покоите му. В палата бе вече пусто, само робите в по-отдалечените кътове грабеха всичко, което можеше да се ограби набързо, но се изплашиха, като го видяха. А той се луташе самотен из двореца и го изпълваше с викове на ужас и отчаяние.

Най-накрая бившите му роби Фаон, Спир и Епафродит дойдоха да го спасяват. Караха го да избяга, като му казваха, че няма нито миг за губене, но той продължаваше да се залъгва с илюзии. Ами ако, облечен в траур, се обърне към сената, нима сенатът би се противопоставил на неговите сълзи и красноречие? Ако използва цялото си ораторско изкуство, цялото си артистично умение и дарбите си, нима ще се намери на света някой, който ще му се противопостави? Дали не биха му дали поне префектурата в Египет?

А бившите му роби, приучени към раболепие, още не смееха направо да му противоречат, предупредиха го само, че още преди да стигне до Форум, народът ще го разкъса на парчета, и го заплашиха, че ако веднага не се качи на коня, ще го напуснат и те.

Фаон му предложи убежище във вилата си, която се намираше отвъд Номентанската врата. След малко яхнаха конете. Скрили главите си под плащовете, те препускаха към покрайнините на града. Нощта светлееше. По улиците вече цареше оживление, което предвещаваше нещо изключително. Войниците, поединично или на малки групи, бяха се пръснали из града. Недалеч от лагера конят на цезаря подскочи неочаквано встрани при вида на един труп. В този момент наметалото се свлече от главата на ездача и един войник, който минаваше край него, позна владетеля, но объркан от неочакваната среща, отдаде му чест по войнишки. Минавайки край лагера на преторианците, чуха гръмки викове в чест на Галба. Най-после Нерон разбра, че приближава часът на смъртта му. Обзе го страх и угризение на съвестта. Казваше, че вижда пред себе си някаква тъмнина като черен облак, а от облака се надвесват лица, в които разпознава майка си, жена си и брат си. Зъбите му тракаха от ужас, но все пак комедиантската му душа сякаш намираше някаква красота в ужаса на тази минута. Да бъде всемогъщ владетел на земята и да изгуби изведнъж всичко, това му се струваше връх на трагедията. И верен на себе си, играеше главната роля в нея докрай. Овладея го треска да произнеса цитати и страстното желание да ги запомнят присъстващите за потомството. В някои моменти казваше, че иска да умре и зовеше Спикул, който убиваше най-сръчно от всички гладиатори. В други моменти декламираше: „Майка ми, жена ми, баща ми ме зоват към смъртта!“ Но от време на време проблясваше в душата му и някаква надежда — празна и детинска. Виждаше, че иде смъртта и в същото време не му се вярваше.

Номентанската порта беше отворена. Препуснаха по-нататък и минаха край Остриан, където Петър бе поучавал и покръствал. На разсъмване пристигнаха във вилата на Фаон.

Там бившите роби не скриваха повече от него, че е дошъл часът на смъртта му, и той заповяда да му изкопаят гроб, като легне на земята, за да му вземат точно мярка. Но като гледаше изхвърляната пръст, обхвана го страх. Тлъстото му лице побледня, а по челото му като утринна роса избиха капки пот. Започна да протака. С разтреперан и в същото време актьорски глас заяви, че минутата още не е дошла, и започна пак да цитира. После взе да моли да изгорят тялото му. „Какъв артист загива!“ — повтаряше той сякаш с учудване.

В това време пристигна вестителят на Фаон с известие, че сенатът е издал присъда и че той, като „particida“, трябва да бъде наказан според стария обичай.

— Какъв е тоя обичай? — попита с побелели устни Нерон.

— Ще ти притиснат шията с вила и ще те бичуват до смърт, а тялото ти ще хвърлят в Тибър! — отговори рязко Епафродит.

Цезарят разгърна наметалото на гърдите си.

— Значи, време е! — каза той и погледна към небето.

И пак повтори:

— Какъв артист загива!

В това време се чу шум от конски копита. Центурион начело на отряд войници идваше за главата на Ахенобарба.

— Побързай! — завикаха околните.

Нерон допря ножа до шията си, но само си бодеше кожата със страхлива ръка. Виждаше се, че никога няма да се реши да забие острието. В това време Епафродит неочаквано му натисна ръката и ножът се заби чак до дръжката. Очите му изпъкнаха страшни, огромни, ужасени.

— Нося ти живот! — извика влизащият центурион.

— Късно — отвърна с хриплив глас Нерон.

И добави:

— Това е вярност!

След миг смъртта започна да го завладява. От дебелото му гърло бликаше кръв като черна струя. Краката му потрепераха, ровейки земята — и той издъхна.

Вярната Актея го обви на сутринта в скъпи тъкани и го изгори на обсипана с благовония влада.

И тъй премина Нерон, както преминава вихър, буря, пожар, война или мор, а базиликата на Петър властва и досега от Ватиканския хълм над града и над света. А край старата Капенска врата днес има малък параклис с полуизтрит надпис: „Quo vadis, Domine?“

---

[29] Двусмислица, тъй като gallus освен петел означава и гал. ↑

ПРИЛОЖЕНИЕ

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА

Агрипина — майката на Нерон, съпруга най-напред на Гней Домиций Ахенобарб, после на император Клавдий; убита по заповед на сина си.

Аполон, мит. — гръцко божество с твърде разнообразни функции; бог на музите и техен предводител (музагет); култът към Аполон проникнал в Рим по времето на император Август; на Палатин имало богат храм на Аполон.

Шия — в античен смисъл навсякъде в текста се разбира Мала.

Алкмеон, мит. — син на Амфиарай и Ерифила, един от участниците в похода на Седемте срещу Тива. Когато се върнал, убил майка си като виновница за гибелта на баща му.

Актеон, мит. — ловец, който видял къпещата се Артемида; разгневената богиня го превърнала в елен и той бил разкъсан от собствените си кучета.

Амфитрита, мит. — царица на моретата, дъщеря на Нерей и съпруга на Посейдон.

Анакреон от Теос (VI век пр.н.е.) — гръцки лирик, автор на лека любовна и пиршествена лирика с хедонистично настроение.

Апиций — Марк Габий Апиций, прочут гастроном от времето на Август и Тиберий. Запазеното съчинение „За кулинарното изкуство“ от Апиций не е от него, а от по-късно време.

Аполоний от Тиана (I век на н.е.) — прочут чудодеец, неопитагореец; посещавал няколко пъти Рим.

Аристип от Кирена (IV век пр.н.е.) — гръцки философ, ученик и последовател на Сократ, основател на хедонистическата школа; според него всяко действие, което цели постигането на удоволствие, е добро и красиво.

Аристогейтон — вж. Хармодий.

Ата, мит. — богиня на моментното безумие, отнемащо човешкия разсъдък, която носи нещастие на хората.

Атинската академия — школата на Платон в Атина.

Ахенобарб, т.е. *Червенобрад* — семеен прякор на рода на Домициевци, към който принадлежал Нерон, преди да бъде осиновен от император Клавдий. Пълното му име било Луций Домиций Ахенобарб.

„*Ауреолус*“ — жълтицата; заглавие на драма.

Байи — прочут в римско време курорт на север от Неапол, където Нерон направил неуспешен опит да убие майка си.

Батави — германско племе, населявало земите на съвременна Белгия.

Бона Деа, мит. — Добрата богиня, римско женско божество с лечителни функции; съпруга или дъщеря на Фавън.

Брен — предводител на сеноните срещу Рим (300 г. пр.н.е.).

Бриарей, мит. — прозвище на великана Егеон, който имал 50 глави и 100 ръце.

Британик — Тиберий Клавдий Цезар, син на император Клавдий и Месалина, жертва на Нерон.

Брут — Луций Юний Брут, свалил царската власт в Рим и пръв римски консул заедно с Марк Хораций в 509 г. пр.н.е. Осъдил на смърт своите синове, участвали на страната на свалените царе в заговор срещу републиката.

Ваал, мит. — главното божество на старосемитските народи, бог на природната сила и слънцето.

Ваний — цар на квадите; по времето на Тиберий обединил няколко германски племена в едно царство.

Велика Гърция — Южна Италия.

Верес — Гай Корнелий Верес, богат римски сановник, пропретор на Сицилия (73–71 г. пр.н.е.), прочул се с грабежите си. Даден под съд и обвиняван от Цицерон, бил осъден на конфискация на имуществото и изгнание.

Веста, мит. — богиня на домашното огнище; в храма ѝ горял вечен огън; жриците на Веста, весталките, били свободни римски жени от знатен произход, обречени с целомъдрие на богинята.

Вологез I (52–78 г.) — партски цар, водил дълги войни с Рим и накрая станал негов съюзник; име на много партски царе.

Галба — Сервий Сулпиций Галба, римски военачалник, провъзгласен за император от испанските и галските легиони; управлявал в края на 68 и началото на 69 г. след самоубийството на Нерон.

Горгий (V век пр.н.е.) — прочут оратор и софист.

Данаидите, мит. — дъщери на Данай, убили своите съпрузи Египтиадите в брачната нощ по поръчение на баща си и затова осъдени в подземното царство да наливат вечно вода в бъчва без дъно.

Девкалионов камък, мит. — след потопа, на единствено оцелелите хора Девкалион и Пира било предсказано, че човешкият род ще се зароди отново, ако двамата хвърлят през рамо костите на майката. Девкалион разбрал, че става дума за камъните, които са костите на майката земя. И така мъжете се зародили от хвърлените от Девкалион камъни, а жените — от хвърлените от Пира.

Дедал, мит. — легендарен строител и художник; построил на Крит лабиринта за чудовището Минотавър; за да освободи себе си и сина си Икар от лабиринта, където ги затворил Минос, направил за двамата крила, които прикрепил към ръцете с восък.

Демокрит от Абдера (V в.пр.н.е.) — главен представител на античната атомистика; според традицията изключително весел човек за разлика от мрачния Хераклит.

Диоген от Аполония (V в.пр.н.е.) — гръцки философ, автор на съчинението „За природата“.

Диоклециан — Гай Валерий Диоклециан, римски император от 284 до 305 г.

Дирка, мит. — съпруга на тиванския цар Лик. Като завоювал Сикион, Лик направил царицата Антиопа робиня на Дирка. Синовете на Антиопа отмъстили за майка си, като привързали Дирка за рогата на бик.

Домиция — леля на Нерон, убита от него по внушение на майка му Агрипина.

Евандър, мит. — син на Хермес, преселил се от Аркадия в Лаций и основал селище на Палатин.

Елисейските полета или Елисий — според Омир красива долина на запад на брега на Океана, където обитават невидими за смъртните блажените, получили безсмъртие. Според по-късните вярвания част от подземния свят, дето обитават след смъртта праведните.

Еней, мит. — троянец, син на Анхиз и Венера; след разрушаването на Троя се преселил с отряд троянци в Италия; неговите потомци основали Рим.

Еол, мит. — божество на ветровете. Според „Одисея“ Одисей намерил убежище на неговия остров. Когато го изпращал, Еол оставил да духа само попътният вятър, а всички останали ветрове поместил в мех, който му дал. Любопитните другари на Одисей отворили меха и ветровете върнали отново кораба в Еолия. Разгневен, Еол отказал да приеме втори път Одисей.

Епидавър — град в Средна Гърция, считан за родно място на Асклепий, с прочуто светилище.

Епиктет (50–130 г.) — философ — стоик, освободен роб от гръцки произход, живял и творил в Рим.

Ереб, мит. — син на Хаос и брат на Нощта, олицетворение на вечния мрак; метонимия за подземния свят.

Зенон от Китион (335–262 г.пр.н.е.) — основател на стоическата школа.

Зет, мит. — съпруг на Аедона, която завиждала на Ниоба за прекрасните ѝ деца и решила да убие сина ѝ, но по погрешка заклала своя син Итил.

Ида — планина в Троада; метонимия за Троя.

Идумея — област в Палестина.

Изида, мит. — египетска богиня, сестра и съпруга на Озирис, майка на Хор. Заедно със Серапис проникнала в Рим със своя култ; почитана като богиня на природната сила и съдбата; наложила се въпреки съпротивата на римския сенат.

Как, мит. — разбойник, известен със своята сила, убит от Херкулес.

Каледония — Британия.

Калигула — Гай Юлий Цезар Германик, римски император (37–41 г.), убит от своята лична охрана.

Касий Херея — убиецът на Калигула, началник на преторианската гвардия.

Квади — германско племе, населявало земите на съвременна Чехия.

Кимерийци, мит. — племе, което живеело в далечния Запад, дето не достигали лъчите на слънцето; там се намирала долината на блажените.

Клавдий — Тиберий Клавдий Друз Германик, римски император (41–54 г.), отровен от своята втора съпруга Агрипина, майката на Нерон.

Клио, мит. — отначало муза на героическата поезия, после на историята.

Корнут — Луций Аней Корнут, философ — стоик, учител на Нерон, по-късно заточен от него.

Ксенофан (570–480 пр.н.е.) — гръцки философ, критикува вал антропоморфната представа за божеството; според него единият бог е идентичен със самото битие и има формата на сфера.

Лето, мит. — титанка, майка на Аполон и Артемида.

Либетриди, мит. — музите, наречени така по името на един извор.

Либитина, мит. — староиталийска хтоническа богиня на подземния свят и смъртта.

Лизип от Сикион (IV век пр.н.е.) — прочут гръцки скулптор.

Локуста — отровителка от времето на Нерон (Тацит, *Анали*, кн. 12, гл. 66).

Лотофаги, мит. — обитатели на Африка, които се хранели с лотос; в преносен смисъл страна, дето хората забравят всички мъки. В „Одисея“ се разказва, че хора, които ядат лотос, забравят своето минало.

Лукан (39–65 г.) — Марк Аней Лукан, римски поет с републикански възгледи, автор на поемата „Фарсалия“; участник в заговора на Пизон срещу Нерон, заставен да се самоубие по негово нареждане.

Лукреций (95–55 г. пр.н.е.) — Тит Лукреций Кар, римски поет, автор на философската поема „За природата на нещата“, която започва с химн към Венера.

Луцина, мит. — прякор на Диана като покровителка на раждането.

Масиниса (238–149 г. пр.н.е.) — нумидийски цар, отначало враг, по-късно съюзник на Рим във Втората пуническа война.

Мая, мит. — горска нимфа, майка на бог Хермес.

Мемнон — древен египетски цар, на когото била издигната колосална статуя близо до египетската Тива. При изгрев слънце тя издавала звук, приличен на стенание.

Мирон (V век пр.н.е.) — един от най-големите гръцки скулптори. Известен в ново време с Дискобола и групата на Марсий.

Митра, мит. — староиранско божество и герой; в императорската епоха неговият култ се разпространява сред римските легиони; император Нерон също се посветил в неговите мистерии; свързан и с християнството — рожденият му ден (зимното слънцестоене) църквата възприела за деня на рождество Христово.

Мопс, мит. — прорицател, когото обожествили и почитали като герой; имал храм в малоазийския град Колофон.

Музоний — Гай Музоний Руф, философ — стоик, заточен от Нерон.

Муций Сцевола — легендарен римски младеж, решил да убие етруския цар Порсена, който обсадил Рим. Но убил неговия писар. Доказал смелостта си, като оставил спокойно ръката си да изгори на един мангал. Поучен от това, Порсена вдигнал обсадата.

Неморенската гора — лесът на Диана край град Ариция; там имало и нейно святилище, неговият жрец се наричал неморенски цар.

Нес, мит. — кентавър; прободен от стрела на Херкулес, умирайки, подарил на Деянира дреха, натопена в неговата кръв; по-късно, без да знае за губителната сила на тая дреха, тя убила Херкулес, като го накарала да я облече.

Ниоба, *Ниобея*, мит. — наказана от Латона за своята гордост, тя загубила всичките си деца, които били избити от Аполон и Артемида; от скръб тя се превърнала в скала.

Нума Помпилий (VII век пр.н.е.) — вторият римски цар, уредил религиозните култове.

Озирис, мит. — египетски бог на плодородието, честван с празник, подобен на Дионисовия.

Октавия — първата съпруга на Нерон, удушена по негова заповед на остров Пандатария край бреговете на Кампания.

Орест — син на Агамемнон и Клитемнестра, убиец на майка си; действащо лице от драмата на Есхил „Евмениди“, в която е показано как богините на отмъщението Ериниите го преследват по света.

Пазитея, мит. — една от трите арити, в която бил влюбен Сън (Морфос).

Пазифая, мит. — съпруга на критския цар Минос, която в противоестествена любов с бик родила чудовището Минотавър.

Парки, мит. — трите богини на съдбата, орисници: Клото, Лахизис и Атропос.

Парменид (V век пр.н.е.) — гръцки философ от елеатската школа; с учението си за единното битие предходник на Платоновата метафизика.

Пафос — град на остров Кипър. Според един мит Афродита се родила в лесовете край града.

Персий (34–62 г.) — Авъл Персий Флак, поет от етруско потекло, стоик по философски възгледи; автор на малък сборник сатири.

Петроний — Гай Петроний Арбитер, римски конник, проконсул във Витиния, консул в Рим; приближен на Нерон, заподозрян в участие в заговора на Пизон, се самоубил (66 г.). Основен източник за живота му са Анализите на Тацит (кн. 16, гл. 18).

Пизон — Гай Калпурний Пизон; заточен от Калигула и помилван от Клавдий; в 65 г. организира заговор срещу Нерон, разкрит от Тигелин. Тацит (Анали, 15, гл. 48) казва за него, че се занимавал с ораторство и се отличавал със своята кротост.

Пирон (IV–III век пр.н.е.) — гръцки философ, основател на античния скептицизъм.

Плиний (23–79 г.) — Гай Плиний Секунд Стари, съвременник на събитията; приближен на император Веспасиан; автор на енциклопедическо съчинение „Естествена история“, в което са разказани и много невероятни истории; загинал при избухването на Везувий.

Праксител (IV век пр.н.е.) — прочут гръцки скулптор.

Продик (V век пр.н.е.) — гръцки философ — софист.

Протагор (V век пр.н.е.) — гръцки философ — софист; на него принадлежи максимата: „Човекът е мярка на всички неща.“

Протей, мит. — морски бог, който можел да приема най-различни образи и да се изменя; синоним на непостоянство.

„*Сатирикон*“ — голям пародиен и сатиричен роман на Петроний, достигнал до нас в откъси, най-пълният от които е „Пирът у Трималхион“, преведен на български език.

Сатурн, мит. — древен римски бог на посевите и добрата реколта. С името Сатурн е свързана представата за златния век.

Свеби — най-голямото и най-силно германско племе, което Рим не успял да покори.

Сенека (4 г.пр.н.е. — 65 г. на н.е.) — философ, писател и държавен мъж, управлявал почти неограничено Римската империя в първите години на Нероновата власт, по-късно изпаднал в немилост и бил принуден от Нерон да се самоубие; от него са запазени диалози, писма, трагедии и научни съчинения.

Серапис, мит. — египетско — гръцко божество на небето, подземния свят и лечението, чийто култ бил пренесен от Птолемей I от Синопа в Александрия, Неговият храм (Серапеума) бил средище на лекари и учени — филолози; към храма имало и библиотека.

Сервий Тулий (VI век пр.н.е.) — римски цар, издигнал стена около седемте хълма на Рим.

Сеян — Елий Сеян, преториански префект, по времето на император Тиберий играл важна роля в управлението, по-късно убит от Тиберий заедно с децата и роднините си.

Сибила, мит. — пророчица, която предсказвала, като изпадала в екстаз, обикновено жрица на Аполон. В античността се говорело за няколко Сибили. В Рим най-известна била Сибила от Куме; в текста се споменава също Сибила от Песинунт. Нейните предсказания, събрани в т.нар. Сибилински книги, се пазели на Капитолий.

Сикамбрийци — племе от Северозападна Германия.

Сион или *Цион* — име на хълм в Йерусалим, върху който възникнал градът, превзет от Давид и наречен Давидовград; метонимия за Йерусалим и за божия храм.

Скопас (IV век пр.н.е.) — гръцки скулптор и архитект, работил върху фриза на Мавзолея в Халикарнас.

Созиевци — братя, прочути издатели и книжари от времето на Хораций. В Нероново време тяхната фирма още съществувала.

Стикс, мит. — една от реките на подземното царство; метонимия за подземния свят.

Субиакум — гориста местност, която се отличавала с особената си красота и тишина и се смятала за свещена.

Субура — улица в Рим, дето се намирал пазарът на съестни продукти.

Табига — християнка, за която се споменава в Деянията на апостолите, гл. 8, ст. 36–43.

Танагра — град в Беотия (Северна Гърция), известен със своите теракотни фигурки.

Танат, мит. — олицетворение на смъртта, брат — близък на Съня.

Тацит (55–120 г.) — Публий Корнелий Тацит, най-значителният римски историк, чиято книга „Анали“ е основен източник за описваните събития.

Теокрит от Сиракуза (III век пр.н.е.) — елинистически поет. От него е запазен сборник от 30 идилии, голямата част от които са на буколическа тема. Привърженик на малките поетически форми.

Тигелин — Софоний Тигелин, освободен роб, преториански префект; получил след разкриването на заговора на Пизон триумфални почести; по-късно предал Нерон и минал на страната на Галба; самоубил се при император Отон.

Тигранес — име на арменски царе, баща и син (I век пр.н.е.).

Тиридат — име, носено от много арменски царе.

Тразеа Пет — сенатор, автор на една биография на Катон Млади; в опозиция на Нерон, заставен да се самоубие от него.

Трималхион — герой от романа на Петроний „Сатирикон“, приказно богат и необразован освободен роб, символ на наивност, тъпота и пошъл вкус.

Троил, мит. — най-малкият син на троянския цар Приам, паднал от ръката на Ахил. Според средновековната традиция, идеща от рицарския роман на Бенуа дьо Сент — Мор, Троил бил влюбен в Кресида.

Тулианум — подземие на държавния римски затвор.

Феникс, мит. — легендарна птица, която според вярването живеела повече от 300 години, след това сама се изгаряла и отново възкръсвала от пепелта.

Флора, мит. — италийска богиня на цветята и младостта. В нейна чест уреждали празника флоралии от 28 април до 3 май.

Харити, мит. — богини на красотата и радостта, дъщери на Зевс и Евринома; от свитата на Афродита; отговарят на римските грации.

Хармодий и Аристогейтон (VI век пр.н.е.) — заговорници, организирали убийството на синовете на Пизистрат Хипий и Хипарх, успели да убият само Хипарх; символ на тираноубийци.

Харон, мит. — лодкар, който превозвал душите на мъртвите през подземната река до портите на дома на Хадес.

Хеката Триформис, мит. — Триликата богиня на кръстопътищата, духовете и магията.

Хелвеция — антично название на Швейцария.

Хераклея Понтийска — град във Витиния на крайбрежието на Черно море.

Хесперида, мит. — пазителки на чудодейните златни ябълки. Те живеели в градина, намираща се далече на запад, където растяло дърво, раждащо златни ябълки; градината на Хесперидите е синоним за земен рай.

Хиберния — антично название на Ирландия.

Хиперборейските страни — местата отвъд Севера, дето живеели хиперборейците, митично племе, отличаващо се със своята набожност.

Цезар (100–44 г. пр.н.е.) — Гай Юлий Цезар, римски пълководец, държавен мъж, оратор и писател; застъпвал изискването за краткост и

яснота.

Церера, мит. — римска богиня на плодородието, който съответства на гръцката Деметра. Нейният празник цереалиите се празнувал през април.

Цирцея (Кирка), мит. — магьосница от остров Еея. Според „Одисея“ тя превърнала в свини Одисеевите другари и държала една година при себе си Одисей в любовен плен.

Юпитер — Амон, мит. — смесено римско — египетско божество.

Юпитер Либератор, мит. — т.е. Освободител.

Юпитер Статор, мит. — Юпитер, който възпира бягството, също защитник, спасител.

ПОКАЗАЛЕЦ НА РЕАЛИИТЕ

августиани, лат. — издигнати от Нерон римски конници, негови приближени.

агани, гр. — вечери на обичта, братски християнски трапези.

агер, лат. — поле; също равнинната част на град Рим.

акант, гр. — южно растение с едри листа, чиито цветове се използвали като декоративен елемент.

аква, лат. — вода; особ. водопровод (иначе акведукт).

алумна, лат. — храненица.

аренариум, лат. — кариера, отдето черпели пясък за цирка.

ас, лат. — медна монета, най-дребната парична единица.

асклеиади, гр. — лекари към храма на Асклепий и негови свещенослужители.

асфодел, гр. — бардун, лилиеподобно растение; гърците го садели на гробовете като символ на скръбта; според вярването в подземното царство имало поляна, обрасла в асфодел.

атриум, лат. — централната част на римската къща без покрив и с басейн в средата, дето събирали дъждовна вода.

ауреус, лат. — монетата златен денарий.

бестиарии, лат. — гладиатори, които се борят със зверове в цирка; също звероукротители.

бестия, лат. — звяр.

бис, гр. — скъпа бяла или червена материя, употребявана в древно време; също вид ценна кожа.

була, лат. — брошка, по-рано носена от етруските царе и пренесена в Рим заедно с тога претекста. Носена в Рим като амулет от децата на знатните семейства. В деня на зрелостта заедно с тога претекста, посветявана на домашните лари.

велариум, лат. — платно, което опъвали над атриума, за да пази от слънце.

велариус, лат. — роб, чието специално задължение е да се грижи за завесите в атриума; също телохранител.

вербена, лат. — зелени клончета от мирта, лавър и кипарис.

виа, лат. — голям път, шосе.

вивариум, лат. — клетка за животни, зверилник.

гема, лат. — скъпоценен камък; в по-широк смисъл изобщо камък, който служи за украса; под гема се разбира както инкрустираният камък, поставян на пръстени, така и по-големият камък с релефно изображение — т.нар. камея.

грекули, лат. — гърчета, презрително обръщение към гърците.

диатриба, гр. — литературен спор по предварително уговорена тема; къс повествователен жанр, култивиран в елинистическата философия.

диота, гр. — винен съд с две дръжки.

диспенсатор, лат. — иконом, ковчежник.

едил, лат. — висша държавна длъжност; имало двама плебейски и двама курулни едили, които се грижели за благоустройството на града, за зрелищата и снабдяването.

емпориум, гр. — пазарище.

епилатор, лат. — роб, който прислужва при къпането; авторът смесва епилатор с депилатор — т.е., който обезкосмява тялото на изкъпания.

епилима, гр. — вид помада.

епиникий, гр. — победна песен.

ергастулум, лат. — изправителен дом за роби.

ефебия, гр. — онова място в палестрата, дето се упражнявали младежите; метонимия за палестра.

инкубация, лат. — лекуване с приспиване в храма на Асклепий; богът се явява в съня на болния, дава му съвети и му предписва лек.

инсула, лат. — противоположно на *domus*, богатската къща, висока сграда, подобна на съвременната кооперация, където живеело под наем бедното гражданство на Рим.

капса, лат. — чанта, кутия.

карбасова, гр. — тънка ленена тъкан, муселин.

карука, лат. — богатата колесница на четири колела.

катехумен, гр. — ученик на християнската вяра, който още не е получил кръщение.

квадрига, лат. — колесница на две колела.

квирити, лат. — римски граждани; с това име, отначало означаващо граждани на сабинския град Cures, римляните се нарекли след съединяването със сабините.

кливус, лат. — хълм; също улица по наклон и изобщо улица.

клиент, лат. — специфична римска форма на зависимост; като се поставял в услуга на по-богат и влиятелен човек, клиентът получавал в замяна защита и покровителство; в случая става дума за обичая клиентите да отиват в дома на своя патрон за утринен поздрав.

кодицили, лат. — тайно съчинение, дневник; като юридически термин също притурка към завещание.

Колос, гр. — едно от седемте чудеса на света, огромна статуя на Аполон на Родоското пристанище, висока 32 метра.

компедитус, лат. — окован.

консул, лат. — най-висшата държавна длъжност в републиканската епоха в Рим с едногодишен мандат.

корибанти, гр. — жреци на фригийската богиня Кибела, чието богослужение се състояло в шумни танци; в случая преносно танцувачи.

кохорта, лат. — отделение от римската пехота, една десета от легиона (римският легион в тази епоха се състоял от 12 000 души).

криптопортика, лат. — покрита колонада.

кубикулум, лат. — стая, спалня.

куникулум, лат. — подземен ход.

куратор, лат. — настойник, опекун.

лаконикум, лат. — част от топлото отделение на римската баня, потилия.

лампадарии, лат. — роби, които осветяват пътя с фенери или факли.

ланист, лат. — преподавател в гладиаторска школа.

лари, лат. — римските домашни богове, чиито изображения стояли заедно със смъртните маски на прадедите в специален шкаф — т.нар. ларариум, до домашния олтар.

лацерна, лат. — горна дреха, която римляните обличали в студено време върху тогата.

лектор, лат. — роб, чието задължение било да чете на глас на господаря си.

лемурии, лат. — празник в чест на душите на умрелите.

ликтори, лат. — служители — свита на висшите римски магистрати, — които носели в очертанията на града, когато ги съпровождали, снопче пръчки (*fascēs*), символ на гражданската власт на магистрата, а извън очертанията на града и втъкната в снопчето секира.

логос, гр. — в случая теологически термин, разум, дух; според началото на Евангелието на Йоан също и самият бог.

лупанариум, лат. — публичен дом.

матрона столата, лат. — облечена в стола, в дългата широка дреха на омъжената римлянка.

мина, гр. — гръцка парична мярка, равна на 100 драхми.

мирмилон, лат. — гладиатор, въоръжен с меч, щит и шлем.

молоси, гр. — кучета от Молосида, област в Епир, Пелопонес.

мора, лат. — игра, популярна и в ново време в Италия; трябва да се познае колко пръста показва противната страна в момента, когато протяга ръка.

нард, гр. — благовонно растение, от което приготвяли масло и балсам.

наумахия, гр. — морско сражение; специално — изкуствено езеро, където представяли морско сражение.

номенклатор, лат. — роб, чието специално задължение е да съобщава за пристигналите гости.

отците — лат. *patres*, прозвище на римските сенатори или патриции.

периодоницес, гр. — постоянен победител на общогръцките състезания (Олимпийските, Немейските, Пиетийските и Истмийските игри), които се уреждали на определен период години.

перистил, гр. — вътрешен двор с колонада или колонада около къщата.

пилеулус, лат. — кръгла плъстена шапка, носена от свободните римляни.

пинакотейка, гр. — картинна галерия, помещение за художествени ценности.

понтифекс максимус, лат. — върховен жрец, който обединявал всички жречески колегии. Названието минало по-късно върху римския папа.

право на народите — лат. *ius gentium*, правна система, по-обща от валидното само за римски граждани римско право (*ius Romanum*).

прандиум, лат. — по-голяма закуска, която се правела на обед; основното ядене на римляните било привечер.

претекста, лат. — тога, обшита с пурпурна ивица, която носели децата на римските граждани до 17 — годишна възраст.

претор, лат. — висша държавна длъжност със съдебни функции; след изтичането на едногодишния мандат, преторът отивал да служи като пропретор, като управител на римска провинция.

префект, лат. — началник, управител.

прокуратор, лат. — управител, който се грижи за императорските приходи в провинциите.

пронуба, лат. — шаферка; също матрона — родственица на невестата, която я учи на семейните задължения.

рави, евр. — учителю!

рециарий, лат. — гладиатор, въоръжен само с мрежа, в която оплитал противника си.

ритор, гр. — учител по красноречие.

ростра, лат. — ораторска трибуна; наричала се така, защото на нея окачвали отрязаните носове на корабите на победените войски.

сагация, лат. — подхвърляне върху опънат войнишки плащ за забава или подигравка.

сармантиции или *семаксии*, лат. — християнски мъченици, наречени така от Тертулиан според начина, по който били убивани — изгаряли ги привързани на стълб, като натрупвали наоколо храсти.

сика, лат. — кама.

симпозиум, гр. — пир.

сирма, гр. — дълга дреха на трагическите актьори, която ги правела да изглеждат по-високи и по-внушителни.

скрупули, лат. — дребни златни монети на стойност една трета от златния денарий.

сполиариум, лат. — място в амфитеатъра, дето събличали убитите гладиатори.

стадий, гр. — мярка за дължина, около 180 метра.

табличките — т.е. посланието на императора; за писма античните си служели обикновено с восьчни таблички, върху които пишели с остра метална пръчица (т.нар. стило).

табулинум, лат. — кабинет.

тауматург, гр. — чудодеец.

тепидариум, лат. — гореща вода.

тесера, лат. — дъсчица, която служела за пропуск, марка или билет.

теург, гр. — вълшебник, магьосник.

тирс, гр. — тояга, обвита с бръшлян и лозови листа, на върха с шишарка; жезъл и атрибут на Бакхус.

трибун, лат. — обикновено военна длъжност, висш офицер; във всеки легион имало по шест души; в републиканската епоха още

висша магистратура — народните трибуни, които защитавали интересите на народа пред сената.

триглиф, гр. — т.е. с три нареза, архитектурна украса, характерна за дорийския фриз.

триклиниум, лат. — канапето, върху което възлягали при ядене; и също това отделение на къщата, където се хранели, т.е. трапезария.

унктуариум (ункториум), лат. или елеотезиум, гр. — едно от последните отделения на римската баня, дето се извършвало намазването с елей.

фамилия, лат. — робите, т.нар. *familia urbana*, градските роби, за разлика от *familia rustica*, робите, които обработват земята и живеят в селското имение.

фламини, лат. — жреци, колегия от 15 души първослужители на различни божества.

форум, лат. — площад, пазар.

фосор, лат. — копач, гробар.

фригидариум, лат. — студена вана.

халцедон, гр. — скъпоценен камък, наречен по името на град Халкедон във Витиния.

хипогеум, гр. — подземие, т.е. крипта; също гробище.

хипокауст, гр. — един вид централно парно отопление в римската къща, което напомня съвременното лъчисто отопление; тръбите били скрити в пода и отчасти в стените на помещенията.

хистрион, лат. — актьор, шут.

центурион, лат. — офицер, началник на центурия (отряд от сто души); *принципиларен центурион* (или по-вярно *примипиларен*) — началник на първата манипула на легиона — т.е. пръв, главен центурион.

янитор, лат. — роб вратар.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЛАТИНСКИТЕ ИЗРАЗИ

Animal impudens... etc, — безсрамно животно... и т.н.

Arbiter elegantiarum — съдник на изящния вкус.

Ave, Caesar imperator, morituri te salutant, — Привет, повелителю Цезар, тия, които отиват на смърт, те поздравяват.

Carissime — скъпи.

Christus regnat — Христос царува.

Diva Augusta — божествената Августа, т.е. съпругата на Нерон Попея Сабина. Титула „Августа“ носели, съпругата, дъщерите, майката и сестрите на императора.

Domus Aurea — златният дом, дворецът на Нерон.

Domus transitoria — дом, който има излаз на две посоки; домът на Нерон, защото от него се излизало и на Палатинския, и на Есквилинския хълм.

Eheu — уви.

Euhan или *euoe*, гр. — възглас на вакханките, когато изпаднат в божествен транс.

Extra humanum gaudium — с радост, която надминава човешките граници.

Flava coma — златокоса, в случая обидно.

Habet — има, т.е. получил е рана.

Heu, heu, me miserum — Ах! Ах! Аз нещастният!

Hic Abdera. — Тук е Абдера. Поговорка, която ще рече: — Ето глупака! Смятало се, че в Абдера (тракийски град на Егейско море) живеят най-глупавите хора на земята.

Isuncula — кукла.

Innoxia corpora — невинни тела.

Ludus matutinus — сутрешни зрелища.

Macte — отлично.

Maran atha, евр. — „Господи, ела!“ — начални думи на химн.

Matricida — майкоубиец.

Mea culpa — аз съм виновен.

Ne, sutor, supra crepidam. — „Обущарю, съди само за обувката.“ По един анекдот, разказан от Плиний Стари (Естествена история, кн. 35, гл. 10), художникът Апелес (IV век пр.н.е.) изложил готовата си картина на един балкон и се скрил зад нея, за да подслуша забележките на минувачите. Когато един обущар направил справедлива забележка за детайл в сандалите, но си позволил да изкаже мнение и за другото, Апеле се обадил с горните думи.

Nonte peto, piscem peto. Quid me fugis, Galle? — Не тебе търся, риба търся. Защо бягаш от мене, Гале?

Ocelle mi — мое оченце; латинско нежно обръщение.

Pagus — село.

Panem et circensis — хляб и зрелища.

Parricida — отцеубиец; особ. убиец на близък роднина.

Pax Romana — римският мир, единството на Римската империя, провъзгласено от император Август; персонифицирано женско божество, на което бил издигнат храм в Рим и били сечени монети с негово изображение.

Pax vobiscum! — Мир вам!

Peractum est — свършено е.

Piacula — изкупителни жертви.

Proh pudor — о, срам.

Pro Christo! — За Христос!

Puticuli — Вонещите ями — гробище на Есквилинския хълм, дето погребвали бедните и робите.

Quo vadis, Domine? — Къде отиваш, господи?

Salve — здравей.

Scripta duodecim — популярна римска игра: на едно поле, разделено на квадратчета от дванадесет взаимнопресичащи се линии, се играело с разноцветни камъчета.

Sine armis et sine arte — без оръжие и без изкуство (т.е. без гладиаторска подготовка).

Sponsamea — моя годеница.

Univira — жена, която е имала само един съпруг.

Urbi et orbi — на град Рим и на целия свят; благословия на Петър, като се подчертава, че тя се разпространява над целия свят.

Vae misero mihi! — Горко на мене, нещастния!

Veni, vidi fugi — парафраза на *veni, vidi, vici* — дойдох, видях, избягах.

Veni, vidi, vici — дойдох, видях, победих — краткото послание на Юлий Цезар до сената след победата му над боспорския цар Фарнак при Зела (47 г. пр.н.е.).

Venus Genitrix — Венера Родителка, богиня на съпругеската любов.

Vicus — квартал (специално за Рим); също главна улица.

Videant consules — Консулите да се погрижат! — формулно начало на сенатски декрет за извънредно положение.

Virgo magna или *Vestalis maxima* — главната жрица на Веста.

Издание:

Хенрик Сенкевич. Quo vadis

„Народна култура“, София, 1980

Редактор: Иван Голев

Przelozyli z polskiego A. Ganczewa-Zografowa, K. Kujew i L.
Andrejczin

Henryk Sienklewicz. Quo vadis

PIW, Warszawa, 1968

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.